

באתי לאגני ה'תשכ"א

באתי לרגני ה'תשכ"א

©

כל הזכויות שמורות

5781 ~ 2020

Printed in the USA

להערות והזמנות:

umedayeik@gmail.com

פתח דבר

לקראת היום הבהיר יו"ד שבט הבא עלינו לטובה, ובהמשך למה שהו"ל בשנים האחרונות¹, הגנו מוציאים לאור תדפיס מהספר "ומדייק במאמר" (הנמצא בשלבי העריכה), על המאמר ד"ה באתי לגני ה'תשכ"א, הכולל לשון קדשו של רבינו באמירת המאמר (בלשון אידיש), עם הערות וצינונים בדרך אפשר מאת המו"ל (על חלקים מהמאמר) – הנקראים בשם "דקדוקי תורה" (ע"פ ל' אדה"ז בתניא קו"א קס, ב), אשר כשם כן כוונתם, לגלות עוד יותר איך שכל דברי רבינו הם מדויקים בתכלית – התיבות שנראים כמקור ללשונו הק' הודגשו באותיות כאלו – וכדי ש"מזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו"² הקדושה, הטמונה בכל שורה ואות מהמאמר. ובסופו באו גם "מילואים לדקדוקי תורה", לתוספת ביאור, מקורות נוספים, וכיו"ב. ותקוותינו שהספר יעזור ללומדי המאמר לעיין ולהתעמק בו בבחינת "תן לחכם ויחכם עוד", וגם יסייע להם בקיום הוראת רבינו הק' לכתוב הערות וכיאוורים בהקובצים הנדפסים מזמן לזמן.

* * *

לתועלת הלומדים, צויין * כוכב * כזה * לפני * תיבות * מהמאמר שרבינו שם עליהם דגש.

מצד ריבוי הצינונים שב"דקדוקי תורה" הנ"ל, נכתבו הצינונים בסגנון יותר קצר מהרגיל, למען ירוץ בו הקורא – וכמו בצינונים לספרי המאמרים תרכ"ו-תשנ"א הושמט הראשי תיבות "סה"מ", וצויין: "תרכ"ו ע' רב" וכיו"ב. ועד"ז ברוב סדרת "מאמרי אדה"ז", צויין רק: "תקס"ח ח"ב ע' תרפז" וכיו"ב. ובשאר כרכי הסדרה (שאינם ע"ס השנים), וכן בסדרת "מאמרי אדה"א", הושמטה תיבת "מאמרי", וצויין: "אדה"ז הקצרים ע' כד" ו"אדה"א שמות ח"א ע' קנח", וכיו"ב. וכל ספר שהופיע בב' מהדורות ונשתנו מספרי עמודיו, צויינו מספרי מהדורה הישנה בסתם, ומספרי מהדורה החדשה בסוגריים, כמו: "תרס"ו ע' תקמד [ס"ע תשטז]", וכיו"ב.

היות שישנם הרבה ציונים לד"ה באתי לגני ה'שי"ת והדרושים השייכים אליו, נציין בזה את מקום מוצאם של דרושים אלו, והקיצורים שהשתמשנו בהם בתוך הספר:

(1) תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשט"ז (נ.י. תשע"ו). תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשי"ז (נ.י. תשע"ז). תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשי"ח (נ.י. תשע"ח). תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשי"ט (נ.י. תשע"ט). תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תש"כ (נ.י. תש"פ).

(2) ע"ד ל' אדה"ז בתניא שם, וע"פ מארז"ל (כ"ר פס"ז, ח. ועוד) שצדיקים דומים לבוראם.

שתי ידות אוה"ת – אוה"ת תרומה (ח"ה) ע' א'תקיג-א'תקטז.

שתי ידות תר"ל – סה"מ תר"ל ע' צא-צו. [אתם נצבים תרל"א – סה"מ תרל"א ח"ב ע' תקכד-תקלג. אתם נצבים תרנ"ג – סה"מ ליקוט ח"ב ע' היא. אתם נצבים אעת"ר (הנחת ר"א סימפסאן) – סה"מ אעת"ר ע' רנהרסא.]

שתי ידות תרל"ג – סה"מ תרל"ג ח"א ע' קניקנו.

תרל"ג מהדו"ק – באתי לגני תרל"ג מהדורא קמא – סה"מ תרל"ג ח"ב ע' תקסג-תקסח [ולהעיר ממו"ש שם ע' תקסג בהערה מגוכתי"ק בראש העמוד: "הנחה ישנה והלשון אינו טוב והמכוון אמת"].

תרל"ג – באתי לגני תרל"ג (מהדורא תנינא) – סה"מ תרל"ג ח"א ע' קא-קיא [תרמ"ד ע' רצזדש].

תרנ"ח – באתי לגני תרנ"ח – סה"מ תרנ"ח ע' רחזריד.

תרפ"ו [תרצ"ב] – באתי לגני תרפ"ו [תרצ"ב] – סה"מ קונטרסים ח"א רכו, ב – רלד, ב [תרפ"ו ע' רלא-רמג. תרצ"ב ע' רפח-דש].

והבריה תרצ"א – והבריה התיכון תרצ"א (חלקו) – סה"מ קונטרסים ח"א קנה, א – קנט, ב [תרצ"א ע' קפז-קצ].

תרצ"ט – באתי לגני תרצ"ט – סה"מ קונטרסים ח"ב תיד, ב – תיז, ב [תרצ"ט ע' 123-131].

תש"י – המשך באתי לגני ה'שי"ת – מאמר א (סעיפים א-ה): סה"מ תש"י ע' 111-118. מאמר ב (סעיפים ו-י): שם ע' 119-125. מאמר ג (סעיפים יא-טו): שם ע' 131-137. מאמר ד (סעיפים טז-כ): שם ע' 151-155.

כי תצא תרל"א (חלקו) – סה"מ תרל"א ח"ב ע' תקיג-תקטז. כי תצא תרל"א (הנחה) – הנחת ר"א זעליגסאהן ממאמר הנ"ל (חלקו) – סה"מ תרל"א ח"ב ע' תרסז-תרעב. [כי תצא תרמ"ו (חלקו) – סה"מ תרמ"ו ע' כח-לא. כי תצא תרס"ה (חלקו) – סה"מ תרס"ה ע' שיט-שכח (הנחה)].

פר"ת – בעצם היום הזה פר"ת – סה"מ פר"ת ע' רמא-רמט.

* * *

וזאת למודעי, אשר מנהג רבותינו נשיאינו לדורותיהם הוא, שכתובת דרושי הדא"ח שלהם (הן בעצמם, והן ע"י מניחים) היא בלשון הקודש (בדרך כלל), ולכן אין מכוונת ספר זה לשמש כתחליף ללימוד מתוך הנחה מהמאמר שבלשון הקודש. ולאידך, הורה

רבינו³ ש"כדי צו פארשטיין די אמיתית הכוונה פון די "דברי תורה" פון רבותינו נשיאינו איז ניט מספיק לערנען זיי ווי זיי זיינען איבערגעזעצט געווארן אין לשון קודש דורך אנדערע⁴, און מען מוז אנקומען צו די ווערטער וואס זיי האבן געזאגט אין אידיש, כמובן מאגה"ק שם⁵.

גם כדאי לציין⁶, שבשיחת ש"פ נשא תשמ"ג (התועדויות ח"ג ע' 1594 ואילך – בלתי מוגה) איתא:

"דובר כמ"פ שבמקום להתפלל בדיוקי הלשונות בענינים שנתבארו בהתועדות, אם כך ה' הלשון או כך ה' הלשון וכו' – מוטב לעיין במקורות שמהם הובאו הדברים שנתבארו בהתועדות, ובפרט שלאחרונה נהוג לציין את מקור הדברים כו'. ובפשטות: כאשר מתפללים בדיוקי לשונות כו' – הרי יתכן שלשון מסויים לא ה' בתכלית הדיוק כו', פליטת הפה, וכיו"ב. ולכן ביקשתי כו"כ פעמים שיעיניו במקורות המצויינים כו' ועי"ז יבינו את תוכן הענין לאשורו (ובדרך ממילא יחסכו את השקו"ט בדיוקי הלשונות כו').

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר לי⁷ שאדמו"ר האמצעי לא רצה שיעמדו על דיוקי הלשונות בדבריו כו'. בנוגע לאדמו"ר הזקן, הרי ידוע עד כמה מדייקים בלשונו . . . בנוגע לאדמו"ר האמצעי, לא היתה דעתו נוחה מזה שידייקו בלשונו כו'. והוקשה לי בזה ב' דברים: (א) מכיון שאדמו"ר האמצעי ה' "ממלא מקומו" של אדמו"ר הזקן, וכידוע ש"ממלא מקום" ענינו שהוא ממלא את כל המקום של קודמו (בכל הפרטים כו') – כיצד יתכן חילוק כזה בין אדמו"ר הזקן לאדמו"ר האמצעי? (ב) לשם מה סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפור זה, מה נוגע ענין זה אלי?

והביאור בזה: לשונו של אדמו"ר הזקן הוא בקיצור נמרץ – לשון קצרה, ולכן מדייקים בלשונו בתכלית הדיוק כו'. ולעומת זאת – לשונו של אדמו"ר האמצעי הוא בתכלית ההרחבה – "רחובות הנהר" . . . ומפני גודל האריכות וההרחבה . . . אי אפשר לכווין⁸ בנוגע

(3) לקו"ש חכ"א ע' 448 (משיחת ש"פ יתרו תשמ"א).

(4) ובהע' 16 שם: "משא"כ הענינים שנכתבו בלה"ק ע"י רבותינו".

(5) סימן כה (קמא, א).

(6) בהבא לקמן ראה גם שערי לימוד החסידות ע' עב-עג, וש"נ.

(7) ראה גם רשימות חוברת קעט ע' 12 [313]. רשימת היומן ס"ע קן מ"חורף תרצ"ה. וויין: "האמצעי לא ה' רוצה אז מ'זאל היטען וערטער. וכן אצל הצ"צ ומהרש"ע. על של אדה"ז הקפידו. אדה"ז ה' מקפיד שידייקו בתיבות ג"כ".

(8) ולהעיר שבהמשך השיחה (התועדויות שם ס"ע 1595 ואילך) מזכיר מ"ש בלקולו"צ (אגרות ע' רסו) ש"כל מה שנאמר בתושב"כ ובתושבע"פ . . . כולם ממש אמר ה', ובאותו הלשון ממש שנאמרו כמו שהם ממש . . . ההלכה שעל' אמרו אח"כ שבדו"ת היא כולם ממש אמר ה' . . . וה' עצמו אמר ההלכה והוא אמר שבדו"ת היא".

לדיוקי הלשונות בתכלית הדיוק כו'.

והשייכות דסיפור זה אלי (שלכן סיפר לי זאת כ"ק מו"ח אדמו"ר) מובנת אף היא – שהרי גם אני צריך לבקש שלא יתפלפלו בדיוקי הלשונות כו', אלא להתרכז בעיון והבנת תוכן הענין, ע"פ מקורות המצויינים כו'".

אך לכאורה משמע (מהל' הבלתי מוגה): (א) שהתפלפול ששולל הוא דוקא כזה שלא הי' שייך אם היו מעיינים תחילה בהמקורות שצויינו. (ב) שאפילו בגודל האריכות וההרחבה דאדמו"ר האמצעי הי' אפשר לכוין את הל' בדיוק, רק שלא הי' בתכלית הדיוק (כפי שהי' אצל אדה"ז). (ג) שמה שרבינו הוצרך לבקש שלא יתפלפלו הי' רק מרומז בהסיפור דאדמו"ר האמצעי, אבל אינו אותו הענין שהי' אצל אדה"א. כי אדה"א לא רצה בזה מצד גודל האריכות וההרחבה שלו – היינו מצד המשפיע, ואילו רבינו הוצרך⁹ לבקש ע"ז מפני התוצאות¹⁰ של העדר העיון בהמקורות – היינו מצד גישת המקבלים¹¹.

* * *

תודתינו נתונה בזה לספריית אגודת חסידי חב"ד עבור עזרתם, וכן לספריי' הלאומית שבירושלים תובכ"א.

הספר נערך ע"י הרה"ת ר' זאב וואלף בער שי' אדלר.

* * *

---

(9) וע"ד הצחות י"ל, שבתשד"מ גם אדה"ז הי' צריך לבקש כן, מאותו הטעם – כמ"ש בשיחת ליל י"ב סיון תשד"מ (שיחה ג – 10:30 – ראה התוועדויות ח"ג ע' 1985 ואילך): "וואס אט דא האט זיך אנגעוויבען, כמדובר כמה פעמים, אז מ'כאפט זיך אן אן א ווארט, און מ'פארגעסט אויפן תוכן הענין, במילא ווערט שאלות ופירוקי ותירוצים און הסברות און טוחן הרים זה בזה – עוקר הרים וטוחנן זה בזה, מיטן גאנצן שטרעם . . . (14:10) כאמור, פון וואנעט קומט די גאנצע קשיא? ווארום מ'האט זיך אנגעכאפט אן די ווערטער פון דעם אלטן רבי'ן, אן די ווערטער פון "הלכות הלכות" – אן קיין שימת לב, בנוגע צו וואס זיינען געזאגט געווארן די ווערטער פון קונטרס אחרון, און בנוגע צו וואס פאר א ענין איז געזאגט געווארן דאס וואס דער רמב"ם שרייבט בהקדמתו לשלחן ערוך".

(10) ראה מה שמבהיר רבינו בהמשך לשיחה הנ"ל בפנים (ע' 1595), בנוגע "לכל השאלות המשונות ששאלו ופלפלו" במ"ש בהתוועדות קודמת.

(11) וראה גם שיחת ש"פ תולדות תשד"מ (התוועדויות ח"א ע' 517): "לפעמים מתפלפלים בענין מסויים, בדיוקי התיבות וכיו"ב, ומרוב הדיוק בתיבות שבהם מלובש נושא הענין, שוכחים אודות תוכן הענין עצמו. [ולדוגמא . . . כאשר מדייקים בפירוש רש"י . . .] וזוהי שורש הטעות בכל השקו"ט המיותרת, שהרי אם היו שמים לב לתוכן הענין, היו רואים שהקושיא מעיקרא ליתא". ש"פ חוקת תשד"מ (התוועדויות ח"ג ע' 2082): "וכמדובר כמ"פ ש"תופסים" כמה תיבות, מבלי לראות מהו התוכן דכללות הענין, ביחס לאיזה ענין נאמרו תיבות אלו, וכיו"ב, ובהתאם לכך ממהירים להסיק מסקנות ולשאל קושיות, וזאת – בה בשעה שהדברים פשוטים כל כך, עד שלא עלתה על דעתי שיש צורך להבהיר ולשלוף זאת".

ובעמדינו ביום הבהיר ה' טבת, יום שנקבע¹² ל"יום סגולה" ו"עת רצון" בכל הקשור לנצחונם של הספרים (ע"י הלימוד בהם כו'), "יום¹³ זה, וואס דאס איז דאך פארבונדן אויכעט מיט דער שחרור פון ספרים, און פדיון שבויים פון ספרים",

ומכיון ש"אז¹⁴ ס'קומט צו נאך א ספר, קומט צו אין די אלע ספרים וואס מ'האט פריער – נאך פאר דעם – כמובן בפשטות, אז דורך דערויף וואס ס'קומט צו די ידיעות שבספר החדש, קומט צו אויכעט א הוספה אין די ידיעות אין די ספרים וואס מ'האט געלערנט נאך פאר דעם, אדער מ'גייט לערנען – און די ספרים האט מען שוין – און מ'גייט לערנען, נאך אמאל איבערלערנען, וכיוצא בזה",

והיות "אז¹⁵ ס'דאך דא א קבוצה פון ספרים וואס ווארטן נאך אויף זייער פדיון שבויים, אז זיי זאלן אומגעקערט ווערן צו זייער אמת'ן בעל הבית, וואס דאס איז דאך נשיא דורנו, דער רבי דעם שווער, אין זיינע ד' אמות",

הנה יהי רצון שספר הנוכחי (והלימוד בו) "זאל¹⁶ נאך מערער צוהיילן אומקערן די אומקערונג פון די ספרים האמורים, נוסף אויף די ספרים וואס זיינען שוין אומגעקערט געווארן, צוזאמען מיט די כתבי יד המצורפים לספרים אלו. ועוד והוא העיקר, אז דאס זאל גייען צוזאמען – ואדרבה, והוא העיקר – צוזאמען מיט די גאולה, און די סיום הגאולה, די התחלת הגאולה צוזאמען מיט סיום הגאולה בפשטות, על ידי האמור ומוזכר לעיל, אז "בנערינו ובקנינו ובבנותינו", צוזאמען מיט אלע ספרים, צוזאמען מיט די ספרים וואס מ'האט שוין אומגעקערט – און כתבי יד – און וואס מ'וועט אומקערן תיכף ומיד ממש, ועוד והעיקר, אין א פרשיות פון "בנערינו ובקנינו ובבנותינו", האנשים והנשים והטף, איז "ארו עם ענני שמיא", צוזאמען מיט די החלטות טובות בנוגע צו צדקה און צו מעשים טובים בכלל ובפרט – וועט מען גלייך זיין (כמדובר) בארצנו הקדושה, דארטן ירושלים עיר הקודש, ובהר הקודש, ובבית המקדש השלישי, ותיכף ומיד ממש!"

מבון "יד מנחם"

ה' טבת, ה' תהא שנת פלאות אראנו

שבכים שנה לנשיאות רבינו

שלשים וארבע שנה ל"דין נצח" דספרי וכתבי רבותינו נשיאינו

(12) סה"ש תשמ"ח שם. תש"נ ח"א ע' 207, הע' 69 בשוה"ג.

(13) שיחת אור לה' טבת תשנ"ב (שיחה ב – 0:45).

(14) שם (0:10).

(15) שם (1:00).

(16) שם (1:40).

לעילוי נשמת
הרה"ח הרה"ת
ר' יהודה ליב
ב"ר מרדכי אברהם ישעי' ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

לעילוי נשמת
מו"ר היקר
הרה"ח הרה"ת
ר' אפרים ב"ר יעקב חיים ע"ה
וזוגתו מרת מרים ב"ר נחום ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

בס"ד. מוצש"ק י"א שבט, ה'תשכ"א

[באתי לגני אחותי] כלה, זאגט² ער זיך³ אויף⁴ דערויף אין⁵ מדרש, לגני⁶ – לגנוני, למקום⁷ שהי' עיקר שכינה – בתחתונים⁸ היתה.

דקדוקי תורה כח

- 1 [שה"ש ה, א – ההקלטה מתחילה מ"כלה"]. תש"י (רפ"א), וכל הדרושים: "באתי לגני אחותי כלה".
- 2 תש"י, תרצ"ט, תרל"ג מהדו"ק: "ואיתא...", וכן ("ואי...") בתרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח. תרל"ג: "ופי...". וכבפנים כ"ה גם בתשי"א (0:20), תשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:04), תש"כ (0:02), ועוד. וראה הערה הבאה.
- 3 כ"ה גם בתשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:04), תש"כ (0:02), ועוד. ואולי י"ל ש"ער" קאי (גם) על בעל ההילולא (שלא הזכר כאן בפירוש), ו"זאגט ער זיך...". אין מדרש היינו שבעל ההילולא אומר כן מעצמו בפירוש המדרש, אף של' המדרש הוא באו"א (כמבואר במילואים להערה 5, ובשוה"ג 4). ואולי "זאגט ער זיך" מרמז גם להמבואר בכ"מ, שצדיקים "גיבן זיך אריין" בעניני התורה שלימדו (כמבואר בשוה"ג הנ"ל). וראה גם שוה"ג 10. ולהעיר, שבתשכ"ג-ו (ועוד) נזכר "דער בעל הילולא" בפירוש.
- 4 תש"י, תרצ"ט: "במדרש רבה (במקומו)", וכן בתרפ"ו [תרצ"ב] ("במקומו בארוכה"), תרל"ג ("במד"ר במקומו"), תשכ"ח (0:10), ועד"ז בכל המוגהים, ועוד. תרנ"ח ס"ע נז, תער"ב ח"א ע' ריט, תשי"ז ר"ע 151 [תרפ"ג ר"ע קן], ועוד: "ע"פ באתי לגני". סה"ש תש"ב ע' 128: "אויפ'ן פסוק באתי לגני". לקו"ד ח"ב רצה, סע"א: "אויף דעם פסוק באתי לגני". וכבפנים כ"ה בתשי"א (0:20), תשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:04), ועוד. וראה שוה"ג 3.
- 5 תש"י, ועוד (שבהערה הקודמת): "במדרש רבה (במקומו)" [- שהש"ר עה"פ ה, א] וכיו"ב. ועד"ז תשי"א (0:20), תשכ"ח (0:10), ועוד. תרנ"ח ותש"ז שם, ועוד: "במד"ר" (סתם). תרל"ג מהדו"ק: "במדרש" (סתם). סה"ש תש"ב שם: "אין מדרש" – וכ"ה גם בתשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:03), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:05), תש"כ (0:03), תש"מ (0:10), ועוד. ואולי מרמז לעוד מקומות במדרש (במד"ר – אבל לא "במקומו", וגם במדרשים אחרים) שבהם מובא הדרשה ד"לגני...". לגנוני, עה"פ באתי לגני (- "אויף דערויף") – במדב"ר פי"ג, ב; פסיקתא דר"כ פ"א ויל"ש נשא רמז תשיא; מדרש הגדול פקודי מ, לד – וכמבואר במילואים.
- 6 תש"י, תרצ"ט (שהש"ר), תרל"ג: "לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני", וכן בתשי"א (0:25) [באידיש], ורס"א, ועד"ז תשי"ח (0:05), ועוד. תרפ"ו [תרצ"ב], ותרנ"ח: "לגני לגנוני" (סתם), וכן ברובם ככולם של המוקלטים והמוגהים, כולל: תשי"ב (0:30, ורס"א), תשי"ג (רס"א), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:03), תשי"ז (0:05), תשי"ט (0:05, ורס"א), תש"מ (0:10, ורס"א). וראה גם מקדש מלך לזח"ג ג, ב: "במדרש חזית [- שהש"ר] שאמרו באתי לגני לגנוני". ראבי"ה סי' אלף קנ"ה (דרשה לברכת כהנים): "ביום כלת משה, כלת כתיב, זהו באתי לגני אחותי כלה, לגנוני". ספר הבתים מגדל דוד, ספר אמונה עמוד החמישי, פ"ב: "ואמרו במדרש חזית, לגני לגנוני, למקום שהיה עקרי מתחלה". תשמ"ז ח"א ע' 295, הע' 61: "...שזהו ע"ד באתי לגני, לגנוני...".
- 7 תש"י, תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג: "למקום שהי' עיקרי בתחלה..." (וכן בכל המוגהים, תשי"א (0:35), תשכ"ב (0:10), ועוד), ועד"ז תרצ"ט (שהש"ר). זרע ברך ח"א (לתלמיד המגלה עמוקות, קראקא ת"ו) ויקרא ד"ה הפן האחד (צו, ב): "...מ"ש מד"ר סדר נשא פ' י"ג [- שבמילואים להערה 5, סוף אות א, ע"ש], וז"ל...". אלא לגני לגנוני, למקום שהיה עיקר השכינ' מתחלה...". ולכאורה מפרש בזה את הל' "למקום שהי' עיקרי", דהיינו שהעיקר שלי הי' נמצא באותו מקום (ואילו בתשי"ט (0:10): "למקום שהי' גנוני", תש"כ (2:25): "למקום שהי' עיקר דירת", ועוד, לכאורה אפ"ל שמפרש דהיינו שהמקום הי' עיקר מקומי). ואולי גם מרמז כאן ש"עיקרי" ו"עיקר שכינה" שבמדרש הם ענין א' (ולכן

און⁹ דערנאך, איז¹⁰ דאך ע"י חטא עין הדעת וְחטאים¹¹ שלאחריו, האט¹² מען זיך – איז¹³ דאך דער שכינה עלתה ממטה¹⁴ למעלה,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

מקצר ומזכיר "עיקר שכינה" רק פעם א'. וכבפנים כ"ה גם בתשי"ט (0: 10), ועוד. ועד"ז גם י"ט כסלו תש"כ (שיחה ד – 6: 25): "...מקום שהיתה עיקר שכינה..."

(8) תש"י, תרנ"ח, תרל"ג: "דעיקר שכינה בתחתונים היתה", וכן בכל המוגהים. וראה הערה הקודמת.
(9) תש"י, תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג: "ועל ידי...". אוה"ת דברים (ח"ו) ע' ב'קפג: "...ואח"כ ע"י חטא אדה"ר נסתלקה השכינה..." תרמ"ב ע' קפט: "...רק אח"כ ע"י חטא עה"ד נחסר". תרמ"א ע' תקכ (הנחת אדני"ע): "...ואח"כ ע"י פגם מיעוט הירח וחטא עה"ד..." ע"ש (ובע' חצר, וראה גם שם ע' מז, ע' ש), ועד"ז תרנ"ב ע' נד: "...רק שאח"כ נעשה חסרון ע"י חסרון הלבנה וחטא עה"ד ונעשה תולדת חסר". וראה גם תרנ"ט ר"ע קמת (ע' קנה. תרצ"ב ע' תלא. תש"ד ע' 75): "ואח"כ ע"י חטא הדורות...". וכבפנים כ"ה גם בתשי"ד (0: 10), תשי"ח (0: 15), תשי"ט (0: 20), תש"כ (0: 15), תשמ"א (0: 35), ועוד. ואולי מרמז (גם) למ"ש בלקו"ש ליו"ד שבט שבמילואים.

(10) תש"י (ועד"ז תרנ"ח): "ועל ידי חטא עץ הדעת", ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרל"ג. וכבפנים כ"ה ("על ידי...") גם בתשט"ו (0: 10), תשי"ח (0: 15), ועוד. ועד"ז ("איז דאך...") תשכ"ו (0: 15), תשל"ג (0: 40), תשמ"מ (0: 20), ועוד. ולהעיר מתשמ"ג (0: 40): "...על ידי הענין הידוע, ע"י אדם הראשון...".
(11) תרל"ג מהדור"ק: "אך אחר חטא עה"ד... ואח"כ ע"י חטא דור המבול ודור הפלגה וכמה חטאים". ולכאורה אפ"ל ה' "חטאים" ו"שלאחריו" ע"פ מ"ש בתשי"א, תשי"ד, ותשט"ו – כמבואר במילואים. וכבפנים כ"ה גם בתשל"ב (0: 20), תשל"ד (0: 20).

(12) "האט מען זיך – איז דאך..." – כן נאמר בפשטות (משא"כ בתשי"ד (0: 20): "מ'האט", ושוב משנה ל"נסתלקה... עלתה", וכן משמע קצת בתשכ"ג (0: 45): "איז זיי נסתלק", ושוב משנה ל"איז סילקו את השכינה" (ויל"ע). ואולי מרמז לב' מהלשונות שבזה, ל' התנחומא שבמילואים: "...סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון... סילק שכינתו..." (ועד"ז כמ"פ), ול' הע"ח האלשיך ורמ"ע מפאנו שבהערה הבאה: "עלתה". בתשי"א (5: 35) משמע שהתחיל לומר: "איז נסתלק(ה)", ושוב החליף ל"האט מען מסלק געווען" (ובהמשך שם "מסלק" כמ"פ). תשט"ו (0: 20), תשי"ז (0: 15), ועוד: "האט מען מסלק געווען", ועד"ז תשכ"ב (0: 15): "האט מען דאס מסלק געווען". תשט"ד (0: 10), תש"כ (0: 20): "האט מען זיך מסלק געווען", ועד"ז תשי"ט (0: 25). וכבפנים עד"ז גם תשל"ט הב' (0: 20): "עלתה למעלה, נסתלקה ממטה למעלה", תשמ"א (0: 40): "...ס'געווען דער סילוק השכינה... ביז וואנעט זי האט עולה געווען", ועוד.

(13) תש"י: "נסתלקה... נסתלקה... נסתלקה... מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, קפיץ ואזיל קפיץ ואזיל", ועד"ז תרצ"ט (שהש"ר), תרנ"ח, תרל"ג. ע"ח שבמילואים: "...ששבעה רקייעים התחתונים שבה כבר עלתה בימי אדם הראשון..." ע"ש. אלשיך תרומה כה, ח (ד"ה אמנם שבת): "...רעת יושבי הארץ אשר בגלוליה' החשיכוה וטמאוה להיותה בלתי ראויה להיות שכינה בה, כי על כן עלת' כמאמרם ז"ל מאדם ועד אברהם עד הרקיע השביעי..." שם (ד"ה עוד יתכן): "...מאז היתה שכינה למטה טרם יחטא אדם, ובהעוותו עלתה לרקיע ראשון, ובדרור אנוש לשני, וכן על הסדר הזה עד השביעי..." שם תהלים סח, ה: "...הסתלקו עד רקיע שביעי... והיא סוף שבעה עליות שעלתה שכינה מאדם עד אברהם...", ועד"ז שם בראשית ותהלים שבמילואים. רמ"ע מפאנו שבמילואים: "...היתה שכינה בתחתונים... באו דור אנוש עלתה לשחקים... דור המבול והיא עלתה לזבול... דור הפלגה ועלתה למכון... אנשי סדום עלתה למעון..." ע"ש. ועוד. וראה הערה הקודמת.

(14) תש"י: "מארץ לרקיע... מרקיע א' לב' וג'... מרקיע ג' לד'". תרל"ג: "לרקיע הראשון... לרקיע השני... לרקיע השלישי... לרקיע השביעי", ועד"ז מהדור"ק ("...עד למעלה לרקיע השביעי"), תרפ"ו

בזו <ע"י¹⁵ כל החט...> ע"י¹⁶ החטאים – ווי¹⁷ ער רעכנט אויס אין מדרש – לרקיע¹⁸ השביעי. און¹⁹ דערנאך איז²⁰ געווען די עבודה

דקדוקי תורה

[תרצ"ב] שבמילואים. ובתרצ"ט (שהש"ר) מונה כל א' מהז' רקיעים בפ"ע. רמ"ע מפאנו שבמילואים להערה הקודמת: "...בא קין . . נסתלקה לרקיע ממש הוא השני ממטה למעלה...". וראה לקוטי הש"ס להאריוז"ל לב"מ (נב, א) שבמילואים: "ובגמ' הקשו . . ותירצו תנא ברא חשיב מלמעלה למטה ותנא דידן חשיב מלמטה למעלה . . תנא דידן דיבר במשנה קודם בנין הבית ואמר מלמטה למעלה, כי בעונות נסתלקה השכינה למעלה... ע"ש – ולפנינו בב"מ שם: "...תנא דידן קא חשיב ממטה למעלה...". וכפנים כ"ה גם בתשכ"ד (0:40), תשכ"ז (0:30), ועוד. ועד"ז ("מלמטה למעלה") תשט"ו (0:20), תשט"ז (0:15), תשמ"א (0:40), ועוד, וכ"ה בתשי"ג (רס"א) ועוד מהמוגהים, בהוספת "עד רקיע הז' וכיו"ב. לתוספת ביאור – ראה במילואים.

(15) אולי מרמז בזה, שלא כל החטאים שנעשו בדורות שמאדה"ר עד אברהם גרמו עליית השכינה, אלא רק החטאים המיוחדים שנמנו במדרש. ולהעיר מתשמ"ז (2:30): "...די שבעה ענינים בלתי רצויים, וואס יעדער ענין וואס איז געווען א ענין של חטא, חסרון, און נאך מערער פון חסרון בעלמא – האט מסלק געווען די שכינה...".

(16) תשי"י: "...וע"י חטא קין ואנוש . . ואח"כ בדור המבול...". ועד"ז תרנ"ח. תרפ"ו [תרצ"ב]: "וע"י חטא אדה"ר . . ובחטאם של קין ואנוש כו" – ושוב בסופו: "...אמנם ע"י החטאים סילקו את השכינה כנ"ל", ועד"ז תרל"ג: "וע"י חטא אדה"ר בעה"ד . . וע"י חטא קין . . חטאו דור אנוש . . וע"י חטא דור המבול והפלגה וסדומי' והמצרי' בימי אברהם" (ועד"ז תרצ"ט ושהש"ר) – ושוב באמצעו (ע' קד): "...שע"י החטאים סלקו השכינה", מי א-ל כמוך תרח"ץ [ה'ש"ת] (קונטרסים ח"ב תכח, ב. תרח"ץ ע' רפג): "...וע"י החטאים נסתלקה השכינה". וכפנים עד"ז גם תשי"ח (0:25), תשל"ל (6:00), ועוד.

(17) תרמ"ר ר"ע צ [ע' רנח]: "...שארז"ל עיקר שכינה בתחונני' היתה אלא שבחטא הדורות סילקו השכינה כמו שחשיב במד"ר...". וכפנים עד"ז גם תשי"ז (0:20), תשל"ח (0:25), ועוד. וראה הע' 15.

(18) "בזו . . לרקיע השביעי" – תשי"י: "מרקיע א' לב' וג' . . מרקיע ג' לד'". תרצ"ט (שהש"ר), תרל"ג: "לרקיע השביעי". תרפ"ו [תרצ"ב]: "...עד רקיע הז'". תרל"ג מהדו"ק: "...עד למעלה לרקיע השביעי". תרמ"ב (הנחה) שבמילואים להערה 19: "...ע"י החטא דו' דורות סלקו השכינה עד לרקיע השביעי...". אלשיך בראשית (ועד"ז תרומה ותהלים) שבהערה 13: "...נסתלקה שכינה עד לרקיע כמשז"ל . . עד לרקיע השביעי [- בדפו"ר: הראשון]...". וכ"ה ("עד לרקיע השביעי") בנדפס בתשכ"ט-תשל"ב, תשמ"מ. וכפנים עד"ז גם תשי"ז (0:15), תשכ"ד (0:40), ועוד. ועד"ז תשמ"א (0:45): "...אין רקיע השביעי".

(19) תשי"י, תרל"ג מהדו"ק, תער"ב ח"ג ע' א'תיג, תרע"ח ע' רעא [תש"ד ע' 194, תשי"א ס"ע 257], ועוד: "ואח"כ...". גבורות ה' פס"ו (פז, א-ב): "...ובמדרש רבות בפרש"ן] בראשית . . ואחר כך עמדו ז' צדיקים...". כלי יקר (לאנייאדו) יהושע א, א (ד, א): "...וכמו שארז"ל שהשכינ' נסתלקה מרקיע אל רקיע, ואח"כ הצדיקי' הורידוה...". וכפנים כ"ה גם בתשי"ח (0:35), תשכ"ג (0:50), תשמ"א (0:50), ועוד. לביאור המשמעות – ראה במילואים.

(20) אדה"ז ענינים ר"ע שז [ח"ב ר"ע תעא]: "...בא אברהם אבינו וע"י עבודתו הוריד לרקיע הראשון...". (ועד"ז ר"ע שה [תסט]). תרמ"ב ע' שכח: "שכח אברהם . . וע"י בירור בירורים שבייר . . וע"י עבודתו הוריד השכינה" (ועד"ז תרמ"ב (הנחה) שבמילואים להערה הקודמת, אות ב). תרצ"ט ע' 149: "והאבות ע"י עבודתם המשיכו אור וזיו בעולם" ע"ש. תרפ"ז שבמילואים להערה הנ"ל (אות ד): "...שבאו ז' דורות . . דהעובד הראשון הי' אברהם . . דעבודתו הי' לפרסם אלקותו ית' בעולם... ע"ש. יפה עינים (לבעה"מ ס' יפ"ת) פ' צו (צ, ד): "ואברהם . . היה ראשון אשר הוריד השכינה . . כדאי' בב"ר פי"ט, ע"י עבודתו ותורתו". וראה הנחומא פקודי ו: "עמד אברהם וסגל מעשים טובים . . משה ביום שהוקם

< אויף²¹ להעלותה... > אויף²² להורידה < לְ²³ > מלמעלה²⁴ למטה, מתחיל²⁵ באברהם, און²⁶ דערנאך איז די אבות און די צדיקים, ביז²⁷ ס'געקומען משה, וואס²⁸ הוא

דקדוקי תורה

המשכן" (ועד"ז תשל"ח (0:40): "ע"י מעשיהם הטובים"). ולהעיר מההמשך בתש"י (ע"פ שהש"ר): "אברהם זכה... עד כי משה", וראה תער"ב ח"א ע' ש: "עד שבאו האבות וזכו כו' דקדק לוי וזכו, היינו שע"י עבודה דוקא המשיכו" (ואולי מפרש רבינו ש"זכה" שבתש"י קאי גם על "ויצחק... עד כי משה", אף שבשהש"ר (ותרצ"ט): "זכה אברהם... עמד יצחק... עמד משה").

(21) ראה אוה"ת שבמילואים: "...שע"י חטא עה"ד גרמו שנתלבשה מל' דאצי' בק"נ כו', והו"ע ההשפלה... וכמ"ש בע"ח שער מיעוט הירח פ"ב [שבהערה 13], שע"י חטא אדה"ר... כל אלו הט"ס ירדו למטה בקליפה...". תער"ב (ועד"ז תרע"ח) שבמילואים: "...דבמיעוט הירח עלו הט"ס ונכללו בז"א, ובחטא עה"ד... ירדו למטה במקום הקליפות, והו"ע גלות השכינה בע"ש כו', וכמ"ש בע"ח שער מיעוט הירח פ"ב...". וראה תקו"ז שבמילואים: "...זכאה איהו מאן דעביד זכוון לסלקא לה לאתרהא... ע"ש. לקו"ת שה"ש לה, רע"ב: "...וכענין גלו לאדום שכינה עמהם, היינו התלבשות השכינה וירידתה בע' שרים להחיותם כו', וצריך להעלותה תמיד...". ועוד. ולהעיר מתו"ח פקודי (מהדו"ח) תסא, רע"א: "...שהוא עבודת הליים להעלות השכינה ולהורידה ברו"ש ביחו"ע...". ומהמבואר בכ"מ ש"הלוך ונסוע" דאברהם הוא ענין רצוא ושוב (ראה תו"א מג"א צ, רע"א. לקו"ת חקת נו, רע"ב. ועוד).

(22) ראה צרור המור שבמילואים: "...אדם הראשון... סלק השכינה מהתחתונים... עד שסלקוה למעלה מז' רקיעים... וזהו שאמרו עשרה דורות מאדם ועד נח ומנח ועד אברהם... בחר באברהם... וניסוהו בעשרה נסיונות כנגד עשרה דורות של הרשעים, להעמיד העולם באלו הנסיונות, להוריד השכינה לארץ... ולכן אמרו שבאו שבעה צדיקים... להוריד השכינה... – ולהעיר מנזה"ק שבמילואים: "...צדיקים שבאו אחריו שגרמו להוריד השכינה אף בלא עשרה נסיונות... דה"ל נמי זכות אבות דאברהם...". וראה הערות הקודמות. תש"י שבהערה 24.

(23) תש"י שבהערה הבאה: "...והורידו את השכינה למטה...". ועד"ז תרל"ג (ומהדו"ק). ועוד.
 (24) תש"י: "עמדו שבעה צדיקים והורידו את השכינה למטה... מרקיע ז' לוי... מו' לה'...". ועד"ז תרל"ג (ומהדו"ק). במדב"ר שם: "מן העליונים לתחתונים". תנחומא תשא יח: "כנסת ישראל... היא מקלסתו מלמעלן למטן שהורידה אותו מן העליונים לתחתונים...". תנחומא (באבער) שם ט (ועד"ז יל"ש שה"ש רמז תקפח): "כנסת ישראל... והיא מקלסתו מלמעלה למטה שהוא נתון למעלה משבעה רקיעים והורידה אותו אצלה". וכפנים כ"ה גם בתשי"ג, תש"מ, מוגהים האחרונים (תשכ"ח – תשל"ב, ותשמ"ח), ועוד. וכן בתשי"ד (0:40), תשט"ו (0:30), תשט"ז (0:20), תשי"ז (0:25), תשי"ט (0:35), תש"כ (0:40), ועוד. ולהעיר משל"ה שבהערה הבאה: "...לא הגיע שום התעוררו' מלמטה לעוררו' למעלה, להיות את שלמטה מרכבה למה שלמעלה... ע"ש. ליתר ביאור – ראה במילואים.

(25) ראה אלשיך שבמילואים: "...ארוז"ל אלה תולדות השמים בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא באברהם, כי ממנו מתחיל העולם...". של"ה שבמילואים: "...לא הגיע שום התעוררו' מלמטה... עד שזרח אור אברהם איבנו וכל אבותינו הקדושים וזרעיהם, ואז התחילו להוריד השכינה... בהבראם באברהם, כי הוא התחיל לעשות ולתקן... וכדאית' במדרש... והעמיד את אברהם וסגל מעשיו, ירד משיביעי לשישי... ובהורדת השכינה למטה... מתגלה למטה שם ידו"ה...". זח"א ויפ"ת שבמילואים.

(26) תש"י, תרצ"ט (שהש"ר): "עמדו שבעה צדיקים", ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג. תרל"ג מהדו"ק (שבהערה 19): "ואח"כ באו האבות". קונטרסים ח"א יט, א [תרפ"ט ע' 78]: "ועמדו דורות הצדיקים...". לקו"ד שבהערה 4: "דורך די זיבען צדיקים, זיבען דורות...".

(27) תש"י: "עד כי משה", ועד"ז תרנ"ח, תרל"ג (ומהדו"ק). אדה"ז ענינים ע' שא (ועד"ז שם ע' שז): "עד שבא מרע"ה". שם ר"ע שה: "עד שבא משה" (וכ"ה בתרמ"ג ע' סח, ועד"ז תשי"ב (רס"א), ועד"ז

השביעי וכל השביעין חביבין, און²⁹ האט דאס מוריד געווען מַרְקִיעַ³⁰ הא' לְעוֹלָם – לְאָרֶץ, וואס דאס איז געווען די גנוני מלכתחילה³¹, און נאך מערער³¹, דער עיקר שכינה בתחתונים. און ווי ער איז מבאר בארוכה אין די פריערדיקע פרקים³², אז אט

— דקדוקי תורה —

תשל"א (0:30): "ביז וואנעט אז בא משה". תער"ב ח"ב ע' תתקנא: "דאי' במד"ר בראשית פי"ט . . . עמדו ז' צדיקים . . . בא משה" (וראה גם תרמ"א ע' תקכ (הנחת אדנ"ע)). גבורות ה' שבהערה 19 (פז, ד ואילך): "בא אברהם . . . עמד יצחק . . . בא משה" (אף ששם פז, א-ב: "ובמדרש רבות בפרש"ן] בראשית . . . עמדו . . . אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה..."). וכפנים כ"ה גם בתשט"ז (0:20), תשי"ז (0:30), ועוד. ועד"ז תשי"א (7:35), תשי"ד (0:40), תשט"ו (0:35), ועוד.

28 תשי"י: "שהוא השביעי (וכל השביעין חביבין)", וכ"ה (בלי חצע"ג) בתרפ"ו [תרצ"ב] בסופו, תרפ"ב ר"ע לח [קד], ובכל המוגהים (חוץ מתשי"ב). וכפנים כ"ה גם בתשכ"ט (0:50), תש"מ (0:45), ועוד. 29 תשי"י: "הורידו למטה בארץ", וכ"ה בתשי"א (ס"ב). תרנ"ח, תש"ד ע' 194: "הורידה", ועד"ז תרל"ג, ועוד. תרצ"ט (שהש"ר), תרפ"ו [תרצ"ב], תש"ה ע' 170: "הורידה לארץ", וכ"ה בלקו"ת צו י, סע"ד (ועוד) מב"ר פי"ט, תשי"ב (רס"א), תשי"ט (רס"א), תש"מ (רס"א), מוגהים האחרונים (תשכ"ח – תשל"ב, ותשמ"ח) רס"א. תרמ"א ע' תקכ (הנחת אדנ"ע): "הורידו", וכ"ה בתנחומא נשא טז (לגירסת העקידה ריש שער לד – הובא בשל"ה קעה, ב. רל, א). וכפנים ("און האט דאס מוריד געווען") כ"ה גם בתשט"ז (0:30), תשל"ט הב' (0:35), ועד"ז תשכ"ט (0:55), ועוד. ואולי מ"ש "דאס" (ולא "איר" כבתשי"ז (0:35) או "אים") הוא להתאים בין ל"הורידו" ובין ל"הורידה".

30 תשי"י: "למטה בארץ". תרצ"ט (שהש"ר), תרפ"ו [תרצ"ב], ועוד: "לארץ". תרל"ג: "מרקיע הראשון . . . לארץ" (וכ"ה בתשל"ט הב' (0:35)), וכ"ה באלשיך שמיני ט, כג. תש"ה ס"ע 158: "מרקיע לארץ". וראה יפה קול (השלם) לשהש"ר כאן סד"ה כנגדן [ועד"ז יפ"ת (השלם) לכ"ר פי"ט, ז [יג] סד"ה וכנגדן]: "...בא עמרם . . . והורידה לרקיע א', וכנגד אדם שסלקה מהארץ לרקיע א', בא מרע"ה . . . הרבה תורה ומצות בעו' [- בעה"ז] והביא חיים לעולם והורידה לארץ...". יפ"ת (ועד"ז שער ההקדמות ותרמ"ג) שבמילואים: "...נסתלקה שכינה לרקיע הא'". וכפנים עד"ז ("מרקיע הא' לארץ") גם תשי"ד (0:50), תשט"ו (0:45), תשט"ז (0:30), תשי"ח (0:50), תשכ"ב (0:35), ועוד.

31 "די גנוני מלכתחילה, און נאך מערער..." – אולי מרמז למ"ש בעת"ר (ועוד) שבמילואים, שבתחלת הבריאה ("מלכתחילה") ה' העולם רק מוכשר שעיקר שכינה יאיר בגילוי בתחתונים, אבל המשכת עיקר שכינה בתחתונים בפועל ("נאך מערער" מההכשרה בכח שהיתה מלכתחילה) היתה רק לאחר וע"י עבודת אדה"ר. ואולי מפרש באריכות הל' (בפעם הב', לאחר "צדיקים יירשו ארץ...") "...באתי לגני לגנוני למקום שהי' עיקרו בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה", שיש בזה ב' ענינים: (א) "לגנוני" – מצד ההכשרה בכח, (ב) "למקום שהי' עיקרו..." – ההמשכה בפועל ע"י אדה"ר. ואולי מטעם זה לא נאמרה בהתחלת מאמר דידן תיבת "בתחלה" (כ"א "למקום שהי' עיקר שכינה – בתחתונים היתה"), כדי לרמז שההמשכה בפועל לא היתה בתחלה ממש. ולהעיר, של' השהש"ר (ותרצ"ט) כאן הוא "למקום שהי' עיקרי מתחלה", ואולי השינוי ל"בתחלה" (בתש"י, תרנ"ח, תרל"ג, ועוד) מרמז ג"כ שבפועל לא הי' מההתחלה ממש. ואולי "מלכתחילה" שבפנים מרמז שזהו קודם "דיעבד", היינו קודם שעבד אדה"ר את עבודתו, או ביום ראשון קודם שנעשה רוב מעשה בראשית. וראה גם תדפיס ומד"ב לתש"כ ע' ב, הערה 10, שאולי מ"ש שם בתש"כ "קודם חטא עץ הדעת איז דאס עיקר שכינה בתחתונים היתה", פירושו: קודם חטא עה"ד, אבל לאחר עבודת אדה"ר (ולכן גם שם (לפנ"ז) לא נאמר "בתחלה").

32 ראה תשי" פ"א: "...דעיקר שכינה בתחתונים היתה. והענין הוא דהנה תכלית הכוונה בבריאת והתהוות העולמות דנתאוהו הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, שיהי' גילוי אלקות למטה ע"י עבודת האדם, ע"י אתכפיא ואתהפכא, דנשמה תרד למטה להתלבש בגוף ונה"ב, והם יעלימו ויסתירו על אור

דאס איז דער ענין פון * כללות³³ העולם – < איז³⁴ דאך צול... זא...³⁵ > [זא]³⁵ ל
זיין א דירה לו יתברך בתחתונים פאר³⁷ עיקר שכינה. איז דערנאך³⁸ קומט דאס

— דקדוקי תורה —

הנשמה, ובכ"ז תפעול הנשמה בירור וזיכוך הגוף ונה"ב, וגם חלקו בעולם...", שם בהקיצור: "ל...יבאר
דכוונת בריאת העולמות שיהי' דירה בתחתונים, ונעשה ע"י אתכפיא ואתהפכא שממשיך אור הסובב..."
שם פ"י (ס"ע 124): "...למקום שהי' עיקרו בתחלה, דתחלת הכוונה בבריאת והתהוות העולמות הוא מה
שנתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, ע"י עבודת האדם בכחינת אתכפיא ואתהפכא...". ומ"ש
בפנים ש"מבאר בארוכה", לכאורה פירושו, שכל האריכות בפ"ב-ט בענין בירור הנה"ב, שטות דלעזר',
שקר העולם ואותיות ק' ור' והפיכתם לקרש המשכן – כל זה בא לבאר איך למלאות הכוונה (הנ"ל מפ"א
ופ"י) שיהי' דירה בתחתונים ע"י אתכפיא ואתהפכא בבירור גופו נה"ב וחלקו בעולם המעלימים
ומסתירים (וראה עד"ז תשל"א שבמילואים). וראה הערה הבאה.

33) אולי מרמז בזה, שכוונת הבריאה היא שכל העולם יהי' דירה בתחתונים, ולא רק המשכן ובהמ"ק,
ולכן הורדת השכינה ע"י משה נעשה תחילה על הר סיני שמחוץ למשכן, ורק אח"כ בא הציווי דעשיית
המשכן (כדלקמן בפנים, וראה הערה 38) – וראה אג"ק ח"ג ע' רי (י"א ניסן תשי"ג – לרא"א יאלעס):
"...כללות העולם הוא דירה לו ית', ובעולם גופא – זהו ענין בית המקדש...". לקו"ש שבמילואים:
"...ווי נידעריק ס'איז דער "תחתון". . . פון משכן און מקדש, קומט עס ניט צו דער נידעריקייט . . .
שבכללות העולם. איז בשעת א איד ברענגט אריין קדושה אויך אין דעם דומם און מקום שבכללות
העולם, פירט ער דערמיט אויס די אמיתית הכוונה פון "דירה בתחתונים"...". וראה תש"י פ"א שבהערה
הקודמת: "...ונה"ב, וגם חלקו בעולם" – ולהעיר מתניא פל"ז (מח, א): "...כללות ישראל . . . הם כללות
החיות של כללות העולם . . . וכל פרט מהם הוא כולל ושייך לו החיות של חלק אחד מששים רבוא
מכללות העולם התלוי בנפשו החיונית להעלותו לה' בעלייתה...".

34) תרס"ו ר"ע שניא [ע' תסג]: "...דתכלית הכוונה בבריאת והתהוות העולמות הוא בכדי שיהי' לו ית'
דירה בתחתונים, דבשביל זה הי' כל השתל' העולמות וכל האורות והגילויים והתעוררות הרצון כו' הכל
בשביל כוונה זו להיות לו דירה בתחתונים...". ועד"ז תער"ב ח"ב ס"ע תתצו, ועוד.
35) [למסקנא, לכאורה נאמר (בפשטות): "דא'ל". ואולי פירושו: "דא זאל" (ככפנים) או "דאס זאל"
(ואולי האות ל' בא בהמשך ל"זא... שלפנ"ז), ויל"ע].

36) תש"י פ"א וקיצורו (ועד"ז פ"י) שבהערה 32: "...להיות לו ית' דירה בתחתונים, שיהי' גילוי אלקות
למטה . . . שיהי' דירה בתחתונים...". תש"ח ע' 145: "...להשלים הכוונה העליונה שיהי' גילוי אלקות
למטה ושיהי' העולם דירה לו ית'. קיצור . . . שיהי' העולם דירה לו ית'", ועד"ז הי"ש"ת ר"ע 90. סה"מ
אידיש ע' 129: "...דער תכלית הבריאה איז אז עוה"ז זאל זיין א דירה לו ית' דורך תורה ועבודה".

37) לכאורה מבאר בזה, שמ"ש בתש"י פ"א שבהערה 32: "...דעיקר שכינה בתחתונים היתה. והענין
הוא . . . תכלית הכוונה . . . להיות לו ית' דירה בתחתונים...". פירושו ש"עיקר שכינה" ו"לו ית'" הם ענין
א' (וראה עד"ז תשי"א ותשל"א שבמילואים).

38) לכאורה פירושו, שלאחר שמה שהוריד את השכינה במתן תורה, שוב נמשכה השכינה גם ע"י ציווי
עשיית המשכן. וראה תש"י: "...הורידו למטה בארץ. ועיקר גילוי אלקות הי' בבית המקדש, דכתיב ועשו
לי מקדש ושכנתי בתוכם...". (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח) – ובויהי בעצם תשמ"ו (ע' צב [405]) מפרש:
"וי"ל הכוונה במ"ש שעיקר . . . כי התחלת ההמשכה . . . היתה במ"ת...". וראה תשל"ח (ט"ו שבט) ס"א,
ובהע' 6 שם: "...תנחומא נשא טז "עמד משה והורידה לארץ שנאמר וירד ה' על הר סיני". וכ"ה במ"כ
לב"ר פ"ט, ז" ע"ש ו"להעיר מההמשך בתנחומא שם: "וכתיב באתי לגני אחותי כלה, אימתי כשהוקם
המשכן", ובמ"כ שם: "עמד משה כו'. דכתיב וירד ה' על הר סיני". יפה תואר (השלם) לב"ר שם יפה
קול (השלם) לשהש"ר כאן: "עמד משה והורידה. כדכתיב וירד ה' על הר סיני, ונאמר ועשו לי מקדש

אראפ אויכעט אין דעם ציווי פון ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וואס דעמאלט איז דאך אין דערויף דער ושכנתי, על³⁹ דרך ווי דירת המלך, וואס ער געפינט זיך דארטן בכל מ'...⁴⁰ < עצמותו. און אין דערויף איז⁴¹ דא *אויכעט דא דער רמוז און

— דקדוקי תורה —

ושכנתי בתוכם...". ס' שר שלום (לר' שמואל אריפול, צפת של"ט) לשה"ש ח, ב (ד"ה או יאמר): "...תחת התפוח שהוא הר סיני עוררתך, שאז באה השכינה בתחתוני ונתעוררה אליהם, כמ"ש רז"ל במ' אצל באתי לגני וגו'". וכפנים עד"ז גם תשי"ט (0:45): "...משה רבינו . . האט ממשיך געווען די שכינה, מרקייע הא' לארץ. און דערפאר האט מען נאך דורך עם אנגעזאגט דער ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם...". תשמ"א (1:05): "...ביז אין עולם הזה התחתון . . משה רבינו, וואס ער האט דאס אויפגעאטן און פועל געווען און ס'געווען בפועל וירד הוי' על הר סיני. כדי דאס זאל דערנאך אראפ אין אן אופן קבוע, איז דאך געווען דערנאך דער ציווי פון ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם...". ועוד.

(39) תקס"ה ח"א ע' תפט [ועד"ז תרס"ב ר"ע שלה]: "...וידור בתחתוני כמו שהוא דר בעצמותו כבי', שזה נק' בשם דירה, עד"מ אדם הדר בבית חברו שכל מהותו שם בבית חברו כמו שהוא דר בביתו...". אדה"ז שבהערה הבאה, עת"ר (הנחה) שבמילואים. תרנ"ז ר"ע ב [ועד"ז תרפ"ו ס"ע עב]: "...אדם הדר בתוך הבית הרי כל עצמותו הוא בתוך הבית, כמו"כ הו"ע דירה בתחתונים דבחי' עצמיות [- עצמו] א"ס ב"ה יומשך למטה...". תרס"ג ח"ב ר"ע רמט (הנחה אדהרי"צ — וראה במילואים): "...והמשל בזה ממלך הדר בדירה, הרי כל עצמותו נמצא בהדירה, כמו"כ כשאומר לו דירה הכוונה שכל עצמותו נמשך בגילוי למטה...". תרס"ו ס"ע שנו [ר"ע תסט]: "...להיות לו ית' לעצומ"ה ממש כבי' דירה בתחתונים (כמו דירת אדם שכל עצמותו הוא בהדירה כו')...". ועד"ז פר"ת ס"ע לח. תרס"ט ע' רסח (הנחה): "...דדירה הוא עד"מ כמו שהאדם דר בבית . . הרי במהות עצמותו הוא נמצא בהבית, וכמ"כ למעלי' הכוונה דדירה בתחתונים הוא שבחי' עצמי' אוא"ס יאיר בגילוי...". וכפנים עד"ז גם תשי"א (20:35): "...איז פונקט אזוי ווי אין א דירה, איז דאך דער אדם נמצא בכל עצמותו ומהותו, איז אט אזוי . . א דירה לו יתברך, אז אט א דא ווערט נתגלה ניט נאר דער ענין פון גילויים, נאר דא איז אויך נמצא דער ענין פון עצם...". ועד"ז אג"ק (תשי"ח): "...המלך נמצא בדירתו בכל עצמותו מהותו ועניניו, כן הוא גם בהדירה שנתאווה הקב"ה...". ועוד) שבמילואים. תש"כ (4:00): "...דירה — אט דארט געפינט זיך דער אדם, ניט נאר אין זיינע כחות הגלויים והנסתרים, נאר אויך דער עצם האדם", וברשימת רבינו (ראשי פרקים ומראי מקומות) לשם: "דירה — כל עצמותו". תשכ"ד (45:40): "...דארטן געפינט זיך דער עצמות המלך כמו שהוא, און ער געפינט זיך דארטן בגלוי...". (ועד"ז תשי"ד שבמילואים: "...שהאדם בדירתו נמצא הוא וכל עצמותו בגלוי..."). ועוד. ולהעיר מתשל"ז (ועד"ז תשל"ד) שבמילואים: "...א דירה וואס דארט איז נמצא בכל עצמותו . . שטייט דער כל עצמות בגלוי, ווי ס'שייכות דארטן זאגן גלוי, אע"פ אז א גדר פון א מלך . . אין רואין אותו ערום . . אט דא דערגרייכט מען . . א העכערקייט שלא בערך . . דארטן געפינט זיך דער מלך בכל עצמותו — אמאל מיט לבושים און אמאל אן לבושים, ביז . . לא יכנף עוד מוריך, והיו ענין רואות את מוריך...".

(40) תקס"ה [תרס"ב] שבהערה הקודמת: "שכל מהותו...". אדה"ז פרשיות ח"ב ע' תקלו: "...בחי' דירה היא דירת קבע וגם כל מהותו שורה שם בתוכו...". אדה"א ויקרא ח"א ר"ע נד: "...דלשון שכינה היינו שהוא שוכן ושורה בעצמו, כמו שאדם שוכן ושורה בדירה והיכל שדר בו בקביעות ונתפס שם בכל מהותו ועצמותו...". ועד"ז גם תשמ"ב (5:35): "...דער ושכנתי דלמעלה מכל מדידה והגבלה . . דאס איז א דירה, וואס אין דער דירה ווערט ער דאך נמצא בכל מהותו ועצמותו...".

(41) "איז דא אויכעט דא דער רמוז... — לכאורה פירושו: כאן יש גם הרמוז והוראה (וראה עד"ז לקמן בפנים ליד הערה 132). ולכאורה "כאן" הוא בניגוד לענין העצי שטים דלקמן בפנים (ששם מציין לכאן: "על דרך ווי דארט איז דער רמוז..."). ומ"ש כאן בפנים "אין דערויף", לכאורה פירושו שבענין דירת כל

הוראה⁴² – בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מישראל. און אט אזוי איז אויכעט אין פרטי המשכן והמקדש, איז דאך דער ועשו⁴³ לי משכן עצי שטים עומדים, וואס דאס איז דער ענין הקרשים, איז ער מבאר⁴⁴ אז קרשים איז דאס דער ענין וואס מ'מאכט פון שקר של העולם – וואס⁴⁵ דאס איז דאך אויכעט דער רמוז אין עצי

✻ דקדוקי תורה ✻

עצמותו בתוך המשכן, יש גם הרמז שכל עצמותו דר בתוך כאו"א מישראל (ולא שההמשכה שבתוך כאו"א מישראל היא למטה ממה שבמשכן). ומ"ש כאן "אויכעט", לכאורה מציין שהרמז "בתוך כאו"א" הוא רק הוספה על הפשט ש"ושכנתי" הוא בתוך המשכן – וע"ד תשי"ט (0:55): "...ושכנתי בתוכם, וואס דאס איז דאך כפשוטו – אין אָרן, און אויכעט בתוך כל אחד...". ולהעיר ממ"ש באו"א בתשכ"א הא' (ליל ש"ק), "ס"א: "...שצריכים לפעול שתהי' השראת השכינה ושכנתי בתוך כל אחד ואחד מישראל, ועי"ז נעשה ההמשכה גם במשכן כפשוטו ובכללות העולם..." ע"ש.

(42) לכאורה פירושו, ש"בתוך כאו"א" אינו רק רמז בגודל התוצאה של עשיית המשכן כפשוטו (שעי"ז נעשה "ושכנתי" גם בתוך כאו"א), אלא גם הוראה שצריך לעשות משכן בתוך כאו"א – וכמ"ש בתש"י פ"א (שבהערה 32): "...תפעול הנשמה בירור וזינוך הגוף ונה"ב וגם חלקו בעולם. וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כאו"א, והוא ע"י העבודה בעבודת הבירורים בבחינת אתכפיא ואתהפכא . . . וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד ע"י העבודה דבחינת אתכפיא ואתהפכא חשוכא לנהורא...". ספ"ב: "...ע"י ההקרבה ברוחני" הרי מתברר ומתהפך החשוכא דנה"ב לנהורא. וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, דבתוך כל אחד ואחד הרי ע"י עבודתו בבחינת אתכפיא, והעיקר המביא לידי אתהפכא כו'...". פ"ה (ע' 118): "...וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוך כאו"א, וזה בא ע"י עבודת האדם בעבודת הבירורים שלו, שפועל לאהפכא חשוכא לנהורא, והיינו להפוך את הלמטה מן הדעת דעולם (פון וועלט), שיהי' מזה למעלה מן הדעת...". רפ"י: "וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד, דבכל או"א כאשר מהפך מחשוכא לנהורא...". ובתרצ"ט מפורש יותר: "...ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, דהמשכן נעשה מתרומתן של כל ישראל, וכן הוא בהמקדש הפרטי שבכל אחד ואחד מישראל, כמארו"ל בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד מישראל, שעל ידי עבודתו הוא עושה מקדש לו ית'...".

(43) לכאורה ע"פ תרומה כה, ח: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ותרומה כו, טו: "ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים". וראה תש"י רפ"ו: "...שעצי המשכן נקראים בשם קרשים, וכמ"ש ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים".

(44) תש"י פ"י: "...וזהו ג"כ שנקראים קרשים, שהוא מה שמתברר משק"ר וקש"ר, ומבירור זה נעשה קרשי המשכן . . . ומזככים את העולם, דעושים מקשר קרש והיינו דמהקשר דעולם, דמה שהעולם מראה את עצמו למציאות הרי זה שקר, וכידוע דעיקר הוא החיות המחי' אותו, הנה כאשר לומדים תורה ומקיימים את המצות נתהפך לקרש...". ובהקיצור: "ימשיך דקשר ושקר דעולם נהפך לקרש המשכן...". וכבפנים עד"ז גם תש"כ (40:37): "...און מזככים את העולם. וואס דער עולם מצד עצמו איז דאך דא דער שקר של עולם – אז די מציאות פון עולם וויל זיך באווייזן אז דאס איז א מציאות...".

(45) תש"י רפ"ג: "...ולכן הי' מעצי שטים, דהנה שטה פי' נטי' . . . וכן פי' שטות, דשטות הוא ההטי' . . . וההטי' מזה נק' שטות. והנה יש שטות דלעו"ז . . . וכמארו"ל אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות...". רפ"י שבהערה הקודמת: "...וזהו עצי שטים שהוא מה שנתברר מהשטות דלעו"ז, וזהו ג"כ שנקראים קרשים, שהוא מה שמתברר משק"ר...". תרצ"ט (ועד"ז תרנ"ח): "דהנה שטים הוא לשון שטות". אתם נצבים תרנ"ג (ר"ע ט): "ולכן היו הקרשים מעצי שטים דוקא כי שטים מל' שטות, אין אדם עובר . . . רוח שטות" (ועד"ז שתי ידות תר"ל ע' צד, אתם נצבים תרל"א ע' תקל ואת"ר ע' רנט).

שטים, פון לשון שטות, אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות – און⁴⁴ דאס איז מען מהפך אז זאל ווערן קרשים, וואס פון די קרשים בויט מען אויף א משכן ומקדש* לו יתברך. על⁴⁶ דרך ווי דארט⁴¹ איז דער רמז פון בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מישראל, אמ⁴⁶ אזוי איז אויכעט אין* עבודת האדם, דער ענין פון עצי שטים, אז מ'זאל נעמען פון שטות דקדושה, וכמרומו במאמר רז"ל⁴⁷ אַהני לי' שטותא לסבא, אז⁴⁸ דורך דער עבודה וואס זי איז למעלה מטעם ודעת ושכל והבנה והשגה, איז פון די שטים שטעלט ער אויף דעם משכן – ומקדש לו יתברך, און אין דערויף איז דא אויכעט די אתהפכא, פון שקר של העולם, מ'מאכט דערפון א קשר, און א קרש, אז דאס זאל אויפגעשטעלט ווערן, און ער זאל ווערן א פלי אל אלקות. על דרך ווי אין משכן ומקדש איז דאך עיקר⁴⁹

❧ דקדוקי תורה ❧

וראה גם לקו"ת שה"ש לט, ב: "והשקה את נחל השטים שיטים הוא מלשון שטות", ועד"ז אוה"ת ואתחנן ע' רטו, תרנ"ד ע' נח. תרפ"ז ע' פח. וכבפנים עד"ז גם תשט"ז (1:20), תשל"ו (3:05), ועוד. (46) תש"י פ"ה (שבהערה 42): "...ישנו הטי' למעלה מן הדעת, והוא שטות דקדושה. . נק' בחינה זו שטות, שזהו ההטי' למעלה מן הדעת וההשגה. . דמהשטות דלעו"ז יהי' בבחינת שטות דקדושה. לכן הי' המשכן מעצי שטים דוקא, והיינו הלמעלה מן הדעת המתברר ונעשה מן הלמטה מן הדעת. . וזה בא ע"י עבודת האדם בעבודת הביורורים שלו, שפועל לאהפכא חשוכא לנהורא, והיינו להפוך את הלמטה מן הדעת דעולם (פון וועלט), שיהי' מזה למעלה מן הדעת...". שתי ידות תר"ל (ס"ע צד) [ועד"ז אתם נצבים תרנ"ג ע' ט]: "...אמרז"ל ע"פ ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נא' אלא בתוכם בתוך כאו"א מישראל, וכמו שהי' במשכן הקרשי' מעצי שיטי' עומדי', כמו"כ יש בעבודה בנשי"ג כ"כ בחי' זו...". שם לקמן (ע' צה-ו) [ועד"ז שם ס"ע ין]: "...ענין עצי שטי' עומדי' בעבודה שבנפש האדם, שה"ע השטיא ופתיים. . הקשה עורף דקדושה...".

(47) תש"י שם: "...דהנה ארז"ל (כתובות יז ע"א). . רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת. . א"ר זירא אהני לי' . . ואמרי לי' שטותי לסבא (שהי' מתנהג כשוטה, רש"י)...". לפנינו בגמ' שם: "אהנייה ליה. . שטותיה". תרנ"ח: "...אהני' לי' שטותא לסבא". תרצ"ט, אתם נצבים העת"ר (שבהערה הבאה), שתי ידות תרל"ג: "...אהני לי' שטותא לסבא". וכבפנים ("אהני") כ"ה בריטב"א, מהר"ם שיף, ועוד בכתובות שם. מנורת המאור נר ג, כלל ח, ח"א, ספ"ב. חכמת שלמה (למהרש"ל) שבת עז, ב לרש"י ד"ה שטותא ("אהני שטותא"). ועוד. וכבפנים ("שטותא") כ"ה בפירוש מסכת כלה רבתי לראב"ן הירחי (טברי' תרס"ו) ע' י"ט. ים של שלמה כתובות פ"ב, ס"ב. חכמת שלמה הנ"ל (ולהעיר שלא הגי' בזה כלום בחכמת שלמה לכתובות שם). ועוד.

(48) תש"י שם (שבהערה 46): "...שזהו ההטי' למעלה מן הדעת וההשגה...". שתי ידות תר"ל [ועד"ז תרנ"ג] שבהערה הנ"ל: "...בעבודה. . הקשה עורף דקדושה שלמעלה מן הטעם ודעת...". שתי ידות תרל"ג: "...ביטול שלמעלה מהדעת. . כי הוא ית' הוא למעלה מן השכל והדעת...". אתם נצבים העת"ר: "...שטות דקדושה, וכמו אהני לי' שטותא לסבא, והוא העבודה שלמעלה מטו"ד כו'...".

(49) תש"י רפ"ג: "...שעיקר העבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא, שזהו ענין עבודת הקרבנות...".

ענינם געווען אין עבודת הקרבנות, וואס⁵⁰ אין קרבנות איז דאך דער ענין פון עליית חלב ודם, און אש יורדת מלמעלה ומצוה להביא אש מן ההדיוט. אט אזוי איז אויכעט אין עבודת האדם, דער ענין שעל⁵¹ הקרבנות⁵², ווי ער זאגט אין בחיי⁵², אז

— דקדוקי תורה —

50) תש"י פ"ב (ע' 113): "...בהקרבן הגשמי הוא שמביאין בהמה גשמי' על גבי המזבח, והי' האש שלמעלה, וכדאיתא ביומא (כא, ע"ב) רבוצה כארי (גחלת שנפלה מן השמים בימי שלמה והיתה על המזבח, רש"י). ובוזהר איתא ארי' דאכיל קורבנין, הנה כמו"כ הוא בעבודה בנפש האדם..."

51) אולי פירושו: (א) שגם בקרבנות הגשמיים הי' עבודת האדם, היינו עבודת הכהנים ושירם וזמרם של הלויים, כמ"ש בתש"י רפ"ב: "...וזהו ענין השתתפות הכהנים והלויים בעבודתם [דכהני כחשאי וברעותא דלבא" – תש"יב ס"א, מזח"ג לט, א] ושירם וזמרם בעת הבאת הקרבן שזהו עבודה רוחני'..." – וראה בחיי תצוה כט, מ: "...והיו הלויים משוררים במקדש על הקרבנות בכל יום ויום..." , שמיני ט, א: "...השיר שהיו הלויים אומרים על הקרבנות..." , ועוד. (ב) אולי גם מרמז למ"ש בבחיי שבהערה הבאה (שבמילואים), ע"ד עבודת האדם המביא את הקרבן: "...ראוי לו שיתנחם ויכיר ויתבונן בפחיתות עצמו ובערך רוממות האדון יתעלה אשר המרה את פיו . . . תחייב התורה את האדם להביא קרבן על חטאו ושיסמוך את ידיו עליו כנגד המעשה, ושיתודה בפיו כנגד הדבור, ושישורף כלי העצה והמחשבה שהסכימו בחטא והם הקרב והכליות כנגד המחשבה..." – וראה אדה"ז ("...וביטול היש שלו הי' על הקרבן עצמו ע"י הוידי שהיו בעלים מתודים על הקרבן . . . שתכלל בעצם ותהי' ביטול אמיתי, לא הי' באפשרי ע"י הקרבן עצמן, כ"א ע"י הלויים...") וסה"מ אידיש ("...מתוודה געווען אויף דעם קרבן . . . דאן אין בית המקדש איז אויך געווען דער עיקר ביי קרבנות די עבודה רוחנית, דער וידי און די מחשבה פון דעם כהן המקריב...") שבמילואים. ולהעיר מתשכ"א הא' (ליל ש"ק), ס"א: "...במקדש שהקריבו בהמה גשמית ונעשה עי"ז ענין קירוב הכחות והחושים . . . ענין זה הוא על ידי העבודה שבכל אחד . . . ופועל ההקרבה בנפש הבהמית שלו, שע"ז נעשה גם הקרבת הבהמה גשמית כפשוטו בבית המקדש..." ע"ש. (ג) אולי גם מרמז לענין המלח שעל הקרבנות – ראה לקו"ת שבמילואים: "...המקשר עולמות ע"י עבודת הקרבנות . . . ברית מלח לשון עירוב כמו המלחים . . . שכרת לו ברית שע"י עבודת הקרבנות יקשר ויערב העולם שהם כלל העולמות בא"ס . . . בקרבנות שהוא ענין הקירוב והיחוד של המדרגות דממכ"ע וסוכ"ע, בא המצוה ולא תשבית מלח כו', כדי להיות התקשרות והתחברות כו'" (ולהעיר מל' הבחיי שבהערה הנ"ל (שבמילואים): "...ואותו רוח מתקרב ומתערב להתיחד . . . בהיות שם שתי אשות מתערבות . . . וכמו ששתי אשות אלו מתערבות ומתיחדות זו עם זו, כן רצון ההדיוט עם הגבוה מתיחדים זה עם זה..." ע"ש). אדה"א שבמילואים: "...ענין מלח שעל הקרבנות הוא בחי' ממוצע ופועל . . . התקשרות כנ"י מלמטה למעלה ע"י העלאת הקרבנות..." . תש"ט [ועד"ז תרפ"ג] שבמילואים: "...שהו ענין על כל קרבן תקריב מלח, דקרבן הוא ענין הקירוב, וכמו שביאר הבח"י בענין הקרבנות שהוא ענין קירוב הכחות והניצוצות . . . דכל קירוב וקירוב שהאדם מתקרב לאלקות, הן הקירוב בלימוד התורה והן הקירוב בעבודה דתפלה, הנה במלח תמלח אותו . . . כל קירוב וקירוב . . . צריך למלוח..." ע"ש.

52) תש"י שם לפנ"ז (ר"ע 113): "דידוע דקרבנות הם ענין קירוב הכחות והחושים", לקמן ספי"ח: "...דוירח הוי' את ריח הניחות, דרזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס". בחיי ויקרא א, ט: "וזהו לשון קרבן כלומר קרוב הכחות ושמותיו של הקב"ה . . . להקריב לי הכחות והמדות ולכך נקרא קרבן שהוא קרוב הכחות והמדות". קהלת יעקב (לבעהמ"ס מלא הרועים) ערך קרבן (הב', טעם הג'): "ענין הקרבן יחוד וקירוב במדריגות וכל הכחות, שכל הענפים שלמטה יש להם שורש מלמעלה, ומתקרב עי"ז מדריגה למדריגה ומדריגה למדריגה עד שורש כל השרשים א"ס ב"ה וב"ש". תרס"ח ע' צא: "וע"י ההקרבה נעשה עליית המל', ורזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס בבחי' קירוב ועליית כל הכחות והשמות כו', ועכשיו תקנו התפלה במקום הקרבנות שהו"ע הקרבת הנה"ב . . . שכל העליות הנעשים ע"י

דאס איז דער ענין פון קירוב כל הכחות, ביז וואנעט אז רוא דקורבנא עולה ביז אין רוא דאין סוף, און⁵³ אין דערויף איז דא דער אדם כי יקריב, איז מכם קרבן הוי⁵⁴ — פון אייך זאל זיין מן הבקר, און ווי ער רעכנט אויס דערנאך די אלע פרטים, און⁵⁵ אין דערויף איז דא דער אש מלמעלה און אש מן ההדיוט, די עבודה פון נפש אלקית⁵⁶ און די עבודה פון נפש הבהמית. ווי אזוי פירט מען אויס אט א די אלע ענינים? איז⁵⁷ פירט מען דאס אויס דורך דערויף וואס מ'איז אין צבאות הוי'. וואס אין צבא איז ער דאך מפושש אין פרק העשירי יהי' קודש, אז דאס איז ג' ענינים.

— דקדוקי תורה —

הקרבן שע"ג המזבח נעשה ג"כ ע"י הקרבת הנה"ב וזהו עבודת הקרבנות". ועוד.
 (53) תש"י שם: "וזהו אדם כי יקריב, דבכדי שהאדם יתקרב לאלקות הוא מכם, שבכם הדבר תלוי, והיינו מכם קרבן להוי', דמכם תקריבו את הקרבן להוי', דאין הכוונה רק הקרבן של הבהמה בלבד, כ"א מכם ממש, והוא מן הבהמה, הבהמה שבלבו של אדם, שהוא הנה"ב. מן הבקר ומן הצאן, הן המה הפרטי מדריגות דישנם בנה"ב, וכידוע הענינים בזה, דאינו דומה האופני הבירורים בכאו"א, דישנו שהנה"ב שלו הוא שור נגה ובעל מדות גסות ביותר, ויש שהוא צאן שהוא בהמה דקה, אף שגם זה בכלל בהמה, אבל הוא בדקות עכ"פ (וכמבואר באריכות בקונטרס התפלה, תר"ס)...", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח. קונטרסים ח"א צה, א (מתר"ץ): "מכם פון אייך אליין דארפט איר בריינגען א קרבן לד'..." ועד"ז שם ח"ב תנ, ב (מתש"א) — הובא (בשינוי לשון) בהיום יום יב אדר שני.

(54) בכתוב (ויקרא א, ב): "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'", וכ"ה בתש"י. וראה זח"א שבמילואים: "...כי יקריב מכם... מאן דיעביד פולחנא דקרבנא שלים דישתכח דכר ונוקבא... קרבן ליי', דאקריב כלא לאתאחדא כחדא לעילא ותתא..." ובאור החמה (מהרמ"ק) שבמילואים: "מאן דעביד וגו', משמע דעל כהן קאמ', ואפשר דעל מתנדב או הנודר קאמר... לא ידור אלא אם הוא נשוי... קרבן לה', פי' שהי' ראוי שיאמר כי יקריב מכם קרבן ה', אלא אם היה אומר קרבן ה', היה נראה ייחוד אותיות יהו"ד לבד, לכך אמר קרבן ליהו"ד... בין שם יהו"ד... בין שם אדני"... — ואולי מרמז כאן בפנים, שגם מי שאינו נשוי צריך להתעסק בעבודת הקרבנות בנפש האדם. כתונת פסים (לבעהמ"ס תולדות יעקב יוסף) שבמילואים: "...גם שתחול באמצעות המוכן על שאינו מוכן, אך רצונו ית' הוא דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם קרבן לה'... שיותר טוב מי שנדבה רוחו שיעשו הכנה מכם להתקרב לה' ולעלות במעלות רמות עד שיתקרב קרבן ה' מצדכם, ולא מצד האמצעי..."

(55) תש"י שם (שבעה ערה 50): "...כמו"כ הוא בעבודה בנפש האדם, הרי יש אש שלמעלה, והוא הרשפי אש שבנפש האלקית... הוא בדוגמת אש שלמעלה דאין המים מכיין אותה, ובזה צריך להיות ההקרבה של הנפש הבהמית, שגם הוא יהי' לו אהבה לאלקות, וכמ"ש ואהבת את הוי' אלקיך בכל לבבך, וארד"ל בשני יצריך... אח"כ הוא רב תבואות בכח שור, שמתהפך מבהמיותו ועולה ונכלל ברשפי אש התשוקה שבנפש האלקית..." ובהקיצור: "...אש שלמעלה ואש מלמטה אהבה דנה"א ודנה"ב..."

(56) [קשה להבחין אם נאמר "אלקית" (כפנים) או "האלקית"].

(57) תש"י פי': "...ע"י ההתעסקות בתורה ומצות מהפכים לנהורא, אז מען זאל דערהערן דעם נועם עריבות שבקיום המצות ולימוד התורה... יושבת בבתי כנסיות ובתי מדרשות לעסוק בתורה, ובפרט קביעות עתים לתורה ברבים... ועש"ז נקראים ישראל צבאות הוי', וכמ"ש ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות הוי' מארץ מצרים. הנה צבאות הוי' הכוונה הוא על ישראל... דצבא יש בו ג' פי', א' ל' חיל, ב' זמן מוגבל וכמ"ש והלא צבא לאנוש עלי ארץ וגו', והג' מל' צביון וכדוד"ל (ר"ה יא א) ע"פ ויכולו השמים כו' צבאם, לצביונם נבראו..." ובהקיצור: "...עש"ז נק' ישראל צבאות ל' חיל זמן צביון..."

דער צבא פון לשון צבא⁵⁸ לאַנוש עלי אדמות – פון לשון זמן, דער צבא פון לשון צביונם, און דער צבא פון לשון חיל. וואס אט אזוי איז אויכעט – איז דאך דער תורה ומצותי' זיינען דאך געגעבן געווארן אז זאל זיין דער בא בימים <אין⁵⁹ די מקום וְזַמַּן...> אין דעם זמן ומקום למטה. ווי אזוי פירט מען דאס אויס? בשעת ס'דא די התכללות⁶⁰ וואס דעמאלט איז דאס צביון ורצון⁶¹ ויופי, וואס דאס איז דער כללות הענין פון ואהבת לרעך כמוך, אז ער – קודם⁶² התפלה, וואס⁶³ דאס איז

— דקדוקי תורה —

(58) לכאורה מצרף ב' פסוקים – איוב ז, א: "הלא צבא לאַנוש עלי אַרְץ... (שבתש"י), ותהלים מט, יב: "...קראו בשמותם עלי אדמות". ואולי מרמז למצו"ד תהלים שם: "קוראים שמם על אדמתם לומר שהיא אדמת פלוני, כאלו יחיו לנצח ותהיה בידם", וקונטרסים ח"א קד, ב (מתר"ץ): "הלא צבא לאנוש עלי ארץ. . האדם צריך לשום לבו שניתן לו זמן קצוב כמה שנים יחי'..." ע"ש – והיינו, שמי שחושב ע"ד "אדמת פלוני" הנ"ל, צריך לזכור שיש לו זמן קצוב עלי אותן "אדמות". ולהעיר מתש"י סופ"ה: "...דמי הוא היודע עתו וזמנו. . ואיך יתן כל נפשו על דבר שאין בו ממש כלל..." ע"ש – וראה תשמ"ו שבמילואים, שמשמע שמקשר מ"ש בתש"י סופ"ה שם עם מ"ש בסופ"י ע"ד צבא לאנוש עלי ארץ מל' זמן מוגבל.

(59) סהמ"צ להצ"צ שבמילואים: "...ואברהם זקן בא בימים. . לבוש הנעשה מהתורה ומצות. . וע"י המצות נשפל בבחי' מקום זמן. . ונעשו מהם הלבושים..." ע"ש. ולהעיר מואברהם זקן תשל"ח שבמילואים: "...דער דיוק אז בא בימים. . ער האט מיטגעבראכט ניט נאר תורה ומצותי' – כל הענינים וואס ער האט געדארפט אויפטאן, צוזאמען מיטן מקום וואו ער האט דאס געטאן – ער האט אויכעט מיטגעבראכט די ימים. . דירה בתחתונים – איז דאס דער ענין פון מקום זמן, און ס'דארף אין דערויף אויפגעטאן ווערן דער ענין הדירה, סיי אין מקום, סיי אין זמן, סיי אין כל הענינים וואס זיי זיינען פארבונדן מיט מקום זמן..." , והעיר ע"ז בלקו"ש ח"כ ע' 321, הע' 67: "...וע"פ מ"ש בתולדות"צ למסכת מדות (ריש ע' רעג), שמקום הוא בז"א וזמן הוא במלכות – עיקר הענין דדירה בתחתונים שאין תחתון למטה ממנו הוא בבירור ותיקון הזמן" ע"ש.

(60) תש"י פ"י שם: "...הנה זהו צביונם שזהו תכלית היופי' מה שכלול מריבוי גוונים, דגוון אחד הרי אין בו יופי, ודוקא ריבוי גוונים [בכת"י מעתיק (שבתו"מ באתי לגני ח"א ע' 22, הע' 124) נוסף: הרי יש בו יופי, לכן נק' ישראל צבאות ד' שהם חיל של ריבוי גוונים]..."

(61) ראה היושבת בגנים תשי"א ס"ג: "...לשון צביון דפירושו יופי, לא רק רצון כ"א יופי, הבא מפנימיות הכתר וגורם תענוג", ובהערה ה שם: "ראה תו"ח ויצא ד"ה ורחל היתה פיי"א. לקו"ת ואתחנן ביאור וידעת ספ"ג. ד"ה והחכמה תעוז תרס"ג". וממ"ש לקמן בפנים "דער צווייטער ענין אין צבא פון צביון ורצון" (בלי "יופי"), לכאורה משמע שבמאמר דידן מפרש באו"א מבתשי"א הנ"ל. ואולי בא לתווך כאן בין מ"ש בתש"י (שמזכיר רק יופי ולא רצון) ומ"ש בתו"א נט, סע"ג – כמבואר במילואים.

(62) סידור (ועד"ז שו"ע) אדה"ז שבהערה 64: "קודם התפלה..."

(63) ראה סהמ"צ להצ"צ כח, א: "...נודע מ"ש שנכון לומר קודם התפלה הריני מקבל עלי מ"ע של ואהבת לרעך כמוך, לפי שהוא יסוד גדול בעבודת ה'..." יערות דבש שבהערה 65. וראה תשל"ח שבמילואים: "...אין תחילת היום, וואס התחלת היום דארף דאך זיין מיט דעם ענין פון תפילה. . נאך קודם התפילה. . תפילה איז ער דערנאך ממשיך. . ס'ניכר אין זיין עסן און טרינקען וכל עניניו, אז דאס איז א איד וואס האט געדאווענט. . ווי מ'דארף דאווענען. . מה דאך אז אין תפילה. . דארף מען האבן די הקדמה פון ואהבת לרעך. . אז מ'קומט צום טאן אין עניני העולם. . איז דאך דארטן זיכער נוגע וכולט

דאך די התחלה לכל עניני התורה ומצותי' – איז⁶⁴ דאך מקבל עליו דער ואהבת לרעך כמוך, אז יכלול⁶⁵ עצמו עם הציבור⁶⁶, וואס דאס איז דער ענין פון

❧ דקדוקי תורה ❧

דער ענין מיט דער תוצאה פון ואהבת לרעך כמוך . . . און דערמיט גייט ער אוועק במשך היום...". מענה רבינו (מתשד"מ) שבמילואים: "...אמירת הריני מקבל . . . אינו חלק מהתפלה או שייך לענין תפלה דוקא, אלא ענין בפ"ע, ומכיון ששייך לכל [- אולי: "בכל"] ענין היום כולו פשוט שכדאי להקדים אמירתו, ומפני טעם . . . סמכו אמירתו לתפלה (הראשונה . . . ופירושה כפשוטה סתם מקבלה על כל היום כולו...".

64) "שו"ע אדה"ז אר"ח סמ"ו, ס"א: "...ויקבל עליו מ"ע של ואהבת לרעך כמוך קודם תפלה...". ועד"ז במג"א שם רסמ"ו בשם "הכוונות", ובספר הכוונות שבמילואים: "...קודם שיתפלל האדם בשחרית, צריך לקבל עליו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך. ויכוין לאהוב כל אחד מישראל כנפשו . . . ובפרט אהבת החברים שלנו, צריך כל א' לכלול עצמו כאילו הוא אבר א' מן החברים...". סידור אדה"ז (סוף הל' תפילין, לפני מה טובו): "נכון לומר קודם התפלה הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך" (ולהעיר, שלא נזכר כאן בפנים ע"ד האמירה, וראה לקו"ש שבמילואים). ולהעיר מיערות דבש דרוש ב: "...מצוה ואהבת לרעך כמוך כוללת כל תורה, וצוה האר"י לאומרו קודם התפילה שמקבל עליו מצוה זו...". ולהעיר מההוספה בכ"א תמוז תשכ"א (7: 20 – ועד"ז לקו"ש ח"ב ע' 597): "...אין דעם אלטן רבי"ס סידור שרייבט ער, אז איידער א איד שטעלט זיך דאווענען, דארף ער זאגן אז ער איז צוגעגרייט און נעמט אויף זיך אן מקיים זיין דער מצוה פון ואהבת לרעך כמוך . . . האט מען געדארפט זאגן אז מ'איז גרייט מקיים זיין די מצוה, גלייך באם אויפשטיין, ווען מ'זאגט ברכת השחר...". ועד"ז תשל"ח שבמילואים להערה הקודמת ("...זאגט ער הריני מוכן, אז ער נעמט אויף זיך אן, און ער איז צוגעגרייט, און טוט כל התלוי בו – אז ער איז זיך כולל מיט כלל ישראל . . . דורך דעם קיום פון דעם החלטה טובה ותקיפה..."), "תש"מ שבמילואים להע' הבאה – וראה שבט מוסר שבמילואים: "...כשילך לבית הכנסת יאמר . . . והריני מוכן ומזומן לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך...". תקע"ז שבמילואים להערה 66: "...ולכן צריך לומר קודם התפלה הריני מוכן לקיים עלי מ"ע של ואהבת לרעך כמוך...".

65) ספר הכוונות שבהערה הקודמת: "...צריך כל א' לכלול עצמו...". ע"ש. סידור שבמילואים: "...צריך לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך קודם התפלה כידוע, כדי שיכלול עצמו בבחינת התכללות ואחדות אחת עם כללות נש"י...". אג"ק [תר"ן] שבמילואים: "...צריכי' לאמר ולקיים מ"ע של ואהבת לרעך כמוך קודם התפילה, שיכלול עצמו עם כללות נש"י, כמ"ש בסידור [הנ"ל]...". תש"ט [אג"ק] שבמילואים: "...אמיתת ענין תפלה בציבור . . . הוא לכלול עצמו בכלל תפלת ישראל, והוא ע"י אמירת הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך קודם התפלה...". ולהעיר שבתש"מ א שבמילואים משמע, שכבר לפני התפילה הוא "כולל עצמו עם כל ישראל" (ולא רק שמקבל לעשות כן בשעת התפילה). וראה סידור אדה"ז הל' תפילין (ולהעיר מהערה הנ"ל שגם "הריני" הוא בהל' תפילין), ד"ה כשמפסיק: "...שאיין הש"ץ אומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד אלא כדי לכלול עצמו עם הצבור...". (ובשו"ע אדה"ז שבמילואים: "שלא יוציא עצמו מן הכלל", ובשו"ע הב"י שם: "כדי לכלול המבורך עצמו בכלל המברכים") – ואולי מרמז כאן בפנים, שמהלכה זו מובן שגם בשעת ובאופן קיום התומ"צ צ"ל ההתכללות (וראה עד"ז לקו"ש שבמילואים להערה הנ"ל, ושוה"ג 102). ולהעיר ממאירי ("...ולעולם יכלול אדם את הצבור בכל תפלה חדשה..."), "...אל תפרוש מן הצבור . . . בצרתם . . . ויכלול עצמו עמהם..."), אלשיך ("...נאמר לעולם יכלול אדם עצמו עם הצבור..."), יערות דבש ("...לעולם יכלול אדם עצמו עם הצבור הן בתפלה או בכל דבר..."), תשמ"ב, ועוד שבמילואים.

66) ראה גם ברכות כט, סע"ב ואילך: "אמר אביי לעולם לישתיף איניש נפשיה בהדי צבורא...". וראה רש"י, אדה"ז ולקו"ש שבשוה"ג 102, מאירי שבמילואים להערה הקודמת, תו"ח ("...צריך אדם לשתף נפשי' בהדי צבורא קודם התפלה . . . והוא עיקר ענין מצות ואהבת לרעך כמוך . . . בבחי' ההתכללות...")

התכללות⁶⁷, דער⁶⁰ צווייטער ענין אין צבא פון צביון ורצון⁶¹. און די עבודה איז אין אן אופן פון אנשי היל⁶⁸, וואס דאס איז דער דריטער טייטש אין צבא. וואס דורך דערויף פירט זיך אויס <דער⁶⁹ ק...> דער נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים.

און דערנאך גייט ער אריבער אין דעם פֿרק י"א, און דא איז ער מבאר⁷⁰ אז ישראל ווערן אנגערופן בשם צבאות הוי', און וואס בכללות איז דאס אויכעט אזוי אין די שמות שלמעלה – דער שם צבאות, און איז גלייך מוסף אז דאס⁷¹ איז דער שם וואס גילו הנביאים, וואס <בתורה⁷² איז דאך ניט ג... בתורה⁷² שפ...> אין⁷¹

⌘ דקדוקי תורה ⌘

ווער שבמילואים. זח"א קס, רע"ב (שבמילואים): "...בכל אתר דבר נש צלי צלותיה יכליל גרמיה בין סגיאין בכללא דסגיאין. ותא חזי . . ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת...", ועד"ז זח"א וזח"ב שבמילואים – ולהעיר משיחו"ק תש"מ ח"א ע' 4-63: "...ווי קען מען זאגן . . נאר ער אליין טוט תשובה – מ'זאגט דאך אז לעולם יכלול אדם את עצמו עם הציבור, ווי עס שטייט בתוך עמי אנכי יושבת . . עס שטייט אין זהר... ע"ש (ובאלשיך שבמילואים להערה הנ"ל). תשל"ז שבמילואים: "...אלס א הקדמה צו תפילה דארף ער זיך כולל זיין מיט כל בני ישראל, און דוקא דעמאלט איז תפלתו מתקבלת, כמבואר באחרונים, און נאכמער בראשונים, ביז לפסק דין להלכה...". ולהעיר מאג"ק אדהרי"צ שבמילואים: "...ובעמדו לפני ה' בתפלה . . ומעמקי הלב יתחנן אל ה' לכלול עצמו עם הבריאה כולה להיות מכון לשבתו ית'...".

(67) להעיר מלקו"ש חכ"א ע' 8-257: "...דער טעם הדבר, וואס עס מוז זיין אט די "התכללות" – בשעת ער טוט אין זיינע פרטית'דיקע ענינים דארף . . זיך כולל זיין מיטן צבור; ולאידך . . באופן פון און ברענגט צו . . די שלימות פון יעדער אידן אלס יחיד – איז ווייל בעצם, זיינען די ביידע ענינים ביי א אידן . . איין זאך . . מצד דעם עצם ופנימיות פון א אידן, שכולם מתאימות ואב אחד לכולנה, ועד"ז (והסיבה לזה –) מצד עצמותו ית', איז דער ריבוי פרטים ניט קיין סתירה צו אחדות ופשיטות... ע"ש.

(68) ראה תש"י פ"י (כת"י מעתיק) שבהערה 60: "...הרי יש בו יופי, לכן נק' ישראל צבאות ד' שהם חיל של ריבוי גוונים...". תש"י פ"א: "...וזהו דישאל נק' צבאות הוי', לפי שהם אנשי החיל אשר הם עושים רצונו של מקום לנגד את המנגד...".

(69) להעיר מש"פ בראשית תשכ"א שבמילואים: "...מיר וועלן זיך אלע אריינשטעלען אין די צבאות הוי' אויף ארויספירן דעם רצון פון רבי'ן דעם נשיא, וואס דאס איז דער רצון העליון, שנתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים...".

(70) תש"י רפ"א: "ולבאר בעומק יותר מה שישראל נק' בשם צבאות הוי', דשם צבאות הוא שם קדוש דהוא מהז' שמות שאינם נמחקים".

(71) תש"י שם [ועד"ז פר"ת ע' רמא]: "...ושם זה נתגלה ע"י הנביאים [ובהערת רבינו שם: "ע"י הנביאים: ברכות לא, ב. ונתבאר בתו"א ותו"ח ר"פ בא"], דבתורה לא נזכר שם צבאות...".

(72) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה הקודמת: "...דבתורה לא נזכר שם צבאות...". תו"ח בא קמא [קטון], רע"ב: "...לא נזכר שם זה דצבאות בתשב"כ בבחי' שם וכלי בפ"ע...". ועד"ז תקס"ה ח"א ע' רד: "...בכל התורה כולה שכתב לא נזכר רק הוי' לבדו בלתי הצירוף לש' צבאות...". וראה גם ד"ה זה יתנו תשכ"א (בהמשך למאמר דידן) ר"ע 286 [ועד"ז ר"ע קנן]: "...דזהו מה שבתורה לא נזכר שם צבאות . . לכן בתורה שכתב לא נזכר שם זה, ורק הנביאים גילו אותו". וראה זח"ב צב, א (רע"מ): "...דכל אורייתא: תורה שכתב, נביאים, וכתובים...". קלא, סע"ב: "...והא תורה שכתב אקדימת לתורה שבעל

חמשה חומשי תורה איז ער דאך ניט נזכר. וואס לכאורה איז דאך דאס א סתירה גלייך מיני' ובי': בשעת ער הויבט אן מבאר זיין דעם ענין פון צבאות הוי', וואס דאס איז דאך דער כל הענינים מבוארים אין חומש <אין⁷³ תו...> בימי משה, און גלייך פארבינדט ער דאס מיט שם צבאות, און איז גלייך מוסיף אז דאס איז א ענין וואס גילו הנביאים? און דערנאך⁷⁴ איז ער אויכעט ממשיך, אז דער ענין פון צבאות איז דאס פון ז' שמות שאינן נמחקים. וואס אויף⁷⁵ דערויף זאגט ער אין מדרש, שמי אתה מבקש – לפי מעשיי אני נקרא, און איז מסיים, כשאנא⁷⁶ נלחם פֿרשעים, איז אני נקרא צבאות. וואס אין דערויף איז דאך דא די שני ענינים, וואס זיי זיינען אויכעט ענינים הפכיים, אז מ'זאגט אז לפי שמי אני נקרא, איז דאך דאס א ענין וואס דאס איז חולף, אמאל איז דער שם און אמאל איז אן אנדער שם, און אין יעדער שם איז דא דער אני, וועלכע מ'רופט אן מיט דעם שם. און דער ענין השם איז דאך, ניט אז מ'פארבינדט זיך מיטן שם, נאר מ'פארבינדט זיך מיט דעם אני וואס ער ווערט נקרא בשם. וואס⁷⁷ שם איז דאך על דרך ווי מ'זעט דא למטה, איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

פה, ואקדימת לנביאים, ואקדימת לכתובים...". רש"י קהלת יב, יא: "וכתוב יושר. זה תורה שבכתב והנביאים". אתהלך ליאזנא ס"ע ד: "להבין ההפרש שבין תושב"כ לנביאים וכתובים...". ועוד.
 (73) ראה תו"ח שבהערה הקודמת: "...רק נזכר בתורה בכח"י טפל [לשם הוי'] והוא צבאות הוי'...".
 (74) תש"י שבהערה 70 [ועד"ז פר"ת שם]: "...דשם צבאות...". דהוא מהז' [- מז'] שמות שאינם נמחקים [- שאינן נמחקין]. תו"ח שבהערה 72 (קלז [קיב], רע"א): "...הרי שם צבאות דבר וענין בפ"ע, ואינו נכלל וטפל כלל לשם הוי', אדרבה נק' הוי' צבאות, וכידוע דשם צבאות הוא מן הז' שמות שאינן נמחקים...". ומ"ש כאן "דערנאך איז ער אויכעט ממשיך...", אף שבתש"י הענין דז' שמות שאינם נמחקים נזכר לפני מ"ש "ושם זה נתגלה ע"י הנביאים" – אולי אפ"ל: (א) ש"דערנאך" קאי רק על "פארבינדט ער דאס מיט שם צבאות" (ולא על "און איז גלייך מוסיף... גילו הנביאים"). (ב) ש"דערנאך" קאי על סדר הענינים בסכרא (אולי בסדר של כלל ופרט), ולא על הסדר שבהם נסדרו בהמאמר. (ג) שמרמז לסדר הענינים כפי שהם בתו"א ר"פ בא (שבמילואים), ואולי גם מרמז שהשאלה שבפנים שייך גם במ"ש שם בתו"א – ולהעיר ממ"ש בהערה 140 בביאור מ"ש לקמן "רשימות פון בא".
 (75) תש"י [ועד"ז פר"ת] שם לקמן: "...אך הענין הוא דהנה איתא במד"ר (שמות פ"ג, ו) שמי אתה מבקש לידע לפי מעשיי אני נקרא, וכשאני נלחם עם הרשעים אני נקרא צבאות...". שמור"ר שם: "...וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות...".
 (76) [כן נאמר לכאורה – ולא "כשאני", ויל"ע].

(77) תרנ"א [ועד"ז אדה"א] שבמילואים: "...והנה ענין השם ידוע עד"מ למטה דשם האדם אינו נוגע [- שאינו שייך] לעצם האדם כלל [וכלל שהרי כשהוא בפ"ע -] דלעצמו א"צ להשם, והתועלת מהשם הוא רק מה שזולתו קורא אותו בשמו ועי"ז נפנה אליו, ומזה מובן שיש בהשם קצת הארה והתפשטות שהרי נפנה לקוראיו ע"י [- לקוראו בשמו], ומ"מ אינו נוגע לעצמו כלל דכל ענינו הוא רק לזולתו שאינו רק הארה...". (ועד"ז תו"ח ותרנ"ב שבהערה 79, אדה"א ויקרא שבמילואים: " שאינו שייך כלל [וכלל]..."). תרנ"א (הנחה) שבמילואים: "...אנו רואים למטה... השם שהוא לזולתו אינו נוגע לעצמו,

דאך דאס לכאורה⁷⁸ *ק״ן שייכות ניש מיט עצם האדם. וואס⁷⁹ דערפאר איז ווי⁷⁷
דער אדם איז לעצמו, דארף ער דאך בכללות⁸⁰ ניש האבן דעם ענין השם. דאס⁸¹

❧ דקדוקי תורה ❧

הגם שנפנה לקוראיו בשמו...". פלח הרמון בראשית (הגהת ר"ה) שבמילואים: "...השם הוא כולל בחי' אור וזיו . . וביאור הענין הנה אנו רואים למטה בשם של אדם שמורה על עצמי' נפשו . . א"כ אינו מובן מה שאנו רואים . . נשמת מרע"ה שנתגלה ברשב"י כו'. וע"כ לומר שבחי' השם אינו שייך למהות הנפש . . ולכן אנו רואים שהשם מורה על העצם... "ע"ש, ועד"ז שם ויקרא שבמילואים (הנחה ממאמר הצ"צ): "...צ"ל ענין השם מהו, שהוא כמו עד"מ שם של אדם שאינו צריך אותו לעצמו כלל . . אך אעפ"כ אנו רואים שהשם הוא שייכות להעצם . . אך לכאורה אנו רואין ג"כ להיפוך . . ואם הי' השם שייכות להעצם הי' לו להיות נקרא בשם משה... "ע"ש. תרל"ו שבהערה 84: "...וכל ענין השם הוא רק הארה בעלמא שאינו נוגע כלל לבחי' עצמותו כלל, וכמו שאנו רואים באדם ובע"ח ששם אשר נק' להם אינו נוגע כלל לעצמותם, ובאמת למעלה הוא עוד יותר אינו נוגע, שהרי למטה ענין השם הוא חיות הנברא הנק' בשם...". תרס"ו ("...ונק' שמו להורות . . שאין לו ערך ושייכות עם העצם כלל...") (ועטר"ת) ("...הגם דהשם יש לו שייכות עם העצם, וכמו בקריאת שמות שקרא אדם...") שבמילואים. וראה אוה"ת שבמילואים להערה 84: "...שם של האדם לגבי עצם האדם שהוא שבו וע"י יפנה לזולתו הקוראו בשמו, משא"כ כשהוא לעצמו א"צ להשם כלל . . שם האדם יש לו שייכות לעצמותו . . ולכן גם כשהוא בפ"ע יש בו השם בהעלם. ועד"ז מצינו למעלה שארז"ל עד שלא נברא העולם הי' הוא ושמו בלבד...". וראה גם אוה"ת בהר (ח"ג) ר"ע תקב (השייך ללקו"ת שבהערה 78): "...אנו רואים שהשם אינו נוגע כלל לעצם המהות ואינו גורם שינוי ריבוי ומיעוט במהות בעל השם...". תר"ל [תר"ן] ("...אנו רואים שהשם אינו נוגע כלל אל האדם...") (ותרס"ה) ("בשם האדם למטה . . ואנו רואין שע"י קריאה בשמו הוא נפנה בנקל יותר...") (שבהערות 78, 84.

78) לכאורה מרמז, שלפי המסקנא (דלקמן בפנים) שהשם הוא כל מציאותו של הדבר הנקרא בשם, אכן יש שייכות בין השם ועצם האדם. וראה לקו"ת שבהע' 84: "...אין ערוך השם לגבי עצמותו ומהותו של האדם ואינו נוגע לו כלל שבפ"ע א"צ להשם, ועכ"ז . . הרי יש שייכות ממש להשם אל עצם הדבר... "ע"ש. תרס"ה שבהע' הנ"ל: "...ידוע בשם האדם למטה שהשם אינו שייך לעצמותו . . לגבי עצמות אור וחיות הנפש אין להשם שום שייכות כלל כ"א אל ההתפשטות . . משנת"ל דהשם אינו שייך אל האדם עצמו, באמת אינו כן כי גם לעצמו שייך השם . . אלא שאינו ניכר כלל שייכות השם אליו, אבל באמת הי' שייך אליו... "ע"ש. תער"ב ח"ב ר"ע א'קעא: "...בפ"ע אינו שייך ענין השם, שהרי השם אינו רק שזולתו יקראו בו, אבל לעצמו אינו צריך לשם . . למטה ידוע דהשם הוא החיות של האדם . . הרי נוגע השם אליו בדעצמו ג"כ, רק שאינו ניכר כלל איך הוא בבחי' שייכות אליו, ובהתגלות הוא רק לצורך הזולת...". תרנ"ז (בטעם שאין שייכות זה נראה כלל) ותרס"ד שבמילואים. תר"ל ותש"ח (גם בטעם הנ"ל) שבמילואים להערה הנ"ל. ולהעיר מתרמ"ג ("...ולכאו' . . שם אדם שאינו שייך אלא לזולתו...") (ותרפ"ח) ("...וכמו שם האדם דלכאו' הוא רק בשביל הזולת...") שבמילואים. וראה גם תו"א, תר"מ, תער"ב, תש"ט שבמילואים. ולהעיר מפיה"מ נא, רע"ד: "...וכמ"ש במ"א בענין שם האדם שגבוה מעצם האדם, כמ"ש אשר יקרא לו האדם זה שמו בתחלת מקור התהוותו... (ועד"ז תר"מ הנ"ל). וכבפנים עד"ז גם תשל"ו ("...דער ענין השם איז לכאורה לגמרי ניש שייכות צו דעם עצם...") (ותשמ"ו ("...און דער לשון ווי ס'ווערט געבראכט אין חסידות, אז א שם לעצמו האט לכאורה גאר קיין ארט ניש...") (שבהע' הבאה. וראה גם לקו"ש חכ"ג ("...כידוע ב' הקצוות שבענין השם: שייך לעצם האדם שלמעלה מכחות הגלויים . . ולאידך . . בפשטות ענינו בכדי שהזולת יוכל לקראו") (ותכ"ו ("...והשייכות של השם עם עצם האדם . . זה ענין שצריכים ללמוד בתורת החסידות . . שאפילו לאחרי שלומדים . . לאו כל מוחא סביל דא להבין ולהשיג את הקשר והשייכות של השם עם העצם!...") (שבמילואים.

איז מער ניט אז <פד...⁸²> בשעת ס'דא א זולת, וואס⁸³ וויל מיט עם קומען בקישור, איז⁸¹ ער קוראו בשמו, און ער איז דעמאלט נפנה לְקוראו.

דקדוקי תורה

79) תו"ח תרומה תנד, ב [ועד"ז שיב, רע"ג]: "...כמשל שמו של אדם שאינו שייך כלל למהו"ע רק שיהי נפנה לקורא[ן]ו שע"י השם הוא נתפס להיות יכול[ים] לקראותו בשם זה לזולתו, אבל כמו שהוא לעצמו א"צ שם כלל...", ועד"ז תרנ"ב ס"ע קד. תר"מ שבמילואים להערה הקודמת: "...שכל ענין השם הוא בכדי שזולתו יקראהו בשמו אבל לעצמו א"צ לו כלל...". וכבפנים עד"ז גם איש יהודי תשל"ו (15: 13): "...דער ענין השם איז לכאורה לגמרי ניט שייכות צו דעם עצם, והראי' אז בשעת ער איז לעצמו האט ער ניט – דארף ער ניט און האט ניט דעם גאנצן ענין שם. דער ענין פון שם איז דאך בשעת ס'דא א מציאות פון א זולת, איז אט דעמאלט דארף דער זולת האבן מיט עם א שייכות – דורך וואס איז דאס? ע"י קריאה בשמו...". וראה גם תשל" ("...דער ענין פון א שם . . דארף דער מענטש צוליב זיך אליין ניט האבן . . דארף ער אויך ניט האבן דעם שם – קיין נפקא מינה ניט צי מ'רופט עם אזוי צי מ'רופט עם באופן אחר, קען ער סיי ווי סיי טאן חסד לזולתו . . ער מצד עצמו קען ער זיין וואס ער איז און אעפ"כ דארף ער קיין שם ניט האבן...") ותשמ"ו ("...אז א שם לעצמו האט לכאורה גאר קיין ארט ניט...") שבמילואים להערה 83.

80) תרל"ב [ועד"ז תרמ"ד] שבמילואים להערה 84: "...בכלל [- כללות] ענין השם הוא רק הארה בעלמא שאינו נוגע לעצמותו כלל וכמ"ש מזה בכ"ד, והוא רק בכדי שיפנה לקוראו בשמו, וגם לפי מש"נ במ"א . . שע"י שזולתו קוראו בשמו נפנה עצמות האדם, מ"מ הרי מה שהוא פונה אינו בחי הארת עצמותו כמ"ש לגבי עצמו...". תרח"ץ ע' קז [ועד"ז עטר"ת ע' נון]: "...דכללות [- שהרי כללות] ענין השם הוא בשביל הזולת אשר הזולת יקרא אותו בשמו, שהרי לעצמו אינו צריך לשם...". תש"ח ר"ע 155 [תרצ"א ע' רסד] (שבהערות 83, 84): "...באדם דהשם אינו נוגע לעצמו, ובכללותו הוא רק להזולת, אבל לעצמו אינו צריך לגילוי השם...". [ועד"ז תרס"ג ח"ב ס"ע קנ (הנחת אדהר"י"צ)].

81) תרנ"א [ועד"ז אדה"א] שבהערה 77: "...והתועלת מהשם הוא רק מה שזולתו קורא אותו בשמו ועי"ז נפנה אליו . . שהרי נפנה לקוראיו ע"י [- לקוראו בשמו] . . דכל ענינו הוא רק לזולתו...". פלח הרמון שה"ש נא, ב (הנחה ממאמר הצ"צ): "...שם של האדם שאינו נתפס במציאות כלל, רק כשיקראנו זולתו בשמו אז הוא נפנה על ידו לקוראו, אבל בשעה שהוא לבדו אינו במציאות כלל . . השם בשעה שהוא לבדו הוא כלול ובטל בעצמות הנפש...". קונטרסים שבמילואים להערה 84: "...וכמו שם האדם דאינו נוגע בעצם עצמות נפשו, והיא רק בהארה חיצונית מה שהנוגע להזולת שהזולת קוראו בשמו והוא נפנה לקוראו בשמו...". ע"ש. תרפ"ז ר"ע צח: "...וכמו עד"מ שם האדם, הרי יש בו גם זה מה שהוא רק בשביל הזולת, הזולת יקרא אותו בשמו ואז הוא נפנה לקוראיו, אבל כשהוא לעצמו אינו צריך להשם כלל...". תרפ"ח שבמילואים להערה 78: "...וכאשר זולתו קוראו בשמו אז הרי הוא נפנה לקוראיו...". תש"ט [תרפ"ד] שבהערה 83 ("בעת"). וכבפנים עד"ז גם אג"ק ח"ד ס"ע קפז (כ"ד אד"ר תשי"א): "...וכידוע אשר כל ענין השם בכלל הרי אינו נצרך אלא כשיש זולת...". ולהעיר מתשמ"ו שבמילואים להערה 83: "...אויב דאס איז ניט א זולת, איז דעמאלט דארף ער ניט אנקומען צו א שם – האט ער דעם רגש שב'לב, אדער די הבנה והסברה במוח, אדער דער רצון, וואס מצד דערויף ווערן זיי נתקרב און האבן צווישן זיך א קשר... ע"ש".

82) ראה תו"ח [תרנ"ב] שבהערה 79: "...רק [כדי] שיהי נפנה לקורא[ן]ו . . לזולתו...". ועד"ז תו"ח ותרס"ד שבמילואים. ולהעיר מתשכ"ג שבהערה הבאה: "כדי א זולת...".

83) ראה תש"ט [תרפ"ד] שבמילואים: "...בשביל זולתו שיקרא אותו בשמו בעת המצטרך אליו . . וימלא בקשתו כפי המצטרך לו...". ע"ש. תש"ח [תרצ"א] [ועד"ז תרס"ג, וראה גם תרל"ב ותרמ"ד] שבהערות 80, 84: "...ובכללותו הוא רק להזולת . . דע"י קריאה זו אשר הזולת קורא אותו בשמו הוא

איז דאך דאס א ריחוק גדול ביותר פון דעם דבר *הנקרא בשם. נאר⁸⁴ מ'איז דאך מבאר אויף דערויף אין חסידות בארוכה, און אויך⁸⁵ מיוסד

דקדוקי תורה

ההטי' שלו אל הזולת למלאות לו מבוקשו ממנו להשפיע לו איזה השפעה שתהי' . . שממלא מבוקשו . . מילוי מבוקשו . . הפעולה שנעשה ע"י השם לגבי זולתו . . שנפנה לקוראיו וממלא מבוקשו...". תרנ"א שבהערות 77, 81 (ע' סו): "...בשמות האדם הפרטים כמו ראובן שמעון כו' שאינו מורה על העצם, והוא רק בשביל הקריאה שיקרא אותו זולתו בשמו . . כל עיקרו הוא בשביל ההתקשרות בלבד ואינו נוגע להעצם..." ע"ש. תרפ"ז ר"ע קסב: "...דעי"ז שהנשמה יש לה שם אפשר להתקשר בה, וכמו בקריאת שם שנפנה לקוראיו בשמו. וזהו שאי' בספרים במעלת וסגולת קריאת והזכרת שמות הצדיקים, וע"ד אלקהא דמאיר ענני, וכידוע בסוד וענין ההתקשרו' בצדיקים ראשי אלפי בני"א...". וראה גם ביארה"ז להצ"צ ח"א ס"ע תעח: "...רק השם הוא שבו ועל ידו מתחבר עם זולתו..." (ועד"ז שם ס"ע תסט. אוה"ת בהר (ח"ג) ר"ע תתקח. אדה"א ויקרא שבמילואים להערה 77). ולהעיר מתער"ב ח"ב שבהערה 78: "...ובהתגלות הוא רק לצורך הזולת . . ולמעלה בהשתל' ג"כ ענין השם הוא המחבר האורות עם הכלים..." ע"ש. וכבפנים עד"ז גם לקו"ש ח"ג ע' 845 (מש"פ שמות תשי"ט): "...שם איז אן ענין וואס איז ניט נוגע צום עצם פון דעם וואס ווערט מיט אים גערופן, נאר ער איז צוליב דעם אז א צווייטער זאל זיך קענען פארבינדן מיט עם...". מה טובו תשכ"ג (4:55): "...ס'דאך מער ניט וואס על ידו איז נפנה לקוראו – כדי א זולת זאל קענען קומען מיט עם בקישור וחיבור, איז ע"י שקוראו בשמו הוא נפנה לקוראו". תשל' ("...בשעת דער זולת וויל קומען אין פארבינדונג מיט עם . . ער איז קוראו בשמו...") ע"ש (ותשמ"ב ("...חסידות איז אלעמאל מדייק אז א שם דארף מען האבן אז ס'דא א צווייטער מציאות . . בשעת מ'דארף עם רופן, און צוציען שימת לבבו, און טאן עפעס מיט עם...") שבמילואים. ולהעיר מתשמ"ו שבמילואים: "...ס'מעניט אז ס'דא א זולת, און ניט סתם א זולת, נאר א זולת וואס מ'וויל מיט עם האבן א קשר, אדער אז ער וויל האבן א קשר . . דורך אט א דעם שם באקומט ער א שייכות און א קשר מיט א זולת . . מ'דארף נאר האבן דעם רצון ער זאל עם וועלן קורא בשם זיין..." ע"ש.

84 לקו"ת שבמילואים: "...אין ערוך השם לגבי עצמותו ומהותו של האדם ואינו נוגע לו כלל שבפ"ע א"צ להשם, ועכ"ז מתלבש החיות באותיות השם, וכמ"ש גבי אדה"ר ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו . . הרי יש שייכות ממש להשם אל עצם הדבר . . והחיות הנמשך מהנשמה ומחיה הגוף הוא נשרש בהשם, דהיינו ראובן חיות שלו באותיות ריש אלף . . והחיות המתפשט מהנשמה בהגוף . . (ו)המשכת הארה זו נשרש באותיות השם . . נמשך הארה מהנשמה . . ע"י בחי' השם...". ע"ש. מים רבים תרל"ו פנ"ח (שבהערה 77): "...ובאמת למעלה הוא עוד יותר אינו נוגע, שהרי למטה ענין השם הוא חיות הנברא הנק' בשם וכנ"ל פכ"ב...", שם פכ"ב (שבמילואים): "...וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו . . שהבין מכל נברא . . כל צירוף מצירופי אותיות דע"מ המחיים נברא זה, ואותיות צירופו המחיי' אותו הוא שמו אשר קרא לו אדה"ר . . והוא אשר המציא שמות אלו . . ע"י חשבו הע"מ . . וזהו שכ' השל"ה שהאדם ע"י קריאת שמות נראה כי ידע סוד המרכבה העליונה, והיינו שהבין ששור שרש שרשו הוא מבחי' פני שור שבמרכבה...". תש"ח שבמילואים: "...ע"ד דאי' בת"ז (תי' מ"ט) . . הה"ד ויקרא האדם שמות וגו' . . לאשתמודע לכל חד מאתר דאתנטיל. והיינו דקאי על אדה"ע שעל הכסא אשר שם ידוע שרש ומקור דחיות המרכבה וצבא מעלה . . אדם דוקא . . דלהיותו במעלת אדם שהי' לו ידיעה והשגה בבחי' אדה"ע . . לפי אופן כזה קרא בשמות הנבראים שלמטה . . ובשל"ה (מערכת בית ישראל די"ד ע"א) אי' דהאברים והכחות למטה הם סימן להאורות והגילויים שלמעלה..." ע"ש. תרס"ה שבמילואים: "...משנת"ל דהשם אינו שייך אל האדם עצמו, באמת אינו כן . . כללות הענין דהשם יש לו שייכות אל הנפש ידוע הוא מהקריאות שמות שקרא אדה"ר לכל הבהמה והחי' . . אלא שזהו כמ"ש השל"ה שידע סוד מרכבה העליונה...". תר"ל [תר"ן] שבמילואים:

על דברי השל"ה, וואס מ'דערציילט די מעלה פון אדם הראשון וואס ער האט –
לְכָל⁸⁶ יקרא לו בשמו, אזי⁸⁷ ער האט געזען ווי ער האט דעם חיות למעלה,

— דקדוקי תורה —

"...מוכרחים לאמר שיש לו עכ"פ שייכות אל האדם, וכמ"ש . . . וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי' הוא שמו . . . ודאי שהשם של הדבר ההוא שייך אליו, וכמו למשל ארי' שלזה הוא נקרא ארי' לפי ששרשו מבחי' פני ארי' אל הימין... ע"ש. תרנ"ז שבהערה 78. תרל"ב ועוד שבמילואים.

(85) ראה תרכ"ט שבמילואים: "...והגם כי השם יש לו קצת שייכות להעצם, וכמ"ש . . . וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו... ", ומבאר בארוכה עפמ"ש במד"ר ותקו"ז, ורק אח"כ מוסיף: "וז"ל השל"ה דף י"ד ע"א, וזה הי' חכמת אדה"ר אשר קרא שמות לכל דבר . . . עד שנאמר שהיתה מעלתו בזה גדולה ממלאכי השרת..." [ולהעיר, שרוב ל' השל"ה הנ"ל הוא כנראה ל' התולעת יעקב (לר"מ נ' גבאי) בהקדמתו (קרוב לתחלתו)] ע"ש – ועד"ז אוה"ת בראשית (ח"ג) תקמב, א. תרנ"ז, קונטרסים, תש"ח [תרצ"א] שבמילואים להערה הקודמת (וראה לקו"ת ותר"ל שהובאו שם שלא נזכר השל"ה כלל). וראה תרפ"ג ע' 10: "...הוא שמי שקרא לי אדה"ר, וצ"ל מה התשו' על מעלת האדם דחכמתו מרובה מחכ' המלאכים."

(86) ראה בראשית ב, יט-כ: "...כל חית השדה ואת כל עוף השמים, ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה..." ואולי הקיצור שבפנים מרמז להדיעות (דלקמן ובמילואים) שאדה"ר קרא שמות לכל הבריות, ולא לבהמות חיות ועופות בלבד (ולהעיר ממ"ש בזה בארוכה בלקו"ש חל"ה ע' 6-1) – ולהעיר מאותיות דר"ע אות פ בסופו (קראקא של"ט – כב, א): "...אני הוא ששמתי פה ולשון לאדם הראשון, שהפקדתיו על כל באי עולם כפקיד, להפקי' כל בריו' שבעולם, ולקרוא כל אחד ואחד בשמו, ולשום שמות לכל בריה ובריה, שנאמ' וכל אשר יקרא לו האד' נפש חיה הוא שמו". זו"ח (מהנ"ע) יג, א: "א"ר ברכיה כל מה שהוציאו השמים והארץ אדה"ר קרא להם שמות, שנאמר ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה". וראה אוה"ת דברים (ח"ה) ס"ע א'תתקפט: "...אין ערוך השם לגבי עצמותו וחיותו, ועכ"ז מתלבש החיות באותיות השם . . . וכמ"ש ויצר ה' את כל הבהמה כו' לראות מה יקרא לו, שהוא חכמה גדולה לידע מקור חיותן שיקראו בשמו האמיתי, וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו..."

(87) סה"מ אידיש ע' 123: "...עס שטייט אין של"ה הקדוש אז פאר וואס האט אדם הראשון געוואוסט צו געבען נעמען, ווייל ער האט געזען וואס פאר א נעמען זיינען אין דער מרכבה העליונה וואס פון דארט קומט דער געטליכער חיות צו אלע באשעפענישען, איז אזעלכע נעמען האט ער זיי געגעבען..." – ולהעיר מתקו"ז (ואור יקר להרמ"ק לשם) שבמילואים: "...כמה נשמתין . . . בדיוקנא דמרכבות דלעילא . . . ואייתי קב"ה לאדם בגלגולא על כלהו לראות מה יקרא לו . . . ואיהו קרא לון לכל חד שמהן כפום חילא [נ"א חיליה] דלעילא..." אור יקר בראשית (ולהעיר מאג"ק) שבמילואים: "...לראות מה יקרא לו – ירצה שיסתכל מה יוכל להשפיע . . . כדי שיראה ויתפשט בייחוד הספירות . . . לראות מה יקרא לו, יראה מה יוכל להשפיע עתה בהם . . . ומה שהביא לפניו הם השרים העליונים המופקדים על כל מין ומין . . . שיראה ויסתכל מה יקרא לו, כל אחד ואחד מאלו היאך הם תלויות בספירות העליונות . . . מה יקרא לו – שיעור ההשפעה שישפיע לכל אחד ואחד לפעול ולהעמיד משפחת החיה או העוף או הבהמה שהיא מופקדת עליו, שהרי אינה יכולה לעמוד החיה למטה אלא על ידי ההשפעה למעלה מהשר . . . היה ממש אדם קורא לזה שו"ר מפני התגלותו באותיות האלו . . . ושמו המושרש לו למעלה הוא שו"ר, מפני שקבוץ אותיות אלו יתייחסו אל ההשפעה הנשפעת לו מלמעלה מהמדות העליונות בשר העליון, ומן השר אל הגשמי, וממש באותיות אלו נברא ונשרש בעת תחלת מציאותו . . . וכל אשר יקרא לו – מה שישפיע ומה שיקרא השר ממש, נפש חיה – ירצה, מלמעלה בסוד אותה הנפש ממש חיה ויונקת ההויה התחתונה, הוא שמו – כך היה קורא אותה..." (והיינו ש"לראות" קאי על ראיית אדה"ר, ועד"ז משמע

וואס⁸⁸ דער חיות שלמעלה ווערט דאך נמשך — דאס⁸⁹ איז אותיות מלשון אתא — אין⁸⁸ דעם אותיות השם, האט⁹⁰ ער מכוין געווען אט א די אותיות וואס זיי זיינען

❧ דקדוקי תורה ❧

ברס"ג, בראשית רבתי, ועוד שבמילואים). וראה גם פלח הרמון ויצא פח, ב: "...קריאות שמות דאדה"ר . . שידע והכיר בכל הנבראים בשרש חיותם מאיזה צירוף נתהווה וקרא אותו בשם זה, שזהו ה' חכמתו להסתכל ברוחני הנבראים..." נזר הקדש שבהערה 90: "...שהשיג . . בשורש נפשם למעלה . . השפיע להם קיומם וחיותם משורש נפשם למעלה הרמוז באותיות שמם..." לקו"ש חט"ו ע' 15 (שמקשר חכמת אדה"ר לענין חכם הרואה את הנולד, ע"ש). וכבפנים עד"ז תשט"ז (15: 8): "...ער האט געוואוסט אז דאס דארף אנגערופן ווערן בשם שור, דערפאר וואס ער האט געזען דעם שרש ומקור, אז דאס שטעלט זיך צוזאמען פון די אותיות פון ש' ו' ר', האט ער דערפון דערקענט אז לזה נאה לקרות שור..." (88) לקו"ת שבהערה 84: "...מתלבש החיות באותיות השם . . והחיות הנמשך מהנשמה ומחיה הגוף הוא נשרש בהשם, דהיינו ראובן חיות שלו באותיות ריש אלף . . והחיות המתפשט מהנשמה בהגוף . . (ו)המשכת הארה זו נשרש באותיות השם . . נמשך הארה מהנשמה . . ע"י בחי' השם..." נזר הקדש שבהערה הקודמת. וכבפנים עד"ז גם פורים תשכ"ט (שיחה יו"ד — 0: 50): "...ווי ער זאגט אין שער היחוד והאמונה, אז זה שמו אשר יקראו לו, איז דורך דערויף ווערט צו עם נמשך חיות מלמעלה . . דערפון האט ער חיות וקיום ומציאות..."

89) גנת אגוז (לר"י גיקטליא) ח"ב (נט, ד): "אותיו מלשון (ישעי' מא, כג) [הגידו] האותיו, וכן (שם כא, יב) אמר שומר אתא בוקר". פי' החייט (מנח"י) ל'ס מערכת האלקות פ"ג (יא, א) [הובא בשל"ה הקדמה ג, א]: "אותיות מלשון אתא". עבודת הקודש בהקדמה (ג, סע"ד) [הובא בשל"ה שם ל, ב. אוה"ת שלח (ח"ב) ע' תעא]: "ואותיות מלשון אתא בקר". תקס"ג ע' שיא: "...פי' שלשו' האותיות הוא המשכות, שכל דבר הנמשך ובא מן המקור לגילוי נק' זה ההמשכה אותיות, שפי' של אותיו הוא דבר הנמשך מן המקור ובא לידי גילוי, כמו אתא בוקר..." [ועד"ז תרס"ה ר"ע רנ (ועד"ז אוה"ת בשלח (ח"ב) ע' שצא-ב, תש"א ע' 5): "...פי' אותיות היינו המשכות, דאותיות הוא לשון הובאה וכמו ואתא מרכבות קדש, אתא בקר, שהו"ע דבר הנמשך ממקום אחר לכאן ובא לידי גילוי..."]. תקס"ה ח"א ע' יג: "...נק' בשם אותיו מלשון את"א בוקר וגו' ע"ש המשכת השפע שנמשכת ובא . . כל בחי' השפעה הנמשך מלמעלה למטה נק' בשם אותיו ע"ש משיכתה מלמעלה ובא למטה..." ע"ש. הנחות הר"פ ר"ע פט (ועד"ז לקו"ת שה"ש לג, ג-ד; תקס"ח ע' יד): "...אותיו מלשון אתא שהוא ההבאה, לכן נק' אותיות התורה ותפלה, כי ע"י נמשך ואתא בהתגלות מן העלם סוכ"ע לבחי' ממכ"ע..." תו"א מקץ מב, ב (מתק"ע): "ואותיות מלשון אתא שהוא לשון המשכה, שהאותיות הן המשכות שבהן ועל ידן נמשך להיות התורה". ועוד.

90) דרמ"צ קמט, רע"א: "...וכתי' וכל אשר יקרא לו האדם זה שמו, ר"ל שכיון לאמיתת שמות שלהם כמו שצריך להיות באמת, ואם היה השם הסכם לבד מה שייך לומר כיון או לא כיון, אלא ודאי שהשם הוא מכוין לפי העצם שכך צ"ל שמו..." שם קנב, ב (שבמילואים): "...כמובן ממ"ש בענין חכמת אדה"ר שכיון לקרות שמות כל א' כפי מהותו (ובפרט לפמ"ש בלק"א ח"ב פ"א וזה שמו אשר יקראו לו בלה"ק כפי הצירוף המחי' אותו..." ע"ש. תש"ט [תרפ"ד] שבהערה 83: "...דכאשר יקרא בשם מכוון לאיזה דבר וענין אשר להכוונה היא קוראין אותו בשם ההוא . . אותיות השם ה"ה מחיים את הנקרא בשם ההוא, וכן בכל השמות הרי אותיות השם ע"י נמשך אור וחיות הנפש..." ע"ש. יונת אלם פצ"ח: "...וכל בהמה חיה ועוף לא הושלמה בריאתם עד שקרא האדם להם שמות, שהלביש בהם רוחניות אותיות התורה לקיום בריאותם..." , ובנזר הקדש (השלם) לב"ר פנ"ב, ז: "...עפמ"ש בכנפי יונה ובע"מ [ראה במילואים ובשוה"ג 168] . . שבכל הנבראים אותיות הרוחניות של שמם הם מאירים בשורש נפשם למעלה, וזה ה' חכמת אדה"ר בקריאות שמות לכל הברואים, במה שהשיג טבע כל הנבראים בשורש נפשם למעלה עד שידע לכוון האותיות המתיחסים למדרגת נפשם, ולכן ע"י מה שקרא אדה"ר שמות

ממשיך דעם חיות צו דעם⁹¹ דבר הנקרא בשם. דאס הייסט, אז כל מציאות⁹² הדבר, איז דאס איז דער שם וואס ווערט אין עם נמשך מלמעלה. וואס על⁹³ דרך זה איז דאך אויכעט בא אדם דא למטה, איז דאך דא די נשמה ווי זי איז בראתה יצרתה נפחתה, ס'דאך אבער דא די נשמה ווי זי איז נאך פאר בראתה, וואס⁹⁴ דעמאלט ווערט זי אנגערופן בשם טהורה, און⁹⁵ נאך העכער, איז אט א דעמאלט איז אין לה שם. ווען⁹⁶ באקומט זי דעם שם, און וואס טוט אויף דער שם? בשעת די נשמה פארבינדט זיך מיט א גוף, צי אין דער דרגא ווי זי איז שוין מלוכש אין גוף, וואס דאס איז דאך דער ואתה נפחתה בי, אפילו ווי זי איז העכער, ווי זי שטייט אין דעם

⌘ דקדוקי תורה ⌘

לכל הברואים, בזה השפיע להם קיומם וחיותם משורש נפשם למעלה הרמוז באותיות שםם...". וראה גם תרפ"ג ע' רז-ח: "...בהכרח לומר דשם אינו הסכמי כ"א שהוא מכויץ לאיזה כוונה, וידיעת כוונה זו היא החכ', אשר ע"ז אמר הקב"ה חכמתו מרובה משלכם. . דענין השם הוא מכויץ אל שרשו, ולפי אופן מקורו כן הוא נקרא בשמו...". נועם אלימלך לך לך (ד"ה או"י ויעבור): "...וזוה שאמר הכתוב וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. . הוא שמו בעולם העליון בשורש השייך לאותו חיה או לאותו בהמה, שאדם הראשון כיוון לקרותם באלה שמות שיש להם שורש בהשם הזה בעולם העליון...". חיד"א, ר"ח פאלאג'י, ובן יהוידע שבמילואים. וכפנים עד"ז גם תשט"ז (9:00) שבהערה 87: "...ער האט מכויץ געווען דעם שם העצם וואס איז מתאים לשורשו ומקורו" ע"ש.

(91) תרנ"א שב(מילואים) להערה 77 (ר"ע סו): "...שקרא שם לכל דבר. . דכמו בגשמיות. . דכשומרים שם שור אנו יודעים מהות הדבר. . כמו"כ ברוחניות מורה ענין השם שלכל מין יש מקור פרטי שמשם מקבל חיותו. . שאותיות אלו מחיים אותו...". ולקמן שם (ע' ע): "...שם העצם שהשם מורה על העצם, ולא שהשם יש לו שייכות להעצמות שלמעלה מבחי' השם לגמרי (שנק' בעל השם), אלא ששייך לעצמות ההארה, דכמו שנת"ל בענין השמות שמורים על מהות הדבר שנקרא בשם זה, כמו"כ בדוגמא כזו יובן למעלה שהשם הוא מורה על עצמות ומהות ההארה...". תש"ט [תרפ"ד] שבהערה 90: "...אותיות השם ה"ה מחיים את הנקרא בשם ההוא...".

(92) ראה אור יקר שבהערה 87: "...וממש באותיות אלו נברא ונשתרש בעת תחלת מציאותו...".

(93) ראה עת"ר ע' רלד [תסג-ד]: "...דלעצמו אינו צריך להשם, וכל ענין השם הוא לגבי הזולת. . הגם דהשם הוא האור והחיות, וכידוע מענין ויקרא האדם שמות. . לגבי עצם הנפש הוא באין ערוך כלל, דהחיות הוא להחיות את הגוף, והוא ג"כ לגבי הזולת, דכמו מה שהאדם נק' בהשם. . הוא רק לגבי הזולת, וכמו"כ בכללות ענין השם שהוא האור והחיות, הוא רק לגבי הזולת והוא להחיות הגוף...".

(94) תרנ"א שבמילואים להע' 99: "...שנק' בשם טהורה. . מורה על מהות האור, והרי נצטייר בשם...". (95) ראה תרפ"ג [ועד"ז פר"ת, תרפ"ז, תרפ"ח] שבמילואים: "...דהיינו הנשמה כמו"ש למע' בעצם אין לה שם. . וצריכים לומר דזהו מה שיש בנשמה מבחי' חד ולא בחושבן. . דהשם הוא רק בהנשמה בהתקשרות עם הגוף, וע"כ הנה המלאכים שיש להם גופים הרי יש להם שמות, אבל הנשמה למע' [-] תרפ"ז: עצם הנשמה] שאין להם [-] לה] גוף אין לה שם, ורק בהתלבש הנשמה בגוף אז נקראת בשם...".

(96) להעיר מל' לקו"ת בלק שבשוה"ג 132: "...שהנשמה קודם בואה לעולם ולגוף אינה נקראת בשם כלל. . ומה שנקרא אברהם יצחק כו' הוא אחרי התלבשות הנשמה בגוף...". ע"ש, שאולי אפשר לפרש בה שלאחר בואה לעולם עליון (לפני בואה בגוף) כבר נק' בשם (קצת) – רק לא בשם אברהם ויצחק. אבל להעיר מהשינוי בתרל"ח ר"ע סג: "...שהנשמה קודם בואה לעולם לגוף...". ע"ש.

יצרתה אדער אין בראתה... (חסר קצת)...טהורא⁹⁷, דאס⁹⁸ איז דאך אבער די נשמה שנתת בי, דאס איז דאך אט די טהורה וואס געהערט צו דעם גוף, איז⁹⁹ אט דא איז דא דער ענין השם, וואס ער איז מקשר די נשמה מיט דעם גוף. וואס דערמיט איז מען דאך אויכעט מבאר, אז אט דאס וואס מ'געפינט אז אפילו אז מ'זאגט אז די נשמת פון איינעם ווערט דערנאך מגולגל אין צווייטן, איז דאך לכאורה האט דאך געדארפט דער צווייטער האבן דעם זעלבן שם – אויב דער שם וואלט געווען פארבונדן מיט דער נשמה? און דער שם איז דאך פארבונדן מיט דער נשמה, ווארום¹⁰⁰ גוף בפני עצמו איז דאך דאס ניט קיין מציאות¹⁰¹ חשובה. און ווי

⌘ דקדוקי תורה ⌘

97) קשה להבחין אם נאמר "טהירא" (כבפנים), או "טיהרא". וראה תרכ"ט ר"ע מח [ע' נד]: "...טהורה היא היא בחי' עצם, היינו מבחי' כעצם השמים לטוהר. . . ושרשה מבחי' טהירא עילאה. . . ששרשם מבחי' ש' הוי' שנק' שם העצם..." ע"ש. הגהת אדמהר"ש בהקדמת לקו"ת לג"פ דף VI, רע"ב [תרמ"ב ע' תעו]: "...בראת שהוא בחי' בריאה דכלליות היינו בחי' א"ק כנודע, וקודם לזה הוא בחי' טהורה היא, היינו כמו שהיא בבחי' טהירא עילאה, שאז אינה בכלל בחי' ומדריגת נשמה המחיה את הגוף... ע"ש. ועוד. תרס"ו (ועד"ז תו"א) שבמילואים: "...נשמה שנתת בי טהורה היא. . . בבחי' טהורה מל' כעצם השמים לטוהר, ותרגומו של צהרים טהירא, דהיינו בחי' בהירות האור שלא יש שום דבר המסתיר, וכמו תוקף בהירות השמש בצהרים מפני שעומדת באמצע הרקיע ואין שום דבר מסתיר עלי' כו', וזהו ג"כ ענין טהורה היא שהנשמה היא בבחינת בהירות האור באצילות, והיינו מצד הכלים דאצילות שזהו בחי' טהורה...". וראה גם אוה"ת, תער"ב, תש"ו [תרצ"א] שבמילואים.

98) לכאורה הדגש הוא על "שנתת" (ולא על "בי"), והיינו שגם בחי' טהורה היא לאחר הירידה ד"נתת" (בדרכה לגוף זה) – וכמ"ש בתש"ה שבמילואים: "...בירידת הנשמה בגוף יש ד' ירידות. . . נתת בראת יצרת נפחת. . . ועם היות דטהורה קאי על הנשמה כמו שהיא באצילות. . . נתת בי הוי ירידה. . . דנתת בי קאי על שרש עצם הנשמה כמו שהיא כבר נשמה פרטית מוכנת לרדת להתלבש בגוף. . . דיחידה היא עצם עצמותה של הנשמה. . . ואין לה מציאות לעצמה. . . וחי' היא עצם הנשמה כמו שהיא באצי' בבחי' נתת. . . אלקי נשמה הוא בחי' יחידה. . . שנתת בי הוא בחי' חי' שנמשכת ע"י נשמה רוח ונפש... ע"ש. וראה פר"ת ר"ע עה [ועד"ז קונטרסים ח"א קלה, סע"ב; תרצ"א ס"ע לז]: "...דהנה בירידת הנשמה בגוף יש ד' ירידות, וכמ"ש נשמה שנתת בי כו' [- טהורה היא] אתה בראת[ה] כו', [ואומר] נתת בראתה יצרתה נפחתה [ד' לשונות שהם ד' ירידות], והיינו ההמשכה מבחי' יחידה ע"י חי' נשמה רוח נפש...". ועד"ז אוה"ת שבת שובה (ח"ו) ר"ע ב'תקו. אוה"ת יתרו (ח"ג) ע' תתקסב: "...הנשמה שרשה מכלים דאצילות, ע"כ כדי שתירד להתלבש בגוף הן ד' ירידות, טהורה היא בראת יצרת נפחת בי...".

99) תרנ"א שבמילואים: "...דבחי' מקיף דחי'. . . שנעשה מקור ליש, היינו להחיות הגוף בהכוחות הגלויים. . . גם בחי' מקיף דחי' שהוא למעלה מבחי' ההתלבשו'. . . שבא בבחי' אור נעלם להיות מקור להכוחות הגלויים. . . דזהו שנק' בשם טהורה ה"ז מורה על מהות האור והרי נצטייר בשם...". וראה גם תש"ה שבמילואים.

100) תרפ"ב שבמילואים: "...והגוף לעצמו אינו דבר כלל. . . וגם גוף מציאות הגוף הנה באמת אינו במציאות דבר חשוב כלל, דישנו עצם הגוף, דהרי בצאת הנפש מהגוף ונשאר כאבן דומם, ומ"מ בשעה ראשונה אינו נפרד עדיין לחלקיו...". נחלת יעקב (לבעל החו"ד) שבמילואים: "...ושם נאמר על ענין מציאות דבר חשוב. . . יבמי להקים לאחיו שם בישראל, דהיינו ליתן לו מציאות חשוב בישראל...". וראה

ס'געבראכט אין דערויף די דוגמא¹⁰², או מ'זאגט דאך אז רשב"י <איז¹⁰³ געווען דער גלגול...> איז¹⁰² געווען דער¹⁰⁴ ניצוץ פון נשמת משה רבינו, ועל דרך זה אויכעט רב המנונא סבא, און¹⁰⁵ אויכעט באַ כמה וכמה נשמות – פונדעסטוועגן¹⁰² איז דער איז אנגערופן בשם משה, און דער איז אנגערופן בשם רב שמעון. איז מען דאך אויף דערויף מבאר¹⁰⁶, אז דער שם איז דאס די התקשרות – פון דער נשמה מיטן גוף, און וויבאלד אז <דער גוף איז א שינוי דרגא...> דער גוף איז ניט *דער גוף – דער פריערדיקע, נאר א שינוי, איז אויכעט דער שינוי אין דעם שם. וואס מצד דערויף

⌘ דקדוקי תורה ⌘

גם ספורנו ("...הנפל . . . שלא בא לכלל מציאות ראוי לשם") ורשימת אדהריי"צ שבמילואים. 101) להעיר משמחת ביה"ש תשכ"ב (שיחה ו – 5:50): "...דארף ער האבן אן אָנהאלט אין דער סוכה דורך א מציאות חשובה, וואס דאס איז א ענין פון שוה פרוטה". ולהעיר מראב"ד שבמילואים. 102) תקס"ג (נוסח ב) [ועד"ז אוה"ת שבהערה 140] שבמילואים: "...ולכך נק' רשב"י בש' אחר שהוא שמעון כו', ואף [- בשם ר' שמעון אף] שנשמתו היתה ניצוץ מנשמת מש"ה רע"ה [- הי' ניצוץ משה רבע"ה] . . . וכן רב המנונא סבא אף שהי' ניצוץ מרע"ה, אעפ"כ נק' בש' אחר, ששמו הוא [רב] המנונא...". תער"ב ח"א ע' תרכה: "...וכמו הרשב"י שהי' ניצוץ נשמת משה, ואינו נק' בשם משה, וכן רע"ק ורהמ"ס...". פר"ת [ועד"ז תרפ"ג, תרפ"ז, תרפ"ח] שבהערות 95, 106: "...וכמו דרשב"י ע"ה הי' ניצוץ נשמת משה ונק' בשם [תרפ"ג, תרפ"ז, תרפ"ח: ר'] שמעון, וכן רב המנונא סבא שהי' ניצוץ משה...". ועוד.

103) ספר הגלגולים שבמילואים: "רשב"י ע"ה היה גלגול מרע"ה... ע"ש, ועד"ז רא"ג שבמילואים, ועוד. וראה תקס"ג (נוסח א) שבמילואים: "...נפש אחת תבא בגופים רבים בגלגולים ויקרא בשמות רבים, בגלגול ראשון ראובן ובשני יצחק . . . ניצוץ משה ע"ה נתגלגל בגוף שני ברשב"י ונקרא שמעון...". (וראה נוסח ב שבמילואים להערה הקודמת). ולהעיר מלקוטי לוי"צ לזח"ג ס"ע קמה: "...ר"ה או ר"ש שהם גלגול וניצוץ משה...". שם ע' שצט: "...רשב"י הוא בדוגמא כמו רב המנונא סבא, כי שניהם הם ניצוץ משה רבינו ע"ה...". ע"ש.

104) ראה עמק המלך שער טז, פי"א (קל, רע"ב): "...משה רבינו ע"ה . . . כנראה ברעיא מהימנא שהוא החיבור שלו, שעשה אותו אחר ספר הזוהר, ונתגלה להרשב"י ע"ה מכח הניצוץ שלו הנקרא בוציני' קדישא וגם בוצינא דנהורא של אור השמש של משה...".

105) תקס"ו ס"ע קל [ח"א ס"ע שנד]: "...נשמת ר"ע ורשב"י וכיוצא, וכן בכל דור ודור יש נשמות וניצוץ שמלובשים בגופים מבחי' משה, ע"כ מצינו בגמרא שרב ספרא אמר לרבא משה שפיר קאמרת, מפני שנשמת רבא הי' מבחי' משה באותו הדור . . . שרבא הי' ניצוץ ר"ע, דאמרי' משמת ר"ע נולד רבי, ומשמת רבי נולד רב יהודה, ומשמת ר"י נולד רבא, ואין צדיק נפטר עד שנולד צדיק כמותו...". תו"ח ויצא קעח, ג: "...נשמת רשב"י שאמר בחד קטירא אתקטירנא בי' אחידא בי' להיטא כו', שהיה ניצוץ משה מבחי' מ"ע . . . וכן היה נשמות הסכות כמובן בזוהר...". שער האמונה צח, סע"ב: "...ורשב"י היה ניצוץ משה, וכך יש בכל דור יחידי סגולה...". תער"ב שבהערה 102: "...וכן רע"ק ורהמ"ס...". ועוד.

106) תקס"ג [אוה"ת] שבהערה 102: "...שכפי ההתקשרות של הנפש החיונית עם הגוף כן הוא קריאת שמו . . . ושינוי השמות הוא לפי שינוי של [ה]התקשרו' הנפש החיונית עם הגוף . . . והשתנות השם הוא [לפי] שיש שינוי בהתקשרות נפשו כו' בהגוף, וכפי אותו שינוי נשתנה השם...". פר"ת [ועד"ז תרפ"ג, תרפ"ז, תרפ"ח] שבהערות 95, 102: "...וזהו דנשמה אחת יש לה שמות שונות . . . והיינו מפני שהשם הוא רק בהתקשרות הנשמה [תרפ"ג, תרפ"ז, תרפ"ח: בגוף] שנק' בשם לפי אופן התקשרותה בגוף...".

איז דאך אויכעט פארשטאנדיק, אז לגבי הגוף, איז דורך וואס באקומט ער זיין גאנצן חיות? *דורך דעם נשם, וואס ער פארבינדט עס מיט דער נשמה. על דרך ווי גערעדט פריער¹⁰⁷, וואס¹⁰⁸ כל וואס יקרא לו אדם בשמו – אז דאס איז *זיין חיות, <איז¹⁰⁹ דער שׁך...> אז ווי ער זאגט אין שער היחוד וְאִמּוֹנָה¹⁰⁸, אז דער שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש, אט דאס איז דער חיות פון שׁם פון *דעם דבר, וואס דאס איז מקשר דעם דבר הנברא מיט דעם¹¹⁰ חיות וואס קומט מלמעלה. און על דרך זה איז ער דא מבואר אין¹¹¹ די שמות שאין – אין¹¹¹ די שמות שאינן נמחקים, אז לפי מעשיי אני נקרא, איז דא אין דערויף דער אני, און דא איז¹¹² דערויף די מעשיי, וואס מעשיי בפללות איז דאך ווי מבואר¹¹³ דער ענין פון עשי', אז עשי' ווערט דאך דאס א נפרד מאדם העושה, וואס דאס איז דאך דער חילוק לגבי מחשבה, אפילו לגבי דיבור – האט דאך דאס א שטארקערן קישור מיט דעם אדם המדבר ווי דער

⌘ דקדוקי תורה ⌘

---

(107) ליד הערה 86.

(108) לקו"ת שבהערה 84: "...וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו... והיינו שהוא ע"ד מ"ש בסש"ב שער היחוד והאמונה ספ"א וזה שמו אשר יקראו לו בלה"ק הוא כלי לחיות המצומצם באותיות שם זה...". וראה הערה 86.

(109) ראה לקו"ת שם (שבמילואים הערה 84): "...ששרש נשמתו באותיות שמו ראובן...".

(110) סה"מ אידיש שבהערה 87: "...אין דער מרכבה העליונה וואס פון דארט קומט דער געטליכער חיות צו אלע באשעפענישען...".

(111) "אין די שמות שאין – אין די שמות שאינן" – כן נאמר בפשטות. וראה מסכת סופרים רפ"ד: "אלו שמות שאין נמחקין...". שבועות לה, סע"א: "...יש שמות שנמחקין, ויש שמות שאין נמחקין, אלו הן שמות שאין נמחקין...". תו"א שמות מט, רע"ד: "...כי הנה יש ז' שמות שאין נמחקין...". ובכ"מ. תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערות 74, 75: "...מהז' שמות שאינם נמחקים [- שאינן נמחקין]. שמי אתה מבקש לידע לפי מעשיי אני נקרא...". תו"ח שבהערה 74: "...הז' שמות שאינן נמחקים...". ובכ"מ.

(112) [קשה להבחין אם נאמר "איו" (כבפנים), או "אין"].

(113) אולי מרמז להוספת אדנ"ע בתרס"ז שבמילואים: "...ענין עשי' אין הכוונה על הפעולה הנעשה בכח המעשה... והן אמת שבמ"א נת... שעשי' הוא דבר נפרד בפ"ע, והיינו דשם פי' דקאי על פעולת העשי'... ושניהם אמת... ובמ"א מבואר שגם כח העשי' הוא כח נבדל, וכמ"ש בתו"א ד"ה בחדש השלישי בענין מעשה ידיך... (ע"ש), ובתו"א שם (יתרו סז, א): "...בחי' מעשה ידיך שכמו במעשה ידי אדם... כח המעשה המלוכש באיזה כלי... נעשה נפרד מובדל ממנו, וע"י אחיות הכלי עם הכח המלוכש בו אין נמשך עצמות האדם אחריו... (וראה עד"ז אוה"ת ותר"ל שבמילואים). תרל"ז שבמילואים: "...שענין המעשה נעשה נפרד לגמרי מן האדם העושה... אינו דומה כלל לעשי', שבשם הדבר הוא נפרד לגמרי ממנו... ולא כמו מעשה שהוא ענין העשייה גשמיות... (וראה לקו"ת שבמילואים). תרמ"א ע' שנו: "...ע"י המעשה בשעה שעושה מתלבש חיות הנפש במעשה הבנין או הכלי, ואח"כ הם נפרדים מאדם העושה, נמצא שגם הארת החיות שנתלכשה בהם נבדל ונפרד מן האדם... (ועד"ז פלח הרמון תשרי ע' ככד-ה, ע"ש).

ענין העשי', וואס דערפאר ווערט דאך דיבור אנגערופן מער ניט ווי בשם מעשה זוטא¹¹⁴ — ס'הייסט¹¹⁵ אז א ענין הפירוד איז דא דא, דאס איז אבער ניט ווי דער פירוד פון מעשה. וואס דערפאר¹¹⁶ איז אויך אין מעשה, ווי ער זאגט אין שער היחוד והאמונה¹¹⁷, אז לאחר¹¹⁸ שהאומן עשה הכל, איז אט א דעמאלט האט די

— דקדוקי תורה —

(114) סנהדרין סה, א: "...ורבי יוחנן מ"ט לא אמר כריש לקיש? אמר לך, מתני' דכריתות ר' עקיבא היא, דאמר לא בעינן מעשה. וריש לקיש, נהי דלא בעי ר' עקיבא מעשה רבה, מעשה זוטא בעי. מגדף מאי מעשה איכא? עקימת שפתיו הוי מעשה..."

(115) לקו"ת לג"פ (ע"פ לקו"ת) שבמילואים: "...הדבור עד"מ יוצא ונעשה דבר נפרד מהאדם המדבר..." , ועד"ו לקו"ת צו יח, א: "...והדבור באדם יוצא לחוץ להיות בבחי' דבר נפרד ממנו..." . תר"ן שבמילואים: "...כח הפועל שבנפעל הוא נפרד לגמרי מן האדם, ואינו דומה גם ללבוש הדיבור, אף שהוא ג"כ גילוי לזולתו הנפרד מאתו א"ז פירוד לגמרי . . . ופעולת הדיבור הוא שישכיל זולתו ג"כ שכל זה, ולכאן בהכרח לומר שהוא פירוד . . . באמת אינו כן, שהרי הדיבור פועל ההיפך לקרב את השכל הנפרד . . . היפך הפירוד, משא"כ כח המעשה הרי הדבר שפעל בה הרי היא נפרד מן האדם אח"כ ג"כ . ועו"ל מעלת הדיבור לגבי המעשה, אף שהדיבור בא ג"כ בשכל נפרד והמעשה בא בדבר נבדל, מ"מ אינו דומה אם פועל בדבר רוחני או בדבר גשמי . . . שזה נעשה נפרד וזה אינו נפרד לגמרי..." . תרע"ח שבמילואים: "...דעשי' הוא שנעשה נפרד לגמרי משא"כ הדבור, הגם שהדבור הוא ג"כ שנפרד ויצא לחוץ אל הזולת, הנה אין זה שנעשה נפרד לגמרי רק שנראה כאלו נפרד, והראי' שהרי הזולת אינו יכול ליקח גשם אותיות הדבור של חבריו..." , ועד"ו תרצ"ו שבמילואים ("...אינו בבחי' פירוד ממש כמו כח המעשה..."). וראה גם תרמ"ג שבמילואים להערה 118.

(116) אולי פירושו, שלפי שכח המעשה שבנפש (קודם שמתלבש בפעולת העשי') הוא נפרד מן האדם יותר מכח הדיבור, לכן יכול להתלבש (אח"כ) בנפעל הנבדל מן האדם לגמרי, באופן שחלק מכח העשי' ישאר בהכלי ויפרד מן האומן לגמרי (ואולי אפשר לפרש כן גם בתרמ"ג שבמילואים להערה 118, ע"ש) — וע"ד מ"ש בתר"ן שבמילואים להערה 115: "...שהדיבור הוא שפועל בדבר רוחני וגדול ערכו הרבה יותר מכח המעשה שפועל בדבר גשמי, כי הפועל הוא לפ"ע הנפעל..." ע"ש.

(117) רפ"ב: "...כאשר יצא לצורף כלי שוב אין הכלי צריך לידי הצורף, כי אף שידיו מסולקות הימנו והולך לו בשוק הכלי קיים בתבניתו וצלמו ממש כאשר יצא מידי הצורף..." . וראה תרס"ד ר"ע קלב [נ] (ועד"ז תרנ"ט ע' קפט [רג], תר"ס ע' סז, תער"ב ח"ב ר"ע תרפב): "...מ"ש בס"ש ח"ב דענין ההתהוות אינו כאשר יוצא לצורף כלי שיכול להיות הכלי בלי האומן היינו גם כשידיו מסולקות ממנו, והיינו מפני שהאומן לא חידש דבר בעצם ישות הכלי..." . תרנ"ח ע' רמב (הנחה): "...וכמ"ש בתניא שהתהוות עולמות אינם כצורף אומן שעושה כלי שבעשיית האומן כלי אחר שעשאה יכול האומן לילך בשוק והכלי קיימת מפני כי האומן לא חידש דבר במציאות בהכלי . . . אלא שמתחלה היתה בלא צורה והוא עשה בה צורה, ולאחר שעשאה אינה צריכה ידי האומן כלל..." . תרס"ד ר"ע רעח [קנ] (הנחה): "...ומבאר שם בתניא דהתהוות אינו כאומן העושה כלי, דלאחר שעשה אותה שוב אין הכלי צריכה להאומן, שאף שהולך לו לשוק הכלי נשארת במציאותה..." .

(118) תרל"ד [ועד"ז תרנ"ו, תרס"א, עטר"ת] שבמילואים: "...עשיית האומן כלי . . . אחר שעשאה [עטר"ת]: לאחר שעשה את הכלי, הנה הגם כי גם אז נראה כח הפועל בנפעל, פי' שמהידור ויפוי הכלי אנו יכולים להבין שכל ואימון הפועל שעשה הכלי [תרנ"ו ותרס"א]: וגם ידוע דרושם מכח הפועל נשאר בהכלי] . . . אבל לא שיצטרך הכלי לידי וכח האומן אחרי עשייתה, כי לאחר שעשה אותה היא נפרדת לגמרי מהאומן..." . תרמ"ג שבמילואים: "...יש כח הפועל בהנפעל שנשאר בו גם לאחר גמר עשיית

פְּלִי א מציאות, און דער¹¹⁹ כח העשי' של האומן איז דאס¹²⁰ דער כח הפועל בנפעל, נאר וואס דען, דאס שטייט בפירוד פון דעם אומן העושה. משא"כ¹²¹, אפילו אין דיבור, איז דאך אויכעט דא ווי דער דיבור איז יוצא, אבער בשעת ס'ווערט אלץ ווייטער פון דעם אדם המדבר, ווערט דאך דער דיבור אלץ מער נחלש, ביז וואנעט ס'ווערט אינגאנצן בטל די מציאות – ס'דאך ניט¹²² שייכות זאגן אז דער דיבור שלמטה¹²² איז קיים לעד ולעולמי עולמים, מער ניט ווי דיבורו של הקב"ה, אדער מחשבתו של הקב"ה. משא"כ דער ענין פון לפי מעשי, איז דאס איז דאך – וויבאלד אז דברה תורה כלשון בני אדם, איז דאס א ענין וואס ווערט כאילו נפרד. און* אין דערויף איז דא דער אני נקרא – אין די מעשה, וואס דאס ווערט דורך דעם שם, וואס ער איז מקשר דעם חיות שלמעלה מיט די פעולה דא למטה.

און אויף דערויף זאגט ער¹²³, כשאני נלחם ברשעים איז אני נקרא בשם צבאות. און ער בריינקעט¹²⁴ אויכעט אראפ¹²⁵ פון שערי אורה, אז >מצד¹²⁶ נצח והוד איז דא

⌘ דקדוקי תורה ⌘

הכלי, וכידוע שהמגיד דמעזריטש נ"ע הכיר בכלי א' שהאומן שעשה הכלי הוא סומא בעין אחת . . כח זה שעשה נפרד מהאדם הפועל לגמרי". תרמ"ג ר"ע צו: "...כאשר יוצא לצורך כלי, שהכלי היא דבר נפרד מהאומן וישנה במציאות גם כשאינו אצל האומן, דאף שהאומן ילך בשוק מ"מ הכלי במציאותה . . דאומן שעשה הכלי...". תרצ"ו שבהערה הבאה: "...שתופס במציאות הגשמי שעשה חבירו, וכמו אומן העושה כלי...". סידור מב, רע"ב: "...כח הפועל בדב' הנפעל, שהנפעל יש לו מציאו' בלתי הפועל...". (119) תרע"ח שבמילואים להערה 115: "...וכמו אומן העושה כלי הרי יש כח העשי' של האומן בהכלי שנשאר בה רושם . . והי' נעשה נפרד ממנו לגמרי במהות נבדל ממנו ונתפס לזולתו. וכמו"כ למעלה דעשי' הוא בבחי' פירוד...", ועד"ז תרצ"ו שבמילואים להערה הנ"ל ("...בבחי' פירוד ממש כמו כח המעשה . . וכמו אומן העושה כלי..."). וראה גם תרנ"ו ותרס"א שבמילואים להערה הקודמת.

(120) [קשה להבחין אם הכוונה ל"דאס" (כפנים) או "דא"].

(121) לקו"ת לג"פ [ועד"ז לקו"ת] שבהערה 115: "...הדבור עד"מ יוצא ונעשה דבר נפרד מהאדם המדבר...". תרע"ח [ועד"ז תרצ"ו] שבהערה 115: "...משא"כ הדבור, הגם שהדבור הוא ג"כ שנפרד ויצא לחוץ אל הזולת, הנה אין זה שנעשה נפרד לגמרי - אבל אינו בבחי' פירוד ממש] רק שנראה כאלו נפרד, והראי' שהרי הזולת אינו יכול ליקח גשם אותיות הדבור של חבירו...".

(122) להעיר מאדה"ז שבמילואים: "...כשמדבר לה"ר ורכילות ולצנות . . בודאי אעפ"י שהלך ממנו הדיבור ואינו אצלו, אעפ"י כ הוא קיים בעולם האויר והוא נצחי. ומשל לזה . . ואם לא הי' רחוק ממנו והי' משים אזנו לשמוע בודאי הי' שומע מה שהוא מדבר, כן הדבר הזה, בודאי אותו הדיבור והמחשבה עומדת נצחיות, אך שאינו שומע כי הלך מפיו ליסוד האויר ועומדת שם ונשאר שם הרושם...". – ואולי זהו מכוונת מ"ש בפנים "דיבור שלמטה".

(123) תשי" [ושמו"ר] שבהערה 75: "...וכשאני נלחם עם הרשעים [- ברשעים] אני נקרא צבאות, א"כ מובן דשם צבאות הוא שם דמלחמה...".

(124) לכאורה הוא צורה ישנה של תיבת "בריינגט", ויל"ע.

דער ענין מ'ל... < בשעת¹²⁵ ס'דא דער ענין המלחמה, איז אט א דעמאלט נעמט זיך דאס פון נצח והוד, וואס¹²⁵ דאס איז דער ענין פון שם צבאות. און¹²⁷ ער פרעגט אויף דערויף, וואס לכאורה דארף מען פארשטיין, וואס איז פארבונדן דער ענין פון נצח והוד מיטן ענין פון מלחמה?

וואס אויף פארשטייען נאך טיפער דער ענין השמות, וואס דערפון וועט מען דערנאך אויכעט פארשטיין, ווי אזוי נצח¹²⁸ קען דערלאנגען גאר אין פנימיות, ווי ער

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(125) תש"י שבהערה 123 [ועד"ז פר"ת שבהערה 75]: "...א"כ מובן דשם צבאות הוא שם דמלחמה, וכן אי' בשערי אורה לרי"ג [- לר"י גיקטליא], דשם צבאות הוא בנו"ה ומשם נמשכות כל המלחמו'. . דזהו ג"כ סיבת ענין המלחמה להוציא הנצחון...". ובשערי אורה שם (שבמילואים): "...שתי מדות הללו . . ומהם נמשכים כל מלחמות העולם...", ועד"ז הובא משם באוה"ת תצא שבשוה"ג 216: "...שזהו ענין שם צבאות שהוא בנצח והוד שמהם נמשכין כל מלחמות העולם...". כי תצא תרל"א (ר"ע תקיד): "בש"א . . שם צבאות שהוא בנצח והוד שממנו נמשכות כל מלחמות שבעולם . . ששורש מלחמות נמשך מנו"ה...". כי תצא תרס"ה (ע' שכב): "...ואי' בשערי אורה שצבאות הוא בחי' נו"ה, שכל מלחמה הוא מנו"ה...". ומ"ש "בשעת ס'דא . . דעמאלט...". – אולי מבהיר בזה, שנו"ה אינם משפיעים מלחמות בעולם מצ"ע, אלא התחלת כל המלחמות הוא מלעו"ז, מקור המנגד, ודוקא כשיש כבר מנגד, אז נמשך מנו"ה ללחום עמו ולבטלו (וע"ד מ"ש לקמן בתש"י [ופר"ת] שבהערה 198). וראה גם אוה"ת וקונטרסים שבמילואים.

(126) פר"ת שם לקמן (ר"ע רמז): "...וז"ע ש' צבאות שהוא בנו"ה ומשם הוא כל המלחמות, שע"י נו"ה מצד שרשן העליון הוא מתגבר ומנצח את המנגד...".

(127) תש"י שם: "וצ"ל מהו השייכות דמלחמה לנצח והוד שיהי' משם נמשכים כל המלחמות שבעולם...". פר"ת שם: "...וצ"ל מה ענין המלחמות לנו"ה...". כי תצא תרמ"ו (ר"ע כח): "...ולהבין זה, דלכאו' מה שייך ענין המלחמה לנו"ה דוקא...".

(128) תש"י פי"א (ר"ע 132) [ועד"ז פר"ת ר"ע רמב] שבהערות 184, 207: "...והוא לפי [ובהערת רבינו שם: "והוא לפי : ראה בכ"ז באריכות סד"ה צדקת פרזונו תרפ"ט (קונטרס דרושי חתונה). מאמרי פסח תש"ט (קונטרס סה)] דמדת הנצחון הוא למעלה מרצון ועונג . . שמדת הנצחון הוא למעלה . . שהנצחון נטוע ומושרש בעצם הנפש למעלה יותר מכחות הגלויים שבנפש, והיינו שהוא למעלה מהאור והחיות שבא בגילוי...". שם ספי"ז [ועד"ז שם ע' רמז]: "...דשרש הנצח הוא בפנימי' הכתר וכנ"ל בהמשל דמדת הנצח נטוע ומושרש בעצם הנפש למעלה מכחות הגלויים דרצון הגלוי ומוחיין, ולכן במדת הנצח הנצוח שמושרש בעצם הנפש, מה שלמעלה מכחות הגלויים דרצון הגלוי ומוחיין, ולכן במדת הנצח יכולים להגיע לאוצר העליון, פי' להתגלות והמשכת אוצר העליון הוא במדת הנצח...". תרפ"ד ע' רצו-ז (מסיום ופתיחת מאמרי ההמשך שהוחלף בתש"ט הנ"ל – המיוסד עליו): "...ביכולתם ע"י עבודה אמיתית דנו"ה . . להגיע ע"י הנצח וההודאה להעלם העצמי דעצמות א"ס ב"ה . . בהנצח דשרשו מפנימיות הכתר וכמו"כ הוד שרשו מפנימיות הכתר . . ולהגיע להעלם העצמי דעצמות א"ס הוא ע"י ההודאה דשרשו מהוד דעתיק . . דנו"ה שרשם בפנימיות הכתר...". ע"ש. תו"ח בשלח (שבהערה 200 ואילך) שכב, רע"א [רכא, סע"ד]: "...במדת הנצח שמגיע שרשו בפנימיות ועצמי' שלמעלה מכל התענוגים...". שכג, א [רכב, ג]: "...רואים בחוש במדת הנצחון . . יגיע לנקודת פנימית הנפש שלמעלה מכל הרצונות ותענוגים שבפנימיות נפשו...". שכח, א [רכה, סע"ד]: "...עד"מ הנ"ל בענין הנצח

איז מבאר <שפעט...¹²⁸> ווייטער אין דעם פֿרק¹²⁸ – וועט דאס פארשטיין בהקדם פון תורת הבעל שם טוב, וואס לכאורה איז דאך דאס¹²⁹ בסתירה צו דעם ענין ווי ער ווערט נתפאר אין כתבי האריז¹³⁰ ל. וואס אין כתבי האריז¹³⁰ ל איז ער מבאר דער חילוק, אז די ז' שמות שאינן נמחקים איז דאס איז אין די *כלי הספירות, אבער דער פנימיות¹³¹ הספירות, דער אורות פון ספירות, דער חיוהי פון די ספירות, איז באַ זיי איז אומעטום דער ענין פון שם הוי' – בשוה, און אין ספירות – אין כלי הספירות, איז¹³² דא איז דא אין ספירת החסד איז דער שם אל, און ספירת הגבורה איז שם אלקים, ביז אין ספירת הנצח וְהוד איז דער שם צבאות. וואס לכאורה איז דאך דערפון פארשטאנדיק, אז די כלי הספירות זיינען מחולק כל אחד ואחד בפני עצמו, אז דער ווערט אנגערופן בשם אל, און דער – אלקים, ביז אין צבאות ולמטה מזה – אין די אנדערע צוויי¹³³ שמות שאינן¹¹¹ נמחקים. בעל¹³⁴ שם טוב איז¹³⁵ דאך מבאר,

— דקדוקי תורה —

ששרשו מגיע בפנימיות ועצמות הנפש...", ועד"ז סידור שבמילואים. סהמ"צ שבמילואים: "...שהניצוח מגיע בבחי' פנימית ועצמות הנפש למעלה מהשכל...".

(129) אוה"ת דלקמן בפנים (שבהערה 137): "...וא"כ זה סותר...".

(130) אוה"ת שם (שבהערה 140): "...בפרדס שער עשרים... ור"ל שבתפארת גם הכלי הוא מבחי' שם הוי'... וגם עפ"י כתבי האריז"ל יציבא מלתא, רק שעפ"י כתבי האריז"ל אינו בתפארת לבד, כ"א בכללות הז"א בפנימי' הם הכלים משם הוי', ורק בחיצוני' הם הכלים דשאר השמות...".

(131) אולי גם מרמז למ"ש באוה"ת שבהע' הקודמת: "...בכללות הז"א בפנימי' הם הכלים משם הוי'...".

(132) "איז דא איז דא" – פירוש: כאן יש. וראה עד"ז לעיל בפנים ליד הערה 41.

(133) שם שדי בספירת היסוד ושם אדני' בספירת מלכות, כמ"ש בפרדס שער כ (השמות) רפ"א, ובכ"מ.

(134) לקו"ת ויקרא דלקמן בפנים (שבמילואים להערה 136) [ועד"ז אוה"ת ויקרא (ח"ב) ע' תרצט-תש]: "...שהשמות הם בעשר ספירות... אין הכוונה ח"ו על הספירה ממש לומר שמדת חסד נק' ח"ו אל... שהרי הספירות הן מדות עליונות, והרי ארז"ל ע"פ ככל קראנו אליו, אליו ולא למדותיו... ומזה הטעם אמר קדוש ה' הרישב"ש נ"ע [- הבעש"ט ע"ה]... יש להזהר שלא ידמה הדברים כפשוטן שהע"ס נקרא אל או אל"ה כו'. . . ואף שמ"מ אמת... שבחסד הוא בחי' שם אל... וכמ"ש בזהר ובכהאריז"ל, הענין שהוא בחי' אור א"ס ב"ה המלוּבש בכלי החסד, שהאור מעין המאור... אין ר"ל השם על המדה עצמה אלא על אור א"ס המלוּבש בה... מצד עצמו הוא פשוט בתכלית הפשיטות... אבל כשנתלבש בהכלים אזי האור המלוּבש בכלי החסד נק' אור החסד ממש עד שיצדק בו שם אל... קיצור... אליו ולא למדותיו, ואעפ"כ השמות לאור א"ס כשמלוּבש במדותיו...". אוה"ת שבמילואים: "...בשם הבעש"ט ז"ל נ"ע זי"ע, כי כל מה שנמצא בכתבי האריז"ל ובשאר ספרי הקבלה שיחסו ז' השמות שאינן נמחקין ושאר כינויים למדות וספירות עליונות... אין הכוונה ח"ו על הספירות ממש... כי כלל גדול שכל התפלות הן אליו ולא למדותיו ח"ו...". שרש מצה"ת שבמילואים: "...ומזה הטעם ציוה הבעש"ט... כי... מתגשם מאד... כשנותן ציור... לאלקותו ית' לפי מדות פרטיים... באמת שם אל בחסד... דר"ל על בחי' הארת הבורא ית' ממש המתלבש ומתפשט בהספירות, כנודע שאור א"ס ב"ה מאיר ומלוּבש בספירותיו...". (וראה גם שם פ"ד: "...דאע"פ שהא"ס המלוּבש בהספ"י הוא עצם א' פשוט...").

(135) "איז דאך מבאר... אז דאס מיינט די אורות... – כאן לא נאמר "לכאורה" (כדלעיל ולקמן בפנים),

אז אט דאס וואס מ'זאגט אין תפילה די ז' שמות שאינן נמחקים, איז אליו ולא למדותיו – אז¹³⁵ דאס מיינט מען די אורות ווי זיי זיינען מלובש אין ספירות, ווי ער איז מבאר בארוכה אין לקוטי תורה¹³⁵ אין די הוספות צו ויקרא¹³⁶. און אין דערויף איז דא דער חילוק, אז בשעת מ'איז מתפלל און מ'דערמאנט דעם שם אל אדער שם אלקים אדער שם צבאות, איז דאס תלוי ומשתנה לפי האור, צי דאס איז דער אור וואס ער איז מלובש אין ספירת החסד, אדער אין ספירת הגבורה, ביז אין ספירת הנצה והוד. וואס¹³⁷ לכאורה איז ע"פ כתבי האר"ל¹³⁸, איז ער דער אור וואס ער איז מלובש בכל הספירות – איז דאך בשוה, דער ענין פון שם הוי', ניט די חילוקים פון די ז' שמות.

איז דאך מבאר אויף דערויף בארוכה <בְּמָ...¹³⁹> אין די רשימות פון בא¹⁴⁰, אז¹⁴¹ דער כוונת הבעל שם טוב איז ניט אויף די אורות – אויף דעם חיוהי פון די

— דקדוקי תורה —

וגם לא נזכר כאן מ"ש בויהי בשלח תשכ"א (שבמילואים) שכוונת הלקו"ת (שבפנים) אינו ברור. ואולי מרמז כאן, שבמ"א משמע שגם למסקנא י"ל שכוונת הבעש"ט הוא (גם) להאורות של הספירות ולא (רק) להחיות של הכלים, ושכ"ה כוונת הלקו"ת הנ"ל, אלא שברשימות הצ"צ דלקמן בפנים לא ביאר כן. ליתר ביאור – ראה במילואים.

(136) נא, ג-ד (שבמילואים). וראה ויהי בשלח תשכ"א ותנ"ה (ע' נב) שבמילואים להערה הקודמת.
(137) אוה"ת שמות שבהערות 129, 130, 140 (ע' קו): "...ע"פ כתבי האר"ל... וא"כ זה סותר למש"ל דהאור המלובש בכלים הוא נק' הכל שם בן ד', ושאר השמות הן בהכלים ממש, שהרי הבעש"ט נ"ע פ' שכל השמות הן לאור א"ס המלובש בהכלים ולא שם ד' לבד, ומוכרח הוא באין ספק".
(138) להעיר מעץ הדעת טוב (להרח"ו) שבמילואים: "...עוד סוד נפלא לידועים האמת, כי כל התפלות לא יכוון האדם אל השמות המוציא מפיו... זולתי אל הוי"ה... כי כל השמות ככינויים וככנפים וכמלבושים אליו ית', והטועה בזה כופר בעיקר...".

(139) ראה הערה הבאה, שאולי מרמז כאן ללקו"ת בהר: "...אך מבואר במ"א בשם הבעש"ט נ"ע...".
(140) לכאורה הכוונה לד"ה ענין שמו הגדול שבאוה"ת שמות (שבהערות 102, 106) שבמילואים (ולהעיר, שד"ה זה י"ל לראשונה ב"ימי חנוכה" תשכ"א, בסוף אוה"ת שמות שהופיע אז בהוצאה שני', יחד עם אוה"ת וארא ובא שנדפסו אז לראשונה). ואולי "פון בא" פירושו שבאוה"ת הנ"ל קאי בשיטת התו"א בא (שבמילואים), ולא בשיטת התו"א שמות ויתרו (שבמילואים). ואולי מרמז בזה, שאוה"ת הנ"ל הוא ה"במ"א" שבלקו"ת בהר שבמילואים: "וע' מ"ש בד"ה בעצם היום הזה יצאו כל צבאות בפי' בא... אך מבואר במ"א בשם הבעש"ט נ"ע... (וראה הערה הקודמת). ולהעיר, שגם בהנחה מויהי בשלח תשכ"א שבשיחור"ק (שבמילואים להערה 135) נרשם בענינו: "אוה"ת פ' בא". ולהעיר ממ"ש

בהערה 74, שיתכן שמ"ש לעיל בפנים הוא לרמז שיש דמיון בין תש"י רפי"א ותו"א ר"פ בא, ע"ש.
(141) אוה"ת שבהערה הקודמת (ר"ע קז): "...ב' בחינות, היינו הכלי עצמה, ובחי' החיות המלובש בה מאור אין סוף מהרשימו... ונמצא צדקו דברי הבעש"ט נ"ע, שכל השמות אינן להכלים ממש, רק לאור אין סוף המלובש בהכלים והוא מבחי' הרשימו...".

ספירות, נאר דאס גייט אויף דעם חיות פון די פֿלי הספירה. וואס¹⁴² אמת טאקע – ווי אין כתבי האריז"ל – אז דער אורות פון אלע ספירות איז דאס דער שם הוי'; דער¹⁴¹ חיות פון כלי¹⁴³ הספירות, איז אין דערויף איז מחולק, דער חיות פון כלי <ה...> ספירת החדד ווערט אנגערופן בשם אל, און אזוי אלקים, ביז אין שם צבאות. און¹⁴³ בשעת מ'איז מתפלל און מ'דערמאנט די תפילה דעם שם אַרְנִי, אדער שם צבאות, אדער שם אלקים, אדער שם אל, מיינט מען ניט די כלי הספירה, נאר דעם חיות המלוכש בתוכה, און דאס וואס דער חיות איז דער אליו ולא למדותיו, ניט די כלי הספירה מצד עצמה. <און ווי ער איז מבאר¹⁴⁴ אז ס'מו...> וואס¹⁴⁵ דאס איז אויכעט בדוגמת הענין פון כד¹⁴⁶ אנת תסתלק מינייהו אשתארו כולהו – <כולהו גופא¹⁴⁷ פגו...> אשתארו כולהו¹⁴⁸ כגופא¹⁴⁶ בלא נשמתא, וואס

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(142) אוה"ת שם: "...וגם צדקו דברי האריז"ל דהאורות הן מבחי' שם הוי'...", ושם לפני שבהערה 137: "...למש"ל דהאור המלוכש בכלים הוא נק' הכל שם בן ד'...".

(143) אוה"ת שם (ע' קו): "...ובאמת שזה מוכרח ג"כ מהתורה, שהרי ארו"ל בכל קראינו אליו ולא למדותיו, למדותיו הן הע"ס, ואי תימא ששאר השמות שאינן נמחקין כוונתן להספירות ממש, א"כ כשאנו אומרי' הטה אלקי אונך ושמע כו', אד' שמעה כו', וכהנה רבות, היתכן שאנו קוראי' למדות' ח"ו ולא אליו, מה שאסרו זה בפיו, אלא ודאי עכצ"ל כדפי' הבעש"ט נ"ע, שכל השמות שאינן נמחקין מורים על מהו"ע ית', רק החילוק הוא בהתלכשותו בכלים, שם אל"ף למ"ד הוא מצד התלכשותו בחסד...".

(144) אוה"ת שבהערה הבאה: "והתירוץ הוא לענ"ד מוכרח...". ולהעיר, שלכאורה הכוונה באוה"ת שם הוא שמוכרחים לתרץ ע"פ המבואר בענין אשתארו כגופא – ולא שמהמבואר באותו ענין מוכרח שהשמות הם בהחיות של הכלים ולא בהאורות.

(145) אוה"ת שם (שבמילואים להערה 140): "...והתירוץ הוא לענ"ד מוכרח עפ"י מ"ש במ"א בפיו וכד אנת תסתלק מנייהו אשתארו כגופא בלא כו', דפי' אנת הוא בחי' אור א"ס המלוכש בהכלים. . ובהסתלקותו אשתארת כגופא כו'. . הטעם דמ"מ אשתארו כגופא. . מפני שהכלים יש להן שרש בפ"ע מאור א"ס בזולת האורות שמתלבשי' בהן אח"כ...". וראה הערה הקודמת.

(146) תקו"ז בהקדמה (פתח אליהו) יז, רע"ב (כנוסח סידור אדה"ז): "...וכד אנת תסתלק מנייהו אשתארו כלהו שמהן כגופא בלא נשמתא". וראה הערות הבאות.

(147) אולי מרמז שתיבת "שמהן" שבמאמר התקו"ז (שבהערה הקודמת) הוא רק שם המושאל להכלים (כיון שהשמות הם באמת בהחיות של הכלים, ולא בהכלים עצמם), ושם המדוייק יותר הוא גופא או גופין [או אולי מרמז שיש גירסא בתקו"ז כאן שאין בו תיבת "שמהן" (וראה הערה הבאה), ושזה מתאים יותר להמבואר כאן] – ואולי מטעם זה לא הובא תיבת "שמהן" באוה"ת שבהערה הקודמת, ולא בכל הדרוש "להבין המאמר. . כגופא בלא נשמתא" שבסידור (קסד, סע"ב [ח"ב רמו, סע"א] ואילך). וראה שם, רע"ג [ב]: "...שהאורות נק' נשמתא והכלים נק' גופא, כמ"ש גופין [- גופא] תקינת לון...". קונטרסים [ועד"ז תרע"ח] שבמילואים: "...שמהן קאי על כלים דזעיר אנפין [- דז"א], שהם הז' שמות שאינם נמחקין. . ובפרד"ס איתא דיש עשר שמות והיינו בהכלים דעשר ספירות, והכלים [- וידוע דהכלים] דעשר ספירות נקראים בשם גופין, וכמאמר וכמה גופין תקינת לון, ואור המתלבש בהכלים הוא נשמתא לגופין דכלים דעשר ספירות, וכמאמר וההוא נביעו איהו כנשמתא לגופא דאיהי חיים

על דרך זה איז אויכעט אין די כלי הספירות, האט דאס א באזונדער חיות, אחוץ דעם אורות הספירות, אחוץ דעם חיוהי שבספירות. וואס דערפון וועט מען דאך אויכעט פארשטייען, אז דאס איז א טיפערער ענין ווי די אורות וואס זיי זיינען מלובש אין ספירות, וואס דאס איז דאך דער פירוש הפרדס¹⁴⁹ אין קראנו אליו ולא למדותיו – די אורות וואס זיי זיינען אין כלי הספירה, נאר¹⁵⁰ דאס איז >די¹⁵¹ אורות וואס איז מחי' די פ... דער¹⁵² חיי... < דער אור וחיות פון די כלי הספירה, וואס ער איז – פארבינדט ער¹⁵³ זיך מיט א ענין פון גרמוהי – דארף דאך זיין דער איהו פון א העכערן ארט, פון דעם איהו ווי ער ווערט חד מיט חיוהי.

וואס אט דאס איז אויכעט בפללות וואס דער מגיד איז מבאר, אט¹⁵⁴ דאס וואס מ'זאגט אז לא כשם¹⁵⁵ שאני נכתב אני נקרא, אז¹⁵⁴ נכתב בשם יו"ד ק"א און נקרא

❧ דקדוקי תורה ❧

לגופא...". ועד"ז אוה"ת שבמילואים. ולהעיר מפירוש הפרדס (בתקו"ז הנ"ל) שבתרנ"ה שבמילואים. (148) כ"ה בתרפ"ח ס"ע קז [בשינוי מעזר"ת ר"ע קלון]: "...שהכלי יש להם חיות מיוחד לבד האורות המתלבשי' בהכלים. וכידוע בענין וכד אנת תסתלק מנייהו אשתארון כולהון כגופא בלא נשמתא, ואיך אשתארון...". מגדל דוד (להרדב"ז) שה"ש ז, ו (עב, רע"ד): "...וכן נראה ממאמר אליהו ז"ל, ואנת לית לך שם ידיעא, דאנת הוא ממלא כל שמהן, ואנת הוא שלימו דכולהו, וכד אנת תסתלק מנהון אישתארו כלהון כגופא בלא נשמתא, ע"כ...". ועוד. וראה הערה הקודמת.

(149) להעיר מתרנ"ה שבמילואים להערה 147, שמפרש שבאוה"ת כאן (שבהערה 140) "ביאר דעת הפרד"ס בשער השמות הנ"ל, שהשמות שאינם נמחקים הם בהכלים עצמן, ר"ל בהאור המחי את הכלי עצמה ולא האור"פ שמתלבש בתוך הכלי...". ואולי מפרש כאן בפנים, שמ"ש באוה"ת שם שייך דוקא לדברי הפרדס בשער השמות, משא"כ בשער הכוונה (ששם מפרש "אליו ולא למדותיו" שבפנים) – וע"ד ההמשך בתרנ"ה שם: "...אמנם בפרד"ס בשער הכוונה פ"ב משמע שהשמות שאינם נמחקים הם ג"כ בהאור...". (ולהעיר מהסיום בתרנ"ה שם ע' נב: "וצ"ע לתווך כ"ז"), ע"ש. וראה היום יום יא תשרי (מאדה"ז – דלקמן בפנים): "דער פרדס זאגט אליו איז אורות המתלבשים בכלים דע"ס דאצילות". (150) אוה"ת שם (ע' קז): "...ועוד ראה מ"ש איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד, פי' גרמוהי הם הכלים דע"ס, והא דאיהו חד עם גרמוהי, זהו בחי' השם מז' שמות שאינן נמחקין המהווה את הכלי ומיוחד עמה בתכלית...".

(151) להעיר מדרשו תשל"א (21:20): "...ווי דער אפטייטש פון בעל שם טוב, אז דאס איז די אורות וואס זיי זיינען מהוה ומחי' די כלים...".

(152) ראה לקמן בפנים ליד הערה 181: "...דער חיות וואס דאס איז מחי' די כלי הספירות".

(153) "ער . . פארבינדט ער זיך" – ראה ער"ז לקמן בפנים ליד הערה 157.

(154) או"ת סי' שסד-ה [ועד"ז לקר"א להה"מ סי' רס]: "רמז הפסוק טוב שם (טוב) משמן טוב . . או י"ל עפ"י מ"ש רז"ל לא כמו שאני [- כשאני] נכתב אני נקרא, נכתב [אני] בהוי"ה ונקרא [אני] באדנ"י". פסחים ג, א [ועד"ז בע"י שם]: "...לא כ[ה]עולם הזה העולם הבא, העולם הזה נכתב ביו"ד ה"י [- ה"א] ונקרא באל"ף דלני"ת, אבל לעולם [- העולם] הבא כולו אחד נקרא [- נכתב] ביו"ד ה"י [- ה"א] ונכתב [- ונקרא] ביו"ד ה"י [- ה"א] . . ר' אבינא רמי, כתיב זה שמי לעלם, [וכתיב] וזה זכרי לדור דור, [א"ר

בשם אֲדִנְיָ. איז¹⁵⁶ ער פרעגט ער¹⁵⁷ דאך אז פארוואס איז דוקא אט א
 <דער¹⁵⁸ דיוק? און איז אין דערויף...> דער¹⁵⁸ חילוק? און¹⁵⁹ איז אין דערויף
 מבאר, אז דער שם הוי' איז דאך דאס דער מקור כל ההתהוות,
 ס'ווערט¹⁶⁰ אנגערופן בשם¹⁶¹ המפורש, נאך¹⁶² העכער בשם¹⁶¹ העצם¹⁶³, וואס¹⁶⁴

— דקדוקי תורה —

אבהו] אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא אני באל"ף דל[ני"ת" (ועד"ז
 קידושין עא, א ובע"י שם). אוה"ת שמות (ח"ח) ס"ע ב'תקיט: "...וארז"ל ספ"ג דפסחים . . לא כמו
 שאני נכתב אני נקרא, נכתב בשם הוי' ונקרא בשם אד'..." , ועד"ז קונטרסים ח"ב תב, ב [תרח"ץ ע'
 קנג], ועוד. וראה זח"ג רל, סע"א: "...לא כשאני נכתב אני נקרא, בעוה"ז נכתב אני בידו"ד ונקרא אני
 באדנ"ו"... . שם רפא, א: "...לא כשאני נכתב אני נקרא, בעולם הזה נכתב ידו"ד ונקרא אדנ"ו"... . תקו"ז
 תס"ט (קא, א): "...לא כשאני נכתב אני נקרא . . בעולם הזה נכתב ביקו"ק ונקרא באדנ"ו" . . עלמא דאתי
 . . נכתב בשם יקו"ק ונקרא בשם יקו"ק"... . ולהעיר מל' תקו"ז תכ"א (סא, רע"א) שהובא במגדל דוד
 (להרב"ז) שה"ש ד, יג (מז, רע"ד): "...לא כשאני נכתב אני נקרא, בעוה"ז אני נכתב ביו"ה ונקרא
 באדנ"ו"... (ואולי אפשר לפענח כן בתקו"ז דפו"ר שם (ס, ג): "נכתב י"ה ונקרא באדנ"ו"). נועם אלימלך
 שבמילואים. ועוד. וראה הערה הבאה.

(155) "לא כשם" – בגמ' שלפנינו (שבהערה הקודמת): "לא כשאני". אבל בכ"מ הובא בל' "לא כמו
 שאני" כבאו"ת שבהערה הנ"ל (ראה ר"ש משאנץ, ריקאנטי, אלשיך, תו"א, שו"ת צ"צ, ועוד
 שבמילואים). והל' "לא כשם" נמצא בכמה מספרי האחרונים – ראה לדוגמא אור חדש (לר"ח באכנר –
 אמשטרדם תל"ה) שבמילואים.

(156) או"ת [ועד"ז לקו"א] שם: "ויש לתת [- וי"ל] טעם לזה למה נקרא באדנות". וראה שלי"ה ז, רע"ב:
 "...אנו קורין שם ידוד בשם אדני, כי לפום ריהט' קשה, למה יהיה נזכ' בשם זה דוקא...". שם קנח, ב
 (שבמילואים): "...לא כשאני נכתב אני נקרא . . קשה למה משנין הקריאה דווקא בזה השם . . נקראוהו
 צבאות..." . וראה הערה 158.

(157) "ער פרעגט ער" – ראה עד"ז לעיל בפנים ליד הערה 153, ואולי הכוונה כאן היא ג"כ עד"ז: "ער
 פרעגט ער זיך" (ולא "דאך"), והיינו שהשאלה נשאלת מעצמו (ואולי בגדר "קלאץ קשיא"). ויל"ע אם
 זה שייך רק לשאלת השל"ה או גם לשאלת המגיד שבהערה הבאה.

(158) "דער דיוק" . . דער חילוק" – לכאורה מפרש בזה ששאלת המגיד היא: מהו טעם החילוק שבין
 השמות אדני והוי', שדוקא באדני שייך ענין הקריאה ולא בהוי' – ולא שאלת השל"ה שבהערה 156
 (ליתר ביאור – ראה במילואים). וההכרח לפרש כן הוא לכאורה (גם) ממ"ש המגיד לקמן (שבהערה
 168): "...הורשה לנו לקרוא שם אדני, וכמו כן שאר כינויים, מטעם הנזכר", כי כוונת "שאר כינויים"
 היא לכאורה (גם) לשאר השמות שאינן נמחקין (וכמ"ש באו"ת ולקו"א שבמילואים).

(159) או"ת [ועד"ז לקו"א] שם: "ויש לומר . . אבל שם הוי"ה הוא שם העצם [- בעצם] המהוה כל
 הויות, אשר קודם בריאת העולם היה הוא ושמו אחד מיוחד בכתר, לכן אינו נקרא ככתבתו". לקו"ת
 מטות פא, ד: "...הוי' שמהוה כל הויות, דהיינו שרש ומקור כל ההתהוות..." ע"ש (וברמ"ק ורח"ו
 שבמילואים). ואתחנן ג, רע"א (שבמילואים): "...הנה פי' הוי' א-ל רחום וחנון, שמבחי' הוי' מקור כל
 ההתהוות נמשכו המדות להיות חנון ורחום..." – וראה אוה"ת (ועוד) שבמילואים, ש"מקור כל
 ההתהוות" היינו שם הוי' (דלעילא) שלמעלה מהשתלשלות (משא"כ שם הוי' דז"א שהוא "מקור
 ההשתלשלות"). [ולהעיר משיחה ז שלאחר המאמר שבמילואים להערה 267: "...הוי' . . פירושו . . אז
 ער איז מהוה כל ההיות..." ע"ש].

(160) או"ת [ועד"ז לקו"א] שבהערה 174: "...השם המפורש שהוא שם העצם יתברך..." . סוטה לח, א:

"...כה תברכו . . בשם המפורש . . או אינו אלא בכינוי, ת"ל ושמו את שמי, שמי המיוחד לי...". סנהדרין ס, א: "...עד שיברך שם בן ארבע אותיות . . ישראל ושם המפורש..." ע"ש. רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו, ה"ב: "...השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא שם המפורש...". מו"נ פס"א: "...יו"ד ה"א וא"ו ה"א שהוא שם המיוחד לו יתעלה, ולזה נקרא שם המפורש, ענינו שהוא יורה על עצמו יתעלה הוראה מבוארת . . ואינו נקרא שם המפורש כלל זולת זה השם...". רא"ש יומא פ"ח ס"כ [ועד"ז הובא בטור או"ח סתרכ"א]: "...השם של ארבע אותיות . . שמזכירו ככת[י]ב[ת]ו, והוא [שם] הנקרא שם המפורש, והוא מקור לכל השמות, כי כולן [- וכולם] נאצלין ממנו...". תרצ"ג שבמילואים: "...מה שנקרא שם המפורש...".

161) לכאורה אפ"ל שנקט "בשם המפורש" לרמז לטוטה שבהערה הקודמת, אף שבדרך כלל שם ה' נק' "שם המפורש" (ולא "בשם..."). אבל ממה שנקט גם בהמשך "בשם העצם", לכאורה משמע שהכוונה היא ששם הוי' נק' "המפורש" ו"העצם". ואולי מרמז בזה ש"המפורש" ו"העצם" הם בגדר שמות ("שמו אשר יקראו לו") של שם הוי', המורים על ענינו (ואולי גם מפרש שזהו כוונת ל' "נקרא" שבמקומות שבהערות 160, 163). וראה גם תשי"ז ותשי"ט ("נק' בשם העצם") שבמילואים. י"ט כסלו תשכ"ו (שיחה ו – 10: 3): "...די מעלה פון שם הוי', פארוואס דוקא ער ווערט אנגערופן מיט די שם העצם והמיוחד וכו' וכו'".

162) "נאך העכער . . וואס ס'העכער" – אולי מעיר על מ"ש באו"ת שבהע' 159 "שם העצם המהוה כל הויות" – שבאמת "שם העצם" שייך למה שלמעלה מכל התהוות (ולהעיר מהשינוי בלקו"א הנ"ל שם: "שם בעצם"). וראה הע' הנ"ל שגם "מקור כל ההתהוות" דלעיל בפנים מורה (לכאורה) על מה שלמעלה מהשתלשלות. ואולי מפרש כאן רבינו, שבאמת אפילו "מהוה כל הויות" ו"מקור כל ההתהוות" שייך דוקא לענין "שם המפורש" ולא ל"שם העצם". וראה הערה 164. ולהעיר מב' הענינים שבתשי"ז שבמילואים לשם: "...דעם שם הוי' . . לפני הצמצום, און אפילו לפני עלות הרצון . . אין דערויף איז שוין דא אותיות . . דאס איז א שרש אויף התהוות, אפילו א שרש ומקור אין אן אופן היותר דק, היותר עליון, איז דאס שלא בערך צו עצמות ומהות אין וואס דאס איז נכלל, אבער אעפ"כ איז דאס דארטן דא, וואס דערפאר . . איז שמו קדמון כקדמותו", "...די שם הוי' וואס אין בו צורת אותיות . . וואס ער איז דער מחוייב המציאות, און די הוי' הקדומה און הוי' המוחלטת, ווייל מציאותו מעצמותו...".

163) ראה או"ת [ועד"ז לקו"א] שבהערה 160. תשובת חכמי לוניל להרמ"ה (הובא בכ"מ הל' עכו"ם פ"ב, ה"ז): "...שם ההוי"ה, דההוא שם העצם...". רד"ק ישעי' כו, ד: "...ופירושו ביה ה', הראשון שם תאר מורה על היות העולם מאתו, והשני יו"ד ה"א וי"ו ה"א שם העצם". פרדס שער יט (שם בן ד') רפ"א: "...כל דורשי רשומות מתורתנו הקדושה, אם מבעלי הקבלה ואם מבעלי הפשט אם מחוקרי שרשי תורתנו, כלם הסכימו פה אחד היות שם זה שם העצם ולא זולתו..." (וראה מו"נ, עיקרים, וראב"ע שבמילואים). שבילי אמונה נתיב א, ד"ה השם הנכבד: "השם הנכבד והנורא הנקרא שם העצם הוא יהוה . . השם המיוחד הנקרא שם העצם המור' על אמתת מציאות והויה...". אברבנאל ואתחנן ז, ז: "...ידעתנו הא-לוה יתברך בשלש בחינות, האחת מצד עצמו ומהותו הנעלם, והוא שם המפורש, הנקרא בדבריהם שם העצם, הוא עצם האמתי והנמצא המוחלט...". גבורות ה' פכ"ה: "...ה' אלקי אבותיכם . . השם, הוא שם המיוחד, נקרא שם העצם, וידוע לחכמים כי כל עצם נסמך בעצמו, אינו תולה בזולתו, אבל שאר שמות נסמכים...". ועוד.

164) תו"ח משפטים תלג, סע"ב ואילך [חצר, ב]: "...בחי' עצמו' דשם ה' זה כמו שהוא מורה על בחי' עצמיות א"ס ממש שנק' שם העצם, שאין זה ע"ש שמהוה את הכל ע"י צמצום דשם אלקי', רק כמו שהוא בעצמו כך שמו, והוא ענין ה' הוה ויהי' שלמעלה מכל ההשתל' דד' עולמות דאבי"ע כידוע, ולא שייך לומר ע"ש [ענין] התהוות דבר מה, דודאי כל העולמות דאבי"ע קמי' ממש כל"ח ואינם תופסים מקום כלל וכלל . . שם העצם שלמעלה מהיות גם בחי' מקור להתהוות העולמות...". תרנ"א ס"ע קכט:

דאס איז עצם וואס ס'העכער¹⁶² <פון¹⁶⁵ אל...> פון גאנץ התהוות. וואס¹⁶⁶ דערפאר איז בשעת ס'קומט צו אני נקרא, וואס דער ענין הקריאה איז דאך דאס גילוי ביו וואנעט דאס דערגרייכט צו א זולת, איז דאס קען ניט זיין דער הוי' פכתבו, ווארום דאס איז דאך העכער, דאס איז דאך דער שם העצם וואס ס'העכער¹⁶⁴ פון התהוות, וועט דאס עולם ניט פארנעמען – און בלייבן במציאות¹⁶⁷. דער¹⁶⁸ גאנצע מציאות העולם, פארוואס איז דאס? דערפאר וואס אין מלך בלא עם, און ואין אדון בלא עבדים, איז מצד דערויף וואס עלה ברצונו אז זאל זיין דער ענין המלכות והאדנות, איז דערפון איז געווארן די התהוות כדי זאל זיין אן עם ועבדים, וואס דאס איז דער כללות ענין ההתהוות, איז דאס דער ענין פון שם אַדְנִי. וואס

סד דקדוקי תורה סז

“...שם הוי' שנק' שם העצם. . דמה שהוי' הוא לשון מהווה היינו כשמתלבש בשם אלקים, אמנם עצם שם הוי' טרם שמתלבש בשם אלקים אינו שייך להתהוות כלל. . שמו העצמי מיוחד בתכלית וכלול בעצמותו...” וראה תרס”ח שבמילואים: “...דשייך ש' הוי' גם למעלה מבחי' עלות הרצון, והיינו גם. . בבחי' פנימיות ואו”ס שלפני הצמצום. . ונק' שם העצם שזהו בחי' גילוי העצם דעצמות א”ס. . האור והגילוי לעצמו כבי' שלמע' מבחי' שייכות אל העולמות...” ולהעיר מתשי”ז שבמילואים: “...שם הוי' – אז ער איז טאקע מהוה, אבער דערנאך איז אין דערויף פועלט ער דער הי' הוה ויהי' כאחד. . פארוואס קען זיין דער חיבור פון שני הפכים? דערפאר וואס דאס איז דער ענין פון שם העצם, וואס דאס איז העכער. . פון די שני הפכים ביחד, דערפאר איז ער א נמנע הנמצאות. . אין די התהוות איז דא דער הי' הוה ויהי' כאחד, מצד דערויף וואס דאס נעמט זיך פון הוי' וואס אין לו פירוש וביאור...”

(165) להעיר מתשכ”א הא' (ליל ש”ק), רס”ג [ועד”ז תו”מ רס”ד]: “...שם העצם, שהוא למעלה מכל ההיות. . א”א שבחינה זו שהיא למעלה מכל ההיות תהי' בגילוי בעולמות” ע”ש, וראה הערה 159.

(166) או”ת [ועד”ז לקו”א] שם: “...לכן אינו נקרא ככתבתו”. תו”א מג”א קכא, סע”ד: “...אותיות הכתובים שהן בהעלם ע”ג הכתב, ולכך הכתיב וקבל, אבל בקול ודיבור שהוא בקריאה של האותיות מן ההעלם לגילוי כו' צריך לקרות וקבלו...”. אעת”ר ס”ע ז: “...קורא הדורות מראש, דענין הקריאה הוא מהעלם אל הגילוי...” (וראה תקס”ה שבמילואים). פלח הרמון בא ע' צד (בביאור זח”ג רפא, א שבהערה 154): “...לא כשאני נקרא אני נכתב, דלבר מאתרי' אשתני. . שזהו במקור הכלים דבריאה כנ”ל, שהוא ענין הקריאה וההתגלות שהוא בשם אדני...”. וראה תרנ”א ר”ע ע: “...קורא הדורות מראש. . ענין הקריאה מה שנק' מראש דא”ק בבחי' גילוי מהעלם, כמו האדם שכבר קוראין אותו בשמו...”, ולעיל שם (שבהערות 77, 81): “...שזולתו קורא אותו בשמו ועי”ז נפנה איליו...”. וראה חדא”ג מהר”ל שבמילואים: “...הכתיבה הוא מורה על עצמו יתברך כמו שהוא, אבל הקריאה הוא על מה שהוא אצל הנמצא. . עכשיו שהוא נכתב בשם הויה ונקרא בשם אד', הקריאה מורה על הנגלה כאשר הוא אל הנמצא...”. וראה גם מכתבי אדר תשכ”א, וקונט' עש”ת החסידות שבמילואים.

(167) להעיר מתשי”ז שבמילואים להערה 164: “...דער פלא היותר גדול, דער ענין הנסים, וואס אין טבע גופא זעט מען נסים גלויים, און דער טבע בלייבט במציאותו, וואס דאס איז דאך מצד שם הוי'...” ע”ש.

(168) או”ת [ועד”ז לקו”א] שם לפנ”ז: “...כי הנה ידוע כי שם אדני” הוא מדת המלכות, ואין מלך בלא עם ואין אדון בלא עבדים, נמצא כי שם אדני” הוא נקרא מחמת שאנחנו עמו ועבדיו, והואיל שנקרא שם אדני” מצידינו, לכן הורשה לנו לקרוא שם אדני”, וכמו כן שאר כינויים, מטעם הנזכר.”

דערפאר זאגט ער, אז אין וואס איז נקרא דער שם העצם – אין וואס קומט דאס אראפ בגילוי צו א זולת, וואס דאס איז דער ענין פון התהוות, איז דאס איז דער נקרא בשם אַדְנִי. דערנאך איז דא אין דערויף פרטים, וואס דאס איז די ז' שמות שאינן נמחקים, פון שם א"ל די הנהגה אין התהוות גופא וואס עולם חסד יבנה – אין ששת ימי המעשה, ביו אין יום השביעי, וואס דאס איז די ז' שמות שאינן נמחקים.

ועל דרך ווי מ'האט גערעדט פריער אין דעם איהו וחיוהי, אז דאס נעמט זיך פון א טיפערן ארט – אין איהו וגרמוהי, נאך טיפער ווי פון איהו וחיוהי, דערפאר וואס מ'דארף מחבר זיין די שני הפכים, און דאס איז מטה מטה יותר – על דרך זה איז אויכעט אט דאס וואס מ'זאגט בכללות, אז ווי אזוי קומט דאס אראפ אין שם אַדְנִי? דאס איז ע"י הצמצום, און ווי גערעדט, אז דאס איז דאך כללות הענין פלי לגבי האור, איז דאך <מהתהוות¹⁶⁹ האור נתהוו הפלי...> – מהתעבות (מע"ב¹⁷⁰), <פון¹⁷¹> וואס דאס ווערט ניט אזוי בדקות, איז דעמאלט איז נעשו הכלים, וואס דאס איז דאך דער צמצום אין פלי לגבי אור. ווי אזוי קען דאס זיין? ווערט דאס ע"י הצמצום – דורך דערויף וואס קדם לו הצמצום הראשון. וואס דאס איז דער כללות הענין וואס דער מגיד איז מפורש¹⁷² די נגד שמי' אַבד שמי', אז דורך דערויף וואס ער האט געוואלט אז זאל זיין דער ענין פון נגיד, וואס דאס איז דער ענין פון

⌘ דקדוקי תורה ⌘

---

169) להעיר מאדה"א נ"ך ע' קלד: "...וזהו מ"ש בע"ח דבהתהוות הכלים ממש באין אחר התהוות האור, כי מהתעבות האור נעשה הכלי. וזהו בכחי' אר"פ, אבל מצד בחי' אר"מ אדרבה שרש התהוות הכלים קדמו להתהוות אור...".

170) אולי פירוש, שמציין שהכוונה לתיבת "מהתעבות" ששרשו "עב" (ולא "מהתהוות").

171) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "וואס דאס ווערט..." הוא בהמשך לזה ("פון [דעם] וואס דאס ווערט ניט אזוי בדקות...") או במקומו].

172) אר"ת סי' שצ [ועד"ז לקו"א להה"מ סי' רב]: "נגד שמא [- שמי' אבד שמייה, שהקב"ה קודם שברא את העולם היה כביכול לא [- כביכול לא הי'] ניכר מלכותו, כי אין מלך בלא עם, כי המדריגה עליונה [- מדרגה גדולה] לא ניכרת עד שיש מדריגה קטנה, ושכלו וגדלו וע[ן]צם יכולתו אינם [- לא הינ] יכולים להשיג כל העולמות, רק [- לפיכך] עשה צמצום אחר צמצום עד שיכולים לסובלו יתברך, ועל ידי זה נקרא אדון בשביל שיש לו עם, וכל זה שיש לו עם הוא מכח צמצום את עצמו כביכול. . הוא יתברך [מ]צמצם את עצמו בשביל שיהא לנו תענוג, לכך אין אנו רשאים לומר [- לקרותו] רק בשם אדנ"י, כי אין אנו משיגים רק השכל [- מדרגה קטנה] שבעולמות שבצמצום [שנתצמצם], והוא מכח שרצה להיות אדון, אבל [שם] הוי"ה ב"ה [שהוא] שם העצם יתברך אין אנו משיגים. . וזהו נגד שמייה – שרצה להיות נגיד ואדון, אבד שמייה – הוצרך לצמצם [- להעלים] שם העצם יתברך...".

אדנות ומלכות, איז¹⁷² אויף דערויף איז דא דער ענין פון אָבד שמי', אז ס'ווערט א צמצום אין די ענינים שלמעלה, ביז וואנעט אז ס'דא דער צמצום הראשון, וואס דאס איז אָבד שמי' – אָבד מיט אן אל"ף – פון סילוק¹⁷³ לגמרי. און דערמיט איז אויכעט מבואר, ווי דער מגיד איז מפורש, אז¹⁷⁴ אט דאס וואס דער *כהן גדול ביום הכפורים, איז דעמאלט האט ער געזאגט דעם שם פכתבו, וכפלות¹⁷⁵ איז דאס געווען דער ענין וואס אין בית המקדש האט געקענט זיין דער שם הוי' פכתבו – ווארום¹⁷⁴ דורך דערויף וואס ס'ווערט אויסגעטאן פון גשמיות – ווי ער זאגט התפשטות הגשמיות – דער ענין הרוחניות¹⁷⁶, איז דעמאלט קען מען נעמען דעם שכל און דעם עצם ווי ער איז למעלה. וואס¹⁷⁷ דערפאר איז ביום הכפורים, וואס שבת איז דאך משפיע על ששת ימי המעשה, על *אחת כמה וכמה דער שבת שבתון דיום הכפורים>, וואס¹⁷⁸ דאס איז <דאין¹⁷⁷ בו לא אכילה ולא שתי, און דער *כהן גדול, וואס באַ עם איז דאך געווען דער להבדילו קודש הקדשים – דער ענין

— דקדוקי תורה כח —

(173) להעיר מהשינוי מתשכ"א הא', ס"ג [ועד"ז ס"ד]: "ויש לומר בדרך אפשר דיוק הלשון אבד שמה, דבכדי שיהי' אפשר להיות המשכת כללות האור השייך לעולמות, שהוא ענין שם אד', הוצרך להיות תחלה צמצום הראשון שהוא צמצום בדרך סילוק, וזהו לשון אבד, שמורה על סילוק האור לגמרי".

(174) או"ת [ועד"ז לקו"א] שם: "...ושכלו וגדלו וע[ע]צם יכולתו אינם [- לא הין] יכולים להשיג כל העולמות. . . וכל העולמות [עליונים] אינם יכולים להשיג [- משיגים] רק בהתפשטות הגשמיות והתגברות כח [ה]רוחני, כמו כהן גדול ביה"כ שאז הוא שבת שבתון, כי קדושת שבת משפיע בכל העולמות וששה [- בכל ר'י] ימי המעשה, ויה"כ קדושתו למעלה שאין בו אכילה ושתייה, ויכול [- ואז יכול] להשיג מקצת השכל שלמעלה מהעולמות, לפיכך הזכיר את השם המפורש שהוא שם העצם יתברך...". וראה הערה 176.

(175) ראה חדא"ג מהר"ל שבמילואים להערה 166: "...במקדש שהוא קדוש נבדל מן הגשמי [היו קוראים השם ככתבו, כי במקדש היה הדביקות במעלה יתירה, לכך קוראים בשם ה']".

(176) לכאורה פירושו, שהתפשטות הגשמיות (שבאו"ת [ולקו"א] שבהערה 174) הוא להפשיט הרוחניות מן הגשמיות, וכמ"ש לקמן בפנים ע"ד הכה"ג ביה"כ פ "התפשטות הרוחניות". ומ"ש בפנים "הרוחניות", אולי קאי על "העולמות [עליונים]" הרוחניות (הנ"ל שם), או אולי פירושו הכחות הרוחניות, וע"ד מ"ש בהערה 180 (ע"פ תש"י פ"ה) במ"ש עד"ז לקמן שם בפנים (על הכה"ג ביה"כ פ): "התפשטות הגשמיות".

(177) או"ת [ועד"ז לקו"א] שבהערה 174: "...כמו כהן גדול ביה"כ שאז הוא שבת שבתון, כי קדושת שבת משפיע בכל העולמות וששה [- בכל ר'י] ימי המעשה, ויה"כ קדושתו למעלה שאין בו אכילה ושתייה, ויכול [- ואז יכול] להשיג מקצת השכל שלמעלה מהעולמות, לפיכך הזכיר את השם המפורש שהוא שם העצם יתברך...". (ולהעיר מהגירסא בלקו"א להרמ"מ מוויטעפסק כאן (לו, רע"ב): "...בכל ששת ימי המעשה, ויה"כ פ קדושתו למעלה שאין בו לא אכילה ולא שתי...").

(178) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "דאין בו לא אכילה..." הוא בהמשך לזה ("וואס דאס איז דאין בו לא אכילה...") או במקומו].

הרוחניות, איז דארט האט געקענט זיין דער ענין פון קורא הוי' – פפתבו, ניט אין שם אַדְנֵי. וואס לכאורה איז דאך דאס ניט פארשטאנדיק, דער ענין פון רוחניות איז דאך אויכעט לגבי למעלה, לגבי דאס וואס ס'העכער פון התהוות, איז פונקט אזוי ווי ס'נתהווה געווארן גשמיות, אזוי איז דאך נתהווה געווארן רוחניות – און מ'זאגט אז אף על פי *כן, איז ביום הכפורים בקודש הקדשים – התפשטות¹⁷⁶ הרוחניות, האט געקענט זיין דער קריאת הוי' פפתבו? קען מען דאך זאגן (בדרך אפשר) אויף דערויף דעם ביאור, אז היא הנותנת: מצד דערויף וואס ס'געווען דוקא דא למטה, וואס דער כהן גדול האט דאך געדארפט זיין דוקא א נשמה בגוף, מיט כל עניני הגוף, וואס דערפאר האט ער דאך געדארפט האבן צו טאן אויך מיט עולם, וואס דאס איז דער כללות הענין אז ס'דארף זיין אשתו¹⁷⁹ זו ביתו. נאר אין דערויף פועלט מען אז זאל זיין התפשטות הגשמיות¹⁸⁰, ועל דרך זה אויכעט אין זמן און אין מקום. איז אין זמן איז דאס געווען דער יום פון יום הכפורים, וואס דאס איז דער יום הקדוש של כל השנה, וואס דערפאר איז אין בו לא אכילה ולא שתי', דאס איז אבער אין דער מספר פון שם"ה ימות השנה. ועל דרך זה אויכעט אין מקום – אין בית המקדש, דאס וזה שער השמים, וואס דארט איז געווען דער מקום ארון אינו מן המדה צוזאמען מיט אמתים וחצי און אמה וחצי, וואס דאס איז דאך דער חיבור שני הפכים, וואס דאס נעמט זיך דא פון דארטן – וואס דארט איז נמנע הנמנעות, וואס דאס איז העכער פון דעם גאנצן ענין פון התהוות, איז אט דעמאלט קען זיין אז זאל זיין נקרא וגילוי פון שם הוי', פון שם המפורש ושם העצם.

וואס אט דאס איז אויכעט דער כללות הפירוש וואס דער אלטער רבי איז מפורש אין קראנו אליו ולא למדותיו. איז דאך ידוע דער תורה פון דעם אלטן רבי'ן, אז דער פרדס איז מפורש אויף דערויף <אז דאס איז אורות ווי זיינען אין ס...> אז דאס מיינט מען – אליו ולא למדותיו – די אורות וואס זיינען אין די ספירות, און

⌘ דקדוקי תורה ⌘

179) יומא ב, רע"א (במשנה): "...וכפר בעדו ובעד ביתו, ביתו זו אשתו". שער האמונה נה, סע"א: "...אין נותנין פרנס' לדכר רק בשביל אשתו זו ביתו...".

180) ראה תש"י פ"ה (ר"ע 118): "...בעת התגלות הנבואה הי' צ"ל בהפשטת הגשמי', והיינו הפשטת השכל והמדות. . הפשטת ההרגש דשכל ומדות, והיינו להיות בכחינת ביטול הכחות והחושים...". – ואולי "הגשמיות" שבפנים, היינו הכחות הגשמיות. וראה עד"ז ("הרוחניות") לעיל ליד הע' 176 (ע"ש).

דער פירוש הבעל שם טוב, וואס דאס מיינט מען <די¹⁸¹ אורות וואס דאָ...> דער חיות¹⁸² וואס דאס איז מחי¹⁸³ די כלי הספירות, וואס דאס נעמט זיך פון נאך א טיפערן ארט, און ווי דער אלטער רבי איז דערנאך מסיים, אז דער פירוש הפשוט – ניט ח"ו *כחולק על רבו, נאר וואס דען, דאס איז דער פירוש הפשוט ופנימיות כל הפירושים, אז ווי אזוי קען זיין דער חיבור פון איהו וחיוהי, דער חיבור פון איהו וגרמוהי? מצד דעם נמנע הנמנעות, וואס דאס איז דער פירוש הפשוט, אז דאס איז דער עצמות ומהות, וואס דאס איז דער אמיתית הענין – דער אליו ולא למדותיו. און אין דערויף זאגט ער, אז וואס נעמט דאס? נעמט דאס עצם הנשמה, וואס אויף דערויף זאגט מען דער קרובים אליו, וואס דער אויבערשטער איז <כקרוב...> קרוב ה' צו אידן, וואס דאס איז דער *עצם הנשמה און דער עצם שלמעלה, און אט דאס איז דער קראנו אליו, וואס דאס איז דאך דער שם שמים שגור בפי כל, אפילו בפי נשים ותינוקות, און מיינען מיינט מען עצמות ומהות. און אין דערויף זאגט מען אז בשעת אפילו ער איז קורא און דערמאנט דעם שם פון ז' שמות שאינן נמחקים, איז וואס מיינט מען אין דערויף? מיינט מען דעם אליו ולא למדותיו, דעם נמנע הנמנעות וואס ער איז דא בעצם. און אזוי איז אויכעט אין דעם ענין פון נצח, וואס דער שם אויף דערויף איז דער שם צבאות.

און ער איז מבאר אויף דערויף <אין דעם פֿרק ווייטער...> אין דעם פֿרק בהמשך הביאור, אז¹⁸⁴ דער ענין הנצח ווי ער איז פארבונדן מיט מלחמה – ווארום מ'זעט

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(181) ראה לעיל בפנים ליד הערה 151 (ע"ש): "...די אורות וואס איז מחי' די פ...".

(182) להעיר מלעיל בפנים ליד הערה 152: "...דער חי... " ע"ש.

(183) [לכאורה נאמר (בפשטות): "לְמַחֲיָי", ויל"ע].

(184) תש"י פ"א (ע' 2-131) שבהערות 127, 128, 207 [ועד"ז פר"ת ע' רמא-ב]: "...מהו השייכות דמלחמה לנצח והוד שיהי' משם נמשכים כל המלחמות שבעולם. והנה ענין הנצחון [- הניצחון] שייך בגדול דוקא . . ודוקא מי שהוא גדול הרי יש בו מדת הנצחון . . להוציא כאור צדקו . . ולהוציא נצחוננו, דזהו ג"כ סיבת ענין המלחמה להוציא הנצחון . . שגם חייו משליך המלך מנגדו, ומצד גודל הנצחון עומד בעצמו בקשרי המלחמה, והוא לפי שהנצחון נטוע ומושרש [- מושרש] בעצם הנפש למעלה יותר מכחות הגלויים שבנפש..." (ועד"ז תרמ"ו שבהערה 127). פירוש המקובל לספר התמונה תמונה א, אות ז: "ז' היא מדת הנצח, לנצח כל דבר היא מדתה . . מזה האות ששמו זיין, ככלי זיין שהוא מזומן לנצח כל המלחמות...". כי תצא תרס"ה (ר"ע שכו): "...דוקא בכח הנצחון יכולים לעמוד נגד כל דבר, דשום דבר לא יהי' מונע ומעכב נגד אלקות, ויעמוד בתוקף נגד כל דבר המונע ומעכב לאלקות...". ועד"ז תרמ"ד, תרס"ח [תרפ"ז], תרפ"ג, תרפ"ט שבמילואים. סה"מ ליקוט ח"ב ר"ע רטו [תער"ב-ו (מהדו"ח)]

דאך אז דער ענין הנצה איז דאך דאס לנצה כל דבר, און מ'זעט אז דאס איז מושרש בעצם הנפש, און¹⁸⁵ באַ דעם וואס באַ עם איז דער עצם הנפש בגלוי. וואס¹⁸⁵ דאס איז דער ביאור אויף דערויף וואס ער זאגט ווייטער¹⁸⁶, אז וואו געפינט מען דעם מדת הנצה בתוקף? באַ דעם וואס ער איז גדול יותר. וואס¹⁸⁷ דערפאר איז בשעת ער איז <אין¹⁸⁸ אָ...אָ > א קטן, איז¹⁸⁷ דא ענינים אויף וועלכע ער שטעלט זיך, דא ענינים אויף וועלכע עם הארט ניט – ס'דא ענינים וואס יענה עזות

דקדוקי תורה

ע' קפג¹⁶]: "...ויהי' ההתגברות נגד כל מונע ומעכב, דהרי זהו ענין הנצח...".
 (185) לכאורה מפרש (כפי שממשיך בפנים) שהכוונה בגדלות האדם שבה תלוי התוקף של מדת הנצחון שלו היא לגילוי עצם הנפש שלו, והיינו שבת"ח או אדם גדול (שאינו מלך) עצם הנפש הוא בגלוי יותר מבשאר אנשים, ובמלך הוא בגלוי עוד יותר מבת"ח או אדם גדול. וראה תש"ט ע' 126 (שבהערת רבינו בתש"י שבהערות 128, 207) [ועד"ז תרפ"ד ע' רצט]: "...דהתגלות פנימי ועצמות נפשו [- הנפש] הוא ע"י כח הנצחון דוקא, ולכן כל מה שהעצם תקיף וחזק ומרומם יותר יהי' כח הנצחון יותר. . . וכיותר הוא בחכמים ושרים שבהם יש הרוממות. . . דמלך. . . שהוא מצד הרוממות שבו, ולכן בו מדת הנצחון הוא ביותר...". [ועד"ז תרס"ח ע' קנח, תרמ"ו שבמילואים]. תו"ח שבמילואים: "...מדה זאת דהתנשאות. . . שהיא גדולה וחזקה בתוס' אור גדול ורב בנפש. . . ואור וחיות בתוס' גדול בעילוי רב לנפש האדם כשיש לו ממשלה והתנשאות גדולה או קטנה על זולתו באיזה התמנות ממשלה, או כשינשאן]הו בכבוד גדול שירוממו נפשו מאד בזה עד שיהי' לו מזה חיות ותענוג מופלג בעצם נפשו. . . הכבוד וגדולה בהתנשאות. . . שההתנשאו' והרוממות על הכל בחי' מקיף הוא לנר"ג שבאדם, ע"כ. . . הוא [ב]עונג הפשוט ועצמי שבעצם הנפש ממש, וע"כ פיקוח ותענוג גדול הוא לעצם נפש[ן]. . . [ש]בעת גדולתו ורוממותו יהפך לבבו להפוך מדות הטבעיות מן הקצה...". תרנ"ט, תרצ"א, ועוד שבמילואים.
 (186) תש"י (ע' 131) [ועד"ז פר"ת ע' רמא] שבהערה 184: "...והנה ענין הנצחון שייך בגדול דוקא [- הניצוח נמצא דוקא בגדול יותר], דמי שהוא שפל בערך, הנה אם יאמר אדם כנגדו לא ינצה (אלא יכול לענות עזות), ודוקא מי שהוא גדול הרי יש בו מדת הנצחון, דכאשר יאמר אדם דבר נגדו או יעשה דבר שאינו כרצונו, הנה ינצה כנגדו להוציא כאור צדקו. . . והנצחון הוא בגדול דוקא, וכל מי שגדול יותר, מדת הנצחון הוא ביותר אצלו...". קונטרסים ח"א לו, סע"ב [תרפ"ט ר"ע 124] (שבהערת רבינו בתש"י שבהערות 128, 207): "...על ידי מדת הנצח דוקא, דמי שהוא גדול יותר הנצחון שלו הוא בתוקף יותר...". ועד"ז שם, רע"ב [ע' 123]. תרכ"ט ותרס"ד שבמילואים. ולהעיר, שאין בזה סתירה למ"ש בעטר"ת ותש"ב שבמילואים, ע"ש.

(187) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהע' הקודמת: "...דמי שהוא שפל בערך, הנה אם יאמר אדם כנגדו לא ינצה (אלא יכול לענות עזות) [- לא ינצה כלל]...". כי תצא תרל"א (ע' תקיד): "...השפל ערך אם שכנגדו יאמר היפוכו לא יתנצח כלל...". כי תצא תרל"א (הנחה – ע' תרסז): "...דמי שהוא קטן לא איכפת לי אם יאמרו כנגד רצונו...". כי תצא תרס"ה (ר"ע שכד): "...משא"כ באיש שפל הערך, דאף שהוא רוצה באיזה דבר והזולת מנגד לרצונו, אינו מתגבר בו מדת הנצחון לעמוד על רצונו דוקא ולא באופן אחר...". אעת"ר ע' קעח (הנחה): "...באדם קטן לא יש בו מדת הנצח, שאינו מתנצח בעניניו...".

(188) קונטרסים (לו, רע"ב) [תרפ"ט ר"ע 123] שבהערות 186, 201: "...דאדם קטן, הגם שרוצה כך, אעפ"כ אם יעשה לו חבירו היפך רצונו לא יהי' בניצוח על זה כלל...". (וכ"ה בתרכ"ו ע' רפו [תרכ"ט ע' 123]), ועד"ז אעת"ר שבהערה הקודמת.

וחוצפה, אבער דאס טוט זיך ניט אן אין דערויף דער ענין פון מדת הנצח. בשעת¹⁸⁹ ער איז אדער¹⁹⁰ אן אדם גדול, ביז¹⁸⁹ דער גדול¹⁹¹ בתכלית, וואס דאס איז דאך דער ענין המלך, וואס משכמו ומעלה גבוה מכל העם, וכידוע¹⁹² אין דערויף דער ביאור, אז דאס וואס באַ עם איז דער ראש ומוחין, און באַם¹⁹³ מלך איז דאס דער שָׁכָם, וואס דאס איז דאך דער ענין פון שָׁכָם ואחוריים ולמטה מן הראש, איז דאס איז גבוה פון דעם ראש פון די עם, דערפאר¹⁹⁴ וואס ער איז שלא בערך – איז¹⁹⁵ דוקא

— דקדוקי תורה —

(189) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 186: "...והנצחון הוא בגדול דוקא, וכל מי שגדול יותר, מדת הנצחון הוא ביותר אצלו, ולכן המלך שגדול מכל העם, דזהו מעלת המלך שהוא בחיר העם וגדול מהם וכמ"ש גבי שאול (שמואל א' ט' ב') ואין איש מבני ישראל טוב ממנו משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ולכן הנה בו שייך ענין הנצחון יותר לגלות רצונו וחפצו ולהוציא נצחוננו...".

(190) לכאורה פירושו: או אדם גדול (סתם) או (כ"כ גדול) עד (שהוא) הגדול בתכלית.

(191) להעיר מתרס"ד שבמילואים להערה 194: "...ההפרש בין גדול לגדולה, דגדולה הוא התפשטות גדולתו על המדינה ברוב עם כו', וגדול הוא עצם הגדלות והרוממות שלו...".

(192) כי תצא תרס"ה (ע' שכד): "...והמלך שהוא גדול מכל אדם, וכמ"ש משכמו ומעלה גבוה מכל העם, דשכם הו"ע הדעת שבין הכתפין, הי' אצלו למע' מבחי' ראש ומוחין של כללות העם, לכן יש בו כח הנצחון ביותר...". קונטרסים [תרפ"ד] שבמילואים: "...דמי שהוא ראוי להיות מלך הוא איש מרומם בעצם, וכידוע ענין משכמו ומעלה גבוה מכל העם, דשכם הוא הדעת שבין הכתפין. . וזהו משכמו ומעלה גבוה מכל העם, דמעלת המלך הוא מה שהמוחין שלו השייכים למדות הוא למעלה מבחי' ראש ומוחין דכללות העם כו'...". תרנ"ט שבהערות 185, 194: "...וכידוע דהמלך הרי רצונו ושכלו ומדותיו הם למעלה בערך מביתר העם, וכמ"ש משכמו ולמעלה גבוה מכל עם, דשכם כתפין. . הם למע' מהמוחין דכללות העם...". [ועד"ז תרנ"ג שבמילואים להערה 194]. תרנ"ז [ועד"ז תרנ"א] שבמילואים: "...משכמו ומעלה גבוה מכל העם, וידוע דשכם הוא בחי' דעת שבין הכתפין, והיינו בחי' הדעת שנחלק לחו"ג. . הרי המדות שלו גבוהים מהמוחין של כללות העם, ומכל שכן המוחין שלו, ומכל שכן הכחות הנעלמים שלו שהם למעלה מעלה מן העם שלא בערך...". אוה"ת וירא (ח"ד) תשסד, ב [ועד"ז אדהצ"צ הנחות וירא ס"ע רנז]: "...שאול. . הי' האדם הגדול בישראל. . וכתיב בו משכמו ולמעלה גבוה מכל העם, שבחי' כתפי' שלו שהוא בחי' אחוריים, היו גבוהים במדריגה ממוחין דכללות נש"י...". תרל"ט ח"א ע' רצא (הנחה): "...משכמו ולמעלה הי' גבוה מכל העם, פי' שכמו היינו כתפי' ואחוריים שהם המדות, שהמדות שלו היו גבוה מראש ומוחין של כלל ישראל...". תו"א ויחי קד, רע"ב: "...ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך. . השבטים בירורם מרפ"ח ניצוצים הי' בשכם וכתפוהי. . וזהו שכם אחד, שמבחי' שכם ואחוריים יוכלל באחדות האמיתית...". אוה"ת בא (שי"ל חנוכה תשכ"א) ר"ע רנ: "...ולעבדו שכם אחד, שמבחי' שכם ואחוריים יתהפך ליכלל באחד...". ועוד.

(193) [קשה להבחין אם נאמר "באם מלך... (ככפנים), "בא א מלך", או "בא מלך"].

(194) לכאורה פירושו, ששכמו גבוה מהעם לפי שהמלך עצמו (שלמעלה משכמו) הוא שלא בערך (וכדמשמע מהשינוי בפנים מ"דאס. . דאס איז גבוה" ל"ער), וכמ"ש בתרנ"ט שבמילואים להערה 185: "...דהמלך הרי רצונו ושכלו ומדותיו הם למעלה בערך מביתר העם, וכמ"ש משכמו. . דבהמלך עצמו אינו דומה קודם שמלך לאח"כ כשנעשה מלך, שאז הכחות מתגדלים ומתרוממים אצלו, והיינו מצד גילוי הרצון למלוכה. . ונטוע ומושרש בעצם הנפש למעלה יותר מכל הכחות. . ולזאת בהתגלות הארה מכח המלוכה מתרוממים כל הכחות...". תרס"ד שבמילואים: "...מצד עצם נפשו שהוא למעלה

בא *דעם מלך, איז באַ עם איז דא דער מדת הנצחון בתוקף ובתכלית. ומבאר אין דערויף¹⁹⁶, אז אין ענין המלחמה איז דא די שני פרטים – שני אופנים: ס'דא א מלחמה וואס לשלול שלל ולבוז בּו, און ס'דא א מלחמה אז ס'דארף אויסגעפירט ווערן ווי דאס איז דוקא כרצונו. און ווי דער מיטלער רבי איז מבאר בארוכה¹⁹⁷, אז דער ענין – דער ערשטער ענין – פון לשלול שלל ולבוז בּו, איז דאס איז שייכות לאו דוקא באַ א מלך, אויכעט דאס קען זיין באַ א שר, ביז וואנעט ס'קען זיין באַ א שר קטן, וואס דאס איז א ענין וואס ס'מעסט זיך אויס לפי הכח וגבורה, און ער שאצט אפ – וויבאלד אז ס'דארף זיין דער לשלול שלל ולבוז בּו, ווייס ער דאך וויפיל בּו ושלל ער וועט באקומען, שאצט ער אפ אז אויף אזוי פיל לוינט עם אריינלייגן הוצאות און ענינים אויף מנצה זיין די מלחמה. מצד דערויף וואס דאס איז דאך א ענין און אן אפשאץ, איז פון שכל והכנה והשגה קען דאס זיין אין ראש ומוחין פון עם, ס'דארף ניט זיין דוקא באַ דעם וואס משכמו ומעלה *גבוה מכל העם. ס'דא דער צווייטער ענין אין מלחמה, וואס¹⁹⁸ דאס איז דער אמיתית ענין

⌘ דקדוקי תורה ⌘

מכל אדם בהבדלה שאינו בערך . . . משו"ז הוא נעלה מהם גם בהכחות הגלויים שלו בשכל ומדות ג"כ בעילוי שלא בהדרגה, וכמ"ש משכמו . . . שזה שגבוה מכל עם שלא בהדרגה זהו מצד הפלאת נפשו בעצם...". ולהעיר מתרנ"ז [ועד"ז תרנ"א] שבמילואים להערה 192 ("ומכל שכן הכחות הנעלמים שלו שהם למעלה מעלה מן העם שלא בערך"), ועד"ז תרנ"ג ("וכ"ש עצמותו") ותרס"ו ("ומכש"כ הרצון שלו . . . שהוא למעלה מהעם שלא בערך") שבמילואים – שמוכיח מגובה שכמו שכתות הנעלמים (ועצמותו) של המלך הם שלא בערך, ע"ש. וראה תשל"ו ולקו"ש שבמילואים ששכמו הוא גבוה אבל בערך העם, ואילו בתשכ"ג (ועוד) שבמילואים משמע (שיתכן) ששכמו וראשו הם שלא בערך. ולהעיר מתשכ"ד שבמילואים שמגביל את האי"ע שבה. וראה גם אג"ק, תרנ"א, ועוד שבמילואים.

195) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 189: "...דוהו מעלת המלך שהוא בחיר העם וגדול מהם . . . משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ולכן הנה בו שייך ענין הנצחון יותר לגלות רצונו וחפצו ולהוציא נצחוננו...". תרס"ה שבהערה 192: "...והמלך שהוא גדול מכל אדם . . . לכן יש בו כח הנצחון ביותר...". תרל"ע' קעא-ב [תרל"ד ע' רלג]: "...שהנצחון של מלך אין לו שיעור כלל, לפי שהוא גדול מכולם...".

196) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערות 184, 195: "...בו שייך ענין הנצחון יותר לגלות רצונו וחפצו ולהוציא נצחוננו, דוהו סיבת ענין המלחמה להוציא הנצחון. דהנה במלחמה הרי יש ב' ענינים, הא' לשלול שלל ולבוז בּו, והב' ענין המלחמה הוא להוציא נצחוננו שיהי' כרצונו וחפצו שזוהו עיקר המלחמה, וענינה להוציא נצחוננו, דמלחמה לשלול ולבוז בּו הוא מלחמה של כח וגבורה בלבד, ומלחמה בכללות כלומר ההשכלה שבמלחמה הוא להוציא הנצחון שיהי' כחפצו ורצונו...". תקס"ח (שבלקו"ת) שבהערה 198: "...שיהי' הדבר דוקא כרצונו...".

197) ראה תו"ח בשלח שכב [רכב], ב ואילך.
198) תש"י (ע' 2-131) [ועד"ז פר"ת ע' רמא-ב]: "...אמנם ג"ז ענין הנצחון הוא דוקא כשיש מנגד המונע ומעכב ואז שייך נצחון, דבלא מנגד אינו שייך ענין הנצחון כלל ומנהיג מלכותו כחפצו, אמנם כאשר חפץ באיזה דבר וישנו מנגד לזה, אז עומד בנצחון כנגדו ומוציא נצחוננו...". שם לפנ"ז (שבהערה

הנצה, וואס דאס איז אז זאל¹⁹⁹ מבטל זיין די מנגד, און זאל מנצה זיין – זאל זיין דוקא כרצונו; וואס²⁰⁰ עאכו"כ ווען יענער איז מורד. וואס דעמאלט, וויבאלד אז מ'דארף אויספירן אז זאל זיך אויספירן כרצונו, איז אויף דערויף שטעלט מען זיך ניט אפ באַ קיינע ענינים פון הבנה והשגה וחשבון. וואס²⁰¹ דערפאר איז דאך בשעת ס'דא אוצרות, די אוצרות וואס ער אליין האט אנגעקליבן, און אויכעט די אוצרות אבותיו וואס זיי קלייבן זיך מדור דור, וואס אין די אוצרות איז דאך דא דער הון יקר, די סגולות האוצרות טובים²⁰², ביז²⁰³ וואנעט אז ס'ניטא גאר קיין מאל, ניט נאר אז מ'זאל זיי מבזבז זיין, אפילו מ'זאל זיי באווייזן – וואס <אלע זיינען...> אויף זיי שטייט פֿמטמונים תחפשנה, דאס איז באהאלטן כדרך האוצר, וואס ענינו איז אז

— דקדוקי תורה —

(196): "...להוציא נצחוננו שיהי' כרצונו וחפצו . . להוציא הנצחון שיהי' כחפצו ורצונו...". וראה שם פ"ז (ר"ע 153): "...בשביל נצוח המלחמ' לנצח את המנגד...". תקס"ח (הנחת אדה"א שנעתק בלקו"ת) שבמילואים: "...הניצוח . . להיות הדבר כרצונו דוקא . . בניצוח . . שיהי' הדבר דוקא כרצונו . . מדת הניצוח שיהי' דוקא כרצונו...".

199) לכאורה פירושו: "[ערן] זאל מבטל זיין... או "מ"זאל מבטל זיין...".

200) תו"ח שבהערה 197 (שם, סע"ב): "...וכש"כ וק"ו אשר שר הארץ ההוא מורד ומתנשא ועומד לנגדו, שיגדל הכעס והנצחון להאבידו ולהשפילו כו"ם".

201) תש"י פ"א שם (ר"ע 132): "...ובשביל ניצוח המנגד הרי מבזבז כל סגולות האוצרות דהון יקר הנאסף והנקבץ במשך כמה שנים מדור אחר דור, ואשר מעולם לא השתמש מזה לשום דבר, וכמוס וחתום מעין כל רואה...". שם ספ"ז: "...וכנ"ל בהמשל . . האוצרות החתומים והכמוסים מדור דור", שם רפ"ט: "...וכל הון יקר שבהאוצרות...". קונטרסים (לו, ב) [תרפ"ט ע' 123] שבהערות 186, 188: "...אוצרותיו, והיינו דכל סגולות אוצרי המלך אשר קבץ ואסף במשך שנים רבות, נוסף על העושר רב ומופלג שקיבצו המלכים אשר לפניו...". תו"ח שם, א [רכא, סע"ד ואילך] שבמילואים: "...שמאציר המלך אוצרות רבים . . וגם מלכים הראשונים אבותיו אצרו אוצרות רבים בכל משך חייהם דור אחר דור, וכל אוצרות המלך ואוצרות אבותיו כל הון יקר וגדול הזה נאצר באוצר המלך . . וע"כ נק' אוצרות [ש]מתקבצים ונאצרים בהן הון רב בלי שיעור...". וראה הערה הבאה.

202) להעיר מזה"א רד, ב: "...מאן דזכי לאתדבקא ביה בקב"ה כדקא יאות . . דקב"ה פתח ליה אוצרין טבין קדישין . . כד"א יפתח יי' לך את אוצרו הטוב את השמים, אלין אוצרין דלעילא ותתא... ע"ש. וראה גם מברק רבינו ל' שבט זו [אג"ק חכ"א ס"ע תס] [ועד"ז ל' שבט תשכ"ב (שם חכ"ב ר"ע קיט)]: "והתועדות פעילה, ולנצל במילואם [- כדבעי] האוצרות טובים שמדורות – שמבזבזים לנו...".

203) תש"י פ"א שם: "...ואשר מעולם לא השתמש מזה לשום דבר, וכמוס וחתום מעין כל רואה...". תו"ח שם, א-ב [רכב, א] (שבמילואים להערה 201): "...שלא יגע בהן יד לעולם ולא יפתחו משך זמן רב כמה מאות שנים . . ואף כשצריך המלך להוצאות הכרחים מאד לא יסתפק מן האוצרות לעולם . . ולא יקרא אוצר כלל, אלא כאשר הנאצר טמון ומוצנע לעולם הוא שנק' מטמונים . . וכתוב אם כמטמונים תחפשינה, דמשמע שהמטמון והאוצר טעון חיפוש גדול (שע"פ רוב השמירה לאוצר של ממון בעומק הקרקע, וכלי יקר מאבנים טובות ומרגליות בחדרים מוצנעים מעין כל רואה כו)...", ועד"ז תקס"ה ח"ב ע' תקצ. וראה ישעי' מה, ג: "...אוצרות חושך ומטמוני מסתרים", ובמצו"ד שם: "...אוצרות חושך. דרך האוצר להטמן במקום חושך".

ער איז באהאלטן. ס'מערניט בשעת ס'דא א ענין יוצא מן הכלל, על דרך ווי שמחת בנו יחידו ופיוצא בזה, איז אט א דעמאלט באווייזט מען די אוצרות, דאס איז נאך אבער אלץ ניט די בזבוז האוצרות, מערניט וואס מ'באווייזט זיי, און ווי ס'ווערט געבראכט די דוגמא אין לעו"ז אויכעט באַ בלשצר, אז בשעת ס'געווען כטוב לבו, איז אט א דעמאלט האט ער באווייזן די כלי בית המקדש. בשעת²⁰⁴ אבער ס'קומט צו א ענין וואס טוט זיך אין דערויף אן דעם מדת הנצחון אז מ'זאל אויספירן זאל זיין כרצונו, איז אט א דעמאלט, ניט נאר מ'עפענט²⁰⁵ אויף די אוצרות, און ניט נאר די אוצרות עצמו, נאר²⁰⁴ אויכעט די אוצרות אבותיו וואס מדור דור מסגולות האוצרות, און ניט נאר מ'איז זיי מגלה²⁰⁶, נאר²⁰⁴ מ'איז זיי מבזבוז. און דער ביאור אויף דערויף איז, דערפאר²⁰⁷ וואס נצח איז מושרש בעצם הנפש, און ווי ער איז מבאר, אז וויבאלד אז דאס איז אין עצם הנפש, דאס הייסט, *העכער פון חיות

❧ דקדוקי תורה ❧

---

(204) תש"י פי"א שבעערות 198, 201: "...להוציא נצחוננו שיהי' כרצונו וחפצו... . כאשר חפץ באיזה דבר וישנו מנגד לזה, אז עומד בנצחון כנגדו ומוציא נצחוננו, ובשביל ניצוח המנגד הרי מבזבוז כל סגולות האוצרות דהון יקר הנאסף והנקבץ במשך כמה שנים מדור אחר דור, ואשר מעולם לא השתמש מזה לשום דבר, וכמוס וחתום מעין כל רואה, הנה בעת ניצוח המלחמה הוא מבזבז כל האוצרות...", שם ספ"ז: "...וכנ"ל בהמשל דבשביל נצוח המלחמ' פותחים את האוצרות החתומים והכמוסים מדור דור".

(205) ראה תש"י ספ"א: "...דהסדר בזה הוא דבעת מלחמה פותחים את האוצרות ונותנים אותם ע"י שרי הפקידים... . והדוגמא מזה יובן למעלה דישינו ג"כ בחינת אוצר, והוא מה דכמוס וחתום, וכמ"ש יפתח הוי' לך את אוצרו הטוב, וכהבקשה ואוצרך הטוב לנו תפתח... . ובעת המלחמה פותחים את האוצרות שמוסרים אותם ע"י פקידים... . פותחים אוצר העליון בשביל ניצוח המלחמה...", שם ספ"ז שבערה הקודמת, שם רפ"ט: "...וזהו פתיחת האוצרות בעת המלחמה... . ובשביל לנצח את המנגד אז פותחים גם האוצרות הכמוסים... . פותחים אוצרות שלמעלה בכדי לנצח את המנגד...".

(206) ראה תש"י ספ"ז (שבעה ערה 204): "...המשכת והתגלות אוצר העליון הוא רק בשביל נצוח המלחמ', וכנ"ל בהמשל... . פותחים את האוצרות", שם רפ"ט: "...דהתגלות והמשכת אוצר העליון הוא במדת הנצח. וזהו פתיחת האוצרות בעת המלחמה...". וראה הערה הקודמת.

(207) תש"י פי"א שבעערות 128, 184, 204: "...מבזבוז כל האוצרות, והוא לפי דמדת הנצחון הוא למעלה מרצון ועונג [ובהערת רבינו שם: "והוא לפי: ראה בכ"ז באריכות סד"ה צדקת פרזונו תרפ"ט (קונטרס דרושי חתונה). מאמרי פסח תש"ט (קונטרס סה)]. והנה כל העונג הנעלה והנפלא שיש בסגולות מלכותו ואוצרות יקרו הנה אינו תופס מקום כלל לגבי הנצחון, והוא לפי שמדת הנצחון הוא למעלה מעונג, ועוד יותר שגם חייו משליך המלך מנגדו, ומצד גודל הנצחון עומד בעצמו בקשרי המלחמה, והוא לפי שהנצחון נטוע ומושרש בעצם הנפש למעלה יותר מכחות הגלויים שבנפש, והיינו שהוא למעלה מהאור והחיות שבא בגליו, ולזאת הוא מפקיר את חייו, ומכ"ש שהוא מבזבז אוצרותיו ותענוגי מלכיים...", שם ספ"ז (שבעה ערה 128): "...וכנ"ל בהמשל דמדת הנצח נטוע ומושרש בעצם הנפש שלמעלה הנפש שלמעלה מכחות הגלויים", שם רפ"ט: "...ענין הנצח שמושרש בעצם הנפש מה שלמעלה מכחות הגלויים דרצון הגלוי ומוחין...".

הגלוי, איז דערפאר איז דאך אויכעט דא אז ער גייט במסירת נפשו, אז ער שטעלט איין²⁰⁸, איין חיי נפשו אויף מנצה זיין די מלחמה, דערפאר וואס ס'ברענגט עם דערצו <א ענין פון עצם...> א ענין וואס שטייט אין עצם הנפש, וואס דאס איז העכער פון חיי נפשו בגלוי.

וואס על דרך זה זאגט מען אויכעט למעלה, אז ס'דא דער ענין וואס ס'מאנט²⁰⁹ זיך <אין עבודת...> פֿעבודה פון אידן – אויכעט דער אופן העבודה על דרך פון צבא. וואס²⁰⁹ אט דאס איז די כללות²¹⁰ הענין וואס אידן ווערן אנגערופן בשם צבאות הוי', און וואס לאחרי זמן משה, וואס דערנאך איז געקומען יהושע, איז דאך דעמאלט איז דאך געווען דער שר צבא הוי' עתה באתי, און מ'זאגט אויף דערויף *עתה באתי, ווארום באתי בימי משה רַפָּךְ – האט ער עם ניט געוואלט מקבל זיין, בשעת ס'האט זיך אנגעהויבן די עבודה פון שר צבא הוי', וואס יהושע האט דאס יא גענומען, איז אט א דעמאלט האבן די נביאים מגלה געווען דעם ענין פון צבאות. ניט דאס איז אבער דער תכלית העבודה, דער תכלית העבודה – זאל זיין דער *צבאות הוי' ווי די התחלת הַפְּרָק²¹¹, נאר וואס דען, מ'גייט דורך <דורך²¹²> די עבודה ווי דאס איז פארבונדן מיט הוי' צבאות, און דער ענין הממוצע מיט אות הוא בצבא שלו.

⌘ דקדוקי תורה ⌘

---

(208) [”איין, איין” – כן נאמר בפשטות, ואולי הוא בהתאם לב' הברות הנהוגים בזה, ויל"ע].

(209) תש"י שם לקמן (ספ"א): "...וזהו דישראל נק' צבאות הוי' לפי שהם אנשי החיל אשר הם עושים רצונו של מקום לנגד את המנגד...".

(210) אולי מרמז בזה, שמ"ש בתש"י פ"י (שבמילואים) ע"פ פירוש הב' והג' בצבא, הם רק טעמים פרטיים (ונוספים) על זה שישראל נק' בשם צבאות הוי', ואילו הטעם הכללי הוא (כפירוש הא' שם) לפי שאופן עבודתם הוא ע"ד עבודת הצבא כפשוטו ("לנגד את המנגד") – כמ"ש בפ"א שבהערה הקודמת. ואולי גם מפרש בזה החילוק שבין "וזהו דישראל נק' צבאות הוי'" (שבפ"א שם) ו"לכן נק' ישראל צבאות ד' . . . ולכן נק' בשם צבאות הוי'" (שבפ"י הנ"ל, ע"ש) – ולהעיר משם פ"ט שבמילואים.

(211) תש"י רפ"א (שבהערה 70): "...ולבאר בעומק יותר מה שישראל נק' בשם צבאות הוי' . . . צבאות הוי' וקאי על ישראל . . . זה המעלה, כלומר בשביל איזה מעלה ומדריגה נק' ישראל בשם צבאות הוי'...".

(212) [קשה להבחין אם נאמר עוה"פ "דורך" (בקיצור), ומ"ש אח"כ "די עבודה..."] הוא בהמשך לזה ("מ'גייט דורך דורך די עבודה..."), או שלא נגמרה תיבת "דורך" בפעם הב', ומ"ש אח"כ הוא במקומן].

וואס ווי דער צמה צדק איז אין דערויף מבאר די פרטים בזה, אז ס'דא די דריי ענינים: ווי פריער, ווי²¹³ צבאות הוי', אז מ'איז ניט במציאות בפני עצמו – דאס איז דער ענין פון הוי' און מ'איז טפל ובטל, מ'איז א צבא צו הוי'. דערנאך איז דא דער ענין ווי מ'זאגט הוי' צבאות, וואס דאס האט מגלה געווען חנה והנביאים שלאחריו, און ביז אין דעם גלות האחרון²¹⁴, וואס דאס איז דאך דעמאלט געווען²¹⁴ די נבואות זכרי', דעמאלט כמעט כולם מיטן שם הוי' צבאות, וואס דעמאלט איז די צייט וואס אני נלחם פֿרשעים, און אין אזא מין אופן, אז מ'האלט נאך ניט באַ דעם אופן פון צבאות הוי', אפילו ניט ביי אות הוא בצבא שלו, נאר דעם ענין פון הוי' צבאות. וואס בפללות איז דאס, ווי ער איז מבאר במקום אחר בארוכה, אז דאס איז ווי די עבודה שטייט מצד עולמות בי"ע, וואס דעמאלט איז מען דאך אין מיצרים וגבולים. וואס אזוי איז אויכעט אין עבודת האדם, איז דאס די מיצרים וגבולים – אפילו ווי אין קדושה – די מיצרים וגבולים פון שכל, איז אט א דעמאלט די עבודה – קען מען ניט צוקומען צו ביטול האמית, ער שטייט אלץ אין אן אופן, ביז אין דעם העכסטן אופן איז דאס יש מי שאוהב – ביז אין דעם ביטול פון עולם הבריאה, אבער דאס איז נאך אלץ אין א מציאות, לפחות ווי די מציאות פון בריאה. נאר וואס דען, דאס ווערט דורך דעם איהו וחיהו חד איהו וגרמוהי חד, בשעת ס'קומט אראפ ע"י הספירות, און דערנאך ע"י הפרסא ביז אין עולמות בי"ע, איז אט א דעמאלט איז ער נלחם פֿרשעים. און ער פירט אויס די נצחון, ווארום ס'דאך

213) ראה תו"א (ס, ג) שבערת רבינו שבערה 71: "...צבאות הוי"ה הוא לשון סמוך שהצבאות נטפל לשם הוי"ה. . והמשל בזה כשהאדם משכיל. . כשנתבטל במציאות לגמרי אז אינו מרגיש ההשגה והבטול בבחי' יש ודבר מה כ"א הוא בטל לגמרי בתכלית הבטול בלי הרגשה כלל. . וכיון שנתבררו וחזרו למקורם בתכלית הבטול להתכלל באלקות. . נק' אז צבאות הוי"ה שהם טפלים וסמוכים ונכללים בשם הוי"ה..." ע"ש. פר"ת (ע' רמא, וראה תו"ח) שבערה 217: "...צבאות הוי' תיבת צבאות נמשך אל הוי', והוא שבטל וטפל ונכלל בהוי', שאינו דבר בפ"ע כ"א טפל אל הוי'". תש"א ע' 82 [תשי"א ס"ע 171]: "...התואר צבאות הוי' הוא שתיבת צבאות אינה דבר לעצמו רק טפל ובטל לשם הוי'..."

214) אולי פירושו, שעיקר המלחמה ברשעים (כדלקמן בפנים) היא בגלות האחרון, ושזכרי' ניבא בשם הוי' צבאות, כיון שניבא בגלות בכל שבימיו הי' נחשב לגלות האחרון (ראה רש"י שבמכתבי תש"ה, מצו"ד לזכרי', ועוד שבמילואים) – ואולי זהו פירוש אריכות הלשון שבפנים: "וואס דאס איז דאך דעמאלט געווען...", שאז בתקופת זכרי' התייחסו (הנביאים) לגלות בכל כגלות האחרון. ולהעיר מירמ' ג, יז: "שה פזורה ישראל אריות הדיחו, הראשון אכלו מלך אשור, וזה האחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל". תו"ח בא קמא, סע"ב [קטו, ג]: "...וזהו שזכרי' ניבא [רק] בשם הוי' צבאות, מפני שהי' נבואתו במשיח, וגם בכל נבון[אות שלו כה א' ה' צבאות..." ע"ש.

הקב"ה עוזרו, וואס דאס איז דער ענין פון הוי' צבאות, איז ער מנצח במלחמה, און ס'ווערט דער ענין פון צבאות – איז פריער געווען א מציאות, און דערנאך איז די מציאות געווארן צבאות *שלו²¹⁵, דאס ווערט אבער נאך ניט אנגערופן בשם צבאות – אבער די מלחמה האט ער מנצח געווען. און אפילו אט א די מלחמה דארף אויכעט זיין אין אן אופן וואס ער איז מכובד כל האופרות, כמו שיתפאר להלן. ס'דער העכערער אופן העבודה, דאס ווי ס'איז געווען בידי משה, וואס פני משה כפני חמה – וואס אין דערויף איז ניטא קיין שינויים, משא"כ פני יהושע כפני לבנה, וואס דעמאלט איז געווען שר צבא הוי' עתה באתי. דער אופן העבודה >ווי ס'אן ש'ו...< ווי ס'קען ניט זיין קיין שינויים, איז אט דעמאלט – און ער איז מהפך דעם רע לטוב, <איז²¹⁶> ווערט דאך בטל דער גאנצע מציאות המנגד, איז ער עובר עבודתו בתמידות, אן שינויים. וואס²¹⁷ אט דעמאלט איז די מציאות פון צבאות הוי', אז ס'ניט מציאות בפני עצמו, דאס איז בטל וטפל להוי', וואס הוי' איז דאך ענינו עולם האצילות – דאס איז דאך אויכעט דער ענין פון משה, וואס דאס איז דאך דער ענין פון עולם האצילות – ביז דא למטה, וכמבואר בכמה מקומות, אז דער פירוש פון משה אין עולם אצילות²¹⁸ איז ווי ער איז געשטאנען דא למטה און האט גערעדט מיט פרעה מלך מצרים, איז אט דאס איז געווען דער עולם האצילות,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(215) להעיר מיר"ד שבט תש"כ (שיחה ט – 10:35): "...דער ענין וואס חנה האט מגלה געווען, דעם ענין פון הוי' צבאות – אז אין בי"ע ווי דאס איז צבאות שלו, האט זי אויפגעטאן אז זאל זיין איהו וחיוהי חד און איהו וגרמוהי חד, ווי אין עולם האצילות, וכמבואר בארוכה פון דעם מיטעלע רבי און דעם אלטן רבי'ן אין די דרושים וואס מ'האט פריער גערעדט, און ווי כפשוטו איז דאס, אז בשעת וועלט איז אן עולם נפרד, וואס דאס איז דאך די עולמות בי"ע, טוט ער דארטן אויף, אז וועלט בלייבט בעמדו ומעמדו ומצבו לעין הרואים, וביחד עם זה, זעט זיך דאס און ס'פילט זיך אין דעם, ביז וואנעט אז דאס זעט זיך אן אין מאור פניו של אדם, אז דאס איז חד מיט איהו – אז דאס איז א דירה לו יתברך בתחתונים".

(216) [קשה להבחין אם נאמר כאן "איז" (בקיצור), ומ"ש אח"כ "ווערט דאך בטל..."] הוא בהמשך לזה ("איז ווערט דאך בטל..."), או שלא נגמרה תיבת "איז", ומ"ש אח"כ הוא במקומו].

(217) פר"ת (וראה תו"א) שבהערה 213: "...צבאות הוי' . . שבטל וטפל ונכלל בהוי', שאינו דבר בפ"ע כ"א טפל אל הוי'". תו"ח שבמילואים: "...נשמת משה מבחי' מ"ה . . הי' רק בחי' כלי לבד בבחי' בטל וטפל לגילוי אור ה' שהי' מאיר בנשמתו בתמידות . . נבואתו הי' באצי' ממש כמו שהוא טרם ירדת האור ע"י מסך . . הי' אור הוי' מאיר בנשמתו בבחי' פנימי' אור הכתר שבח"ע דאצי' בתמידות . . ואינו בחי' יש ודבר בפ"ע כלל, ואינו נתפס בשם ומציאות בפ"ע כלל . . נק' עבד הוי' ממש כעבד לגמרי שבטל וטפל לשם הוי' . . שאינו רק בחי' כלי וטפל ממש לשם הוי' המדבר בו בתמידות...".

(218) "עולם אצילות" – כ"ה בתו"א מג"א צב, סע"ב. לקו"ת שה"ש ח, רע"א. שרש מצה"ת פמ"ה (קמד, רע"א). פמ"ט (קמז, רע"א). תרס"ו ס"ע ו [ט]. תש"ו ס"ע 115 [תרצ"א ר"ע רפה]. ובכ"מ.

משה משה ולא פסיק טעמא בנייהו. איז דא דערנאך דער אופן הממוצע, דער אות הוא בצבא שלו, וואס אט דאס האבן ממשיך געווען די נביאים, אז *אין די צבאות זאל מען ממשיך זיין די המשכה מלמעלה, וכדרך הענין המבואר, אז אפילו אין דער עבודה פון יחודא תתאה דארף זיין אין דערויף די המשכה פון יחודא עילאה, איז אט א דעמאלט איז עבודתו, אפילו ווי אין עולמות באם יחודא תתאה, איז דעמאלט איז דאס ווי ס'דארף צו זיין. וואס אט דאס איז די כללות ג' הענינים ווי די צמח צדק איז דאס מבאר, דער צבאות הוי' – וואס דאס איז געווען בימי משה, דער ענין הממוצע – וואס דאס איז דער אות הוא בצבא שלו, און דער שם צבאות – וואס דאס איז פון ז' שמות שאינן נמחקים, אבער דאס האבן מגלה געווען די נביאים, דערפאר וואס דאס ווערט דערנאך נמשך עיקר העבודתו²¹⁹ באופן כזה, איז דאס אין די עולמות ב"ע, <וואס דאס איז דער עולם...> וואס דארט איז שוין דא דער מציאות, במילא אויב ס'שוין דא מציאות, איז דאס שוין א התחלה אויף א זולת, איז דאס שוין א התחלה אויף א מנגד.

און אויף די אלע זאכן דארף מען האבן דעם בזכו האוצר, ביז וואנעט מ'קומט צו די אתהפכא. וואס אט דאס איז אויכעט ווי ער איז מבאר – די רבי מהר"ש, אז לכאורה איז דאך נישט פארשטאנדיק, אט דאס וואס מ'זאגט אז מדת הנצח נעמט זיך אויף מבטל זיין די מנגד, ווי איז שייכות צו זאגן א מנגד אויף למעלה ח"ו? נאר אויף דערויף איז ער מבאר, וגם *נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם – זאגט ער אויף דערויף, אז ווי אזוי נעמט זיך דער נצח למעלה? דאס איז דער ענין מצד ישראל, אז אט א די וואס זיינען מנגד אויף ישראל, ווערט דערפון למעלה נתעורר דעם ענין פון מדת הנצח. און ווי אזוי פועלט, און וואס איז דער ענין פון מדת הנצח? אז דאס איז לא אדם *הוא – להנחם, אז דער ענין פון נצח נעמט זיך פון דעם ארט וואס לא אדם הוא, העכער פון אדם שעל הכסא, וואס דערפאר איז אין דערויף נישטא דער ענין פון חשבונות און דער ענין פון אפשאצן, און מ'איז מבזבז כל הענינים, ביז מ'שטעלט איין חיי נפשו, דערפאר וואס דאס איז פון לא אדם, וואס דאס איז העכער פון חשבונות, און העכער פון די ענינים וואס

מצד זיי היט מען אפ די אוצרות אפילו אויף ניט צו באווייזן, עאכו"כ אויף ניט צו מבזבו זיין זיי. וואס בכללות איז דאס דער חילוק פון אתכפיא און אתהפכא, אז דער ענין פון אתכפיא – איז דאך נאך דא א מנגד, נאר וואס דען, ער איז ער²²⁰ מנצח דורך הקב"ה עוזרו, וואס דאס איז דער ענין פון דעם נצח, וואס ער דארף פירן א מלחמה, און די מלחמה דארף ער פירן ביז אין אן אופן פון מבזבו זיין אוצרות, וואס הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אט דאס איז דער אוצרו של הקב"ה – הון, וואס דאס איז דער ענין של יראת שמים, און ער נעמט דאס יראת שמים ווי דאס איז דער ענין אין יראת שמים וואס ווערט אנגערופן כָּשָׁם אוצר, וואס דאס איז דער פנימיות היראה, דער יראה עילאה, און דורך דערויף קען ער מנצח זיין אפילו אין די מלחמה פון אתכפיא. *ניט דאס איז נאך דער תכלית. דערנאך דארף מען דאך צוקומען צו דעם ענין אז זאל זיין אתהפכא, על דרך ווי אין צבאות הוי, אז ס'לגמרי ניטא קיין מנגד, און ס'ניטא קיין מציאות, הכל טפל להוי. וואס בכללות, ווי ער איז דאס מבאר, איז דאס דער חילוק – אפילו אין עבודה עתה – פון די עבודת הבינוני²²¹, וואס קען זיין ער זאל זיין במלחמה זו כל ימי²²², ווי ער איז מבאר בארוכה אין תניא²²², משא"כ צדיקים, איז דאך עבד עבודתו וגמר, און ער ווערט אנגערופן (ניט עובד, נאר וואס דען) עבד, אז ער האט שוין אפגעטאן זיין עבודה, וואס דאס איז דער ענין פון אתהפכא. וואס בכללות איז דאס אויכעט אט די שני ענינים פון צדקת פרזנו בישראל, וואס די גמרא דרש'נט דאך אויף דערויף פרזנו פון לשון פרזנו, פון פיזר – צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפיוזרן לבין האומות, איז דאך

⌘ דקדוקי תורה ⌘

---

(220) לכאורה נאמר (בפשטות) "ער איז ער" (כבפנים), ולא "ער איז עם". וראה עד"ז לעיל ליד הערות 153, 157. ויל"ע.

(221) [קשה להבחין אם נאמר "עבודת הבינוני" (כבפנים), "עבודת הבינונים"].

(222) תניא פכ"ז (לד, א): "...אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאד, גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו, כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפיא לס"א תמיד. . . שיגיע אליהם כמעשה הרשעים במחשבתם והרהורם לבד, והם יהיו נלחמים תמיד להסיח דעתם מהם כדי לאכפי' לס"א...". ע"ש. ולהעיר מתו"א וישב ל, סע"ב: "...להיות קיום ואהבת בשני יצריך שגם היצה"ר ישוב לאתכפיא ולא אתהפכא הוא ע"י מלחמה גדולה, וכמ"ש ולאום מלאום יאמץ, וכתוב ויאבק איש עמו עד עלות השחר, שעד עלות השחר לע"ל כל ימי משך זמן הגלות הכל היא בבחי' מלחמה...". ואולי מרמז כאן בפנים, שבדורנו, דור האחרון של גלות ודור הראשון של גאולה, יש לזכור ולבטוח שאינו שייך שיהי' כל ימיו במלחמה זו, אלא רק עד סוף כל ימי משך זמן הגלות, בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש – ובזה מוסיף בנחמת הבינוני, וגם מעוררו לנצל הרצון להפטר מן המלחמה כדי להוסיף בפעולותיו לזרז את הגאולה.

דערפון וואס זיי שטייען ביידע טייטשן אין דעם זעלבן ווארט, איז דאך דאס גופא א הוכחה אז דאס איז דאך ענינו חד. ווי אזוי קען מען צוקומען צו פרזנו, וואס דאס איז דאך דער ענין פון פרזות תשב ירושלים, וואס מ'דארף ניט האבן קיין חומה המגינה מפני אויב ומתנגד, דערפאר וואס ס'איז בטל געווארן דער גאנצע מציאות, דורך דערויף וואס ס'פריער דא דער צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרן לבין האומות. וואס דער פזר ישראל לבין האומות איז דאך דאס וואס ולא גלו ישראל אלא בכדי שיתוספו עליהם גרים, איז דאך ידוע אין דערויף דער פירוש, אז דאס איז ניט נאר גרים כפשוטם, וואס דעמאלט איז דאס ניט בערך לגבי היסורים ושהיית זמן הגלות, נאר דאס מיינט מען די ניצוצי קדושה וואס זיי זיינען בפחינת גרים, וואס זיי געפינען זיך בשבי' אין די ענינים פון דער מדינה צו וועלכע גלו ישראל. דורך דערויף וואס <אחד²²³ ג...> אחד²²⁴ מכם גולה לפרְפְרִיא און אחד מכם גולה לפרְמְטִיא, און אט דארטן האט ער זיינע צרכים, אפילו צרכים הגשמיים, נעמט ער ארויס די ניצוצי קדושה וואס זיינען געווען פֶּשְׁבֵי תחת השר של אותה המדינה, און ער איז זיי מעלה, ס'ווערט דם ובשר כבשרו, און דערנאך איז ער עובד עבודתו בכח האכילה ההיא ובכח אט די ענינים וואס דאס האט ממלא געווען צרכיו, וואס דורך דערויף איז ער מגייר און מעלה צוריק דעם ניצוץ, אז ער ווערט לאשְׁתַּאֲבָא בגופא דמלכא – אין דעם שרש ומקור שלו, אין דער אבוקה. וואס דאס איז דער כללות הענין פון לשלול שלל ולבוז בּוּז. ווי אזוי קומט מען אבער דערצו צו? בשעת ס'דא די מלחמה, ביז אין דעם אופן פון <ביזת...> בזבוז

— דקדוקי תורה —

223) סה"מ ליקוט ח"א ס"ע כג [תרס"ה ס"ע של] (הנחה): "...אחד גולה לברבריא . . . וכן אחד גולה לאספנייא...". אעת"ר ר"ע קפ (הנחה – שבעה ערה 187): "...וזהו שאיתא במדרש א' גולה לברבריא . . . וכמו א' גולה לברבריא...". עזרת' ע' קב: "...א' גולה לאספמי' וא' גולה לברבריא...". תרפ"א ע' קט: "...וכמאמר א' גולה לברבריא...". אג"ק אדהרי"צ ח"ד ע' תפב (תרצ"ו-ט): "...וכמא' אחד גולה לברבריא כו'". שם חט"ו ע' שז (מכתב רבינו לאדהרי"צ – אדר תרצ"ד): "...שאף אם אחד גולה לברבריא (שלו, או שמבחוץ הימנו)...". ועוד.

224) שהש"ר עה"פ ב, ח: "...קול דודי הנה זה בא, זה מלך המשיח. בשעה שהוא אומר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין, אומרים לו היאך אנו נגאלין, ולא כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדנו בשבעים אומות? והוא משיבן שתי תשובות ואומר להם, אחד מכם גולה לברבריה ואחד מכם גולה לסמטריה, דומה כמו שגליתם כולכם...". ע"ש. ובהגהות הרד"ל שם: "...לסרמטיא. כ"ה הנכון לגי' הספרים, והוא שם מדינה בימים קדמוניות בירכתי צפון...". וכ"ה בפסיקתא דרב כהנא (באבער) פ"ה בכ"י אוקספורד שהוא שם בהערה צז, ע"ש.

האופרות, אין אן אופן אן א טעם וחשבון – אפילו ניט די מיצרים וגבולים דקדושה, ווארום, ווי גערעדט פריער, אז מצד דערויף וואלט ער ניט מכובד געווען די אופרות, אפילו זיי ניט באוויזן.

וואס אט דאס איז אויכעט – דער²²⁵ עיקר זעט זיך דאס אן אין גמר הבירורים, וואס²²⁶ דעמאלט איז דאך כד²²⁷ מײ רגלין ברגלין, וכמבואר בזהר ובארוכה אין קבלה²²⁸, אז דאס גייט <אויף דרא²²⁸ דעקבתא...> אויף²²⁹ די שני²³⁰ אלפים משיח,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(225) שיחת כל היוצא למבי"ד תרס"א (דלקמן בפנים) שבמילואים: "...דורך דעם חטא עץ הדעת און דעם חטא הדורות שהיו מכעיסין לפניו ית', באדארף זיין דער תקון העולם ע"י עבודה, און בגמר הבירורים וועט דער יפוצו מעינותיך חוצה זיין א הקדמה צו ביאת המשיח...".

(226) אדה"ז תקס"ה ח"א ס"ע רמ: "...כמ"ש בזהר דמטו רגלין ברגלין, שאז יהי' תכלית הבירור שיתבררו בחי' רגלים, וכמ"ש ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים, והיינו בגמר ותכלית של הבירורים שיתבררו רגלים...". מארז"ל ע' שעז (ועד"ז שם ע' טט): "...לע"ל בגמר ותכלית כל הבירורים, שיכולע המות לנצח ואת רוח הטומאה יעביר כו', וכמ"ש ועמדו רגליו ביום ההוא כו', דימטו רגלין ברגלין כו' כנודע...". ועד"ז פע"ח, לקו"ת, ועוד שבמילואים.

(227) זח"ב שבמילואים להערה הבאה: "...וכד יתבון ברגלין כדין ועמדו רגליו ביום ההוא... כד יסתיים גלותא במשיכו דרגלין כדין ועמדו רגליו ביום ההוא... עד דמאטו - ובדפוס קרימונה: דמטון רגלין ברגלין...". ע"ש. שער הגלגולים שבמילואים להערה הקודמת: "...ועד שיגמר ללקט אפי' אותם שנפלו עד הרגלים אין המשיח נגלה ואין ישראל נגאלים, כמבואר אצלינו בזהר בפ' פקודי וז"ל כד מטו רגלין ברגלין כדין כתיב ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים...". שם הקדמה כ (ועד"ז ספר הגלגולים רפל"ב שבמילואים להערה הבאה, ועוד): "...רמזו רז"ל בזהר פרשת פקודי עד דמטי רגלין ברגלין כדין כתיב ועמדו רגליו ביום ההוא...". שער ההקדמות דרושי אבי"ע, דרוש ב (עג, רע"ב): "...מה שהודעתך בענין הדור האחרון של משיח, דבגלותא בתראה הנק' שארית יעקב שהוא בחי' כד מטו רגלין ברגלין...". סידור שו, ד: "...ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים כו', שהוא כד מטי רגלין ברגלין כו', רגלי המשפיע ברגלי המקבל, וכמ"ש בזהר [הנ"ל] דמאן דידע שיעורא דמשחתא דירכין עד הרגל ידע זמן הגאולה...". ועד"ז שער האמונה, רמ"ז, ומג"ע שבמילואים. וכפנים כ"ה גם באג"ק שבמילואים.

(228) ראה ספר הגלגולים שבמילואים: "...שבדור אחרון של מלך המשיח אז יהיה בירור של העקביים של הנשמות. וז"ס אשר חרפו עקבות משיחך, וכן זהו משרז"ל בעקבו' משיחא חוצפא יסגא, וכאשר יושלמו אלו הרגלין להתברר אז יבוא המשיח, וזהו מ"ש בפ' פקודי דף רנ"ח...". ע"ש. זח"ב ומק"מ שבמילואים. מקומות שבהערות הקודמות. ועוד. וכפנים עד"ז גם יו"ד שבט תש"כ (שיחה ד – 30: 7): "...און ס'קען ניט זיין דער ארויסגיין פון גלות, ווי ער זאגט אין זהר, ומבאר בארוכה אין קבלה, עד דמטי רגלין ברגלין – ביז וואנעט דער בירור וועט דערגרייכן אז מ'וועט אוועקשטעלן די עקביים פון עקבתא דמשיחא ווי זיי דארפן זיין...".

(229) כל היוצא למבי"ד (שבהערות 225, 234) שבמילואים: "...שית אלפי שנין הוי עלמא, שני אלפים תהו שני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח. די שני אלפים תורה האבען באדארפט מתקן זיין די שני אלפים תהו, דאס הייסט מברר זיין די ניצוצות פון שבירת הכלים דתהו. נאכדעם זיינען די שני אלפים ימות המשיח, דער גילוי המשיח און דער אלף הששי בכלל זיינען עקבות משיחא, אין דעם יובל וואס משיח בן דוד קומט איז דעמאלט דער זמן פון חרפו אויביך ה' חרפו עקבות משיחך".

וואס²²⁹ דאס קומט דאך נאך די <שני²³¹ אלפים תור...> שני אלפים תהו ושני אלפים תורה, איז דאך דאס דער שפעטער אין דעם שיתא אלפי שני דהוי עלמא. *אין²³² די שני אלפים משיח, איז דאך ביחוד אין דעם אלף הששי און אין סוף אלף הששי, איז דאך דעמאלט דער דרא דעקבתא משיחא²³³, דער מטי רגלין ברגלין. איז אט א דעמאלט, זאגט מען דאך אויף דערויף²³⁴ — זאגט דאך די גמרא²³⁵, אם ראית דור אחר דור מחרף, צפה לרגליו של משיח, שנאמר²³⁴ אשר חרפו אויבך הוי אשר חרפו עקבות משיחך, און וואס שטייט דערנאך? ברוך הוי לעולם אמן ואמן.

❧ דקדוקי תורה ❧

(230) סנהדרין צו, א-ב: "...שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב . . תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תהו ושני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח, ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו...". עקידה שער כח (ריט, א): "...הגדת תאנא דבי אליהו, שתא אלפי שני הוי עלמא, שני אלפים תהו ושני אלפים תורה שני אלפים משיח, ובעונותינו שרבו יצא מהם מה שיצאו..." (ועד"ז שם לקמן שבהערה הבאה). סדר אליהו רבה רפ"ב (מהדורת ווינא תרס"ב): "...שהעולם הזה הוה ששת אלפים שנה, שני אלפים תהו ושני אלפי תורה שני אלפים משיח, בעונותינו שרבו נכנס עלינו שעבוד בתוך שני אלפים של ימות המשיח...". ע"ש. אברבנאל ורמ"ק שבמילואים. ועוד.

(231) להעיר מרש"י סנהדרין שם: "ושני אלפים שנות המשיח. שלאחר שני אלפים תורה הוה דינו שיבא משיח ותכלה הגלות ויבטל השיעבוד מישראל". עקידה שבהערה הקודמת: "...אחר שני אלפים תורה ראוי שיבאו אחריהם שני אלפים משיח לתשלום השבוע...".

(232) כל היוצא למבי"ד שבהערה 229: "...נאכדעם זיינען די שני אלפים ימות המשיח, דער גילוי המשיח און דער אלף הששי בכלל זיינען עקבות משיחא...".

(233) "דעקבתא משיחא" — כ"ה גם באג"ק ח"כ ס"ע קלו (י"ב שבט תשכ"א), בהבאת תוכן "מאמר ההילולא פרק י"א". ח"א ע' קנט (ר"ח מנ"א תש"ג). לקר"ש חט"ו ע' 257 ("בעקבתא...". בהבאת ל' אגה"ק סו"ס ט — ולפנינו שם: "בעקבות..."). סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 316. אדה"א במדבר ח"ד ס"ע א'תקע ("עקבת'..."). ועוד. וראה ל' כל היוצא למבי"ד שבהערות 232, 258: "עקבות משיחא".

(234) כל היוצא למבי"ד שבמילואים להערה 259 (ובהערות 225, 229, 241): "...איך לעהרען דעם מאמר, אם ראית דור אחר דור מחרף צפה רגליו של משיח, ומאי טעמא [תהלים פט, נב-ג] אשר חרפו אויבך ה' אשר חרפו עקבות משיחך, ומה כת' בתר' ה' לעולם אמן ואמן...". — ועד"ז בפסיקתא רבתי פט"ו, טו ("...רגליו של מלך המשיח, ומה טעמי' . . ומה כתב בתריה..."), ורא"ז מרגליות גרס שם ("לרגליו"), יל"ש עמוס רמז תקמט ("...ראית דור מחרף ומגדף . . לרגלו של משיח..."), שהש"ר עה"פ ב, יג בסופו ("...תראה . . מחרף ומגדף . . לרגלי מלך המשיח..."). ולהעיר מהערת המו"ל בפסיקתא דר"כ (באבער) שבמילואים. ואולי גם מרמז כאן (בפנים) למדרש תהלים (באבער) יח, ה: "...ישראל כשיבא משיח במהרה בימינו, אינם אומרים שירה עד שיתחרף המשיח, שנאמר אשר חרפו עקבות משיחך...". ועד"ז במדרש תהלים (לפנינו) שם.

(235) לכאורה נמצא רק במדרשים (ראה הערה הקודמת), ואולי מרמז: (א) שי"ל שמארו"ל זה הי' נמצא גם בסנהדרין צו, א — ושוב נשמט בטעות (ע"ד מ"ש רש"י שם), כמבואר במילואים. (ב) שיש לקשר מארו"ל זה עם מ"ש בסנהדרין צח, א: "אמר ר' יוחנן, אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו, שנאמר ואת עם עני תושיע וגו'. אמר רבי יוחנן, אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו, שנאמר כי יבא כנהר צר (ו)רוח ה' נוססה בו, וסמיק ליה ובא לציון גואל". וילע"ע.

וואס²³⁶ דער אמן ואמן איז דאך כפשוטו א ענין וואס דאס איז מקיים את הדבר – בפרט²³⁷ נאך ע"פ הדין אז דאס ווערט א ענין של שבועה, איז²³⁸ דאך דאס א ענין

דקדוקי תורה

(236) כד הקמח סוף ערך אמונה: "...והעונה אמן כמשפטו הוא מקיים הדבר כקיום החתימה בעדים...". וראה רד"ק עה"פ (תהלים פט, נג): "...וכבר פירשנו הפסוק בתכלית הספר הראשון", ושם (מא, יד) כתב: "אמן ואמן. קיום וקיום, כמו שעונה אדם אמן אחר הברכה לקיום הברכה, כי אמן לשון קיום" (ולמעשה מס' השרשים שבמילואים: "...אמונה אומן. . קיום וקיום, וכפל המלות לרוב הקיום..."). גבורות ה' שבהערה הבאה. לקו"ש חכ"ט ע' 285: "...ובאופן ד"אמן ואמן" – קיום ותוקף הענין...". תנש"א (ועד"ז תשמ"ח, ועוד) שבמילואים: "...שאמן בכלל מורה על קיום הדבר. . ואמן ככפליים מורה על הקיום והתוקף באופן נצחי...".

(237) בגמ', רמב"ם ושו"ע דלקמן מבואר שעניית אמן אחר שבועה שנאמרה ע"י אחר נחשבת כשבועה. אבל לכאורה הכוונה כאן היא שאמירת תיבת אמן (שענינה קבלת דברים, ע"ד תיבת "הן") ב' פעמים נחשב כשבועה (אף שאינו עונה על שבועה שנאמרה ע"י אחר), וע"ד מ"ש בתשכ"ג שבמילואים: "...דער זהר. . אין בלק. . איז מסיים ברוך אדוּשם לעולם אמן ואמן, וואס ע"פ דין, ווי די גמרא זאגט אין שבועות, אז מ'זאגט צוויי מאל אמן, איז דאס א ענין וואס נשבע הוי' – דאס איז דאך תורה שבעל פה, א חלק פון תורת הוי' – איז דאס א ענין פון א שבועה דלמעלה...". "אג"ק חכ"ח ע' קפד בהערה ("א ניסן תשל"ג): "אמן ואמן: להעיר מהא דהאומר הן הן (בלי הפסק) הוי שבועה (שבועות לו, א)...". וראה שבועות שם (שבמילואים): "...לאו שבועה, הן שבועה. . והוא דאמר לאו לאו תרי זימני, והוא דאמר הן הן תרי זימני...". וראה שם כט, ב: "...כל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו דמי, דכתיב ואמרה האשה אמן ואמן". שם לו, א: "...אמן בו שבועה, בו קבלת דברים, בו האמנת דברים. בו שבועה, דכתיב ואמרה האשה אמן ואמן...". רמב"ם הל' שבועות פ"ב, ה"א: "...ואחד המושבע מפי אחרים וענה אמן. . שכל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו, ואחד העונה אמן או האומר דבר שענינו כענין אמן, כגון שאמר הן או מחוייב אני...". שו"ע יו"ד סרל"ו, ס"ב: "...ואין חבירו מחוייב לעשותו אלא אם כן יקבל שבועתו, דהיינו שיאמר אמן, או דבר שענינו כענין אמן, כגון שאמר הן...". שם סרל"ז, ס"ב: "השביעו אחר. . וענה אמן, או דבר שנשמע ממנו שמקבל שבועתו, כגון שאמר הן. . הוי כאלו נשבע בעצמו...". מור וקציעה או"ח סי' סא: "...זכינו לדין שמותר לענות אמן אמן, וקרוב לומר שמצוה לעשות כן, כדאשכחן להדיא בקרא, והוי קבלת דברים בחיזוק כמ"ש רז"ל הן הן שבועה...". ע"ש. ולהעיר מלקו"ש חכ"ט ס"ע 244: "...ודבר ברור הוא שינצחו במלחמה זו, שהרי "מה כתיב בתרי' ברוך ה' לעולם אמן ואמן", לשון של שבועה [ובהע' 30 שם: שבועות כט, ב. שם לו, ב. רמב"ם שבועות רפ"ב], שבועתו של הקב"ה, כביכול, על הנצחון ד"מלחמת בית דוד"...". ירושלמי שבמילואים: "אית תניי תניי מה זו באמן ובאמן אף כל הנשבעין באמן ובאמן...". גבורות ה' שבמילואים: "...אמן לשון שבועה, שמקיים הדבר בו יתברך...".

(238) לקו"ש שבמילואים: "...כאדם הנשבע לחבירו, שהוא כדי שלא ישנה אפילו אם יגרום איזה דבר שיצטרך לשנות. . כך הוא עד"מ בשבועתו של הקב"ה...". תרל"ג שבמילואים: "...שני אוהבים שנשבעים זל"ז שלא יפסק האהבה מאתם. . שהם מעלים את האהבה להרצון שלמעלה מן השכל, וממילא לא יהי' יכול השכל לשנות את האהבה. . שזה הרצון מה שאתעדל"ת יהי' גורם אתעדל"ע. . זהו הרצון שלמעלה מן השכל ואין השכל יכול לשנות את הרצון זה...". תרח"ץ (ועד"ז תר"ס) שבמילואים: "...ענין השבועה הוא דאף. . דהחכ' והשכל יכריחו לשנות, מ"מ לא יהי' שום שינוי בזה. . יהי' איך יהי' הנה דבר זה לא ישנתה...". וראה לקו"ד שבמילואים: "...ולחלופים באומה אחרת אי אפשר, אט דאס איז די הייליגע שבועה וואס השי"ת האט געשווארן...". ועד"ז ש"פ בשלח, י"א שבט תשכ"א שבמילואים: "...דער אויבערשטער האט אויסגעקליבן אידן. . אין א אופן פון שבועה, וואס

קיום²³⁹ וואס אי אפשר לשנותו. איז דורך וואס קומט מען צו צו אזא מין אופן אז זאל זיין דער ברוך²⁴⁰ הוי' לעולם אן קיין שינויים בזה? איז קומט דערצו ע"י פריער וואס ס'דא ראית דור אחר דור מחרף, און איז לוחם נגד *זה, ניט נאר אנקעגן חרפו אויבך הוי', נאר אויך חרפו עקבות משיחך, דורך דערויף פועלט מען אויף אין די ברוך הוי' לעולם, און אין אן אופן פון אמן ואמן.

איז דאך ידוע ווי דער רבי נ"ע איז דאס מבאר בארוכה אין די שיחה²⁴¹, אויף²⁴² מאמר רז"ל כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו. וואס דער דיוק פון מלחמת בית דוד – דא זאגט ער ניט מלחמת²⁴³ דוד – איז²⁴⁴ דאס מובן פון דעם דיוק²⁴⁵ פון דעם רבי'ן נ"ע <וואס ער זאגט...> וואס ער איז מדייק, אז ס'דא מאמרי

⌘ דקדוקי תורה ⌘

דער אויבערשטער האט געשווארן . . ולהחליפם ח"ו באומה אחרת אי אפשר . . ער אליין קען ניט מתיר זיין זיך די שבועה...". ולהעיר מביאזה"ז שבמילואים להערה הבאה: "...שבחינת אמן הוא בא לקיום הדבר בלתי ישונה עוד..." ע"ש.

(239) ראה זח"ג רעא, א (רע"מ): "...דא הוא דורונא בקיומא כדקא יאות . . דכל ברכה דאתיבו עליה אמן, דא איהו בקיומא כדקא יאות...", וביאזה"ז לשם (ועוד) שבמילואים. רד"ק שבהערה 236. ובכ"מ. (240) ראה מתנות כהונה לשהש"ר שבהערה 234: "ברוך ה' לעולם. שיהיה מלך עולם ה' אחד ושמו אחד" – והיינו בביאת המשיח שלאחר הדור אחר דור מחרף (שבשהש"ר שם).

(241) שיחת כל היוצא למלחמת בי"ד (שמח"ת תרס"א) – נדפסה בלקו"ד ח"ד תשפז, ב [סה"ש תש"ב ס"ע 141] ואילך. וראה תשמ"ה שבמילואים, שכל מלה מהשיחה כולו שייך לכאו"א (כולל נשים), וכאו"א צריך לומר שאדנ"ע אמר השיחה בשבילו, וכל יהודי שבדרונו צריך לצאת למלחמת בי"ד, וכעת עבודת המלחמה היא הרבה יותר קל מבדרו של אדנ"ע, ע"ש.

(242) כל היוצא למבי"ד שם: "כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו (שבת נו, א)...". ובכתובות ט, רע"ב (וברש"י ותוס' שם): "כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו...". וכ"ה בדק"ס שבת שם. רש"י ב"מ נט, רע"א ד"ה כדרש. תוס' שבת שם ד"ה גט. יומא סו, ב ד"ה מהו. גיטין עג, סע"ב ד"ה אמר. ובכ"מ.

(243) להעיר מגירסת הרמב"ן (השלמות לסה"מ"צ מ"ע ד) והרשב"ץ (זהר הרקיע עשין סע"ו) בסוטה מד, ב: "...מלחמת יהושע לכבוש דברי הכל חובה, מלחמת דוד להרווחה דברי הכל רשות". ירושלמי סוטה פ"ח, סה"י: "...מלחמ' מצוה זו מלחמת דוד, מלחמ' חובה זו מלחמת יהושע...". ע"ז פ"ד, ה"ו: "...מלחמת יהושע . . מלחמת דוד . . במלחמ' דוד . . במלחמת דוד...".

(244) אולי מפרש שזהו מכוונת אריכות הל' בכל היוצא למבי"ד שם (שבמילואים): "בית דוד איז דער גילוי פון משיח בן דוד . . וואס דאס איז דער בית דוד, דער גילוי אור פון משיח בן דוד...". – לרמז ש"בית דוד" ו"בן דוד" הם דומים זל"ז. וראה הערה 253.

(245) אג"ק אדנ"ע שבמילואים: "...ובגמ' מגילה די"ז ע"ב אי' ג"כ דכיון שניבנית ירושלים בא דוד . . וזהו דקדוק ל' הגמרא וכיון שניבנית ירושלים בא דוד, ולא קאמר בא בן דוד, דמשיח נק' בכמה מקומות בשם בן דוד במד"ר ובגמ', ואמר כאן בא דוד, הכוונה על מלכותו, וכמ"ש ועבדי דוד מלך עליהם (יחזקאל ל"ז, כ"ד)...". וראה הערה הקודמת.

רו"ל²⁴⁶ וואס ער זאגט אז משיח ווערט אנגערופן בשם דוד, ביז אין דעם לשון הכתוב²⁴⁷ דוד עבדי מלך עליהם לעולם, ס'דא כמה מאמרי רו"ל²⁴⁸ וואס ס'ווערט דער לשון דוד שבן דוד בא. און ער איז מבאר בזה, אז די ענינים וואס דארט ווערט אנגערופן בשם *בן דוד, איז דאס²⁴⁹ איז נאך ווען משיח איז נאך ניט בגלוי, עאכו"כ

— דקדוקי תורה —

(246) מגילה שבהערה הקודמת: "...וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם, וכיון שבא דוד באתה תפלה, שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי...". סנהדרין זח, סע"ב: "...עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר, שנאמר ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם...". ולהעיר ממדרש מס' כלים (שבהקדמת עמק המלך פי"א; בית המדרש ח"ב ע' 91-88) משנה ט: "...עד היום שישובו ישראל לקדמותן. . . כשימצא להם איש דוד בן דוד שמו. . . כשיתקבצו כל ישראל ויעלו עלייה שלימה לירושלים...". ועד"ז שם משנה יב: "...עד שיקום מלך צדק לישראל. . . עד שיקום דוד בן דוד. . . בשעה שיתקבצו גליותיהם של ישראל מד' רוחות העולם...".

(247) יחזקאל לו, כד-כה: "...ועבדי דוד מלך עליהם. . . ודוד עבדי נשיא להם לעולם". תרל"ז ח"א ע' קלד: "...בהפטורה דויגש כתיב. . . ועבדי דוד מלך עליהם לעולם. . . וכמ"ש ודוד עבדי מלך עליהם לעולם...". ועד"ז שם ר"ע קמד: "...וכמ"ש ודוד עבדי מלך עליהם...". ועד"ז תקס"ה ח"א ע' קמט. עקידה עה"פ שה"ש ז, י. ועוד. ואולי מרמז כאן בפנים, שביחזקאל הנ"ל משיח נק' בשם דוד ב' פעמים. ולהעיר מלקו"ש חל"ה ע' 207, הע' 9, ש'בל' הכתוב "ודוד עבדי נשיא להם לעולם" מודגש וברור יותר דקאי במלך המשיח" ע"ש. ואולי גם מפרש כאן בפנים שכוונת אדנ"ע (שבהערה 245) היא לבי' הפסוקים. וכפנים עד"ז ("ועבדי דוד מלך עליהם לעולם") גם פורים תשח"י (שיחה ז – 13:35), י"ב תמוז תשכ"ג (שיחה ג – 20:3), ועוד. ועד"ז ("ועבדי דוד נשיא עליהם לעולם") יו"ד שבט תשכ"ט (שיחה יו"ד – 4:50), פורים תשכ"ט (שיחה א – 31:55), ועוד. ועד"ז להבין ענין כתיבת ס"ת תש"ל (21:10): "ועבדי דוד מלך – נשיא עליהם לעולם".

(248) ראה כתובות, סנהדרין, שהש"ר, זח"ג, תקו"ז חדש, ועוד שבמילואים. ואולי מחזק בזה הוכחת אדנ"ע (שבהערה 245) "...ולא קאמר בא בן דוד, דמשיח נק' בכמה מקומות בשם בן דוד במד"ר ובגמ" – כיון שבכ"מ מצינו ל' במאמרי רו"ל הדומה ל"בא בן דוד". ולכאורה אפ"ל שהל' "דוד שבן דוד בא" (ולא "שבוע שבן דוד בא" או "בן דוד בא") מובא כאן כיון שהוא הלשון הכי רגיל בזה במארו"ל (ואף שנמצא בכ"מ גם הלשון "אין בן דוד בא עד... (וכיו"ב), לכאורה י"ל שהל' "שבן דוד בא" דומה יותר להמדובר בדברי אדנ"ע הנ"ל). אבל אולי מובא דוקא ל' "דוד שבן דוד בא" גם בקשר להמבואר כאן בהמאמר בענין "דוד אחר דוד מחרף" ו"דרא דעקבתא דמשיחא".

(249) אג"ק אדנ"ע שבהערה 245 (שבמילואים): "...שהגילויים דמשיח למטה יהי' לאחר שיתקבצו הגליות. . . וכן הוא עפ"י פשוט דמל' שייך לאחר שיתקבצו הגליות דוקא, אף שהקיבוץ יהי' על ידו מ"מ קודם שיתקבצו הרי אינו שייך מלוכה. . . וז"ש דמשיח יהי' אחר קיבוץ גליות. . . אז יהי' גילוי מדרגת משיח שהוא גילוי בחי' כח"ב דוקא. . . ואחר קיבוץ גליות יהי' הגילויים דמשיח, וזהו"ע מלכות בית דוד. . . דודאי ביאת משיח קודם לבנין ירושלים ובנין ביהמ"ק, והבנין יהי' ע"י משיח וע"י תהי' קיבוץ גליות, [ואז יהי' אח"כ מלכותו והיא] מלכות דוד. . . דמשיח נק' בכמה מקומות בשם בן דוד. . . ואמר כאן בא דוד, הכוונה על מלכותו...". וראה תרנ"ה ע' קה-ו: "...וכמו שלמה. . . שלא הי' צריך למלחמה כלל, כ"א מצד עוצם גדלו הרי כל הגוים נתבטלו לפניו, והיינו דבימי שלמה קיימא סיהרא באשלמותא, ומפני תוקף ועוצם האור שהאיר בבחי' מל' נתבטלו כל העכו"ם ממילא (וכמו"כ בימה"מ כתי' ונהרו איליו כל הגוים כו', וכמו הניצוץ שנמשך אל האבוקה ונכלל בה כו'). . . תשכ"ז שבמילואים: "...וילחום מלחמת

ניט בתוקף ועוצם²⁵⁰. בשעת²⁵¹ ס'ווערט אנגערופן שוין בשם דוד, אט א דעמאלט איז דאך דער <ענין²⁵² פון> ענין²⁵¹ המשיח בתוקף וגילוי. וואס דערפון איז דאך אויך פארשטאנדיק, אז בשעת מ'זאגט דעם לשון מלחמת בית דוד, איז דאך דאס בית דוד, ס'נאך²⁵³ ניט דוד אליין. און²⁵⁴ דערפאר איז נאך שייכות אין דערויף א מלחמה, און²⁵⁵ מ'דארף נאך האבן אויף דערויף עצות און הכנות ווי אזוי מ'זאל

⌘ דקדוקי תורה ⌘

השם . . און מ'ווייסט נאך אלץ ניט . . צי דאס איז דער אמת'ער משיח . . צי דאס איז ירם קרן משיחו . . נאך דערויף . . אז ילחום מלחמת השם וינצח, ויתן עוז למלכו . . אז ער וועט מקבץ זיין גלויות, ויבנה בית המקדש, אט א דעמאלט ווייס מען אז הוא המשיח . . דער וירם קרן משיחו . . אז ס'וועט נתגלה ווערן אז הוא המשיח... – ובתשל"ו (ע"פ אוה"ת ותער"ב) שבמילואים משמע ש"קרן משיחו" הוא התוקף (ועוצם) של משיח. ולהעיר מזח"ב שבמילואים: "...יתער מלכא משיחא לנפקא מגו גנתא דעדן . לבתר ארבעין יומין . . לבתר שבעין יומין . . ויתגניז משיח עד תריסר ירחין . . לבתר תריסר ירחין יסקון ליה למשיח בההוא עמודא לגו רקיעא, ותמן יקבל תוקפא ועטרא דמלכותא. וכד נחית . . ויתגלי לבתר משיח . . ויתער קרבין בכל עלמא, ובההוא זמנא יתער קוב"ה גבורתיה לכל עמין דעלמא, ומלכא משיחא יתידע בכל עלמא, וכל מלכין דעלמא יתערוך לאתחברא לאגחא קרבא ביה . . מפריצי יהודאין יתהפכו . . וייתון עמהון לאגחא קרבא על מלכא משיחא...". זח"א שבמילואים: "...מלכא משיחא דזמין לשלטא על כל . . חילין די ממנן על עמין עעכו"ם ואינון תוקפא דלהון לאתתקפא, וזמין מלכא משיחא לאתגברא עליהו . . ועל כלהו יתגבר מלכא משיחא . . רוכב על חמור ועל עיר תוקפא דעמין עעכו"ם לאכפייא תחותיה, ויתתקף קוב"ה בדוכתיה . . לתברא תחותיה כל שאר עמין עעכו"ם ומלכין דעלמא".

(250) ולהעיר מרשימות ח"י"א ע' 12, 14-5, [321, 323-4]: "...בשמות שנק' משיח, גדול ככולם משיח ל' גדולה . . פחות שבשמות בן דוד, היינו שמעלתו מצד אבותיו ונק' ע"ש . . ולכן בכ"מ שמדבר בפחיתות וצרות דרי דמשיחא נזכר השם ב"ד . . ונכפל רמז זה גם במלת דוד, וירמוז "ב"ד" ג"כ ע"ד בן חורין, ולא בן בפי' בנו לבד, היינו שהוא בטבע ומדרי' דוד, ואנכי תולעת גוי, ודוד הוא הקטן גוי' . . במדרי' הפחותה: ב"ד מדרי' הנמוכה שבמשיח כנ"ל...".

(251) אג"ק אדנ"ע שבהערה 249: "...שהגילויים דמשיח למטה יהי' לאחר שיתקבצו הגליות . . דמל' שייך לאחר שיתקבצו הגליות דוקא . . אז יהי' גילוי מדריגת משיח שהוא גילוי בחי' כח"ב דוקא . . ואחר קיבוץ גליות יהי' הגילויים דמשיח, וזהו"ע מלכות בית דוד . . דמשיח נק' בכמה מקומות בשם בן דוד . . ואמר כאן בא דוד, הכוונה על מלכותו... ע"ש. וראה תרנ"ה, ועוד שבהערה הנ"ל.

(252) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "ענין המשיח... הוא בהמשך לזה ("דער ענין פון ענין המשיח...") או במקומו, ויל"ע].

(253) לכאורה מפרש בזה, שמ"ש בכל היוצא למבי"ד שבהערה 244: "בית דוד איז דער גילוי פון משיח בן דוד . . דער גילוי אור פון משיח בן דוד...", היינו שבית דוד הוא רק התפשטות וגילוי מדוד (משיח), ולא דוד עצמו.

(254) כל היוצא למבי"ד שם (שבמילואים להערה 225): "...דער בית דוד האט אבער מלחמות...".

(255) כל היוצא למבי"ד שם לקמן (שבמילואים): "...די מלחמת בית דוד באדארף האבען איהר טכסיס, לא בחיל ולא בכח כ"א ברוחי. חיל און כח איז מוסר ותוכחה, און רוחי איז פנימי' התורה . . מען באדארף לערנען נגלה בעיון רב . . מוז מען וויסען, אז דאס איז גליא שבתורה, וואס די גליא האט א פנימי' און די פנימי' [איז דער חיות פון דער גליא . . דער איש הצבא וואס מען דארף האבען למלחמת בית דוד באדארף זיין א געזונטער . . ניט קיין בעל מוס אין די . . רמ"ח מ"ע, און די . . שס"ה מל"ת. ער באדארף זיין א בעל כח, האבען א שטארקייט אין עבודת השי"ת און אין יראת שמים . . די הארטקייט

מנצח זיין במלחמה. און²⁵⁶ אויף דערויף זאגט מען אז גט כריתות כותב לאשתו, וואס דאס גייט אויף כל ענינים הגופניים, און ווי ער איז מבאר בארוכה אין דער שיחה קדושה²⁵⁷, אז²⁵⁸ ס'דא אין דער²⁵⁹ דרא²⁶⁰ דעקבתא דמשיחא – איז דא די שני ענינים אשר חרפו אויבך הוי' און אשר חרפו עקבות משיחך, וואס בכלל איז דאס צוויי באזונדערע שורות²⁵⁹ און צוויי באזונדערע דורות²⁵⁹, ווי ער זאגט דור אחר דור מחרף. ס'דא²⁶¹ דער איין שורה²⁶², דער איין שיטה²⁶² וואס דאס איז אויבך הוי', אז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

אין יראת שמים וואס כל הרוחות שבעולם וועלען איהם ניט ריהרען פון זיין פלאץ אין תורה ועבודה...".
 (256) כל היוצא למבי"ד שם (שבמילואים): "היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו. . דער איש הצבא וואס מען דארף האבען למלחמת בית דוד. . באדארף זיין א בעל כח, האבען א שטארקייט אין עבודת השי"ת און אין יראת שמים. . מוז מען תחלה שרייבען א גט כריתות צו די אלע גופניות דיגע זאכען, ווי די וועלטליכע מענשען זיינען זיך נוהג. . תמימים! די וועלטליכע הנחות און דער וועלטליכער רוח, אפילו פון די שומרי תורה ומצוה, זיינען קאלט און שמעקען מיט כפירה...". ולהעיר מאלף המגן (לבעהמ"ס פלא יועץ) שבמילואים: "...שאשתו מושלת עליו, שהולך אחר עצת אשתו. . אשתו הוא הגוף שהוא כאשה נגד הנשמה, והולך אחר ענינים הגופניים ואינו משגיח על הנשמה...".
 (257) ראה כותרת כל היוצא למבי"ד (לקו"ד ח"ד תשפז, ב. תש"ב ס"ע 141): "בס"ד מאמר אחד, משיחותיו הקדושות של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צוקללה"ה נבג"מ זי"ע...".
 (258) כל היוצא למבי"ד שבמילואים להערה הבאה (אות ג): "...אין דעם רע פון עקבות משיחא זיינען דא צוויי דרגות. . איינע[ר] איז אויבך ה'. . פון די מחרפים וואס זיי אלע זיינען אויבך ה', און כל ענינים איז מחרף זיין את ה' ותורתו. . די צווייטע דרגא מענשען, וואס טראכטען אין דעם ענין פון עקבות משיחך. . דער צווייטער דרגא וואס זיי זיינען חרפו עקבות משיחך...".
 (259) "דער דרא. . שורות. . דורות. . דור אחר דור" – לכאורה מפרש בזה: (א) שב' הדורות הנפרדים ד"דור אחר דור מחרף" (שענינים הוא חרפו אויבך הוי' ושוב חרפו עקבות משיחך), שניהם נכללים ב"דרא דעקבתא דמשיחא" (ולהעיר ממכילתא שבמילואים: "...מדורו של משיח, שהם שלשה דורות..."). (ב) שמ"ש בכל היוצא למבי"ד שבהערה הקודמת "אין דעם רע פון עקבות משיחא זיינען דא צוויי דרגות", מיוסד על הפירוש שדורות הם שורות – וכמ"ש בתר"פ ("בכל דרא ודרא, דדרא הוא שורה ודרגא"), לקו"ד ("בדורותיכם, דרא דרא שורה ושורה. . אין אלע אייערע דרגות"), ועוד שבמילואים. (ג) שב' הענינים דחרפו אויבך הוי' וחרפו עקבות משיחך יכולים להיות (גם) ב' שורות נפרדים הנמצאים בזמן א'. ולכאורה מבאר בכל הנ"ל מה שקשה להבין לפו"ר בכל היוצא למבי"ד כאן – כמבואר במילואים.
 (260) "דרא דעקבתא דמשיחא" – כ"ה בכ"מ בתורת רבינו, ולכאורה הוא מיוסד (גם) על ל' התרגום יב"ע עה"פ בשלח יז, טז ("מלחמה לה' בעמלק מדור דור"): "...מדרא דעלמא דין ומדרא דמשיחא ומדרא דעלמא דאתי" – ראה תש"ל, תשמ"ח ולקו"ש שבמילואים.
 (261) כל היוצא למבי"ד שם שבהערה 258: "...איינע[ר] איז אויבך ה'. . די אלטע אפיקורסים. . אפיקורסישע מלמדים. . די אויבך ה' גלויבען דאך אין קיין זאך ניט, זיי גלויבען ניט אין השי"ת, זיי גלויבען ניט אין תורת ה', לאכען אויס די מצות ה' בכלל און די אמונה אין ביאת המשיח בפרט...". תרפ"ז (ועד"ז תרס"ה) שבמילואים: "...שיש כת בני אדם שהם מבטלים כל ענין אלקות. . מצד ההעזה והחוצפה שבהם שרוצים לומר כן. והגם שגם הם יודעים האמת הכרוור מה שהכל רואים ברור. . כי כל כוונתם לבטל ענין האלקות. . שהם רק בעלי העזה וחוצפה בלבד, ומבטלים כל ענין אלקות להכחיש

זיי זיינען מכחיש אין דעם גאנצן ענין פון אלקות, ובתוך זה אויכעט אין דעם ענין פון משיח, דער²⁶³ עקבות משיחך. ס'דא²⁶⁴ אפילו אט א די וואס זיי זיינען ניט מנגד²⁶⁵ אויף הוי', ביו²⁶⁴ וואנעט אז ס'קען זיין א ציור פון לומד תורה ומקיים מצות,

— דקדוקי תורה —

ולבטל את הדבר הנראה ברור לעין כל...". תש"א שבמילואים: "...שיש כאלו שדרכם לבטל כל ענין אלקות. . . וכל כוונתם הוא להכחיש את האמת, אבי מאכען פארגעסען דעם ענין פון אלקות, ואלו שידועים את האמת. . . מונעים עצמם. . . כי כל ענינים הוא לבטל את הרוחניות ואלקות. . . ולא מפני שחושבים כן באמת, כי אם מצד העזות והחוצפא..." ע"ש. וראה ש"פ בשלח, י"א שבט תשכ"א שבמילואים להערה 268: "...חרפו אויביך הוי' איז די וואס זיינען ניט מודה לגמרי אין אן ענין פון אלקות שלמעלה מהטבע..." וואלי עד"ז מפרש כאן בפנים: (א) שמ"ש בכל היוצא למבי"ד הנ"ל שה' אויבי ה'" אינם מאמינים בשום דבר, היינו דוקא באמונה, שכמבואר בכ"מ אמונה היא דוקא במה שלמעלה מהטבע. (ב) שממה שמסיים שם בל' "לאכען אויס..." מובן, שבנוסף להעדר האמונה יש להם גם חוצפה, ועפ"ז מוסיף כאן בפנים, שגם באלקות המלוכש בטבע (הידוע להם ע"פ שכל, בלי אמונה) הם מכחישים מצד חוצפה. ליתר ביאור — ראה במילואים. ולהעיר מר"ה מפאריטש שבמילואים: "...דבעקבות משיחא דוקא חוצפא יסגי. . . שהו"ע תגבורת קליפת אפיקורסות. . . ומכחישים מציות אלקות לגמרי..." וראה הערות 263, 265.

(262) "שורה. . . שיטה" — אולי מפרש בזה, שמה ששיטה הוא מלשון הנהגה (כפרש"י שבתש"י פ"ה: "שיטתו ומנהגו") שייך למה ששיטה הוא מלשון שורה (ראה שבת סג, ב: "ציץ. . . וכתוב עליו בב' שיטין..." "ב"ב יג, סע"ב: "בין חומש לחומש של תורה ארבעה שיטין", ובכ"מ), ולכן בזה שדור הוא מלשון שורה, נכלל גם שדור פירושו שיטה — ועפ"ז ב' השורות ד"דור אחר דור" הם ב' שיטות בהנהגה. (263) לכאורה מרמז בזה, שמ"ש בכל היוצא למבי"ד שבהערה 261: "...די אויבי ה' . . . לאכען אויס. . . און די אמונה אין ביאת המשיח בפרט", הוא מיוסד (גם) על הפירוש הפשוט של הפסוק "אשר חרפו אויביך ה', אשר חרפו עקבות משיחך" — שאויבי ה' חרפו עקבות משיחך, וכמ"ש ברד"ק עה"פ: "...ומה חרפו? עקבות משיחך...", ועד"ז במצו"ד: "...וחוזר ומפרש, אשר חרפו התאחרות משיחך...". (264) כל היוצא למבי"ד שם שבמילואים להערות 256, 259: "...די צווייטע דרגא זיינען בכלל מאמינים בה' ובתורתו נאר אהן קדושת התורה. פאראן אזעלכע, וועלכע זיינען מאמינים אין א גאולה בכח עצמו. . . אין דער צווייטער דרגא וואס זיי זיינען חרפו עקבות משיחך איז פאראן כמה וכמה סוגים שונים, ביז גאר פיינע בני תורה און זיינען שוואך אין אמונת הגאולה. . . זיינען דאס מבאר מיט טעמים פון יראת שמים, אבער באמת איז דאס א חלישות אין דער ביאת המשיח אמונה. . . די וועלטליכע הנחות און דער וועלטליכער רוח, אפילו פון די שומרי תורה ומצוה...", וראה הערה הבאה. וכפנים עד"ז גם כ' חשון תשמ"ה (שיחה ב — 05: 27): "זיינען זיי ניט ח"ו אין אן אופן. . . פון אויביך הוי', ס'לומדי תורה ומקיימי מצות...".

(265) כל היוצא למבי"ד שבהערה הקודמת: "...די צווייטע דרגא זיינען בכלל מאמינים בה' ובתורתו נאר אהן קדושת התורה...", וראה הערה 261. תרפ"ו ע' ה: "...הוי' יחתו מריביו שהם אלו המריבים על שם הוי', דשם הוי' הוא גילוי אור תורה ועבודה, וכאשר ישנם אויבי ה' שהם מנגדים על גילוי אור תורה ועבודה אלקי', אז הקריאה היא כי ימינך ה' תרעץ איוב, וכל אויביך יכרתון". קונטרסים ח"א קכד, א [תרצ"א ר"ע ז]: "...הוי' יחתו מריביו, דאלו שהם מנגדים על הוי' ומונעים מלקיים את התומ"צ, הנה הוי' יחתו מריביו, דהוי' בעצמו ישברם, וכמ"ש וכל אויביך יכרתון...". וראה תש"א שבמילואים ("...המנגדים לד'. . . המינים והאפיקורסים. . . שלוחם עם אויבי ה' ומנגדיו. . . מנגדי הוי'..."). וואלי מדגיש כאן בפנים, שלמרות כל החסרונות וכו' של אמונה בגאולה בידי אדם (עד שע"ז נאמר "השי"ת ישמרנו מהם ומהמונם", כמ"ש במילואים להע' 259), אין הטועים בזה נחשבים אויבי הוי' ואפיקורסים.

ווי ער איז מבאר בארוכה אין דער שיחה²⁶⁴, און פונדעסטוועגן זאל זיין דער חרפו עקבות משיחך, בשעת מ'גלויבט אין א גאולה בידי אדם ניט ע"י משיח. און על דרך זה קומט דאך דערנאך אראפ אויכעט – זעט²⁶⁶ זיך דאס אויכעט אן אין עבודת התורה ומצותי, אז דארט פעלט דער חיות והתלהבות וואס קען קומען נאר דורך דעם וואס ער פארבינדט²⁶⁷ זיך מיט הוי' אלקיך אש אוכלה הוא, וואס²⁶⁶ דאס איז היפך הקרירות, און ווי ער איז מבאר אין יענער שיחה²⁶⁶, אז צווישן קרירות און כפירה איז גאר א דינע ווענטל²⁶⁶. וואס²⁶⁸ דאס איז אמת טאקע ניט אויבך הוי',

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(266) כל היוצא למבי"ד שם שבמילואים (והערה 264): "...די וועלטליכע הנחות און דער וועלטליכער רוח, אפילו פון די שומרי תורה ומצוה, זיינען קאלט און שמעקען מיט כפירה, ווייל צווישען קעלט און כפירה איז גאר א דינע מחיצה, און . . מאכען זיי אליין קאלט און מאכען קאלט אידען מיט דער פשטות פון תורה . . עס שטעהט כי הוי' אלקיך אש אוכלה הוא, אלקות איז פלאם פייער, לערנען און דאוונען באדארף מען מיט התלהבות הלב, אז כל עצמותי תאמרנה די דברי ה' אין תורה ותפלה . . ווען דער דבור איז בהתלהבות מיט א חיות פנימי פון דעם ה' אלקיך אש אוכלה הוא. די התלהבות אין תורה ותפלה וואס קומט פון דעם ה' אלקיך אש אוכלה הוא איז נאר ביי די וואס זכה נעשית לו סם חיים . . די לא זכה ניקעס זיינען זעהר קאלט און מאכען אלעמען קאלט...". תש"א ע' 34: "...דקרירות הוא היפך ענין האלקות, קרירות איז היפוך פון געטליכקייט, דכתיב כי הוי' אלקיך אש אוכלה הוא, עניני אלקות הם אש אוכלה כמ"ש אש דת למו, דכל עניני אלקות בעבודת התפלה בקיום המצות ובלמוד התורה צריכים להיות בחמימות והתלהבות, דאוונען און לערנען מיט א ווארעמע דביקות און מקיים זיין א מצוה מיט חיות...". וראה גם תרפ"ו שבמילואים: "...געטליכע ווארימקייט היפך ענין הקרירות...". ואולי "ווענטל" שבפנים בא להדגיש, שאין זה רק שעובי המחיצה היא דקה ביותר (מיעוט בכמות), אלא שהמחיצה בכללותה היא מחיצה קטנה (מיעוט גם באיכות), ולכן חסרה בפעולת ההפרדה הנעשית על ידה – ולהעיר מלקו"ש שבמילואים, שאצל יהודים איכות יכול להתבטא גם בכמות, ומצד שינוי בכמות ישתנה גם האיכות.

(267) ראה הערה הקודמת (ובתש"א שם: "...מיט א ווארעמע דביקות..."). ולהעיר משאלת רז"ל בכ"מ, הובא ברש"י עקב יא, כב: "ולדבקה בו. אפשר לומר כן, והלא אש אוכלה הוא..." – וראה תניא וש"ע אדה"ז שבמילואים [ולהעיר, שמארז"ל (ופס"ד) זה הובא (בלי הענין ד"אש אוכלה") ונתבאר בארוכה בהתוועדות שלפני המאמר (שיחות ג-ו)]. וראה שיחה ז שלאחר המאמר שבמילואים: "...פארוואס איז דא די קאלטקייט? דערפאר וואס ס'פעלט אין די דביקות אין הוי' אלקיך אש אוכלה הוא . . די דביקות אין דעם אש אוכלה פון הוי' אלקיך...". ולהעיר מצוואת הריב"ש ואו"ת להה"מ שבמילואים: "...וכי אפשר לדבק עצמו [בהקב"ה] והלא אש אוכלה הוא . . לעבוד את ה' בהתלהבות, וזהו דביקות גמור בו ית', זה א"א להיות תמיד, רק מטי ולא מטי כדרך אש...". אוה"ת שבמילואים: "...דוקא לדבקה בו ממש הוא א"א, דהיינו שתשאר עצמיות ומהות הנפש כמו שהיא . . אבל רשפי אש האה' הוא בחי' ביטול הנפש והתכללות בעצמיות א"ס ב"ה...".

(268) ראה הערה 265. ולהעיר מש"פ בשלח, י"א שבט תשכ"א שבמילואים: "...ווי דער רבי נ"ע האט גערעדט בשיחה הנ"ל . . חרפו אויבך הוי' איז די וואס זיינען ניט מודה לגמרי אין אן ענין פון אלקות שלמעלה מהטבע . . אשר חרפו עקבות משיחך, וואס אין הוי' זיינען זיי מודה, ובמילא זיינען זיי שומרי תומ"צ, און אעפ"כ איז בהנוגע ביאת המשיח בפרט זיינען זיי מחרף, וואס דאס דריקט זיך אויס אויך בכללות ענין התומ"צ, אז דאס איז בקרירות...". תקס"ה שבמילואים: "...ע' שרים דקליפה וסט"א ממש

דאס איז ער מודה, ריבוי וואנעט ער לערענט תורה ומקיים מצות, דאס טוט זיך אבער בקרירות, ביז וואנעט אז ס'קען זיין חרפו עקבות משיחך – ס'דא פרטים אין ענין המשיח וואס אין דערויף שטייט ער אין אן אופן פון חרף, ווי ער איז מבאר בארוכה אין דער שיחה. און ווי אזוי קען מען מנצח זיין אט א די מלחמה? זאגט ער, גט כריתות כותב לאשתו, אז ער שניידט אפ – וואס דאס איז דאך דער ענין פון כריתות און גט, דער אשתו – וואס דאס איז די ענינים גופניים, און ווי ס'אויכעט מובן מפשרטו של מאמר רז"ל זה, אז דאס איז דאך ענינים המותרים, דו דארפסט דאך האבן א ענין של גט – לולא גט איז דאך דאס כאשתו²⁶⁹ כגופו דמיא, דאס איז זיין גוף, *זיין ענין גשמו, וואס ער איז מותר בזה ע"פ תורה²⁷⁰. בשעת אבער מ'דארף מנצח זיין אט א די מלחמה וואס חרפו אויבך הוי' חרפו עקבות משיחך, אט א דא מאנט זיך די עבודה מצד מסירת נפש, וכידוע אז דוקא ברגלי העם אשר אנכי בקרבו. און אויף דערויף האט געזאגט משה, אז ער איז עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, בשעת ער האט געזען די מסירת נפש אין דעם דור דעקבתא דמשיחא, אז ניט קוקנדיק אויף די העלמות והסתרים, וואס זיי זיינען דאך א חושך כפול ומכופל, סיי פון די וואס אויבך הוי', *נאך מערער פון די וואס חרפו עקבות משיחך, וואס בבואה דבבואה אית להו, איז אט דארט מאנט זיך ארויס א וואויל – אזוי קען זיין דער ענין העבודה, וואס דאס איז דא די מסירת נפש, ביז וואנעט אז אפילו משה האט דאך געפילט באַ זיך אן עניוות לגביהם.

❧ דקדוקי תורה ❧

אשר הם נק' אויבי ה' ממש . . . ומהם נמשכים הע' אומר' העולם שלמטה שאין להם חלק כלל באלקי ישראל וכופרים בעיקר . . . המינין והאפיקור' אשר אינן כופרים בכל, רק מאמיני' בתורת משרע"ה וכופרים ומכחישי' בתשבע"פ, ומה גם [ש]הם מזרע ישראל . . . אלו האפקורסי' המודי' במקצת . . . והנה עתה במשך הגלות הזה . . . בכל דור ודור ימצאו קליפות כאלו אשר הם מזרע ישראל דוקא ואינם כופרי' בעיקר . . . רק שאינם כאפקורסי' הנ"ל, רק בדקות ורוחניות יותר . . . שמודה בכל רק שרוצה להקל העו"ל העבודה... ע"ש. – ולהעיר מהצד השוה שבין הדברים החריפים שם נגד הנמנעים מעבודת התפלה ומ"ש בכל היוצא למב"ד שבמילואים.

269 בכורות לה, סע"ב (לפנינו): "...אבל אשתו לא. מ"ט, אשתו כגופו דמי", וברי"ף (שבת קמה, ב), רא"ש, ועוד: "...דמיא". ועד"ז מנחות צג, ב: "...הני תרתי דלאו כגופיה דמיא, אבל אשתו דכגופיה דמי"... ברכות כד, א: "אשתו כגופו". כתובות סו, א: "אשתו גופיה הואי". זח"ב קיז, רע"ב: "אשתו כגופו דמיא". תקו"ז תס"ט (ק, סע"ב): "...כמה דאוקמוהו מארי מתני' אשתו כגופו דמיא...". ולהעיר מסנהדרין כח, א: "...קמ"ל דבעל כאשתו". חי' רבינו יונה שם כז, ב (יז, ג): "...לפי שהבעל כאשתו וכגופו היא חשובה . . . לפי שהבעל כגוף אשתו הוא... ע"ש.

(270) [בהקלטה שתח"י נשמע כאן קצת הפסק, ויש לברר האם חסר כאן].

וואס דאס איז אויכעט מקושר מיט תחילת הפרק²⁷¹ וואס ער זאגט, אז אע"פ וואס בימי משה איז געווען דער צבאות הוי', און איצטער איז דאך די עבודה, ניט נאר מצד אות הוא בצבא שלו, נאר אויכעט אין צבאות, וואס דאס איז דאך נאך למטה מזה – ווי די עבודה אין עולמות ב"ע, ביז אין עולם הזה התחתון, איז אט א דא קען מען מבזבז זיין כל האופרות, ווארום הקב"ה עוזרו און איז מבזבז די אופרות שלמעלה וואס זיינען זיך אנגעקליבן מדור דור, על דרך ווי דא איז דא דער דור אחר דור מחרף, און דאס מאנט באַ עם אויכעט ארויס די מסירת נפש אין אן אופן ווי ער זאגט אין מדת הנצח, אז דאס איז עם נוגע אין עצם נפשו, וואס דערפאר שטעלט ער איין כל עניניו, מיט אופרות שלו – וואס אזוי וואלט ער דאס גארניט באוויזן, על אחת כמה ניט מבזבז געווען – אויכעט האופרות וואס ער האט סיי פון זה א"ל, סיי פון אלקי אבי וארוממנהו, און דאס איז ער מבזבז, ביז וואנעט ער שטעלט אויכעט איין חיי נפשו, <וכידוע הסיפורי...> וכידוע הביאור אן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, וואס דאס גייט אויף דעם שכר היותר עליון – ווערט ער אלץ אנגערופן בשם פרס. וואס איז זיין ענין? ווי די תורת פון דעם אלמן רבי'ן, אז עמך לא הפצתי – מי לי בשמים ועמך לא הפצתי בארץ, זע איך וויל זע גארניסט, איך וויל ניט²⁷² דיין עוה"ב, איך וויל ניט דיין ג"ע, איך וויל מערניט ווי דרך אליין – וואס דאס איז דאך העכער פון חיי נפשי²⁷³, וואס דאס איז דאך פארבונדן מיט עוה"ב, און מיט ג"ע, ביז ג"ע העליון, וואס פון דארטן נעמען זיך די חצובות מתחת כסא הכבוד, וואס כסא הכבוד איז דאך דאס דער ענין פון ג"ע העליון. און ווי אזוי איז ער מנצח די מלחמה? איז דאס אין אן אופן וואס דוקא ער איז מבזבז כל האופרות, ביז מיט חיי נפשו, אז עמך לא הפצתי – זע איך וויל מערניט ווי דיר אליין.

⌘ דקדוקי תורה ⌘

---

(271) תש"י רפי"א (שבעערות 70-72): "...שישראל נק' בשם צבאות הוי', דשם צבאות הוא שם קדוש... ושם זה נתגלה ע"י הנביאים, דבתורה לא נזכר שם צבאות, ונזכר רק צבאות הוי' וקאי על ישראל...".

(272) ["וויל ניט" – נאמר בקול של התרגשות, עם הפסקה לאחריו לאיזה רגעים].

(273) לכאורה נאמר "נפשי" (ולא "נפשו" – כדלעיל ולקמן בפנים), ואולי הוא בהמשך ל"איך וויל...".

און אין דערויף איז אויכעט – ווי ער איז מבאר בארוכה²⁷⁴ אין דעם פֿרק – איז דא *ניט נוגע וואס פאר א מנגד זאל זיין, אז *ניט נאר אויף א ענין עיקרי, *ניט נאר אויף א מצות עשה מן התורה, *ניט נאר אויף א מצוה מדברי סופרים, *ניט נאר אויף א דקדוק קל של דברי סופרים – אויב נאר ער ווייס אז דאס איז ניט ווי דער רצון העליון, *איז דאך דאס א מנגד אויפן רצון העליון, איז אויף דערויף שטעלט ער זיך איין מיט כל מציאותו, *ניט נאר פון זיין גוף ונפש הַפֿהמית, נאר אויך מיט זיינע אויפֿרות יקרים מכל יקר, ביז מיט חיי נפשו, ביז מיט חיי נפשו האלקית. און ווי אזוי האט מען אויף דערויף כחות? דאס איז ווי געזאגט, אז דורך דערויף וואס מ'איז מבוז די אויפֿרות שלמעלה, ס'דא דער הקב"ה עוזרו, און וויבאלד אז מ'דארף האבן די מלחמה גדולה ביותר, ביז חיי נפשו, ביז חיי נפשו האלקית – איז ווי אזוי קומט אט דא אראפ דער עזר? אז מלמעלה איז מען אויכעט מבוז די אויפֿרות הכי יקרים. און²⁷⁵ דער סדר בזה איז דאך, ווי ער זאגט אין דעם פֿרק, אז מ'איז פותח ונותן האויפֿרות לפקדי החיל, אבער די כוונה איז צו די אנשי חיל, שהם המביאים את הנצחון – ווער בריינגט אראפ דעם נצחון בפועל? איז דאס איז די אנשי החיל, מערניט וואס דער עזר להם קומט דורך דורך די פקדי החיל, ביז דער ראש²⁷⁶

— דקדוקי תורה —

(274) לכאורה קאי על מ"ש כמ"פ במשך פי"א (שבהערות 196, 198, 204) שנצחון הוא כדי לשמור על רצונו (אפי' ב"איזה דבר" שחפץ בו): "...מדת הנצחון, דכאשר יאמר אדם דבר נגדו או יעשה דבר שאינו כרצונו, הנה ינצח כנגדו להוציא כאור צדקו. . בו שייך ענין הנצחון יותר לגלות רצונו וחפצו ולהוציא נצחונו. . להוציא נצחונו שיהי' כרצונו וחפצו. . להוציא הנצחון שיהי' כחפצו ורצונו. . ענין הנצחון הוא דוקא כשיש מנגד המונע ומעכב ואז שייך נצחון, דבלא מנגד אינו שייך ענין הנצחון כלל ומנהיג מלכותו כחפצו, אמנם כאשר חפץ באיזה דבר וישנו מנגד לזה, אז עומד בנצחון כנגדו ומוציא נצחונו. . דישראל נק' צבאות הוי' לפי שהם אנשי החיל אשר הם עושים רצונו של מקום לנגד את המנגד...".

(275) תש"י שם (ע' 132): "דהסדר בזה הוא, דבעת מלחמה פותחים את האוצרות ונותנים אותם ע"י שרי הפקידים שהם פקדי החיל, והכוונה בזה הם אנשי החיל שהם דוקא עושים את הנצחון. והדוגמא מזה יובן למעלה. . ובעת המלחמה פותחים את האוצרות שמוסרים אותם ע"י פקידים, שהם פקדי החיל. אמנם הכוונה הוא בשביל החיל, לפי שהן הנה המביאים את הנצחון...". שם פי"ט: "...וכל הון יקר שבהאוצרות ניתן לאנשי החיל שהם הם המנצחים. הגם שמסירת האוצר הוא ע"י שרים ופקידים דוקא, אבל הכוונה פנימי' הם האנשי חיל אשר בהם ועל ידם בא הנצחון בפועל".

(276) אולי מבאר בזה, שמ"ש בפי"א (שבהערה הקודמת) "שרי הפקידים שהם פקדי החיל", פירושו: השרים של הפקידים, והיינו שיש שרים הממונים בתור "ראשים" על הפקידים (ו"שהם פקדי החיל" קאי רק על הפקידים – וכדמשמע מההמשך שם: "ע"י פקידים, שהם פקדי החיל"). ואולי מדייק עוד מל' "שרים ופקידים" שבפי"ט (שבהערה הנ"ל), שלא כל השרים (שע"י נמסרים האוצרות) נק' "שרי הפקידים", כיון שיש שר הממונה בתור "ראש" על כל ה"ראשים" הנ"ל. וילע"ע.

וראשים עליהם וואס דאס איז דער ראש וראשים פון כל פקידי החיל. וואס²⁷⁷ דורך דערויף וואס דער צבא, וואס דאס איז די אנשי החיל, וואס דאס איז דאך דער עיקר הצבא, איז צוליב זיי איז מ'איז מכובד און זיי גיט מען איבער אט א די אוצרות, איז אט א דעמאלט זיינען זיי מנצח די מלחמה. און אט א דעמאלט טוט זיך אויף די ענינים אין אן אופן מלמטה למעלה, אז ס'דא דער ענין פון צבאות, און דערנאך דער ענין פון אות הוא בצבא שלו, ביז מ'קומט צו צבאות הוי', וואס דאס איז דער ענין פון פרזנו בישראל, דער הנצח זה בנין ירושלים, פרזות תשב ירושלים. וואס דערפאר איז מען דאך מבאר, אז והנצח זה בנין ירושלים – מיינט מען דאס גיט די ירושלים וואס ס'געווען פאר מקדש ראשון <ובנין...> און מקדש שני, וואס דעמאלט איז דאך גיט געווען נצח, וואס דאס איז דאך אויכעט פון לשון נצחיות – ס'איז דאך דערנאך חרבה ירושלים, נאר דאס גייט אויף ירושלים פון בית המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו ע"י משיח צדקנו, וואס אין דעם ירושלים איז דא דער פרזות תשב ירושלים, וואס דאס איז דער ענין פון צבאות הוי', אן קיין חומה

ב... (חסר קצת)²⁷⁸

...ביתר²⁷⁹ שאת וביתר עז. וואס דאס איז דאך אויכעט פארשטאנדיק דערפון וואס מ'איז מכובד די כל האוצרות – דערוויילע האט מען דאך די אלע אוצרות שאצר הוא ושאצרו המלכים אבותיו מדור דור, מיט די סגולות, מיט די אוצרות טובים, און דאס דערגרייכט – ע"י פקידי החיל – ביז די אנשי החיל. וואס כללות כולם ווערט זיך דאך דורך דעם אנכי עומד בניכם ובין הוי' אלקיכם, וואס דאס איז דער נשיא הדור, דער בעל ההילולא, וואס ער איז דאך דער פותח הראשון, און דורך עם קומט אראפ די אוצרות יקרים ביז למטה מטה ביותר, ביז אין די אנשי החיל. וואס דאס גיט זיי דעם כח ועוז אויף פירן די מלחמה, ביז אויספירן אז זאל

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(277) ראה תש"י שבהערה 275 ("...וכל הון יקר שבהאוצרות ניתן לאנשי החיל שהם הם המנצחים...").
 (278) בהנחה מהמאמר כאן (סוסי"ב [ועד"ז תו"מ סו"א]): "...בלי שום חומה בפני המנגד מכיון שנתבטלה כל מציאותו של המנגד (כנ"ל ס"ט)".

(279) [מכאן ואילך הוא חלק ממה שנאמר בניגון של סיום מאמר]. בהנחה מהמאמר כאן (רסי"ג [ועד"ז תו"מ סו"א]): "...וזהו ג"כ כללות הענין דבאתי לגני אחותי כלה, לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה, ולאחרי הגלות והגאולה יהי' לא רק עולם על מילואו נברא, כמו שהי' קודם החטא, כ"א שיהי' ביתר שאת ויתר עז...".

בטל ווערן אפילו אין א דבר קל ביותר, אויב דאס איז נאר א מנגד, און אין דערויף זאל מען אויכעט שטיין מיט מסירת נפש בשלימות, ביז אויף איינשטעלן חיי נפשו — לאחרי דערויף ווי מ'האט שוין מבזבו געווען כל האוצרות, און דאס איז ניט מספיק — אויכעט חיי נפשו, ביז חיי נפשו האלקית. וואס *דורך דערויף איז מען מנצח די מלחמה, מ'קומט פון פיזרן לבין האומות, ווערט מען דער וְהֵייתם לי סגולה מכל העמים, ווי ס'ווערט אין אן אנדער מאמר מבואר, אז דאס איז דער ענין פון אתה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים, אז *דורך די עבודה *אין די עמים, איז *דורך דערויף קומט ארויס די בחירה בגלוי, דורך דערויף וואס ואכלת את כל העמים, אז מ'עסט פון דארטן אויף די ניצוצי קדושה שביניהם. און דערנאך ווערט דער ענין פון פרזות תשב ירושלים, ואני אהי' לה חומת אש. וואס דאס וועט זיין בקרוב דורך יעלה הפורץ לפנינו, דער משיחך — ניט נאר עקבות משיחך, מטא²⁸⁰ רגלין ברגלין, נאר אין דער הנה ישכיל עבדי וגבה וגשא ורם מאד, וואס דאס איז נאך העכער פון די צירוף אדם — אין דעם צירוף פון מאד, און באַ עם וועט דאך זיין דער יִשְׁקֵנִי מנשיקות פיהו, שילמד תורה לכל אחד ואחד מבני ישראל, דער תורתו של משיח — דער יִשְׁקֵנִי מנשיקות פיהו, וואס ע"י העבודה במשך זמן הגלות, וועט דאס אראפקומען בגלוי למטה מעשרה טפחים, בעגלא דידן, בפיאת מְשִׁיחַ צְדָקָנוּ.

(280) ראה פע"ח שבמילואים להערה 226: "...וכאשר יסתיים קיבץ גלות זה מבלוע הקליפות אז הוי עינדא דהוי מטא רגלין ברגלין, ואז יתקיים הכתוב בלע המות לנצח כנזכר בזוהר פ' פקודי...". וראה הערות 226, 227.

מילואים לדקדוקי תורה

הערה 5

א. מ"ש כאן "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" (ולא "מדרש רבה (במקומו)" וכיו"ב¹ כבתש"י), אולי מרמז שיש להביא סמוכין² למ"ש בתש"י "דעיקר שכינה בתחתונים היתה", מבמדבר רבה, בראשית רבה³, פסיקתא דר"כ, וילקוט שמעוני (ואולי גם מדרש הגדול) דלקמן.

כי בתש"י בתחילתו כתב: "ואיתא במדרש רבה (במקומו)⁴ לגן אין כתיב כאן אלא לגני

שולח הגליון

(1) כבאתי לגני תשי"א (0:20): "אין מדרש רבה אויפן ארט". תשכ"ח (0:10): "במדרש רבה במקומו". תשל"ו (0:10): "דער שיר השירים רבה במקומו". ועוד.

(2) ולהעיר מתרל"ג בתחלתו: "באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי . . . ופי' במד"ר במקומו דך"ח (. . . ובפ' נשא קרוב לר"פ י"ג, וע' בפ' בראשית פי"ט), לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתוני היתה", ע"ש [ולהעיר מלקו"ת צו י, סע"ד. שה"ש לא, ד]. ואולי מה שהסתפק בתרנ"ח ב"ואי' במד"ר" בלבד, הוא לרמז לב' (או ג') מקומות אלו שבמדרש רבה, ע"פ ציון זה שבתרל"ג. אך אם (רק) זה הי' הכוונה גם במאמר דידן, לכאורה הול"ל כאן "מדרש רבה", ולא "מדרש" סתם.

(3) אף ש"באתי לגני" לא נזכר בכ"ר דלקמן בפנים, ולכאורה אינו נכלל במאמרי המדרש "אויף דערויף" (עה"פ באתי לגני) – ראה תרל"ג שבשוה"ג הקודם.

(4) מ"ש כאן הוא תוכן ופירוש דברי המדרש, ולא העתק לשונו [ואילו בתרצ"ט בתחלתו הובא הששה"ר כלשונו (בדפוס ווילנא, חוץ משינויים אחדים): "חטא אדם הראשון נסתלקה" ולא "ונסתלקה", "הרשעים מה יעשו" ולא "עשו" – כנוסח דפוסים אחרים] ובארוכה. ואולי י"ל שזהו גם מכוונת ה'ל' כאן (ובהנס' בדקדוקי תורה הערה

(2): "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" – ש"ער" קאי על בעל ההילולא (שלא נזכר כאן בפירוש), ו"זאגט ער זיך . . . אין מדרש" היינו שבעל ההילולא אומר כן מעצמו בפירוש המדרש, אף של' המדרש הוא באו"א. ולפ"ז יוצא ש"אויף דערויף" קאי (גם) על מקומות בדרושי בעל ההילולא (ולא (רק) במדרש) שבהם נאמרה כן עה"פ באתי לגני. ובעומק יותר, אולי י"ל ש"זאגט ער זיך" מרמז להמבואר בכ"מ, שצדיקים "גיבן זיך אריין" בעניני התורה שלימדו [אף שלא חידשו בהם, ובפרט באלו שחידשו] – ראה שיחת כ' מנ"א ה'שי"ת (לקו"ש חט"ז ע' 540): "ער לאזט זיך איבער אין די כתבים, און ווי זיך, ווי ער גייט אין הימל". אחש"פ תשט"ז (שיחו"ק ע' 229): "די רביים,

לגנוני, למקום שהי' עיקרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה, ועל ידי חטא עץ הדעת נסתלקה השכינה מארץ לרקיע, וע"י חטא קין ואנוש נסתלקה השכינה מרקיע א' לב' וג', ואח"כ בדור המבול נסתלקה מרקיע ג' לד', וכדאיתא במד"ר ע"פ וישמע את קול הוי' אלקים מתהלך בגן א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, קפיץ ואזיל קפיץ ואזיל".

אבל בשיר השירים רבה עה"פ (ה, א) ה'ל' הוא⁵: "באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני, למקום שהי' עיקרי מתחלה, ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן, א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ וסליק מקפץ וסליק, חטא אדה"ר (ו)נסתלקה⁶ השכינה לרקיע הראשון, חטא קין נסתלקה לרקיע השני, חטא אנוש נסתלקה לרקיע השלישי, חטא דור המבול נסתלקה לרקיע הרביעי...".

ברוב מפרשי המדרש [יפה קול (השלם)]⁷, וכ"כ

שולח הגליון

האבן זיי זיך אריינגעשטעלט און אפגעגעבן אין זייערע מאמרים". לקו"ש חכ"ז ע' 24, וש"נ. חל"ב ע' 23. סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 375. תשי"ג ח"א ע' 269. ח"ב ע' 622. תנש"א ח"א ע' 139. והיינו שזה שבתש"י לימד את הששה"ר (ובפרט) במילים אחרות מל' המדרש, ובאופן שמפרש את דברי המדרש, הנה בזה "אמר" ונתן את עצמותו. וראה עוד בל' "זאגט ער זיך" לקמן שוה"ג 10.

(5) כ"ה לפנינו, ולהעיר מדרשות ר"י אבן שועיב דלקמן בפנים (סוף אות ב).

(6) ראה שוה"ג 4 שבתרצ"ט איתא: "נסתלקה". (7) ד"ה ועיקר (הב'), והוא העתקת לשון עצמו מיפה תואר (השלם) לב"ר פי"ט, ז [יג], ד"ה עקר (הב') – בהתאם למ"ש בהקדמתו ליפה ענף [הנדפס בריש ס' יפה קול (השלם) – איזמיר תצ"ט (כיון שיפה קול הוא באמת חלק מיפה ענף על מדרשי כל החמש מגילות, ונק' יפה קול רק ע"י המו"ל דדפוס ה"ל)]: "ואף שלא אצטרך לחדש עליהן פי', כי המעיין ימצאם במדרש הנד' [- מד"ר עה"ת] . . . הוזקתי להביא פירושם גם בזה, מפני שצריך לחדש בהן כמה דברים כפי קשורן עם הכתובי' אשר במגלות אלו, ומפני כמה שנויין שבאו בלשונם פה מלשונם שם, וגם להקל על המעיין שלא יצטרך לחפש אחריהן שם". וראה לקמן בפנים אות ב.

שכינה בתחתונים¹³.

אולם בכמדבר רבה פי"ג, ב: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני, לגנוני, למקום שהוא עיקרי מתחלה, וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום, א"ר חמא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך בגן, מקפץ ועולה. . . כיון שחטא אדם נסתלקה השכינה...". ומההוספה "וכי עיקר שכינה... מוכח (לכאורה) ששם אינו בניחותא – וכן פירש בסה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 400: "...וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה (בתמי)".

ב. והנה הלשון "עיקר שכינה בתחתונים היתה" אכן נמצא בבראשית רבה פי"ט, ז: "וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום. . . א"ר אבא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ ועולה, עיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון שחטא אדה"ר נסתלקה שכינה...". – אך לא נזכר שם הפסוק ד"באתי לגני¹⁴.

אבל בפסיקתא דר"כ פ"א איתא: "באתי לגן

שוליי הגליון

בתחתונים, אולם חטא הדורות הקודמים גרמו להפסיק הדבוק הזה, עד שבאו האבות שהם התחילו לעלות בהר ה' ולהמשיך ההשגחה והשכינה אל הארץ. . . שהגם שהיה מכוונת האלהי שיהיה חבור לעליונים עם התחתונים, לא התקיים זה ע"י חטאי הדורות. . . עד שבאו השלמים האבות עד משה איש האלהים שהתחילו לעלות בהר ה' וירד ה' על הר סיני... ע"ש.

13) ומ"ש במדרש מיד לפני"ז "למקום שהי' עיקרי מתחלה", לכאורה אפשר לבאר (להמלבי"ם), שלפועל היתה השכינה בתחתונים לזמן קצר ושוב נסתלקה, אבל זמן זה בטלה במיעוטה לדעת השהש"ר – וע"ד מ"ש העקידה (פ' יתרו שער מ"ד חלק הראשון, ד"ה ועתה ואילך) בענין דומה, והביא כאן תוכן דבריו ביפה קול (השלם ד"ה ועיקר (הג'')) בזה"ל: "דאע"ג דעיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון דתכף ומיד נסתלקה. . . כשראה קלקול אדם, ולא כשרא העולם מיד אלא סמוך לבריאתו, וקרי ל' תחלת הבריאה דה"ל כאלו לא היתה עיקר שכינה בתחתונים כלל, כיון דמיד עלתה", ע"ש (וביפ"ת לב"ר פ"ג, ט [יב]).

14) וראה לעיל שוה"ג 3.

ביפה מראה לירושלמי ברכות פ"ב ה"ח (ד"ה לרעות בגנים). עץ יוסף⁸. משמעות ציוני המתנות כהונה. משמעות ציוני פי' מהרז"ו כאן, ובפסיקתא רבתי פ"ה, ז. כנפי יונה (ווארשא תרל"ו). חידושי רי"ח (ווילנא תרנ"ח) [[אכן למדו, שכוונת השהש"ר הוא שעיקר שכינה היתה בתחתונים בתחילת הבריאה, אך לא ביארו⁹ איך לפרש את הל' "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה"¹⁰. ולאידך, במלבי"ם עה"פ הביא את המדרש בקיצור: "ובמדרש באתי לגני לגנוני עקר שכינה מתחלה לא בתחתונים היתה", ולכאורה משמע שלדעתו הוא בניחותא¹¹, ושס"ל בדעת השהש"ר¹² שבתחילת הבריאה לא היתה עיקר

שוליי הגליון

8) ד"ה ועיקר. ולהעיר, שחסר שם הציון "יפ"ת", כי חציו הראשון ("דקדק לומר לשון זה. . . שאין מקום פנוי מהשכינה") הוא ל' היפ"ת (השלם) ויפה קול (השלם) שבשוה"ג הקודם, ורק חציו השני שייך להציון לנזר הקדש (- השלם לב"ר שם, ד"ה מהלך). ואף שהעץ יוסף נקט דיבור המתחיל "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה", מ"ש אח"כ "דקדק לומר לשון זה", קאי לכאורה רק על דיוק הל' "עיקר שכינה", כי הוא ל' מקורותיו הנ"ל – יפ"ת (השלם): "עקר שכינה בתחתונים היתה, דקדק לומר לשון זה...". יפה קול (השלם): "ועיקר שכינה, דקדק לומר לשון זה...". ונזר הקדש (השלם): "ודקדק לומר עיקר שכינה בתחתונים".

9) חוץ מבפסיקתא דר"כ (באבער) פ"א, הערה יא ("בלשון שאלה"). כנפי יונה ("בלשון שאלה, האם עיקר שכינה לא בתחתונים היתה מאז"). תוספות מאיר עין לפסיקתא רבתי פ"ה, אות כד ("בתמיה"). וחידושי רי"ח ("בלשון תימה. . . בחר המדרש לשון ערומים וכמתמה וכי עיקר שכינה לא בתחתונים היתה").

10) ואולי גם זה הוא מכוונת מ"ש כאן (ובהנס' בדקדוקי תורה הערה 3) "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" – שאף שהשהש"ר אינו אומר כן בפירוש (וגם המפרשים לא ביארו בזה), כן היא משמעות הדברים המובנת מאילוי (וראה גם לקמן בפנים (אות ב) ע"ד שתיקת היפה קול), ויל"ע. ולהעיר מל' הש"ס בכ"מ (ברכות ט, א וש"נ) "מכללא איתמר" – דאף שלא נאמר הענין בפירוש, בכ"ז אמרו ע"ד בסתם "אמר ר' פלוני", וגם אחר ההבהרה ד"לאו בפירושא איתמר", עדיין מתואר בל' "מכללא) איתמר" (ולהעיר מלקו"ש ח"ה ר"ע 292, וש"נ). וראה עוד בל' "זאגט ער זיך", לעיל שוה"ג 4.

11) ואולי ס"ל לדייק כן משינוי הל' שבין הבמדב"ר דלקמן בפנים ("וכי. . . אינה") והשהש"ר ("לא").

12) ולהעיר ממלבי"ם תהלים כד, א: "...וכמ"ש שמיום שברא הקב"ה את עולמו נתאוה שיהיה לו דירה

הרג הכל נסתלק לרקייע שני, בא אנוש ועבד עבוד' זרה ונסתלק לשלישי, באו דור המבול השחיתו דרכם נסתלק לרקייע רביעי, באו בוני המגדל נסתלק לחמישי, בא נמרוד נסתלק לששי, באו סדומיים נסתלק לשביעי, בא אברהם הוריד השכינה מן השביעי לששי, בא יצחק והורידה לחמישי, בא יעקב והורידה לרביעי, בא לוי והורידה לשלישי, בא קהת והורידה לשני, בא עמרם והורידה לראשון, בא משה והורידה לארץ למשכן, ועל זה באה הצואה למשה להקים המשכן שהוא ראוי להשרות שכינה בתחתונים".

ולהעיר, שבלקו"ש חי"ח ע' 176 מביא הל' "עיקר שכינה בתחתונים היתה" (במרכאות), ומציין בהע' 35: "שהש"ר עה"פ (שה"ש ה, א), וש"נ", ע"ש. ולהעיר עוד, שמבין כל המוגהים, רק בב' מהם מצויין למקומות אחרים במדרש. בתש"מ (שי"ל בשעתו): "דאיתא במדרש רבה", ובהע' 2: "שהש"ר שם. וש"נ". ובתשל"ח (ט"ו בשבט, שי"ל בתשמ"ט): "דאיתא במדרש", ובהע' 4: "שהש"ר במקומו. וש"נ" (ולהעיר, שהפנים דהמאמר שם אינו בהסגנון דמאמרי באתי לגני דיו"ד שבט, ע"ש). ואפילו בתשי"ט שכתוב שם: "ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא בהמאמר עפ"י המבואר במדרש", מצויין ע"ז (בהע' 4) רק "שהש"ר עה"פ". וראה גם לקו"ש ח"ו ע' 81, והע' 5. סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 292, והע' 10. תשמ"ח ח"א ע' 232, והע' 41.

הערה 9

ואולי הוספת "דערנאך" מרמזת (גם) להמבואר בלקו"ש ח"ו ע' 82 (שיחה ליו"ד שבט) – ע"פ תוכן הענין ד"עיקר שכינה בתחתונים היתה" שבתש"י – שזה שעה"ז היא "עולם הקליפות וסט"א", הוא ענין שניתוסף לאחרי הבריאה, ע"י חטא עה"ד, ואינה מוכרחת להיות כן מצד עצם מהותה (וע"ש ההוראה מזה בעבודת ה').

ולהעיר, שע"פ מ"ש בלקו"ש חכ"ה ע' 429 [סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 200] הע' 52 לכאורה יוצא, שמצד הכוונה העליונה לא היתה מקום לחטאים וירידה בפועל, במשך כל ששת ימי בראשית, עד שנברא אדם הראשון "בסוף מע"ב

אין כתיב כאן, אלא באתי לגני לגנוני, במקום שהיא עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים הי' . . אמר ר' יצחק, כתיב צדיקים ירשו ארץ . . עיקר שכינה מתחלה בתחתונים היתה", ע"ש. ועד"ז בילקוט שמעוני נשא רמז תשיא¹⁵: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני לגנוני, במקום שהוא עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים היה". מדרש הגדול פקודי מ, לד: "באתי לגן אין כת' כן, אלא באתי לגני, לגנוני, למקום שהיה עיקרי מתחלה, עיקר השכינה בתחתונים היתה".

ונמצא, שע"פ מקומות אחרים שב"מדרש" (במד"ר לא "במקומו", וגם במדרשים אחרים) הנ"ל, מובן שכוונת השהש"ר כאן הוא "דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ואפשר להביא עוד סמוכין, ממה שהיפה קול העתיק כאן את לשונו מיפ"ת לב"ר¹⁶ מבלי לחדש ולהעיר כלל בקשר לשינוי הל' שבין השהש"ר והב"ר – למרות שכתב בהקדמתו⁷ "שצריך לחדש בהן כמה דברים . . (ו) מפני כמה שנויין שבאו בלשונם פה מלשונם שם" – וא"כ משמע שהיפ"ת ס"ל שאין כאן שינוי משמעותי (כ"כ). וביותר משמע כן ממה שהעתיק כאן לשונו מד"ה עקר (הג') שביפ"ת לב"ר הנ"ל, והשאר הדיבור המתחיל "ועיקר שכינה בתחתונים היתה" (אם אין זה טה"ד), למרות שמיד לפני"ז נקט (ב' פעמים) דיבור המתחיל "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה". וראה גם מ"ש ביפה מראה הנ"ל: "כדאמר בחזית [- שהש"ר] באתי לגני לגנוני דהיינו לשון חופה משום דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ולהעיר בכל הנ"ל מדרשות ר"י אבן שועיב פ' ויקהל פקודי (קראקא של"ג – לד, ב): "ואמרינן במדרש חזית בפסוק באתי לגני, אמר רבי לוי עיקר שכינה בתחתונים היתה, דכתיב וישמעו את קול ה' אלדים מתהלך בגן, בא אדם הראשון וקצץ בנטיעות ונסתלק לרקייע ראשון, בא קין

(15) אולי י"ל ע"ד הרמז, שביל"ש זה מרומז הענין ד"נשא את ראש" שהתחיל ב"תשיא" באתי לגני, וד"ל.

(16) כנ"ל שוה"ג 7.

[ברענגט דאס אויך אפ דער רבי אין די מאמר, און איז דאס מפריד בפני עצמו, און מה שאין כן, פון רקיע הא' לב' וג', איז שטעלט ער דאס ביידע צוזאמען – ולכאורה פירוש, שזהו הטעם שמביא גם תוכן החטא – "חטא עץ הדעת" (ולא "חטא אדם הראשון"), ולא כבשאר החטאים שהזכיר החוטאים "חטא קין ואנוש". . בדור המבול", ולא תוכן החטאים.

ואולי י"ל עד"ז גם במאמר דידן, שמ"ש תחילה "חטא עץ הדעת" ושוב "חטאים" סתם, הוא לפי שאינו נוגע להביא את התוכן הפרטי של שאר החטאים, כיון שהעיקר הוא הסילוק מהארץ לרקיע שנעשה ע"י חטא עה"ד. ועד"ז מ"ש "שלאחריו", היינו ששאר החטאים באו רק לאחר ה"נתינת מקום", "סיבה וגורם", ו"מקור" שלהם – חטא עץ הדעת.

ערה 12

וראה תנחומא נשא טז¹⁹: "ברא את האדם וצוה אותו. . ועבר על צויו, אמר לו הקב"ה כך הייתי מתאוה. . ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו, מיד סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון, מנין? דכתיב. . כיון שעברו על הציווי סילק שכינתו לרקיע הראשון. עמד קין והרג להבל, מיד סילק שכינתו לרקיע השני²⁰. עמד²¹ דורו של אנוש²² והיו עובדי עבודה זרה שנאמר אז הוחל לקרוא בשם ה', וסילק שכינתו לשלישי.

שוליי הגליון

19) ועד"ז בתנחומא (באבער) נשא כד, וחלק מהשינויים מובא בשוה"ג הבאים. ולהעיר מל' אבקת רוכל (לרבינו מכיר) ספר ראשון, ח"ב – שהוא כנראה (ע"פ נוסח) מתנחומא זו: "עבר אדם על צויו, אמר הקב"ה מתאוה הייתי. . עברת על צווי, עלה לרקיע ראשון. חטא קין עלה לשני. חטא דור אנוש עלה לג'. חטא דור המבול עלה לד'. חטא דור הפלגה עלה לה'. חטאו אנשי סדום עלה לו'. חטאו אמרפל וחבריו עלה לז". וראה גם ל' הדר זקנים שבשוה"ג 35 (שכנראה גם הוא (ע"פ נוסח) מתנחומא זו). 20) בתנחומא (באבער) שם: "מרקיע הראשון לרקיע השני", ועד"ז לקמן בשאר הרקיעים. 21) מכאן ואילך הושמט ברוב הדפוסים (כמ"ש בתנחומא (באבער) שם הערה קכו), והועתק כאן מדפוס (קושטדינא ר"פ), מבלי לדלג, לתועלת אלו שאינו תח". 22) בתנחומא (באבער) שם: "עמדו דור אנוש".

– ריבוי זמן לאחרי שנתאוה כו' ונברא העולם". ובנוגע להזמן דקודם שנברא אדה"ר "הכוונה דנתאוה כו' היתה" רק "שיתהווה עולם (לכתחילה באופן כזה) שיש בו האפשריות ועוליות לרע", ע"י שההעלם ו"הסתור אורו ית" שהי' בעוה"ז מתחילת ששת ימי בראשית, שתוכנו הוא "שאינ נרגש בעולם שהתהוותו הוא מאלקות – נותן את האפשריות שיהי' "מלא קליפות וס"א שהן נגד ה' ממש", ע"ש.

ערה 11

ראה תשי"א ס"ב¹⁷: "שבענין החטא, הרי עיקר החטאים הי' חטא עה"ד, שהרי ע"י חטא עה"ד הי' נתינת מקום לשאר החטאים, וחטא עה"ד הי' סיבה וגורם להחטאים דקין ואנוש וכו'". ועד"ז תשי"ד (0:15): "דעם חטא עץ הדעת, וואס דאס איז דאך געווען א מקור אויף אלע ענינים פון חטאים שלאחר זה". תשט"ו (0:10): "חטא עץ הדעת, וואס דורך דערויף זיינען זיך אויך געקומען די חטאים שלאחריו".

עוד מבואר בתשי"א שם¹⁸, ש"הטעם שאינו מצרף (בהמאמר) חטא עה"ד עם החטאים דקין ואנוש וחושב זה בפ"ע" הוא, כי הסילוק מארץ לרקיע שבחטא עה"ד הוא עיקר ענין הסילוק (נוסף על מה ש"זה בעיקר נוגע לנו"). ושם (6:45) נזכר עוד פרט בזה: "וואס דערפאר

שוליי הגליון

17) ועד"ז (5:45): "פונקט אזוי ווי בפשטות, איז דער חטא עץ הדעת געווען דער סיבה, און דער נתינת מקום, אז זאל דערנאך קענען זיין דער חטא קין והבל, און חטא המבול, מיט אט א די אלע, וואס האבן מסלק געווען דערנאך פון רקיע הא' לב' און אזוי העכער...". 18) ועד"ז (6:05): "...איז אט אזוי איז אויכעט אין דעם פנימיות הענין, איז וואס איז געווען דער עיקר ענין הסילוק? איז דאס אט דאס אלץ וואס האט זיך אפגעטאן בתחתונים, וואס מ'האט מסלק געווען די שכינה פון עולם הזה – פון דעם עולם הזה התחתון. פונקט אזוי ווי דא איז געווען דער עיקר שכינה וואס ס'ניטא העכער, אין העכערע עולמות, איז אט אזוי – איז וואו הערט זיך אן דער עיקר החטא, און <וואס איז נוגע...> וואו איז מער נוגע דער עיקר החטא? איז דאס נוגע דוקא אין דעם חטא עץ הדעת, וואס ער האט מסלק געווען [פון?] ארץ לרקיע הא'".

שהוא רקיע א', נסתלקה³⁵ משם ועלתה ביסוד, וכן עשו כל השבעה דורות עד שהעלוה...".

אלשיך בראשית ג, יז (ד"ה ובוה): "אך בהעוות האדם. . . נסתלקה שכינה עד לרקיע כמשז"ל כי ע"י שבעה עלתה עד לרקיע השביעי [- בדפ"ר: הראשון]. שם תהלים קלט, ח: "על ידי חטא אדם נסתלקה שכינה מעל הארץ ועלתה לרקיע ראשון כנודע מרז"ל".

מאמר הרקיעים (טשערנאוויץ תר"כ) לרמ"ע מפאנו בתחלתו (ד"ה ודע כי ביום): "ביום ברוא אלקים אדם היתה שכינה בתחתונים, ובחטאו נסתלקה לוילון. . . בא קין ואמר לית דין ולית דיין והרג את הבל. . . נסתלקה לרקיע ממש הוא השני ממטה למעלה. . . באו דור אנוש עלתה לשחקים. . . בא דור המבול והיא עלתה לזבול. . . בא דור הפלגה ועלתה למכון. . . באו אנשי סדום עלתה למעון. . . ובמרדו של אמרפל שהוא ומצרים ובני חם כחשו בה' ויאמרו לא הוא, נסתלקה לערבות".

מגלה עמוקות עה"ת מהדו"ת³⁶ פ' תשא דרוש ד (ע' רכה): "יעקב החזיר השכינה למעון שהוא רקיע ג' מז' רקיעים שעלתה השכינה מזה העולם כדאיתא במדרש רבה על פסוק ה' אלקים מתהלך בגן".

שול"י הגליון

(35) לכאורה אפ"ל שמ"ש בתשי"ד ("מ'האט... נסתלקה. . . און דערנאך. . . איז זי זיך עלתה למעלה ביז דעם רקיע השביעי") ותשל"ט ("עלתה למעלה, נסתלקה ממטה למעלה") שבדקדוקי תורה הערה 12, הוא מיוסד (גם) על ל' הע"ח, אלשיך, ורמ"ע מפאנו שבפנים (ושער ההקדמות שבשוה"ג הקודם). וראה גם שהש"ר כאן: "מקפץ וסליק. . . נסתלקה", ב"ר הנ"ל בפנים: "מקפץ ועולה. . . נסתלקה", במדב"ר הנ"ל שם: "מקפץ ועולה. . . נסתלקה" (שהובאו בארוכה במילואים להערה 5). תוספות (הדר זקנים) יתרו יט, כ: "נסתלק ועלה לרקיע ראשון, בא קין והרג את הבל אחיו עלה עד לרקיע שני". ולהעיר משו"ע אדה"ז או"ח סי' תרכג, סי': "ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו. . . ועכשיו תעלה למקומה". (36) בני ברק תשמ"ב.

עמד דור המבול³³ והכעיס שנאמר ויאמרו לא-ל סור ממנו וגו', סילק²⁴ שכינתו לרביעי. עמד²⁵ דור הפלגה ואמרו לא הימנו לבור לו בעליונים וליתן לנו את התחתונים הבה נבנה לנו עיר ומגדל, מה עשה להם ויפץ ה' אותם וגו', סילק²⁶ שכינתו לרקיע חמישי. עמדו הסדומים והכעיסו²⁷ שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים, רעים זה לזה וחוטאין²⁸ להקב"ה, [מאד שהיו מכוונים וחוטאים²⁹] ויש אומרים מאד דם שפיכות דמים, סילק³⁰ שכינתו לרקיע הששי. עמד אמרפל³¹ וחבריו והכעיסו, סילק³² שכינתו לרקיע השביעי³³.

הערה 13

וראה עץ חיים שער לו (שער מיעוט הירח) פ"ב: "שאמרו³⁴ רז"ל שאדם הראשון סילק את השכינה לרקיע ראשון ודור אנוש כו' עד שהעלה. . . וא"כ נמצא ששבעה רקיעים התחתונים שבה כבר עלתה בימי אדם הראשון. . . המלכות שבה

שול"י הגליון

- (23) בתנחומא (באבער) שם: "עמדו דורו של מבול".
 (24) בתנחומא (באבער) שם: "מיד סילק".
 (25) בתנחומא (באבער) שם: "עמדו".
 (26) בתנחומא (באבער) שם: "עמד וסילק".
 (27) בתנחומא (באבער) שם ליתא.
 (28) בתנחומא (באבער) שם: "וחטאים בגילוי עריות, לה' בע"ז, מאד בשפיכות דמים".
 (29) כן מובא מכת"י ספרדי בתנחומא (באבער) שם הערה קכח, ולדעתו כצ"ל.
 (30) בתנחומא (באבער) שם: "מיד סילק".
 (31) בתנחומא (באבער) שם: "הפלשתים".
 (32) בתנחומא (באבער) שם: "מיד סילק".
 (33) ולהעיר גם מכסף מזוקק (לבעהמ"ס רי"ף לע"י) תצוה דרוש ב (צ, ד): "...שנתאוה להשכין שכינתו בתחתונים, וכן כתיב ה' אלקים מתהלך בגן וכו', וכיון שצפה מעשיהם של רשעים, סילק שכינתו, ולא נעשית תאותו של ה"ב"ה עד שהוקם המשכן...".
 (34) ועד"ז בשער ההקדמות דרושי פרצוף רחל, דרוש ד (סט, ג [שסד, סע"ב ואילך]): "...מה שארז"ל כי אדה"ר העלה את השכינה לרקיע הא', ודור אנוש לרקיע ב' וכו', עד שבא אאע"ה שהיה למעלה מז' רקיעים, כמשארז"ל על פסוק הבט נא השמימה, והורידה לרקיע הא' וכו' עד משה רבינו ע"ה שהורידה בארץ. . . והרי זו עליית רקיע הז' שבז' תחתונות שבה בימי אדם, ונמצא כי בימי החול. . . המלכות עלתה ביסוד. . . ועד"ז נתעלו ז' תחתונות שבה אחת לאחת בכל ז' הדורות ההם...".

☞ הערה 14 ☞

ראה תש"י: "מארץ לרקיע . . מרקיע א' לב' וג' . . מרקיע ג' לד'". תרפ"ו [תרצ"ב]: "לרקיע הראשון, ובחטאם של קין ואנוש כו' סילקו את השכינה עד רקיע הז'". תרל"ג: "לרקיע הראשון . . לרקיע השני . . לרקיע השלישי . . לרקיע השביעי". תרל"ג מהדו"ק: "לרקיע הראשון, ואח"כ ע"י חטא דור המבול ודור הפלגה³⁷ וכמה חטאים העלו את השכינה עד למעלה לרקיע השביעי". ובתרצ"ט (ושהש"ר) כאן ותש"ה ס"ע 169 מונה כל א' מהז' רקיעים בפ"ע.

ולכאורה י"ל, שמ"ש כאן בהמאמר "ממטה למעלה" הוא קיצור הכולל ומתאים לכל האופנים הנ"ל בתיאור הסילוק.

וראה לקוטי הש"ס להאריז"ל לב"מ (נב, א) ד"ה האונאה: "ובגמ' הקשו . . ותרצו תנא ברא חשיב מלמעלה למטה ותנא דידן חשיב מלמעלה למעלה . . והענין כי לפעמים השכינה מסתלקת למעלה בעונות הדור ולפעמים יורדת בגלות, והנה תנא דידן דיבר במשנה קודם בנין הבית ואמר מלמעלה למעלה, כי בעונות נסתלקה השכינה למעלה . . ותנא ברא הוא מדבר אחר החורבן, כי אז ירדה בגלות עם ישראל והיא מלמעלה למטה" – ולפנינו כב"מ שם איתא: "...תנא דידן קא חשיב ממטה למעלה..."

ולהעיר מסיום ל' הבראשית רבה כאן³⁸: "עמד משה והורידה מלמעלה למטה"³⁹, ומדובר בהורדת השכינה מרקיע הא' לארץ.

וראה דברים רבה פ"ה, י⁴⁰: "כל שאומר לשון הרע מסלק השכינה מלמעלה למעלה . . מה כתיב

אחריו רומה על השמים אלקים וגו', אמר דוד: רבש"ע, מה השכינה עושה למטה? סלק את השכינה לרקיע". ולכאורה אפ"ל שבקשת דוד הי' על סילוק השכינה מהארץ לרקיע הא', כי קודם בקשתו היתה השכינה "למטה" (מה"רקיע"⁴¹), וא"כ הסילוק מ"למטה" ל"רקיע" (ל' יחיד), י"ל שהוא לרקיע הא'.

ועפ"ז אולי אפ"ל, שגם מ"ש במאמר דידן⁴² "ממטה למעלה" סתם, הוא לרמז להסילוק מהארץ לרקיע, ושמרמזו בזה מ"ש בתשי"א (ס"ב)⁴³, שעיקר הסילוק הי' מהארץ לרקיע⁴⁴.

ואולי מטעמי השינוי מ"מלמטה למעלה"⁴⁵ ל"ממטה למעלה" שבמאמר דידן (ועוד⁴⁶) הוא,

☞ שו"י הגליון ☞

בשמו"ר שלפנינו. כללות המארז"ל (בלי ל' "מלמטה למעלה") נמצא בעוד כ"מ: ירושלמי פאה פ"א, ה"א. ויק"ר פכ"ו, ב. במדב"ר פי"ט, ב. תנחומא חוקת ד. תנחומא (באבער) שם ז. מדרש תהלים ז, ח. פסיקתא דר"כ פ"ד. יל"ש מלכים א רמז ריג. תהלים רמז תרלז.

(41) ובויק"ר, תנחומא (בכת"י רומי – הובא בתנחומא (באבער) שם הערה קי), פסדר"כ, מדרש תהלים, ויל"ש תהלים שבשוה"ג 40, מפורש בבקשת דוד: "מה שכינתך עושה בארץ". ולהעיר מירושלמי הנ"ל שם: "מה שכינתך לירד בארץ".

(42) להעיר משייכות דרשת הדב"ר הנ"ל לתוכן המאמר, ע"פ מ"ש בס' נאות יעקב (לרי"י אלגאזי, אזמיר תקכ"ו) דרוש לשבת שקלים, ד"ה אכן יראה: "כלפי מ"ש ז"ל בויק"ר רבא פ' אמו' [הנ"ל שוה"ג 40] שבימי דוד לא היו ישראל באחדות והיה בהם דלטורין . . אשר זה נרא' לע"ד טעם כעיקר למה לא נבנה הבית בימי דוד, יען היה מן הנמנע שתשרה שכי' בתוכם, ואדרבא הוא היה אומר רומה על השמים אלקים" [ואף שטעם זה מפורש בדב"ר שם לפנ"ז (ועד"ז במדרש תהלים שם) על "דורו של שאול" (ועפ"ז פירש כן היפה תואר (השלם ד"ה יוצאין) בויק"ר שם), אולי מפרש כן הרי"י אלגאזי לפי שדרשת הדב"ר הנ"ל בפנים פותח ב"דבר אחר" (ע"ש), או אולי ס"ל שהויק"ר ודב"ר הנ"ל הם מדרשות חלוקות. ואכ"מ].

(43) שבמילואים להערה 11, ע"ש.

(44) ולהעיר מאוה"ת ני"ך ח"א ע' תנט: "נאמר בדור המבול לא ידון רוחי באדם לעולם . . הפי' שלא יהא השראת השכינה בארץ, וכמו שאמרו שסילקו את השכינה מהיות דירה בתחתונים להיות רומה על שמים אלקים" (וראה זח"א סא, א. ואכ"מ).

(45) שבתשט"ו, תשט"ז, תשמ"א, ועוד – כנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.

☞ שו"י הגליון ☞

(37) להעיר ממ"ש עד"ז בתרל"א ח"א ע' עג בהערה (ונרשם ע"ז שאין צריך להעתיקו): "וע"י חטא דור המבול ודור הפלגה נסתלק עד למעלה מז' רקיעים..."

(38) פי"ט, ז – הובא לעיל במילואים להערה 5, אות ב.

(39) ולהעיר שבב"ר הוצאת תיאודור-אלבק שם: "למטה" (וראה בחילופי נוסחאות שם). אבל כפנים כ"ה גם בלקו"ת צו י, סע"ד. ועוד.

(40) ועד"ז במנורת המאור (אבוהב) נר שני, סוף החתימה, בשם "ואלה שמות רבה", וכ"ה במנורת המאור (אלנאווה) פרק לשון הרע (ח"ד ע' 342), אבל לא נמצא

רוצה השם יתברך לברר ההשגחה בעולמו בכל המכות שהביא עליהם, לא היה ראוי שתתברר ההשגחה רק במצרים כי הם היו מסלקים ההשגחה. ומדבריו בספרו גבורות ה' (קראקא שמ"ב) משמע ג"כ דס"ל שחטא מצרים שסילק השכינה הי' "בימי אברהם" כפשוטו, וז"ל שם בפס"ו (פז, ד): "עמדו מצרים בימי אברהם וחטאו בעריות כמו שמבואר ממעשה מצרים דכתיב כמעשה ארץ מצרים וגו' ובשביל כך לא אמר פרעה הנה ארצי לפניך כמו שאמר אבימלך מפני שאמר המצרים שטופי זימה הם – נסתלקה שכינה לרקיע ז".]

וסיים שם היפה תואר: "א"נ י"ל דאברהם לא נשלם להיות כדאי לעכב השכינה נגד החוטאים עד זקנתו שנוסה בי' נסיונות". ועד"ז כתב בתורת נתנאל (לבעהמ"ס קרבן נתנאל) בשלח ד"ה ובמדרש פ' תולדת – לדעת המדרש⁴⁹ – "צ"ל דלא הוריד זכותו כי אם אחר עשרה נסיונות".

ב. והנה בנזר הקדש (השלם) לב"ר שם ד"ה ומצרים, העתיק דברי היפה תואר (ד"ה בימי אברהם) הנ"ל, והוסיף: "ואמנם בזוהר לך לך מבואר, שאברהם הוצרך לירד מצרימה שהיה כולל מקור כל הטומא[ו]ת, לעמוד שם בנסיון שלא להתדבק בהם, ומזה זכה אח"כ לקדוש' א"י. ולפ"ז י"ל שמיד בצאתו ממצרים בעומדו שמה בנסיון, מאז גרם לתקן קלקול מצרים, כי הם העלו השכינה לרקיע הז' והוא הורידה מו' לז', באשר עמד בנסיון במצרים ולא נתדבק בטומאתם. וכן מסודם לא קשיא מידי, כי היה די לו לתקן קלקול מצרים ונשאר אח"כ תיקון סדום ליצחק, וכן כלם זה אח"ז. ולמ"ד בן מ"ח שנה הכיר את בוראו, י"ל דקלקול מצרים שבימיו היה במ"ח שנים קודם שהכיר בוראו, ומשהכיר בוראו תיקן פגמם".

ואולי יש לפרש כדבריו ("שמיד בצאתו

כי ב"ממטה" מרומז יותר שהכוונה היא (בעיקר) להארץ – ה"מטה", משא"כ "מלמטה" יכול להתפרש גם על הסילוק מרקיע הו' (שלמטה מרקיע הז') לרקיע הז'. ועוד, שלכאורה "מלמטה למעלה" משמע (קצת) שהעיקר הוא הרקיע (ה"מעלה"), ולכן תיאור הסילוק הוא "מלמטה מהרקיע (היינו מלמטה מה"מעלה") אל הרקיע (היינו ש"למעלה" יכול להתפרש – אל המעלה).

☞ הערה 19 ☞

א. יש להעיר במ"ש כאן בתש"י (ובאתי לגני תרל"ג מהדו"ק) "ואח"כ", ועד"ז במאמר דידן (ועוד⁴⁷) "און דערנאך...":

ביפה תואר (השלם) לבראשית רבה פי"ט, ז [יג], ד"ה בימי אברהם⁴⁸ כתב: "ואם תאמר, וכיון דאברהם הספיק להורידה, למה עלתה בשביל מצרים שהיו בימיו, ואפוכי מטרתא למה לי? וכן בשביל סדומיים לא היה ראוי לעלות, דעלייה שבשביל סדומיים בימי אברהם היתה, דהא הפיכתם אחרי מילת אברהם היתה, וכל שלותן לא ה[י]ת[ה] אלא נ"ב שנה כדאי' בשבת פ"ב? וי"ל דמ"ש מצרים שהיה בימי אברהם הינ[ו]נו מלכות מצרים שהיה ממנו עדיין בימיו – לאפוקי מלכות שבימי גלות מצרים, שהיה מלכות אחרת – ולעולם קודם לימי אברהם היתה העליה, שהמלכות שבימיו קדם אליו, והיו שטופי זמה מתחלה כמו שהיו בימיו, וכן הסדומיים איפשר היו זמן רב מקודם אלא שלא היו בשלוח".

אבל מדברי המהר"ל משמע דס"ל (בפירוש המד"ר) שמלכות מצרים בימי אברהם היא אותה המלכות שבזמן גלות מצרים – ראה דרשת המהר"ל משבת הגדול שנת שמ"ט ("דרוש נאה" פראג שמ"ט): "המצרים בימי אברהם ש(י)היו חוטאים האחרונים והם היו מסלקים לגמרי השכינה מן העולם, ולפיכך ביציאת מצרים שהיה

☞ שוליי הגליון ☞

(46) תשכ"ד, תשכ"ז, ועוד – כנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.
 (47) תשי"ח, תשכ"ג, תשמ"א, ועוד – כנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.
 (48) ועד"ז ביפה קול (השלם) לשהש"ר כאן (רפ"ה), ד"ה המצריים (הב').

(49) "כדאמרינן במדרש לא חטאו סדום אלא מרוב שלוחה – וראה ספרי האזינו לב, טו: "וכן מצינו באנשי סדום שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומתוך משקה ומתוך שלוחה".

ואולי חלק מהנ"ל (או כולו) נכלל בל' "ואח"כ" ו"און דערנאך" שבתש"י, תרל"ג, ומאמר דידן (ועוד) כאן.

ג. והנה למקור הדברים בזהר לך לך (כנ"ל בנזר הקדש), ראה זח"א פג, רע"א: "ויעל אברם ממצרים לאן אתר הנגבה. . . ודרגין דלתתא דקא נחית אברהם לעומקייא דלהון וידע לון ולא אתדבק בהו ותב לקמי מריה ולא אתפתא בהו כאדם. . . ולא אתפתא כנח. . . ויעל אברם ממצרים דסליק ולא נחית, ותב לאתריה לדרגא עלאה דאתדבק ביה בקדמיתא. ועובדא דא הוה בגין לאחזאה חכמתא דאתקיים בקיומא שלים כדקא חזי ליה ולא אתפתא וקם בקיומא ותב לאתריה. הנגבה דא דרום דרגא עלאה דאתאחיד ביה בקדמיתא. . . תא חזי רזא דמלה אי אברם לא ייחות למצרים ולא יצטרף תמן בקדמיתא לא יהא חולק עדביה בקב"ה. . . כגוונא דא אי לא אתייהבת ארעא קדישא לכנען בקדמיתא וישלוט בה לא הות ארעא חולקיה ועדביה דקב"ה וכלא רזא חדא", ע"ש. ושם ע"ב ואילך: "תא חזי בשעתא דעאל אברהם לארעא אתחזי ליה קב"ה. . . וקביל תמן נפש. . . לבתר הלוך ונסוע הנגבה דקביל רוח, לבתר דסליק לאתדבקא גו נשמה כדין. . . לבתר ידע דבעי לאצטרפא ולאפעטרא בדרגין מיד וירד אברם מצרימה ואשתזיב מתמן ולא אתפתא. . . ואתצריף ותב לאתריה. כיון דנחת ואתצריף מיד ויעל אברם ממצרים סליק ודאי ותב לאתריה ואתדבק במהימנותא עלאה דכתיב הנגבה, מכאן ולהלאה ידע אברהם חכמתא עלאה ואתדבק בקב"ה ואתעביד ימינא דעלמא. . . וילך למסעיו. . . למסעו כתיב. . . דא דרגא קדמאה דאתחזי ליה בקדמיתא. . . וכדין ויקרא שם אברם בשם ה', כדין אתדבק במהימנותא שלימתא", ע"ש⁵⁰. [ולהעיר, שמלשונות הזהר הנ"ל, לכאורה

ממצרים...") גם בהמשך דברי המהר"ל בגבורות ה' הנ"ל: "עמדו מצרים בימי אברהם וחטאו בעריות. . . נסתלקה שכינה לרקיע ז'. בא אברהם, שלא היה גזור בערוה כמו שהיה אברהם. . . שאמר הנה נא ידעתי. . . שעד עתה לא הכיר ביופיה שלא נסתכל בה, ולכך הוריד השכינה לרקיע ו'".

ואולי אפשר לפרש כן גם בסה"מ תרמ"ב ע' שסז (הנחה): "ע"י החטא דז' דורות סלקן השכינה עד לרקיע השביעי ואח"כ עמדו ז' דורות והורידו השכינה למטה, אברהם הורידה לרקיע הראשון וכמ"ש ויעל אברהם ממצרים שע"י שהי' במצרים והי' בטל לאלקות ע"יז נתעלה מאד, וע"י ברור הניצוצות שבירר ע"יז נעשה מרכבה למדת החסד, ופרסם אלקותו בעולם, וע"יז הוריד את השכינה לרקיע הראשון".

אלא שמאריכות הלשון משמע לכאורה, שלא סיים לפעול הורדת השכינה (לרקיע הו') ע"י הנהגתו במצרים, כי אם ע"י שפרסם אלקות בעולם, לאחר שנעשה מרכבה למדת החסד ע"י ברור הניצוצות שבירר, לאחר שנתעלה מאד ע"י הנהגתו במצרים. ואולי יש לפרש כן גם בכוונת הנזר הקדש במ"ש "שמיד בצאתו ממצרים. . . מאז גרם לתקן קלקול מצרים" (ולא "אז תיקן" וכיו"ב), שר"ל שמאז (מיד בצאתו ממצרים) התחיל לגרום בעבודתו לתקן הסתלקות השכינה, אבל עד שסיים הורדת השכינה לרקיע הו' לקח משך זמן.

ועפ"ז יש להעיר במ"ש בבאתי לגני תשמ"ח (ס"א): "נסתלקה השכינה מלמטה למעלה עד רקיע השביעי, ואח"כ [והותחל תיכף לאחרי זה] עמדו שבעה צדיקים והורידו את השכינה מלמעלה למטה". דלפי הנ"ל לכאורה אפשר לפרש בזה ב' ענינים: (א) שהורדת השכינה ע"י כל הו' צדיקים הותחל בהורדת השכינה לרקיע הו' שע"י אברהם אבינו, שפעל כן תיכף לאחרי הסתלקות השכינה מרקיע ו' לז'. (ב) שבפעולת אברהם גופא, רק התחלת הורדת השכינה לרקיע הו' היתה תיכף לאחרי ההסתלקות לרקיע ז', אבל לא נגמרה הורדת השכינה לרקיע הו' עד לאחר עבודתו במשך הזמן שאח"כ (כנ"ל).

50) וראה גם לעיל שם פא, ב: "וירד אברם מצרימה לגור שם, מ"ט למצרים. . . ואברהם כיון דידע ועאל בהימנותא שלימתא בעא למנדע כל אינון דרגין דאתאחדן לתתא. . . ובגין כך נחת למצרים. . . ויהי כאשר הקריב לבא מצרימה. . . הקריב דאקריב גרמיה לקב"ה כדקא יאות, לבא מצרימה — לאשגחא באינון דרגין ולארתחאקא מנייהו ולארתחאקא מעובדי מצרים", ע"ש.

מתאים להיעוד (שבזח"א קיז, א) שבשנת ה'ת"ר יהי' התגלות יתירה של חכמת פנימיות התורה, ושהתגלות הבעש"ט בשנת ה'תצ"ד מתאים למ"ש באור החיים ר"פ צו ע"ד שנת ה'ת"ק⁵¹.

ובאמת משמע שם בסה"מ תרפ"ז (לכאורה), שהתחיל להאיר ולהמשיך השכינה כבר לפני שהושלך לכבשן, כי מ"ש "ובזה פתח הצנור דמס"נ" קאי לכאורה על "עבודתו". . . לפרסם אלקותו ית' בעולם" באופן ש"לא התחשב כלל עם כל מונע ומעכב כלל" ו"לא חשב למס"נ כי הוא עשה עבודתו" – ולא רק על מה ש"השליכו אותו לכבשן האש". ועבודתו זו היתה כבר לפני שהושלך לכבשן, וכמובן מסדר הדברים בתרפ"ז שם – "דעבודתו הי' לפרסם אלקותו ית' בעולם", ושוב "וכאשר השליכו אותו לכבשן האש". וכיון שמקשר זה עם הסיום דב' אלפים תהו, אולי י"ל שהכוונה להדיעות בב"ר (פ"ל, ת. פס"ד, ד) שבן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו – בשנת א'תתקצ"ו – שמאז התחיל להמשיך את השכינה למטה (וזהו כסיום דברי הנזר הקדש שהובאו לעיל אות ג).

ולהעיר שעד"ז כתב בס' אור יקרות (לר' יוסף בנימין זאב וואלף אב"ד שינאווי – זאלקווי תצ"ב) פ' לך ד"ה איתא במד' פלוגתא (ה, ג): "נמצא היה אברהם בשעת ישוב סדום מ"ז שנים, ואז עדיין לא היה הכיר⁵² את בוראו ולא היה לו זכות שלא יעלה שכינה, והוכחה שלו מכאן בן מ"ח שנים הכיר את בוראו", ע"ש. וראה מה ששיבחו ושוב הקשה עליו בתורת נתנאל (הנ"ל סוף אות ב): "עם היות שדורש כמין חומר, מ"מ קשה...". ולכאורה משמע שם שגם הוא מסכים לעצם פירושו של האור יקרות, ושקושייתו הוא

שולכי הגליון

51) ולהעיר ג"כ מהמבואר בלקו"ש ח"כ ע' 28, שבדרך הפשט, כשכתוב בתורה שפלוני בן כך וכך שנה, הכוונה למספר שנתיו בערך, ויתכן שהוא קצת מבוגר או צעיר ממספר זה, בפחות מחצי שנה, כי אזלינן בתר רובא. ואולי ביחס לאלף שנה, פחות מעשר שנים אינו מעכב (וע"ד מ"ש בפנים מלקו"ש חט"ו – ששם מדובר ג"כ בקשר לאלף הששי, ע"ש).

52) כ"ה בס' הנ"ל, ואולי הכוונה לל' חז"ל, שעדיין לא הי' מה שאמרו בן מ"ח הכיר את בוראו".

אפשר גם להוציא מקור לפרטי השלבים שבסה"מ תרמ"ב הנ"ל (אות ג).

ולענין הורדת השכינה שע"י אברהם, להעיר גם מהמפורש בהמשך דברי הזהר שם פד, רע"א: "תא חזי בקדמיתא סליק מתתא לעילא. . . ולבתר הלוך ונסוע הנגבה, דרגא בתר דרגא עד דאתעטר בדרום חולקיה ועדביה. לבתר סתים מלה כד סליק ואמר לה' סתם, דא עלמא עלאה, ומתמן נטיל. . . ואתדבק כלא באתריה כדקא יאות. . . וילך למסעו מגב מסטרא דימינא שירותא דעלמא עלאה סתימא עמיקא לעילא עד אין סוף ונחית דרגא בתר דרגא מנגב ועד בית אל מעילא לתתא. . . והשתא נחית בדרגין מעילא לתתא בגין דהיא לא תעדי מאינון דרגין עלאין ואינון לא יעדון מנה ויתחד כלא ביחודא חדא כדקא יאות. כדין אתעטר אברהם והוה חולק עדביה דקב"ה ודאי", ע"ש.

ד. אמנם יש להעיר ממ"ש בסה"מ תרפ"ז ר"ע פג: "...עד שבאו ז' דורות והמשיכו את השכינה למטה. דהעובד הראשון הי' אברהם דכתי' מי העיר ממזרח א"ת העיר אלא האיר, דעד אברהם הי' העולם מתנהג באפלה, שהוא שני אלפים תהו. ואברהם התחלת התיקון והתחיל להאיר ופתח הצנור דמס"נ. והיינו דעבודתו הי' לפרסם אלקותו ית' בעולם ולא התחשב כלל עם כל מונע ומעכב כלל, וכאשר השליכו אותו לכבשן האש, לא חשב למס"נ כי הוא עשה עבודתו ובה פתח הצנור דמס"נ אל הבאים אחריו".

ולכאורה משמע שהתחלת ההמשכה של השכינה למטה היתה מסימם של הב' אלפים תהו. אלא שמהמשך הדברים אודות פתיחת הצנור דמס"נ, משמע שהתחלת ההמשכה היתה כבר משעה שהושלך לכבשן האש – בשנת א'תתקצ"ח, בהיות אברהם אבינו בן נ' שנה (כמבואר בסדר הדורות אלף תתקצח בשם ס' הישר).

אך מצינו עד"ז במקומות אחרים, שחישוב תקופות כאלו יכול להיות בקירוב של איזה שנים – ראה לדוגמא לקו"ש חט"ו ע' 42, שהדפסת התו"א בשנת ה'תקצ"ז והלקו"ת בשנת ה'תר"ח

בע' 21 שם, ש"דורו של אברהם⁵⁵ – כשהדור כבר נעשה דורו בהתאם לדרכו של אברהם, דעתו, שיטתו, והנהגתו, חדור בהכרה באלקות⁵⁶ – הי' רק כש"הגיע⁵⁷ לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה", כשאברהם הי' "בשנות השבעים"⁵⁸, ע"ש.]

🌀 הערה 21 🌀

ראה אוה"ת נ"ך ח"א ע' ריט: "שע"י חטא עה"ד גרמו שנתלבשה מל' דאצי' בק"נ כו', והו"ע ההשפלה בחי' ואני בתוך הגולה, והשפלה זו היינו בחפירה עמוקה נוק' דקליפה, וכמ"ש בע"ח שער מיעוט הירח פ"ב, שע"י חטא אדה"ר אז אותן הט"ס העליונות דמל' לא חזרו לעלות ולהסתלק ולהתעלם בז"א עצמו כמו בעת מיעוט הירח ביום רביעי, אמנם כיון שהי' מפני חטא לכן כל אלו הט"ס ירדו למטה בקליפה, והיינו שנוק' דז"א דקליפה דאצילות היתה תחילה בבחי' נקודה, ועתה אלו הט"ס נתלבשו בה ונעשות בה ע"ס שלימות כו'...".

תער"ב ח"ב ע' תשמט: "...המיעוט דבחי' מל' שהי' במיעוט הירח ובחטא עה"ד כו', והוא שנסתלקו הט"ס שבה כו', רק שיש הפרש בזה, דבמיעוט הירח עלו הט"ס ונכללו בז"א, ובחטא עה"ד ובחורבן ב"ש ירדו למטה במקום הקליפות, והו"ע גלות השכינה בע"ש כו', וכמ"ש בע"ח שער מיעוט הירח פ"ב...".

תרע"ח ע' קמב: "...וכמ"ש בע"ח שער מיעוט הירח פ"ב ההפרש בין קטרוג הירח לחטא עה"ד, דבקטרוג הירח נעשה המיעוט שנסתלקו הט"ס

רק מצד סתירה צדדית שהראה ע"פ מדרש אחר⁵³, ע"ש.

ה. המורם מהנ"ל, שלפי סה"מ תרפ"ז (ע"פ מאמרז"ל ד"עד אברהם..."), ו"שני אלפים תהו" התחיל אברהם אבינו להוריד את השכינה כשהי' לערך בן נ'. ואילו לפי סה"מ תרמ"ב (הנ"ל אות ג-ד – אולי ע"פ הזהר לך לך הנ"ל) התחיל כשעלה ממצרים – שע"פ מ"ש בסדר עולם רבה פ"א "אותה השנה שיצא אברהם אבינו מחרן היא היתה שנת הרעב וירד למצרים ועשה שם שלשה חדשים ועלה", היתה עלייתו ממצרים כשהי' בן ע"ה, וכמ"ש (לך לך יב, ד – הובא בסדר עולם שם): "ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן"⁵⁴. [ואולי מדובר בב' דרגות בהתחלת ההמשכה – ע"ד המבואר בלקו"ש ח"כ ע' 15 ואילך (וש"נ) שבן ג', בן מ', בן מ"ח, ובן נ' הם דרגות שונות בהכרת הכורא של אברהם אבינו.]

ולפי ב' הביאורים לכאורה אפשר לומר, שמה שהתחיל להוריד את השכינה אז דוקא, הי' מפני שהגיע אז למדרגה חדשה ומיוחדת בצדקותו. לפי מ"ש בתרפ"ז – ע"י פרסום אלקות בעולם ופתיחת הצנור דמס"נ, ולפי מ"ש בתרמ"ב – ע"י הביטול שלו לאלקות בהיותו במצרים (וכמ"ש בזהר הנ"ל).

[ולהעיר מהמבואר ע"ד ב' הביאורים הנ"ל, בלקו"ש ח"כ הנ"ל: (א) בע' 13 שם, שבתחלת ימיו עוד לא הגיע אברהם ("לכאורה") לשלימות המדרגה ד"צדיק", עד דאיתא במדרש (ב"ר פל"ט, ח) "שהי' אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש עון שהייתי עובד ע"ז כל השנים הללו", ורק אח"כ נעשה "מכיר את בוראו". (ב)

🌀 שוליי הגליון 🌀

(55) ולהעיר מבאתי לגני תשל"ו (0:40): "די שבעה דורות, די שבעה צדיקים שלאחרי זה".

(56) ושם בהע' 75 מביא מ"ש המאירי (כפתיחתו לאבות, ד"ה ונשוב בסופו), שאברהם (ו)השיב רוח רוב העולם לאמונת ה' ית", ע"ש.

(57) ל' הרמב"ם הל' ע"ז פ"א, ה"ג.

(58) ובקשר לזה מביא שם (בהערות 77-76) את הכתוב "ואברם בן חמש ושבעים שנה..." הנ"ל בפנים, ע"ש.

🌀 שוליי הגליון 🌀

(53) כנ"ל שוה"ג 49.

(54) ולפי היפה תואר (בתירוץ הב') והתורת נתנאל (הנ"ל בפנים סוף אות ב), לא הוריד השכינה עד לאחר נסיון העקידה – כשהי' אברהם בין בן ק"ב ובן קל"ז (כהדיעות בזה שהובאו בסדר הדורות שנת ב"א נ', ב"א נ"ג, ב"א נ"ו, ב"א ס"א, ב"א ע"ד, ב"א ע"ה, ב"א פ"ד).

מילואים לדקדוקי תורה

עה

יבמתו [יבמות סד, א], אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע...".

שבמל' והיינו שעלו למעלה, וע"י חטא עה"ד ירדו תוך הקל"י מפני שהוא ע"י חטא...".

הערה 24

בתיאור הורדת השכינה שלפני משה שבתש"י כאן, מנה רק ב' רקיעים הראשונים: "והורידו את השכינה למטה, אברהם... מרקיע ז' לו'... ויצחק מו' לה', עד כי משה...". ועד"ז בתרל"ג מהדר"ק: "והמשיכו את השכינה למטה אברהם מרקיע השביעי לרשעי... יצחק מרשעי לחמישי וכולם כו' עד משה רבינו ע"ה...". ובתרל"ג (מהדר"ב) קיצר יותר: "והורידו השכינה למטה, אברהם משביעי לרשעי יצחק כו' עד משה...". ובתרנ"ח עוד יותר: "אברהם הורידה מרקיע הז' לרקיע הוא"ו כו' עד משה...". ועד"ז בתש"א (ס"ב), ושם מדגיש את הקיצור שבזה (שבתש"י): "מרקיע ז' לו' כו' (ומקצר בזה ומסיים) עד כי משה...⁶¹. ואילו בתרצ"ט העתיק כל הו' הורדות שבשהש"ר כלשונו, ועד"ז בתרפ"ו [תרצ"ב].

ולכאורה י"ל, שמ"ש כאן בהמאמר "מלמעלה למטה" (סתם) הוא קיצור הכולל ומתאים לכל אופני התיאור הנ"ל.

וראה מ"ש בהערה 14, ובמילואים לשם.

הערה 25

ראה אלשיך בלק כג, ט ד"ה או יאמר במה: "...אין ישראל נקראים בני תרח אביו, ולא בני אבות האמהות הרן ובתואל ולבן, כי הנה מראש צורים הוא אברהם, כד"א צור חוצבתם וכו' [ישעי' נא, א], משם אראנו את ישראל ולא מקודם. וכמ"ש ז"ל ממשל המרגלית שבחול, שכובר בכברה עד שמוצא המרגלית ומשליך החול, כן אברהם בין כל הקודמים לו. וגם ארז"ל אלה תולדות השמים בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא באברהם, כי ממנו מתחיל העולם. וכך אבות האמהות לא יחשבו, כי ומגבעות, מהן עצמן

תקו"ז תכ"א נח, רע"ב: "...כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים, זה ישפיל מאן דגרים לאשפלא לשכינתא מאתרהא, וזה ירים מאן דא דגרים לסלקא לה מאתרהא, דחובין דישראל אינון אשפילן לה לתתא, וזכוון דלהון סלקין לה לאתרהא, הא זכאה איהו מאן דעביד זכוון לסלקא לה לאתרהא...".

הערה 22

ראה צרור המור ויקרא א, א: "...כבר ידעת כי אדם הראשון קצץ בחטאו בנטיעות... והוא סלק השכינה מהתחתונים, כי שם ביתה, כדכתיב וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום, שהוא זה העולם שנקרא גן, וקצץ בנטיעות הוא וקין ודור אנוש ודור המבול ודור הפלגה ונמרוד עד שסלקוה למעלה מזו' רקיעים, שהם כנגד שבעה ימי בראשית, באופן שבחטאם השחיתו העולם. וזהו שאמרו עשרה דורות מאדם ועד נח ומנח ועד אברהם, כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, והרשעים מאבדין אותו... לפי שראה העולם קרוב להתמוטט, בחר באברהם שיבא לקיים העולם שנברא בעשרה מאמרות, וניסוהו בעשרה נסיונות כנגד עשרה דורות של הרשעים, להעמיד העולם באלו הנסיונות, להוריד השכינה לארץ להעמיד העולם, ולכן אמרו שבאו שבעה צדיקים האבות קהת ועמרם ולוי ומשה להוריד השכינה מהזו' רקיעים שהעלוה הרשעים...".

ולהעיר מנזר הקדש (השלם) לב"ר פי"ט, ז [יג] ד"ה ומצרים⁵⁹: "...וא"ת ומי גרע אברהם משאר צדיקים שבאו אחריו שגרמו להוריד השכינה אף בלא עשרה נסיונות? וי"ל דשאני צדיקי הדורות דה"ל נמי זכות אבות דאברהם⁶⁰, אבל אברהם היה צדיק בן רשע, וכדאמרין בפ' הבא על

שול"י הגליון

שול"י הגליון

61) ועד"ז שם (7:30): "פון רקיע הז' לו' און אזוי ווייטער – און די רבי מאכט דערפון בקיצור – ביז וואנעט ס'געקומען משה רבינו...".

59) הובא רובו (חוץ מהבא לקמן בפנים) במילואים להערה 19, אות ב.

60) ראה מ"ש עד"ז ביפה תואר שבמילואים להערה 25.

הערה 30

וראה יפה תואר (השלם) לויק"ר פכ"ג, ג סד"ה כך: "...וכמ"ש לעיל ס"א [- ב"ר] פ"ט שבימי אדם נסתלקה שכינה לרקיע הא'...". שער ההקדמות שבשוה"ג 34: "...שארז"ל כי אדה"ר העלה את השכינה לרקיע הא'...". תרמ"ג ר"ע סח: "נסתלקה לרקיע הא'...".

הערה 31

ראה עת"ר ע' ריד-רטו [שטז]: "...דנתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים והיינו שיהי' גילוי אלקות בתחתונים. . . וכן הי' בתחלת הבריאה דעיקר שכינה בתחתונים הי' עד שהי' סלקו כו'. והנה מה דעיקר שכינה בתחתונים הי', צ"ל שזהו בחי' אוא"ס שלמע' מהעולמות כו', דהאור שבבחי' התלבשות בעולם והיינו האור דסדר השתל' כו' א"א לומר שעיקרו למטה. . . ובאמת בהגילוי שע"פ סדר השתל' הי' קודם החטא למטה גילוי אור כו', אבל מ"מ הי' הגילוי ע"פ סדר והדרגה, שלמע' הי' הגילוי יותר אלא שגם למטה הי' גילוי אור כו', וע"ז אמרז"ל ע"פ אלה תולדות, העולם על מלואו נברא כו' (וגם הכוונה על מלואו, שהי' ראוי לגילוי אור כו'), אבל מה שאמרו עיקר שכינה בתחתונים הי' הוא הגילוי שלמע' מהשתל' בחי' אוא"ס הסוכ"ע כו', והוא שנמשך ע"י עבודה. . . ואיך שיהי', ג"ע מצ"ע בחי' ממכ"ע, וע"י עבודה ממשיכים בחי' סוכ"ע כו', וז"ע וינחהו בג"ע להיות שם עבודתו, ועי"ז המשיך בחי' עיקר שכינה למטה. . . והי' עבודתו לא לברר ולזכך שהרי הי' מזוכך, כ"א הי' עבודתו להמשיך גילוי אוא"ס. . . ולכן הניחהו בג"ע. . . דקרקע הג"ע הוא בחי' רוחני שבגשמי ואין בו תערוכת רע כלל כו' ומשו"ז המקום מוכשר להמשכת אוא"ס ב"ה. . . ואח"כ כשחטא. . . נשתנה אופן העבודה וצ"ל לברר ולזכך כו', ומשו"ז נגרש מג"ע. . . והי' עבודתו אז לא להמשיך גילוי אלקות כ"א לעבוד את האדמה לברר בירורים, היינו לעשות את המקום מוכשר. . . הגם שממשיכים גם אח"כ בחי' אוא"ס הסוכ"ע ע"י המצות. . . אין זה עיקר העבודה כ"א לברר. . . וזהו דאז דוקא הי' עיקר שכינה כו', שהמקום הי' מוכשר וזה הי' העבודה להמשיך כו', ומה שהי' צ"ל התיקון בכללות העולם שלא הי' כמו קרקע הג"ע כו' וגם ביטול הקלי' כו' הי'

והלאה אשורנו, לא לאבותיהם שהם מארם...".

של"ה קעה, א-ב: "...ושם ידו"ה שהוא הנהגה השגחי' לא נודע, כי לא הגיע שום התעוררו' מלמטה לעורר' למעלה, להיות את שלמטה מרכבה למה שלמעלה, כידוע להיודע בסוד ההתקשרות, עד שזרח אור אברהם אבינו וכל אבותינו הקדושים וזרעיהם, ואז התחילו להוריד השכינה, ולחזור את העולם לתיקונו להתאחד ב' שמות ידו"ה אלקים. בהבראם ביום עשות ה' אלקים, במדרש בהבראם באברהם, כי הוא התחיל לעשות ולתקן ידו"ה א-להים, והבן. וכדאית' במדרש. . . ברא את האדם וצווה מכל העץ. . . ועבר על ציווי. . . סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון, עמד קין. . . סילק שכינת' לרקיע שני. . . עמד אמרפל וחביריו והכעיסו, סילק שכינת' לרקיע שביעי. . . והעמיד את אברהם וסגל מעשיו, ירד משביעי' לששי. . . ובהורדת השכינה למטה אז היה מתגלה למטה שם ידו"ה, סוד האחדות, וזה היה מצד האבות כי הן הן המרכבה, ובפרט ראש בית אב אומה הישראלית אברהם אבינו ע"ה הוא סוד המרכבה... ע"ש.

יפה תואר (השלם) לב"ר פי"ד, ו ד"ה ואין: "...שבשביל אדם עלתה שכינה מהתחתונים, ואברהם הוא שהתחיל להורידה כדלקמן בפ"ט, ולולי אברהם שהגין על העולם היו נאבדים, כדתנן שכל הדורות היו מכעיסים לפניו עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כלם. ואין להק' דאפי' היה אברהם מקלקל יצחק ויעקב ושאר הצדיקים היו מתקנים אחריו, שאעפ"י שיקראו בשם ה' בפומבי וסייעו בהורדת השכינה, שמא אחר שירשו הטוב הזה והלמוד מאברהם עשו כן, אבל הם מעצמם לא היו מתקנים אלא לעצמם".

זח"א צג, א: "...אלא הכי אוקימנא, דעד השתא לא אתגזר, וכד אתגזר אתחבר בהאי ה' ושכינתא שריא ביה, וכדין אקרי אברהם. והיינו דכתיב (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ותאנא בה' בראם, ותאנא באברהם. מאי קאמרי? אלא דא חסד ודא שכינתא וכלא נחית כחדא...".

וראה גם אעת"ר ס"ע ר (הנחת ר"א סימפסאן עם הגהות אדנ"ע): "...דע"י שישראל עושה מצוה בהדבר הגשמי עי"ז עושה אותה כלי לאו"ס שבזה נמשך הרצה"ע [וזהו תכלית הכוונה במעהמ"צ. וכן ה" בתחלת ברה"ע ש] הרי עיקר שכינה בתחתונים היתה, והכוונה בעיקר שכינה בתחתונים ידוע שזהו באו"ס שלמע' מגדר עולם. דמצד האור האלקי שמתלבש בהעלמות אינו שייך בזה לומר שעיקר שכינה בתחתונים [דהרי אור זה] בא בס' והדרגה [וא"כ] בוודאי [מאיר] בעולמות עליונים בגילוי הרבה יותר מעולמות התחתונים, קודם חטא עה"ד שהי' מאיר גילוי אלקות למטה הרי [גם] בעולמות עליונים הי' מאיר גילוי אלקות ביותר כידוע שחטא עה"ד פעל שינוי בכללות ההשתל' ומילוא א"א לומר בזה דעיקר שכינה בתחתונים, אלא הכוונה בעיקר שכינה בתחתונים הוא על האור שלמע' מגדר עולמות, שזה הי' ע"י העבודה דאדה"ר בלעבדה ולשמרה, וכמו"כ הוא הכוונה בקיום המצות ג"כ...".

ולהעיר ממים רבים תרלו' ע' צה: "...שכך עלה ברצונו ית' שיתאוה להיות לו דירה בתחתונים ושהאדם בעבודתו דוקא ימשיך, דאל"כ הי' אפשר לברוא העוה"ז שיהי' בו גילוי אלקותו ית', אלא שעלה ברצונו שיהי' זה ע"י עבודת האדם, שהרי גם בברה"ע שהעולם על מילואו נברא נא' ג"כ ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה...".

"מדרש" המובא באבקות רוכל (ירושלים תשנ"א – ליקוט מתימן, המיוחס לר' סעדי' אלעזאני או ר' שמרי' אליאפעי⁶⁷) ח"א ע' נו-ז: "כיון שברא הקב"ה את אדם הראשון השרה שכינתו בתחתונים, וכיון שחטא אדם הראשון נסתלקה השכינה מן הארץ לרקיע ראשון שהוא וילון . . ועמדו ז' צדיקים בעולם והורידו השכינה

בדרך ממילא כו'. ובזה יובן מש"א ושם נעשה כמצות רצונך, להיות דבימוהמ"ש יהי' זיכוך העולם...".

ומ"ש "וגם הכוונה על מילואו, שהי' ראוי לגילוי אור כו'"), פירש בזה רבינו שהכוונה שהי' ראוי להגילוי אור דעיקר שכינה בתחתונים שלמעלה מהשתלשלות (שבעת"ר הנ"ל, ולא להגילוי אור שע"פ סדר השתלשלות ש"ע"ז אמרז"ל . . העולם על מילואו נברא" שבעת"ר הנ"ל לפנ"ו) – ראה ד"ה איכה תשל"א ס"ב⁶² (ע"פ עת"ר הנ"ל⁶³): "...בתחילת הבריאה עולם על מילואו נברא, עיקר שכינה בתחתונים היתה, שפירוש עיקר שכינה הוא בחי' אור הסובב . . ועד לאור הסובב שלמעלה מעולמות, וכמבואר בארוכה בהמשך מאמרי ההילולא. והגם שהמשכת אור הסובב נעשה ע"י עבודת אדה"ר ונש"י דוקא . . הנה מיד בתחילת הבריאה עולם על מילואו נברא, פירוש (לא שהי' המשכת עיקר שכינה בפועל, שהרי זה נעשה ע"י עבודה דוקא, כ"א) שנברא באופן שיהי' מוכשר וראוי לגילוי אור דעיקר שכינה, וההמשכה בפועל היא ע"י העבודה דוקא. וזהו"ע ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, שע"י עבודת אדה"ר נעשה תוספות אור בהג"ע, דג"ע מצד עצמו הוא בחי' אור הממלא (ומה שעולם על מילואו נברא הוא רק שהי' מקום מוכשר לגילוי אור הסובב, כנ"ל) . . ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, שע"ז ימשיך בחי' אור הסובב, בחי' עיקר שכינה".

ועד"ז ד"ה באתי לגני תשכ"ט ס"ג⁶⁴, הע' 19 [תשל"ס ס"ב⁶⁵, הע' 13, תשל"א ס"ד⁶⁶, הע' 32]: "ראה סה"מ עת"ר ע' רטו-ז, דזה שבתחלת הבריאה עיקר שכינה בתחתונים היתה – הוא שהעולם נברא באופן שיהי' מוכשר שיומשך בו עיקר שכינה...".

שולֵי הגִלְיוֹן

שולֵי הגִלְיוֹן

67) ראה תורתן שלבני תימן (קרית אונו תשנ"ה) ר"ע קכו (ומציין ל"כתבי היד התימניים במכון בן צבי" (ירושלים תשמ"ב) ע' 288, ע"ש ובע' 36). טופס כתובות (בני ברק תשנ"ה) ע' מז. אנציקלופדי' לחכמי תימן ח"א (בני ברק תשס"א) ע' 192, 449-450.

62) סה"מ מלוקט ח"א ע' קכ [ח"ד ע' קסא].
63) כמ"ש שם הע' 17.
64) סה"מ מלוקט ח"ג ע' מב [ח"ב ע' שכ].
65) סה"מ מלוקט ח"ד ע' קלו [ח"ב ע' שלד].
66) סה"מ מלוקט ח"ה ע' קנג [ח"ב ע' שנד].

פון דעם דומם און מקום מוגבל פון משכן און מקדש, קומט עס ניט צו דער נידעריקייט פון דעם דומם און מקום שבכללות העולם. איז בשעת א איד ברענגט אריין קדושה אויך אין דעם דומם און מקום שבכללות העולם, פירט ער דערמיט אויס די אמיתית הכוונה פון "דירה בתחתונים"; פון דעם תחתון שאין תחתון למטה ממנו, מאכט ער א דירה פאר עצמות ממש...".

❧ הערה 37 ❧

וראה ד"ה באתי לגני תשי"א ס"ד⁷¹ (בהבאת לשון תשי"א ס"א): "...דעיקר שכינה בתחתונים היתה. והענין הוא (ביאור הענין להבין מפני מה היתה עיקר שכינה בתחתונים דוקא) דהנה תכלית הכוונה בכריאת והשתלות העולמות, דנתאזה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים".

ד"ה באתי לגני תשל"א ס"ב⁷²: "...ומבאר בפרק הראשון, דהטעם על זה שעיקר שכינה בתחתונים היתה הוא כי תכלית הכוונה בכריאת והתהוות העולמות הוא שנתאזה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים [ובהע' 15 שם: "כ"ה גם בד"ה באתי לגני תשי"א ס"ד [הנ"ל] . . ש"הענין הוא כו' דירה בתחתונים" הוא ביאור על זה שעיקר שכינה בתחתונים היתה] . . דבמאמר המדרש עיקר שכינה בתחתונים היתה, שני ענינים . . ושדרגת השכינה שהיתה בתחתונים היא (לא שכינה סתם, אלא) עיקר שכינה. והענינים שבהמאמר (בפרק הראשון) הם ביאור על שני ענינים אלה . . וזה שהמשכה שע"י העבודה דאתכפיא ואתהפכא הוא המשכת האור שהוא בכולהו עלמין בשוה הוא ביאור על הלשון עיקר שכינה בתחתונים, וכמבואר במק"א⁷³ שעיקר שכינה הוא האור שלמעלה מעולמות.

❧ הערה 39 ❧

וראה עת"ר ע' רפב-ג [ססג] (הנחת ר"א סימפסאן): "...וכך הו"ע דירה בתחתונים,

מן העליונים לתחתונים . . מרע"ה הורידה מן הראשון לארץ והשכינה באהל מועד... ע"ש.

ולהעיר מתנחומא נשא טז (ועד"ז תנחומא (באבער) שם כד)⁶⁸: "...בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאזה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים, ברא את האדם וצוה אותו ואמר לו מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, ועבר על צויו. אמר לו הקב"ה, כך הייתי מתאזה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים, ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו, מיד סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון... — שלכאורה משמע, שדירת השכינה בתחתונים היתה תלוי' בעבודת אדם הראשון⁶⁹.

❧ הערה 32 ❧

וראה ד"ה באתי לגני תשל"א, רס"ב⁷⁰: "והנה לאחרי שמבאר בהמאמר (בקיצור) מאמר המדרש בכללותו, מבאר בפרטיות יותר ובעומק יותר פרטי הענינים. בפרק הראשון דהמאמר הפרק . . מבאר הענין דעיקר שכינה בתחתונים, ובהפרקים שלאחריו העבודה דועשו לי מקדש (וגם העבודה במשכן ומקדש לאחרי עשייתו [ובהע' 14 שם: "בפ"ב — עבודת הקרבנות (בהמשכן לאחרי עשייתו), ובפ"ג ואילך — העבודה דועשו לי מקדש"] שעל ידה נעשה ושכנתי בתוכם, המשכת עיקר שכינה בתחתונים...".

❧ הערה 33 ❧

וראה לקו"ש ח"ג ע' 906 (משיחת ש"פ שמיני תשכ"ב): "...דער "ושכנתי בתוכם", די השראת השכינה ביי יעדער אידן איז אין א געוויסן זין נאך אין א טיפערן אופן פון דעם "ושכנתי" וואס איז געווען אין משכן ומקדש. ווארום ס'איז דאך פארשטאנדיק אז ווי נידעריק ס'איז דער "תחתון"

❧ שולצי הגליון ❧

(68) שבמילואים להערה 12.

(69) ומה שמשמע שע"י שעבר על איסור האכילה מעץ הדעת לא נתקיים ענין הדירה, לכאורה י"ל שזהו לפי שענין הדירה הוא דוקא דירת קבע, ולכן ההמשכה דעיקר שכינה שנמשך ע"י עבודתו של אדה"ר לא נחשב לדירה, כיון שנסתלק לאחר זמן קצר.

(70) סה"מ מלוקט ח"ה ע' קנ [ח"ב ע' שנא].

❧ שולצי הגליון ❧

(71) סה"מ מלוקט ח"א ר"ע ו [ח"ב ע' רסו].

(72) סה"מ מלוקט ח"ה ע' קנ-קנא [ח"ב ע' שנא-ב].

(73) בהערה 21 שם: "ד"ה באתי לגני תשי"א...".

אמאל מיט לבושים און אמאל אן לבושים, ביז וואנעט אז ער שטייט לא יכנף עוד מוריק, והיו עיניך רואות את מוריק. וואס דאס זאגט מען דאך אויכעט, אז דעמאלט וועט דאס זיין בכל הבריאה כולה...".

ועד"ז ד"ה כי עמך מקור חיים תשל"ד (7:55):
 "...האט א איד נאך א ענין א העכערער וואס מ'זאגט עם⁷⁵ אז ער קען נעמען "באורך" – ניט א ענין של טפל, נאר דאס איז דער אור פון עצמות ומהות. און וואס טוט ער דערמיט? "נראה אור" – ער זעט אין דערויף דעם אור, ווי אזוי ער זאל גיין אין די עולמות ב"ע, ביז אין עולם הזה הגשמי. וואס דאס איז דאך דער ענין, אז דוקא נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, וואס אין א דירה געפינט זיך עצמות ומהות פון דעם דר שבדירה. און וואס נאך מערער, אזוי איז דאך המלך אין רואין אותו ערום, אין זיין דירה איז דא זמנים וואס ער שטייט ערום. בחוץ – חס ושלום! אז ס'דא א רואה פון א זולת, איז אין רואין אותו ערום – דאס איז היפך ענין פון די מלכות. אבער בדירתו, איז דא מיט עצמות ומהות, און לא יכנף עוד מוריק, אן לבושים – ער זעט עם ערום...".

ולהעיר שהנחות כ"ק אדמו"ר מהור"י צ מתרס"ג (שהובא מהם לעיל בפנים ההערה) לא הגיעו לידי מערכת "אוצר החסידים" (קה"ת) עד לערך שנת תש"ס, כמ"ש המו"ל בפתח דבר לסה"מ תרס"ג ח"ב (שיצא לאור לקראת ב' ניסן תשס"ג), ש"מאמרים אלו היו ספונים וטמונים באוספו האישי של כ"ק אדמו"ר (מהור"י צ) נ"ע, ולא נודע אודותם, עד שנתגלו בשנים האחרונות".

אבל ראה תדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשי"ח, דקדוקי תורה הערות 247, 253, 265 – שלכאורה מוכח שבג' מקומות בתשי"ח חזר רבינו על לשון הקיצורים של אדהר"י צ להקדמת דרך חיים, אף שקיצורים אלו לא הגיעו לידי

שזהו"ע דירה שע"ז רומז תיבת דירה שהוא התגלות כל עצמותו, עד"מ אחד שדר בבית חבירו שיש שם כל העצמות שלו, ואינו דומה במי שנכנס בבית חבירו שאינו רק מה שמתגלה שם, אבל ענין הדירה הוא התגלות כל עצמותו, וכך הוא למע' . . הדירה הוא התגלות כל עצמותו בתחתונים...".

וראה גם אג"ק ח"ט ר"ע שכ (כ"ד אלול תשי"ד): "...וכמבואר בדא"ח הנקודה בזה, שהוא עד"מ שהאדם בדירתו נמצא הוא וכל עצמותו בגלוי...". ח"י"ג ע' שע (י"ד מנ"א תשט"ז): "...וע"פ המבואר בחסידות שענין דירה היא שאדם נמצא בו בכל עצמותו, ועד"ז בדירת אדם העליון...". חט"ו ס"ע יא (ה' ניסן תשי"ז): "...וכמבואר בתורת החסידות שזהו לעשות לו ית' דירה בתחתונים, אשר בדירה נמצא האדם בעצמותו...". ח"י"ז ר"ע פו (ט' אייר תשי"ח): "...וכביאר תורת החסידות, אשר כמו במלכותא דארעא המלך נמצא בדירתו בכל עצמותו מהותו ועניונו, כן הוא גם בהדירה שנתאוה הקב"ה מלכו של עולם להיות לו בתחתונים...".

ולהעיר מד"ה זה היום תשל"ז (26:55):
 "...אט דאס איז דער תכלית בריאת האדם, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, אז ס'דא א מציאות פון תחתונים פריער, און א מציאות פביכול, להבדיל – דער מציאות פון "לו", און א איד טוט אויף וואס ער מאכט דערפון איין זאך – לעשות לו דירה בתחתונים. כידוע דער דיוק וואס מ'זאגט, אז דאס איז בדוגמא ווי א⁷⁴ דירה וואס דארט איז נמצא בכל עצמותו, און דארט שטייט דער כל עצמות בגלוי, ווי ס'שייכות דארטן זאגן גלוי, אע"פ אז א גדר פון א מלך – וואס דאס איז דאך ענין ראש השנה – איז א מלך אין רואין אותו ערום, מ'מוז האבן דוקא די לבושים, מלך ביפיו תחזינה עיניך – איז אט דא דערגרייכט מען נאך אין א העכערן אופן, ביז א העכערקייט שלא בערך, אז דאס ווערט ווי אין א דירה, וואס אט דארטן געפינט זיך דער מלך בכל עצמותו –

ומדייק במאמר

הנטוע בו, ראוי לו שיתנחם ויכיר ויתבונן בפחיתות עצמו ובערך רוממות האדון יתעלה אשר המרה את פיו, ויתחייב שישים אל לבו כי חטא לפניו בגופו ובנפשו. ומפני שכל פעולות האדם נכללות בשלשה דברים והם המעשה והדבור והמחשבה, שהם שלשה חלקי החטא, על כן תחייב התורה את האדם להביא קרבן על חטאו ושיסמוך את ידיו עליו כנגד המעשה, ושיתודה בפיו כנגד הדבור, ושישורף כלי העצה והמחשבה שהסכימו בחטא והם הקרב והכליות כנגד המחשבה, כדי שיתכפר בשלשה דברים אלו על שלשת חלקי החטא... ע"ש.

אדה"ז מארז"ל ע' כד: "...משוררים על הדוכן בשעת הקרבת הקרבנות. . . וביטול היש שלו הי' על הקרבן עצמו ע"י הודיו שהיו בעלים מתודים על הקרבן, היינו עקירת הרצון החיצון שבו וזהו ביטול היש, אך כדי שתכלל בעצם ותהי' ביטול אמיתי, לא הי' באפשרי ע"י הקרבן עצמן, כ"א ע"י הלוים מחמת שהי' תשוקתם להכלל בעצם, ועי"ז הי' מעלים ג"כ את הנפש הבהמיות שלו למקורו בביטול אמיתי ע"י שיר הנ"ל...".

סה"מ אידיש ע' 141: "...אין דער עבודה פון די קרבנות אין בית המקדש איז געווען צוויי זאכען, א קרבן פון די פארשידענע בהמות שור כשב ועז, און דער וידוי וואס דער וואס האט מקריב געווען דעם קרבן האט זיך מתוודה געווען אויף דעם קרבן, וואס דורך דער תשובה פון דעם וידוי און דורך דעם קרבן איז דער מענש ריין געווארען פון זיין חטא ועון און איז געענטער געווארען צום בורא ב"ה, וואס אין רוחניות איז דאס איצטער אויך פאראן ווי עס איז געווען אין בית המקדש, וואס דאן אין בית המקדש איז אויך געווען דער עיקר ביי קרבנות די עבודה רוחנית, דער וידוי און די מחשבה פון דעם כהן המקריב. וואס דאס איז דאך וואס עס שטייט אדם כי יקריב מכם קרבן להוי'... ע"ש.

לקו"ת ויקרא ו, ד – ז, א: "...יש להקדים מ"ש באו"ת פ' קרח בשם הה"מ נ"ע, וז"ל והנה נאמר באהרן ברית מלח עולם הוא. . . ידוע שאהרן שושבינא דמטרוניתא, והוא המקשר עולמות ע"י עבודת הקרבנות והקטורת שהוא לשון קשר. . .

מערכת "אוצר החסידים" עד לאחר תשמ"ח⁷⁶ – ולכאורה חזר עליהם רבינו ע"פ הרשום בזכרוננו הק' ממה שראה לפני כו"כ שנים, קודם שהגיע לארה"ב.

וראה תדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשי"ט, מילואים להערה 306, שאולי אפ"ל כן גם בנוגע לרשימות ומאמרי אדהרי"צ מתרס"ד⁷⁷, קיצורי אדהרי"צ (מהדורא ב) לביאורי הזהר⁷⁸, והנחות אדהרי"צ מתרס"ג (הנ"ל) שיתכן שכולם הובאו בתשי"ט, ע"ש.

ועד"ז אפ"ל בנדו"ד, שלכאורה מתאים שרבינו יחבב את הל' "נמצא"⁷⁹ (ותרגומו "געפינט זיך" שבמאמר דידן⁸⁰) בנוגע לעצם האדם שבהדירה, אם ראה אותו רק בהנחת אדהרי"צ הנ"ל⁸¹. ולהעיר שגם ל' "כל עצמותו" שברשימת רבינו לתש"כ⁸² נמצא בהנחת אדהרי"צ הנ"ל (בנוסף למקומות אחרים⁸²).

הערה 51

ראה בחיי ויקרא א, ט⁸³: "על דרך הפשט, טעם הקרבנות הכל לתועלת האדם, כי חפץ הי' יתעלה באדם, שהוא מבחר המין וששבבילו נברא העולם, שיהיה כלו שכלי כמלאך הי' צבאות בלא חטא. והיה כי יחטא ואשם מצד היצר הרע

שולח הגליון

(76) ולכן יצאו לאור לראשונה (לא בהוצאת תשמ"ח, אלא) רק בהוצאת תשס"ב של דרך חיים.

(77) שלא הגיעו לידי מערכת "אוצר החסידים" עד לאחר שנת תשד"מ (לכאורה), ולכן יצאו לאור לראשונה (לא בסה"מ ליקוט ח"א שנדפס בשנה הנ"ל, אלא) רק בסה"מ ליקוט ח"ב שנדפס בשנת תשנ"ג.

(78) שי"ל לראשונה בביאורה"ז מהדורת תשע"ה ע"פ צילום גוכי"ק שהגיע לידנו לאחרונה, כמ"ש המו"ל שם ע' V, הע' 7.

(79) שבאג"ק הנ"ל בפנים, ותשי"א (ועוד) הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.

(80) ובתש"כ (ועוד) הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.

(81) ואולי גם בהנחת מתרס"ט הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה, שגם בה השורות הראשונות של המאמר נכתבו בגוכתי"ק אדהרי"צ.

(82) הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.

(83) שבדקדוקי תורה הערה 52.

תש"ט ע' 8-187 [ועד"ז תרפ"ג ע' רכה-ו]:
 "...שזהו ענין על כל קרבנך תקריב מלח, דקרבן
 הוא ענין הקירוב, וכמו שביאר הבחיי בענין
 הקרבנות שהוא ענין קירוב הכחות והניצוצות,
 דלכאורה יוקשה הדבר דכשהאדם חוטא מה ענין
 הקרבן, דהאדם חטא בהמה [ב]מה חטאה
 שצריכים לשוחטה ולהקריבה. . . עפ"י התורה
 שהיא תורת חסד, כששאלו לתורה חוטא מהו
 עונשו א"ל יביא אשם ויתכפר לו, דהענין
 בהקרבן הוא דכל הנעשה בהקרבן הי' ראוי
 לעשות [ב]האדם [החוטא, רק שהקב"ה הרוצה
 בתשו' -] בתשובת רשעים] ואינו חפץ במיתתם
 יחליף זה על קרבן. . . וכללות ענין הקרבן הוא
 שעוזב דרכו. . . ומתקרב לאלקות, והוא שמקבל
 בעצמו ללמוד תורה ולקיים את המצות. קיצור. . .
 ענין הקרבן קירוב. (ד) וזהו וכל קרבן מנחתך
 במלח תמלח, דכל קירוב וקירוב שהאדם מתקרב
 לאלקות, הן הקירוב בלימוד התורה והן הקירוב
 בעבודה דתפלה, הנה במלח תמלח אותו
 שצריכים למלוח אותו, והוא להפריד את הפסולת
 שהו"ע הרתיחה והדברים הלא טובים שיכול
 להיות בזה, וכמו בלימוד התורה שיהי' באימה
 ו[ב]יראה וידע אשר הוא דבר הוי'. וע"י המלח
 הוא הפרשת [הפרדת] הפסולת שלא יהי' על
 מנת שיקרא רב וכו'. וכן בעבודה דתפלה שלא
 יהי' זה בבליטה והתפעלות הבלתי אמת ח"ו,
 כ"א בהתקשרות אמיתית, דזהו"ע המלח שנותן
 טעם בכל דבר, וכמ"ש היאכל טפל [תפל] מבלי
 מלח, והמלח נותן בו טעם. והוא אחר שמפריד
 את הפסולת תחלה, הנה אחר כך הוא נותן בו
 טעם וגם פועל הקיום, וכמו כל דבר [מאכל] אשר
 יתקיים הרבה זמן מולחים אותו ועי"ז הוא יכול
 להתקיים. דזהו ג"כ ענין וכל קרבן מנחתך במלח
 תמלח, [ד]כל קירוב וקירוב שלך שאתה מתקרב
 לאלקות, והיינו דכל קירוב וקירוב שהאדם
 מתקרב לאלקות הן הקירוב דתורה והן הקירוב
 דתפלה הוא צריך למלוח, דבאמת לא המדרש
 עיקר כ"א המעשה והפועל, דהכוונה בהקירוב
 הוא שיהי' בקירוב אמיתי, וכמאמר גדול תלמוד
 שמביא לידי מעשה, ופעולת המלח הוא דמה
 שהוא לומד הוא יקיים בפועל ממש. וכן בענין
 התפלה, שע"ז הוא מתקרב לאלקות הנה קירוב
 זה צריך מלח שהוא דבר המקיים, והיינו שיהי'
 רושם התפלה ניכר כל היום בעבודתו של כל

וזהו פי' ברית מלח לשון עירוב כמו המלחים,
 היינו כדפרש"י בחומש פ' כי תשא ע"פ ממולח
 טהור קדש, מעורב שיערב יפה יפה, ואומר אני
 שדומה לו וייראו המלחים כו' שמהפכין כו'
 ע"ש. ופי' ברית מלח שכרת לו ברית שע"י
 עבודת הקרבנות יקשר ויערב העולם שהם כלל
 העולמות בא"ס, שהוא יהיה הממוצע והמחבר
 והמקשר העולמות זה בזה כו', וזהו עלה בכבש
 כו' עד מערבית, שהוא מדת אהרן ברית מלח
 שמערב העולמות כו'. . . עכ"ל. וזהו שבקטורת
 נאמר ממולח כי הקטרת הוא ענין הקשר והעירוב
 כו'. וביאור ענין שמערב העולמות. . . ענין
 תערובות והתקשרות העולם בא"ס ב"ה ע"י
 התורה. . . ועכ"פ הוא השתלשלות והמשכת האור
 מסוכ"ע בממכ"ע, וזהו כי כל בשמים ובארץ
 דאחיד בשמיא וארעא כו', וזהו ענין ברית מלח
 עולם. . . בקרבנות שהוא ענין הקירוב והיחוד של
 המדרגות דממכ"ע וסוכ"ע, בא המצוה ולא
 תשבית מלח כו', כדי להיות התקשרות
 והתחברות כו', וראה שם ו, ב: "...שזהו ענין על
 כל קרבנך תקריב מלח כנ"ל, וכמ"ש לקמן שמלח
 לשון תערובות..." ע"ש – ולהעיר מל' הבחיי
 הנ"ל: "...אמר עולה כי עשן הקרבן היה עולה עד
 הה"א, והה"א מגעת אותו משם ולמעלה, ואחר
 כלות העשן חוזר הבשר ומתהפך לאש וזהו
 שאמר אשה, ואחר שיתבטל האש חוזר להיות
 רוח, ואותו רוח מתקרב ומתערב להתיחד ברוח
 ובריח עד המחשבה הטהורה. . . וצריך שתתעורר
 במה שאמרו במסכת יומא סוף פרק קמא, אע"פ
 שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן
 ההדיוט, כי בהיות שם שתי אשות מעורבות היה
 אות וסימן כי יש קשור להדיוט עם הגבורה על
 ידי הקרבן, וכמו ששתי אשות אלו מתערבות
 ומתיחדות זו עם זו, כן רצון ההדיוט עם הגבורה
 מתיחדים זה עם זה..." ע"ש.

אדה"א ויקרא ח"א ע' לב: "...ענין מלח שעל
 הקרבנות הוא בחי' ממוצע ופועל ב' דברים, א'
 בחי' התקשרות ברי' עליון דהיינו ע"י בחי' גבו'
 שביסוד ז"א שנק' ברי' אלקין כנ"ל, והב' בחי'
 התקשרות כנ"י מלמטה למעלה ע"י העלאת
 הקרבנות, שהוא בחי' העלאת מ"ן בתשוקה
 ותענוג כמשל המתקת הבשר כו' וד"ל."

מענטשן האט מען געגעבן אויף יעדער ענין א באשטימטע צייט ווען ער זאל די זאך דורכפירן, און דערפאר דארף ער דאס ניט אפלייגן אויף א שפעטערדיקע צייט, אפילו ווען עס ווייזט זיך אויס אז ער האט עפעס אויף דערויף אן ערקלערונג אדער א סיבה ופיוצא בזה – דערפאר וואס דאס איז א צבא פון לשון זמן מוגבל, צבא לְאדם עלי אדמות, און ער האט א זמן מוגבל, וואס דאס איז די צוגעפאסטע צייט ער זאל דורכפירן אט א די שליחות...”.

הערה 59

ראה סהמ"צ להצ"צ פג, א: "...וביאור ענין העבודה הוא כמ"ש בזהר ע"פ ואברהם זקן בא בימים (בראשית כ"ד א') באינו יומין עילאין, והן בחי' לבושי' שנעשו לנשמה ממעשה המצות שלזאת ירדה כי א"א לה להנות מאור א"ס להיותה בע"ג אם לא ע"י לבוש הנעשה מהתורה ומצות שהן בחי' רצון העליון. . אך בהיות הרצון עליון למעלה הוא בבחי' א"ס ולמעלה מהזמן, וע"י המצות נשפל בבחי' מקום זמן לברר בירורי נוגה ששרשן מאד נעלה ונעשו מהם הלבושים, ולכן נק' יומין עילאין ע"ש בחי' המשכת הרצון עליון שלמעלה מהזמן בזמן...”.

ולהעיר מד"ה ואברהם זקן תשל"ח (19:20):
 "...וואס אט דאס איז דאך אויכעט דער דיוק אז בא בימים, אז בשעת ער איז געקומען צו דעם זמן פון אברהם זקן, האט ער געהאט נאך אין זיך א עילוי נוסף, א ענין הכי נעלה, אז ער האט מיטגעבראכט ניט נאר תורה ומצותי' – כל הענינים וואס ער האט געדארפט אויפטאן, צוזאמען מיטן מקום וואו ער האט דאס געטאן – ער האט אויכעט מיטגעבראכט די ימים, אז יעדער טאג איז געווען אויסגעפילט. . ביז וואנעט, ווי ער איז מבאר אין המשך פון ס"ו, אז דער עיקר און דער טעם אמיתי אויף כל סדר ההשתלשלות איז דאס וואס נתאווה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים – איז דאס דער ענין פון מקום זמן, און ס'דארף אין דערויף אויפגעטאן ווערן דער ענין הדירה, סיי אין מקום, סיי אין זמן, סיי אין כל הענינים וואס זיי זיינען פארבונדן מיט מקום וזמן...” ע"ש.

היום שיהי' כדבעי, והיינו שיתרחק מכל הדברים הלא טובים ויתקרב אל הטוב לעשות צדקה וחסד...” ע"ש.

הערה 54

ראה זח"א רלט, רע"ב: "...כי יקריב מכם, הכא אתרמיז מאן דיעביד פולחנא דקרבנא שלים דישתכח דכר ונוקבא, משמע דכתיב מכם דישתכח בחיזו דלכוון. קרבן ליי, דאקריב כלא לאתאחדא כחדא לעילא ותתא...”.

ובאור החמה שם (מהרמ"ק): "מאן דעביד וגו', משמע דעל כהן קאמ', ואפשר דעל מתנדב או הנודר קאמר, כי כיון שמקריב בנדר או בנדבה לא ידור אלא אם הוא נשוי, וז"ש פולחנא דקורבנא שלים, כי הבעל חטא אין קרבנו שלם. משמע דכתיב מכם, פי' אם מלת אדם על יחיד, הי' לו לומר אדם כי יקריב ממנו קרבן, מאי מכם? אלא על רבים, דהיינו אדם דכר ונוקב'. והטעם שצריך שיהי' המקריב זכר ונקבה, דישתכח בחיזו דילהון, דהיינו ת"ת ומלכות יחד. קרבן לה, פי' שהי' ראוי שיאמר כי יקריב מכם קרבן ה', אלא אם היה אומר קרבן ה', היה נראה ייחוד אותיות יהו"ד לבד, לכך אמר קרבן ליהו"ד, דהיינו דיקריב כולא, בין שם יהו"ד שהוא ת"ת, בין שם אדנ"י שהיא מלכות, לאתאחדא כחדא עילאה ותתא, דהיינו סוד ייחודם יחד יאהדונה...”.

וראה כתונת פסים (לבעהמ"ס תולדות יעקב יוסף) ויקרא א, רע"ב: "...אך קשה, הא זה אין שייך כאן בימי משה שהיו [- אוצ"ל: שהי'] מוכן, ובאמצעות המוכן תחול על שאינו מוכן ג"כ. . ומשני, גם שתחול באמצעות המוכן על שאינו מוכן, אך רצונו ית' הוא דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכ"ם קרבן לה, וז"ש חז"ל בעולת נדבה הכתוב מדבר, ור"ל שיותר טוב מי שנדבה רוחו שיעשו הכנה מכם להתקרב לה' ולעלות במעלות רמות עד שיתקרב קרבן ה' מצדכם, ולא מצד האמצעי, וק"ל”.

הערה 58

וראה יו"ד שבט תשמ"ו (שיחה ב – 0:50):
 "...ער שליסט אפ די מאמר, אז אויף יעדער זאך איז דא א ענין פון א זמן מוגבל, און יעדער

הערה 61

ואולי י"ל, שמ"ש במאמר דידן "...צביון ורצון יופי . . דער צווייטער ענין אין צבא פון צביון ורצון..." הוא כדי לתווך בין תש"י ופי' התוספות לתו"א ופי' רבינו גרשום, והיינו שמפרש שצביון הוא מל' רצון, ושזהו יסוד הפירוש צביון מל' יופי⁸⁷. ואולי אפשר להסביר בזה, שענין היופי מעורר את הרצון (של הרואה או שומע וכיו"ב), ולכן היופי נקרא צביון, כיון שע"י היופי נעשה רצוי בעיני אחרים. ובנוגע לענינו, שע"י ההתכללות שבנשמות ישראל מעוררים רצון העליון (ועד לחפץ ופנימיות רצון, וכמ"ש בתשי"א הנ"ל בפנים ההערה).

הערה 63

וראה שיחת מוצאי ש"פ אחרי, מבה"ח וער"ח אייר תשל"ח (שיחה א – 20: 35): "...עאכור"כ ווען ער קלייבט זיך צוזאמען מיט נאך אידן, וואס ערשט דעמאלט ווערט זיין שלימות – פון יעדער אידן – ווען ער איז זיך מתאחד מיט נאך אידן, ביז ער איז זיך מתאחד מיט כל עם ישראל.

וואס דאס איז דאך וואס שטייט אין כתיב האריז"ל (אבער דער אלטער רבי בריינגט דאס אראפ בסידורו, וואס דאס איז דאך א סידור, השוה לכל נפש – צו אלעמען גלייך), אז אין תחילת היום, וואס התחלת היום דארף דאך זיין מיט דעם ענין פון תפילה, ווארום קודם התפילה איז ער דאך אסור באכילה ושתי' ועשיית כל צרכיו וכל עניניו – איז נאך קודם התפילה, איז זאגט ער הריני מוכן⁸⁸, אז ער נעמט אויף זיך אן,

ראה תש"י פ"י שבפירוש הג' דצבא נזכר רק צביון (סתם) או יופי: "...והג' מל' צביון וכדרז"ל (ר"ה יא א) ע"פ ויכולו השמים כו' צבאם, לצביונם נבראו, והפי' דנש"י אם שהם חלוקים במדרגתם. . הנה זהו צביונם שזהו תכלית היופי מה שכלול מריבוי גוונים, דגוון אחד הרי אין בו יופי, ודוקא ריבוי גוונים [בכת"י מעתיק⁸⁴ נוסף: הרי יש בו יופי, לכן נק' ישראל צבאות ד' שהם חיל של ריבוי גוונים ו]הרי ממשיכים גילוי בחינת הוי' ע"י עבודתם..." ושם בהקיצור: "...צבאות ל' חיל זמן צביון".

ובפשטות משמע, שמפרש שצביון הוא מל' יופי ע"פ דרשת רז"ל לצביונם נבראו, שפירושו שנבראו ליופים – שזהו כדעת התוספות⁸⁵.

אבל ראה תו"א וארא נט, סע"ג: "...פי' צבי הוא הרצון (מלשון צביוני, וכן לצביונן נבראו, הקב"ה שאל להם רצונכם שאברא אתכם, וכן ולא אביתם תרגום ולא צביתון כו', וכן בלה"ק ג"כ פירושו חפץ או הדר ופאר כמבואר בספרים) והיינו שרצונו העליכון ית' (וחפץ הוא פנימיות הרצון כנודע) הוא מלובש ומתגלה בארץ החיים דוקא שהיא התושבע"פ..."

והיינו שבתו"א מפרש בדרשת רז"ל לצביונן נבראו, שפירושו שנבראו לרצונם – והוא כדעת רבינו גרשום, שכתב כל' התו"א הנ"ל⁸⁶.

שוליי הגליון

87 שם בחולין בד"ה לצביונם: "בדמות שבחרו להם", שלכאורה משמע שצביון שייך גם לענין הרצון והבחירה. 87 ואולי אפשר לפרש כן גם במה שמסיים בתו"א שם "וכן בלה"ק ג"כ פירושו חפץ או הדר ופאר כמבואר בספרים", כי לכאורה למה נוגע לציין שם שיש מפרשים באופן אחר מהמבואר בתו"א שם – ואולי מרמז שגם הפירוש "הדר ופאר" שייך להפירוש רצון וחפץ. 88 לכאורה נאמר (בפשטות): "הריני מוחל". ואולי מרמז למה שאומרים בקריאת שמע שעל המיטה: "הריני מוחל לכל מי שהכעיס והקינט אותי..." ואולי מכוונת הניקוד "מוחל" (נוסף על שזהו הניקוד של "הריני מוכן", שלכאורה גם זה שייך להמבואר בפנים) היא ע"ד "הריני מוחל". ואולי מרמז בזה, שכדי לעורר עצמו להיות מוכן

שוליי הגליון

84 שבתו"מ באתי לגני ח"א ע' 22, הע' 124. 85 וראה תוספות ר"ה שם ד"ה לקומתן: "צביונם לשון יופי..." ועד"ז תוספות חולין ס, רע"א ד"ה אל תקרי: "פירש בערוך, דכולהו נפקי מצביונם שהוא לשון יופי..." ע"ש (וראה שוה"ג הבא). ועד"ז ברבינו חננאל ר"ה שם: "...לצביונם נבראו, לתוארם ביופיותם..." ועוד. 86 בחולין ס, רע"א: "לצביונם נבראו. כלומר הקב"ה שאל להם רצונכם שאברא אתכם." ועד"ז הוא גם פירוש הב' שבערוך ערך צב הא' – אבל פירוש הא' שם הוא כפירוש רבינו חננאל והתוספות שבשוה"ג הקודם. וראה גם רש"י ר"ה שם ד"ה לדעתם: "שאלם אם חפצין להבראות ואמרו הן", ועד"ז רש"י חולין שם ד"ה לדעתם: "שהודיעם שיבראם והם ניאותרו" – ולהעיר ממה שממשיך

איז ניט א גזירה גזרתי, און ואהבת לרעך כמוך ווי צוויי באזונדערע זאכן – זאגט דער ירושלמי: ניין! דאס איז דערפאר וואס יעדער איד מיט אלע איבעריקע אידן זיינען טיילן פון איין גוף, פון איין קומה אחת שלימה. וואס דעמאלט איז דאך פארשטאנדיק, אז יעדער אבר פון דער קומה שלימה איז איין זאך – מצד דערויף וואס ער איז א חלק פון דער קומה שלימה – מיט כל שאר האברים. עד"ז איז יעדער איד מיט אלע אידן.

און דערמיט גייט ער אוועק במשך היום, באכילתו ובשתייתו ובמשאו⁹⁰ ומתנו – ווי די אלע פרטים ווי דער רמב"ם רעכנט אויס אין הלכות דיעות – און דארטן בריינגט ער אריין די אחדות, וואס ער האט באַ זיך דורכגעטאן פאראייניקען זיך מיט ראשיכם שבטיכם, מיט אלע צען סוגים, ביז חוטב עציך ושואב מימך – אז אזוי, דורך⁹⁰ דערויף איז ער אויכעט מגלה די אחדות הפשוטה וואס ס'דא אין דער גאנצער וועלט...".

מענה רבינו⁹¹ מתשד"מ⁹²: "...אמירת הריני מקבל עלי כו' לרעך⁹³ אינו חלק מהתפלה או

שולחן הגליון

(89) לכאורה נאמר (בפשוטות): "ובמעשרו ומתנו". ואולי מרמז בזה, שאם אהבת ישראל שלו משפיעה כראוי על משאו ומתנו, אזי עיקר היחס שלו למשאו ומתנו הוא בתור אמצעי, שע"ז יוכל ליתן מעשר ליהודים הנצרכים, כיון שמצד אהבתו לכל יהודי הוא רוצה לעזור לכאור"א בכל האופנים.

(90) להעיר מאג"ק [תר"ן] שבמילואים להערה 65: "ע"י האחדות ממשיכ"י מלמעלה ג"כ מבחי' אחדותו ית' שלמעלה מס' השתל"ם...".

(91) "במענה על שאלות רבים" בהמשך להוראה רבינו להוסיף באמירת "הריני מקבל..." לפני התפלה ו"אך צדיקים גו'" אחר התפלה – נדפס בתשורת אראנאו תשס"ד ע' יג (צילום גוכתי"ק – הגהות (המודגשות לקמן בפנים) על רשימת מזכיר או מקבל המענה), ועד"ז בקובצים שבשוה"ג הבא ובהיכל מנחם ח"ג ע' לז.

(92) נדפס בשעתו בקובץ הערות התמימים ואנ"ש דמאריסטאון (גליון שמ, ע' ג) ובקובץ הערות וביאורים אהלי תורה (גליון ריג, ע' ד) – שיצאו לאור לקראת ש"פ ויגש, ה' טבת תשד"מ (ובמכ"ע כפר חב"ד שאינו תח"י).

(93) בקובצים והיכל מנחם שבשוה"ג הקודמים נדפס: "כמוך", אבל בצילום שבתשורה הנ"ל שם נראה שהרושם

און ער איז צוגעגרייט, און טוט כל התלוי בו – אז ער איז זיך כולל מיט כלל ישראל, וואס דורך וואס ווערט דאס? דורך דעם קיום פון דעם החלטה טובה ותקיפה פון ואהבת לרעך כמוך (כמבואר דער ביאור פארוואס מ'דארף דאס זאגן קודם התפילה, אין די ערטער וואו ס'רעדט זיך וועגן דעם).

תפילה איז ער דערנאך ממשיך – די כוונה פון תפילה איז דאך ניט ח"ו אז נאכן דאוונען פארגעסט ער ח"ו אויפן גאנצן ענין, נאר דערנאך ווערט דאס נמשך – ס'ניכר אין זיין עסן און טרינקען וכל עניניו, אז דאס איז א איד וואס האט געדאווענט, און האט געדאווענט אין אן אופן ווי מ'דארף דאוונען.

איז דערפון פארשטאנדיק, אז במכל שכן: אז מה דאך אז אין תפילה, וואס דאס איז עבודת השם, דארף מען האבן די הקדמה פון ואהבת לרעך, און אין אן אופן פון כמוך דוקא – עאכו"כ אז מ'קומט צום טאן אין עניני העולם, אין אכילה ושתי', והנהגה בהם מנהג דרך ארץ, ופיוצא בזה, איז דאך דארטן זיכער נוגע ובולט דער ענין מיט דער תוצאה פון ואהבת לרעך כמוך.

און ווי ער איז מפורש אין ירושלמי, אז דאס

שולחן הגליון

ולקבל על עצמו בתוקף המתאים לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך, יש להביא בחשבון שישנם דברים (בדקות עכ"פ) שעבורם הוא צריך ש"רעך" ימחול לו, וכיון שכל ישראל הם בחזקת כשרות, הרי בפשוטות, חבירו אכן אמר אתמול בלילה בק"ש שעהמ"ט (אם הי' יום חול) שהוא מוחל לכל מי שהכעיס אותו או שחטא כנגדו וכו', ועי"ז נמחל לו. ולכן, היום בבוקר יש לו להתעורר באהבה לחבירו שמחל לו, כמים הפנים לפנים – מכיון שבזכותו "הריני מחול". ואולי גם מרמז (בכללות תיבת "מוחל"), שכדי שבבוקר יהי' מוכן כראוי לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך, צריך לומר "הריני מוחל..." בלילה הקודם באופן הראוי. ולהעיר מהמסופר עד"ז על ר' ראובן דונין (בס' הטרקטוריסט של הרבי ע' 286): "ממושפעיו תבע שה'עבודה' של קריאת-שמע שעל המיטה, כאשר היהודי מודיע: "הריני מוחל לכל מי שהכעיס והקניט אותי וכו'" – תיעשה באופן שיהווה את תחילת ההכנה לאמירת "הריני מקבל עלי מצוות עשה של ואהבת לרעך כמוך" לפני תפילת שחרית!". וילע"ע.

הערה 64

וראה ספר הכונות בתחלתו (ד"ה קודם¹⁰⁰): "קודם שיתפלל האדם בשחרית, צריך לקבל עליו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך. ויכוין לאהוב כל אחד מישראל כנפשו, כי ע"י זה תעלה תפלתו כלולה מכל ישראל, ותוכל לעלות ולעשות. ובפרט אהבת החברים שלנו, צריך כל א' לכלול עצמו כאילו הוא אבר א' מן החברים יצ"ו, ומאד הזהירנו מורי זה"ה על זה, ואם יש איזה חבר בצרה ח"ו או חולה בביתו ובבניו, ישתתף בצער ויתפלל עליו, וכן בכל דבריו, וישתתף לכל חבריו עמו. ואין¹⁰¹ צורך להאריך בענין של החברים שלנו. גם נהג מורי זה"ה לומר כל פרטי הוידויים כולם, אפי' שלא היו בו, והיה [אומר] כי כל אדם אעפ"י שלא ימצא בו צריך להתודות עליהם, ובפרט שלזה נתקן בלשון רבים, וכן צריך לומר בלשון רבים ולא בלשון יחיד חטאנו ולא חטאתי, והטעם כי כל ישראל גוף א' וכל א' מישראל הוא אבר א' פרטי, כי זהו סוד הערבות של הנשמות...".

לקו"ש ח"ח ע' 8-47: "...בשעת א איד שטעלט זיך דאוונען – וואס תפלות זיינען כנגד קרבנות – איז לכל לראש דארף ער אויף זיך מקבל זיין די מ"ע פון "ואהבת לרעך כמוך", וואס דאס דארף ער טאן "קודם התפלה" [ובהערה 40 שם: "ראה סידור אדה"ז (לפני מה טובו): נכון לומר קודם התפלה הריני . . כמוך"]. און ערשט נאך דעם קומט די הכנה והקדמה צו מתפלל זיין אויף זיינע צרכים;

און אויך דאמאלט דארף ער זיך כולל זיין

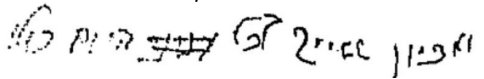
שו"י הגליון

שייך לזה יחוד קוב"ה ושכינת' תלוי במעשה התחתונים, משא"כ התורה שהיא למעלה מהעולם, וע"ד מה שדברי תורה אינן מקבלין טומאה. וילע"ע.
 100) כ"ה בדפו"ר (ויניציאה ש"פ), ועוד – שמ"ש "קודם שיתפלל..." הוא התחלת קטע חדש. ואילו בדפוס קארעץ תקמ"ד (ועוד), נדפס כחלק מד"ה כשהיו אומרים (שלפניו) בהפסק נקודה.
 101) "ואין . . החברים שלנו" – להעיר שבשער הכונות ענין ברכות השחר (א, רע"ד) כתוב כאן (במקום מ"ש בפנים): "ומאד מאד [- כ"ה בדפו"ר] הזהירני מורי ז"ל בענין אהבת החברים שלנו של חברתינו".

שייך לענין תפלה דוקא, אלא ענין בפ"ע, ומכיון ששייך לכל [- אולי נכתב "בכל"⁹⁴?] עניני⁹⁵ היום כולו פשוט שכדאי להקדים אמירתו, ומפני טעם⁹⁶ (שנתבאר במק"א) תקנו לאמר קודם סמכו אמירתו לתפלה (הראשונה ככל יוספהיינו שחרית) ואמירה זו מספיקה⁹⁷ ופירושה כפשוטה שנקבל⁹⁸ סתם מקבלה על לכל היום כולו⁹⁵ (ע"ד ברכת התורה, לשם יחוד קוב"ה ושכינת'...⁹⁹).

שו"י הגליון

כתב "לרעך" ככפנים, וכ"ה בפיענוח הכת"י שבתשורה הנ"ל ע' יד.
 94) בקובצים, היכל מנחם והפיענוח שבתשורה הנ"ל, נדפס "לכל". וזה צילום הגוכתי"ק:

ואולי כתב תחילה בל' ושוב שינה את הל' לב'. ולהעיר מאגה"ק, רשימות ואג"ק שבשוה"ג 244 (בביאור החילוק שבין "ליריאך" ו"ביריאך", ובין "בעומר" ו"לעומר" – ואיך שיש מקום לב' הנוסחאות), ע"ש. ואולי גם בנדוד, שינה לאות ב' לרמז שקבלת מצות אהבת ישראל יש לה שייכות פנימית לכל היום כולו. ולהעיר ממ"ש בתדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תש"כ, מילואים להערה 287 – שברשימת רבינו למאמר הנ"ל כתב אות ל' ואות ב' זה על זה ("לבש"ק" – ראה שם צילום הכתי"ק).
 95) להעיר, שלכאורה יתכן שמחיקות אלו (או חלקם) הם רק לפי שהנחקק לא הי' שייך למענה על שאלות הרבים (כנ"ל שוה"ג 91), ולא מפני שתוכנו אינו נכון (ולהעיר, שלכאורה אפ"ל שבתשל"ח הנ"ל בפנים אכן מבואר שההחלטה של הריני מקבל יש לה שייכות לכל עניני האדם שבמשך היום, וילע"ע).

96) בכת"י הרושם הי' כתוב (אולי): "ומכמה טעמים (כפי שנתבאר במק"א)", ורבינו מחק את התחלת תיבה הראשונה והשאיר "כמה", ושוב כתב מ' סופית על סוף תיבה השני', ומחק את התיבה השלישית, באופן שתיקנו להיות: "טעם (שנתבאר במק"א)". ואולי סמך על המ' סופית להוכיח שיש להשמיט תיבת "כמה" (ואולי לא מחק תיבת "כמה" כדי לרמז שאכן ישנם כמה טעמים או כמה פרטים בטעם א' – אלא שאין זה נוגע לתוכן המענה). וילע"ע.

97) לכאורה כן הי' כתוב (בכת"י הרושם), אף שקצת קשה לפענח. וילע"ע.

98) לכאורה כן הי' כתוב (בכת"י"ק), אף שקצת קשה לפענח. וילע"ע.

99) רבינו הקיף "יחוד קוב"ה ושכינת' בעיגול (כסימן להשמיט תיבות אלו). ולכאורה אפ"ל שלא רצה למחקם (בקו) מפני כבוד קוב"ה ושכינת'. אבל להעיר, שגם לא מחק תיבת "יחוד", ואילו תיבת "התורה" מחק (ואולי

הערה 65

ראה סידור כב, ב [ועד"ז ח"א לו, ד ואילך]:
 "...בבחי' [ה]התכללות היפוך הפירוד . . . וזהו כל
 דרך איש ישר בעיניו, פי' כל א' וא' כפום שיעורא
 דיליה בשכלו דמשער בלבי' כך הוא מתפעל,
 כמ"ש בזהר ע"פ נודע בשערי' בעלה, כל חד וחד
 לפום שיעורא דיליה [מה] דמשער בלבי' כו'.
 וע"כ מובדל כאו"א מחבירו, וכל דרך איש ישר
 מאד בעיניו, ודרך השגו' והתפעלו' זולתו זר
 בעיניו מאד ולא יוכל לסובלו כלל. אבל ותוכן
 [כל] רוחות ה', וכן ותוכן לבות ה', פירוש ותוכן
 הוא המשווה אותם ומקיני'ם אותם להיות כולם
 בהשוואה אחת כללי(ם)[ת], לכלול כל הנמצאים
 יחד בל[ת]י פירוד והתחלקות כלל, כמו תכנת
 כו', וכמו ושמים בזרת תכן כו', שהוא ענין קיום
 כו'. [ו]כך ע"י שם הוי"ה, שהוא מדת ת"ת דיעקב
 הנק' בריח התיכון, שהוא הכולל כל הרוחות וכל
 הלבבות¹⁰⁷, וכל [- ע"כ כל] מיני השגות ב"א
 [- בני אדם] וכל מיני התפעלותם משווה לכולם
 יחד כו', ועי"ז יש להם קיום חזק בלא נפילה כלל
 . . . והיינו ותוכן רוחות, כל הרוחות דס"ר נשמות
 ישראל, וכן ותוכן לבות, כל התפעלות דס"ר כו',
 הוא ע"י שם הוי"ה דווקא, וד"ל. ומטעם זה צריך
 לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך קודם התפני'לה
 כידוע, כדי שיכלול עצמו בבחינת התכללות
 ואחדות אחת עם כללות נש"י, וישכון עליו שם
 הוי"ה שהוא התוכן כל הרוחות כו'. והוא בחי'
 יעקב שהוא היפך מה"ד הגורמת [ה]פירוד
 ו[ה]התחלקות להיות דרך זולתו זר בעיניו, אבל
 ע"י מדה זו נהפוך הוא שגם דרך זולתו יוכשר
 בעיניו כמו דרכו... ע"ש.

אג"ק אדנ"ע ח"א ר"ע צא-ב [תר"ן ע' תצב]:
 "...והלא כל יסוד תורתנו ויסוד קיום עמינו
 בעולם (ובפרט עתה כו') ה' האחדות והצדקה,
 וכמ"ש ואהבת לרעך כמוך כו', והוא כידוע אשר
 כל אדם יש לו שורש ומקור בבחי' האדם העליון
 שעל הכסא (הנק' סדר השתלשלות כו') וכמ"ש
 נעשה אדם בצלמינו כדמותינו כו', וע"י

מיטן כלל (ווי דער דין איז¹⁰² אז אויך תפלת
 היחיד דארף געזאגט ווערן בלשון רבים);

און בשעת ער איז זיך כולל צוזאמען מיט אלע
 אידן, איז ער זיכער אז אין זיין תפלה איז ניטא
 קיין פסול, אדער עכ"פ אז מען וועט ניט זען אין
 איר קיין פסול, און אזוי איז אין אן אופן פון
 "קודש"..." ע"ש.

ולהעיר מס' עבודת בורא מהדו"ק (לר' עקיבה
 בער מווינא - תמ"ח ווילהרמש דארף) שער
 קימת המטה, נתיב ז [הובא בשבט מוסר ר"פ
 מה¹⁰³]: "בשחרית כשילך לבית הכנסת יאמר
 הריני הולך לבית הכנסת לשם יחוד קודשא ב"ה
 ושכינתי בדחילו ורחימו בשביל כל ישראל,
 ליחד שני אותיות ראשונות של שם הוי" (יה)¹⁰⁴
 עם שני אותיות אחרוני' של שם הוי' (יה)
 בייחודא שלם¹⁰⁵, ולהקים השכינה מעפרא
 ולייחדא עם קודשא ב"ה בדרועא ימינא, והריני
 מוכן ומזומן לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך
 שכל תרי"ג מצות תלויין בה..."¹⁰⁶.

שוליי הגליון

102) בערה 42 שם: "ראה שו"ע אדה"ז סק"י ס"ד".
 ובשו"ע אדה"ז שם: "היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת
 הדרך, שהיא יר"מ ה' או"א שתולכנו לשלום וכו', ואף
 אם הולך יחידי יאמרנה בלשון רבים, שמתוך כך תפלתו
 נשמעת...". ובברכות כט, סע"ב ואילך (שבמ"מ שעל
 גליון שו"ע הנ"ל): "אמר אביי לעולם לישתיף איניש
 נפשיה בהדי צבורא...". וברש"י שם: "לישתף נפשיה. אל
 יתפלל תפלה זו [- כ"ה ברש"י שבר"ף, פי' הרשב"ץ,
 ועוד] בלשון יחיד אלא בלשון רבים, שמתוך כך תפלתו
 נשמעת". וראה מאירי לברכות שם שבמילואים להערה
 65. לקו"ש חכ"א ע' 257.

103) בהקדמת: "...אכתוב בפ' זה, כ"ב דברים שיזהר בהם
 כדי שיזכה בטוב הצפון לצדיקים, הביאם הרב בעל ספר
 עבודת הבורא. א'..."

104) (י-ה) . . . (ו-ה) - כ"ה בעבודת בורא הנ"ל בפנים.
 ובשבט מוסר שם: "...שני אותיות ראשונות של שם הוי'ה
 עם ו"ה".

105) כ"ה בעבודת בורא שם. ובשבט מוסר שם: "שלים".
 106) ולהעיר שבמהדורא בתרא של ס' עבודת בורא
 (זולצבאך תס"ז), העביר המחבר את הלשם יחוד הזה
 לשער ג - שער ייחוד השם (מ, א), בכמה שינויים, כולל:
 "...בדרוע ימינו, ולקיים מצות ואהבת לרעך כמוך בשביל
 כל ישראל..." ע"ש.

שוליי הגליון

107) במהדורה החדשה: "וכל הלבבות", ולכאורה הוא
 בהתאם לל' הכתוב (משלי כא, ב) המבואר כאן בפנים.

כי אמיתת ענין תפלה בציבור שהוא תפלת הרבים (מעלה היותר נפלאה דענין התפלה, הן בכל ימות השנה והן בהזמנים דעת רצון) הוא לכלול עצמו בכלל תפלת ישראל, והוא ע"י אמירת הרני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך קודם התפלה, כמ"ש בסידור.

אמנם זהו מה שהיחיד מכניס עצמו בהכלל, והנוסח על ישראל כו' הכוונה בו בשתים, הא' מה שהציבור (של עשרה) מכניסים היחידים בכללם להיות גם תפלתם של אלו המתפללים ביחידות ומכוונים לבם ליכלל עצמם בתפלת הציבור, שיהיו בכלל הציבור, והב' דאותו הציבור (המתפללים בעשרה) כוללים עצמם בכלל תפלת הרבים דכל ישראל".

וראה שו"ע או"ח סקל"ט, ס"ז: "אחר שענו העם ברוך ה' המבורך לעולם ועד, חוזר המברך ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, כדי לכלול המברך עצמו בכלל המברכים".

שו"ע אדה"ז או"ח סנ"ז, ס"ג: "וצריך הש"ץ לחזור ולומר ברוך ה' וכו' כדי שלא יוציא את עצמו מן הכלל, שאומר להם ברכו והוא אינו מברך, ואע"פ¹⁰⁸ שאמר המבורך ולא הוציא עצמו מן הכלל לגמרי, צריך הוא להחזיר א"ע לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך כמו שאמרו הציבור (ע"ל סימן קצ"ג¹⁰⁹)".

בית הבחירה¹¹⁰ להמאירי ברכות כט, סע"ב¹¹¹

שולחן הגליון

108) הלשון כאן הוא ע"ד ל' הטור סי' קלט (שבהמ"מ שעל גליון שו"ע אדה"ז) בהביאו דברי ר"י ברצלוני בשם רס"ג, וחלקו הוא ע"ד לשון הרא"ש (ברכות פ"ז, סכ"ו – שהובא בב"י בסי' נז) בהביאו דבריהם.

109) במהדורה החדשה תיקנו הציון ל"קצ"ב" – וראה שם ס"א: "...ואם הם ג' בלא המברך, יכול לומר ברכו שאכלנו משלו, כיון שהם ראויים לברך בלשון רבים בלעדו, ומ"מ יותר טוב לומר נברך, שלא להוציא עצמו מכלל המברכים. ואע"פ שאמר נברך, צריך הוא לחזור ולהכניס עצמו לכלל המברכים, לגמור ולחזור ולומר אחריהם ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו..."

110) שבדפוס ווארשא תער"ב נקרא בשם חידושי המאירי.

התאחדות הנפשות והלכבות למטה מתאחדים השרשים העליונים, ועי"ז נמשך כל בחי' שפע טוב וחסד מלמעלה מבחי' אדם העליון בהאדם שלמטה בעוה"ז הגשמי, ועז"נ כמים הפנים אל הפנים היינו התאחדות הלכבות למטה, כן לב האדם העליון לאדם התחתון. . ולכן צריכי' לאמר ולקיים מ"ע של ואהבת לרעך כמוך קודם התפילה, שיכלול עצמו עם כללות נש"י, כמ"ש בסידור ח"א בדרוש המתחיל אני בצדק אחזה פניך [הנ"ל]. . ומה גם כי ע"י האחדות ממשיכי' מלמעלה ג"כ מבחי' אחדותו ית' שלמעלה מס' השתל' כו'... ע"ש.

תש"ט ע' 9-98 [אג"ק אדהרי"צ ח"ג ר"ע קמב-ג]: "...והנה בקדיש דרבנן היא ההוספה על ישראל כו', ויש לזה שייכות לכללות הענין דמצות ואהבת לרעך כו' שקודם התפלה, להיות תפלת היחיד גם היא נכללת בתפלת כלל ישראל, שזהו אמיתת ענין התפלה בציבור שהוא תפלת הרבים.

דהנה בתפלה יש ב' דרגו' כוללות, ובכל אחת מהן ג' דרגות פרטיות. השתי דרגות כוללות הם, א' התפלה דכל ימות השנה, ב' דעשי"ת שהוא עת רצון. והג' דרגות פרטיות הם, א' תפלת היחיד, ב' תפלת הציבור, ג' תפלת הרבים.

ההפרש דתפלת הציבור (שהוא מנין של עשרה) לתפלת הרבים (שהם במספר מרובה) אינו חלוק בעניני דינים, כמו שהוא חלוק בדינא דתפלת היחיד ותפלת הציבור, אבל הוא חלוק בעניני הרוחני.

הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע פסקו להלכה לאלו ששאלו בענין תפלה בציבור, דאיך יקיימו שניהם לעסוק בעבודה שבלב באריכות התפלה ולהתפלל בציבור, ענו להם כי פירוש תפלה בציבור בשעה שהציבור מתפללים. וסידרו להם כי ישמעו כל התפלה, קדישים, ברכו, קדושה, קריאת התורה, והקדישים דתפלת הציבור, ואח"כ להתפלל במתינות איש איש כפי השגת יד שכלו בהעבודה שבלב.

שלא אזכר בפני עצמי, ותוך עמי אנכי יושבת ובתוכם אצליה בכללם, ולא תזכירני לבדי פן יבוקר פנקסי ואענש במקום הצלחה. והנה היה אפשר יאמר איש כי בהיות הצלחה בעיר בין תהיה עיקרה בצדיקים בין תהיה עיקרה ברשעים יהיה נכלל בכלל העם ולא יבוקר פנקסו, וטוב לו בל יזכר בפני עצמו, אמר כי לא כן הדבר, כי בעלץ צדיקים כי יושפעו ויעלצו בעושר וכבוד, אז רבה תפארת לכל כלל עם הארץ, שבשלומם יהיה להם שלום ולא יבוקר פנקסם, אך בקום רשעים ואליהם לבדם תהיה הקימה וההצלחה, אז יחופש אדם למעלה ויבוקר פנקסו, ומכסה פשעיו מלהתודות עליהם בתשובה לא יצליח בכלל הרשעים המוצלחים מטעם שבתוך עמו הוא יושב, גם אם יהיו רוב העיר, שאדרבה בעון העיר יצליחו המה, ואדרבה טוב לו להתודות וירחמהו עושהו...", ושם בהמפתחות (שחיבר האלשיך) ערך צבור, מציין לזה: "צבור, לא נאמר לעולם¹¹⁴ יכלול אדם עצמו עם הצבור פן יבוקר פנקסו אם הם ודאי בלתי כשרים, בקפ"א¹¹⁵ ח"ב דף קנה עב¹¹⁶".

יערות דבש דרוש יב בסופו: "...לעולם יכלול אדם עצמו עם הצבור הן בתפלה או בכל דבר . . . וכן ראוי לשתף עם הציבור, ויראה בנחמות ציבור¹¹⁷...".

שיחת ד' מנחם אב תש"מ (שיחה ה – 55: 0):
 "...אפצולערנען זיך פון די הויבט זאכן פון די אנפירונגען פון דעם אריז"ל . . . א צווייטע זאך וואס ער האט איינגעשטעלט, בהנוגע צו תפילה, אז איידער מ'הויבט אן דער תפילה יעדער טאג, זאל זיך א איד פארבינדן דורך אהבת ישראל מיט ואהבת לרעך כמוך, און זאל זאגן אז ער איז גרייט¹¹⁸ אויף זיך כולל זיין, פאראייניקן זיך

— שו"י הגליון —

(115) הוא ציון למספר הסימנים (סימן קפא, חלק ב) שהאלשיך ציין במשך פירושו (במקום לציין הפרק והפסוק – שבכ"מ חוזר לפרש קבוצה של פסוקים איזה פעמים), ונמצאים בדפוסים הישנים.
 (116) בדפו"ר.

(117) ראה מאירי הנ"ל בפנים, וגמ' תענית שבשוה"ג 113.

(118) ראה עד"ז תשכ"א ולקו"ש שבדקדוקי תורה הערה 64.

[ולהעיר שנסדר וי"ל מחדש – ירושלים תש"כ¹¹²]: "...ולעולם יכלול אדם את הצבור בכל תפלה חדשה שהוא מתפלל, ואעפ"י שאומרה בלשון יחיד ראוי לו שיאמר אני וכל עמך בית ישראל...".

בית הבחירה להמאירי אבות פ"ב, מ"ה: "אל תפרוש מן הצבור. אלא השתתף עמהם בצרתם, כלומר שאע"פ דאפשר לו להנצל מן הצרה בזולתם, לא יהא עיקר כונתו רק להצלת הכלל ויכלול עצמו עמהם, שאם לא כן שעונשו הוא שהצבור ינצל כצבי מיד והוא ילכד בפח רשעו, שאמרו ז"ל [בפ"ק דתענית ד"א ע"א¹¹³] כל שאינו משתתף עם הצבור ר"ל בצרתם, אינו רואה בנחמת צבור, שנאמר [ישעיה סו י] שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, והוא כענין [אסתר ד יד] רוח והצלה יעמוד ליהודים כו ואת ובית אביך תאבדו".

אלשיך משלי כח, יב-ג: "...או יאמר בעלץ צדיקים וכו', כי הנה בהיות הדור מוצלח, טוב לגבר שלא יזכיר עצמו לבדו פן יבוקר פנקסו, אך יהיה נכלל בתוך עמו ויוצלח בכללם, כמאמר אשה גדולה אל אלישע, בתוך עמי אנכי יושבת, כלומר למה תזכירני אל המלך מלכו של עולם או אל שר הצבא של מעלה, כדעת רז"ל¹¹⁴, טוב לי

— שו"י הגליון —

(111) בברכות שם, סע"ב ואילך: "אמר אביי לעולם לישתיף איניש נפשיה בהדי צבורא...". וראה רש"י, ואדה"ז (שצויין בנדר"ד בלקו"ש) שבשוה"ג 102.

(112) וראה עד"ז בתדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשי"ט (דקדוקי תורה הערה 43), במאירי לסוכה שנסדר וי"ל מחדש – ירושלים תשי"ט.

(113) כ"ה הוא כבר בדפו"ר (בית אבות לר"ח פאלאגני), ולכאורה ציון המ"מ הוא מהרח"פ. וראה שם, רע"א: "תנו רבנן, בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהם, באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם, ומניחין לו ידיהן על ראשו, ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור".

(114) ראה זהר ח"א וח"ב שבמילואים להערה 66. ולהעיר מעבודת ישראל (לר"י קמחי – איזמיר תצ"ז) א, ב: "...וכמ"ש בס' הזוה' בח"א דף ק"ס ע"ב [שבמילואים הנ"ל] ע"פ בתוך עמי אנכי יושבת, דלעולם יכלול האדם עצמו עם הציבור כדי שיתקבל תפלתו...". וראה עד"ז תש"מ שבדקדוקי תורה הערה 66.

מיט יעדער אידן און מיט אלע אידן...".

ראה גם זח"א סט, ב: "אמר רבי יהודה, נח כד הוה בתיבה דחיל הוה דלא ידכר ליה קב"ה לעלמין, וכיון דאתעביד דינא ואתעברו חייבי עלמא, כדין מה כתיב? ויזכור אלהים את נח. רבי אלעזר אמר, ת"ח בשעתא דדינא שריא בעלמא לא ליבעי ליה לאיניש דיכר שמיא לעילא (קמי דקב"ה בעלמא), דהא אי אדכר שמיא ידכרון חובוי (כלהו) וייתון לאשגחא ביה. מנלן? משונמית, דההוא יומא יום טוב דראש השנה הוה, וקב"ה דאין עלמא, וכדין אמר לה אלישע (מלכים ב ד) היש לדבר לך אל המלך, דא קב"ה דכדין אקרי מלך, מלך הקדוש מלך המשפט. ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת, לא בעינא דיכרון לי וישגחון בי אלא בתוך עמי, מאן דעייל רישיה בין עמא (כלא) לא ישגחון עליה למידן ליה לביש, בגיני כך אמרה בתוך עמי. ת"ח נח בשעתא דרוגזא שריא בעלמא לא אדכר, כיון דדינא אתעבר מה כתיב? ויזכור אלהים את נח, השתא אדכר שמיא...".

שם קס, א-ב: "...ות"ח בר נש כד צלי צלותיה לא יימא עליה זכרני ופקדני, בגין דאיכא זכירה ופקידה לטב וזכירה ופקידה לביש, וזמינין לנטלא מלה מן פומא ואתיין לאדכרא חובוי דב"נ ולענשא ליה, בר אי איהו זכאה שלים דכד בדקי חובוי ההיא זכירה ופקידה לביש לא ישכחון לון, כגון עזרא דאמר זכרה לי אלהי לטובה, דהא בכל אתר דבר נש צלי צלותיה יכליל גרמיה בין סגיאין בכללא דסגיאין. ותא חזי, שונמית כד אמר לה אלישע (מלכים ב ד) היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא, היש לדבר לך אל המלך, ההוא יומא יום טוב דראש השנה הוה, וההוא יומא דמלכותא דרקיעא שלטא למידן עלמא, וקב"ה אקרי מלך המשפט בההוא זמנא, ובגין כך אמר לה היש לדבר לך אל המלך. מה כתיב? ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת. מאי קאמרה? לא בעינא למהוי רשימאה לעילא, אלא לאעלאה רישאי בין סגיאין ולא לאפקא מכללא דלהון. וכך בעי ליה לבר נש לאתכללא בכללא דסגיאין ולא לאתיחדא בלחודוי, בגין דלא ישגחון עליה לאדכרא חובוי כדקאמרן...".

זח"ב לג, ב: "...מה כתיב? השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו', כיון

שיחת כ' מנחם אב, תשמ"א (שיחה ה – 22:05): "...אע"פ וואס ער איז א צדיק גמור און א בעל תשובה גמור וכו', איז ווי מ'ברענגט זיך אין כתבי האריז"ל, אז דער אריז"ל פלעגט זאגן אשמנו בגדנו וכו', ווארום¹¹⁹ קודם להתפילה איז דאך זיך כולל עצמו עם כל ישראל, ווי דער אלטער רבי ברענגט דאס אויכעט אראפ בסידורו, אין התחלת הסידור – אז מ'זאל זאגן, מקבל עלי די מצוה פון דער ואהבת לרעך כמוך, ביז וואנעט אז דער אריז"ל, וואס ער איז דאך געווען דער אריז"ל הח", האט ער זיך כולל געווען ביז אין אזא מין אופן, אז ער האט געזאגט בתפלתו, תפלת אמת – האט ער געזאגט אשמנו, ווי אלע אותיות פון אלף בית...".

שיחת ז"ך אלול תשמ"ב (0:10): "...כדי ווינטשן זיך איינער דעם צווייטן, און אויכעט דורך דערויף צו כלל ישראל, ווי ס'דאך אריינגעפירט דורך תורת חיים, וואס זי ווייזט אן א וועג אין דעם אידישן לעבן, אז אל תפרוש מן הציבור, אז¹²⁰ מ'דארף דאך זען <נכלל...> זיך כולל זיין אין כלל ישראל. ביז וואנעט, אז יעדער טאג אין דער פרי, פארן דאווענען, איז דאך אויכעט – ווי דער אלטער רבי ברענגט אראפ אין סידור – איז איידער נאך מ'בעט פאר זיך וואס מ'דארף האבן, דארף מען מכריז זיין, און זאגן זיך, און וויסן אז דאס מיינט מען מיט אן אמת, אז מ'נעמט אויף זיך אן דער מצוה פון ואהבת לרעך כמוך, וואס דאס איז דאך דער כלל גדול בתורה, וואס פאראינציקט יעדער אידן מיט אלע אידן...".

הערה 66

שו"י הגליון

119) להעיר שבס' הכוונות שבמילואים להערה 64, מנהג האריז"ל באמירת הוידויים הובא בהמשך לקבלת מצות אהבת ישראל וזה שצריך לכלול עצמו עם החברים.

120) ראה מאירי הנ"ל בפנים. וראה עד"ז שיחו"ק תשמ"א ח"ג ר"ע 475 שמביא הענין דאהבת ישראל קודם התפילה (שבכתבי האריז"ל וסידור אדה"ז) בהמשך ל"אל תפרוש מן הציבור".

ומדייק במאמר

התפלה כו', כי אין שלימות לראש בלי סוף שזה מקבל מזה כו', והוא עיקר ענין מצות ואהבת לרעך כמוך שזהו כל התומ"צ ואידך פירושא הוא, לפי שכל התומ"צ ברמ"ח אברים דמלכא הוא רק בבחי' ההתכללות בציוור אדם דוקא וד"ל...".

אדה"א דברים ח"ג ע' תשמט-נ: "...וזהו ג"כ הטעם שא' לשתף אינש נפשי' בהדיא צבורא קודם התפלה, לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך שיהי' נשלם ע"י זולתו בחיבור כללות קומת אדם, שאז יומשך אהבת ה' לבני ישראל בק"ש ושמו"ע. ולכך א' הלל להגר דמצוה זו דואהבת לרעך כמוך דמה דעלך סני לחברך לא תעביד זהו כל התורה כולה, מפני שזהו בחי' התכללות דרמ"ח מ"ע רמ"ח אברים דמלכא, ואידך פרושא [הוא] כו' וד"ל...".

הנחות תקע"ז ע' רכו: "...וזהו מה שאמר הלל להגר כשביקש ממנו שילמדנו כל התורה כולה כשעומד על רגל אחת, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד זהו כל התורה כולה ואידך פירושא כו', כי להיות גילוי אלקות ע"י תורה צ"ל דייקא התכללו' והתאחדות בכנ"י כו'. וכזה יובן מה שאמרו רז"ל לישתף אינש נפשי' בהדי ציבורא כו', שקודם התפלה צריך לישתף כו'. הענין הוא כנ"ל כי באמת צריך להיות מצות ואהבת לרעך כמוך כל היום כו', אך מה שאמר קודם התפלה דייקא לישתף כו', כי התפלה הוא קרבת אלקים היינו בחי' גילוי אלקות במוח ולב כו', ולכן צריך לומר קודם התפלה הריני מוכן לקיים עלי מ"ע של ואהבת לרעך כמוך כו', דהיינו שחבירו השנאו לו יסלק מלבו השנאה...".

י"א ניסן תשל"ז (שיחה א – 20: 9): "...דארף יעדערער אנקומען צו א צווייטן, אז א צווייטער זאל עם ארויסהעלפן. וואס דערפאר איז דאך התחלת היום הויבט זיך אן מיט ענין התפילה, און אלס א הקדמה צו תפילה דארף ער זיך כולל זיין מיט כל בני ישראל, און דוקא דעמאלט איז

דאשתמודע איהו בלחודי מיד אתקיף ביה מקטרגא. וע"ד תנינן דלא אצטריך ליה לבר נש לאתפרשא מכללא דסגיאין, בגין דלא יתרשים איהו בלחודי ולא יקטרגון עליה לעילא, דכתיב בשונמית (מלכים ב ד) ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת, לא בעינא לאפקא גרמי מכללא דסגיאין, בתוך עמי יתיבנא עד יומא דא ובתוך עמי בכללא חדא אשתמודע לעילא. והכא איוב כיון דאשתמודע לעילא ואתרשים, מיד אתקיף ביה מקטרגא...".

שם מד, א-ב: "...ות"ח ההוא יומא יומא טבא דראש השנה הוה, דאתפקדו ביה עקרות דעלמא ואתפקדן ביה בני עלמא, קרא לשונמית ואמר הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת, בגיני כך אצטריכנא לעיינא יומא דא בדיני דעלמא, דקודשא בריך הוא דאין ביומא דא לעלמא, ובגין דאתפרשנא בלחוד באתר דא אצטריכנא לאסתכלא ברגיו דעלמא. (מ"ב ד) ומה לעשות לך היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא, וכי מלה דא למה אצטריכא לגבי אתתא דלא נפקת ולא אזלת ולא עאלת בהיכלא דמלכא? אלא יומא דא הוה גרים, דכל בני עלמא יתבין (נ"א קיימין) בדינא, ובההוא יומא אקרי קודשא בריך הוא מלך, המלך המשפט, אמר לה, אי את אצטריך לך לגבי מלכא עלאה על עובדין די בידך, ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת. מאי קאמרת? אלא בשעתא (נ"א בזמנא) דדינא תליא בעלמא, לא יתפרש בר נש בלחודי ולא יתרשים לעילא ולא ישתמודעון ביה בלחודי, דהא בזמנא (אחרא) דדינא תליא בעלמא אינון דאשתמודעון ורשימין בלחודייהו, אע"ג דזכאין אינון אינון אתפסן בקדמיתא, ועל דא לא לבעי ליה לאיניש לאתפרשא מבין עמא לעלם, דבכל זמנא רחמי דקודשא בריך הוא על עמא כלהו כחד (ולא ליבעי ליה לאיניש לאתפרשא מן עמא לעלם), ובגיני כך אמרה בתוך עמי אנכי יושבת, ולא בעינא לאתפרשא מנייהו כמה דעבדנא עד יומא דין...".

וראה תו"ח שמות סג, א [מה, ד]: "...וכך בכללות קומה דכנס"י מבחי' ראשי אלפי כו' עד נשמות דעקביים, בין כולם יחד נק' אדם א', וע"כ צריך אדם לשתף נפשי' בהדי צבורא קודם

מילואים לדקדוקי תורה

צא

האחרונים נבאו בשם זה, ובפרט חגי זכרי' ומלאכי יותר מכולן. וקיי"ל ספ"ד דשבועות דצבאות הוא מן השמות שאינן נמחקין. והנה מתחלה יש להקדים ענין השמות מהו, גם מעלת שם המיוחד שם הוי"ה על שאר השמות, ואח"כ ית' אי"ה ענין שם צבאות...".

הערה 77

ראה אדה"א דברים ח"ד ע' א'רסח-ט [ועד"ז תרנ"א ע' סה-ו]: "...ידוע בענין השם, כמו שמו של אדם שאינו שייך לעצם האדם כלל וכלל [- ענין השם ידוע עד"מ למטה דשם האדם אינו נוגע לעצם האדם כלל], שהרי כשהוא בפ"ע א"צ לשם כלל [- דלעצמו א"צ להשם], רק התועלת ממנו אינו אלא לזולתו שיוכל לקרוא אותו ע"י השם ובזה ימשכנו אליו [- והתועלת מהשם הוא רק מה שזולתו קורא אותו בשמו ועי"ז נפנה אילין], שנמצא מזה יש הוראה שיש קצת הארה והתפשטות מלובש באותיות השם מאחר שהוא נפנה לקוראו בשמו כו' [- ומזה מובן שיש בהשם קצת הארה והתפשטות שהרי נפנה לקוראיו ע"י, ומ"מ אינו נוגע לעצמו כלל דכל ענינו הוא רק לזולתו שאינו רק הארה כו'] וכמ"ש במ"א באריכות¹²⁴. . . וכמו שהאדם נק' בעל השם שהשם אין לו שייכות לעצמו ומהותו כו' רק שקוראין אותו ע"י השמות הללו. . . אך באמת¹²⁵

שול"י הגליון

(124) וממשיך שם אדה"א [ועד"ז בתרנ"א]: "...ולפ"ז הרי יובן הנמשל מזה בע"ס דאצי' שהן רוא דשמא כו' [- ועד"ז יובן בע"ס דאצי' שנק' רוא דשמא], דהיינו שהן בחי' שמותיו של עצמיות המאציל [- שמות שנמשכו מבחי' אוא"ס המאציל], כשנק' חכים או מבין הוא הנק' בשם ע"ב כו' [- דכשנאציל בחי' החכ' נק' שם ע"ב, וכן בבניה בשם ס"ג כו'], ועצמיות המאציל הוא בעל השמות הללו [- שהן התפשטות הארה לבד מבחי' המאציל העליון שלמעלה מבחי' השמות]. . . דע"ב ס"ג כו'...". ושוב ממשיך כבפנים.

(125) וממשיך שם אדה"א [ועד"ז בתרנ"א]: "...לא על ע"ס שכבר נאצלו א' בזהר שנק' שמות [- מ"ש בזהר בענין רוא דשמא אין הכוונה על ע"ס דאצי' לבד שהם בחי' השמות, ולפי"ז נאמר דבחי' המאציל הוא למעלה מבחי' השם לגמרי, אין הענין כן], אלא גם שורש ומקור אצילתן מעצמות המאציל [- שגם בחי' המאציל] כאשר נק' בשם מאציל עכ"פ להאציל ע"ס [- מאחר שנק' מאציל] הרי גם הוא נק' בבחי' שם עכ"פ [- ה"ה ג"כ רק

תפלתו מתקבלת, כמבואר באחרונים¹²¹, און נאכמער בראשונים¹²², ביז לפסק דין להלכה¹²³...".

ולהעיר מאג"ק אדהריי"צ ח"ו ר"ע שכט (כ"ג אייר תש"ב): "...ובעמדו לפני ה' בתפלה, הנה מבשרו יחזה אלקה ובלבת אש קדש יהגה מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך, ומעמקי הלב יתחנן אל ה' לכלול עצמו עם הבריאה כולה להיות מכוון לשבתו ית'...".

הערה 69

להעיר משיחת ש"פ בראשית (התוועדות ב) תשכ"א (שיחור"ק ע' 25): "...עד כאן די דרשה שבזה, און דער עיקר איז דער פועל ממש, עס זאל זיין די שמחה יתירה, און מען זאל מוסיף יין אין דער שמחה ביז מען וועט קומען צום ושמחת עולם על ראשם, שיעלה הפורץ לפנינו, און מיר וועלן זיך אלע אריינשטעלען אין די צבאות הוי' אויף ארויספירן דעם רצון פון רבי"ן דעם נשיא, וואס דאס איז דער רצון העליון, שנתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, וואס דאס וועט נשלם ווערן בביאת משיח צדקינו בעגלא דידן בקרוב ממש".

הערה 74

וראה סדר הענינים שבתו"א בא ס, רע"א: "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. הנה ארז"ל על חנה מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאת חנה כו', דהיינו שהיא פתחה תחלה לקרות הקב"ה הוי"ה צבאות, ואמר הקב"ה עתיד בן שלך לפתוח בנבואה בשם זה, כמ"ש ויאמר שמואל כה אמר ה' צבאות פקדתי כו', והנביאים

שול"י הגליון

(121) ראה אלשיך ויערות דבש שבמילואים להערה 65. ועוד.

(122) ראה מאירי לאבות שבמילואים להערה 65. ועוד.

(123) ראה ברכות ואדה"ז שבשוה"ג 102. ספר הכוונות, מג"א, שו"ע וסידור אדה"ז שבדקדוקי תורה הערה 64. סידור אדה"ז שבדקדוקי תורה הערה 65, ושו"ע ודאדה"ז שבמילואים לשם. שו"ע אדה"ז ס"צ, ס"א (שבלקו"ש ח"ג ס"ע 29, ע"ש). ועוד.

בשם חי' או עוף ה"ז מבדיל המהותים, וכן פרטי השמות דשור וחמור וארי' ונשר וכדומה ה"ה מבדיל כל הנבראים פרטים במין הזה ממין אחר כו', כמו"כ ברוחניות מורה ענין השם שלכל מין יש מקור פרטי שמשם מקבל חיותו, ולכך נק' בשם זה שאותיות אלו מחיים אותו, וכן צ"ל בשם אדם שכולל כל מין האדם שנברא, ששרשם הוא מבחי' אדם שלמעלה וכידוע, ונמצא שהשם שייך להעצם]. וזה הנק' שם העצם, משא"כ שם האדם שאינו מורה על העצם, שהוא בשביל הקריאה לבדו רק כדי שימשכוהו על ידו, רק מה ששמו בהעלם טרם שיקראוהו כנ"ל, והוא הנק' עצם השם ולא שם העצם וד"ל [- אמנם זהו בשמות הכללים, אך בשמות האדם הפרטים כמו ראובן שמעון כו', שאינו מורה על העצם והוא רק בשביל הקריאה שיקרא אותו זולתו בשמו, ואינו שייך לומר ע"ז רק עצם השם ולא שם העצם, דזהו ההפרש בין שם העצם לעצם השם, דשם העצם מורה שהשם יש לו שייכות להעצם וכנ"ל בהשמות שקרא אדה"ר, ועצם השם הוא שהשם אין לו שייכות להעצם, וטרם שנגלה נק' עצם השם שלא נתפשט ונתגלה עדיין, אמנם כל עיקרו הוא בשביל ההתקשרות בלבד ואינו נוגע להעצם כו'. ואף אם נאמר דגם פרטי שמות האדם כמו ראובן שמעון כו' הם שייכים להעצם, שאותיות שמו מחיים את האדם וכמ"ש במ"א (וכמ"ש בשו"ע יו"ד סי' רס"ג דתינוק שמת קודם זמן המילה מלין אותו וקורא לו שם בכדי שירחמו עליו מן השמים כו' יעו"ש, מובן מזה דהשם הפרטי שייך להעצם כו'), וא"כ ה"ז שם העצם. אמנם מובן דאינו שייך זה רק למטה שהנבראים הם מציאות יש, שנבראו מאין ליש שאין מציאותם מעצמותם כ"א מהאין אלקי המהווה ומחי' אותם תמיד, וכמ"ש לעולם ה' דברך נצב בשמים, ואם הי' מסתלק כרגע הי' נעשה אין ואפס וכמ"ש במ"א באורך, והאין אלקי מתלבש באותיות שמו והוא המחי' אותו, וא"כ ה"ה שם העצם, שהשם שייך להעצם שמחי' אותו כו'...].

אדה"א ויקרא ח"ב ע' תשכב: "...והנה ידוע בענין שם האדם למטה שאינו שייך כלל וכלל לעצם חיות האדם, רק שע"י השם נתפס ומתחבר לזולתו כשקוראו בשמו שנפנה אליו, והרי נתגלה כל נפשו בהמשכ' גם גופו כשנפנה אליו ע"י

. . עצם השם [ואינו עדיין בחי' בעל השם], כמו משל השם עצמו באדם שהוא כלול בהעלם קודם שיקראוהו בשם זה [- וכמו עד"מ באדם יש בו השם בעצמו גם טרם שיקראוהו בשמו דמה שקוראים אותו בשמו זהו התפשטות וגילוי השם] שיש לשם זה בהעלם בעצם האדם [- אמנם גם קודם שנק' בשם לזולתו הרי יש בו השם בהעלם] שיהי' נק' בשם זה תמיד לכל קוראיו [- לקוראיו], וכאשר קוראי' לו בשם זה הוא יוצא לידי גילוי [- וכשקוראין אותו בשמו ה"ז יציאת השם מההעלם אל הגילוי], כמו ששמו של אדם הוא ראובן הרי שם זה ראובן הוא עצם השם [בין שיקראוהו בו הכל בשם זה, וגם טרם שנקרא לו אדם יש לו שם זה ראובן] - וכמו שם ראובן, הרי יש בו השם הזה גם טרם שקורא אותו זולתו בשם וזהו הנק' עצם השם, ומ"מ ה"ז ג"כ רק שם בלבד, ועצם האדם שהוא בעל השם ה"ה למעלה גם מעצם השם, שאינו נוגע אליו כלל. נמצא יש ג' מדרי', הא' עצם האדם שנק' בעל השם שלמעלה מהשם לגמרי, הב' עצם השם היינו השם כמו שהוא בהעלם והוא ג"כ רק שם שאינו נוגע כו', והג' התפשטות השם כו' [אך מ"ש ויקרא האדם שמות [לכל הבהמה ולכל החי'] כו' שקרא לכל דבר שם גם לא בשביל תוע[ל]ת הקריאה, כמו לבהמה חי' ועוף, להורות על עצם הדבר, שלפי מהות ועצם אותו הבריאה כך יש לו שם, כמו לעוף זה שמו נשר וזה שמו עורב, וכן בהמות זו שמה פרה וזה שמו שור, וחיות זה יקרא ארי' וכה"ג, שבחי' שם זה מורה על העצם, כמ"ש וכל אשר יקרא לו האדם זה שמו כו' שמורה על עצם ההתהוות כו' וד"ל [- וידוע דשמות אלו אינם בשביל הקריאה לזולתו לבד שיפנה אל קוראיו בשמו, כ"א שהשם נוגע להעצם, כמו לזה נאה לקראות שור מפני ששרשו מפני שור שבמרכבה כו', וכמ"ש בשל"ה שאדם הראשון ידע סוד מרכבה העליונה, ומזה ידע קריאת שם כאו"א לפי שרשו למעלה. דכמו בגשמיות הרי השם מחלק מהותי הנבראים, דכשואמרים שם שור אנו יודעים מהות הדבר שהוא ממין הבהמה שמובדל ממין החי', וכמו"כ

להיות אותי' אלו נמשכי' מרצה"ע המפליא לעשות ומקשר גשמי' ברוחני'. אך למע' בחי' השם הוא מיני' ובי', והיינו כאשר עלה ברצונו הפשוט להטיב לברואיו אז רצון זה פעל בחי' גילוי אור לעצמו, ובחי' גילוי אור הזה הוא כולל בו בחי' הזיו, והיינו מה שבכחו ויכולתו לגלות גלוי אור זה בבחי' השפעה לזולתו, וזהו בחי' הוא ושמו, כי בחי' הוא הוא בחי' רצה"ע שנק' בשם מאור, כי הוא מקור הפועל בחי' אור בהעלם עצמותו כנ"ל, ושמו הוא בחי' אור וזיו הכלול בו כנ"ל שהשם כולל ב' בחי', ולכן אנו רואים שהשם מורה על העצם (היינו על עצמי' האור ולא עצם המהות כנ"ל), וגם הוא גורם הפנת מהותו לזולתו כו' וד"ל...".

שם ויקרא ע' רצה-ז (הנחה ממאמר הצ"צ¹²⁶):
 "...צ"ל ענין השם מהו, שהוא כמו עד"מ שם של אדם שאינו צריך אותו לעצמו כלל רק שהוא נתפס ע"י לזולתו, ונמצא שהוא כמו בחי' האור שאינו רק כח הגילוי לזולתו, ולכן שם ואור הוא בחי' אחת, ומה שנק' במקובלים בחי' או"ס נק' בפדר"א שמו כמאמר הי' הוא ושמו בלבד כו'. אך אעפ"כ אנו רואים שהשם הוא שייכות להעצם, וראי' שהוא נתפס ע"י לקוראו, ועוד זאת מצינו בקריאת שמות דאדה"ר שניסה אותו הוי' אם יש בו חכ' זאת לקרוא שמות, ואם הי' השם הסכמה בעלמא אין זה חכ' כלל, וע"כ לומר שבאותיות השם נתפס ומלוכב בהם עצם החיות, ולכן חכ' גדולה היתה בו להרגיש שרש ומקור החיות של כל א' באיזה אותיות הוא מלוכב, וכן באותיות אלו קרא לו השם, ולכן אמר לכלל¹²⁷ אשר יקרא לו האדם הוא שמו המיוחד לו, וכן הטעם בלידת ראובן כי ראה ה'. אך לכאורה אנו רואין ג"כ להיפוך, והוא מה שנשמה א' יוכל להיות שיקראו לה שמות מחולפים, כמו נשמת

קריאתו בשמו, ונמצא שממשיכי' כל הנפש וגוף לזולתו ע"י השם שקוראי' אותו ובלא קריאת שם אין לאדם תפיסה שיתפס ויפנה לקוראו, אבל לעצמו א"צ שם כלל כידוע, והיינו לפי שבחי' אותיו' דש"ם הוא המגביל ומתפיס בחי' אור וחיות הנפש שיבא לידי גילוי לזולתו...".

פלח הרמון בראשית ו, סע"ד ואילך (הגהת ר"ה במאמר הצ"צ): "...ויש להקדים ענין הוא ושמו בלבד (פרא"פ¹²⁸), כי השם הוא כולל בחי' אור וזיו, ובחי' הוא הוא בחי' העלם המאור שלמע' מבחי' אור וזיו. וביאור הענין, הנה אנו רואים למטה בשם של אדם שמורה על עצמי' נפשו, כמו בשם ראובן שבחי' המשכת נפשו למטה בגוף הוא ע"י כי ראה כו', ונמצא שבחי' הראי' דחכ' פעל המשכת נפשו למטה בגופו, וזה מורה ששרש נפשו הוא בראי' דחכ' כו'. אך א"כ אינו מובן מה שאנו רואים שנשמה אחת תוכל להתגלגל בשני גופי' ובכל גוף תקרא בשם אחר, כמו נשמת מרע"ה שנתגלה ברשב"י כו', וע"כ לומר שבחי' השם אינו שייך למהות הנפש רק שפועל בו גילוי אור, כי מהות הנפש הוא בתכלי' הביטול למקורה ולכן לא תוכל לבא ולהתלבש להיות מאירה בגוף להיותה בתכלי' השלילה מבחי' גילוי אור לעצם הביטול כנ"ל, אך כאשר עולה ברצון העליון שתתלבש בגוף, אז נמשך בה בחי' אותי' השם שפועלים בה גילוי אור מהעלם עצמותה, רק שהאור הוא עדיין בבחי' אור עצמי למע' מגדר השפעה כנ"ל, אך מ"מ כלול בבחי' האור הזה ג"כ כח ויכולת לבא בבחי' השפעה שהוא בחי' הזיו שבאור כו'. ועם זה יובן ענין הנ"ל, שאעפ"י שמהות נשמת משה ונשמת רשב"י אחת היא, מ"מ לצורך ירידתה בגוף נמשך בבחי' משה אותי' מ' ש' ה', כי כן הי' נצרך לפי הזמן לגלות חיצוני' התו', ולכן הי' גילוי אור נשמתו באופן אחר, משא"כ ברשב"י שהי' מהצורך לגלות רזין דאורייתא להשיב נפש כנס"י כמ"ש (שה"ש ב') סמכוני כו', לזאת הי' צ"ל גילוי הנשמה באופן אחר בבחי' גילוי אורה, וממילא הי' הזיו שהוא ההשפעה בגופו ולזולתו באופן אחר, ולכן הי' צ"ל השם באופן אחר שהוא השם שמעון כו', אבל מהות הנשמה שלמע' מגילוי אורה אחת היא. והנה למטה בנשמה השם הפועל בחי' גילוי אור בנשמה, הוא למע' מעצם הנשמה

שול"י הגליון 80
 126) השייך לר"ה את שבתותי תשמרו שבלקו"ת בהר (שבדקדוקי תורה הערות 78, 84) – כמ"ש ברשימת הכת"י ללקו"ת בהר מא, א, וברשימת מאמרי דא"ה של כ"ק אדמו"ר הצ"צ ע' מד (הערה ד"ה את שבתותי תשמרו).
 127) להעיר ממ"ש עד"ז במאמר דידן ליד הערה 86, ומ"ש שם בדקדוקי תורה.

לעצמו שממנו שורש כל חיותו, וכמ"ש באדה"ר ויקרא האדם שמות לכל הבהמה, שאין זה הסכם לבד, רק כדאיתא בספרי' שאדם הראשון ידע סוד המרכבה העליונה ע"כ אמר לזה נאה לקרות שור שאותיות שור מחיים אותו ולזה נאה לקרות חמור כו', וכן במין האדם פרטיות שם ראובן ע"ש כי ראה ה' בחי' חכ' ושמעון ע"ש כי שמע ה' בינה, ששרש חיותם הוא מבחי' חכ' ובינה, ונמצא כי יש שני בחי' בשם, שם לעצמו ושם לזולתו..."

תרס"ו ע' תסא-ג [ועד"ז ע' תרח-ט]: "...וידוע דשם הוא בחי' הארה [- הארת] חיצונית שאין לו קירוב אל העצם כו', ואינו דומה לשכל ומדות שג"כ אינם עצם הנפש, כ"א כחות והארות לבד כו' . . . שהנפש מתגלה בהם . . . שנראה וניכר הגילוי שלו בהכחות כו'. והגם דהשם ה"ה ג"כ גילוי מהנפש, וכידוע דגילוי חיות הנפש להחיות הגוף הוא ע"י השם וכמ"ש במ"א, מ"מ אינו דומה שהרי ע"י הכחות נראה וניכר פעולת הנפש . . . משא"כ השם עם היות שע"י הוא חי מ"מ אינו ניכר שהוא מהשם, ובפרט שהשם הוא רק ממוצע שע"י נמשך חיות הנפש להחיות הגוף כו', וגם בהעלם השם כמו קודם שקוראין אותו בשמו ה"ה חי ע"י השם שבהעלם כו' . . . משא"כ בענין השם, עם היות דחיות הנפש להחיות הגוף הוא ע"י השם, מ"מ אין זה נרגש גם לעצמו שע"י אותיות אלו דוקא נמשך החיות להחיותו ומכ"ש שאינו ניכר ונראה אל הזולת, ואינו מרגיש כלל ההפרש אם קוראין אותו אברהם או יצחק וכה"ג, ובאמת יש כמה שקורין אותם בשם אחד והם בשרשים ומקורים מיוחדים (ועמ"ש במד"ר פ' שלח יש ששמותיהם כו'), וגם אינו שייך שיתענג בזה שקוראין אותו אברהם או יצחק וכו', הרי שהשם הוא הארה חיצונית [- חיצוניות] שאין לה קירוב אל העצמות כו', וכמו"כ יובן למעלה דהאורות והגילויים מן העצמות הן בחי' שמו לבד, וכמא' עד שלא נבה"ע ה' הוא ושמו לבד, וידוע דשמו קאי על בחי' האור שלפני הצמצום, ונק' שמו להורות שהוא בחי' הארה חיצונית לבד שאין לה קירוב ושייכות אל העצם כלל, שמהארה זו אין אנו יודעים את העצם ואין לנו שום תפיסה בהעצם כלל כו' . . . והיינו לפי שאין לו ערך ושייכות עם העצם כלל כו'..."

רשב"י ששרשו נשמת מרע"ה ואעפ"כ נק' בשם שמעון, ואם ה' השם שייכות להעצם ה' לו להיות נקרא בשם משה כו'. אך הענין . . . שהשם הוא שייכות לבחי' הנשמה המתלבשת בגוף בכל אברי הגוף שזהו ע"י השם דווקא [כי השם הוא ממוצע בין האור והחיות לבחי' הכלים וע"י נתפס האור בכלי], והטעם הוא להיותו מקור האור כי הוא המעורר לעצמי' הנפש שיהי' נמשך ומתפשט בגוף, לכן הוא המחבר ג"כ אח"כ בחי' האור בכלי כו' . . . התפשטות הנפש הוא ע"י הרצון, והרצון הוא בחי' השם מקור האור והחיות המתלבש בגוף שמעורר אותם להיות מתגלה מעצם הנשמה, ובלא הרצון ה' נשאר גילוי האור נכלל בהעלם, ואח"כ הוא בא בדרך האמצעי בין האורות לכלים כו', אבל הרצון גופא נכלל ובטל בעצמות הנשמה עד שאין תופס מקום כלל כביטול זיו השמש במקורו . . . אבל לגבי בחי' עצמות הנשמה כמ"ש כלולה במקורה אינו נוגע כלל רק שהוא בטל ונכלל בו כביטול זיו השמש במקורו. ועתה יובן שלכן בבחי' משה שהי' ירידת נשמתו בגופו לצורך הגילוי דמ"ת פב"פ, לכן ה' המשכות אור נשמתו ע"י אותיות משה, אבל ברשב"י ה' צריך מקור הנשמה להתגלות באופן אחר רק ניצוץ בלבד, לכן ה' צריך להתגלות באותיות שמעון, אבל עצם הנשמה כמ"ש כלולה במקורה אחת היא, רק שכח ההתפשטות שנתגלה בגוף היא באופנים ומדרגות שונות כו' וד"ל..."

תרנ"א ע' רל (הנחה): "...דהנה אנו רואים למטה שיש ב' מדרגות בשם, הא' השם שהוא לעצמו, והב' השם שהוא לזולתו. והנה השם שהוא לזולתו אינו נוגע לעצמו, הגם שנפנה לקוראיו בשמו, אך זהו רק הארה חיצונית ולא עצמותו כלל, כי הפני' שפונה אליו וגם ההשפעה שמשפיע לו ע"י שפונה אליו הוא רק הארה מועטת, וכידוע דההשפעה שנשפע מהמשפיע להמקבל הוא רק חלק עשירי, וזה במספר אבל בערך אין ערוך כלל החלק העשירי לגבי הט' חלקים הנשארים בהמשפיע, וכמו שדיבור נק' חלק עשירי לגבי שכל, דזהו רק במספר אבל בערך אין ערוך כלל הדיבור לגבי השכל, ע"כ נק' השם שהוא לזולתו שאינו נוגע לעצמו כלל. ובחי' הב' הוא השם שהוא לעצמו, היינו שנוגע

משלכם מה שידע לקרוא שמות לכאו"א, והיינו שידע שרש מקור החיות של כל הנבראי' ועפ"ז קרא להם שמות, וכמ"ש השל"ה שידע סוד מרכבה עליונה כו', ולזה קרא שור מפני ששרשו מפני שור שבמרכבה ואותיות שור מחי' אותו, וכן בכל הנבראי' השם שלו הוא החיות שלו, וכמו"כ באדם שם אדם הוא לפי מקורו ושרשו למעלה כידוע, וכן פרטי השמות שכאו"א הוא כפי החיות שלו כמו שם אברהם הוא שהאותיות אברהם הם המחי' אותו כו' כמ"ש כ"ז במ"א באריכות, וא"כ הרי לכאו' השם נוגע להאדם (וכן בשארי נבראי') אחרי שזהו חיותו כו'. אמנם זהו רק שהשם מחי' את הגוף דאור וחיות הנפש כמו שמחי' את הגוף הוא ע"י השם שהוא הארת הנפש, ומה שהשם נוגע הוא להגוף, אבל אל עצמות הנפש אין השם נוגע כלל לפי שהוא הארה לבד שאינו נוגע אל העצם כלל, ומשום זה גם בהיות הנפש מלוכש בגוף אינו נראה ונגלה כלל שייכות השם אל האדם, הגם שזה עיקר חיותו מ"מ אינו נראה כלל שייכותו אליו כ"א לזולתו, מפני שכן הוא בשרשו שאין השם שייך לעצמו כלל כו'...¹²⁸.

תרס"ד ר"ע רפז [קנח] (הנחה): "...דכללות ענין השם הוא לזולתו דוקא, כמו עד"מ למטה ענין השם הוא בשביל הזולת דוקא, דלעצמו אין צריך להשם כלל כו', וכ"ש למעלה ענין השם אינו נוגע לעצמות אלא בשביל הזולת דוקא כו', דלמטה י"ל דהשם שייך לעצמו ג"כ, דהרי השם הוא החיות שלו כו', אך מ"מ הקריאת השם אינו נוגע לעצמו, דהרי יכול לחיות מצירופי אותיות שמו אף אם יהי' בהעלם שלא יקראו אותו בשמו כו'. וי"ל ג"כ דגם קריאת השם נוגע אליו, דע"י הקריאה ממשיכים אצלו החיות מהעלם אל

עטר"ת ע' ר: "...משא"כ השם שאינו ניכר, דגם לעצמו אין השם ניכר כלל, הגם שהחיות שהוא ע"י השם ה"ה נרגש בהאדם, מ"מ השם אינו נרגש אליו מפני שהוא בחי' העלם. . מהשם אין אנו יודעים את העצם כלל, הגם דהשם יש לו שייכות עם העצם, וכמו בקריאת שמות שקרא אדם שמות לכל הבהמה והחי' ואמר לזה נאה לקרות שור מפני שאותיות אלו מחי' אותו ששרשו מפני שור שבמרכבה כו', וא"ל הקב"ה למה"ש ראו חכמתו גדולה משלכם כו', הרי שהשם יש לו שייכות להשרש ומקור כו', מ"מ מהשם אין אנו יודעים את העצם היינו שרשו ומקורו, והראי' מזה גופא שא' הקב"ה ראו שחכמתו גדולה כו', והרי מהאור לידע את העצם אם שמש או לבנה וכה"ג א"צ חכמה גדולה, ואם מהשם ג"כ יכולים לידע את העצם הרי החיות כבר נמשך להם וכבר הי' השם בהעלם, וא"כ הי' אפשר לידע את השרש כו', אלא שמהשם אינו יודעים את העצם, ואדה"ר ידע לקרוא שמות מפני שידע את העצם היינו השרש ומקור, והוא גילה לנו את השמות והשייכות לשרשם ומקורם כו'. וג"ז הוא בכללות המין, והרי יש פרטי שמות, וכמו באדם כללות השם שנק' אדם מפני שנברא מן האדמה ומפני ששרשו מבחי' האדם שעל הכסא כו', אבל השמות פרטים כמו אברהם יצחק יעקב שיש כמה בנ"א שנק' בשם אדם ואין דומים זל"ז בהשגת שכלם ובמזג מדותם ובעבודה שלהם באהוי"ר כו', שמובדלים הם זמ"ז ונק' בשם א', הרי שמהשם אינו יודעים את העצם, והיינו מפני שהשם הוא העלם ע"כ אינו מגלה את העצם כו'. . אמנם יש יתרון בשם על האור, שהרי כשקוראין האדם בשמו הוא נפנה לקוראיו, הרי כל עצמותו נפנה לקוראי בשמו... ע"ש.

הערה 78

וראה תרנ"ז ר"ע טז: "...וכמו עד"מ שמו של אדם למטה שאינו מבחי' עצמותו, והראי' שהרי כשהוא בפ"ע א"צ להשם כלל רק לזולתו שיקראו אותו בשמו, אבל לעצמו אין השם נוגע כלל, ומ"ש במ"א שהשם מחי' את האדם, וכמו"כ בכל הנבראי' כל חיותם הוא ע"י השם, שזהו"ע מ"ש ויקרא האדם שמות לכל הבהמה כו', ואי' במדרש ע"ז שאמר הקב"ה למלאכים ראו חכמתו גדולה

128) ועד"ז תרל"ב ח"ב ע' תקמו (הנחה): "...וע"ד כמו שם האדם, דאינו נוגע לעצם האדם אם שמו אברהם או יצחק כו', כ"א שנפנה לזולתו כשקוראו בשמו, ואף שמצינו כי שם כל דבר הוא עיקר שרש חיותו כמ"ש וכל אשר יקרא האדם הוא שמו, והקב"ה אמר חכמתו מרובה משלכם, ואם נאמר שהשם הוא רק הסכם לבד מה הי' חכמת אדה"ר בזה, אבל מ"מ איך השם מחייהו אינו מרגיש בפנימיות, וזהו רק בהעלם ואינו נוגע לו כידוע...".

זאת חנוכת המזבח תר"מ¹²⁹ ר"ע ו [ח"א ע' לח-ט]: "...שכל ענין השם הוא בכדי שזולתו יקראהו בשמו אבל לעצמו א"צ לו כלל, וגם שמו אינו כמו אפי' עור האדם או שערותיו, שעור ושער האדם ה"ה נוגעים יותר לגוף האדם, שהרי כשדוקרים או חותכים בעור אם כי איננו מכאיב כמו בבשר האדם עכ"ז מרגיש הוא שחותכים בעור, וכשמושכי' בשערותיו יכאיב לו ונמשך גוף האדם גם בלתי רצון האדם, משא"כ בשמו אשר יקראהו בו כשילעיגו משמו אינו נוגע לו כלל, ומה שמתפעל מזה ומתקצף על אדם הלועג ממנו זהו מה שנוגע למדה שבלב, אבל מה שנוגע לעצם שמו אינו מתפעל כלל, ומה שנפנה לקוראיו זהו על צד ההרגל, וא"כ ענין השם ה"ז בחי' הארה בעלמא. וגם אפי' לפמשנות במ"א בענין ויקרא האדם שמות, שאם נאמר שהשם הוא רק הסכם לבד א"כ מהו שא' הקב"ה על אדה"ר חכמתו גדולה משלכם, אלא שהשם הוא אותיות המחיים את הדבר ההוא, א"כ השם אינו זיו אלא מקור חיותו. . . שלפ"ז זיו דשם הוא במעלה יותר עליונה מעצם האדם...".

תער"ב ח"א ס"ע תרכח: "...השם. . . שהוא בכחי' נבדל מן העצם כו'. מ"מ א"א לומר שהשם אין לו שייכות אל העצם, שהרי ע"י השם הוא נפנה לקוראיו, שעצמות האדם נפנה לקוראיו בשמו כו'...".

תש"ט ר"ע כו [תרפ"ד ע' יח]: "...ובשם אינו נראה ממנו פעולת דבר בהתגלות, אבל בכ"ז הוא בהעלם ובעומק יותר, ועם זה הוא נפנה בכל עצמותו להקורא בשמו, דזה הוראה דהשם מתאחד עם העצם ממש, וכמו היכולת שמתאחד ממש עם העצם...".

לקר"ש חכ"ג ע' 7, הע' 38: "...כידוע ב' הקצוות שבענין השם: שייך לעצם האדם שלמעלה מכחות הגלויים (שלכן כשקוראין את האדם בשמו מתעורר מהתעלפותו – ראה ד"ה בעצם היום הזה תש"א פ"א. ד"ה אתה אחד

הגילוי כו', וכשם שבאדה"ר דכתיב בי' ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולכל החי' כו' ידוע הוא דענין הקריאה פעל בהם התחדשות, היינו שהמשיך החיות מהעלם אל הגילוי כו', כמו"כ י"ל דבכאו"א ע"י התגלות קריאת השם ממשיכים אצלו החיות מהעלם אל הגילוי כו', אך מ"מ זה אין ניכר בקריאת השם, דבקריאת השם אינו ניכר רק כמו ששייך אל הזולת שיקראו אותו בשמו כו', אבל מה שע"י השם נמשך החיות מהעלם אל הגילוי זה אינו ניכר בקריאת השם. וכ"ש למע' דענין קריאת השם אינו שייך רק אל הזולת דוקא כו'...".

ולהעיר מתרמ"ג ע' נט-ס: "...וכמו שם האדם שאינו נוגע לעצם האדם אם יקראהו בשמו, כמו"כ התהוות העולמות הוא רק מבחי' שם. . . עד שלא נבה"ע הי' הוא ושמו בלבד: ולכאו' מה שייך שם קודם שנבה"ע, וכמו שם אדם שאינו שייך אלא לזולתו, אבל לעצמו א"צ השם כלל, כמו"כ למעלה קודם שנבה"ע אינו שייך שם. . . והענין הוא. . . קודם שנבה"ע הי' שם זה כלול בעצמותו...".

תרפ"ח ע' לח: "...דגם בחי' סוכ"ע שהוא בחי' רוממות ומקיף הוא בחי' שמו בלבד שאינו נוגע לעצמותו ית' כלל. וכמו שם האדם דלכאו' הוא רק בשביל הזולת, דלעצמו הרי אינו צריך להשם שיקרא את עצמו בשמו, והוא רק בשביל זולתו, דהזולת יקרא אותו בשמו, וכאשר זולתו קורא בשמו אז הרי הוא נפנה לקוראיו, והיינו דאינו לעצמו כ"א בשביל הזולת. וכמו"כ הנה הארה והזיו שהם מקור לעולמות נק' בשם שמו לפי שהוא לצורך העולמות ואינו נוגע לעצמותו ית' כלל...".

וראה גם תו"א יתרו סז, א: "...כח המעשה המלוּבש באיזה כלי או שאר דבר מעשה ידי אדם עד"מ הנה הכח ההוא אין לו שייכות כלל עם עצמות ומהות הנפש, כי נעשה נפרד מובדל ממנו וע"י אחיזת הכלי עם הכח המלוּבש בו אין נמשך עצמות האדם אחריו, משא"כ בקראו שמו נמשך ג"כ עצמות האדם, שהשם הוא זיו והארה הנוגע לעצמות הנפש ועודנו קשור ומיוחד עמה אך עכ"ז אין זה אלא בחי' זיו...".

ענין ההעלם שב"שמות", שהשם אינו מגלה את מהותו של האדם – הוא דבר הנראה במוחש ובגלוי לכאור"א, כפי שיכולים לבחון זאת בפשטות: בבחינת כו"כ אנשים שנקראים באותו שם, ראובן או שמעון, וישתדלו למצוא את הצד המשותף שביניהם...

השוני והחילוק שביניהם, ולדוגמא: "אין דיעותיהם שוות" – ימצאו תיכף ומיד, שכן, בנוגע לכל ענין וענין יאמר פלוני כך וכך, ופלוני יאמר אחרת... ועד"ז בנוגע לשאר חילוקים כיו"ב; אבל בנוגע לצד המשותף שבין אלו הנקראים באותו שם – הרי גם לאחרי יגיעה רבה ביותר ספק גדול אם ימצאו דבר משותף ביניהם!

ענין זה שייך ליחידי סגולה בלבד, למי שהוא מומחה גדול להתבונן ולהכיר בתכונות הנפש כו', ולדוגמא: "רבי מאיר הוה דייק בשמא", ולא כל מוחא סביל דא.

ולעומת זאת, ענין הגילוי שב"שמות", הקשר והשייכות של השם עם עצם האדם, שעל ידו נתגלה העצם כו' – הרי זה ענין שצריכים ללמוד בתורת החסידות, מכיון שאין זה דבר הנראה בגלוי, ולא עוד, אלא שאפילו לאחרי שלומדים בתורת החסידות שהשם מהוה ומחי' ומורה על התוכן כו' – הרי לא כל מוחא סביל דא, להבין ולהשיג את הקשר והשייכות של השם עם העצם!

ח. אמנם, לאידך גיסא, לאחרי גילוי תורת החסידות – הרי המעלה שבענין ה"שם", ענין הגילוי (הקשר והשייכות עם העצם, ועד שעל ידו מתגלה העצם), יצא מהגדר ד"רזין", ועאכו"כ מ"רזין דרזין" שבתורה, ונעשה ענין שנמשך ובה"נגלה".

ועד כדי כך, שמדברים בפשטות אודות מעלת השם, שע"י הקריאה בשם ממשיכים את הגילוי מעצם הנפש כו', שכן, אע"פ שעדיין אינו מבין את הענין באופן של הבנה והשגה לאשורו ולבוריו, מ"מ, להיותו "מאמין בן מאמין", מונח אצלו הדבר בפשיטות, מכיון שכך למד בתורת החסידות... ע"ש.

(ועתידין צדיקים) תש"ב. ועוד); ולאידך – כל ענין השם הוא רק בהארת הנשמה המלוכשת בגוף, כי עצם הנשמה למעלה אין צריך לשם (לקו"ת בהר מא, ג).

ויתרה מזה – בפשטות ענינו בכדי שהזולת יוכל לקראו".

שם חכ"ו ע' 302-3:

"ו. בענין ה"שמות" – ישנם ב' קצוות, דבר והיפוכו:

מצד אחד – הרי זה ענין של העלם, שכן, למרות שהשם קשור עם העצם (כדלקמן), אינו מגלה כלל את מהותו של האדם, ונר"א¹³⁰ לדבר – שישנם כמה אנשים שנקראים באותו שם, ואעפ"כ, אין אחד מהם דומה לחבירו, לא בשכלו ולא במדותיו, ועד שיכול להיות שרחוקים זה מזה בתכלית הריחוק, מן הקצה אל הקצה.

ולאידך – לא זו בלבד שהשם יש לו שייכות לעצם מציאותו של האדם, כידוע שאותיות השם הם הצינור שעל ידו נמשכת חיות הנשמה, אלא עוד זאת, שע"י הקריאה בשם מעוררים את עצם הנפש, שלכן, כאשר אדם מתעלף, העלם כחות הגלויים, רחמנא ליצלן, הנה ע"י הקריאה בשמו חוזר אליו חיותו, לפי שהקריאה בשם מעוררת את עצם הנפש, ועי"ז נמשכת החיות מעצם הנפש להתלבש בכחות הנפש עד לאברי הגוף. ונמצא, שהשם הו"ע של גילוי, שכן, על ידו נמשך ומתגלה החיות מעצם הנפש.

ז. והנה, בנוגע לב' הקצוות שבענין ה"שמות" – הרי ענין הא' (החסרון ד"שמות", העלם) רואים במוחש ובגלוי, ואילו ענין הב' (המעלה ד"שמות", גילוי) – הרי מצד עצמו אין זה דבר הגלוי הנראה במוחש (שלכן יש צורך שתורת החסידות תגלה את הדבר):

וראה גם י"ב תמוז תש"ל (שיחה ז – 11:30):
 "...דער ענין פון א שם, פון א נאמען – דארף
 דער מענטש צוליב זיך אליין ניט האבן. ער דארף
 האבן צוליב זיך דעם כח הראי' שלו, כדי ער זאל
 זען וואוהיין ער גייט און פון וואנעט ער גייט. ער
 דארף האבן דעם כח השמיעה, חוש השמיעה כדי
 צו הערן וואס ס'רעדט זיך, וואס ס'טוט זיך וכו'
 וכו'. ועד"ז כל שאר ענינים – די אלע עשר כחות
 הנפש, צי דאס איז חכמה, צי בינה, צי דעת, און
 דערנאך די שבעה מדות, דארף ער דאס האבן
 אפילו מצד עצמו. בשעת ס'דא א מקבל אין מדות
 איז מען זיכער גוט. בשעת אפילו ס'ניטא, איז
 אע"פ וואס מדות איז לזולתו, אבער אט דאס איז
 א ענין וואס ער טוט חסד לזולתו. אפילו
 דעמאלט דארף ער אויך ניט האבן דעם שם –
 קיין נפקא מינה ניט צי מ'רופט עם אזוי צי
 מ'רופט עם באופן אחר, קען ער סיי ווי סיי טאן
 חסד לזולתו.

צוליב וואס און ווען דארף ער האבן דעם שם?
 בשעת דער זולת וויל קומען אין פארבינדונג מיט
 עם. אט א דעמאלט, בשעת ער קען עם אנרירן
 מיטן האנט איז מה טוב, אבער נאך בעסער איז –
 וואס דעמאלט איז מקום ניט מפסיק, אפילו
 בריחוק מקום, ער איז קוראו בשמו.

דאס הייסט, אין אנדערע ווערטער, אז ער מצד
 עצמו קען ער זיין וואס ער איז און אעפ"כ דארף
 ער קיין שם ניט האבן. בשעת א צווייטער קוקט
 אויף עם, און א צווייטער וויל עם מעורר זיין, א
 צווייטער וויל מיט עם קומען אין פארבינדונג –
 אט א דא דארף ער האבן דעם שם.

...בשעת א צווייטער קוקט אויף עם, און ער
 וויל קומען אין פארבינדונג מיט א צווייטן...

...צונעמען בא עם דעם נאמען – האט ער קיין
 ברירה ניט. דאס איז א נאמען וואס מ'האט עם
 געגעבן, וואס דורך אט דעם נאמען האט ער דעם
 חיות. . אבער ס'דא אבער אזוינע וואס. . ס'דא
 דער נאמען מיט וועלכן ער קומט אין פארבינדונג
 מיט א צווייטן, אדער ער וויל אז דער צווייטער
 זאל עם אנרופן... "ע"ש.

הערה 82

וראה תו"ח בא קלח, א-ב [קיג, רע"א]:
 "...כמו שמו של אדם ראובן, שאינו רק כדי
 שיקרא זולתו אותו בשם זה לפנות אליו, ובלא
 שם זה אין לו תפיסה בו כלל [כידוע], ככלי שאין
 בה בית יד וע"י הבית יד יכולין לתפסה בו
 לפנותה לכל צד שירצה כו', אבל האדם לעצמו
 אין צריך שם כלל כידוע", ועד"ז תרס"ד ס"ע רכז
 [עז]. יתרו שעח, א [ועד"ז במהדו"ח רנח, סע"ד
 ואילך]: "...כמשל שם האדם, שאינו רק כדי
 שיהי' [נק'] לזולתו, ולא צריך שם זה לעצמו...".

הערה 83

ראה תש"ט ר"ע יז [תרפ"ד ר"ע יג]: "...והנה
 בעצם הענין דשם הרי יש בו ב' ענינים, הא' מה
 שהוא קל ביותר ואינו תופס מקום בעצמו כלל
 (והוא כמו הסכמי בלבד), והב' מה שהוא עיקר
 חיותו, וכל התגלות המהות והעצמות שלו תלוי
 בהשם. וכמו עד"מ שם האדם, הרי יש בו ב'
 ענינים האלו. הא' שהוא בשביל זולתו שיקרא
 אותו בשמו בעת המצטרך אליו, ובכדי שיוכל
 זולתו לקרוא אותו, וכן בשביל שידע שקוראין
 אותו ויפנה לקוראיו, הנה ע"ז הוא הנחת השם כך
 או כך, הנה באמת הרי בקריאת השם זה אין בו
 שום דבר כלל, כי לעצמו אינו צריך אל השם
 כלל, והוא רק בשביל הזולת שיקרא לו וימלא
 בקשתו כפי המצטרך לו, או כשיודיע דבר
 ויחתום שמו יודע הזולת מי זה, דכללות הדבר
 הוא חיצוני והסכמי בלבד, ולכן אין הפרש כלל
 אם נקרא בשם זה או בשם אחר, והוא רק הידיעה
 מי הוא זה הנקרא בשם זה. אמנם ענין הב'
 שבשם והוא דכאשר יקרא בשם מכוון לאיזה דבר
 וענין אשר להכוונה ההיא קוראין אותו בשם
 ההוא, וכמו שמצינו בתורה טעם וכוונה לקריאת
 שם ראובן על שם כי ראה ה', ושמעון ע"ש כי
 שמע ה' כו', הנה אותיות השם ה"ה מחיים את
 הנקרא בשם ההוא, וכן בכל השמות הרי אותיות
 השם ע"י נמשך אור וחיות הנפש, וכמו שרואין
 במוחש במי שמתעלף ר"ל הנה ע"י קריאה בשם
 שנקרא חוזר חיותו אליו, לפי דאותיות השם הם
 הצינורים אשר ע"י נמשך אור וחיות הנפש, והם
 ב' הענינים שבשם. . קיצור. . ויבאר דהשם הוא
 רק בשביל הזולת, אבל ע"י הוא עיקר חיות...".

וכוונה אחת, להבין ענין חיות אלקות המחיה את כל העולמות איך שאינו נוגע כלל לעצמיות, רק שכל מדרש מדבר בלשון אחר ומשל אחר, וכמ"ש וידבר שלשת אלפים משל, וכן בלשון מקרא הוא נק' ג"כ בלשון שם, דכמו השם אשר יקראו לו עד"מ אברהם, הרי אין ערוך השם לגבי עצמותו ומהותו של האדם ואינו נוגע לו כלל שבפ"ע א"צ להשם, ועכ"ז מתלבש החיות באותיות השם, וכמ"ש גבי אדה"ר ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו (בראשית ב' י"ט), הרי יש שייכות ממש להשם אל עצם הדבר ואינו הסכמה בעלמא (ועיין ברבות בראשית פרשה י"ז מזה עד אני ה' הוא שמי שקרא לי אדה"ר), והיינו שהוא עד"מ מ"ש בסש"ב שער היחוד והאמונה ספ"א וזה שמו אשר יקראו לו בלה"ק הוא כלי לחיות המצומצם באותיות שם זה שנשתלשל מעשרה מאמרות כו' ע"ש. ועד"ז בשם האדם, הנה הנשמה עצמה קודם בואה בגוף אינה נקראת בשם כלל, כמ"ש בפ' בלק ע"פ מי מנה¹³² ובפי' ולאדם לא מצא

י"ט טבת תשמ"ב (3:10): "...חסידות איז אלעמאל מדייק אז א שם דארף מען האבן אז ס'דא א צווייטער מציאות. אן אדם בפ"ע – דארף מען ניט האבן קיין שם. "שמו אשר יקראו לו" – בשעת מ'דארף עם רופן, און צוציען שימת לבבו, און טאן עפעס מיט עם, דעמאלט דארף מען עם רופן בשם, אבער בפ"ע – איז וואס דארף ער האבן א שם?...".

ולהעיר מכ' חשון תשמ"ו¹³¹ (שיחה ב – 0:03): "...בהנוגע צו א שם, וואס לכאורה האט דאך דאס אין זיך די צוויי קצוות, און דער לשון ווי ס'ווערט געבראכט אין חסידות, אז א שם לעצמו האט לכאורה גאר קיין ארט ניט, ס'מענטיג אז ס'דא א זולת, און ניט סתם א זולת, נאר א זולת וואס מ'וויל מיט עם האבן א קשר, אדער אז ער וויל האבן א קשר, אט דעמאלט דארף מען האבן דעם שם, וואס דורך אט א דעם שם באקומט ער א שייכות און א קשר מיט א זולת. ווארום אויב דאס איז ניט א זולת, איז דעמאלט דארף ער ניט אנקומען צו א שם – האט ער דעם רגש שבלב, אדער די הבנה והסברה במוח, אדער דער רצון, וואס מצד דערויף ווערן זיי נתקרב און האבן צווישן זיך א קשר. דער עיקר ענין השם איז, אז אפילו אז אט א די אלע ענינים האבן קיין ארט ניט, מאיזה סיבה שתהי', איז אבער דא א קשר דורך א שם – דארף מען דאך ניט האבן קיין ענינים של מעלה ועילויים ופיו"ב, מ'דארף נאר האבן דעם רצון ער זאל עם וועלן קורא בשם זיין, און ער דארף האבן מערניט ווי די כחות כדי צו קענען ארויסרעדן אט א דעם שם, און אט א דעמאלט מאכט דאס אזא מין קשר, ביז וואנעט אז דאס ווערט א קשר מיטן עצם הדבר הנקרא בשם זה...".

שולח הגליון

132) לקו"ת בלק סז, ג: "...שהדיבור הוא מחלק ומפריד ההבל לכמה מיני צירופי אותיות שהם הם ריבוי התחלקות העולמות אלף אלפין וכו' היש מספר לגודליו . . . שהם חיים וקיימים מבחי' דבר ה' שהוא בחי' גילוי מוצא פי ה' להיות ריבוי התחלקות הנבראים, וצירופי אותיות שמהם חיים הנבראים הם הם בחינת השמות, והם בחינת שמות כל הנבראים כל אחד על שמו, כמו מחנה מיכאל כו', וכן שמות כל הנבראים למיניהם, וכמ"ש ויקרא האדם שמות, והם בחי' שמות ממש צירופי אותיות מוצא פי ה' וגו'. והנה כל זה הוא בחי' עלמין דאתגליין, ויש עלמין סתימין דלא אתגליין שהם בחינת מקורים לעלמין דאתגליין, וכל מה שיש בעלמין דאתגליין מוכרח להיות לו מקור בעלמין סתימין . . . והנה ישראל עלו במחשבה פי' בבחי' עלמין סתימין, והיינו כמו למשל המחשבה הוא בחי' ההעלם של הדבור, שהדבור הוא מגלה ופורש מה שבמחשבה, ומה שבמחשבה הוא בסקירה אחת צריך לפרש הרבה בדיבורו, כי בחי' כח המחשבה הוא מאד נעלה מכת הדבור, שהמחשבה הוא לבוש הפנימי שמתאחדת עם הנפש ממש, שהוא בבחי' יש מאין ממש, וע"כ כתיב ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים וגו' [ועמ"ש פי' זה בדי' כה תברכו בפ' נשא] שהם בחי' מלאכים פני אריה פני שור פני נשר וכו', והם השמות מיכאל וגבריאל כו' שהם הם הצירופי אותיות שמהם נמשכו ונתהוו מאין ליש בבחי' דבר ה', אבל ולאדם לא מצא עזר כנגדו, פי' עזר הוא בחי' שם (עיין בהרמב"ן בפ' החומש בפסוק זה), והיינו שהנשמה

הערה 84

ראה לקו"ת בהר מא, ג: "...בחי' זו שנק' בלשון הזהר אור נק' ג"כ שם, כמ"ש בפרקי דר"א פ"ג עד שלא נברא העולם היה הקב"ה ושמו הגדול בלבד, והכל הולך אל מקום אחד

עזר כו', והוא מהרמב"ן שם¹³³, נמצא השם אינו

שוליי הגליון

קודם בואה לעולם ולגוף אינה נקראת בשם כלל, לפי שמקור חוצבה הוא בבחי' מחשבה עלמין סתימין דלא אתגליון, ומה שנקרא אברהם יצחק כו' הוא אחרי התלכשות הנשמה בגוף...".

(133) ברמב"ן עה"פ (בראשית ב, כ): "...ולפי דעתו שקריאת השם הוא העזר . . אדם . . הכיר טבעם וקרא להם שמות . . ובשמות נתבאר הראוי להיות עזר לחבירו, כלומר הראויים להוליד זה מזה . . איזה מהם עזר לחבירו, כלומר המוליד ממנו . . שכולן עזר זה לזה בתולדה שיולידו זה מזה . . ולא מצא בכלן שתהיה בטבעה עזר לו ותקרא בשמו . . ואין הענין שיהיה ביד האדם למצא בהם עזר לו, כי בטבעם נבראו . . היה הקב"ה מתקן טבעו אליו כאשר עשה בצלע . . כל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, כלומר הוא יהיה שמו, שהקב"ה יקיים בו השם ההוא . . וזה טעם ולאדם לא מצא עזר כנגדו, כלומר ולשם האדם לא מצא עזר שיהיה ראוי כנגדו ותקרא בשמו שיוליד ממנו . . וזהו שאמר זאת הפעם . . מצאתי עזר לי . . וראוי שתקרא בשמי ממש כי נוליד זה מזה" ע"ש. ולכאורה כוונת הרמב"ן היא, שעזר הוא מי שהאדם יוכל להוליד ממנה תולדות, וענין העזר שייך להשם כיון שבהשמות שקרא אדם רמז והודיע מי ראוי להוליד ממי, אבל בנוגע לעצמו לא מצא מי שראוי להוליד ממנה, ולכן לא הי' שייך שיקרא לא' מהנבראים בשמו (אך אם הי' מוצא ברי' ראוי' וקורא לה בשמו, אז הי' הקב"ה משנה את הברי' ההיא עד שיוכל להוליד ממנה). ולפ"ז מ"ש בלקו"ת בלק שבשוה"ג הקודם: "פי' עזר הוא בחי' שם (עין בהרמב"ן בפ"י החומש בפסוק זה)", ועד"ז מ"ש בלקו"ת בהר שבפנים: "...ובפי' ולאדם לא מצא עזר כו', והוא מהרמב"ן שם" – לכאורה אפ"ל שכוונתם רק לדמות את דברי אדה"ז לדברי הרמב"ן, אבל לא שהפירוש שעזר הוא בחי' שם הוא פירושו של הרמב"ן. אמנם ראה אה"ת בראשית (ח"ג) תקמ, רע"ב: "וגבי לא מצא עזר פי' הרמב"ן שם", ועד"ז פר"ת ע' קצט [ועד"ז תרפ"ג ע' רח, תרפ"ז ע' ק]: "...הנשמה למעלה אין לה שם, וכמ"ש ולאדם לא מצא עזר כנגדו, ופי' הרמב"ן דעזר הוא השם, ולאדם לא מצא עזר דהיינו שהנשמה בעצם אין לה שם...". ועד"ז שם ס"ע רכג. ואולי מפרשים שבדברי הרמב"ן נכללו (או נרמזו) ב' פירושים בתיבת עזר: (א) "שקריאת השם הוא העזר". (ב) ענין ההולדה זה מזה. ויל"ע. ולהעיר, שלכאורה פירוש אדה"ז שהנשמה שלמעלה אין לה שם, מיוסד על הפירוש (שבשוה"ג הקודם – וראה תקו"ז תנ"ז (צא, רע"ב) שבמילואים להערה 87) שהבהמה ועוף שאדם קרא להם שמות הם המלאכים דפני אר"י שור ונשר, שכמו שהמלאכים שבכתוב נמצאים למעלה, עד"ז האדם שבכתוב הוא הנשמה שלמעלה. ואילו ברמב"ן שם מדובר (לכאורה) בהנבראים שלמטה, ובהתאם לזה גם בהאדם שלמטה.

לבחי' הנשמה עצמה, והרי גם לגוף עצמו אין השם מועיל, אך השם מקשר הנשמה בגוף והחיות הנמשך מהנשמה ומחיה הגוף הוא נשרש בהשם, דהיינו ראובן חיות שלו באותיות ריש אלף כי הוא מבחי' ראה, וכמ"ש ברבות פ' שמות ראובן שנאמר ראה ראיתי כו' וע"ש מענין שמות, ועמ"ש בד"ה יהודה אתה כו', ולאה מחמת שראתה המעשה ראו מה בין בני כו' ידעה ששרש נשמתו באותיות שמו ראובן. דהנה כל דבר הגדול הצריך לצמצם א"ע להחיות שלמטה ממנו הוא רק בבחינת שמו, שלעצמו א"צ שום שם, רק בכדי להתגלות לאחרים צריך שם, והנה כשמתגלה לאחרים אינו מתגלה לו בעצמות שכלו רק שמו כו'. והנה נראה שאותיות השם הם חומריים ואינם כלום רק שבו יש חיות מעט שמחיה את הגוף, דהיינו כנודע שהאור והחיות המתפשט מהנשמה בהגוף, דהיינו החיות המתפשט בכל רמ"ח איברי הגוף, אין זה מהות ועצמות הנשמה ממש אלא רק בחי' גילוי והארה ממנו וכמ"ש בסש"ב פנ"א, והמשכת הארה זו נשרש באותיות השם, לכן השם שייך דוקא בהתלכשות הנשמה בגוף שאז נמשך הארה מהנשמה להתפשט בגוף וזהו ע"י בחי' השם, משא"כ קודם ירידתה בגוף היה הארה זו כלולה במהותה ועצמותה בבחי' ביטול ממש, ע"כ אין נקראת בשם כי השם הוא רק בחי' הארה כו', משא"כ מהותה ועצמותה כו'. נמצא מובן ג"כ דענין השם הוא ג"כ עד"מ דבחי' הארה כו' מה שאינו נוגע לעצמות כלל, שכשהנשמה למעלה א"צ לשם, רק כשהיא ממלאה את הגוף שהוא בחי' הארה המתפשט ממנה הוא ע"י השם. וכך יובן למעלה...".

תר"ל ע' רלן [תר"ן ע' שפב]¹³⁴: "...דהנה אנו רואים שהשם אינו נוגע כלל אל האדם ואעפ"כ אנו מוכרחים לאמר שיש לו עכ"פ שייכות אל האדם, וכמ"ש ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, שאין לומר שהי' זה הסכמה לבד, שא"כ מה הי' החכ' בזה שנסה אותו הקב"ה בזה לראות מה

ע"י קריאה זו אינו רק הארה מועטת, ואינו דומה גם לבחי' השם כמ"ש כלול בעצמותו, דלכאו' ה"ה גם כן רק חיצוניות ההארה לבד, דמאי איכפת לי' אם קורין אותו ראובן או שמעון, הגם כי בעצם יש הפרש בין ראובן לשמעון, שראובן הוא ע"ש כי ראה ושמעון ע"ש כי שמע, והרי ראי' ושמיעה רחוקי' זמ"ז והם ב' פרשיות דק"ש כמ"ש בת"א בד"ה יהודא אתה, ומ"מ נדמה לזולתו שאינו הפרש כלל, וגם הוא עצמו אינו מרגיש כ"כ כמו ענין הרגשת המוחין, שמי שיש לו מוחין יותר גדולי' ה"ה מרגיש אותם בבחי' יתרון על זולתו שאינו בבחי' מוחין גדולי' כאלו. ואמנם באמת הפרש גדול יש בענין הקריאת שם (אך אין זה בבחירת האדם כמו המוחין, שאין זה תלוי בבחירתו רק מה שנותני' מלמעלה, וכמארז"ל טפה זו מה תהא על' חכים כו', ובאמת כפי מה שית' אי"ה השם עוד יותר גבוה מבחי' המוחין . . .), שהרי כתי' ויקרא האדם שמות לכל הבהמה כו', ואם נא' שהשם הוא רק הסכם לבד מה הי' חכמתו של אדה"ר שידע לקרות שמות לכל מין, ומי יכחישו ומי יאמר לו כנגד, והרי ארז"ל במד"ר בשעה שא' הקב"ה למלאכי השרת נעשה אדם אמרו לו אדם זה מה טיבו, א"ל חכמתו גדולה משלכם, העביר לפניכם בהמות וחיות ושאל מהם מה שמן ולא ידעו, וכשהעבירן לפני אדה"ר קרא שמות לכל א' וא', שמזה מוכרח לאמר שיש בזה חכמה עמוקה במה שידע עד"מ שהשור קורין אותו שור דוקא ולא שם אחר, והיינו מפני שאותיות שור המה המחיים את מין השור ואותיות חמור הם המחיים את מין החמור ואותיות נשר הם המחיים את מין הנשר ועד"ז כולן, וכמ"ש בשל"ה¹³⁸ שאדה"ר השיג בחכמתו מעלת ומדריגת המרכבה העליונה בחכמתו שקרא שמות לכולם. ונמצא הגם כי נדמה לכאו' שהשם בכלל המין וכן בפרט אצל כל אחד הוא בחי' היותר אחרונה, מ"מ באמת לא כן הוא שהוא חכ' נפלאה להכיר מפני כי חלוקי' בשרשן כו', ולפ"ז יובן שיש שני בחי' בהשם¹³⁹.

יקרא לו, אלא ודאי שהשם של הדבר ההוא שייך אליו, וכמו למשל ארי' שלזה הוא נקרא ארי' לפי ששרשו מבחי' פני ארי' אל הימין, ואותיות ארי' אלו הם מחי' אותו, וכן שור נק' שור לפי ששרשו מבחי' פני שור שבמרכבה פני שור מהשמאל, ולזה הוא חכ' גדולה ליתן לכל מין ומין שמו ששייך אליו, ולזה אמר הכתוב לראות מה יקרא לו, אם יכול ליתן לכל מין ומין שמו ששייך אליו. נמצא שהשם הוא שייך אליו ואעפ"כ אינו נוגע כלל אל עצמו, שהרי כשהוא בפ"ע אינו צריך להשם כלל, שהשם הוא רק לזולתו, אלא לפי ששם שניתן לכאו"א הוא כמו בחי' אור שהוא נמשך מהמאור, ואעפ"כ אינו נוגע כלל אל המאור אם הוא מאיר או לאו כו'...".

תרל"ב ח"א ע' קלא [ועד"ז תרמ"ד ע' שמח¹³⁵, ע"ש¹³⁶]: "...[דהנה בבחי' השם יש ב' מדרי', השם כמו שהוא לגבי עצמו וכמו שהוא לגבי זולתו¹³⁷, והענין דהנה כללות ענין השם - והנה בכלל ענין השם הוא רק הארה בעלמא שאינו נוגע לעצמותו כלל וכמ"ש מזה בכ"ד, והוא רק בכדי שיפנה לקוראו בשמו, וגם לפי מש"נ במ"א בד"ה ביום השמע"צ בענין מקדשי שמך, שע"י שזולתו קוראו בשמו נפנה עצמות האדם, מ"מ הרי מה שהוא פונה אינו בחי' הארת עצמותו כמ"ש לגבי עצמו, הן בענין הפני' שפונה, והן במה שממלא מבוקשו אח"כ, וכידוע שהשפעת המשפיע שמשפיע לזולתו אינו בערך מכמו שהוא בעצמותו, ובמ"א נת' שהוא חלק עשירי, ובאמת החלק עשירי הוא אינו רק חלק במספר שהוא עשירי למספר, אמנם אינו בערך שוה להט' חלקי' שנשארו בהמשפיע, וכערך הדבור שהוא חלק עשירי מז' מדות וג' שכליים. ונמצא כי הן הקריאת שם והן מה שפונה לקוראו

שול"י הגליון

(135) ועד"ז בארוכה תרס"ג ח"ב ס"ע קנ-קנג (הנחת אדהרי"צ).

(136) שבדקדוקי תורה הערה 80.

(137) וראה גם תרס"ד ס"ע רכז [עז] (שבמילואים להערה 82): "...האדם לעצמו א"צ שם כלל כידוע, אך זהו בשם החיצוני שהוא בשביל שיותפס בו לזולתו לחוץ ממנו, אבל שם התואר הוא לעצמו שהוא שמו המיוחד לו להורות ולתאר לעצם מהותו ולא בשביל להפנות אל הזולת...".

שול"י הגליון

(138) בתרמ"ד הנ"ל בפנים: "ואי' בס' שידע סוד מרכבה העליונה".

(139) ע"כ נמצא בגוכתי"ק. וראה שם ע' רפז (בהנחה מהמאמר).

ת"רס"ה ע' קנא-ב [רכח-רל]¹⁴²: "...דהנה ידוע בשם האדם למטה שהשם אינו שייך לעצמותו, שהרי גם אם אין לו שם יכול לחיות, והראי' ממ"ש ויקרא האדם שמות לכל הבהמה כו', הרי גם קודם שקראם בשם היו חיים ג"כ, וכן מ"ש לי נאה לקרוא אדם הרי הי' חי קודם ג"כ, ונמצא דיכול לחיות גם בלא שם, וכמו"כ כשיש לו שם הרי כשהוא לעצמו בלא זולת הרי א"צ אל השם, אלא שהשם הוא רק בשביל הזולת, והיינו שיהי' נתפס אל הזולת זהו ע"י השם, כי לולא השם לא הי' הזולת יכול לתפוס אותו מרחוק, דמקורב יכול לתופסו בגופו, אבל מרחוק לא הי' יכול לתפוס אותו וע"י השם יכול לתפוס שיקראהו ויפנה עי"ז לקוראו בשמו. ונמצא דהשם הוא רק בשביל הזולת כו'. אך מ"מ א"א לומר דהשם אינו שייך כלל לאור וחיות נפשו, דא"כ איך נפנה לקוראיו בשמו מאחר שאינו שייך אליו. ואנו רואין שע"י קריאה בשמו הוא נפנה בנקל יותר מכמו ע"י אחיזה בגופו, דע"י אחיזה בגופו אינו מוכרח שיהי' נפנה וכשקוראין אותו מרחוק ה"ה נפנה ממילא. וגם מה שנפנה ע"י קריאת השם הוא שהאור וחיות נפשו נמשך, ואינו כמו ע"י אחיזה בגופו שהגוף נמשך והנפש נמשך אחר הגוף, משא"כ ע"י קריאה בשמו הנה אור וחיות נפשו נמשך ונפנה אל הזולת והגוף נמשך אחר הנפש כו'. ובפרטי שמות אנו רואין שממשיכים את הכחות פרטים, וכמו שם חכם קורא וממשיך כח חכמתו מהעלם אל הגילוי, וכן שם חסדן וכו' וכמ"ש במ"א, הרי בהכרח שהשמות יש להם שייכות אל הכחות מאחר שממשיכים את הכחות כו', וכן הוא בקריאת שמו לגבי כללות החיות שלו, וכידוע דהמתעלף וכדומה ע"י שקוראין אותו בשמו בחזק תשוב נפשו אליו כו', הרי בהכרח שיש שייכות השם אל הנפש עד שמשיב וממשיך חיות נפשו כו'. אך הענין הוא, דהנה לגבי עצמות אור וחיות הנפש אין להשם שום שייכות כלל כ"א אל ההתפשטות, דההתפשטות היא הארה לבד ואל ההארה וההתפשטות הזאת יש להשם שייכות לזה, והיינו שההארה המתפשטת נתפסת בהשם ועי"ז היא נמשכת כו'.

מים רבים תרלו פנ"ח¹⁴⁰: "...וכל ענין השם הוא רק הארה בעלמא שאינו נוגע כלל לבחי' עצמותו כלל, וכמו שאנו רואים באדם ובע"ח ששמים אשר נק' להם אינו נוגע כלל לעצמותם, ובאמת למעלה הוא עוד יותר אינו נוגע, שהרי למטה ענין השם הוא חיות הנברא הנק' בשם כנ"ל פכ"ב...". שם פכ"ב: "וזהו דכתיב ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולכל החיה כו', וכתיב וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו, וארו"ל הוא שמו שקרא לו אדה"ר, ואמרו שם במד"ר שא' הקב"ה למלאכי' על האדם שחכמתו גדולה משלכם, שהעביר הקב"ה כל מין ומין לפני המלאכים שיקראו להם שמות ולא ידעו וא"ל חכמתו גדולה משלכם, שהרי הם לא ידעו איך לקרות שמות לכל הבהמה ולכל החי' אבל האדם קרא שמות לכולן, ואם נאמר שהשמות הם רק הסכם שהסכים אדה"ר שלזה יקרא שור ולזה חמור ולזה סוס, יפלא: מדוע לא עשו המלאכים הסכם כזה, ב' מדוע הסכים ע"ז כן וע"ז כן. אלא שבאמת אין זה הסכם כלל, כ"א שהבין מכל נברא חיותו בפרטיות אשר מחי' נברא¹⁴¹, וידע כל צירוף מצירופי אותיות דע"מ המחיים נברא זה, ואותיות צירופו המחי' אותו הוא שמו אשר קרא לו אדה"ר, שהרי גם השמות מחודשים הם, שקודם שקרא אדה"ר שמות לא הי' שם שור או חמור או סוס כלל, והוא אשר המציא שמות אלו, ולכאורה מאין המציא שמות אלו, אלא שכך יצא לו ע"י חשבו הע"מ בחילופיהן ותמורותיהן וחילופי חילופיהן ותמורי תמורותיהן, יצא לו שמות אלו אשר קודם לכן לא היו כלל. וזהו שכ' השל"ה שהאדם ע"י קריאת שמות נראה כי ידע סוד המרכבה העליונה, והיינו שהבין ששור שרש שרשו הוא מבחי' פני שור שבמרכבה וארי' נמשך שרש שרשו מפני ארי' אל הימין, אלא זהו ע"י שבה"כ שנשברו הכלים הם הדיבור ונתפרדו האותיות ונתחלפו עד שנעשו אותיות ארי', שהרי שם ארי' לא נאמר בע"מ, ולכן חכמתו גדולה שידע סוד המרכבה וצירופי אותיות שבהם נבראו שמים וארץ וכל אשר בהן כו'...".

(140) שבדקדוקי תורה הערה 77.

(142) שבדקדוקי תורה הערה 78.

(141) אוצ"ל: "הנברא" או "נברא זה".

והראי' שהרי אנו מוצאים ששני אנשים עם היותם משרש א' ומ"מ נקראים בשמות מחולקים, וכידוע דהרשב"י הי' נשמת משה ומ"מ לא נק' בשם משה, והיינו לפי שהשם הוא בהחיות המתלבש בגוף ויש כמה אופנים בהתלבשות, דעם היות שהשרש א' הוא וכמו"כ הגילוי בכלל, מ"מ באופן התלבשות הגילוי בגוף יש בזה כמה אופנים מחולקים וכמו"ש במ"א מזה, והשם הוא לפי אופן התלבשות החיות בגוף כו'. ונמצא דהשם הוא בהחיות המתלבש בגוף, והיינו לפי שגוף ונפש מובדלים זמ"ז בתכלית, שהגוף גשמי והנפש רוחני, וא"כ איך אפשר שהנפש יחי' את הגוף, ע"ז הו"ע השם שהוא כמו לבוש אל הנפש, וידוע דכל לבוש הוא מעלים על המתלבש, וע"י שהארת הנפש מתלבש באותיות השם ה"ה מתעלם ומתגשם עד שהוא בערך להתלבש בגוף ולהחיותו כו'. וזהו שלהחיות את הגוף הוא ע"י השם דוקא, דלולא השם הרי הארת הנפש אינו בערך הגוף להחיותו, וע"י השם ה"ה בא בהגשמה להיות בערך הגוף כו', וזה"ע התפיסה מה שהנפש נתפס בהשם, היינו שמתעלם ומתגשם וע"י דוקא הוא מחי' את הגוף כו'. וכשם שהוא לעצמו כמו"כ הוא לגבי זולתו, דהשייכות אל הזולת זהו דוקא כשנעשה באופן כזה להיות שייך אל הזולת, וזהו ע"י התפיסה בהשם כו', ולכן ע"י השם ה"ה נפנה לקוראיו כו'. והדוגמא מזה יובן למעלה...".

קונטרסים ח"ב תל, א-ב¹⁴³: "...דהשם למעלה הוא רק הארה בעלמא, וכמו שם האדם דאינו נוגע בעצם עצמות נפשו, והיא רק בהארה חיצונית מה שהנוגע להזולת שהזולת קוראו בשמו והוא נפנה לקוראו בשמו, ומובן שהיא הארה חיצונית בלבד לגבי עצם ומהות החיות של הנשמה והנפש המחיים את האדם, ועם היות דע"י השם שנפנה לקוראו בשמו ה"ה נפנה בכל עצמותו, ולכן הנה גם בהתעלפות עמוקה הנה ע"י הקריאה בשם משיבים נפשו, אמנם גם זה הוא רק בחיות המתפשטת באברי הגוף, דסלוק החיות בהתעלפות הרי אין זה סלוק גמור ח"ו,

וזהו שע"י קריאת שמו נפנה לקוראיו, לפי שבאותיות שמו נתפס ההארה הזאת שמתפשטת אל הזולת כו', וה"ז כמו עד"מ בית יד הכלי שאינו מעיקרי הכלי, דעצם הכלי הוא לקבל בתוכה משקה שזהו בהתוך שלה, והבית יד אינו מעיקר הכלי, שאין לה תוך, ומ"מ ה"ה משמש אל הכלי אלא שהוא לדבר אחר, והיינו לשתות את המשקה מהכלי שזהו ע"י הבית יד שאוחז בו ומטהו לפיו לשתות, וכן לפנות הכלי ממקום למקום כו', דלולא הבית יד לא הי' אפשר לו לשתות מהכלי, וממילא לא הי' בא כוונת הכלי, דהגם שהיא מקבלת בתוכה, מהו התועלת בזה מאחר שא"א לו לאחוז בה ולשתות ממנה כו'. אבל כ"ז הוא שמועלת אל ההתפשטות לבד לא אל עיקר הכלי, דאם א"צ לשתות מהכלי א"צ להבית יד כלל. ועד"ז ממש הוא בשם האדם, דלעצמות אור וחיות הנפש אין השם נוגע כלל כ"א אל ההתפשטות, והיא הארה הנמשכת אל הזולת, שזהו ע"י השם דוקא לפי שההארה נתפס בהשם וע"י נפנה ונמשך אל הזולת כו'. וענין התפיסה הזאת מה שההארה נתפסת באותיות השם יובן יותר מענין שייכות השם איליו לעצמו. דהנה משנת"ל דהשם אינו שייך אל האדם עצמו, באמת אינו כן, כי גם לעצמו שייך השם, דהתלבשות אור וחיות נפשו בגופו להחיותו זהו ע"י השם, אלא שאינו ניכר כלל שייכות השם איליו, אבל באמת ה"ה שייך איליו. ומה שיכול לחיות גם בלא שם זהו לפי שכבר יש השם בהעלם כו', וגם נ"ל שאינו דומה אופן החיות קודם שקוראין אותו בשם לאח"כ, והיינו דכשקוראין אותו בשם אז בא החיות בבחי' התלבשות והתיישבות יותר בגוף כו'. אבל איך שיהי' השם שייכת איליו, אלא דזהו בהארת נפשו המתלבשת בגוף, כאן הוא ענין השם. והענין הוא, דהנה כללות הענין דהשם יש לו שייכות אל הנפש ידוע הוא מהקריאות שמות שקרא אדה"ר לכל הבהמה והחי', לזה נאה לקרות שור ולזה חמור כו', ולי נאה לקרות אדם כו', דא"א לומר שזהו הסכם לבד, דא"כ למה לא היו יכולים המלאכים לקרות שמות וכדאי' במדרש, אלא שזהו כמ"ש השל"ה שידע סוד מרכבה העליונה, ואמר לזה נאה לקרות שור מפני שאותיות שור מחי' אותו, ולזה כו', הרי שהשם שייך אל חיות הנפש. אמנם זהו בהחיות המחי' את הגוף לבד,

ידע כי שרשו מפני נשר שבמרכבה ואותיות נשר מהוים ומחיים אותו, וכן הוא בכל פרטי הנבראים, דזו היא חכמה עצומה, וכדאיתא בשל"ה דאדה"ר ידע סוד סדרי מרכבה העליונה, וזהו שאמר הקב"ה למה"ש חכמתו מרובה משלכם והאות ע"ז שידע לקרוא שמות, דלהיות השם הוא בשרש החיות של הנברא ואדה"ר ידע שרש כל הנבראים, לכן קרא בשמותם כפי שהם בשרשם. ובזה יוכן דיוק הלשון מה שאמר הקב"ה למה"ש ולאדה"ר זה מה שמו וזה מה שמו, דלכא"ו הרי לשון השאלה הי' צ"ל נברא זה איך צריכים לקרותו וזה איך צריכים לקרותו, ומה היא לשון השאלה זה מה שמו? אלא להיות דכל הנבראים הנה כבר יש להם שם שנקראו בהם אלא שהשמות בלתי ידועים, ושאל הקב"ה זה מה שמו, המה"ש לא הוי ידעין, ואדה"ר בחכמתו הגדולה שידע והבין סוד וסדרי מרכבה העליונה קרא בשמות הנבראים בשמותם העצמיים לפי שרשם ומקורם. אשר כן הוא גם בשם האדם שהוא חיותו המחיי' אותו והיינו דאותיות אלו מחיים אותו, ואינו רק בשביל שע"ז יפנה לקוראיו בשמו. . קיצור. יבאר דשם האדם הוא לפי עצם עצמותו, ומסתייע מקריאת שמות דאדה"ר שידע שרשי בחינות דכל הנבראים במרכבה העליונה, וע"ז אמר הקב"ה חכמתו מרובה, ומסביר דיוק לשון השאלה זה מה שמו דמשמע דכבר יש לו שם בשרשו..."

תש"ח ע' 7-155 [תרצ"א ע' רסד-ח]: "...אשר כן הוא להבדיל אפילו באדם דהשם אינו נוגע לעצמו, ובכללותו הוא רק להזולת, אבל לעצמו אינו צריך לגילוי השם. וגם המעלה שיש בשם שע"י הוא נפנה לקוראיו בשמו, דע"י קריאה זו אשר הזולת קורא אותו בשמו הוא ההטי' שלו אל הזולת למלאות לו מבוקשו ממנו להשפיע לו איזה השפעה שתהי', הנה גם ההטי' אל הזולת שנעשה ע"י השם הרי אינו הארת עצמותו כמו שהוא לעצמו, הן בעצם ההטי' והן במה שממלא מבוקשו. וכידוע דכל השפעה אל הזולת הרי אינו בערך כמו שהוא בהנוגע לעצמו, וכמו בהשפעת השכל אל הזולת הנה בכללותה הוא רק הארה דהארה, וכמ"ש במ"א דכללות ענין ההשכלה היא הארה בלבד (היינו התפשטות כח החכמה), הנה הארה זו אינה דומה כמו שהיא לעצמו או

כ"א שנוכח לבו והחיות עולה במקורו, א"כ השם הוא רק בחיות המתפשטת¹⁴⁴ ובעיקרו להיות נפנה לקוראו בשמו. . אמנם צ"ל בעומק יותר בענין השם, דלא מיבעי דא"א לומר שהשם הוא רק בהארה חיצונית בהנוגע אל הזולת דהזולת יקרא אותו בשמו והוא יפנה לקוראו בשמו, אלא דגם זה שהשם נוגע רק בהחיות המתפשטת ולא בעצם עצמית חיותו ג"כ א"א לומר, אלא בהכרח לומר דהשם נוגע בעצם עצמותו ומהותו של הנקרא בשם, דהנה כתי' וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי' הוא שמו, ופי' רש"י כל נפש חי' אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם, ופי' שמו לעולם דהשם הוא נוגע בעצם עצמותו ומהותו של הנקרא בהשם. ובזה יוכן מה שאיתא במד"ר בראשית פי"ז א"ר אחא בשעה שבא הקב"ה לבראות את האדם נמלך במה"ש, אמר להם נעשה אדם, אמרו לו אדם זה מה טיבו, אמר להם חכמתו מרובה משלכם, הביא לפניהם את הבהמה ואת החי' ואת העוף, אמר להם זה מה שמו, ולא היו יודעין, העבירן לפני אדם, אמר לו זה מה שמו, אמר זה שור זה חמור זה סוס וזה גמל, ואתה מה שמך, א"ל אני נאה להקרא אדם שנבראתי מן האדמה. . ואם נאמר דהשם הוא רק הסכמי לבד ואינו נוגע לעצם עצמותו, כ"א היא הארה חיצונית בשביל הזולת שיקרא אותו בשם זה וע"י קריאה זו הוא נפנה לקוראיו בשמו, א"כ מפני מה לא ידעו מה"ש לקרוא שמות מאחר שהוא הסכמי בלבד, ומהו גודל חכמתו של אדה"ר שקרא שמות לכולם, ומפני מה אמר הקב"ה למה"ש חכמתו מרובה משלכם, אלא ודאי דקריאת שם אינו הסכמי לבד, ואדה"ר ידע כל נברא ונברא בשרשו ומקורו ואיזו אותיות המהוים ומחיים אותו, ולזאת היתה חכמת אדה"ר מרובה על חכמת מה"ש שידע כל נברא פרטי שרשו למעלה והאותיות המהוים ומחיים אותו, וכששאלו הקב"ה זה מה שמו אמר זה שור להיות שידע אשר נברא זה ושרשו הוא מפני שור שבמרכבה ואותיות שור מהוים ומחיים אותו, וכן נברא הארי' ידע כי שרשו מפני ארי' שבמרכבה ואותיות ארי' מהוים ומחיים אותו, ונברא הנשר

שוליי הגליון

144 ועד"ז בהקיצור שם (תל, א): "...וכמשל שם האדם שהוא רק בחיות המתפשטת."

מילואים לדקדוקי תורה

קה

אינם בערך כמו שהוא לעצמו. יקשה דע"י השם הוא המשכת החיות ואופן עבודתו.

ה) ובוזה יובן מה שמצינו במד"ר (בראשית פי"ז ה') א"ר אחא בשעה שבא הקב"ה לבראות את האדם נמלך במה"ש, א"ל נעשה אדם א"ל אדם זה מה טיבו, א"ל חכמתו מרובה משלכם, הביא לפניכם את הבהמה ואת החי ואת העוף, א"ל זה מה שמו, ולא היו יודעין, העבירן לפני אדם, א"ל זה מה שמו, אמר זה שור כו' ואתה מה שמך, א"ל אני נאה להקרא אדם שנבראתי מן האדמה, ואני מה שמי, א"ל לך נאה להקראות אד' שאתה אדון לכל בריותיך, א"ר אחא (ישעי' מ"ב) אני הוי' הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדה"ר. הרי דקריאת שם הוא חכמה גדולה שע"ז אומר הקב"ה דחכמתו מרובה בשלכם, ואלו הי' קריאת השם רק הסכמי בלבד מפני מה לא יכלו המלאכים לקרא את הברואים בשמותם, ומה היא החכמה הגדולה אשר אדה"ר קרא בשמות הנבראים. אלא לפי שהשם הוא מצד השרש ומקור והאדם מצד גודל חכמתו ידע שרשם ומקורם למעלה ולכן הי' קורא אותם בשמותם בדוגמא לשרשם ומקורם. והוא ע"ד דאי' בת"ז (תי' מ"ט) ע"פ (ישעי' מ) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא, הה"ד ויקרא האדם שמות וגו' דא (האדם הכוונה אדה"ע כו') ההוא דאיתמר בי' (ישעי' מ"ד) כתפארת אדם לשבת בית, דקרא שמהן לכל חיות הקדש ולכל שרפים ואפנים וצבא דלעילא, לכל חד קרא לי' בשם ידיעא ובדרגא ידיעא, לאשתמודע לכל חד מאתר דאתנטייל. והיינו דקאי על אדה"ע שעל הכסא אשר שם ידוע שרש ומקור דחיות המרכבה וצבא מעלה, ולפי אופן מעלתו וענינו של כאו"א הוא נקרא בשמו, וד' חיות המרכבה הם השרשים ומקורם של הנבראים שלמטה, הנה מהאי טעמא הנה אדם דוקא קרא שמות לכל הנבראים, דלהיותו במעלת אדם שהי' לו ידיעה והשגה בבחי' אדה"ע, ששם ידוע שרש ומקור הד' חיות, הנה לפי אופן כזה קרא בשמות הנבראים שלמטה, וזהו החכמה המרובה דאדה"ר. משא"כ המלאכים הרי לא

לזולתו, דלזולתו היא באה ע"י הדבור, שבד"כ הנה הדבור הוא רק חלק עשירי, וגם זה הוא במספר ולא באיכות, והיינו דזה מה שהדבור הוא חלק עשירי מכחות הנפש הוא גם במספר וכש"כ באיכות, שהרי התשעה כחות שלמעלה ממנו המה כחות נעלים ביותר. ונמצא דגם המעלה שיש בשם שנפנה לקוראיו בשמו להשפיע לו שפעת שכל והדומה, הוא רק הארה שאינה בערך אל העצם ואינו נוגע לעצמותו. והגם דבאמת הרי השם יש לו שייכות אל העצם דוקא, דעיקר החיות של האדם הוא ע"י השם, והיינו שע"י נמשך לו החיות¹⁴⁵. ועם היות שהאדם אינו מרגיש אופן החיות הנמשך לו ע"י השם, עד שמצד העדר ההרגש באופן חיותו המשתנה לפי שינוי קריאת שמו, הרי אין נפ"מ לו באיזה שם קראו אותו אם בשם ראובן או בשם שמעון, אבל באמת הרי יש חילוקים עיקרים באופני השמות, היינו שיש חילוקים עצמיים ועקריים בהאור והחיות הנמשך על ידם, ולכן ה"ה חלוקים בטעמם, וכמו בקריאת שמות ראובן ושמעון דקריאת שם ראובן הוא ע"ש כי ראה ה' וכו' וקריאת שם שמעון הוא ע"ש כי שמע ה' וכו', וחלוקים גם באופני עבודתם, דבעבודה¹⁴⁶ הנה ראובן הוא בחי' אהבה ודבקות הבאה מבחי' ראי' ע"ד לאסתכלא ביקרא דמלכא שהוא עבודה בבחי' קירוב דוקא, ושמעון הוא בחי' יראה שבאה מהשמיעה שהיא מרחוק, אשר ההפרש ביניהם הוא מצד שרשם ומקורם, דראובן הוא ראי' והיינו דשרש המשכת חיותו הוא מבחי' חכ', ושמעון הוא בחי' שמיעה והיינו דשרש המשכת חיותו הוא מבחי' בינה. הרי דהשם יש לו שייכות אל השרש ומקור, דלפי אופן השרש ומקור שלו כן הוא נקרא בשמו, ולפי אופן כזה היא העבודה שלו.

קיצור. יבאר דהשם אינו נוגע לעצמו, וגם ההטי' שע"י השם אל הזולת ומילוי מבוקשו

שולכי הגליון

145) ובהערה יב שם (מרבנינו): "ראה לקו"ת פ' בהר ד"ה את שבתותי פ"ב. ד"ה אנכי תרס"ז (בהמשך תרס"ו) ועוד".

146) ובהערה יג שם (מרבנינו): "בארוכה ראה תורה אור ר"פ ויחי. ד"ה יודא אתה, תרפ"ח".

מ"מ הרי השמות הם בחי' הארות לבד לגבי מקורם. ועד"מ באור וזיו השמש ואור הלבנה ואור הנר, דהאור הוא לפי אופן המאור שהם חלוקים בהאור וההתפשטות שלהם, ומ"מ הרי כללות האור אינו אלא הארה לבד ולא עצם. וכמו"כ בשם שהוא לפי אופן השרש ומקור, ומ"מ הוא רק הארה ממקורו ולא עצם כלל, והיינו דלגבי הנבראים זהו עצם חיותם, אבל לגבי מקורם הוא רק הארה לבד. וזהו טעם מה שבאדם אינו ניכר שייכות השם אליו, לפי דכללות ענין השם לגבי מקורו הוא הארה לבד מה שאינו נוגע אל העצם, ומשו"ז הנה גם הפעולה שנעשה ע"י השם לגבי זולתו, והוא מה שנפנה לקוראיו וממלא מבוקשו, הוא רק הארה חיצונית לבד שאינו בערך עצמותו, וטעם הדבר הוא לפי שהשם לגבי מקורו הוא הארה לבד, ולכן הנה גם הפעולה שנעשה ע"י השם הוא רק הארה חיצונית לבד. . . כמו"כ הוא בענין השם, דהגם שהוא לפי אופן השרש ומקור ויש לו שייכות אל העצם, ומ"מ הוא הארה לבד ולא עצם כלל. . . קיצור. יבאר אשר השם לגבי הנברא הוא עצם חיותו, אבל לגבי המקור הוא רק הארה, ולכן גם פעולתו רק הארה...".

וראה גם אוה"ת תולדות קמב, א¹⁴⁸: "...שם של האדם לגבי עצם האדם שהוא שבו וע"י יפנה לזולתו הקוראו בשמו, משא"כ כשהוא לעצמו א"צ להשם כלל. . . שגם שם האדם יש לו שייכות לעצמותו (וכמ"ש במ"א בענין ויקרא האדם שמות כו', ולכן גם כשהוא בפ"ע יש בו השם בהעלם. ועד"ז מצינו למעלה שארז"ל עד שלא נברא העולם הי' הוא ושמו בלבד...". תרס"ד שבמילואים להערה 78.

🌀 הערה 85 🌀

ראה תרכ"ט ע' קכו-ז [קלו-ח]: "...עד"מ שכמו שמו של האדם אינו נוגע אל האדם כלל, שלעצמו אינו צריך להשם כלל כ"א זולתו יקראנו בשמו אבל לעצמו א"צ להשם כלל, והגם כי השם יש לו קצת שייכות להעצם, וכמ"ש ויקרא

ידעו זה, דהמלאכים הנה כל השגתם היא רק בבחי' מל', וכמ"ש וצדקתך ירננו¹⁴⁷, וכמא' צדק מלכותא קדישא, אבל במדרי' שלמעלה מבחי' מל' היינו במדרי' ז"א אין להם [שום] השגה ותפיסא. אבל אדה"ר השיג בבחי' ז"א בחי' אדה"ע, ומשו"ז ידע לקרא בשם. ונמצא מובן מזה דהשם יש לו שייכות אל שרש ומקור הנברא. ובשל"ה (מערכת בית ישראל די"ד ע"א) אי' דהאברים והכחות למטה הם סימן להאורות והגילויים שלמעלה כו'. וזה הי' חכמת אדה"ר אשר קרא שמות לכל דבר כפי שרשו למעלה, כי כל דבר יש לו שרש ומקור למעלה, שע"ז הוא התחברות והתאחדות עולם התחתון בעולם העליון, דלולי שהי' להם שרש ומקור למעלה לא הי' ההתחברות, וכמו"כ ההשפעה וההשגחה העליונה הוא ע"י השרשים שלמעלה, ולכן הנה גם נבראים שהם מסוג אחד כמו בצו"ח חלוקים זמ"ז, והיינו דלפי אופן התחלקות השרשים כן הוא התחלקות הנבראים, וכן קרא אותם בשמותם. ונמצא דהשם יש לו שייכות אל שרש ומקור הנבראים, ומ"מ הרי השם אינו אלא הארה לבד.

קיצור. ימשיך אשר זהו חכמת אדה"ר שקרא שמות, כי השם הוא לפי השורש. ודוקא אדם שהשיג בבחי' אדה"ע קרא, משא"כ מלאכים.

1) והענין בזה הוא, דהנה השמות לגבי הנבראים הנה הם עצם חיותם, אמנם לגבי השרשים ומקורים הן בחי' הארה לבד ולא עצמיים כלל. וזהו דחכמתו מרובה משלכם, שידע שרש ומקור הנבראים שהם מובדלים במדריגתם, וממילא ה"ה מובדלים גם בהארתן שז"ע השמות. והיינו דידע דשור יש לו מקור מיוחד בפ"ע וארי' מקור מיוחד בפ"ע, ולזאת אינו דומה ההארה שנמשך ממקור דפני ארי' להחיות את הארי' להארה שנמשך מהמקור דפני שור להחיות את השור, וכן גם בכל א' מהם כמה חלוקות מדרי' בהאורותיהן לפי חלוקי שרשן ומקורן. ועם היות שהשמות הם חיות הנבראים

🌀 שו"י הגליון 🌀

🌀 שו"י הגליון 🌀

(147) ובהערה יד שם (מרכיבו): "נתבאר בארוכה בתו"א ושערי אורה ד"ה רני ושמח".

איך מתפשט ההשפעה וההשגחה מאדון הכל בהם, וזאת היתה חכמה נפלאה כי השיג מקור ושורש כל דבר וכנהו בשם ההוא, והוא שמו ודאי עכ"ל. נמצא נת' שיש להשם שורש בהעצם כו'. אך הענין הוא, דבאמת זהו חכמה נפלאה להכיר שאותיות שור מחי' את השור ואותיות חמור מחי' החמור, והאותיות של השם הם שייכים לעצם הנברא כמשל אותיות שור שייכים להשור, אבל אם נאמר שהאותיות שהם הארה מן המקור של השור הם שייכים ונוגעים להעצמות של המקור של השור, ועיקר חכמתו הי' במה שהכיר שאותיות אלו עד"מ שור מחי' את השור ולהחמור מחי' אותיות אחרים היינו אותיות חמור, והכיר שחלוקים הם בשרשם, שאותיות שור הם הארה מבחי' פני שור ואותיות חמור מבחי' אחרת כו', וזהו כמ"ש השל"ה שזה הי' חכמה נפלאה כי השיג מקור ושורש כל דבר וכנהו בשם ההוא, והי' כמשל שיש הפרש בין זיו השמש לזיו אור הנר, שהגם ששניהם הם אור וזיו מ"מ אינו דומה כו', כמו"כ השיג שורש כ"ד איך האור והזיו המחי' את הארי' עד"מ הוא משורש פני ארי' ולכן קרא לו שם ארי', והשיג שההארה המחי' את השור הוא מובדל מההארה המחי' את הארי' ושרשו נמשך מפני שור ולכן קראו למטה שור כו', ועד"ז כל הבהמות והחיות, ונמצא השמות הם שייכים לעצם הנבראים – אבל איך נאמר שהחיות שלהם שהוא ההארה המחי' אותו הוא שייך לעצם מקורו שמשם נמשך ההארה, וכמו שא"א לומר בזיו השמש ובזיו אור הנר שהוא נוגע אל עצם השמש או הנר, כמו"כ אין ההארה נוגע אל עצם המקור אשר משם נמשך ההארה כו'. . . ונמצא כי שם, הגם שיש לו שייכות אל העצם, היינו שנוכל להבדיל ולהכיר לפי גודל ההארה להבין שגודל ההארה הזה לא יהי' כ"א מבחי' ומדריגה גבוה, כמו שנוכל להכיר אור הנר שהיא הארה מהנר ולא מן השמש, ולאור השמש מאחר שהאור הוא בא"א¹⁵¹ נוכל להכיר לפי מעלת התפשטות האור שזהו אינו מן הנר כ"א מהשמש, אבל ההארת הזיו אינו נוגע כלל להשמש, כמו"כ נבין שבבחי' אוא"ס השם אינו

האדם שמות לכל הבהמה ולכל החי' כו', וכתוב וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו, וארז"ל הוא שמו שקרא לו אדה"ר, ואם נאמר שהשם הוא רק הסכם, א"כ מה הי' חכמתו של אדה"ר במה שקרא שמות לכל הבהמה ולכל החי' כו', והלא ארז"ל ע"ז במד"ר בראשית פי"ז דף כ' ע"א¹⁴⁹, אמר (הקב"ה) להם (למלאכי השרת) חכמתו מרובה משלכם, הביא לפניהם את הבהמה ואת החי' ואת העוף, א"ל זה מה שמו ולא היו יודעים, העבירן לפני האדם ואמר זה מה שמו, אמר זה שור זה חמור זה גמל כו', עד אני מה שמי, לך נאה לקרות ה' שאתה אדון לכל בריותיך, הה"ד אני ה' הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדה"ר. וי"ל ע"ד מ"ש בת"ז תיקון מ"ט דפ"ח ע"ב¹⁵⁰, לכולם בשם יקרא הה"ד ויקרא האדם שמות וגו', דא הוא דאתמר בי' כתפארת אדם לשבת בית (כוונתו על האדם העליון שעל הכסא), דקארי שמהן לכל חיות הקדש לכל שרפין ואופנין וצבא דלעילא, לכל חד קארי לי' בשם ידיעא ובדרגא ידיעא, לאשתמודע לכל חד מאתר דאתנטיל כו' עכ"ל. ועפ"ז י"ל שזה הי' חכמתו של אדה"ר שידע שהשור הגשמי שלמטה מאיזה בחי' נלקח, דהיינו שנלקח מהבחי' שקרא לו האדם העליון פני שור, ע"כ אמר שזה השור הגשמי שמו שור כשם מקורו שנלקח משם, וכן עד"ז חמור וסוס וגמל, והטעם שידע זה כי להיותו אדם הי' לו ידיעה והשגה בבחי' השמות שקרא כביכול האדם העליון למעלה, משא"כ המלאכים אין להם השגה רק בבחי' מל' ולא בבחי' ז"א, כמ"ש מזה בד"ה רני ושמחי השני בפי' וצדקתך ירננו. וז"ל השל"ה דף י"ד ע"א, וזה הי' חכמת אדה"ר אשר קרא שמות לכל דבר כדי שיוכר ע"י השם, עד שנאמר שהיתה מעלתו בזה גדולה ממלאכי השרת, כי ברוה"ק שעליו בנה אותיות ומלות מיוחסות עם הדבור הפנימי בשביל שהשמות ההם יורו על שורש הדבר, וכאלו נאמר שבידיעת התחתונים ידע סוד המרכבה העליונה, כי כל נברא למטה יש לו שורש למעלה, שאל"כ איך מתקשרין חלקי העוה"ז אם אין ליסודות שורש למעלה, ואם אין לנבראים שורש למעלה

(149) פי"ז, ד (בדפוס ווילנא – לט, ב).

(150) בדפוסים הנפוצים: פה, ב.

נוגע כלל וכלל...".

אדם הראשון העביר לפניו כל הבריות, דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ומלכיו, שני גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו וגו', ונתן בו הב"ה בינה, וקרא שבעים שמות לכל בריותיו, שני ויקרא האדם שמות, שם אין כתיב כאן אלא שמות".

הערה 86

ראה מדרש חסר ויתיר עה"פ בראשית ב, כ¹⁵²: "ויקרא האדם שמות. תשעה מלאים בתורה וזה אחד מהן. ולמה? מלמד שקרא אדם שמות לכל בהמות ולחיה ולעופות ולדגים ולשרצים וליתושיין ולפרעושיין ולצרעין ולזוביין ולארצות ולעפרות זהב וכסף ולמטלות נחשת וברזל ועופרת ולכל בריות שבעולם".

תנחומא שמיני ח¹⁵³: "...שלשה דברים נתקשו למשה והראם לו הקב"ה באצבע, ואלו הן מעשה המנורה והירח והשקצים. . . השרצים מניין? שנאמר וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ, תפש הקב"ה כל מין ומין והראה לו למשה ואמר לו זה אכול וזה לא תאכל, שנאמר זאת החיה אשר תאכלו וזה אשר לא תאכלו. ואם תמה אתה על הדבר על שהעבירין הקב"ה לפני משה, כך העבירין הקב"ה לפני אדם הראשון כל בריות שברא, ואמר לו מה שמו של זה? והוא אומר לו שור, מה שמו של זה? והוא אומר לו גמל, וכן חמור, וכן כל דבר ודבר. ומניין? שכך כתיב וכל אשר יקרא לו האדם נפש וגו'. לאחר שקרא¹⁵⁴ לכולן שמות אמר לו הקב"ה ואני מה שמי. . . ומה אם אדם הראשון העביר הקב"ה את כל הבריות לפניו, משה שהקב"ה מבקש שיזהיר את ישראל על הטהורות¹⁵⁵ ועל הטמאות אתה תמה שהראה לו הקב"ה כן...".

מדרש תדשא פ"ז¹⁵⁷ (ועד"ז בבראשית רבתי לר"מ הדרשן בראשית ב, ט¹⁵⁸): "...ולמה קרא שמו טוב ורע, שהודיעו הקב"ה שלא יאכל ממנו לא טוב ולא רע, כמו שאמר ללבן השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע, לא נוכל דבר אליך רע או טוב, ואומר לא יבקר בין טוב לרע. ומניין אנו אומרים שעד שלא אכל מן העץ היה יודע טוב ורע, שכן מצינו שקרא שמות לכל היצורים מן חכמה גדולה שניתנה לו, שנאמר ויקרא האדם שמות... ע"ש.

מדרש הגדול עה"פ בראשית ב, יט¹⁵⁹: "...ולא דיו שקרא אדם שמות לבהמות לחיות ולעופות אלא אף על¹⁶⁰ הארצות ועל¹⁶⁰ המדברות, וכל מה שקרא לו ישוב הרי הוא ישוב, וכל מה שקרא לו מדבר הרי הוא מדבר, כ¹⁶¹ הא. . . אדכרתן מילתא דאמ' ר' יוסי בר חנינה, מאי דכת' בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם. . . ארץ שגזר עליה אדם הראשון ישוב מתישבת, וארץ שלא גזר עליה אדם הראשון ישוב אינה מתישבת".

הערה 87

ולהעיר מתקו"ז תנ"ז (צא, רע"ב): "...לראות מה יקרא לו כו'. ת"ח כמה נשמתין וכמה ציורין צייר קב"ה בדיוקנא דמרכבות דלעילא דאינון חיות הקדש דירתין בני נשא נשמתין מנייהו, ואייתי קב"ה לאדם בגלגולא על כלהו לראות מה יקרא לו. . . ואיהו קרא לון לכל חד שמהן [גירסת האור יקר (דלקמן): לכל חד שמהן לכל

מדרש ילמדנו שהובא בילקוט תלמוד תורה (לר"י סק[י]לי, תלמיד הרשב"א) עה"פ בראשית שם¹⁵⁶: "ויקרא האדם שמות. כשברא הקב"ה

שוליי הגליון

(152) הובא בתו"ש עה"פ (אות רסה), ונסמן בלקו"ש חל"ה ע' 1, הע' 5.

(153) הובא בקיצור בתו"ש ולק"ש שם.

(154) בכמה דפוסים ישנים (כולל דפו"ר): שנקרא.

(155) בכמה דפוסים ישנים (כולל דפו"ר): הטהרות.

(156) נדפס באוצר מדרשים מכת"י ח"א (ירושלים תרע"ג) ר"ע סז [ושוב נדפס (ע"י נכד מחבר אוצ"מ הנ"ל) בבתי מדרשות ח"א (ירושלים תשי"ב) ע' קמג-ד], ומשם הובא בתו"ש שם (אות רסד).

שוליי הגליון

(157) הובא בתו"ש שבשוה"ג 152 (ובאות קפג).

(158) כפי שהביא בתו"ש שם (אות קפג).

(159) הובא בתו"ש שבשוה"ג 152 (ובאות רסז).

(160) במהדורת ירושלים תש"ז (ע"פ כת"י): "לארצות ולמדברות".

(161) ראה ברכות לא, א. סוטה מו, ב.

אבל להעיר מאור יקר בראשית¹⁶⁴ (ח"ב ע' קפז-ז) – שלכאורה נמצא בהעתקת רבינו הנ"ל¹⁶⁵: "...ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו – ירצה שיסתכל מה יוכל להשפיע באלו התחתונים ומה יוכלו התחתונים לקבל ממנו, כדי שיראה ויתפשט בייחוד הספירות ובהמזגת החסד עם הדין. . וזהו שאמר לראות מה יקרא לו, יראה מה יוכל להשפיע עתה בהם, והיאך הם חסרות, ומה ישפיע לו אחר כך כאשר יתוקן. . באדם התחתון בבחינת זכוכו. . שהגיע [לדעת] כל הנמצאות התחתונות שהם תלויות בעליונות ממש, חיה והבהמה, ולא הגשמיות, שלעת כזו כבר היה אדם בגן עדן ואין החיה והבהמה נכנס אל הגן, אמנם בסוד רוחניותה והשרשתה אשר שם שהם נתלות אלו הגשמיות ברוחניות, ומה שהביא לפניו הם השרים העליונים המופקדים על כל מין ומין משפחה ומשפחה מן החיה והבהמה ועוף השמים ושאר כל הנבראים, שיראה ויסתכל מה יקרא לו, כל אחד ואחד מאלו היאך הם תלויות בספירות העליונות, וכלם נשפעות על ידי מעשה האדם, והיינו מה יקרא לו – שיעור ההשפעה שישפיע לכל אחד ואחד לפעול ולהעמיד משפחת החיה או העוף או הבהמה שהיא מופקדת עליו, שהרי אינה יכולה לעמוד החיה למטה אלא על ידי ההשפעה למעלה

— שו"י הגליון —

להדפיס את הספר, וסיימו להוציא לאור את פירוש הזהר רק בתשנ"ה. והפירוש על תקוני זהר התחילו להדפיס רק בתשל"ב, וסיימו להוציאו לאור רק בתשס"ט (שאו נדפס ח"ו – ובו נמצא הפירוש לתקוני תנ"ז שהובא כאן בפנים).

¹⁶⁴ חלק זה מהס' אור יקר (ח"ב ע' קמו-רלו) הוא פירוש הרמ"ק לפסוקי פ' בראשית (ע"ד הקבלה), ואינו פירוש על הזהר, כפי שפותח (בע' קמו): "ועתה נפרש הפרשה לפי דרכנו בס"ד", ומסיים (בע' רלו): "תם ונשלם פירוש פרשת בראשית מפירוש שלי שחנני השם..." וראה מבית הגננים שבשוה"ג הבא, שהכותרת בעמודים אלו של (כנראה) גוכתי"ק הרמ"ק היא "בראשית שלי".

¹⁶⁵ עפמ"ש במבית הגננים הנ"ל בפנים (ע' רכה), הנדפס בעמודים אלו מהס' אור יקר נמצא בכת"י 1966 שבספריית אגו"ח (שהוא כנראה גוכתי"ק הרמ"ק). ובאג"ק אדהרי"צ שבפנים (ע' קכג בהערה), כתב המו"ל שהעתקה שצילם רבינו היא כנראה כת"י 1891-2 שבספריית אגו"ח, וחלק ממנו הוא תצלום כת"י 1966 הנ"ל.

חד] כפום חילא [- גירסת האו"י: חיליה] דלעילא, דאתמר בהון המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא, לכל חיה ומלאך ואופן קרא לו בשם ידוע, לכל חד על מתכונתו בעבודתו ובמשמרתו. ת"ח אדם הוה ידע כל מלאך ואופן וחיה ושרף, כל חד דהוה ממנא על שליחותיה, והוה ידע כל שמא דכל חד דהוה כפום שליחותיה, והכי הוי קרא ליה..." , ובאור יקר (להרמ"ק) שם: "ואייתי קב"ה לאדם – היינו נשמה דאצילות המתעלה על הכל כדפי", ולכך היא מתפשטת ומתגלגלת בכולם להיות האצילות משתמש בבריאה יצירה עשיה. לראות מה יקרא לו – שהרי אין פעולה לבריאה יצירה עשיה אלא ע"י האצילות המתפשט בתוכו, והיינו לראות מה יקרא לו, כי השם הוא ע"י הפעולה, וכל מה שאין לו פעולה אין לו שם, וכל זמן שאין אצילות בתוך בריאה יצירה עשיה אין לו שם ואין לו פעולה, והיינו לראות מה יקרא לו, ירצה: לראות פעולת כל בריה ובריה מהות פעולתה, וע"י כך יקרא לו שם".

ולהעיר מאג"ק אדהרי"צ חט"ו ס"ע קכב (מוצאי ש"ק כי תצא תרצ"ב – לרבינו): "חנני יקירי, קודם הנסיעה לא הספיק הזמן לדבר על אודות חפצי להשיג העתקות כתבי"ד עתיקים, באותו האופן שהעתקת למעני הספר אור יקר..."

אך ראה מבית הגננים ע' רכה-ו, שלכאורה נראה ממ"ש שם, שאור יקר לתקוני תנ"ז (הנ"ל) לא נכלל בהעתקה זו שהעתיק רבינו (ע"י צילום), ולא בכתבי יד האחרים של אור יקר שבספריית אגו"ח [ולהעיר מאג"ק ח"ב ע' שכג (א' דר"ח אדר תשט"ז): "במה שהעיר ע"ד המובא מס' אור נערב [להרמ"ק] – יש לחפש בהוצאה הא' של הספר¹⁶². . ולע"ע לא יכולתי להשיג הוצאה זו. – הס' אור יקר, כמדומה שלא נדפס ע"ע¹⁶³"].

— שו"י הגליון —

¹⁶² הוצאת ויניציאה שמ"ז.

¹⁶³ להעיר, שבשנת ת"ש התחיל רמ"ז חסידה להדפיס את הס' אור יקר בירושלים, אבל לפועל נדפס רק מעט ממנו (כשמונים עמודים, ובהם הפירוש לזח"א דף א-ז), ואז נפסקה ההדפסה (ועותק מהוצאה זו נמצא כיום בספריית אגו"ח). ורק בתשכ"ב התחילו שוב (אחרים)

ופרנסיו, ויקרא האדם שמות וכו'... "ע"ש.

וראה גם פירושי רס"ג לבראשית עה"פ (בהתרגום – ע' 278): "ופירוש הדברים לראות מה יקרא לו, שיהיה אדם שומר בזכרוננו את שמותיהם, וכונת הדברים: האדם¹⁶⁷ יראה את השמות שיקרא ויתמיד עליהם, ולא יקרא היום לנושא משא סוס ולמחר שור, ולא יקרא היום את הרימון רימון ומחר תאנה".

בראשית רבתי לר"מ הדרשן בראשית ה, ה: "...עכשו יראה אדם זרעית זרעית זרעית עד סוף כל הדורות, ויקרא לכלן שמות מפיהו, שנאמר לראות מה יקרא לו..."

מדרש הגדול עה"פ: "ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו. מלמד שהעבירין כולן לפניו לקרות להן שמות, וקרא לכל אחד ואחד מהן שם לפי מה שהוא, ולפי מה שהסתכל בהן וידע סוד כולן, ואותן השמות עומדין לדורות..."

ספורנו עה"פ: "לראות מה יקרא לו. כדי שיראה ויתבונן איזה שם ראוי לכל א' מהם כפי הפעולה המיוחדת לצורתו".

מלבי"ם עה"פ: "...שהאדם המציא השמות, וראה את הבע"ח בעיניו והכיר ההבדל בין איש לאיש, וז"ש לראות, שתכלית ההבאה הי' שיראה אותם האדם בעיניו ועי"כ יבין מה יקרא לו..."

ולהעיר מתורת העולה (להרמ"א) ח"ג פנ"ט: "...כמו שנברא האדם ביום ששי שהוא שמיני ליום שעלה במחשבה לבראותו, ואז הבין והשכיל בכל הברואים ובסדר העבודה שבעת ימי המעשה שעברו עליו, וראה והכיר פעולת השם יתעלה כמו שכתוב ויצר יי אלהים וגו' ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, בהיות כי היה חכם בטבעי הדברים, וכל זה היה ביום השמיני שנגדו יום כפורים, שראה והשיג שלמות פעולות השם

מהשר, והשר אינו מקבל אלא על ידי מה שאדם הראשון ישפיע מן הספירות העליונות, ולזה לראות מה יקרא לו כל מה שישפיע בו. וכל אשר יקרא לו האדם – היה ממש אדם קורא לזה שו"ר מפני התגלותו באותיות האלו ופעולתו כך וכך, שמחייב אותה הפעולה ההשפעה פלוגית, ושמו המושרש לו למעלה הוא שו"ר, מפני שקבוץ אותיות אלו יתייחסו אל ההשפעה הנשפעת לו מלמעלה מהמדות העליונות בשר העליון, ומן השר אל הגשמי, וממש באותיות אלו נברא ונשרש בעת תחלת מציאותו. וידע סוד השתלשלות ההשפעות, מפני שכלם נשפעות על ידו, וידע המתייחס אליהם. וזהו שאמר וכל אשר יקרא לו – מה שישפיע ומה שיקרא השר ממש, נפש חיה – ירצה, מלמעלה בסוד אותה הנפש ממש חיה ויונקת ההויה התחתונה, הוא שמו – כך היה קורא אותה להראות חכמתו וידיעת כל ההויות והשרשתם והשפעתם, וכלם תלויים בו שהוא המגיר¹⁶⁶ השפע העליון לכל, ולזה ויקרא האדם שמות לכל הבהמה וכו', לכל מיני הנמצאות, וראה שכלם תלויים בו. . וראה ששלמות כלם תלויים בו, והיינו שכווננו רז"ל שאמר לו הקב"ה ואני היאך אני נקרא, ממש מורה שהגיע לדעת השרשת הנמצאות בספירת המלכות, ואחר כך אמר לו ואתה היאך אתה נקרא, ירצה ממש הורה על מציאות ההויות היותם תלויות באדם לפי מעשיו, כדי שישכיל ויראה הפעולות כלם ומציאות ההויות תלויות בו. . וזה הראה לו ממש עתה בהוראה זו, כדי שיכיר מעשיו ומה יגרום, ולכך הראה לו הנשמות והתלותם בו, ונודע שסוד הנשמות יש בהם פני אריה חיה, ויש בהם פני שור בהמה, ויש בהם פני נשר עוף השמים, והיינו ויבא אל האדם, כללם בו והראה לו הדורות דור דור ודורשיו דור דור

שול"י הגליון

166) פירוש: הממשיך. ועד"ז נמצא בכ"מ בספרי הרמ"ק – ראה לדוגמא סידור תפלה למשה להרמ"ק רנג, א: "...אם להגרת שפע כל הספירות עולה ומגיר ומושך להגרת עצמו...". אור יקר לתקו"ז תכ"א נא, א [ותקו"ז חדש קיג, רע"א השייך לשם] [ח"ה ע' קפו]: "...יגר שהדוּתא, דהיינו לשון המשכה והגרה, שימשך הענין...". שם תנ"ד [לפנינו תנ"ה פח, רע"א] [ח"ו ר"ע שז]: "...מלת נהר יקרא על לשון הגרה והמשכה, כאומ' ונהרו אליו כל הגוים..."

שול"י הגליון

167) ועד"ז במקור הערבי שם (ס"ע 66): "לראות מה יקרא לו. . לראות אדם מה יקרא לו".

יתעלה, אשר סדר העבודה מורה עליו...".

כל א' כפי מהותו (ובפרט לפמ"ש בלק"א ח"ב פ"א, וזה שמו אשר יקראו לו בלה"ק כפי הצירוף המח' אותו, א"כ הרי מובן שהשם יש לו יחס גדול להעצם, ואם שמ"מ אין זה סותר למה שביארנו איך שהשם אינו מערך העצמות, כי מ"מ אותיות שלנו שאנו קוראי' לו בהם באמת אינן בערך עצמות המהות...".

פנים יפות שמות א, א: "...וכן הוא שמות כל הנבראים הוא שורשם כענין שנאמר ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, והיינו כשראה כל מיני הנבראים הבין שורשו למעלה ויקרא לכל אחד שם כפי שורשו, כמ"ש וכל אשר יקרא לו האדם וגו' הוא שמו, היינו שמו המיוחד לו כפי שורשו...".

כנפי יונה (לרמ"ע מפאנו) ח"א רפמ"א: "...וכשבא תיקון העולמות נתקן האדם, והחי בלתי מדבר נתקן במה שקרא שמות לכל הבהמו', ולזה נאסר לאדם הראשון הבשר של בעלי חיים לפי שכבר היו מתוקנים...¹⁶⁸".

תו"מ תשמ"ו ח"א ע' 384: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו – עי"ז שיהודי מנצל דבר זה לעבודת ה' . ובזה גופא – לא רק כדי שיוכל לברך "ברוך שככה לו בעולמו" עי"ז שיראה את גדלותו של הבורא, "מה רבו מעשיך ה'" ו"מה גדלו מעשיך ה'", אלא עוד זאת, שינצל את הנברא עצמו, מציאותו ותכונותיו כו', כדי שע"ז יתוסף בעבודתו לקונו.

עשרה מאמרות (לרמ"ע מפאנו) מאמר אם כל חי ח"ב, ס"י: "...בטרם יהיו מיני החיים פרים ורבים הובאו אל האדם שיפקדם וישגיח עליהם לקרא להם שמות, והיא פקודתם שדרשו רבותינו [יבמות פג, א] על פסוק זאת הפעם, כי קריאת השמות לכל נוצר היא גמר צורתו ועושה אותו כלי מושל להשגת המכוון מניה וביה...¹⁶⁸".

והנה כל האמור אינו אלא בנוגע לתכלית ומטרת הבריאה, אמנם התחלת ענין זה בפועל ממש היא – "ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו גו", עד ל"ויקרא האדם שמות":

שם סל"ג: "שרה ולא שרי. כי יש בשמות

כאשר אומרים ליהודי שמביאים אליו את כל בעלי החיים שבעולם כדי שיקרא להם שמות – הרי מובן שאין זה רק כדי שיתבונן ויראה את גדולתו של הקב"ה, שכן, אף שגם בענין זה ניתוסף בעבודה ד"לשמש את קוני", מ"מ אין זה קשור עם הענין דקריאת שמות, גילוי החיות והנשמה ותפקידו המיוחד של כל נברא ;

התוכן דקריאת שמות הוא – להתבונן במהותו של כל נברא ולגלות את חיותו ותפקידו, היינו שתפקידו של הנברא יהי' בהתאם לחיותו...". ע"ש.

הערה 90

וראה רמ"צ קנב, ב: "...כמשל השם של האדם שאינו מחלקי הנפש כמו שכל ומדות שהן חלקי הנפש כו' . שהרי מבואר שהשם יש לו איזה שייכות להמהות, שלפי המהות כך יהי' מתייחס לו שם זה דוקא ולא שם זולתו, כמובן ממ"ש בענין חכמת אדה"ר שכיון לקרות שמות

168 וראה נזר הקדש הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה, שכתב שדכריו הם "עפמ"ש בכנפי יונה ובע"מ די"ח ודקט"ו ע"א וע"ב – וכנראה, הציון לכנפי יונה (שהי' נמצא אז רק בכת"י (דלא נדפס עד תקמ"ו), ואין דרכו של הנוזה"ק לציין אליו בציון דף) הוא לח"א רפמ"א שבפנים, והציון לעשרה מאמרות דף קטו, א-ב הוא למאמר אם כל חי ח"ב, סל"ג שבפנים (ע"פ דפוס אמשטרדם ת"ט). אבל הציון "די"ח" קשה לפענחו, כי דף יח (בדפוס הנ"ל) הוא במאמר חקור ח"א פ"ג-ד, ולכאורה לא נמצא שם מה שנוגע לענין קריאת השמות. ואולי (יש כאן טעות הדפוס) והכוונה למאמר אם כל חי ח"ב, ס"י שבפנים (שבדף קט, א-ב בדפוס הנ"ל), או (גם) למ"ש במאמר חקור דין ח"ב ספ"ז (דף מג, סע"א בדפוס הנ"ל): "...כי תקון בעלי החיים על מלאת [- ע"פ שה"ש ה, יב] היה מסור לאדם הראשון בשעה שקרא להם שמות, וכבר נתעוררנו על זה במקומו [- ביד יהודה ציין ע"ז: "עיין מאמר אכ"ח ח"ב סי' י", אבל לכאורה מ"ש בכנפי יונה ח"א רפמ"א הנ"ל הוא אותו הענין ממש, ע"ש]. ויש לעיין בטעם שלא ציין כאן בנוזה"ק ליונת אלם (לרמ"ע מפאנו) פצ"ח (הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה), שלכאורה זהו הכי קרוב למ"ש כאן בנוזה"ק – ואולי אכן כוונתו גם לזה.

חכמת מה"ש עדיף, אלא דבטבעיות שהוא פשט התורה היה אדה"ר גדול, ולא בסוד, וגם שלא כיוון בשמות על אמיתותם – שהרי כבר ביארנו משם הזוהר, דאף בחכמת האמת היה גדול יותר ממה"ש, וכיוון לשמות על אמיתותם כפי פשטן וכפי סודן ורמיזתם למעלה, א"כ ז"ש חכמתו מרובה משלכם, משלכם דייקא, דחכמת המה"ש אינו אלא בסוד, דפשט לא שייכי בהו, וכמ"ש מהרש"י, עכ"ז היתה חכמתו מרובה משלהם. ומאחר דהמופת לזה הוא בענין קריאת שמות שכיוון לאמת ואחיותם ורמיזתם למעלה בסודן, אשר כפי זה הוא מבואר מ"ש הרמ"ע בס' עשרה מאמרות במאמר אכ"ח סי' יו"ד ובס' יונת אלם פצ"ח, דבקריאת שמות אשר קרא אדה"ר לכל הנבראים זהו היה סיבת חיותם, לפי שכל בהמה חיה ועוף לא היה שלימה בבריאתם עד שקרא אדם שמות, שהלביש בהם רוחניות אותיות התורה לקיים בריאתם והיא היתה שלימות תיקונם יע"ש...".

בן יהודע עירובין יט, סע"א (ד"ה והאיכא):
 "...דידוע אותיות השם של [כל] דבר ודבר בהם רמוז שרשו ובחינתו וחיותו של אותו דבר, ולכן ארוז"ל שמא גרים, וזו היתה חכמתו של אדה"ר בקריאת השמות, שכיוון על האמת לקרא שם לכל בריה ולכל דבר שבעולם כפי מה שראוי לו לפי

הצדיקים הכנה גדולה להשרות עליהם השפע הא-להי, כמו שכתוב בבצלאל, ראה קראתי בשם, ואח"כ ואמלא אותו רוח א-להים. והנה קריאת השם החביב הזה הוא עצם הפקידה אליה, כשם שבקריאת השמות מאד"הר לכל מיני החיים פקודתם שמרה רוחו. והפלא ממה שזכה לקרא שם לעצמו ולרבו. . וקרא לו לדמותו שם חדש מורה אפשרות בחירתו על ב' דרכים, נוסף על פשיטות צרופו משתי מלות אד דם. . ואם יזכה יקיים בעצמו אדמה לעליון, ואם אין – נמשל כבהמות נדמו. ועם התחזק השכלתו על כל אלה, לא הוציא בשפתיו אלא טעם הגון בחכמה ומוסר – שנברא מאדמה, ובשבילה ובה הזדמן לו כח האפשרות כאמור¹⁶⁸.

וראה גם מדבר קדמות (להחיד"א) א, סב:
 "...וחכמת אדה"ר, לא לבד שכיוון בשמות לכל טעמים האמיתיים שיש בשמות, אלא שידע שרשם ואחיותם למעלה, הן הטהורים הן שאינם טהורים, ולפיהן, אחיותם ובחינתם ויניקתם למעלה, הכי קרא שם לכל א'...".

ס' ראה חיים (לר"ח פאלאג'י) בראשית ב,
 סע"ד ואילך: "...וקאמר חכמתו מרובה משלכם לאפוקי ס' 169 הרב מהרש"י שכתב¹⁷⁰, דבסוד

שוליי הגליון

(169) פירוש: סברת.

(170) ביפ"ת (השלם – למהר"ש יפה) לב"ר פי"ז, ה ד"ה חכמתו): "חכמתו מרובה משלכם. אין ספק שחכמת המלאכים גדולה לאין ערך מחכמת האדם, ומ"ש כאן אינו רק בטבעיות, כי בזה חכמת אדם גדול על חכמת המלאכים לפי שהם ממינו. ואחר שיש לו מעלה שוה אליהם בדבר א', ראוי שיברא כדי שלא יהיה זה השלימות נעדר מהמציאות. ולזה לא בחן חכמתו בעניני חכמה ומוסר, שבוה ודאי שיקצר מהמלאכים, אלא בקריאת שמות הב"ח, כי שמות אלה ודאי אינן שמות הסכמיים, כי זה אין בו חכמה, שכבר היה יכול לקרוא השור אבן והחמור ברזל וכיוצא, אבל הכונה שיקרא להם שמות מורים על מהותם וטבעם. . ואין ספק שקריאת השור שור והחמור חמור הוא הוראת מהותו, עם היותו מושכל אצלינו. גם ר"י אברבנאל כתב בפירוש פ' [מלכים א ג, ה] בגבעון נראה ה' אל שלמה, בשאלה ב', שכונת חז"ל במדרש קהלת [ז, כג], ויחכם מכל האדם [מלכים א ה, יא] – מאדה"ר, ומה היתה חכמתו כו', שהעירו בזה שלמות חכמת שלמה בטבעיות ממה שנתעלה על אדה"ר, ששם שמות לכל הב"ח כפי

שוליי הגליון

הראוי לטבעיהם ומהיותיהם, כמש"ה וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, ר"ל הראוי לו כפי טבעו. וז"א לזה נאה לקרוא ולא לזה יקרא, לפי שלא היו אותם השמות מוסכמים כפי הרצון בלבד, אבל מונחים ונגזרים באופן נאות לטבעיהם ולצורותיהם ע"כ. והראיה לזה, מה שנתן טעם לקריאת שמות אדם שנברא מן האדמה, וה' שהוא אדון, שנראה שלא בשם הסכמי מדבר אלא בשמות מורים על מהות הענין. ואע"פ שה' שנקרא אדון אינו כפי המהות, אלא כפי היחס אשר לו עם העולם, וכמ"ש הרב [במורה נבוכים] בח"א פ"ז, זה לפי שא"א לאדם שיקרא שם לשי"ת כפי המהות שהוא נעלם מכל בריה, אבל מה שאפשר לידע ממנו ית' הוא מפעולותיו ויחסו אל העולם, וע"ז לבד אפשר לקרוא לו שם. ומה ששאל לאדם ואני מה שמי, לאו היינו לפי שהמלאכים יקצרו מזה, שאין קצורם אלא בטבעיות כנז', אלא שאחר שבא לומר שיקרא שם למי שיקצרו המלאכים בהם, הראה להם עוד חכמתו כי גם בו ית' יקרא שם כמותם, ונמצא שחכמתו שלימה בקריאת השמות כלם...".

שרשו ובחינתו וחיותו...".

הערה 95

ראה פר"ת ע' קצט-ר [ועד"ז תרפ"ג ע' רח-ט, תרפ"ז ע' ק-קא, תרפ"ח ע' מ-מב]: "...והנה באדם ג"כ השם אינו לעצמות הנשמה, כי הנשמה למעלה [- תרפ"ז: דעצם הנשמה, תרפ"ח: הנשמה בעצם] אין לה שם, וכמ"ש ולאדם לא מצא עזר כנגדו, ופי' הרמב"ן דעזר הוא השם, ולאדם לא מצא עזר דהיינו שהנשמה [תרפ"ג: כמו"ש למע' בעצם [- תרפ"ז: דעצם הנשמה] אין לה שם כו'. דמ"ש ויקרא האדם שמות לכל הבהמה והחיה"ז ג"כ למעלה במלאכים העליונים שיש להם שמות מיכאל גבריאל כו' [- תרפ"ג: והדומה, תרפ"ז: רפאל מיכאל גבריאל נוריאל], אבל הנשמה [תרפ"ח: בעצם כמו שהיא] למעלה אין לה שם¹⁷¹ (ולכן אומר בענין זה ולאדם לא מצא עזר כו', וי"ל [- תרפ"ג, תרפ"ח: וצריכים לומר]¹⁷² דזהו מה שיש בנשמה מבחי' חד ולא בחושבן כו' [תרפ"ג: ולכן אומר בזה ולאדם (שהוא בחי' אדמה לעליון) לא מצא עזר], וכמ"ש בזהר בראשית דכ"ב ע"ב [תרפ"ח: (ותוכנו¹⁷³)] דכולהו אינון בחי' דכר ונוק' אבל

עילת כל העילות עז"נ ואין אלקים עמדי דלית בי' חושבן ושיתוף כו', ונוק' היא בחי' שם כו' [תרפ"ז: ולזאת ולאדם לא מצא עזר דעצם הנשמה אין לה שם, תרפ"ח: היינו דהנשמה למעלה אין לה שם]) וכמ"ש בלק"ת בד"ה מי מנה. והיינו כי השם הוא רק בהתקשרות הנשמה עם הגוף, וע"כ מלאכים שיש להם גופים יש להם שמות¹⁷⁴, אבל הנשמה למעלה [- תרפ"ז: עצם הנשמה] שאין לה גוף אין לה שם, רק בהתלבשות הנשמה בגוף הוא שנקראת בשם, והרי מה שמתלבש בגוף ה"ז רק הארה לבד, דלא עצמות הנשמה היא המתלבשת בגוף [תרפ"ג (ועד"ז תרפ"ח): דהגוף קטן מהכיל זאת] רק הארה מהנשמה כידוע, ובהארה זו הוא השם המחי' [- תרפ"ז: מה שהשם מחי' את הגוף כו'. וזהו דנשמה אחת יש לה שמות שונות [- תרפ"ג: נקראת בכמה שמות], וכמו דרשב"י ע"ה [- תרפ"ח: נ"ע] הי' ניצוץ נשמת משה ונק' בשם [תרפ"ז, תרפ"ח: ר'] שמעון [- תרפ"ג: ובהתלבשותו בגופו נק' בשם ר' שמעון], וכן רב המנונא סבא שהי' ניצוץ [- תרפ"ג: שהוא ג"כ ניצוץ נשמת] משה כו', הרי שבהתלבשות הנשמה בגוף אחר נק' בשם אחר, והיינו מפני שהשם הוא רק בהתקשרות הנשמה¹⁷⁵ [תרפ"ג,

שו"י הגליון

שו"י הגליון

171) בתרפ"ח הנ"ל בפנים: "...וזהו שאמר לי נאה הי' להקרא אדם ע"ש שנבראתי מן האדמה, והיינו דבעצם אין להנשמה שם, ורק כאשר נברא הגוף אז בהתלבשות הנשמה בגוף נק' בשם...".

172) בתרפ"ז הנ"ל בפנים: "...וטעם הדבר הוא מפני כי הנשמה היא חלק אלק' ממעל, אשר בזה יתרון הנשמה על מדרג' מלאך, והיינו דבנשמה יש ענין מענין אנת הוא חד, דלהיותה חלק אלק' ממעל לזאת הרי יש בהנשמה מבחי' חד ולא בחושבן...".

173) כי זה לשון הזהר שם: "...פתח עוד ר' שמעון ואמר, ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי וגו' [האזינו לב, לט] . . מאי ניהו דאמר ראו עתה כי אני אני הוא? אלא דא הוא עלת על כל עלאין, ההוא דאתקרי עלת העלות – עלת מאלין עלות, דלא יעביד חד מאלין עלות שום עובדא עד דנטיל רשות מההוא דעליה, כמה דאוקימנא לעילא בנעשה אדם, נעשה ודאי על תרין אתמר, דאמר דא לההוא דלעילא מניה נעשה, ולא עביר מדעם אלא ברשו ואמירה מההוא דלעילא מניה, וההוא דלעילא מיניה לא עביר מדעם עד דנטיל עצה מחבריה. אבל ההוא דאתקרי עלת על כל עלות, דלית לעילא מניה ולא לתתא שוה ליה, כד"א [ישעי' מ, כה] ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש, אמר

ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי דנטיל עצה מניה, כגוונא דההוא דאמר ויאמר אלהים נעשה אדם . . דאית דאתקרי עלת העלות, ולא או יהוה דאתקרי עלת על כל עלות, דלעלת על כל עלות לית ליה תניינא דנטיל עצה מניה, דאיהו יחיד קדם כלא ולית ליה שותפא, ובגין דא אמר ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי דנטיל עצה מניה, דלא אית ליה תניינא ולא שותפא ולא חושבנא, דאית אחד בשתוף, כגון דכר ונוקבא ואתמר בהון [ישעי' נא, ב] כי אחד קראתיו, אבל איהו חד בלא חושבן ולא שתוף, ובגין דא אמר ואין אלהים עמדי...".

174) בתרפ"ז (ועד"ז תרפ"ח) הנ"ל בפנים: "...והגם דגופות המלאכים הם מיסודות היותר דקים, וכמ"ש עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט, דגופם הם מב' יסודות הדקים דרוח ואש, ומ"מ ה"ה בעלי גוף ולזאת נקראים בשם...".

175) בפר"ת שם, העיר כאן המו"ל: "כ"ה בגוכי"ק, ואוצ"ל: הנשמה בהגוף" – אבל לכאורה אפשר להניחו כמו שהוא בגוכי"ק ("...בהתקשרות הנשמה שנק'..."), וילע"ע. [ולהעיר, שבתרפ"ג (ע' רח), תרפ"ז (ע' קא)

פי' טהורה היא היינו בהנשמה כמו שהיא באצילות, שהיא בבחי' טהורה מל' כעצם השמים לטוהר, ותרגומו של צהרים טיהרא, דהיינו בחי' בהירות האור שלא יש שום דבר המסתיר, וכמו תוקף בהירות השמש בצהרים מפני שעומדת באמצע הרקיע ואין שום דבר מסתיר עלי' כו', וזהו ג"כ ענין טהורה היא שהנשמה היא בבחינת [- בבחי'] בהירות האור באצילות, והיינו מצד הכלים דאצילות שזהו בחי' טהורה. דהנה יש קדוש וטהור, דענין קדוש הוא בחי' הבדלה בערך, וכמו אל תגע בי כי קדשתיך, שהו"ע רוממות בערך בהפלאה גדולה, שמובדל לעצמו בלי שום השתתפות עמו גם בקצת ערך כלל, ולכך נק' קדוש שהוא מובדל מכל אדם. אמנם פי' טהור הוא שאינו קדוש ומובדל מעיקר תולדתו, אלא הוא כשאר אדם ונתפס בערך, רק שאור נשמתו טהורה היא בבחי' הבהירות יותר מכל הנשמות, שמאירה יותר אור נשמתו מפני שלא יש עלי' דברים המסתירים כו', הרי שמציאות הנשמה נתפס בערך א' עם שארי נשמות, רק שבטהרה שהוא תוקף הבהירות והזדככות היא נבדלת מכל הנשמות, והיינו שנזדככה ונטהרה מכל עכרוּרית ופסולת, ואין שום דבר המסתיר עלי', ולזאת היא בבחי' טהורה ובהירות שמאירה ביותר כו', דכאשר יש דברים המסתירים שהן לבושים הצואים המלבישים את הנשמה הרי אינה מאירה אור נשמתו כו', וכאשר אין שום דבר המסתיר ממילא מאירה ביותר כו', אבל אין זה שמובדלת בעצם מהותה, כ"א בענין הטהרה לבד כו'. . . והוא הביטול מיש לאין כו', אבל לא בחי' אין בעצם שנק' קדוש, שלא שייך בו ענין הזדככות כלל, כי הזדככות הוא להסיר כל עכרוּרית המחשיך גם הדק שבדקות עד שיזדכך לגמרי, ובבחי' אין בעצם שאין בו שום ישות ועכרוּרית אינו שייך ענין ההזדככות כ"א נק' קדוש שמובדל בערך, אבל ענין טהור הוא שהוא בחי' מציאות דבר ששייך בו ענין הישות והעכרוּרית, אלא שהוא טהור מזה, או שנטהר כו' וכמו לפני ה' טהרו כו'. וזהו"ע טהורה, דקאי על בחי' הכלים דאצילות שהן בבחי' מציאות דבר מה, אלא שהן בבחי' תכלית הטהרה והזיכוך, ולזאת הן בבחי' הבהירות שאינם מסתירים על האור. . . וזהו ג"כ ענין נשמה שנתת בי טהורה היא, דהיינו מצד שרש הנשמה כמו שהיא בבחי'

תרפ"ז, תרפ"ח: בגוף] שנק' בשם לפי אופן התקשרותה בגוף כו'. וי"ל [- תרפ"ג, תרפ"ח: וצריכים לומר, תרפ"ז: והיינו] דמפני פשיטות הנשמה יכול להיות בכמה אופני גילויים שונים. . . כמו"כ הוא בנשמה שמפני שהיא בבחי' פשיטות בעצם ע"כ יכולה להיות [- תרפ"ג: להיותה עצמי ע"כ היא פשוטה, ולכן בא בהתגלות] בכמה אופני גילויים [תרפ"ג: שונים] בגופים שונים [- תרפ"ח: אופנים גילויים שונים], ולפי אופן הגילוי [תרפ"ז (ועד"ז תרפ"ח): של הנשמה בגוף כן] הוא השם כו', ויש חילוקים בהגילוי (הגם שבעצם הוא בבחי' פשיטות כו' [- תרפ"ג: דבפשיטות הוא רק בהעצם, ובהגילויים יש חילוקים]). . . וכמו"כ הוא בנשמות שיש חילוקים באופני ההתגלות דהנשמה כו' [- תרפ"ג: וכמו"כ יובן בנשמה עם היותה פשוטה, אשר מפני זה יכולה לבוא בכמה אופנים וגילויים שונים, ומ"מ הרי יש חילוקים בהתגלות אשר לפי"א התקשרות הנשמה בהגוף, ועוד יותר דכאשר הנשמה¹⁷⁶ נעשה כלי אל אור הנשמה הנה לפי אופן עבודתו ודביקותו בהשם כן יהי' גילוי אור הנשמה]. . . וכמו"כ הוא שהתגלות הנשמה הוא לפי אופן התקשרותה בהגוף כו'. ונמצא דהשם אינו לעצמות הנשמה [תרפ"ח: דעצם הנשמה אין לה שם] כ"א להארת הנשמה המתקשרת בגוף להחיותו, ולפי אופן התגלות הנשמה והתקשרותה בגוף כך הוא שמו של האדם כו'...".

☞ הערה 97 ☞

וראה תו"א משפטים עז, סע"א: "...דפי' טהורה היא הוא כענין שנאמר כאן וכעצם השמים לטהר, שהוא בחי' בהירות האור, וכן תרגום צהרים טיהרא, וכך שרש הנשמה נמשכה ממקום גבוה מאד, וזהו טהורה היא שנמשכה מבחי' טהירו עלאה שבזוה"ק...".

תרס"ו (ד"ה פנים בפנים) ע' תעב-ג [ועד"ז תרכב-ג]: "...וזהו"ע נשמה שנתת בי טהורה היא,

☞ שו"י הגליון ☞

ותרפ"ח (ע' מא) כאן איתא: "הנשמה בגוף" (ולא "בהגוף"), וכמ"ש בפנים.] (176) כ"ה בתרפ"ג שם, ולכאורה צ"ל: "הגוף" – ויל"ע בהכת"י.

מילואים לדקדוקי תורה

קטו

להיותן בבחי' מציאות דבר שייך לומר ע"ז טהורה, דעל האור באמת אינו שייך לומר טהור (כ"א קדוש) להיות שהוא בבחי' אין והעדר המציאות כו', אבל על הכלים שייך לומר טהור וכמשנת"ל (ד"ה פנים בפנים), והנשמה להיותה מבחי' הכלים לכן נאמר עלי' טהורה היא כו', הרי דהנשמה בשרשה היא בבחי' אלקות דאצילות ממש כו'...".

שם ר"ע תצט [ע' תרנז-ח]: "...דהנשמה בשרשה גבוה מאד, וכמא' נשמה שנתת בי טהורה היא, בחי' טה"ע, והיינו בחי' פנימיות ועצמות אוא"ס שלפני הצמצום כו'...".

שם ע' תקב [תרסב]: "...דבנשמה נאמר טהורה היא, דגם שרש הנשמה היא בבחי' טהורה, וע"י תורה ומצות מתעלה בבחי' קדש כו'. והענין הוא דהנה נת"ל (ד"ה פב"פ דבר) בענין נשמה כו' טהורה היא, ההפרש בין קדושה לטהרה, דקדושה הוא מה שמובדל ואין לו התחברות כלל עם מה שלמטה ממנו כו', משא"כ טהרה הוא שאינו קדוש בעצם, כ"א שיש לו ערך ושייכות לשלמטה אלא שנטהר כו', ונת' דטהרה הוא בחי' הכלים, אבל קדוש הוא בחי' האור כו'...". שם ע' תקד [ועד"ז ע' תרסד]: "...וזהו העליה [- העלי'] דנש"י, דשרשן מבחי' טהורה דהיינו בחי' הכלים דאצילות, וע"י קיום התומ"צ בעוה"ז בהתלבשותן בגופים, עי"ז הם מתעלים לבחי' קדש העליון...".

שם ר"ע תקט [ע' תרעא]: "...שנשמה שנתת בי טהורה היא, דטהורה היינו בחי' הכלים, והו"ע ישראל עלה במח', בבחי' כח המח' אותיות החקיקה, והן בחי' כלים דכתר וכלים דא"ק, והעלי' היא לבחי' קדש שהוא האור, והיינו האור שלמעלה מהתלבשות כלים, ובחי' עצמות האור שלמעלה גם מבחי' כלים דכתר וכלים דא"ק כו'... ע"ש.

שם ס"ע תקיט [ע' תרפה]: "...שנשמה שנתת בי טהורה היא בחי' הכלים, וע"י ירידתם מתעלים בבחי' האור, והיינו האור שלמעלה מהכלים, ובחי' עצמות האור המיוחד וכלול בעצמותו כו'... ע"ש.

כלים דאצי' היא בבחי' טהורה, ואח"כ כמו שירדה לבי"ע עז"א אתה בראת כו'. והנה באמת בחי' טהורה היא הוא בחי' שרש הנשמה כמו שהיא מושרשת למע' מבחי' הכלים דע"ס דאצי'...".

שם ע' תפג [ועד"ז ס"ע תרלן]: "...וזהו נשמה שנתת בי טהורה [(בי)], דהיינו בחי' שרש הנשמה כמו שהיא בבחי' הכלים דע"ס שבכתר ובא"ק, שזהו"ע עלה במחשבה בבחי' מחה"ק דא"ק כו'...".

שם ע' תפה-ו [תרלט-מ]: "...וזהו נשמה שנתת בי טהורה היא, דשרש הנשמות הוא בבחי' גליף גליפו בטה"ע, דהיינו במדריגה היותר עליונה בבחי' האותיות כמו שהן בעצמות אוא"ס שלפני הצמצום גם קודם עלות הרצון, שהאותיות הן מיוחדים ממש עם האור בבחי' אחדות ממש כו', וזהו דישאל עלו במח' בבחי' היותר עליונה דמח', והיינו בבחי' כח המחשבה שזהו בשרש הראשון בחי' בריש הורמנותא דמלכא כו', ואח"כ אתה בראתה . . . ובד"כ מובן מכל הנ"ל דבחי' טהורה היא דנשמה היינו בחי' אצילות שבה באיזה מדרי' שידובר, דבבחי' בי"ע גופא בחי' כח המח' היינו מה שהנשמות חקוקות תחת כסה"כ, שזהו בחי' אצילות שבעולם הבריאה כמשנת"ל (ד"ה בשעה שהקדימו) בשם הע"ח, ואח"כ לגבי בי"ע בחי' טהורה היא היינו שרש הנשמה כמו שהיא בע"ס דאצילות כו', ובאצילות גופא הוא בחי' חכמה דאצילות בפרט . . . וחכמה בחי' אצילות שבאצי' כו' (ומדרי' שלמעלה מאצילות ע"ס דעתיק ואריך וע"ס דא"ק שנת"ל, י"ל שכ"ז הוא בכלל בחי' אצי' שבאצי' בחי' חכמה . . .) ובכללות הנה בחי' בראת יצרת כו' ה"ז בחי' בי"ע הכללים, ובחי' טהורה היא היינו בבחי' אוא"ס שלפני הצמצום, שזהו בחי' אצילות דכללות כו'...".

שם ע' תפט [תרמה]: "...אך הענין דטהורה קאי על שרש הנשמה כמו שהיא באצילות, ששם עיקר מציאות הנשמה . . . מה ששייך לומר עלי' טהורה היא, דעצם ענין טהורה שייך על דבר שהיא בבחי' מציאות דבר מה, היינו לפי שהנשמה היא מבחי' הכלים דאצי', וכלים

מעמד נש"י באצי' היינו באוצר הנשמות הוא בחכ' דאצי', וזהו דנתת בי קאי על שרש עצם הנשמה כמו שהיא כבר נשמה פרטית מוכנת לדרת להתלבש בגוף, וכמא' כל נשמתא ונשמתא הוה קיימא בדיוקנאה קמי' מלכא קדישא, ומלכא קדישא פי' ז"א דאצי', וזהו אלקי נשמה שנתת בי טהורה היא, דגם כמו שהיא באצי' ומוכנה לדרת להתלבש בגוף, הנה נתת היא ירידה ראשונה, ואח"כ בראת יצרת נפחת כמו שהיא יורדת דרך ג' עולמות ב"ע, ובמדרי' פרטית דנשמה הוא כמא' רז"ל חמשה שמות נקראו לה נפש רוח נשמה חי' יחידה, דיחידה היא עצם עצמותה של הנשמה כמו שהיא מתאחדת ביחיד, ואין לה מציאות לעצמה להיותה חלק מהעצמות, וחי' היא עצם הנשמה כמו שהיא באצי' בבחי' נתת, ויחידה היא עצם עצמותה של הנשמה כמו שהיא בחכ' דאצי', וזהו אלקי נשמה הוא בחי' יחידה המתאחדת עם יחיד, שנתת בי הוא בחי' חי' שנמשכת ע"י נשמה רוח ונפש, כי נר"ן הם רק הארת הנשמה וחי' היא בכלל עצם הנשמה... ע"ש.

☞ הערה 99 ☞

ראה תרנ"א ע' לט-מ: "...והנה כ"ז הם הד' מדרי' נרנ"ח שבנשמה, אמנם יש עוד מדרי' נשמה שלמעלה מהד' מדרי' אלו, וזהו שאר' נשמה שנתת בי, ואי' בפע"ח¹⁷⁷ ומ"ח¹⁷⁸ דהיינו כללות הד' בחי' טהורה ובראת כו', ולפמ"ש בע"ח שער מ"א פ"ג דבכל דבר דדצח"ם יש ממוצעים, וכן בין הנברא אל הכורא והוא בחי' ע"ש.

☞ שו"י הגליון ☞

(177) שער הברכות רפ"ז: "...ואמר טהורה כנגד נשמה לנשמה שהוא מן האצילוי, ואתה בראתה כנגד נשמת הבריאה, ואתה יצרת כנגד רוח דיצירה, ואתה נפחת כנגד נפש דעשיה, ונמצא כי באומרו נשמה שנתת בי הוא כללות ד' בחי' הנזכר, אשר כולם בכללות נק' נשמה סתם... (כ"ה בדפו"ר, ואילו בכמה דפוסים שלאח"ז נמצא שם רפ"ה, בכמה שינויים קלים (לכאורה) – וראה שוה"ג 179).

(178) מסכת חצות פ"ב, מ"י: "נשמה כללות ארבע בחינות אבי"ע, שנ"ת ב"ב בנשמת אדה"ר, טהורה בסוד האצילות סוד נשמת הנשמה, את"ה ברא"תה נשמה דבריאה, את"ה יצר"תה רוח דיצירה, את"ה נפח"תה נפש דעשיה...".

וראה גם אוה"ת משפטים (ח"ד) ע' א'רסט-ער (וכ"ה שם ע' א'רפא): "...טהורה היא . . . כמו ועצם השמים לטוהר, דהיינו שאין שום ענן המסתיר אורם, ואמנם תרגום בצהרים בטיהרא היינו ענין חצי היום שאז האור מבהיק . . . הנקרא בזהר בחי' טהירו עילאה...". שם ע' א' רעא-ב (וכ"ה שם ע' א'רפג): "...דבטהורה יש ג"כ שני פירושים, א' לשון כעצם השמים לטוהר, דהיינו הטהרה מהעננים המסתירים, וזהו ענין שרשה, הב' ע"ד צהרים תרגומו טיהרא, היינו פלגא דיומא . . . י"ל שזהו למעלה ממדריגת כעצם השמים לטוהר, כמו הקן ששרשו למעלה מהטהירו... ע"ש (ובח"ז ע' ב'תשלז-ח), ועד"ז תער"ב ח"ב ר"ע תתקז, ע"ש.

תש"ו ר"ע 115 [ועד"ז תרצ"א ר"ע רפד]: "...דטהורה היא מדרי' הנשמה כמו שהיא באצי', דהנשמה כמו שהיא באצי' נקראת טהורה, ופי' טהורה הוא מל' טהר יומא, וכמו שת"א על צהרין]ם טיהרא, לפי שבעת הצהרים הוא תוקף הבהירות שאור השמש מבהיק ביותר, ונמצא דפי' טהורה הוא מל' בהירות, ויש עוד פי' בטהורה כמ"ש כעצם השמים לטהר, לשון ברור וצלול (רש"י), ובתרגום פי' לטוהר לברירו, והם ב' פי' בטהורה, הא' ל' בהירות, אמנם אור הוא הארה לבד ואינו עצם הדבר, והב' טהורה ל' צלול וברור שהוא עצם הדבר בלא שום כן]סוי. וכדאי' במשנה (יומא פ"ה מ"ו) הזה על טהרו של מזבח, ואמרז"ל (שם דנ"ט ע"א) מאי טהרו . . . וכן הוא בענין טהורה דנשמה, דיש בזה ב' פי', הא' הוא תוקף האור והגילוי, והב' שהוא עצם הדבר שאין עליו שום כיסוי כלל, וקאי על הנשמה כמו שהיא באצי', שמאיר בה תוקף האור האלקי, והיא בתכלית היחוד והדב[ן]קות במקורה ושרשה באלקות, ואין שום דבר המסתיר כלל...".

☞ הערה 98 ☞

ראה תש"ה ע' 40-41: "...דהנה בירידת הנשמה בגוף יש ד' ירידות, וכמ"ש נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה, נתת בראת יצרת נפחת הם ד' ירידות, ועם היות דטהורה קאי על הנשמה כמו שהיא באצילות, בכל זה הנה נתת בי הוי ירידה. דהנה

שלמעלה מאצ"י, ומקיף דיחידה שומר את כל מדרי' הנשמה...".

☞ הערה 100 ☞

ראה תרפ"ב (מהד"ח) ע' ב-ג: "...וכולא קמי' כל"ח והיו כלא היו כלל, ומבשרי אחזה, דבהאדם הרי העיקר הוא חיות הנפש, והגוף לעצמו אינו דבר כלל, ולזאת כל עיקר השתדלות האדם בכל עניניו גם עניני התענוגים והדומה הכל הוא בשביל התפשטות הנפש, והגוף אינו דבר כלל, וגם גוף מציאות הגוף הנה באמת אינו במציאות דבר חשוב כלל, דישנו עצם הגוף, דהרי בצאת הנפש מהגוף ונשאר כאבן דומם, ומ"מ בשעה ראשונה אינו נפרד עדיין לחלקיו, הרי יש בו דבר המקיים אותו מלבד הנפש, אשר א"כ בהכרח לומר דגם בעת שהנפש בגוף יש דבר המקיים את הגוף מלבד הנפש שהוא מחי' את הגוף, והוא דבר הוי' שבגוף שזה מקיים את הגוף, וכן הוא בכל הנבראים דהעיקר הוא דבר הוי' המקיימן, וזולת זה אין שום מציאות כלל..." ע"ש.

נחלת יעקב (לבעה"מ ס' חו"ד ונתה"מ) עה"פ בראשית ב, יט: "ויבא¹⁸² אל האדם לראות מה יקרא לו. להבין מה ענין קריאת שמות הללו. גם מה שכתוב וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו, אין לו הבנה. ויותר תמוה מה שאמרו שאפי' להקב"ה קרא שם. . ונראה דידוע שאין שום דבר מתקיים עד שיהיה לו שפע רוחניות מלמעלה דרך השתלשלות אמצעים מלמעלה, ולולי שפע רוחניות אין לו קיום. וידוע שהשפע רוחניות מכונה בשם קריאה, וכמ"ש במלאכים וקרא זה אל זה. וכן בברכת יעקב נאמר ויקרא בהם שמי, הכוונה שהאבות הן הן המרכבה והמדות עליונות מכונים בשם המרכבה ובשם האבות, כי אברהם הוא מדת חסד ויצחק הוא מדת פחד ויעקב תפארת. וזהו ענין ברכתו של יעקב שאמר ויקרא בהם שמי, כלומר שישפיע בהם מדות עליונות

המכונים בהם שמי ושם אבותי. ושם נאמר על ענין מציאות דבר חשוב, כמו קראתיך¹⁸³ בשם, וכמ"ש הרמב"ם מה שמי, דהיינו ענין מציאות קדושתו ית"ש, עיי"ש במורה ח"א¹⁸⁴. ולזה נ"ל לפרש מאין¹⁸⁵ יבמי להקים לאחיו שם בישראל, דהיינו ליתן לו מציאות חשוב בישראל, כי היבם נותן מציאות לנפש המת, דהבן הנולד ניתן¹⁸⁶ מציאות חשוב להנפש כידוע. ובזה נראה דזה כוונת הכתוב כאן, שע"י מציאת האדם משפיע שפע רוחניים לכל הברואים שנבראו קודם, וע"י השפע השופע ע"י האדם ניתן קיום מציאות לבהמה וחיות, וזהו קריאת השמות הנאמר כאן. וזהו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי' הוא שמו, והכוונה כפי השפעה הרוחניות שישפיע עליהם האדם, והשפעה הרוחניות מכונה בשם נפש חי', הוא שמו לעולם. והכוונה שהבהמות וחיות יתנהגו בטבעם כפי טבע האדם. . שאם האנשים מטיבים מעשיהם גם הבהמות והחיות יטיבו מעשיהם, כמו חמורו של פנחס בן יאיר, ולעתיד נאמר וארי' כבקר יאכל תבן וכו' לא ירעו ולא ישחיתו, ובדור המבול אף הבהמות וחיות השחיתו דרכם. וזהו מה שאמרו במדרש חכמתו מרובה משלכם וכו', הכוונה שע"י המלאכים

☞ שוליי הגליון ☞

183) במהדורת מכון ירושלים (תשע"ג) ע' יב, הערה 34, העיר המו"ל שלשון זה לא נמצא במקרא, וצריך להג"י או "דעתך בשם" (תשא לג, יב) או "קראתי בשם" (שם לא, ב). ולהעיר מלשון הפייטן רבינו מנחם ברבי מכיר (אחינו של רבינו גרשום) בפיוטו [זולת – הנאמר בברכת אמת ויציב אחר תיבת "זולתך"] "אחור וקדם צרת" להפסקה ראשונה [- השבת שבין ש"פ שקלים וש"פ זכור]: "תְּזַיֵּן צוֹפֵיךְ שְׁחִתִּיךְ, קְרָאתִיךְ בְּשֵׁם בְּחִתִּיךְ, וּבִימִינֵי תְּמַכֶּתִיךְ אֲזַנְתִּיךְ, אֲמַצְתִּיךְ אֶף צְוִתִּיךְ". ישע"י מא, ט-י: "אֲשֶׁר תְּחַנְּקֶתִיךְ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמִצְיִלֶיךָ קְרָאתִיךְ, וְאוֹמֵר לְךָ עֲבָדִי אֲתָה בְּחִתִּיךְ וְלֹא מֵאֲסִתִּיךְ. אֵל תִּירָא כִּי עִמָּךְ אָנֹכִי, אֵל תִּשְׁתַּע כִּי אָנֹכִי אֶלְלֶיךָ, אֲמַצְתִּיךְ אֶף צְוִתִּיךְ אֶף תְּמַכֶּתִיךְ בִּימִין צְדָקִי" – וברש"י שם: "קראתיך. בשם לחלקי, בני בכורי ישראל".

(184) פרק סג.

185) כ"ה (מלא יו"ד) בדפוסים הישנים של כו"כ ספרי הראשונים והאחרונים – ולכאורה בא לציין שניקוד הא' הוא בצירי ("מאן") – אף שבכתוב כתיב חסר יו"ד.

186) אוצ"ל: "נותן". או אוצ"ל: "דבהבן הנולד ניתן". ובמהדורת תשע"ג (שבשועה"ג 183): "כי היבום נותן מציאות לנפש המת בהבן הנולד כידוע".

☞ שוליי הגליון ☞

182) במהדורת תשע"ג (שבשועה"ג הבא) יצא לאור עם כו"כ הוספות ותיקונים ע"פ כת"י, אבל מה שהובא בפנים הוא ע"פ דפו"ר והדפוסים הנפוצים.

המאמר¹⁸⁹]: "...כמו השם שבאדם שא"צ להשם בשביל עצמו כלל כו', כ"א השם הוא רק בשביל שיפנה לקוראו שע"י [- שעיי"ז] שיקראהו בשם יפנה עיי"ז להקוראו [- לקוראיו] כו', והוא בחי' חיצונית מאד שאין השם מעצמות הנפש כלל, כי יש [- כמו שיש] ב' [בג] "א ששמותיהם שוין, ואעפ"כ זה ת"ח וזה ע"ה כו', והוא מפני שאין שייכו' השם לעצמות [- לעצמות] הנפש כלל, כ"א בחי' השם הוא בחי' חיצוניו' כו', שקריאת השם הוא המחבר ומקשר הנפש החיונית עם הגוף, שכפי ההתקשרות של הנפש החיונית עם הגוף כן הוא קריאת שמו, שהשם הוא המקשר הנפש החיונית עם הגוף, ושינוי השמות הוא לפי שינוי של [ה]התקשרו' הנפש החיונית עם הגוף וד"ל. ולכך נק' רשב"י בש' אחר שהוא שמעו"ן כו', ואף [- בשם ר' שמעון אף] שנשמתו היתה ניצוץ מנשמת מש"ה רע"ה, והשתנות [- הי' ניצוץ משה רבע"ה, כי השתנות] השם הוא [לפי] שיש שינוי בהתקשרות נפשו כו' בהגוף, וכפי אותו שינוי נשתנה השם ואף שהנשמה א' וד"ל שמשנתנה הנשמה בקריא' השם כשהיא [- שהנשמה א', מ"מ נשתנה קריאת שמה בגוף כשהיא] מתגלגלת בגלגול אחר, והכל לפי שינוי התקשרו' הנפש עם הגוף כנ"ל ואף שהנשמה א' כנ"ל וד"ל. וכן רב המנונא סבא אף שהי' ניצוץ מרע"ה, אעפ"כ נק' בש' אחר, ששמו הוא [רב] המנונא, והוא כנ"ל שהתקשרו' הנפש שלו עם אותו הגוף הי' [עיי'] אותו המנונא וד"ל כנ"ל...".

☞ הערה 103 ☞

וראה תקס"ג ע' חצר-רצט (נוסח א)¹⁹⁰: "...כי השם באדם אין השם מעצמות הנפש כלל וכלל, שאינו צריך לשם כ"א להפנות לקוראו ולא לעצמו' הנפש, כי אם יקראו לו ראובן או שמעון אין בנפשו שום הפרש כלל בשינוי השם, כי הלא נפש אחת תבא בגופים רבים בגלגולים ויקרא בשמות רבים, בגלגול ראשון ראובן ובשני יצחק וכדומה, והכל היא נפש אחת, ואין שינוי השם

א"א שיושפע על ידם שפע רוחניות לבהמות וחיות, היות שאין בהם ענין גשמי כלל, משא"כ עיי' אדם... ע"ש.

וראה גם קהלת ו, ג-ד: "...הנפל. כי בהבל בא ובחושך ילך ובחושך שמו יכוסה", ובספורנו שם: "ובחושך שמו יכוסה. שלא בא לכלל מציאות ראוי לשם".

תרס"ט ע' שכד (רשימת אדהרי"י צ): "...מבשרי אחזה אלוקה, דכל אדם ה"ה מרגיש שיש לו נפש המחי' אותו, שהדבר ברור בלתי שום ספק דכל הכחות והחושים שלו הכל הוא מן הנפש, והראי' בצאת הנפש מן הגוף אז הרי מסתלקים כל הכחות והחושי', ולזאת בהיותו חי' הרי כל הכחות הם מצד הנפש כו' . . דגוף ונפש הרי רק הנפש מחי' את הגוף, ולא שמציאות הגוף הוא מן הנפש, דאז הי' הנפש אב המוליד את הגוף, והגוף תולדת הנפש, ובאמת ה"ה ב' ענינים מובדלים זמ"ז רק שהנפש מחי' את הגוף, ולזאת הרי העיקר הוא רק הנפש והגוף מצ"ע אינו מציאות כלל, דזה משיג ומבין גם הנה"ב בשכלו... ע"ש.

☞ הערה 101 ☞

ולהעיר מהשגת הראב"ד על הרמב"ם בהל' ערכין פ"ה, הי"ז: "...האומר ראש עבד זה . . הקדש למזבח, או שאמר ראשי הקדש למזבח, אינו חייב אלא בדמי ראשו, ורואין כמה ישוה אותו אבר אילו היה נמכר, ויביא בדמיו קרבן" – שע"ז השיג הראב"ד: "...וכי מה ישוה אדם כאשר יוסר ראשו, ואפי' לכלבים אינו ראוי, שהרי איסור הנאה הוא...".

☞ הערה 102 ☞

ראה תקס"ג ע' שג-ד (נוסח ב)¹⁸⁷ [ועד"ז נעתק באוה"ת שמות (ע' קג-ד)¹⁸⁸ דלקמן בפנים

(187) וראה נוסח א שבמילואים להערה 103.

(188) כפי שמציין שם: "ולתוספות ביאור הצריך לענינו,

ז"ל בדרוש חוהמ"פ תקס"ג...".

(189) ראה דקדוקי תורה הערה 140.

(190) וראה נוסח ב שבמילואים להערה 106.

הרא"ג באור החמה לזח"ב קיד, א:
 "...ושמעתי משם חכמי דרעא, שמרע"ה נתגלגל
 ברשב"י ע"ה, ולזה רשב"י משביח עצמו באדרא
 ואמר ואנא ידענא דאנפאי נהירין ומשה לא ידע,
 כי דבר של תימא היא, אמנם עפ"י ששמענו בשם
 חכמי דרעא יובן וידוקדק ג"כ אומרו דאנא חמי
 השתא וגו', פי' שעתה בגלגול זה שנתגלגלתי
 השגתי בידיעת קירון הפנים מה שלא השגתי
 בימים הראשונים בקרני ההוד, שאז נאמר ומשה
 לא ידע כי קרן וגו'..."

☞ הערה 113 ☞

ראה אוה"ת בשלח (ח"ב) ע' שצ (ועד"ז ד"ה
 מצה זו תרס"ז – שבהוספות להמשך תרס"ו ע'
 תריז-ח [תרס"ז ע' קעב¹⁹⁵]): "...וענין עשי' אין
 הפי' אל הפעולה הנעשה בכח המעשה כמו הכלי
 שאומן עושה בידי שזה יהי' נקרא עשי', דא"כ
 לא הי' שוה¹⁹⁶ ערך הריחוק מדבור למח',

☞ שו"י הגליון ☞

בשעתא דהוה נחית באורייתא, כיון דחבו ישראל לתתא
 נטל קב"ה חמשה (נ"א ממשה) אל"ף חולקין מההוא זיוא
 . . ומההוא זיוא דאשתאר ביה הוו מבחיקין אנפוי דמשה.
 ומה בהאי דאשתאר ביה לא הוי יכלין לאסתכלא באנפוי,
 בההוא דאסתלק מינה עאכ"ו.

195) וז"ל: "...והענין דהנה ענין עשי' אין הכוונה על
 הפעולה הנעשה בכח המעשה כמו הכלי שהאומן עושה
 בידי שזה יהי' נק' עשי', דאז לא יהי' שום ערך [- ראה
 שוה"ג הבא] הריחוק מהמעשה לגבי הדבור כמו מהדבור
 לגבי מח', דשניהם מהות א' בחי' אותיות, אבל המעשה
 הוא מהות גשמי ולא מערך הדבור (והן אמת שבמ"א נת'
 שלכך נא' בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, הפסיק בתיבת אף
 בין יצרתיו לעשיתיו לומר שעשי' הוא דבר נפרד בפ"ע,
 והיינו דשם פי' דקאי על פעולת העשי', וכאן נת' בדרך
 אחר. ושניהם אמת הן במשל הן בנמשל, דפעולת דעשי'
 [- כ"ה בכ' המהדורות, ויל"ע בגוכתיק. ובאוה"ת
 שבפנים: "שפעולת העשי'"] רחוקה מהדבור ביותר, וכמו
 השמים והארץ הגשמיים לגבי המלאכים ורוחנים שהם יצי'
 שזה אינו בערך, משא"כ יצי' לגבי בריאה שניהם רוחניים
 כו'. אך כח העשי' לגבי כח הדבור ההשתל' שוה כמו
 הדבור עם המח' כו', ובנמשל הו"ע בחי' ע"ס דעשי' וע"ס
 דיצירה וע"ס דבריאה שהן בבחי' השתל' זמ"ז כו'".

196) "שוה ערך" – ראה עד"ז בהמשך הענין באוה"ת
 שבפנים: "...מוכרח שיהי' שוה הערך הריחוק . . לא יהי'
 שוה כלל ערך הריחוק כנ"ל", ועד"ז בהמשך הענין
 בתרס"ז (דלקמן בפנים): "...שוה ממש בערך ענין

אלא מחמת שיש גוף חדש אחר לה, ומצד אופני
 התקשרות הנפש בגופה בגלגול החדש תשתנה
 שמה להקרות ראובן בגופו הראשון ויצחק בגופו
 השני בגלגולי' וכדומה. ולזה הוא הטעם
 ששואלין לאדם בקברו מה שמו, להורות על
 זככות גופו, אם שמרו בטהרה יזכר שמו ואם לאו
 שכחו כו'. אבל להנפש אין השם שייכו' כלל,
 כמו ניצוץ משה ע"ה נתגלגל בגוף שני ברשב"י
 ונקרא שמעון וכדומה וד"ל...". ועד"ז אוה"ת
 שמות (ח"ז) ע' ב'תפה-ו: "...בתורה ע"פ ואלה
 שמות נת' ענין השם הוא המקשר הנשמה לגוף,
 וכ"כ חוה"מ פסח¹⁹¹, והרא"י שמרבע"ה בגלגול
 שני נק' שמעון, שרשב"י הי' ניצוץ משה כו'..."

ספר הגלגולים ליקוטים ד"ה רשב"י
 (פרנקפורט תמ"ד לו, סע"ד [ועד"ז ווילנא תרמ"ו
 סה, ב]): "רשב"י ע"ה היה גלגול מרע"ה...".
 ולעיל שם ד"ה רב המנונא (לו, סע"ג [סה, א-
 ב])¹⁹²: "רב המנונא סבא הי' גלגול מרע"ה, ולכן
 אמר רשב"י ע"ה אלו הוי ידעי רבנן בבלאי
 שבחי' דרב המנונא סבא וכו'. והנראה מדברי
 מורי זצלה"ה, שרשב"י ע"ה גם כן היה מגלגול
 מרע"ה, אך לא בזיהרא עילאה דמרע"ה בפעם
 הראשונה דסליק לטורא, רק בבחי' נשמה שהי'
 לו בלוחות ב'¹⁹³. . שנתמעטו ממנו אלף
 חולקין¹⁹⁴, שהוא אלף זעירא דויקרא..."

☞ שו"י הגליון ☞

191) אולי הכוונה ל"דרוש חוה"מ פ' תקס"ג" (תקס"ג הנ"ל
 בפנים, ועוד נוסח ב לעיל במילואים להערה 102), כפי
 שציין באוה"ת שמות ס"ע קג (שבשוה"ג 188).

192) ועד"ז נעתק במק"מ לזח"א רכה, א: "שבחא דרב
 המנונא סבא. ז"ל הרב, ר"ה סבא היה גלגול מרע"ה, ולכן
 אמר הרש"בי עליו אלו הוו ידעי בבלאי שבחיה דר"ה סבא
 וכו'. והבתי מדברי מורי ז"ל, כי גם רש"בי הוא גלגול
 מרע"ה, אך לא בסוד זיהרא עילאה דמשה בפעם ראשונה,
 רק מבחי' הנשמה שהי' לו בלוחות שניות . . כי נתמעטו
 ממנו אלף חולקין, שהוא אלף זעירא דויקרא עכ"ל"
 (ועד"ז בהשמטות לכסא מלך ס' יז – שבסוף ס' הדרת
 מלך ח"ב).

193) פירוש: בלוחות שניות – כמ"ש במק"מ שבשוה"ג
 הקודם.

194) ראה זח"ב נח, א: "...דאתקיף ביה קב"ה במשה
 ואותביה קמיה ואוליף ליה אורייתא, וחפא ליה למשה
 בההוא נהורא וזיוא דההוא נעם, והוו אנפוי דמשה נהירין
 בכל אינון רקיעין, וכל חילא דשמיא הוו מזדעזעין קמיה

שהכח הזה הוא רוחני והוא הנק' עשי' שהוא בחי' כח רוחני היותר אחרון במדריגה שממנו נמשך לעשות עשי' גשמיות, והוא שוה ממש בערך ענין ריחוקו מהדיבור כערך ריחוקו של הדיבור ממחשבה, כי שלשתן כחות רוחניים היינו כח העשי' כח הדיבור וכח המח'...".

ובתו"א (יתרו סז, א) הנ"ל בתרס"ז: "...וכמ"ש תתברך בשמים ממעל ועל הארץ מתחת על כל שבח מעשה ידיך, שכל העולמות שמים¹⁹⁸ וארץ מן הארץ לרקיע ת"ק שנה אינה אלא בחי' מעשה ידיך, שכמו במעשה ידי אדם עד"מ אינו מלוכב אלא כח המעשה שהוא לבוש החיצוני של הנפש, כך החיות המלוכב בכל העולמות אינן אלא בבחי' כח המעשה שהוא כח החיצוני והארה בעלמא שאינו נוגע לעצמות ומהות הנפש כלל, ובורא קדושים ישתבח שמך לעד כו', שהקדושים שהם מלאכים ונשמות הם בחינת שם בלבד שהוא ג"כ אינו אלא זיו והארה כו', אלא שאינם בבחי' מעשה ידיך כמו חיצוניות העולמות, כי הנה כח המעשה המלוכב באיזה כלי או שאר דבר מעשה ידי אדם עד"מ, הנה הכח ההוא אין לו שייכות כלל עם עצמות ומהות הנפש, כי נעשה נפרד מובדל ממנו, וע"י אחיזת הכלי עם הכח המלוכב בו אין נמשך עצמות האדם אחריו, משא"כ בקראו שמו נמשך ג"כ עצמות האדם, שהשם הוא זיו והארה הנוגע לעצמות הנפש ועודנו קשור ומיוחד עמה...".

(וראה עד"ז תר"ל ר"ע קכט [ועד"ז אוה"ת קדושים ע' קכג]: "...וע' בת"א בד"ה בח[ן]דש השלישי [לצאת], בפ"י על כל שבח מעשי¹⁹⁹

ששניהם מהות א' בבחי' אותיות, לערך הריחוק מהמעשה לבחי' הדיבור, שהעשי' הוא מהות גשמי ולא מערך הדבור, ומאחר שאנו אומרים כי ג' הבחי' אלו בריאה יצירה עשי' הם בבחי' השתלשלות בסדר והדרגה בבחי' עו"ע, מוכרח שיהי' שוה הערך הריחוק של בחי' העשי' מבחי' דיבור רק בערך ריחוקו של בחי' הדיבור מהמח', שזהו הנקרא השתלשלות, ואם נאמר הפי' דעשי' היינו הפעולה הנעשית ע"י כח העשי', לא יהי' שוה כלל ערך הריחוק כנ"ל (הן אמת דבמ"א נת' שלכך נאמר בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, הפסיק בתיבת אף בין יצרתיו לעשיתיו לומר שעשי' הוא דבר נפרד בפ"ע, והיינו דשם פי' דקאי על פעולת העשייה ובכאן נתבאר בדרך אחר, ושניהם אמת הן בהמשל הן בהנמשל, שפעולת העשי' רחוקה מהדיבור ביותר, וכמו השמים והארץ גשמי' לגבי המלאכים ורוחניים שהם יצירה, משא"כ יצירה לגבי בריאה שניהם רוחניות כנ"ל, אך בכח העשי' לגבי כח הדיבור ההשתל' שוה כמו הדיבור עם המחשבה, ובנמשל הוא בחי' ע"ס דעשי' ע"ס דיצירה וע"ס דבריאה".

וע"ז מוסיף בתרס"ז הנ"ל: "ובמ"א מבואר שגם כח העשי' הוא כח נבדל וכמ"ש בתו"א ד"ה בחדש השלישי בענין מעשה ידיך, ועמ"ש מזה במ"א בד"ה מי יתנך ספ"א בהג"ה, וי"ל דלפי המבו' שם כח המעשה הוא בחי' המל' כמו שהיא באצ"י, ומ"ש בתו"א ד"ה הנ"ל היינו כמו שנעשית מקור לבי"ע כו', ובמ"א מבו' דגם באצ"י היא בחי' שרש ומקור בי"ע כו' ובבחי' הארה נבדלת כו', ועמ"ש בד"ה וכל העם רואים רנ"ה, וכאן נת' באו"א".

[ומסיים שם באוה"ת (ועד"ז בתרס"ז): "אך באמת¹⁹⁷ הפי' של בחי' העשי' הוא על כח המעשה, שיש ביד בחי' כח העשי' שיכולה לפעול ולעשות כל דבר, וכן כח ההילוך ברגלים,

שול"י הגליון 8

198) להעיר מל' זח"ב כה, א (רע"מ): "...ראשיתא קדמאה דכל פקודין למנדע ליה לקב"ה בכללא. מאי בכללא? למנדע דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון...".

199) באוה"ת הנ"ל בפנים: "מעשה" (כבסידור אדה"ז ורוב הסידורים), וכ"ה ברוב המקומות בדא"ת. אבל ככפנים ("מעשי") כ"ה בכמה סידורים. וכ"ה בפירוש התפלות והברכות לר"י ב"ר יקר ר"ע כה. חידושי הרא"ה לברכות לא, א. אדה"ז הקצרים ע' תקעט. אוה"ת יתרו (ח"ז) ע' ב'תשב, ראה (ח"ב) ע' תרמג. תער"ב ח"ב ר"ע א'קב. תרפ"ח ר"ע סו. קונטרסים ח"ב רפב, סע"א. ועוד.

שול"י הגליון 8

ריחוקו...". אבל בתרס"ז כאן (בב' המהדורות) שבשוה"ג הקודם: "שום ערך", ויל"ע בגוכתי"ק. (197) כ"ה גם בתרס"ז במהדורה החדשה (מסתמא כפי שהוא בגוכתי"ק). ואילו במהדורה הישנה נדפס (כנראה בטעות הדפוס): האמת.

ונעשה דבר נפרד מהאדם המדבר, משא"כ המחשבה מתאחדת עם הנפש המשכלת, וכמ"ש מזה באריכות בלק"ת פ' נצבים בד"ה כי כארץ תוציא צמחה ושם פ"א...".

ובלקו"ת שם (ג, ב): "...המלאכים נמשכו מבחי' דבור העליון כמו שכתוב וברוח פיו כל צבאם, אבל הנשמות נמשכו מבחינה עליונה יותר דהיינו מבחי' מחשבה עלילה, וההפרש ביניהם הוא כמו עד"מ למטה, הנה הדיבור נמשך מהבל הלב שנמשך ונעשה קול ודיבור על ידי הקנה, וההבל והקול נמשך מהגוף החומרי... וגם יוצא ונתפשט באויר העולם ונעשה בחי' נפרד מעצמיות האדם, משא"כ המחשבה שמתאחדת עם השכל הנה היא התפשטות השכל ולא התפשטות גופני, וגם איננה נעשית בחי' נפרד מעצמיות האדם, כי אדרבה היא מיוחדת בעצמותו, כי הדבור הוא היוצא ונמשך לזולתו ולא המחשבה...".

תר"ן ר"ע שו: "...הדיבור אינו נפרד, משא"כ ענין המעשה הוא שהכח הפועל בא בדבור נבדל לגמרי מה שפועל איזה פעולה בדבור גשמי שאינו ממהות האדם כלל, וא"כ כח הפועל שבנפעל הוא נפרד לגמרי מן האדם, ואינו דומה גם ללבוש הדיבור, אף שהוא ג"כ גילוי לזולתו הנפרד מאתו א"ז פירוד לגמרי, וכמו עד"מ כשמגלה לאחד איזה דבר שכל ששכל זולתו הוא נפרד משכלו, ופעולת הדיבור הוא שישכיל זולתו ג"כ שכל זה, ולכאור' בהכרח לומר שהוא פירוד והיינו שנפרד ההשכלה לשכל זולתו, אמנם באמת אינו כן שהרי הדיבור פועל ההיפך לקרב את השכל הנפרד, והיינו מה ששכל זולתו יבין ג"כ שכל החכם וישתווה בערך עם שכל החכם, א"כ הרי פועל החיבור וההשתוות היפך הפירוד, משא"כ בכח המעשה הרי הדבור שפעל בה הרי היא נפרד מן האדם אח"כ ג"כ, ואין לו שום ערך והשתוות עם האדם כלל, ונמצא כח הפועל שבנפעל הוא בפירוד לגמרי, וא"כ הרי כל עיקר כח המעשה הוא לפעול בדבור נבדל לגמרי. ועו"ל מעלת הדיבור לגבי המעשה אף שהדיבור בא ג"כ בשכל נפרד והמעשה בא בדבור נבדל, מ"מ אינו דומה אם פועל בדבור רוחני או בדבור גשמי, שהדיבור הוא שפועל בדבור רוחני וגדול

ידיך, שכמו שהכח המלוכש בהכלי שעשה נעשה (דבר] נפרד בפ"ע, כך ענין העשי' כו'...").

וראה וככה תרל"ז ע' קיח-ט [תקעז-ח]: "...וכערך בחי' ריחוק המעשה מן הדיבור שהם מרוחקי' בתכלית, שענין המעשה נעשה נפרד לגמרי מן האדם העושה, משא"כ הדיבור הוא רק שנראה כאילו הוא נעשה נפרד, ובאמת איננו נפרד, כ"א מפני שע"י מבין הנפרד ממנו שכלו אשר השיג, לכן הדיבור שדרך בו מבין זולתו שהוא הוא הוא²⁰⁰ הנושא את ההשכלה לחוץ עד שיבינו הנפרד כו', ולכן גם הדיבור נראה כמו שנעשה נפרד מפני פעולתו כו', ובאמת אינו יוצא ממנו כלום כו'. אבל כח המעשה נעשה דבר נבדל לגמרי, שהרי כוחו שיש בהדבר שעשה אותה נפרד ונבדל ממנו לגמרי. והגם שההשכלה נעשה ג"כ נפרד ממנו במוח זולתו, אך²⁰¹ אינו דומה כלל לעשי', שבשם הדבר הוא נפרד לגמרי ממנו, משא"כ הדיבור לגבי המח' ה"ה רק שמציירים²⁰² שיצאו מהעלם המח' לגילוי הדיבור, ומ"מ ה"ה אותיות כמו אותיות המח' כו', משא"כ המעשה מתלבשת בדבור נפרד לגמרי. וכן הדיבור שמקבל זולתו הוא רק שמיעת הקול שהוא רוחני, ולא כמו מעשה שהוא ענין העשייה גשמיות...".

וראה גם לקו"ת בלק סז, סע"א: "...שהמעשה דבר נפרד בפני עצמו, שאינו כערך הדיבור נגד המחשבה שמצייר האותיות המחשבה ממש כי מה שחושב הוא מדבר, משא"כ ענין עשייה גשמיות הוא ענין בפני עצמו...".

❧ הערה 115 ❧

ראה לקו"ת לג"פ בראשית ל, ב-ג [אוה"ת בראשית (ח"ג) תקנג, סע"ב ואילך]: "...מש"כ שעל המלאכים דוקא נא' ומשם יפרד, והיינו לפי שנמשכו מבחי' הדבור, אשר הדבור עד"מ יוצא

❧ שוליי הגליון ❧

ולהעיר, שכ"ה בהמפתח ענינים של רבינו לתו"א ערך תפלה, בציון לתו"א יתרו סז, א (שבתר"ל ואוה"ת שבפנים) – אף שבתו"א שם נדפס: "מעשה".
 (200) "שהוא הוא הוא" – כ"ה בב' מהדורות ההמשך.
 (201) "אך" – במהדורה החדשה ליתא.
 (202) במהדורה החדשה: "שמציירים".

האומן ונראה כחו בהכלי, אבל אחר שעשאה הנה הגם כי גם אז נראה כח הפועל בנפעל, פי' שמהידור ויופי הכלי אנו יכולים להבין שכל ואימון [תרס"א: ידיו של] הפועל שעשה הכלי, [וגם ידוע דרושם מכח הפועל נשאר בהכלי, ולכן אדם חס על מע"י מפני שרושם מכח המעשה שלו נשאר במע"י, וכידוע דהמגיד נ"ע ממעזריטש [- תרס"א: דהה"מ ממעזריטש ז"ל] הכיר בהכלי [- תרס"א: בכלי א'] שהאומן הי' סומא בעין א', והיינו מפני שראה את הכח הפועל שבה, אבל לא שיצטרך הכלי לידי וכח האומן אחרי עשייתה, כי לאחר שעשה אותה היא נפרדת לגמרי מהאומן שפעל ועשה אותה מגולמת [תרנ"ו: הכסף] עד"מ עד שאינה נצרכת לידי וכח [- תרס"א: וכלי] האומן כלל...".

עטר"ת ע' קי: "...דהתהוות העולמות אינו כאשר יוצא לצורך כלי, שהאומן העושה כלי הרי בשעת העשי' נראה ונגלה כחו של האומן, דבלא כחו ופעולתו לא תהי' הכלי, אבל לאחר שעשה את הכלי, הגם שמהידור ויופי הכלי נראה השכל ואומן ידיו של האומן, מ"מ הרי אין הכלי מצטרך אל האומן, דגם כשהולך בשוק הכלי מתקיימת, כי היא נפרדת ממנו לגמרי...".

תרמ"ג ע' קלא-ב: "...אבל עצם המח' אינו שייך לזולתו כלל כנ"ל, והדיבור הוא רק לצורך זולתו ואינו שייך לעצמו כלל, ולפ"ז הי' מהראוי לקרות להדיבור לבוש החיצון, אך מפני שיש לבוש חיצוני יותר והוא לבוש המעשה, לכן נק' הדיבור לבוש התיכון שאינו מרוחק כמו המעשה שהוא מהות אחרת לגמרי, שהרי פעולת המעשה הוא שפועל איזה דבר בדבר גשמי נפרד ממנו לגמרי כמו עץ ואבן שהוא דבר נפרד ממנו, וגם הכח הפועל שיש בהדבר, דהנה בכ"ד יש כח הפועל בהנפעל שנשאר בו גם לאחר גמר עשיית הכלי, וכידוע שהמגיד דמעזריטש נ"ע הכיר בכלי א' שהאומן שעשה הכלי הוא סומא בעין אחת, הרי גם בגשמיות עשיית איזה מלאכה יש בה כח הפועל, הרי כח זה שעשה נפרד מהאדם הפועל לגמרי, משא"כ הדיבור ה"ה ג"כ אותיות כמו אותיות המח', רק שאותיות המח' אינם נשמעים לזולתו רק מגלה לגבי עצמו, ואותיות הדיבור נשמעים לזולתו ע"י הקול שמשמיע את אותיות

ערכו הרבה יותר מכח המעשה שפועל בדבר גשמי, כי הפועל הוא לפ"ע הנפעל כו', ובעצם הפעולה ג"כ אינו דומה כנ"ל, שזה נעשה נפרד וזה אינו נפרד לגמרי, ומזה הוראה דאור המאיר בלבוש המעשה רחוק ערכו הרבה לגבי לבוש המח' ודיבור...".

תרע"ח ע' רצט-ש: "...דעשי' הוא שנעשה נפרד לגמרי משא"כ הדבור, הגם שהדבור הוא ג"כ שנפרד ויצא לחוץ אל הזולת, הנה אין זה שנעשה נפרד לגמרי רק שנראה כאלו נפרד, והראי' שהרי הזולת אינו יכול ליקח גשם אותיות הדבור של חבירו, ובעשי' ה"ה לוקח הזולת את המעשה שלו, וכמו אומן העושה כלי הרי יש כח העשי' של האומן בהכלי שנשאר בה רושם, וכידוע שהמגיד נ"ע הכיר בהכלי שהאומן הי' סומא בעין אחת מפני שיש בה רושם מכח האומן, וה"ז נעשה נפרד ממנו לגמרי במהות נבדל ממנו ונתפס לזולתו...".

תרצ"ו ע' 112-3: "...דכח המעשה הוא כח נבדל משא"כ הדיבור, והגם דדיבור הוא לבוש נפרד, אין זה אלא שנשמע גם אל הזולת, אבל אינו בבחי' פירוד ממש כמו כח המעשה שהוא כח נבדל ממש, והראי' דא"א לתפוס בגשם האותיות שהזולת מדבר, משא"כ במעשה שתופס במציאות הגשמי שעשה חבירו, וכמו אומן העושה כלי הרי במעשה זו נשמע²⁰³ רושם מכח המעשה שלו, ומורנו הרב המגיד נ"ע הכיר בהכלי מעלתו של האומן, שהוא מפני רושם כח המעשה שנשאר בהכלי...".

☞ הערה 118 ☞

ראה תרל"ד ס"ע עא [ועד"ז תרנ"ו ר"ע רצג, תרס"א ע' קצה]: "...ענין התהוות היש מהאין אינו כמו עד"מ עשיית האומן [תרס"א: איזה] כלי, שבשעת עשיית הכלי אז נראה ונגלה כח האומן בעשיית הכלי לצורך עשייתו ובלתי כחו לא הי' נעשה הכלי כלי, ונמצא הכלי מצטרך אל

שול"י הגר"ן

(203) אוצ"ל: "נשאר רושם" (כדלקמן בפנים, תרע"ח הנ"ל בפנים, ועוד) או "נשמר רושם".

עומדת נצחיות, אך שאינו שומע²¹¹ כי הלך מפיו ליסוד האויר ועומדת שם ונשאר שם הרושם, ומ' [-] ומה²¹² שאמרו כל דבור דלא²¹³ בדחור לא פרחא לעילא, היינו שאינו פורח בעולמות²¹⁴ עליונים, אבל בודאי פורחים ליסוד האויר ונשארים שם, ונמצא אותו²¹⁵ המח' די' ומע' שעשה נשאר, והנשמה מלובשת בהם בבגדים צואים".

☞ הערה 125 ☞

ראה שערי אורה (לר"י גיקטליא) ריש שער ג ד: "יי א־להים צבאות שמעה תפלתי. . יהוה צבאות מלכי וא־להי. שני שמות הקודש שהם שלישי ורביעי על דרך המעלות הם הנקראים א־להים צבאות יהו"ה צבאות, ושניהם נכללים לפעמים כאחד, כאמרו יהו"ה א־להים צבאות שמעה תפלתי, ולפעמים נזכרים כל אחד בפני עצמו, כאמרו א־להים צבאות השיבנו והאר פניך ונושעה, וכאמרו יהוה צבאות עמנו משגב לנו א־להי יעקב סלה. והוצרכנו להביא אלו השני שמות בשער אחד, אע"פ ששאר השמות היבאנום כל אחד מיוחד בשער שלו, לפי ששני שמות אלו צריכים בבאורם זה לזה, וכשאנו מפרשים האחד גם השני צריך באור עמו, והוצרכנו לבארם כאחד שהרי שניהם מתאחדים זה בזה...". וממשיך שם כו, רע"ב²¹⁶: "ודע כי

☞ שו"י הגליון ☞

- (211) במאה שערים שם: "שומע אותו".
 (212) במאה שערים שם: "ומ"ש".
 (213) במאה שערים שם: "בלא דו"ר".
 (214) במאה שערים שם: "לעולמות עליונים והיכלות עליונים".
 (215) במאה שערים שם: "אותן".
 (216) בדפון"ר (ריוא דטרינטו שכ"א). והוא בדף לג, א בדפוס ווארשא תרמ"ג. באוה"ת תצא (ח"ב) ע' תתסט הביא (בביאור וקיצור לשון – ועד"ז בתרל"א הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה): "...ומבואר בש"א שער ג"ד דכ"ז ע"ב שזהו ענין שם צבאות שהוא בנצח והוד שמהם נמשכין כל מלחמות העולם, ושם אלקים צבאות ה"ס הוד, המדה המושכת כל מיני דין וגבורה מצד שמאל, ושואבת מן הבינה ומן הפחד, ולוחמת מלחמת ה' צבאות כו', וז"ש ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום כו', ע"ש באריכות... – וכ"ז נמצא בדף כז, ב בדפוס זאלקווי תקס"ד (הנמצא גם בספריית רבותינו נשיאנו שבמוסקבה). ואילו באוה"ת בראשית ט, רע"א העתיק:

הדיבור לזולתו, אבל מ"מ ענינם א' ששניהם אותיות כו'".

וראה גם תש"ט ע' 37-38: "...דהתהוות העולמות הרי אינו דומה לאומן שעושה כלי, דאומן העושה את הכלי הנה הגם דעשיית הכלי באה בכחו של האומן, אבל לאחר שעשה את הכלי שוב הכלי אינה צריכה אל האומן. והגם דגם אחר שנעשית הכלי הרי נשאר כח הפועל בהנפעל, ורבינו המגיד ממעזריטש נ"ע הכיר בהכלי מהותו של האומן, ולכן אדם חס על מעשי ידיו, דכל זה הוא לפי שכח הפועל נמצא תמיד בהנפעל, אבל אין זה שא"א להיות קיומה של הכלי בלא האומן, דהרי הכלי יש לה קיום בלא האומן, והאדם מעשה ידיו מבליים אותו...".

☞ הערה 122 ☞

להעיר מאדה"ז כתובים ח"א ר"ע לא [ע' נב] (ועד"ז מאה שערים כב, א²⁰⁴): "...מחמת חושבו שמה שעבר אין ולא עשה²⁰⁵ רושם כלל, עד"מ²⁰⁶ כשמדבר לה"ר ורכילות ולצנות, מחשב בעצמו: הנה הדיבור הלך לו ממנו ואיננו והי' כלא הי' ולא עשה רושם כלל כ"א בשעת מעשה. אבל באמת הוא טעות גמור²⁰⁷, כי בודאי אעפ"י שהלך ממנו הדיבור ואינו אצלו, אעפ"י כ הוא קיים בעולם האויר והוא נצחי. ומשל לזה, כמו שאדם מדבר ואדם אחר עומד מרחוק ואינו רואה אותו ואינו יודע אם²⁰⁸ הוא מדבר, אבל באמת הוא מדבר, ואם²⁰⁹ לא הי' רחוק ממנו והי' משים אזנו לשמוע בודאי הי' שומע מה שהוא מדבר, כן הדבר הזה, בודאי אותו הדיבור והמחשבה²¹⁰

☞ שו"י הגליון ☞

- (204) ככו"כ שינויים, וחלק מהם מובא בשוה"ג הבאים.
 (205) במאה שערים שם: "ולא עשה שום רושם כלל".
 (206) "עד"מ. . רושם כלל" – במאה שערים שם ליתא. ולכאורה נשמט בטעות הדומות.
 (207) במאה שערים שם: "גדול".
 (208) "אם הוא" – במאה שערים שם: "שהוא".
 (209) "ואם לא. . בודאי אותו הדיבור" – במאה שערים שם: "אך המניעה הוא מחמת שאינו רואה אותו ואינו שומע, כך אותו הדבור".
 (210) "והמחשבה. . נצחיות" – במאה שערים שם: "והמח' שעשה עומדת באויר נצחי".

קונטרסים ח"א לה, א-ב [תרפ"ט ע' 120]:
 "...דענין הנצחון הוא דוקא במקום שיש מונע
 ומעכב, והיינו דכאשר יש מונע ומעכב שמונע
 אותו ומעכבו מלעשות מה שהוא חפץ, הנה אז
 דוקא מתעורר כחו יותר ביתר שאת ויתר עז
 בתוקף גדול בגבורה עצומה ובכחות פנימי'
 ועצמי' לנצח את המונע ומעכב ולהביא את דבר
 חפצו ותשוקתו מהכח אל הפועל, וכל מה
 שהמניעות ועכובים הם בתוקף יותר הנה זה גופא
 מעורר כח פנימי יותר, והמשל בזה כמו נהר שיש
 בו מעינות הרבה שהמים . . בהתגברות גדולה
 ובריבוי גדול . . והנה כאשר סותמים את מוצא
 הנהר מתקבצים המים ביותר עד שפותחין את
 הסתימה ומתפרצים המים בתוקף גדול ביותר
 מאשר בתחלה, דכל זה הוא מפני החיות פנימי
 שבהמים שאינו סובל שום מונע ומעכב, וכך הוא
 במדת הנצחון, דלא זו בלבד שאינו סובל מניעה
 ועכוב, אלא אדרבא המניעה והעכוב מעורר בו
 כח פנימי ועצמי בלימוד התורה וקיום המצות,
 דכאשר יש מונעים ומעכבים ח"ו אז הנה זה גופא
 מעורר כח פנימי ועצמי לעמוד בתוקף גדול נגד
 כל מונע ומעכב..."

הערה 128

וראה סידור שער המילה קמא, א: "...מבחינת
 א"ק . . מבחי' נצח שבו . . אע"פ שהנצח הוא
 מדרגה היותר אחרונה כנ"ל, מ"מ הנה יש בניצוח
 מעלה יתירה עד שמגיע בבחי' פנימיות דא"ק
 הנ"ל דוקא. ויובן זה עד"מ בניצוח שבאדם
 התחתון, דהגם שאינו אלא מחיצוניות החסד, אך
 מצד עצם מדת הנצוח והעקשות שרשו הוא מגיע
 בבחי' פנימיות ועצמות הנפש גם למעלה מן
 החכמה, והוא שמגיע בבחי' רצון העצמי הנק'
 רצון הפשוט הנ"ל, שהרי הנצוח בא למעלה מן
 הטעם והדעת, שאע"פ שהשכל יגזור בהיפך
 יעמוד כח הנצחון ויגבור על השכל, והוא מצד
 כחו מבחי' רצון העצמי כו' שלמעלה מן החכ' . .
 שבבחי' נצח דא"ק ג"כ שרשו מגיע בבחי'
 פנימיות דא"ק שלמעלה גם מבחי' החכמה
 דא"ק..." ע"ש.

ועד"ז סה"מ צ להצ"צ מצות מילה יא, א-ב:
 "...אע"פ שהנצח הוא מדרגה היותר אחרונה
 כנ"ל, מ"מ הנה יש בניצוח מעלה יתירה עד שבו

שתי מדות הללו הנקראות יהו"ה אלהי"ם
 צבאו"ת, מהם נמשכים כל צבאות העולם
 עליונים ותחתונים למיניהם, ומהם נמשכים כל
 מלחמות העולם...". ולקמן שם כז, א²¹⁷:
 "...השם הנקרא אלהי"ם צבאו"ת . . ונקראת מדה
 זו הו"ד בפסוק זה שנאמר לך י"י הגדולה
 והגבורה והתפארת והנצח וההוד...". ולקמן שם
 לא, סע"ב²¹⁸: "...ודע כי יהו"ה צבאות שהוא
 אופן²¹⁹ הימין הוא הנקרא נצח בפסוק לך י"י
 הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד...".

וראה גם אוה"ת שה"ש ח"א ע' קכד:
 "...שבחי' מדת הניצוח נולדה דוקא כשיש מונע
 ומנגד, אז יתרבה כח הניצוח לעמוד נגדו בכל
 תוקף ועוז שלא להניח לו שום ממשלה . . גילוי
 בחי' נצח הוא דוקא יותר כשיש מונע ומנגד, אז
 יגדל גילוי מדה זו מההעלם אל הגילוי, ולכן
 בזמן הגלות העבודה בבחי' זו, וזהו ותפול לפני
 רגליו, כי נצח והוד הם בחי' רגלי' כמ"ש בת"ז
 נצח והוד תרין שוקין כו', והיינו להתנצח נגד
 המונעים . . וזוהי בחי' מלחמה שניצוח המלחמה
 הוא ע"י בחי' ומדה זו נצח, משא"כ בזמן
 בהמ"ק לא היו צריכים לבחי' זו, כי לא הי'
 הסט"א מנגד כ"כ...".

שו"י הגליון

"...וכמ"ש בשערי אורה שער ג"ד בתחלתו דכ"ז ע"א,
 וז"ל השם הנק' אלקים צבאות ה"ס המדה המושכת כל
 מיני דין וגבורה מצד שמאל, ושואבת מן הבינה ומן
 הפחד, ולוחמת מלחמות הוי' צבאות מעלה ומטה כו'
 עכ"ל... – ובמה שצויין כאן לדרך כז, ע"א (ולא ע"ב
 כבאוה"ת תצא ותרל"א הנ"ל), לכאורה צ"ל: (א) או
 שהכוונה באוה"ת בראשית הוא לאותו דפוס זאלקווי
 תקס"ד, שיש בו ד' עמודים בכל דף, אלא שלא נחית
 לחלק בין ב' העמודים שבצד הראשון של דף כז, והכוונה
 לעמוד א' מתוך ב' עמודים (צדי הדף), ואילו באוה"ת תצא
 ותרל"א צויין כרגיל בכגון דא לעמוד ב' מתוך ד' עמודים,
 (ב) או שזהו טעות הדפוס באוה"ת בראשית – וצ"ל כז,
 ע"ב.

- (217) בדפו"ר. כז, סע"ד – בדפוס זאלקווי תקס"ד הנ"ל.
 לד, א – בדפוס ווארשא תרמ"ג.
- (218) בדפו"ר. לא, סע"ד – בדפוס זאלקווי תקס"ד הנ"ל.
 לט, סע"א – בדפוס ווארשא תרמ"ג.
- (219) כ"ה בדפו"ר. ואילו בדפוס קראקא ש"ס, זאלקווי
 תקס"ד הנ"ל, ווארשא תרמ"ג, ועוד איתא: "עמוד הימין".

שהן אלהות אינם עצמות הבורא ממש ח"ו, וא"כ האיך אפשר לומר ששם א-ל ר"ל ספי' החסד, דא"כ אין הפי' בו על הבורא ממש, וזה אינו, אלא ודאי הכוונה בשמות הנ"ל על הבורא ממש . . ומזה הטעם צויה הבעש"ט שלא ללמוד ס' הקבלה, כי מי שאינו יודע להפשיט הדברים מגשמיותן מתגשם מאד ע"י לימוד זה כשנותן ציור בעניות דעתו לאלקותו ית' לפי מדות פרטיים, ואע"פ שדברי האריז"ל הם נאמנים ואמיתיים, וכשקראו שכינה למדת מל' כן הוא באמת, וכך הוא באמת שם א-ל בחסד ושם אלקים בגבורה כו'.

ג) הענין הוא, דר"ל על בחי' הארת הבורא ית' ממש המתלבש ומתפשט בהספירות, כנודע שאור א"ס ב"ה מאיר ומלוכב בספירותיו וכמ"ש איהו וגרמוהי חד כו', דר"ל איהו על עצמות א"ס וגרמוהי הן הכלים די"ס דאצי' שהוא ית' מתייחד ומתלבש בהן, והאור הוא מעין המאור בבחי' א"ס ממש, ולפיכך יתכן עליו השם משמות הנ"ל, כמו ענין שם א-ל בחסד, אע"פ ששם א-ל רצונונו לבורא עולם ממש, מ"מ הרי באמת כן הוא דכוונתינו בזה לבורא עולם כשמאיר ובה במדת חסדו כו'... ע"ש.

❧ הערה 135 ❧

ראה ההנחה מד"ה ויהי בשלח (מאמר כעין שיחה מש"פ בשלח, י"א שבט) תשכ"א שביחורו"ק²²⁰ (ע' 4-63): "והנה מבואר בענין ז' שמות שאין נמחקים שיש בזה כמה שיטות. שיטת הפרד"ס איז אז די שמות גייען אויף דעם אור. והנה בענין ז' שמות שאין נמחקים, מבאר כ"ק אדמו"ר הצ"צ (אוה"ת פ' בא²²¹) כביאור תורת הבעש"ט, וואס דער בעש"ט זאגט אז מען קען ניט זאגן אז די שמות גייען אויף די ספירות אליין, ווארום בשעת מען זאגט די שמות בתפלה איז דאך זיכער אז מען איז מכוון צום

❧ שולח הגליון ❧

(220) ועד"ז סה"מ תשכ"א ע' 259-260 [צא-ב].
 (221) ראה עד"ז לקמן בפנים במאמר דידן: "אין די רשימות פון בא". וראה דקדוקי תורה הערה 140, שלכאורה הכוונה לאוה"ת שמות (שבמילואים להערה הנ"ל), ומ"ש בדרך אפשר בטעם הציון ל"בא".

ועל ידו נמשך מפנימיות המשפיע, ולזה ע"י נצח דא"ק נמשך ג"כ מפנימיותו דייקא . . ויובן עד"מ באדם התחתון שהניצוח מגיע בבחי' פנימית ועצמות הנפש למעלה מהשכל, וכמו שאנו רואים שענין הנצח הוא להתגבר על השכל שאע"פ שהשכל יגזור בהיפוך יעמוד כח הנצחון ויגבור על השכל, והוא מצד כחו בבחי' רצון העצמי הפשוט שלמעלה מהחכמה, וגם אנו רואים במלך ב"ו שיש לו מטמונות וסגולת מלכים אשר עין לא ראתה ויוכל להוציאם בהוצאות כדי לעמוד בנצחוננו לנצח מלך זולתו, מה שלא הי' מוציאם בשביל שום תענוג שבעולם, הרי נראה בעליל איך שמדת הניצוח מגיע בעצמיות הנפש למעלה מכל מיני התפשטות התענוג שבכחות הנפש ובחושיו', והוא הרצון שלמעלה מהחכמה, וכמ"כ יובן למעלה ענין בחי' נצח דא"ק להשפיע בבחי' ניצוח לבד כאילו הוא בלי טעם גלוי, והוא למטה מהחכמה והחסד שיש בהם טוב טעם גלוי כנ"ל, אכן הנה שרשו נעלה בבחי' פנימי' א"ק, דהיינו ברצון הפשוט שלמעלה מעלה מחכמה דא"ק... ע"ש.

❧ הערה 134 ❧

וראה אוה"ת יתרו (ח"ג) ע' תתמט-נ: "...הענין מובן בהקדים הקדמה א' בשם הבעש"ט ז"ל נ"ע זי"ע, כי כל מה שנמצא בכתבי האריז"ל ובשאר ספרי הקבלה שיחסו ז' השמות שאינן נמחקין ושאריו כינויים למדות וספירות עליונות, שם א-ל בחסד ואלקי' בגבורה כו' וכיוצא, אין הכוונה ח"ו על הספירות ממש שספירת חסד נק' א-ל ח"ו, כי כלל גדול שכל התפלות הן אליו ולא למדותיו ח"ו, וכן השמות שאנו קוראי' א-ל או אלקי' היינו לו ית' ממש ולא למדותיו ח"ו (וכן השמות שאנו קוראין), ומ"ש בקבלה דשם אלקי' עד"מ הוא במדת הגבורה, ר"ל בחי' א-להותו ית' ממש המלוכב במדת הגבורה כו', ולא שהשם אלקי' הוא למדת הגבורה עצמה ח"ו, כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו שהשמות א-ל ואלקי' הן לעצם אלהות ממש ולא להמדות וכו', רק שבבחי' התלבשות במדת חסד נק' א-ל ובהתלבשות במדת גבורה נק' אלקי' כו'...".

שרש מצות התפלה פ"ב-ג (קטו, ב):
 "...ועכ"פ כן הוא כדפרישית שהספי' הנ"ל אע"פ

מילואים לדקדוקי תורה

קכז

ובהביאור לד"ה הנ"ל, וביאר שהכוונה בדרושים אלו הוא שהו' שמות הם האוא"ס שנמשך ע"י הקו ונעשה אור פנימי המלוּבש בהז' מדות, ושכן הוא הכוונה גם בתו"א ד"ה ואלה שמות, ע"ש.

ושוב הביא שם (ע' נא) מ"ש בד"ה ענין שמו הגדול הנ"ל (ומציין: "והוא ביאור דרוש ואלה שמות בני" שבתו"א²²³), שהשמות הם בהאור המחי' את הכלי עצמה שנמשך "מהרשימה", ולא האור פנימי שהוא אור הקו.

ושוב מסיים בע' נב (לאחר ששקו"ט בדעת הפרדס): "...וצ"ע לתוּך כ"ז, ואיך שיהי' הרי השמות הם האורות עם²²⁴ האו"פ שהוא אור הקו, או אור של הכלי עצמה שהוא אור הרשימה. ויותר נראה, דדרוש זה נמשך לפי מ"ש בתו"א ד"ה משה ידבר²²⁵ והביאו²²⁶, ובד"ה ואלה שמות²²⁷, וכ"כ בהוספות לקו"ת בד"ה להבין מ"ש באוצ"ח פ"א) – והיינו שמפרש שהכוונה בלקו"ת ד"ה להבין מ"ש באוצ"ח היא שהשמות הם האורות מהקו ולא החיות של הכלים מהרשימו.

[ולכאורה יש להביא מזה סיוע למ"ש בד"ה ויהי בשלח תשכ"א הנ"ל שכוונת הלקו"ת אינו ברור, כי מכיון שבתרנ"ה הנ"ל הביא תחילה מ"ש בד"ה ענין שמו הגדול – ושם מבואר שכוונת הלקו"ת היא שהשמות הם החיות של הכלים – ושוב כותב למסקנא (ובפשטות) שכוונת הלקו"ת היא כהדרושים המבארים שהשמות הם האורות מהקו, הרי מזה מובן שיש מקום לפרש כוונת הלקו"ת בב' אופנים הפכיים.]

אויבערשטן אליין, וכדאי' בספרי אליו ולא למדותיו, מוז מען זאגן, זאגט דער בעש"ט, אז דאס גייט אויף דעם אור שבספירות. וואס די תורה פון בעש"ט בריינגט זיך אויך אין לקו"ת אין די תוספות²²² (ד"ה להבין מ"ש באוצ"ח), נאר דארטן איז ניט קלאר די כוונה, צי מען מיינט דאס דער אור המתלבש בהספירות, אדער דאס וואס איז מחי' די כלי, ד. ה. צי די אורות צי דער חיות הכלים עצמם. איז אבער דער צ"צ מכריח אז מען מיינט דאס חיות הכלים עצמם, און זיין הכרח איז פון דעם וואס עס שטייט אין כהאריז"ל בענין ההפרש שבין הז' שמות לשם הוי', ששם הוי' הוא בהאורות והז' שמות הם בהכלים, איז בכדי שלא יסתור פון אריז"ל אויפן בעש"ט, איז ער מכריח אז דער בעש"ט מיינט דאס חיות הכלים עצמם...".

ויש להעיר בזה:

(א) בתרמ"ד ר"ע קצד [וע' רצב] ביאר, שבאווה"ת יתרו (ח"ג) ע' תתלו "תפס כן בפשיטות כוונת הבעש"ט ז"ל" באופן אחר מהמבואר באווה"ת "בא"221 הנ"ל (ד"ה להבין ע' שמו הגדול" המובא בתרמ"ד שם) – שכשהקו מאוא"ס מלוּבש בכלי הספירות ונמשך על ידם אז נקרא בהשמות (ולא שהשמות הם מצד החיות של הכלים שמהרשימו).

(ב) בתרנ"ה ע' נ הביא מ"ש בענין הז' שמות שאינן נמחקין בתו"א יתרו ד"ה משה ידבר

שול"י הגליון

(222) "תוספות" – כ"ה (בנוגע לתו"א) בתרס"ה ע' רז: "בתוספות לתו"א הבהיאר דקחו מאתכם תרומה". ועד"ז נמצא באווה"ת בכ"מ (בנוגע ללקו"ת), ומת: תצוה (ח"ה) ע' א'תרחל ("בדרוש הצמצום והרשימו שנרפס בספר תוספת ללק"ת"), תשא (ח"ו) ס"ע א'תתכג ("בתוספת לק"ת ד"ה להבין מ"ש באוצ"ח" [ולהעיר, שבס' הליקוטים דא"ח צ"צ, ערך מספר ע' תתקמה הובא משם: "בתוספות לק"ת..."] – ויש לברר אם מקור השינוי הוא בכת"י), נ"ך ח"ב ר"ע אינו ("בתוספת לקו"ת בד"ה להבין מ"ש באוצ"ח"), ענינים ע' קנה ("בתוספת לק"ת בד"ה להבין מ"ש באוצ"ח"). ובכ"מ נמצא בקיצור, ראה לדוגמא: אוה"ת ואתחנן ר"ע רעז ותרמ"ז ע' תכא [תנב] ("בתוס' לק"ת בד"ה להבין מ"ש באוצ"ח").

שול"י הגליון

(223) ומזה מוכח כההשערה שבאווה"ת שמות ע' קג בהערה: "בביכל ליאדי הגדול רשום כאן בתחילת המאמר: להבין שרשי הדברים ע"פ ואלה שמות. ובביכל באברויסק נומ' 17 כתוב: ביאור על תורת שמות. – לפי"ז נראה שמאמר זה שייך לפרשת שמות", ועד"ז שם בלוח המפתחות (ע' 5) בהערה: "כנראה שייך מאמר זה לפרשת שמות".

(224) אוצ"ל: "האורות, אם".

(225) יתרו סז, ד ואילך – הובא במילואים להערה 140.

(226) יתרו סח, רע"ד – הובא במילואים להערה 140.

(227) שמות מט, רע"ד – הובא במילואים להערה 140.

"...מתחלה יש להקדים לבאר מה שאיתא בספרים שהשמות הם בעשר ספירות, כמו שם אל-חסד ושם אלקים בגבורה, אין הכוונה ח"ו על הספירה ממש לומר שמדת חסד נק' ח"ו אל-וגבורה אלקים, שהרי הספירות הן מדות עליונות, והרי ארז"ל ע"פ בכל קראנו אליו, אליו ולא למדותיו, כהובא בפרדס בסופו. וגם הספירות הם עשרה כמבואר בס"י עשר ולא תשע עשר ולא אחד עשר, והשמות הכוונה בהן על הבורא יתברך ממש שהוא אחד יחיד, ולכן אמר בס"י על הע"ס ואדון יחיד אל-מלך נאמן מושל בכולן, ואמר עוד ולפני כסאו הם משתחווים. ומזה הטעם אמר קדוש ה' הרישב"ש²³⁰ נ"ע, אשר בלמוד ספרי הקבלה יש להזהר שלא ידמה הדברים כפשוטן שהע"ס נקרא אל או אל-לוה כו', וגם שלא יומשך אחר שאר כינויים גשמיים הנז' שם עד"מ. ואף שמ"מ אמת דברי המקובלי' שבחסד הוא בחי' שם אל-וכמ"ש חסד אל-כל היום, וכן אלקים בגבורה, וכמ"ש בזהר ובכהאריז"ל, הענין שהוא בחי' אור א"ס ב"ה המלוכש בכלי החסד, שהאור מעין המאור כמ"ש באג"ה בד"ה איהו וחיוהי, אלא שנתלבש במדת החסד שיהי' אור וחיות בתוך מדת החסד, כמו הנשמה המתלבשת בגוף גשמי עד"מ, שאע"פ שהגוף גשמי ואינו מערך הנשמה שהיא חלק אל-לוה ממעל, עכ"ז היא מתלבשת בו ומחיה אותו עד שהוא חי ממנה ממש, ובו ועל ידו היא משפעת השפעות גשמיות צדקה לעניים ושא"ד וכן השכל שבעשייה, שכל זה לא הי' נשפע מהנשמה אם היתה בלי גוף, כ"א ע"י התלבשותה בגוף, ועכ"ז הנשמה משפעת לא הגוף מצד עצמו, כך עד"מ נמשך אור א"ס ב"ה ונתלבש במדת החסד ושאר מדות עליונות ומשפיע בהן ועל ידן עולמות וחיות בבחי' גבול ומדה, שאלו לא נתלבש במדות הנ"ל לא היה כלל ההשפעה והחיות בבחי' גבול ותכלית כ"א בלי גבול, וגם לא הי' החיות כלל ע"ד שהוא עתה עוה"ז הגשמי ושמים וארץ גשמיים, וכמו שלע"ל שיהי' גילוי עליון יותר לא יהיו השמים וארץ מסתירים כלל כמ"ש כי כאשר השמים החדשים כו', וע' באדרא קל"ג ב' בענין חסד עולם וחסד

(ג) ישנם כמה דרושי חסידות²²⁸ שבהם מבואר (ע"פ תו"א ד"ה משה ידבר וביאורו הנ"ל) שכל הז' שמות שאינן נמחקין הם בהאורות ולא בהחיות של הכלים.

ולהעיר, שלכאורה מבואר כן גם בד"ה באתי לגני תש"כ: "ד... שמות שאינם נמחקים, וואס בפללות, דער ענין השם למעלה איז דאך דאס על דרך ווי א שם דא למטה, איז דאך דאס מער ניט ווי א הארה, אט אזוי איז אויכעט למעלה דא די אורות הנגלים – ונמשכים מלמעלה, ווערן זיי אנגערופן בשם שמות, נאר וואס דען, כדי די אורות זאלן זיין אין אן אופן פון אור וגילוי, דארף מען דאך האבן אויף דערויף א מדידה והגבלה, וואס דאס ווערט אנגערופן בשם פלי פון דעם אור. וואס דערפאר איז דאס אויכעט אז יעדער אור האט זיך זיין פלי, און מיט די ז' שמות שאינם נמחקים, זיי באשטיין זיך פון אורות וכלים...".

וראה עטר"ת ע' תקצה: "ד...ובתו"א בהבי' דמשה ידבר שהז' שמות הן האורות המתלבשים בכלים. וי"ל שזהו להשטה שגם בהאור שייך ע"ס כו' וכמ"ש במ"א...". וראה מ"ש הצ"צ בדרוש ג' שיטות (אוה"ת ענינים ע' רפב), שאדה"ז (רק) "ברוב דרושים שלו" מפרש שהאורות אין בהן עשר ספירות. ועד"ז בתרס"ו ע' קצד [רנח], שמ"ש בהביאור דיביאו לבוש מלכות שבתו"א²²⁹ הוא ע"פ השיטה "שבאורות יש ג"כ ע"ס" (אף ש"ברוב הדרושים" אינו מבואר כן).

ולפי כל הנ"ל, אולי אפ"ל שמרמז כאן במאמר ידיון, שגם למסקנא יש מקום לפרש שכוונת הבעש"ט היא שהשמות הם (גם) בהאורות של הספירות ולא (רק) בהחיות של הכלים.

☞ הערה 136 ☞

ראה לקו"ת ויקרא (הוספות) נא, ג-ד:

שול"י הגליון

(228) ראה תרס"ג ח"א ע' עז. עזר"ת ס"ע קלו. תרע"ח ע' קצ. עטר"ת ע' ר"ע ע, שם ס"ע קיב. תש"ד ס"ע 268. ועוד.

(229) תו"א מג"א צב, ב ואילך.

ובמ"א נת' שיש שמות שהם בכלים, אבל היינו ג"כ החיות אלקות המחיי' את הכלי, ויש שמות באורות היינו הנשמ' המתלבשת בהכלי ההוא, כמו עד"מ באדם, העיץ יש בו חיות ואח"כ כח הראיה נמשך ומתלבש בו. . . קיצור. . . ויקדים ענין אליו ולא למדותיו, ואעפ"כ השמות לאור א"ס כשמלובש במדותיו, כמארז"ל לפי מעשי אני נקרא...".

וראה מ"ש בזה בד"ה ויהי בשלח תשכ"א שבמילואים להערה 135.

❧ הערה 138 ❧

ולהעיר מעץ הדעת טוב²³¹ (להרח"ו) ואתחנן ג, א-ב (הובא תוכנו (מכת"י) בספרי החיד"א: צוארי שלל (ליוורנו תקנ"ב) האזינו, אות ב; דבש לפי (ליוורנו תקס"א) מערכת ק, אות לח; ועוד]: "...הודיע עוד סוד נפלא ליודעים האמת, כי כל התפלות לא יכוון האדם אל השמות המוציא מפיו כי רבים הם, זולתי אל הוי"ה הנקרא שם העצם אל עצמותו ית', כי כל השמות ככינוים וככנפים וכמלבושים אליו ית', והטועה בזה כופר בעיקר, וכנגד זה אמר אל ה' שהוא שם הוי"ה, עם היות שהשמות אשר הי' שואל מאתם הם אדניי אלקים אתה החילות וכו'. . . והנה קודם הכל צריך שנכנס לפני שם הוי"ה ע"י ב' שמות הנ"ל. . . כי ע"י שני שמות אלו נפתחים שערי תפלה, וז"ש אדניי אלקים, ואחר שנפתחו, אז מתפלל אל שם הוי"ה לבדו הנז' בכל י"ח ברכות התפלה, ולא אל שני השמות הנ"ל...".

❧ הערה 140 ❧

ראה אוה"ת שמות ע' קד-232: "...מ"ש בפרדס. . . ובשער עשרים פ"א בביאור שער השמות אהי' לכתר כו' א"ל לחסד אלקים לגבורה כו' כ' וז"ל, והנה השמות האלה הן היכלות אל היכל שם בן ד' (היינו שם הוי"), כאלו נאמר כי הרוחני הנגבל או הנרשם בשם אהי' הוא היכל אל הרוחני הנרשם בשם הוי' נקודת קמץ ושניהם בכתר, וכן

דלגאו לאו בחיי גופא אתמר כו', ולכן נק' הע"ס וכמה גופין תקינת לון כו' חסד דרועא ימינא כו', וע' מזה באג"ה בד"ה וילבש צדקה כשריון. והנה אור א"ס שהוא נשמה לבחי' חסד דרועא ימינא, לו אנו קוראין השם א"ל או א"לוה, ולא להחסד עצמו ח"ו שאינו רק כלי לאור ונשמה זו, ועד"ז ענין שם אלקים בגבורה, אין ר"ל השם על המדה עצמה אלא על אור א"ס המלובש בה כנ"ל, ועיין ברע"מ ס"פ בא (דמ"ב ע"ב). נמצא כל השמות, אף ששם זה בחסד ושם זה בגבורה, עכ"ז כיון שהכוונה והענין של השם הוא לאור א"ס שהוא נשמה לחו"ג, א"כ כולם ר"ל על בורא העולם ממש, אף ששם זה בחסד וזה בגבורה, וכמו עד"מ כשנותן המלך מתנה לזולתו ונותן מתנה מרובה בידו הימנית, ולפעמים נותן ע"י שמאלו, אף שידו השמאלית אינה הימנית מ"מ הכל הנותן הוא המלך, כי אין הידים עצמן הנותנים כ"א חיותו המלובש בהן ובכל גוף המלך, והרי הכל אור וחיות אחד. ועד"ז נק' שכינה למדת מלכותו דאצילות, דג"כ אין הענין המדה עצמה, אלא בחי' הארת א"ס ב"ה הנמשך ומתלבש במדת מל' זהו הנק' שכינה ע"ש ושכנתי בתוכם, שהארה זו נמשכת ומתלבשת בהיכל קדה"ק דבי"ע. וכמו שמבואר בפרדס (שער ל"ב פ"ב) וז"ל, ולכן צריך שיכון כשיאמר הא"ל הגדול שהוא רומז בגדולה, והתיבה עצמה היא בגדולה, אמנם כוונתו על העצמו' המתפשט בגדולה עכ"ל, והיינו הא"ס המתלבש בהם. ואע"פ שהשם מורה ממש על מהות המדה, כי אלקי' מורה על ענין דין שהוא בחי' גבורה, ושם א"ל לשון גדולה וחוזק ותוקף כמו ואת אילי הארץ לקח כו' כמ"ש בפרדס (שער י"ס פ"ב), והרי האור והעצמות מצד עצמו הוא פשוט בתכלית הפשיטות ולא מכל אליון מדות איהו כלל, אך זהו האור מצד עצמו קודם שנתלבש בהכלים, אבל כשנתלבש בהכלים אזי האור המלובש בכלי החסד נק' אור החסד ממש עד שיצדק בו שם א"ל כו'. ועיין בפרדס (שער"ד פ"ד) גבי והנה באמיתית נאמר שאין שינוי בנפש היד מנפש העין, ועכ"ז אין פעולתם שוות שזו פעולתה ראייה כו' עד ושנוי הפעולות תלוי במציאות הספירות שהם הכלים. וזשארז"ל ברבות (סדר שמות פ' ג'), שמי אתה מבקש לידע לפי מעשי אני נקרא כו', היינו לפי המדה שמתלבש בה, ומדה הוא ג"כ לשון לבוש כמו מדו בד. . .

(231) זאלקוויא תרל"א.

(232) שבדקדוקי תורה הערות 102, 106.

כו' אד' שמעה כו' וכהנה רבות, היתכן שאנו קוראי' למדות' ח"ו ולא אליו מה שאסרו זה בפ"י. אלא ודאי עכצ"ל כדפי' הבעש"ט נ"ע, שכל השמות שאינן נמחקין מורים על מהו"ע ית', רק החילוק הוא בהתלבשותו בכלים שם אל"ף למ"ד הוא מצד התלבשותו בחסד כו'. וא"כ זה סותר למש"ל דהאור המלוכש בכלים הוא נק' הכל שם בן ד' ושאר השמות הן בהכלים ממש, שהרי הבעש"ט נ"ע פ"י שכל השמות הן לאור א"ס המלוכש בהכלים ולא שם בן ד' לבד, ומוכרח הוא באין ספק. והתירוץ הוא לענ"ד מוכרח עפ"י מ"ש במ"א²³⁴ בפ"י וכד אנת תסתלק מנייהו אשתארו כגופא בלא כו', דפי' אנת הוא בחי' אור א"ס המלוכש בהכלים. . ובהסתלקותו אשתארת כגופא כו', וקשה דבהסתלקותו הי' ראוי לומר שיתבטלו ממציאיותן לגמרי כמו קודם התהוותן, כנודע בענין לעולם²³⁵ הוי' דברך נצב כו'. אבל הטעם דמ"מ אשתארו כגופא, מבו' שם שהוא מפני שהכלים יש להן שרש בפ"ע מאור א"ס בזולת האורות שמתלבשי' בהן אח"כ, והיינו שהאורות שרשן מהקו וחוט והכלים שרשן מבחי' הרשימו כו' יעו"ש. והנה הרשימו הוא מבחי' אור א"ס ממש רק שהוא מה שנשאר אחר הצמצום כנודע, וא"כ הוא למעלה מעלה ממהות הכלים עצמן חכמה וחסד כו', דהא רשימו זו הוא מאור א"ס דלאו מכל אינון מדות איהו כלל, רק שרשימו זו נעשה חיות להכלים ומהווה אותן מאין ליש. וא"כ מובן ומבואר שגם בהכלים יש ב' בחינות, היינו הכלי עצמה, ובחי' החיות המלוכש בה מאור אין סוף מהרשימו, ובחינת השמות שבכלים היינו בחינת אין סוף מהרשימו המלוכש בהכלים, אמנם בחינת האורות שהן מהקו הוא גבוה מהרשימו כי הוא מבחי' האור שלמעלה מהצמצום כמ"ש במ"א, ולכן האורות מלוכשים בכלים וחשיבו לגבי הכלים כנשמה לגבי גוף. ונמצא צדקו דברי הבעש"ט נ"ע שכל השמות אינן להכלים ממש רק לאור אין סוף המלוכש בהכלים, והוא מבחי' הרשימו כנ"ל,

— שו"י הגליון —

(234) באוה"ת שם בהערה: "מ"ש במ"א [:] ראה בסידור ד"ה וכד אנת".

(235) באוה"ת שם בהערה: "לעולם : ראה שער היחוד והאמונה פ"א. אגה"ק סכ"ה".

כל שם ושם הם בדוגמת הגוף אל הנשמה בערך שם בן ד' שבכל ספירה וספירה, כי השמות שאינן נמחקין האלה הם לבוש אל שמות בן ד' עכ"ל. והענין כי יש אורות וכלים, אור החכמה אור החסד וכלי החכמה כלי החסד. . והנה בחי' האורות הן בחי' שם הוי' והכלים הן בחי' שאר השמות שאינן נמחקין, א"ל הוא בחי' כלי החסד, ואלקים בחי' גבורה. וזהו שאמר הפרדס שכל שם ושם משמות שאינן נמחקין הן כדוגמת הגוף אל הנשמה בערך שם הוי' כו', כי הכלי שהוא בחי' חכמה וחסד לגבי האור שהוא פשוט בתכלית ולא מכל אינון מדות איהו כלל, הרי זה ממש כמו גוף גשמי שאינו בערך נשמה רוחני, ויותר מזה הוא הבדלת ערך בחי' האור הפשוט מבחי' מציאות מוגבל חכמה או חסד. . עם היות שנתבאר (אות ג') דהכלים דע"ס הם מבחי' שאר השמות שאינן נמחקין, מ"מ כתיב בפרדס שער עשרים פ"א וז"ל, אמנם יצא מכלל זה שם התפארת שבכל לבושיו נתלבש בשם בן ד' כו'. . ע"ש. ור"ל שבתפארת גם הכלי הוא מבחי' שם הוי', רק שמ"מ האור גבוה יותר עם היותו ג"כ משם הוי' כו' יעו"ש. וגם עפ"י כתבי האריז"ל יציבא מלתא, רק שעפ"י כתבי האריז"ל אינו בתפארת לבד, כ"א בכללות הז"א בפנימי' הם הכלים משם הוי', ורק בחיצוני' הם הכלים דשארי השמות. . יש לתמוה, איך שייך לומר שהשמות הם בכלים לבד, והרי מבואר אצלנו בשם הבעש"ט נ"ע (והוא בד"ה להבין מ"ש בתחילת ס' אוצ"ח²³³ כי צמצם את אורו כו'), שכל מה שייחסו המקובלים השמות לע"ס ואמרו שם זה בספ"י זו, אין הכוונה על גוף הספירה ממש, שהרי הספירה היא מדה א' והשם אנו מכוונים בו לעצמותו ית' ממש, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, אלא הכוונה שהוא בחינת עצמו' אלקות המלוכש בספירה ההיא, ולא על הספירה ממש ח"ו כו', יעו"ש באריכות. ובאמת שזה מוכרח ג"כ מהתורה, שהרי ארז"ל בכל קראינו אליו ולא למדותיו, למדותיו הן הע"ס, ואי תימא ששאר השמות שאינן נמחקין כוונתן להספירות ממש, א"כ כשאנו אומרי' הטה אלקי אנךן ושמע

— שו"י הגליון —

(233) באוה"ת שם בהערה: "ס' אוצ"ח : נדפס בלקו"ת ויקרא בסופו. וראה ג"כ שרש מצות התפלה פ"ב ואילך".

מילואים לדקדוקי תורה

קלא

כשהוא בפני עצמו אינו צריך לשמו כלל, נמצא ענין בחי' השם הוא שבו ועל ידו ממשיכים אותו שיהיה נמשך ומתגלה, כמו כן יובן למעלה ענין השמות הוא שהם המחברים האורות עם הכלים. (וע' מ"ש בד"ה בעצם היום הזה יצאו כל צבאות בפ' בא, דשם נת' דשאר השמות מלבד שם הוי' הם הכלים דע"ס. אך מבואר במ"א בשם הבעש"ט נ"ע דאין ר"ל שהשמות הן הכלים עצמן, דהא הכלים הם המדות והשם קאי להבורא עצמו שהוא עצמו כביכול נק' א"ל וכמאמר אליו ולא למדותיו, אלא מ"ש שהשמות הן הכלים פי' שהם החיות וההארה מאור א"ס המלוכש בהכלי ומחיה את הכלי, כי הכלים יש בהן חיות מאור א"ס מלבד האור המלוכש בהם, וזהו ענין שאר השמות שאינן נמחקין, אמנם שם הוי' הוא המשכת האור בהכלי שמחבר וממשיך האור (בהכלי)."

ולאידך, ראה תו"א יתרו סת, רע"ד: "...שמתחלה עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד, ועתה נתחלק לו' שמות כו' חסד כו' (פי' כי הז' שמות הם בחי' אורות של הז' מדות, היינו בחי' האור א"ס המתלבש בכלי החסד נק' א"ל כמ"ש חסד א"ל כל היום, ואור המתלבש בגבורה נק' אלקים כו', ולכן הם ז' שמות, משא"כ קודם שנברא העולם ולא היה עדיין אצילות המדות, היה בחי' האור א"ס כמו שהוא למעלה מבחי' התלבשות בכלים, והוא ענין היה הוא ושמו בלבד)..."

וראה שם סז, ד ואילך: "...שמותיו של הקב"ה הם שבעה שמותיו שאינן נמחקין, והם הם בחינת התפשטות החיות והשפעה להתהוות מדותיו ית' לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת וגו', שאינן אלא בחי' שם לבד. . כמ"ש ועשה חסד לאלפים, שיש אלפים מדרגות שהם רבוי הצמצומים והמשכות עד שיהיה התהוות חסד, וכמ"ש עולם חסד יבנה שצריך הוא להיות נבנה שיהיה חסד, והמשכה זו להיות התפשטות החיות בבחי' חכמה וחסד הוא מז' שמות שאינם נמחקין, הוי"ה בנקוד פת"ח היא בחכמה, ושם א"ל בחסד וכמ"ש חסד א"ל כל היום, שהם בחי' שם בלבד. אך מ"מ אחר שנמשך ובא לידי גילוי מדת החסד והחכמה, הנה ההמשכה ההיא היא מלוכשת

וגם צדקו דברי האריז"ל דהאורות הן מבחי' שם הוי' ושאר השמות הן בכלים, דר"ל דהאורות הן מבחי' הקו שלמעלה מהרשימו כנ"ל וזהו בחי' שם הוי', ושאר השמות הן לבחי' אור א"ס המחיה הכלים שהוא ע"י בחי' רשימו. . ועוד ראה ממ"ש איהו וחייהי חד איהו וגרמוהי חד, פי' גרמוהי הם הכלים דע"ס, והא דאיהו חד עם גרמוהי זהו בחי' השם מז' שמות שאינן נמחקין המהווה את הכלי ומיוחד עמה בתכלית. ומעתה אחרי הודע לנו איך שגם כל השמות עם היותן בהכלים דע"ס מ"מ הן לבחי' אלקותו ית' ממש, א"כ אין תימא שכלי הת"ת יהי' שם הוי' ממש, מאחר שאין הכוונה על עצם הכלי רק לבחי' אלקות ממש בחינת הארת א"ס המחיה הכלי, והרי א"כ מובן איך בחי' ת"ת נעלה מחו"ג, שאפילו הכלי שלו חיותה וקיומה משם הוי' ממש...".

וראה תו"א בא ס, א: "...והנה שמותיו של הקב"ה הם הכלים דע"ס דאצי' שמתלבש בהן ואו"ס ב"ה ומתייחד עמהן בתכלית היחוד ע"ד דאיהו וגרמוהי חד, היינו שם א"ל הוא בבחי' כלי החסד, ושם אלקים בבחי' כלי הגבורה, ושם אדנ"י בבחי' מל'. אמנם שם הוי"ה הוא הפנימיו' של כל השמות שהם הכלים, כי הוא בבחי' האורות המתלבשים בתוך הכלים, דהיינו בבחי' א"ל שהוא השם שבכלי החסד הנה בבחי' האור הנמשך מא"ס ב"ה להתלבש בו הוא בחי' שם הוי"ה, וכן גם בבחי' שם אלקים שבכלי הגבורה מתלבש בתוכו שם הוי"ה שהוא בבחי' האור מא"ס המתלבש בתוך הכלים הנ"ל, ועד"ז בכל השמות שאינן נמחקין, שהם בבחי' הכלים ושם הוי"ה הוא בבחי' האורות המתלבשים בהן. ולכך שם הוי"ה מצטרף עם כל השמות, כמ"ש ביום עשות הוי"ה אלקים ארץ ושמים כו', וכתוב הוי"ה צבאות כו', מפני שבחי' שם הוי"ה הוא הממשיך את האור א"ס להתלבש בשמות אלקים וצבאות שהם הכלים כו', שהוא הממוצע בין אורות וכלים, ולכך הוא המחבר האורות עם הכלים...".

לקו"ת בהר מג, רע"א: "...כי הנה השמות הם המחברים האורות עם הכלים, פי' עד"מ שם האדם שבו ועל ידו הוא פונה לקוראי בשמו, אבל

בגבורה ושם הוי' בת"ת, ובפרד"ס איתא די שר שמות והיינו בהכלים דעשר ספירות, והכלים [- וידוע דהכלים] דעשר ספירות נקראים בשם גופין, וכמאמר וכמה גופין תקינת לון, ואור המתלבש בהכלים הוא נשמתא לגופין דכלים דעשר ספירות, וכמאמר וההוא נביעו איהו כנשמתא לגופא דאיהו²³⁸ חיים לגופא...".

ועד"ז אוה"ת שה"ש ח"א ע' קפט: "...המשכת או"א"ס בע"ס דאצי, הנקראים וכמה גופין תקינת לון חסד דרועא ימינא כו', נמשל להתקשרות וקישור הנשמה בהגוף, כמאמר וההוא נביעו איהו כנשמתא לגופא דאיהו חיים לגופא, ולכן וכך אנת תסתלק מינייהו אשתארו כולהו שמהן כגופא בלא נשמתא...". ועוד.

ולהעיר מתרנ"ה ע' נא-ב: "...והנה בדרוש ענין שמו הגדול (הוא ביאור דרוש ואלה שמות בני" שבתו"א), ביאר דעת הפרד"ס בשער השמות הנ"ל שהשמות שאינם נמחקים הם בהכלים עצמן, ר"ל בהאור המחי את הכלי עצמה, ולא האו"פ שמתלבש בתוך הכלי שהוא אור הקו, בחי' ההוא נביעא שהוא נשמתא לגופא כו', והיינו השם הוי' שבכל ספי', דשם הוי' בכלל הוא בחי' האור, אמנם שארי השמות שאינם נמחקים הם נמשכים מהרשימה מקור הכלים, ושם א-ל חסד הוא האור המחי כלי החסד, והוא לבוש והיכל אל האור הקו שהוא השם הוי' שמתלבש בכלי ההוא כו'. וכן משמע בפרד"ס שער עשר ולא תשע פ' יו"ד שכ' והספי' אלו הם יו"ד שמות שאינם נמחקים, והשמות והספי' הכל דבר אחד, כי רוחניות השמות הם ממש הספי' שהם הכתר הוא א-הי' כו'. וכ"כ בשער עצמות וכלים פ"ו בביאור המא' דת"ז בפי' וכל ספי' אית לה שם ידיעא, ואנת הוא ממלא כל שמהן הוא העצמות המתפשט בתוך הספי' וממלא ומחי' אותה, והוא עיקרן כדמיון הנשמה שהוא עיקר הגוף כו', וכך אנת תסתלק מיני' אשתארו כולהו שמהן כו',

ממש במדת החסד והחכמה עד שמתאחדת עמהם, וזהו ענין איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד, דהיינו כענין הוא המדע הוא היודע כו', וכמ"ש לך ה' הגדולה והגבורה פי' שמתאחדת ונעשית בבחי' לך ה' ממש. והנה המשכת החיות להיות התפשטות או"א"ס ב"ה והתלבשותו במדת החסד והחכמה שאין ערך אליו... והן הן המשכת שמותיו ית' והתלבשותו בחכ' וחסד, הוי"ה בנקוד פת"ח בחכמה כו'... כך מלובש אור א"ס ב"ה המשכת בחי' שמותיו ית' בבחי' חכמה וחסד שבמעשה המצות עד שמתאחדת ממש באור א"ס ב"ה הנמשך בהם... ע"ש.

שם שמות מט, רע"ד: "...כי הנה יש ז' שמות שאין נמחקין, והיינו שם א-ל בחסד כו', כי כדי שיהיה המשכת אור א"ס ב"ה דלאו מכל אינון מדות איהו כלל במדת החסד כדי להיות עולם חסד יבנה, הוא רק מבחי' שם והארה בעלמא מא"ס ב"ה והוא בחי' שם א-ל, וכידוע שאין ערוך השם של האדם עד"מ לגבי עצמותו וכלא חשיבי, וכן שם אלקים בגבורה, ולכן כדי להמשיכו ית' להתלבש במדותיו להיות עולם חסד יבנה הוא ע"י התומ"צ, ע"י מצוה זו נמשך שם זה במדה זו כו'...".

ובתרנ"ה ע' נב כתב ע"ז: "...לפי מ"ש בתו"א ד"ה משה ידבר והביאור, ובד"ה ואלה שמות... ע"ש²³⁶ — והיינו שמפרש גם בתו"א שמות הנ"ל שר"ל שהשמות הם בהאורות של הספירות כמבואר בתו"א יתרו הנ"ל.

❧ הערה 147 ❧

וראה קונטרסים ח"ב שצט, א (ועד"ז תרח"ץ ס"ע קמג) [ועד"ז תרע"ח ע' עא-ב]: "...דהנה איתא במאמר דפתח אלי', וכך אנת תסתלק מניהו אשתארו כולהו שמהן כגופא בלא נשמתא, שמהן קאי על כלים דזעיר אנפין [- דז"א], שהם²³⁷ הז' שמות שאינם נמחקין, שם א-ל בחסד ושם אלקים

(238) כ"ה בסה"מ קונטרסים ותרע"ח הנ"ל בפנים. אבל בתרח"ץ שם: "דאיהו", ויל"ע בהכתיב. וראה הגהות הצ"צ על גליון הסידור שלו (נדפסו בסידור תורה אור רמא, א): "(יט) דאיהו חיים נ"ב (ס"א דאיהו חיים)".

(236) וראה מה שהובא מתוכנו במילואים להערה 135. (237) ע"פ המבואר במאמר דידן (וסיעתו), לכאורה מובן שהכוונה כאן בפנים היא להחיות של הכלים, כביאור הצ"צ בתיווך דברי הבעש"ט והאריז"ל.

אלשיך בראשית ב, יט: "...נזכיר מאמרם ז"ל על פסוק זה שמי לעולם, לעלם כתיב, כי לא כמו שאני נכתב אני נזכר...". ישעי' יב, ד: "...או יאמר ענין מאמרם ז"ל על פסוק זה שמי לעולם כו', שהוא לא כמו שאני נכתב אני נקרא, כי אם זה שמי לעולם, לעלם כתיב, וזה שהוא אדנות הוא זכרי שיזכירוני בו לדור ודור...". תהלים קב, יג: "...כי הנה אמרו רבותינו ז"ל על פסוק זה שמי לעולם כו', שהוא שמי ככתבו לעלם, שלא כמו שאני נכתב אני נזכר, כי אם נכתב בהויה ונזכר באדנות...".

תו"א קו, ב: "...וארז"ל אטו האידנא לאו אחד הוא כו', עד האידנא לא כמו שאני נכתב אני נקרא...". לקו"ת במדבר ו, א: "...וכמארז"ל לא כמו שאני נכתב אני נקרא כו'". שמע"צ צב, ג: "...וכמשארז"ל ספ"ג דפסחים בענין זה שמי לעולם, לא כמו שאני נכתב אני נקרא כו'...".

שו"ת צ"צ אהע"ז סי' קעג (לג, רע"ג): "...דהא דמתקריא יש לפרש שנקרא בו לכל העולם, להבדיל כמו שאמר ספ"ג דפסחים בפי' ושמך אחד, בעוה"ז לא כמו שאני נכתב אני נקרא כו', הרי פי' נקרא היינו שנקרא רק כן...". שם סי' רנ (צה, ג): "...ולהבדיל באלפי אלפים הבדלות כמ"ש ספ"ג דפסחים לא כמו שאני נכתב אני נקרא, הגם ששם הטעם משום שאסור לקרות השם ככתבו, אבל עכ"ז למדנו פי' נקרא היינו שכל העולם קורין כן בדוקא, כמ"כ י"ל בפי' דמתקריא...".

אור חדש (לר"ח באכנר – אמשטרדם תל"ה) כלל כו, אות ד: "...כי הלא ידעת כי בכתיבתו הוא הו"ה ובקריאתו הוא אדנות, כי לא כשם שאני נכתב אני נקרא וכו'...".

הערה 156

וראה של"ה קנח, ב (מצה עשירה): "...לא כשאני נכתב אני נקרא. עוד קשה למה משנין הקריאה דווקא בזה השם? ואין לומר משום ששויים הנקודו' של אדני' ושל יהו"ה, כי נקודתם

כשמסתלק העצמות המתפשט בהספי' נשארים הכלים ריקנים כו', וכ"כ בפלח הרמון שער ד' פ"ב שהשמות לבד שם הוי' הם הכלים, וכ"ז כמ"ש בדרוש ענין שמו הגדול הנ"ל, וכ"כ בלקו"ת בהביאור דאת שבתותי פ"א בהג"ה.

אמנם בפרד"ס בשער הכוונה פ"ב משמע שהשמות שאינם נמחקים הם ג"כ בהאור, שכ' שהשמות אל-אלוה אלקי' הם בספי', ואמרנו בספי' אין הכוונה בהספי' בעצמם ח"ו כו' אלא אל העצמות המתפשט בהספי' . . . ובדרוש ענין שמו הגדול הנ"ל נראה שם לפי מה שנא' שהשמות הם האורות שמחי' את הכלים עצמם, יתכן בזה ענין איליו ולא למדותיו, וכשאנו אומרים הטה אלקי' אזנך אד' שמעה כו' הקריאה הוא איליו ית', והוא האור של הכלי בחי' אור הרשימה כו'. אמנם במ"א מבואר דעת הפרד"ס בשער הכוונות, שהקריאה בהשמות כמשארז"ל לכוון בשם, שהפרד"ס מתווך ומאחד מאמר זה עם מאמר הספי' 239 איליו ולא למדותיו, היינו שהקריאה הוא אל האורות פנימיים בחי' ההוא נביעא שמתלבשים בהכלים... "ע"ש – וראה דקדוקי תורה הערה 149.

הערה 154

ולהעיר מנועם אלימלך ליקוטי שושנה (קד, ד): "...דאיתא לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באדני'...". (ועד"ז שם ק, ב).

הערה 155

ראה תוספות הר"ש משאנץ ע"ז יח, א: "...ועוד י"ל כדאמרי' בפסחים, לא כמו שאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה' ונקרא באל"ף דל"ת".

ריקאנטי שמות ג, טו: "...ונתעוררו רבותינו זכרונם לברכה על מלת לעולם שהוא חסר וי"ו, ואמרו לעלם כתיב, לא כמו שאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביי"ה נקרא בא"ד...".

שול"י הגליין

(239) הספי': כ"ה בגוכי"ק, ואוצ"ל: הספרי (הערת המו"ל בתרנ"ה שם).

דער חילוק.

חש"ק²⁴⁰, דעדיין קשה נקראוהו צבאות דשם גם כן נקודות חש"ק²⁴⁰, הגם כי יש לחלק כי בצבאות הקמ"ץ קודם לחולם...".

הערה 159

ראה לקו"ת ואתחנן ג, רע"א: "...הנה פי' הוי' אל רחום וחנן, שמבחי' הוי' מקור כל ההתהוות נמשכו המדות להיות חנון ורחום, אבל חנון ורחום ה' פי', שכדי להיות בחי' הוי' שהוא בחי' צמצום והתפשטות כו', כל זה הוא מחמת שהוא חנון ורחום כו'..."

ובאוה"ת תשא (ח"ו) ר"ע ב'מו פירש בזה: "...מ"ש רבינו נ"ע בד"ה ואתחנן אל הוי' . . . הנה כתיב ה' אל רחום וחנן, שמבחי' הוי' מקור כל התהוות (ר"ל ש' הוי' שלמעלה מהשתלשלות, כמ"ש הוי' הוי' ופסיק טעמא בינייהו, וכמ"ש במ"א בד"ה וירא ישראל כו' ויראו העם את הוי' ויאמינו בהוי' ע"ש) נמשכו המדות להיות חנון ורחום, אבל חנון ורחום הוי' פי' שכדי להיות בחי' הוי' (ר"ל שם הוי' דז"א שהוא מקור ההשתלשלות) שהוא בחי' צמצום והתפשטות כו' כל זה הוא מחמת שהוא חנון ורחום..."

ובד"ה וירא ישראל הנ"ל (תו"א בשלח סא, סוע"ד ואילך): "...הנה כתיב ויקרא הוי"ה הוי"ה ב"פ, כי הנה יש ב' בחי' שמות הוי"ה, א' הוא בחי' שם הוי"ה דלתתא המהוה כל העולמות מאין ליש . . . כן יש בחי' שם הוי"ה דלעילא ג"כ . . . והוא בחי' רצון, עלה במחשבה להיות הוי"ה דלתתא להיות העולמות, כמו למשל באדם שקודם שהוציא מלאכתו מכח אל הפועל היה הדבר ההוא מצוייר במחשבתו איך ומה לעשות..." ולקמן שם (סב, רע"ב): "...ולכן כתיב ויקרא הוי"ה הוי"ה, ויקרא קאי על משה, שמשה קורא וממשיך מהוי"ה דלעילא להוי"ה דלתתא, שהי' פסיק טעמי' כו' וע"י בחי' משה נעשה חבור וקשור ב' הוי'..."

וראה גם תו"ח תצוה תקכט, א [שנח, ב]: "...וזהו ענין ב' שמות הוי' הנא' ביי"ג מדו' הרחמי', כמ"ש ויעבור ה' כו' ויקרא הוי' הוי' אל רחום כו' ופסיק טעמא בינייהו כו', כי הוי' הא' הוא בעצמו' או"ס, דהיינו שיהי' נמשך הרצון לרצון והוא ההארה מרעוא דכל רעוין כו', והוי' הב' להיות אל רחום וחנן, וא"כ הוי' הא'

הערה 158

שאלת השל"ה²⁴¹ היא: למה קוראים שם הוי' בשם אדני דוקא ולא בשם אחר (כמו צבאות)? ולכאורה אפשר לפרש כן גם בשאלת המגיד: "למה נקרא באדנות", ובלשון הא' שבמאמר דידן: "פארוואס איז דוקא אט א דער דיוק?" – היינו, למה דייקו חז"ל שקריאת שם הוי' צריך להיות דוקא בשם אדני'.

אבל מהמשך תורת המגיד²⁴²: "...הורשה לנו לקרוא שם אדני', וכמו כן שאר כינויים, מטעם הנזכר. אבל שם הוי"ה הוא שם העצם . . . לכן אינו נקרא ככתיבתו מובן, שכוונתו לבאר למה שייך ענין הקריאה בשם אדני' ושאר השמות שאינן נמחקין ("שאר כינויים" – וע"ד מ"ש באו"ת ולקו"א דלקמן²⁴³), משא"כ בשם הוי' אינו שייך – ולא לחלק בין שם אדני' לשאר השמות שאינן נמחקין כבשאלת השל"ה.

[וראה או"ת סי' רמח (עג, ג [שא, א]): "...שיש אצלנו עשר שמות שאינם נמחקין שהם כינוי' להקב"ה, למשל שם א"ל הוא אהבה ומדת חסד, אלהיים יראה ומדת גבורה, וכן כולם על דרך זה..." ועד"ז לקו"א להה"מ סי' קעז (מד, סע"ד ואילך [קפה, א]).]

ולכאורה אפ"ל, שהשינוי במאמר דידן ללשון הב': "פארוואס איז דוקא אט א דער חילוק?", הוא כדי לרמז שאין כוונת המגיד לשאלת השל"ה – כי אף שגם בשאלת השל"ה יש "חילוק" (בין אדני' ושאר השמות), הרי חילוק זה אינו נזכר לעיל במאמר דידן (או בתורת המגיד), ולכן אינו מתאים עליו הלשון "אט א

שולצי הגליון

(240) פירושו: חולם, שבא, קמץ.

(241) שבדקדוקי תורה הערה 156 ומילואיו.

(242) שבדקדוקי תורה הערות 159, 166, 168.

(243) וראה גם אנציקלופדי' תלמודית ערך כינויי ה' ע' שנו-ח. וש"נ.

מילואים לדקדוקי תורה

קלה

. . ושם בן ד' נורא מאד מי יכילנו ביאור, כי אין לו ביאור כלל . . ויבאר מה שנקרא שם המפורש לכמה טעמים א) שהי' מתפרש באותיותיו ביוהכ"פ, ב) מפורש ידוע, ג) שהוא מופרש מרעיוני ההבנה...".

הערה 161

וראה גם סה"מ תשי"ז ס"ע 100 [ועד"ז ר"ע ככנ]: "...משא"כ בשם הוי' שהוא מאור הקו, דבר המוקש לי, שלכן נק' בשם העצם...". שם ר"ע 212 [ועד"ז ס"ע רעא]: "...שגם בשם הוי' הנה כל ענין השם הוא רק מצד הכלים, ומה שנק' בשם העצם הוא לפי שע"י הכלי אנו משיגים גם בהעצם שלמעלה מכלים...". תשי"ט ע' 648: "...דזהו"ע שם הוי', שם העצם, עצם האור שלמעלה מהתלבשות. דלפי פירושו הא' הנה זה שנקרא בשם העצם הוא לפי שהאור הוא מעין המאור והוא מגלה את העצם, ולכן נק' שם העצם לפי שאינו דבר נוסף כלל על העצם...".

הערה 163

וראה מו"צ ח"א פס"א: "כל שמותיו יתעלה הנמצאים בספרים, כולם נגזרים מן הפעולות, וזה מה שאין העלם בו אלא שם אחד, והוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א שהוא שם מיוחד לו יתעלה, ולזה נקרא שם המפורש, עניינו שהוא יורה על עצמו יתעלה הוראה מבוארת אין השתתפות בה, אמנם שאר שמותיו הנכבדים מורים בשתוף, להיותם נגזרים מפעולותיו ימצא כמותם לנו . . אך השם שאותיותיו יו"ד ה"א וא"ו ה"א, לא יודע לו גזרה ידוע, ולא ישתתף בו זולתו, ואין ספק שזה השם העצום . . יורה על עניין אחד אין השתתפות בינו יתעלה ובין זולתו בעניין ההוא . . סוף דבר גדולת זה השם והשמירה מלקרוא אותו, להיותו מורה על עצמו יתעלה מאשר לא ישתתף אחד מן הברואים בהוראה ההיא, כמו שאמרו עליו זכרונם לברכה שמי המיוחד לי. אמנם שאר השמות הם כולם מורים על תארים, לא על עצם בלבד . . ואמר ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד, ר"ל שכמו שהוא אחד כן יקרא אז בשם אחד לבד, והוא מורה על העצם לבד, ולא שהוא נגזר . . כשתבחן עצמו נקי מיוחד מופשט מכל פעל, לא יהיה לו שם נגזר בשום פנים, אבל שם אחד מיוחד להורות על עצמו, ואין אצלנו שם

הוא בחי' מקור להוי' הב', והיינו שהוא מהווה כל היות שבגילוי רצון כו' וד"ל, וזהו ג"כ ענין ההוי' שהי' כתוב בציץ מלמעלה, שהוא כמו הוי' א' שבי"ג מדה"ר, והוא להיות נמשך בחי' רעוא דכל רעוין במצח אהרן ע"י הציץ וכמשי"ת, וע"כ לא הי' כתוב בלמ"ד אחר שהוא מהווה כל היות כו', וזהו קדש למ"ד מלמטה והוי' מלמעלה" וד"ל".

במקור הל' "מהווה כל היות" (בביאור ענינו של שם הוי') שבאו"ת ולקו"ת הנ"ל בפנים ההערה – ראה פרדס שער א (עשר ולא תשע) פ"ט: "...עם היות מציאותו מחויב מצד כל העולם כלו והוא היה הוה ויהיה ומהוה כל היות שזהו פירש שם בן ד' בכתיבתו...". פע"ח שער ר"ח פ"ג [ועד"ז מחברת הקודש (להרח"ו) שער ר"ח מו, ג]: "...ונודע ששם הוי"ה [הוא] מהווה כל היות, ואין לך דבר שבעולם שלא יהיה לו²⁴⁴ [בו²⁴⁴] אור מצד שם זה, וכ"א [וא'] לפי [- כפי] מעלתו, ובלתו [- ובלתי אורו] אין [שום] קיום כלל...".

הערה 160

וראה תרצ"ג ע' תקיג-ד: "...משא"כ שם הוי' שאינו ע"ש ההתהוות בפועל, ואין זה סותר כלל למה שמבואר במ"א דעיקר ההתהוות הוא משם הוי', אלא אדרבא הוא עיקר המהווה, ומובדל לגמרי מהפועל, וכמו שביאר הרמ"ק בשער י"ט פ"א ג' טעמים בהפרש שם הוי' משארי שמות הקדושים . . דכל השמות יש להם פי' בענין פרטי

שוליי הגליון

(244) להעיר מאגה"ק סו"ס י"ג (קיט, סע"ב): "...ומ"ש ליראיך ולא ביראיך, היינו משום שכל מה שהוא בבחינת העלם בכל נשמה, הנה בחי' בחי' זו אינה מלובשת תוך הגוף במוחו ולבו, אלא הוא בבחינת מקיף מלמעלה, ומשם היא מאירה למוחו ולבו לעתים הצריכים להתעוררות בחי' זו שתתעורר ותאיר למוחו ולבו כדי לבא לידי מעשה בפועל ממש". רשימות ח"י ר"ע 41 [307] (חל"ח ע' 15, 25 [360, 370]): "...ויש ב' נוסחאות בעומר – פנימית – או לעומר – מקיף [וכמ"ש אגה"ק יג], כי באמת ההארה בפנימית, אבל אין מרגישים, עד עת קץ שוראו כל בשר גו', ולכן אמרינן לעומר" (ומציין עד"ז באג"ק ח"ז ע' רס, ח"א ע' רי, ח"ג ר"ע נד). ולהעיר מגוכתי"ק רבינו שבשונה"ג 94.

לא ידעו...". שם ט, כח: "...חבר משה שם העצם והתואר ואמר מפני ד' אלהים...". בשלח טו, ב: "...יִהְיֶה, וזהו אחד משלשה שמות העצם אשר פירשתי, ושלשתם מגזרה אחת. . ומצאנו השם מחובר עם השם הנכבד, והוא כמו עזי וזמרת יִהְיֶה ה'. וכבר פירשתי, כי השם פעם הוא שם העצם ופעם הוא שם תואר" ע"ש. משפטים כב, יט: "לה' לבדו. רק לשם הנכבד לבדו, שהוא שם העצם, ולא יתערב אחר עמו". שם כג, כא: "...וכבר פירשתי, כי השם הנכבד הוא שם העצם, כי הוא לבדו, גם ימצא תאר השם, כי הוא הכל ומאתו הכל...". תשא לג, כא: "אמר אברהם המחבר, כבר פירשתי השם הנכתב ואינו נקרא הוא שם העצם, והעצם הוא הכבוד, וכאשר תחבר מספר כל האותיות יעלה לשנים ושבעים, על כן אמרו חכמינו כי הוא שם המפורש... ע"ש. ועוד.

❧ הערה 164 ❧

וראה תרס"ח ע' קפא-ב: "...ולפי"ז י"ל דשייך ש' הוי' גם למעלה מבחי' עלות הרצון, והיינו גם בבחי' הפנימיות דאוא"ס מה שאינו שייך לעולמות כו' שנת"ל. דהנה ידוע דבחי' עלות הרצון ובחי' אוא"ס שלמעלה מעלות הרצון (שזהו בבחי' שאינו שייכות אל העולמות כו') הן שרש ומקור ב' הבחי' דממכ"ע וסוכ"ע. . ולפי משנת"ל הרי ב' הבחי' נכללי' בש' הוי', דבחי' י"ה הוא בחי' סוכ"ע ו"ה בחי' ממכ"ע. . או י"ל שהן ב' שמות הוי', וכמו ש' הוי' דלתתא וש' הוי' דלעילא כו', וא"כ שייך ענין ש' הוי' ג"כ בבחי' פנימיות אוא"ס שלפני הצמצום כו', ונק' שם העצם שזהו בחי' גילוי העצם דעצמות א"ס כו', וכמ"ש בכ"ד באורך. וכ"ז הוא מה שש' הוי' נק' שמו הגדול, שהוא בחי' גילוי אור אלא שזהו גם בבחי' האור והגילוי לעצמו כבי' שלמע' מבחי' שייכות אל העולמות כו'... ע"ש.

הוי' לי בעוזרי תשי"ז (30: 33): "...אז זאל זיין דער הוי' לי בעוזרי, אז מזאל זיי ארויסנעמען העכער פון סדר השתלשלות, וואס דאס איז דאך דער ענין פון שם הוי' – אז ער איז טאקע מהוה, אבער דערנאך איז אין דערויף פועלט ער דער הי' הוה ויהי' כאחד, אז למעלה מהמקום וזמן איז דאס אין מקום וזמן, וואס דאס איז דאך דער פלא

בלתי נגזר אלא זה, והוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א, אשר הוא שם המפורש גמור, לא תחשוב זולת זה. . ואינו נקרא שם המפורש כלל זולת זה השם בן ארבע אותיות הנכתב אשר לא יקרא כפי אותיותיו. . הנה כבר התבאר לך כי שם המפורש היא זה שם בן ארבע אותיות, ושהוא לבדו הוא המורה על העצם מבלתי שתוף עניין אחר, ולזה אמרו עליו שמי המיוחד לי... ע"ש. שם סוף פס"ג: "...ואין שם לו יתעלה בלתי נגזר זולתי שם בן ארבע אותיות, והוא השם המפורש, להיותו בלתי מורה על תאר, אבל על מציאותו לבד לא דבר אחר, ובכלל המציאות המוחלט שיהיה תמיד, רוצה לומר מחוייב המציאות... ע"ש.

ראב"ע שמות ג, טו²⁴⁵: "ויאמר עוד. שם אחר²⁴⁶, והוא מטעם הראשון²⁴⁷, רק האחד על לשון המדבר, וזה לשון יחיד שאינו מדבר, ומגזרת יִהְיֶה. ואלה השלשה שמות הם שמות העצם. ועתה אפרש לך מה טעם שם העצם, וטעם אלה האותיות, וקצת סוד השם הנכבד, ולמה אינו נקרא ככתבו. . דע כי שם העצם הוא המושם לאות ולסימן לקוראו ולשומעו מקום עצם הנקרא, ובארבעה דברים יבדל שם העצם משם התואר. . והנה ככה מלת אהיִה, גם השם הנכבד מד' אותיות, כי שניהם שמות העצם. . בעבור שהשם שוכן עד עומד לבדו ובו הכל עומד, על כן פעם הוא זה השם כמו תאר. . כי אלו הארבע אותיות²⁴⁸ הם אותיות המשך, על כן היו השמות נכבדים שהם שמות העצם מאלה האותיות... ע"ש. וארא ו, ג: "...והשם הנכבד פעם שם עצם ופעם שם תואר כאשר פירשתי. והנה מצאנו כתוב באברהם אני ד' אשר הוצאתיך מאור כשדים. . ואין ספק כי האבות ידעו זה השם, שהוא שם העצם, רק זה השם הוא התואר

❧ שו"י הגליון ❧

(245) בפירוש השמות אהי' והוי' שנזכרו שם, יד-טו: "ויאמר אלקים אל משה אהי' אשר אהי', ויאמר כה תאמר לבני ישראל, אהי' שלחני אליכם. ויאמר עוד אלקים אל משה, כה תאמר אל בני ישראל הוי' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם, זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר".

(246) שם הוי'.

(247) שם אהי'.

(248) אותיות א' ה' ו' י'.

הצמצום, וואס בפללות איז דאס דער מלכות דאין סוף און תפארת דאין סוף, תפארת הנעלם, וואס דאס איז אין עצמות ומהות. און וויבאלד אז מ'זאגט אז אין שם הוי' איז אויכעט דא לפני הצמצום, לפני עלות הרצון אויכעט, איז דאך דארט איז אין שם הוי' אויכעט דא א י"ה און ו"ה . . וואס דערפאר קען מען זאגן אויף דעם שם הוי' אז דאס איז שמו קדמון כקדמותו, ווארום וויבאלד אז דאס איז לפני הצמצום, און אפילו לפני עלות הרצון, איז אע"פ וואס אין דערויף איז שוין דא אותיות, וואס דערפאר קען מען דאך ניט זאגן אז דאס האט א תפיסת מקום לגבי עצמות ומהות . . אז אע"פ וואס דארט איז דא דער ענין פון שם הוי' – ניט נאר דער י"ה פון שם הוי' נאר אויך דער ו"ה פון שם הוי' – אט דאס איז אבער וואס דאס איז א שרש אויף התהוות, אפילו א שרש ומקור אין אן אופן היותר דק, היותר עליון, איז דאס שלא בערך צו עצמות ומהות אין וואס דאס איז נכלל, אבער אעפ"כ איז דאס דארטן דא, וואס דערפאר זאגט מען אויף דערויף אז דאס איז שמו קדמון כקדמותו.

און אט דאס איז וואס דאס איז דער עיקר, דער פנימיות הדבר וואס מ'זאגט אויכעט אויף הוי' לי בעוזרי, אז אין דערויף איז דא דער חיבור פון שני הפכים: אז זאל זיין דער בעוזרי – איז דאך דער ענין פון די בירורים וואס מברר דא למטה. און אין וואס פאר אן אופן דארף זיין דער בירור? האט מען דאך גערעדט אין די פריערדיקע מאמרים, אז דארף זיין דוקא אין אן אופן אז מ'זאל זיי מברר זיין ומזכך זיין ומעלה זיין, ביז וואנעט דער ניצוצים²⁵⁰ פון דא למטה זאל עם נכלל ווערן ביז אין עצמות ומהות. וואס לכאורה איז דאך דאס שני הפכים שלא בערך? וואס אויף דערויף זאגט מען, אז ס'דארף זיין אין דערויף דער הוי' לי, די המשכה פון הוי' אין די ניצוצות, וואס דעמאלט קען זיין דער בירור אין דעם אופן – פון דעם אופן פון שני הפכים. פארוואס איז דאס? דערפאר וואס שם הוי' איז דאס ניט נאר דער ענין פון הוי' דלתתא, וואס מצד דערויף

היותר גדול, דער ענין הנסים, וואס אין טבע גופא זעט מען נסים גלויים, און דער טבע בלייבט במציאותו, וואס דאס איז דאך מצד שם הוי', וואס ער איז אי דער מהוה, אי ער איז הי' הוה ויהי' כאחד. פארוואס קען זיין דער חיבור פון שני הפכים? דערפאר וואס דאס איז דער ענין פון שם העצם, וואס דאס איז העכער אי פון טבע, אי פון למעלה פון הטבע – פון די שני הפכים ביחד, דערפאר איז ער א נמנע הנמצאות, ומצד דערויף קען ער דערנאך מחבר זיין די שני הפכים ביחד, אז זאל זיין על דרך ווי ס'געווען אין בית המקדש – אין קדשי קדשים איז דאך געווען דער מקום ארון אינו מן המדה, אז מקום ולמעלה מן המקום איז געווען בפת אחת ביחד . . דער ענין פון הוי' לי בעוזרי, אז אין די עוזרי, אין די ניצוצים וואס ער האט מברר געווען, ווערט נמשך דער הוי' – אין די התהוות איז דא דער הי' הוה ויהי' כאחד, מצד דערויף וואס דאס נעמט זיך פון הוי' וואס אין לו פירוש וביאור²⁴⁹...".

ברוך הגומל תשי"ז (10:20): "...די טיפערע, אנדערע מקובלים, רוב מקובלים, ון-אזוי איז אויכעט די מסקנא פון תורת החסידות, אז שם הוי' קען מען זאגן אויכעט נאך העכער – פון עליית הרצון אויכעט, וואס דערפאר קען מען זאגן אויף שם הוי' אז דאס איז שמו קדמון כקדמותו . . וואס מצד אט דער שיטה זאגט מען, אז דער שם הוי' איז שייכות זאגן אפילו קודם עליית הרצון אויכעט, וואס רצון איז דאס שוין אויכעט א ענין פון גילוי אור, אפילו עליית הרצון ווי לפני הצמצום – זאגט מען אז דער שם הוי' איז דא קודם עליית הרצון אויכעט. וואס דאס איז דאך אויכעט וואס אין שם הוי' איז דאך דא דער י"ה און ו"ה. וואס אזוי ווי דא למטה אין שם הוי' דלתתא איז דאך ו"ה דער ענין פון ממלא כל עלמין – הנגלות לנו ולבנינו, י"ה איז דאך דער ענין פון סובב כל עלמין – הנסתרות להוי' אלקיננו, איז אזוי איז אויכעט אין שם הוי' דלעילא, איז דאך דאס ווי דער שרש פון ממלא כל עלמין און סובב כל עלמין ווי דאס איז לפני

(250) קשה להבחין אם נאמר "ניצוצים" (כבפנים) או "ניצוץ".

(249) ראה תרצ"ג (מהרמ"ק) שבמילואים להערה 160. אג"ק שבשוה"ג 362.

במעלה יתירה, לכך קוראים בשם ה'".

וראה גם אג"ק ח"כ ע' קעא (יו"ד אדר תשכ"א): "...דמגילה נקראת*..." , ובהערת רבינו שם: "את"ל הרי בכלל נקודה הפנימית דעבודת האדם היא – שיהי' כמו שאני נכתב – אני נקרא (בהתגלות), וביחוד בשמות, שיהי' בהתגלות לא רק אד' – דאדון אתה לכל בריותיך, אלא שידעו ג"כ שהוא המהווה ה' הוה ויהי' כאחד, וככל החילוק דשם הוי' לשם אדני' ואלקים. ומצו"פ העתק מכתב שגם בו בנקודה האמורה²⁵¹, ובטח יעניין לכ"י."

שם ע' קס (ראש חדש אדר תשכ"א) [ועד"ז שם ע' קעב (י"א אדר תשכ"א)]: "...מג[י]לה נקראת בי"א כו' בט"ו, וידוע שרומז בזה לשם הוי' שסיומו י[י]א [ו' ה'] והתחלתו ט[ט]ו [י' ה'] , וסכום הכולל של כל ימי קריאת המגלה, י"א עד ט"ו, הוא ס"ה כמספר שם אדני', שם הוי' כמו שהוא נקרא²⁵² כשנתעלם, ז. א. כשאלקות מסתתר בלבושי עולם, ומודגש זה ביותר במג[י]לה – שלא נזכר בה השם כי אם רמוז בר"ת וסופי תיבות. ולכן נצטוינו שתהי' המג[י]לה נקראת²⁵³ ופרסומי ניסא [דוקא]..."

שוליי הגליון

251) וכנראה הכוונה למכתב ר"ח אדר תשכ"א דלקמן בפנים.

252) ובהערת רבינו שם: "נקרא כשנתעלם: פסחים נ, סע"א."

253) ובהערת רבינו שם: "נקראת ופרסומי ניסא: להעיר מצפנת פענח (להגאון הרגזובי) על הרמב"ם הל' מגלה פ"א ה"ג. וז"ל הצ"פ שם: "מצוה לקרות את כו'. הנה דין של מגילה נ"ל דיש בה ב' מצות, א' הקריאה גופא שזה תיקון, והב' משום פרסום הנס, וזה מבואר במגילה ד' י"ח ע"א וברכות ד' י"ד ע"א. והנה הך מצוה של פרסום הוא ברבים ואם קרא ביחיד אף דיצא ידי מצוה לדידן, מ"מ י"ל דלמצות פרסומי ניסא צריך עוד הפעם לקרותה ברבים, ודי בזה אף בקטן, וזהו מה דאמרין בירושלמי פ"ב ובתוספתא דמכאן ואילך נהגו לקרותה ברבים אף קטנים, ר"ל לפרסום. והנה גבי יום הכניסה הקריאה לא הוה רק משום פרסום ולא משום מצות קריאה, כי אז אין שייך מצוה, והנה בלילה ליכא פרסום, עיין ברכות ד' נ"ד ע"ש ברא"ש, והנה לפי"ז בלילה לא הוה מצוה ביום הכניסה רק ביום, וגם צריך רק עשרה, וכן מבואר להדיא בגמ', וא"כ לפי"ז ביום יש מצוה חדשה והיינו פרסום, ולכך ס"ל

נעמט זיך דער אני הוי' לא שנית, און די הבטחה כפשוטה, ס'אויך ניט ווי דער הוי' דלעילא, ווי דאס איז הוי' ווי לפני הצמצום, אבער דאס איז מער ניט ווי ממלא כל עלמין, וואס דארט איז דא דער ציור פון ד' אותיות – דאס איז נאך העכער, אפילו לפני עליית הרצון. וואס אויף דערויף זאגט ער דאך דער לשון אין גנת אגוז, אז דאס איז די שם הוי' וואס אין בו צורת אותיות, נאר וואס דען, דאס איז די הוי' מוחלטת – וואס דאס איז דער ענין וואס ער איז דער מחוייב המציאות, און די הוי' הקדומה און הוי' המוחלטת, ווייל מציאותו מעצמותו, וואס אין לו סיבה ועילה שקדמה לו ח"ו..."

הערה 166

וראה תקס"ה ח"ב ע' תשנד [אוה"ת פינחס (ח"ד) ס"ע א'צ"ה]: "...וזהו ע"י הקריאה בתורה דוקא, כי הנה הקורא בתורה היינו שקורא וממשיך שרש התורה שתצא ממקורה וחוצבה מבחי' ההעלם דכת"ר שהיתה שם בהעלם, וכמ"ש והחכמה מאין תמצא כו', כמו הקורא בפ' ואתחנן בחומש קורא וממשיך שרש של החכמה הזאת שמלוכש בצירופי אותיות דפ' זו שתצא מן ההעלם לגילוי כו', וכמ"ש קורא הדורות מראש..." ע"ש.

חדא"ג מהר"ל לקידושין עא, א: "לא כשאני נכתב וכו'. דע כי הכתיבה הוא מורה על עצמו יתברך כמו שהוא, אבל הקריאה הוא על מה שהוא אצל הנמצא, לכך השם נכתב בשם בן ד' אותיות ונקרא בשם בן ד', והוא הוראה כי הנמצא הגשמי אינו דבק בשם העצמי אשר לו יתברך. ואם היה השם נכתב ונקרא בשם בן ד', היה הוראה כי הש"י היה דבק בשלימות עם הנמצאים אשר הם נמצאים גשמיים, עכשיו שהוא נכתב בשם הויה ונקרא בשם אד' הקריאה מורה על הנגלה כאשר הוא אל הנמצא, אבל שם בן ד' שהוא העצם הוא נבדל מן האדם הגשמי, לכן שם הקריאה הוא שם אדנות המצטרף אל הבריות והוא אדון להם. אבל לעולם הבא לא יהיה הש"י נבדל מן העולם כמו עולם הזה שהוא עולם גשמי, ולכך אז יהיה נקרא בשם בן ד'. ואף במקדש שהוא קדוש נבדל מן הגשמי [היו קוראים השם ככתבו, כי במקדש היה הדביקות

לעמוד על נפשו נגד כל דבר המונע אותו, שלא ימשך אחר פיתוי היצה"ר, ולדחותו ולבטלו, ולא יעבור ח"ו אפי' על איסור קל של ד"ס כו'..."

תרס"ח ס"ע כז [תרפ"ז ע' לג]: "...ענין הניצוח הוא לנצח א"ע נגד דברים המונעים... ה"ה מנצח א"ע נגד כל דבר המונע..."

תרפ"ג ר"ע קנ: "...דיש כח בנפש לעמוד חזק נגד כל דבר המונע ומעכב, וכמארז"ל ישראל עזי שבאומות, ישראל הוא הנה"א בחי' ישראל, הרי יש בו כח לעמוד נגד כל המדות רעות, והוא כח הנצחון שבנפש וכח המס"נ על קדושת שמו ית' ועל לימוד התורה..."

תרפ"ט ר"ע 225: "...ונצח שבחסד הוא התוקף עוז לעמוד נגד כל דבר שמונע ומעכב אותו מלהתקרב אל ד' בעבודה בבירור וזיכון המדות, בין שיהי' המונע מבפנים כו' ובין מבחוץ הנה יעמוד חזק בכח הנצחון שבנפשו להתגבר עליהם מפני עוצם אהבתו לה'..."

הערה 185

וראה כי תצא תרמ"ו (ע' כח) 258: "...וכל שהמלך מצ"ע רם ומנושא יותר, יותר יוגדל אצלו הנצחון. ונמצא מזה מובן ב' דברים, א' שמדת הנצחון שייך דוקא באדם גדול שמרומם ומנושא מצ"ע דוקא, ועוד מובן מהנ"ל שהנצחון נוגע בפנימיות נקודת נפשו למעלה מכל הרצונות והתענוגים..."

תו"ח בא קפח, סע"ב ואילך [צט, ד]: "...אנו רואים במהות טבע מדה זאת דהתנשאות באדם התחתון שהיא גדולה וחזקה בתוס' אור גדול ורב בנפש יותר מכל המדות שלה כמדת החס"ד שנק' גדולה כו', להיות שיש במדת התנשאות זו תענוג גדול ואור וחיות בתוס' גדול בעילוי רב לנפש האדם כשיש לו ממשלה והתנשאות גדולה או קטנה על זולתו באיזה התמנות ממשלה, או כשינשא[ן]הו בכבוד גדול שירוממו נפשו מאד

קונטרס ענינה של תורת החסידות ס"ד: "...בביאת המשיח... בחי' האלקות שלמעלה מהטבע יהי' אז בגילוי (שלכן יהיו קוראין [ובהערת רבינו שם: "וכפשוטו²⁵⁴ (וראה ג"כ אגה"ק סי"ט (קכח, א) 255. לקו"ת ויקרא (ו, ד) 256. שה"ש (לא, ג) 257) שקרי הו"ע גילוי וכתוב – העלם.] את השם ככתבו, כי בכל העולם כולו יהי' גילוי בחי' שם הוי' – הי' הוה ויהי' כאחד – שלמעלה מזמן ומקום, בדוגמת הגילוי שהי' בביהמ"ק)".

הערה 184

וראה תרמ"ד ע' קס: "...ענין בחי' הנצח הוא לעמוד על נפשו... העצה הוא במדת הנצוח שהו"ע העקשות... יתעקש ויעשה הסכם חזק בנפשו לנצח את היצה"ר ולהתגבר עליו בסו"מ,

שולח הגליון

דצריך לברך שהחינו דלא כשיטת רבינו, אך כל זה קודם שבטלה מג"ת, אבל לאחר שבטלה מג"ת, עיין ר"ה ד' י"ט, רק גבי חנוכה ופורים לא בטלה, דהיינו המצוה אבל הפרסום י"ל דבטלה, וא"כ שוב א"צ לברך שהחינו ביום, וגם עכשיו לכו"ע ליכא יום הכניסה, עיין ד' ב' ע"ב דהוה מחלוקת בזה, וכאן בהל' ט', וגם גבי חנוכה ג"כ יש בנרות ב' מצות, אחד המצוה והב' משום פרסומי ניסא... ועכשיו ליכא רק המצוה בלבד, וכן נ"מ גבי מגילה גבי הך דקיי"ל דכותבין אותה בכל לשון, וכן בהך דשם ד' י"ח ע"ב גבי השמיט בה הסופר, זהו ג"כ רק משום טעם דפרסומי ניסא..."

(254) בחלק ממהדורות החדשות נשמט הוא"ו ונדפס: כפשוטו.

(255) וז"ל: "...מלובש בתוכם בחינת חכמת אלהות שלמעלה מהשכל וההבנה, כנראה בחוש מענין הקרי והכתיב, כי הקרי הוא לפי ההבנה הנגלית לנו, והכתיב הוא למעלה מהשכל וההבנה, שתיבה זו ככתיבתה אין לה לבוש בבחינת ההבנה, ובקריאתה כפה יש לה לבוש..."

(256) וז"ל: "...יש להקדים מ"ש באו"ת פ' קרח [בהוצאת קה"ת סק"מ מו, ג – מז, ג (ע' קפו-ט), בשינויים אחדים] בשם הה"מ נ"ע וז"ל והנה נאמר באהרן ברית מלח עולם הוא, הוא כתיב והקרי היא... והנה הכתיב ברית מלח עולם הוא, והקרי היא, כי למעלה הוא בהעלם גדול לכך כתיב הוא לשון נסתר, אבל למטה כאשר בא תוך הקרי שהוא הדבור ושם הוא התגלות, לכן נק' היא עכ"ל..."

(257) וז"ל: "לבכתיב באחת מעיניך. באחד כתיב... וזהו ענין באחד ובאחת, יחו"ע היא בחי' באחד כתיב עולם המחשבה שהיא עלמא דאתכסיא, ויחו"ת באחת קרי עולם הדבור עלמא דאתגליא..."

דכללות העם, וזה נעשה ע"י הרצון למלוכה, דבהמלך עצמו אינו דומה קודם שמלך לאח"כ כשנעשה מלך, שאז הכחות מתגדלים ומתרוממים אצלו, והיינו מצד גילוי הרצון למלוכה. והענין הוא, כידוע דכח המלוכה הוא למעלה הרבה מכל כחות הנפש, ונטוע ומושרש בעצם הנפש למעלה יותר מכל הכחות כו' כמ"ש במ"א, ולזאת בהתגלות הארה מכח המלוכה מתרוממים כל הכחות כו'....".

עת"ר ע' קלא [קפ]: "...אך יש עוד אופן ידיעה והוא הנק' ידיעת עצמו, והר"ע ידיעת עצם הכח וכמו²⁶⁰ שהוא למעלה גם מבחי' מקור לגילוי, וכמו שאנו יודעים באחד שהוא חכם גדול בעצם כח חכמתו שביכולתו לבוא על כל ענין ולהשכיל ולהתחכם בו, דגם קודם שבא הענין לפנינו אנו יודעים דכאשר יבוא לפניו ידע אותו, וכן החכם גופא יודע בעצמו עצם כח חכמתו, דכאשר בא לפניו איזה ענין עמוק ביותר אינו מתפעל ואינו מתרגש כלל מפני שיודע בעצמו שיבוא על הענין, הגם שלע"ע אינו יודע כלל, והיינו מצד הרגש הכח העצמי שלו שביכולתו לבוא ע"ז כו', שזהו הידיעה וההרגש בעצם מהות כח החכ' שלמעלה מבחי' מקור לשכל גלוי כו' וכמ"ש במ"א. וכשם שיש ידיעת עצמו בהכחות כמו"כ יש ענין ידיעת עצמו גם בכללות הנפש, שיודע עצם מהות נפשו שיש ביכולתו לפעול דבר (בל"א ד[ור]ך טאן אַ ענין) מצד כח עצם נפשו, שממילא פועלים הכחות לפי אופן העצם, וגם קודם שניגש אל הענין ואינו יודע את פרטיו כלל (וממילא הרי אין בו השערה כלל בכחות הגלויים בפעולת הענין שיהי' בזה איזה הכנה בהכחות הגלויים איך ומה לפעול כו'), ה"ה יודע שיפעול בו ויביא הענין לתכליתו בעזרתו ית', מפני שיודע עצם נפשו שביכולתו לפעול דבר כו' . . (וכמו המלך בתכלית רוממות נפשו ה"ה יודע ומרגיש את עצם מהות נפשו וכחו ויכולתו כו'), דידיעה והרגש זה הוא בעצם המהות ממש שלמעלה מכל גילוי לגמרי, ועי"ז דוקא באים הגילויים ביותר, דידיעה זאת מה שיודע העצם היא הגורמת

בזה עד שיהי' לו מזה חיות ותענוג מופלג בעצם נפשו יותר מכל תענוגי עוה"ז הגשמי' כאכילה ושתייה ומעדנים רבים, וגם יותר מחמדת ותענוג הממון, וכל הון ויקר כלא חשיב נגד הכבוד וגדולה בהתנשאות, כמו בכבוד וגדולת השרים והמלכים שיפזרו כל הון וילחמו לנגד אויבם בהפקירות רק שיוגדל יותר כבוד ממשלתם בהתנשאות . . וכמ"ש ברמב"ם שהתענוג הגדול בגדולה והתנשאות שנק' כבוד הוא רוחני ברוחניות עצמות הנפש ומושלל מכל תאוה גופניות . . וגם מקיבוץ הון ולבושים ובתים ופרדסים כו' . . להיות שההתנשאו' והרוממות על הכל בחי' מקיף הוא לנר"נ שבאדם, ע"כ למעלה הוא גם מעונג שבחכ' ומדות באה"ר בתענוגי', ולמעלה גם מהעונג שבכל רצון, אלא הוא עונג הפשוט ועצמי שבעצם הנפש ממש, וע"כ פיקוח ותענוג גדול הוא לעצם נפש[ן] יותר מכל חיי תענוג[ין] זולתו כו' . . ששרש מדה זאת מגעת [בתענוג העצמי ברוממות עצמות הנפש (וע"כ אנו רואים [ש]בעת גדולתו ורוממותו יהפך לבכור להפוך מדות הטבעיות מן הקצה כו' כמו לעשות טוב לשונאו וכה"ג)...", ועד"ז תרמ"ז ע' קכז-ח.

פלח הרמון בא ע' עז: "...ויש עוד בחי' שם המלך, שגם הוא בחי' גילוי ההעלם, אך הוא עצמות הגילוי דעצמות הנפש שלמעלה מעשר כחות אפי' הקבועים ונטועים בעצם הנפש, שכה זה נגלה במלך מצד הרוממות שמרוממים ומנשאים אותו כו'....".

תרנ"ט ע' י [יד]²⁵⁹: "...מכתירים אותו בכתר מל', דהיינו שאז נמשך לו הרצון למלוכה, ומהמשכה זאת באה כל גדלות המלך, מה שהוא מושל ושולט על עם ומדינה ומשתרר עליהם, ה"ז מצד הרצון למלוכה כו'. וכמו"כ הגדלות הוא בכל הכחות שלו שכולם מתגדלים ומתרוממים בהיותו מלך, וכידוע דהמלך הרי רצונו ושכלו ומדותיו הם למעלה בערך מביתר העם, וכמ"ש משכמו ולמעלה גבוה מכל עם, דשכם כתפינ', שהוא בחי' מדות חו"ג, הם למע' מהמוחין

בקטן יכול להיות הנצחון יותר מבגדול, והוא להיות שאינו ע"פ השכל ע"כ אין בזה כ"כ ענין קטנות וגדלות, וכן בהודאה הרי א"ז ע"פ השכל רק שמודה שהוא כן, ע"כ אין בזה קטנות וגדלות... — אבל אין בזה סתירה להמבואר כאן במאמר דידן (ע"פ תש"י ועוד הנ"ל), כי בפשטות הכוונה בתש"ב הנ"ל היא לקטן וגדול בשנים, ואילו במאמר דידן הכוונה לקטן וגדול במעלה או במשרה, ויכול להיות קטן בשנים שהוא גדול יותר במעלה מהגדול בשנים, וכן יכול להיות גדול בשנים שהוא קטן במעלה ובמשרה.

וע"ד מה שסיפר רבינו בשמחת ביה"ש תשט"ז (שיחה ו — 3:05): "...דער שווער אמאל דערציילט וועגן זיין פאטער, וועגן דעם רבי'ן נ"ע, אז ער <איז געווארן... האט אנגעהויבן — איבערגענומען דער נשיאות איז ער נאך געווען א יונגער, איז געווען עפעס פון די עלטערע וואס האבן עפעס אמאל געזאגט א ווארט אין דעם, האט מען זיי אויף דערויף געענטפערט, אז אן אלטער סאלדאט בלייבט אלעמאל א סאלדאט, און א יונגער גענעראל קען אויסוואקסן און ווערן דער עומד בראש פון דער גאנצער מדינה...".

התגלות הכחות ביותר כו', דמי שאין לו דעת והרגש זה לא ערב לכו לגשת אל הענין ואין בו תוקף לזה, וממילא אין לו דבר בזה בכחות הגלויים כו', והידיעה וההרגש הנ"ל הוא הגורם ומביא התגלות הכחות שבהם וע"י פועל ועושה הענין כו', וכחלל שנת"ל דכל שמגיע יותר אל העומק והפנימיות ה"ה בא יותר בגילוי למטה מטה, דהכל א' הוא כו'...".

קונטרסים ח"א קלח, א-ב [תרצ"א ע' מג-ד]:
 "...דהנה מלך הו"ע הרוממות והתנשאות שבזה הרי מובדל המלך מכל אדם שהוא ברוממות והתנשאות עצמי, דההתנשאות באה מן ההעלם אל הגילוי ע"י הכתר מל'. . . והיינו דההכתרה קורא וממשיך מן מדת ההתנשאות העצמי להיות בא בגילוי הרוממות, דע"י רוממות זו הוא המלוכה והממשלה על העם. . . במלך הרי כל הכחות במוחין ומדות גם כחות הגלויים הנה התגלותם הוא ע"י מדת המל' שהוא כח ההתנשאות, דאז הרי ענינים אלו דצער וענג המה עצמיים. . . דכל כחות המלך גם בגילוי היינו במוחין ומדות הנה התגלותם הוא ע"י מדת הרוממות... ע"ש.

❧ הערה 192 ❧

וראה קונטרסים ח"ג ע' קמא [תרפ"ד ע' רנט]:
 "...דמי שהוא ראוי להיות מלך הוא איש מרום בעצם, וכידוע ענין משכמו ומעלה גבוה מכל העם, דשכם הוא הדעת שבין הכתפין, והם המוחין השייכים אל המדות, דמוחין ומדות הם שני ציורי קומה שלמים, דכל א' מהם הוא ציור שלם, דמדות שבמוחין הם משלימים את ציור המוחין, ומוחין שבמדות משלימים את ציור המדות, וזהו משכמו ומעלה גבוה מכל העם, דמעלת המלך הוא מה שהמוחין שלו השייכים למדות הוא למעלה מבחי' ראש ומוחין דכללות העם כו'...".

תרנ"ז ע' קפג [ועד"ז תרנ"א ר"ע י'²⁶¹]:
 "...נתבאר לעיל דעיקר ענין המלוכה הוא

❧ הערה 186 ❧

וראה תרכ"ו ע' רפו (תרכ"ט ע' נו [סד]):
 "...אדם גדול כמו המלך הנה הנצחון אצלו חזק מאד...". סה"מ ליקוט ח"ב ע' קלה-ו [תרס"ד (מהדו"ח) ס"ע רכז] [הנחת אדהר"י(צ)]: "...וכמו שנראה במוחש שמי שהוא גדול מחבירו הרי אצלו הנצחון בחזק יותר, וכמו המלך הרי מדת הנצחון שלו חזק ביותר, להיותו בעצם ברום המעלה יותר משאר בני"א, לכן הנצחון אצלו חזק יותר...".

ולהעיר מתש"ב ע' 127 [ועד"ז עטר"ת ע' תפן]: "...והמדות הן צומח שצומחות מקטנות לגדלות, דבתחלה המדה היא בקטנות ומתגדלת אח"כ, וכמו האהבה בתחלה היא בבחי' קטנות וכשמתבונן יותר בשכלו נעשה הגדלת האהבה, והעיקר הוא [ו"ל שזהו] בעיקרי המדות אהבה ויראה ורחמים שהן צומח, אבל נו"ה הן בקירוב לדומם, וכמו בנצח אין בזה קטנות וגדלות, דמי שהוא במדת הנצח ה"ה תמיד בשוה, ואדרבא

לברו כו', וזהו ההפרש בין גדול לגדולה, דגדולה הוא התפשטות גדולתו על המדינה ברוב עם כו', וגדול הוא עצם הגדלות והרוממות שלו כו'...".

סה"מ תרס"ו ע' קג-ה (הנחה): "...באמת הנה רוממות המלך שמצ"ע כשהוא יושב בהיכלו הוא למעלה הרבה יותר מהתפשטות המלך מה שמתפשט על עם ומדינה, דהתפשטות שלו על עם ומדינה אינה בערך לגבי רוממות המלך שמצ"ע כשהוא יושב בהיכלו, דהרי עצם המלך הוא מהות מופלא ונבדל, וכמ"ש גבי שאול משכמו ולמעלה גבוה מכל העם, דשכם הוא דעת שבין כתפין שהוא בחי' מוחין השייכים למדות שהם בכלל מדות, ושכם זה הי' למעלה מראש ומוחין דכללות העם, ומכש"כ המוחין שלו, ומכש"כ הרצון שלו (שעיקר המלוכה הוא הרצון) שהוא למעלה מהעם שלא בערך. והנה מה שמתפשט בגילוי על עם ומדינה הוא לפ"ע העם, וכמו"כ כשיושב בהיכלו ומעיין ומפקח על עניני המדינה הוא ג"כ לפ"ע העם, ואין זה בערך לגבי רוממות המלך שמצ"ע כשיושב סגור בחדרי היכלו ואינו מעיין ומפקח על עניני המדינה, ואף שאין זה עדיין הרוממות שמצד עצם מהותו כו', כ"א הרוממות של המלוכה (וואס מלוכה גיט אַ הייב אין נפש), אבל אין זה בערך לגבי התפשטות מלכותו על עם ומדינה, אמנם מ"מ הרי זה שייך להתפשטות מלכותו, דלפי אופן רוממות המלך שמצ"ע לפי אופן כזה הוא התפשטות מלכותו על עם ומדינה, דכשם שלפי אופן התפשטות מלכותו על עם ומדינה לפי אופן כזה הוא רוממות המלך שמצ"ע, דהרי אינו דומה רוממות המלך שמתפשט על מיעוט עם ומדינה קטנה לרוממות המלך שמתפשט על ריבוי עם ומדינה גדולה, והיינו מה שמלוכה פועל הרוממות בנפש (וואס מלוכה גיט אַ הייב אין נפש), והוא הנק' כתר מל', כמו"כ הוא להיפך דלפי אופן רוממות המלך מצ"ע כן הוא התפשטות מלכותו על עם ומדינה. . שלפי אופן רוממות המלך מצ"ע לפי אופן כזה הוא התפשטות מלכותו על עם ומדינה, דכלל ופרט הם שייכים זל"ז, שלפי אופן הכלל כן הוא התגלות הפרטים כו'. . ונמצא שיש בזה ג' מדרי', הא' הוא מה שמתפשט בגילוי על עם ומדינה, והב' הוא ההתעוררות הרצון על ענין

הרוממות וההתנשאות כו', אמנם זה מובן דמה שמתרומם ומתנשא על עם ומדינה אין זה בערך לגבי רוממות עצמותו מצ"ע שאינו בערך העם כלל, כי ידוע שהמלך בעצם מהותו הוא מופלא ומרומם מן העם לגמרי, וכמ"ש גבי שאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם, וידוע דשכם הוא בחי' דעת שבין הכתפין, והיינו בחי' הדעת שנחלק לחו"ג שהן בחי' מוחין שבמדות, והמוחין שבמדות בכלל מדות נחשבות כמ"ש בתו"א בהביאור דלכן אמור, וא"כ הרי המדות שלו גבוהים מהמוחין של כללות העם, ומכל שכן המוחין שלו, ומכל שכן הכחות הנעלמים שלו שהם למעלה מעלה מן העם שלא בערך כו', וענין המלוכה מה שמושל ומתנשא על העם הרי זה לפי ערך העם, דהגם שמתנשא עליהם, מכל מקום הרי זה לפי ערכם שמכל מקום נקרא שמו עליהם כו', ומאחר שכללות העם אינו בערך המלך כלל, א"כ מובן שגם מה שמתנשא עליהם גם כן אינו בערך עצמותו כ"א הוא ירידה והשפלה לגבי', וצריך לצמצם את עצמו היינו רוממות עצמותו כמו שהוא מצד עצמו ולהיות בבחי' רוממות והתנשאות על עם כו'... ע"ש.

הערה 194

וראה תרס"ד ע' ריח-ט [סח-ט]: "...ובמלך זהו העילוי שלו מה שהוא מרומם ומנושא, שהעיקר הוא כח ההתנשאות ורוממות שבו כו', והיינו לפי שבעצם הוא מובדל מכל אדם מצד עצם נפשו שהוא למעלה מכל אדם בהבדלה שאינו בערך כו', וכמ"ש במ"א דמלך הוא נשמה כללית שכוללת כל עמו ולכן הוא מופלא ומובדל מהם כו', ומצד הפלאת נפשו בעצם, משו"ז הוא נעלה מהם גם בהכחות הגלויים שלו בשכל ומדות ג"כ בעילוי שלא בהדרגה, וכמ"ש משכמו ולמעלה גבוה מכל עם, שזהו בחי' מוחין שבמדות כמ"ש במ"א, שזה שגבוה מכל עם שלא בהדרגה זהו מצד הפלאת נפשו בעצם, והעיקר במלך הוא הפלאת נפשו שזה מתגלה בהרוממות שבו שהוא מרומם ומובדל בעצם כו', וכל התפשטות גדולתו ברוב עם ומדינה אין לזה ערך לגבי עצם הגדולה שלו כשיושב בהיכלו בלא עם ומדינה שהוא בבחי' רוממות עצמותו ממש, וכל מה שמתפשט גדולתו ברוב עם ומדינה אינו רק חלק קטן וכהתפשטות אור לבד מעצם רוממותו כמו שהוא

אפילו זיין שכם איז אויכעט גרעסער פון די הבנה והשגה פון דעם ראש של כל העם, עאכו"כ דער שכל זיינער וואס ס'העכער פון זיין שכם, איז דאך דאס שלא בערך לגבי השכל של כל העם...²⁶².

יו"ד שבט תשכ"ו (שיחה ג – 14:40):
 "...בשעת ס'קומט צו המלכת מלך, נעמט מען ניט א מלך דערפאר וואס ער האט מערער מעלות ווי – בערך העם, נאר ס'דארף זיין משכמו ומעלה גבוה מכל העם...".

ד"ה תקעו תשמ"ג (10:45) שמשמע (שיתכן) ששכמו וראשו הם שלא בערך: "...ווי גערעדט בארוכה בכמה מקומות, אז ס'ניט שייכות דער ענין המלוכה אויף א זאך וואס האט אינגאנצן קיין ערך ניט צו עס, ס'ניט שייכות זאגן קיין מלך אויף בעלי חיים. ס'דארף זיין א מלך – טאקע אויף עץ, עומם, מלשון גחלים עוממות, אבער דאס איז גחלים עוממות, און דאס איז אן עץ וואס דאס האט עפעס א שייכות צו דעם מלך. אמת טאקע משכמו ומעלה גבוה, עאכו"כ ראשו, ער האט אבער אן ערך, עכ"פ למטה מזה, וואס דאס גיט עס אויכעט די מעגלעכקייט אז בשעת ער איז דארט עבד מלך, ווערט ער דערנאך מלך אליין...".

ועד"ז שיחת יום ב' דחג השבועות תשכ"ט

שולחן הגליון

262) וראה שיחת ש"פ ויק"פ תשכ"ג (ההתוועדות שלאחר פורים הנ"ל בפנים – שיח"ס ס"ע 247 [ועד"ז תו"מ חל"ו ע' 253, הע' 20]): "...אין א נשיא ומלך זיינען פאראן צוויי מדריגות, ווארום מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. איין דרגא איז וואס ער איז א מלך על עם, וואס דאס איז בחי' תחתונה שבו, ווארום ער האט דאך א שייכות צו עם, מערניט וואס ער איז נשיא ומלך עליהם, והוא דוגמת בחי' שרש הנאצלים. א צווייטע דרגא איז דאס וואס משכמו ומעלה גבוה מכל עם, די דרגא ווי ער איז פאר זיך וואס איז העכער מענין המלוכה על עם, שדוגמתה למעלה הוא בחי' תחתונה שבמאציל. איז דאס וואס די נשיאים האבן געבראכט די אבנים טובות האט עס געמוזט קומען מבחי' העליונה שבהם. . שבאין ערוך כלל להעם, אפילו ניט די ערך ושייכות שבין בחי' מלוכה על עם להעם, נאר מבחינה נבדלת לגמרי...".

המלוכה, והג' הוא כח המלוכה שיש בעצם הנפש. וכמו"כ לאחר שכבר נעשה מלך, הנה לבד מה שיש בזה הרוממות מה שמתפשט בגילוי על עם ומדינה, יש בזה ג"כ ב' בחי' רוממות אלו, והיינו בחי' הרוממות של עצם המלך, אמנם הוא בחי' הרוממות שמצד מלוכה שזהו מקור על הגילויי רצונות פרטים, ויש בחי' הרוממות שמצד עצם מהותו כו' שזהו אינו שייך כלל לענין המלוכה, דהרי המלך בעצם הוא אינו בערך העם וממילא הרוממות שמצד עצם מהותו אינו שייך להתפשטות המלוכה על עם ומדינה, שזה אינו מקור כלל על הגילויי רצונות פרטים" ע"ש.

וראה שיחת ש"פ מטו"מ תשל"ו (שיחור"ק ח"ב ע' 8-487) – שמבאר ששכמו הוא גבוה מהעם אבל בערך להם: "...בנוגע צו א מלך דא למטה – זאגט מען דאך אז "משכמו ומעלה גבוה מכל העם" (שמואל א' ט, ב), ד.ה. אז ער איז בערך צו דעם עם נאר ער איז גבוה, און דאס איז נאר משכמו ומעלה, אבער ניט למטה מזה. וואס דאס איז נאר בשעת ער איז א מלך, אבער בעת ההכתרה פון דעם מלך, איז ער נאך העכער דערפון, דארפמען מעורר זיין דעם רצון המוחלט. . אדער (ווי ס'שטייט אין אנדערע ערטער) פון התנשאות עצמית, איז דאך דאס אן ארט וואס איז שלא בערך אז אתעדל"ת זאל דאס מעורר זיין, ס'דארף נאר זיין עפעס א כלי צו די המשכה מלמעלה".

ועד"ז בלקו"ש חכ"ד ע' 220: "שליטה ווייזט אז מען האָט אַ שייכות צו די אויף וועמען מ'איז שולט. אַ מלך איז טאַקע "משכמו ומעלה גבוה מכל העם" – אפילו זיין "שכם" איז "גבוה מכל העם", ועאכו"כ אַז "ראשו" איז העכער מכל העם – אָבער פונדעסטוועגן, איז דאָס אַ הגבהה והתנשאות וועלכע האָט אַ שייכות און איז בערך צום עם, און אין דעם באַשטייט ענין השליטה".

ולאידך, ראה פורים תשכ"ג (שיחה ג – 3:20):
 "...ווי דער רבי דער נשיא איז מאריך בארוכה אין דעם המשך פון ימי ההילולא, אין דעם המשך פון באתי לגני. ביז וואנעט אז ער זאגט דארטן, אז ס'קען זיין אפילו באַ א מלך – גדול, וואס א מלך איז דאך ענינו משכמו ומעלה גבוה מכל העם, אז

ב' דחג השבועות תשכ"ד (שיחור"ק ע' 367 [ועד"ז תרנ"מ ח"מ ע' 41]): "...אעפ"י אז זיין קאך איז טאקע אין ענינים פון היכלות המלך, אין נמשל היסט עס אין עניני קדושה, קומט דאך דאס אבער כלל ניט, און באי"ע, צום מלך עצמו. און אין נמשל איז דאס נאך מערער, ובאי"ע, ווי אין דעם משל. ווארום אין משל איז סיי די פארלארנקייט אין די דברים יקרים שבהיכלות איז ניט אויף אזוי פיל, ווייל ווי גרויס עס זאלן ניט זיין די ענינים שבהיכלות, ובלשון המשנה – אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות, איז דאך א פרוטה אחת של נחושת האט דאך אן ערך צו די אלף אלפים דינרי זהב כו', און סיי דער ניט באטרעף פון די ענינים שבהיכלות לגבי המלך עצמו איז ניט אויף אזוי פיל, ווייל דער מלך עצמו איז דאך אויך א בוד', ער איז טאקע משכמו ומעלה גבוה מכל עם, אבער דאך איז ער א מוגבל..."

וראה גם אג"ק אדנ"ע ח"א ע' קכב (קיץ תרנ"ז?) [ועד"ז תרנ"א ע' עו (המשך ביום השמע"צ)], שם ע' ריד-רטו (ד"ה ויכנעו), תרנ"ג ע' קנו]: "...עד"מ במלך ב"ו [- המשך ותרנ"ג הנ"ל: בהתנשאות מלך גדול] כאשר עוצם גדלו תרומם לבו [תרנ"ג: מאד] בהתנשאות ורוממות עצמותו כמו שהוא בעצם [- המשך ותרנ"ג: בהתנשאות עצמותו], אז גם [- ויכנעו: ואז] עבודת עבדו הנאמן לו ביותר²⁶⁴ שיעבוד [המשך ותרנ"ג: לון] במס"נ גדול [המשך: בכחי²⁶⁵ עבודת עבד], או אוהבו האמיתי שיגלה לפניו אמית[ית] תשוקתו אליו באהבתו אותו בכלות הנפש ממשי²⁶⁶, הנה בוז יבוז בעיני המלך צדקת העבד ואהבת האוהב וכלא חשיב²⁶⁷, ואדרבה יהי' אמיתתם שקר לפניו, דכאשר הוא יודע אמית[ית]ת²⁶⁸ עצמותו שכפי גדלו והתנשאותו

(שיחור"ק ח"ב ע' 6-135 [ועד"ז תרנ"מ חנ"ו ע' 249-250]): "...למעלה מזה איז דער ענין המלך וואס ער איז לגמרי באי"ע מעמו, ביז אז מאן דמחוי במחוג קמי מלכא איז חייב דעם ענין פון היפך החיים, וואס דאס איז העכער ווי דער אי"ע פון אב ורב, וואס דערפאר איז דער דין אז אב שמחל על כבודו כבודו מחול און אזוי אויך א רב, אויב ס'איז נאר "תורתו", קען ער מוחל זיין על כבודו, משא"כ א מלך, ואדרבה מאן דמחוי במחוג קמי מלכא איז ער חייב כנ"ל.

זאגט מען אבער אז אין מלך בלא עם, אז עס דארף זיין א מציאות עם, הגם עם מלשון עוממות, אבער עס דארף פארט זיין א מציאות עם, ווייזט דאס שוין אויף א שייכות פון דעם מלך מיט דעם עם, ווי מ'זעט עס אויך פון וואס מען זאגט אז משכמו ולמעלה גבוה מכל עם, וואס דאס היסט אז זיין עניני הראש, שכל וכו', זיינען טאקע למעלה משאר כל העם, אבער שכמו²⁶³, ד. ה. די נידעריקערע ענינים, זיינען טאקע בערך העם.

אמיתית הענין דאי"ע איז עבד לאדונו, וואס עס איז ניט דער פירוש אז עס איז פאראן צוויי מציאות'ן, א מציאות פון א אדון און פון א עבד, און איינער איז בטל צום צווייטן, און פאלגט וואס דער צווייטער היסט אים, נאר דער עבד איז אינגאנצן בטל צום אדון... ע"ש.

וראה גם לקו"ש חל"ג ע' 136: "...מכיון ש'נשיא הדור הוא ככל הדור', הרי גם עניני הכי נעלים של הנשיא, שלכאורה הם בכחי' "משכמו ומעלה גבוה מכל העם" ואינם בערך לאנשי הדור, הרי מכיון שגם הם חלק מציאות הנשיא (הנשיא הוא הכל) – הרי הם פועלים ונמשכים באנשי הדור".

ולהעיר מהגבלת האין ערוך שבזה בשיחת יום

— שו"י הגליון —

(264) בהמשך ותרנ"ג הנ"ל בפנים, ליתא תיבת "ביותר".
 (265) ועד"ז בתרנ"ג הנ"ל: "בדרך עבודת עבד".
 (266) בהמשך הנ"ל: "(עמ"ש בפה"מ בפי' משובח ומפואר בלשון חסידי ועבדיו בענין ריב"ז ורחב"ד, ובכ"ד)".
 (267) בהמשך ותרנ"ג הנ"ל: "חשיב".
 (268) בתרנ"ג הנ"ל: "אמיתות".

— שו"י הגליון —

(263) להעיר, שלכאורה זהו באופן אחר (קצת) מהמבואר בשאר המקומות בדא"ח (ראה המובא לעיל בדקדוקי תורה הערה 192), שגם שכמו השייך למדות הוא גבוה מהראש ומוחין של העם.

ומצמצם א"ע להתקרב אל העם ולמשול על עם כו', אז מאד תישר בעיניו עבודת העבד והשר הנאמנים לו [- המשך: עבודת עבד הנאמן] ויחשבה לאמת גמור כו', אמנם כאשר הוא בהתנשאות ורוממות²⁸⁰ עצמותו, אז אינו נחשב בעיניו עבודתם כלל כו' כנ"ל...".

תרנ"ה ע' קט: "...דמשום הרוממות וההתנשאות הרי גם הגבוה הוא שפל לגבי, ולכן נמשך הרחמים לכולם. וכמו עד"מ ברחמי המלך, שהמלך הוא מנושא ומרומם על כל השרים, שגם השרים היותר גדולים הם כעבדים פשוטים לגבי, וכמ"ש במ"א בענין מ"ש גבי שאול משכמו ולמעלה גבוה מכל עם, דשכמו הוא בחי' מוחין שבמדות, והיינו שהמלך גבוה משכמו כו', שהמדות שלו גבוהים מהראש ומוחין דכללות העם, וכ"ש חכמתו ורצונו כו', ה"ה נמשך ברחמים לכולם לשרים היותר גדולים כמו לעבדים הפשוטים. מפני שגם השר היותר גדול הוא כלא וכאין לגבי כמו עבד פשוט, והראי' שהרי יכול לעשות שר גדול לעבד פשוט, ולכאוי' איך יתדמה השר להעבד, אך משום דבאמת לגבי רוממותו שניהם שוים ממש השר כמו העבד, ולכן מפני שרואה שפלות השר ה"ה מרחם עליו. מצד הרוממת שלו ה"ה רואה שפלות השר שהוא כלא וכאין כמו העבד כו'...".

אעת"ר ע' עט-פ: "...ענין המלוכה הוא שמחבר המלך עצמו עם העם כו'. וי"ל דהמלך מצ"ע הוא מרומם ומנושא מן העם, שאינו בערך העם כלל, וכמ"ש משכמו ולמעלה גבוה מכל עם כו' וכמ"ש במ"א, וע"י המלוכה היינו שמתרומם ומתנשא על עם נעשה התחברות המלך עצמו עם העם, דהיינו גם בחי' רוממות עצמו, שיקר תפארת גדולתו עליהם כו'...".

ד"ה באתי לגני תשט"ז (15: 23): "...ווי מ'זעט בא' א מלך שלמטה, אז אזוי ווי מעורר ביי עם א רצון – וואס ער איז דאך משכמו ומעלה גבוה מכל העם – דארף מען דאך בא' עם פועלן ער זאל

בעצם [- המשך: עוצם גדלו והתנשאותו]²⁶⁹, ראוי להיות העבודה באופן²⁷⁰ אחר לגמרי, באמת גמור כפי אמיתות [- ויכנעו: אמיתית] עצמותו, אשר כל אמת²⁷¹ העבד והשר לא יגיע לזה כלל, וכידוע דהמלך בעצם הוא²⁷² מופלא לגמרי שאינו בערך העם כלל [- המשך ותרנ"ג: לגמרי מן העם], וכמ"ש משכמו ולמעלה [- המשך ותרנ"ג: ומעלה] גבוה מכל [ה]עם כו' וכמ"ש במ"א [- תרנ"ג: העם, דהכתפין שלו שהם בחי' המדות בכלל הם למעלה מהמוחין של כללות העם, וכ"ש עצמותו כו'], עד שאין להם שום הכרה כלל באמיתות [- באמיתית] עצמותו [- תרנ"ג: ואין לעם שום הכרה בעצמותו], וכמ"ש²⁷³ (משלי כ"ה) לב מלכים אין חקר. . . וא"כ כל²⁷⁴ עבודתם שהוא לפ"ע הכרתם באמיתות [- תרנ"א הנ"ל: באמיתית] נפשם הרי²⁷⁵ אין לזה ערך לגבי עצם המלך [- תרנ"ג: ערוך לאמיתו' עצמותו כו'], ולזאת כל העבודה האמיתית שלהם כמו שקר נחשבה לגבי עצמותו [- המשך: לגבי כו', תרנ"ג: ולזאת כל עבודתם באמיתות נפשם אינו תופס מקום, ואדרבה כמו חטא יחשב מפני שאינו לפי כבודו העצמי כו']. וזה²⁷⁶ דוקא כשהמלך²⁷⁷ הוא בהתנשאות, דכאשר הוא בירידה [המשך: והמשכה] מרוממותו ומשפיל א"ע לפ"ע העם, הנק' התנשאות על עם להנהיגם²⁷⁸ בחיצוניותם ופנימיותם כו', שהוא הירידה מעצם עצמותו [בל"א א' גיטראגן פון זאיין עצם]²⁷⁹ [המשך:

שול"י הגליון

(269) ועד"ז בתרנ"ג הנ"ל: "עוצם גדלו והתנשאותו בעצמו".

(270) "העבודה באופן. . . אמיתות עצמותו" – בהמשך הנ"ל: "ראוי להיות העבודה באמת גמור", ובתרנ"ג הנ"ל: "ראוי להיות העבודה באופן אחר לגמרי באמת גמור".

(271) בד"ה ויכנעו הנ"ל בפנים (ס"ע ריד): "אימת", ואולי הוא טה"ד וצ"ל ככפנים.

(272) בתרנ"ג הנ"ל בפנים, ליתא תיבת "הוא".

(273) "וכמ"ש. . . חקר" – ליתא בהמשך ותרנ"ג הנ"ל.

(274) בהמשך ותרנ"ג הנ"ל, ליתא תיבת "כל".

(275) בתרנ"ג הנ"ל, ליתא תיבת "הרי".

(276) מכאן ואילך ליתא בתרנ"ג הנ"ל.

(277) "כשהמלך. . . דכאשר הוא" – בהמשך הנ"ל: "כאשר המלך. . . דכשהוא".

(278) "להנהיגם. . . ופנימיותם כו'" – ליתא בהמשך הנ"ל.

(279) בתרנ"א הנ"ל בפנים: "בל"א א' גיטראגין [- ויכנעו: א' גיטראגין] פון זייין עצם".

דאס קומט נאכן הפסק הגרון, וואס דעמאלט הויבט זיך אן דער אמפּע פון דעם גוף, איז אין שכמו איז שוין אויכעט גבוה מכל העם. די גאנצע מציאות פון דער מדינה און די אלע וואס געפינען זיך אין מדינה איז דאס פון דעם מלך המדינה. און בשעת זי פעלט אין דעם קשר און דער פארבונדיקייט, וואס דאס איז דוקא דורך קבלת עול, ווארום דער מלך מצד עצמו איז משכמו ומעלה גבוה מכל העם, עאכו"כ דעם ענין המלכות שבו, וואס דאס איז פארבונדן מיט דער עטרה²⁸² – מלך בִּנְפִיו תחזינה עיניך – מיט א כתר מלכות, וואס דאס איז נאך למעלה על ראשו של מלך, איז דאך אינגאנצן שלא בערך מיט די בני המדינה – נאר דער קשר ביניהם איז דורך דערויף וואס דער מלך גיט א גזירה, א ציווי, און מ'איז מקיים דעם ציווי...".

☞ הערה 198 ☞

וראה תקס"ח ע' תלא (הנחת אדה"א – נעתק חלקו בלקו"ת תזריע²⁸³): "...הנה אנו רואי שמדת²⁸⁴ הניצוח מסתעפת ממדת הגדולה שהוא

☞ שו"י הגליון ☞

(282) להעיר מפורים תשכ"ז (שיחה יא – 1:40): "...ווי חסידות איז מבאר בכמה מקומות, אז פונקט אזוי ווי בפשטות איז דאך דער ענין העטרה איז דאס למעלה מראש האדם הנושא העטרה, דאס באווייזט אבער אז דער אדם הנושא העטרה האט א עליו מיוחד מצד עצמו – משכמו ומעלה גבוה מכל העם, און די עטרה איז נאך עם נאך מוסיף, וכמובן אויכעט פון דעם וואס מ'זאגט אויף מרדכי, אז ער איז ארויסגעגאנגן בעטרת זהב גדולה...". וראה תרנ"ט ע' י [יד] (שבמילואים להערה 185, ע"ש): "...עיקר הגדלות נמשך מבחי' העטרה דוקא, וכמשל המלך שמכתירין אותו בכתר מל'. וענין ההכתרה ברוחניות היא שמעוררים וממשיכים רצון למלוכה. בהתגלות הארה מכת המלוכה מתרוממים כל הכחות כו'. ונמצא מובן מזה, דגדלות המלך הוא ע"י ההכתרה בכתר מל', וזה נעשה ע"י העם כו'. ועד"ז יובן למעלה, דעיקר גדלות בחי' מלכא עילאה הוא מן העטרה, והעטרה נמשך מכת בינה, אבל עצם העטרה היא למע' מעלה מבחי' בינה, והוא בחי' הכתר... ע"ש. ועוד.

(283) שבשוה"ג הבא.

(284) מכאן הובא (בקיצור ושינוי לשון קצת) בלקו"ת תזריע כא, סע"ב, וז"ל: "...ובמ"א נתבאר שהנצח נמשך מבחינת גדולה, כי כל איש רחב לבב בגדולה יתירה כן לפי ערך תגדל ותתפשט מדת הניצוח אצלו להיות הדבר

וועלן זיין א מלך על עם, ווארום מצד עצמו איז פון התנשאות עצמית וועט ניט נמשך ווערן התנשאות על עם, וואס דאס איז באין ערוך...".

שיחת ש"פ נשא תשל"ה (שיחו"ק ח"ב ע' 184-5): "...גדול מיינט אז ס'איז בערך (פון זעלבן סוג?) נאר ס'איז גרעסער; מרומם מיינט אז ס'איז א חילוק באיכות, שלא בערך. אבער דער ענין פון מרוממתו אליין איז ניט גענוג. דארף ער דאך האבן א שייכות צו זיי, דערפאר מוז זיין אויך דער ענין פון מגדלתו, אז ער האט א שייכות מיט זיי, נאר ער איז העכער פון זיי.

ובדוגמא פון א מלך, איז ער דאך משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ד.ה. אז ער איז מרומם פון זיי און קען ניט האבן קיין שייכות מיט זיי, דערנאך בשעת ער איז מקבל די מלוכה איז דאס פאר עם א ירידה, ווארום ער ווערט בערך פון עם – נאר גדול מהם. וואס דערפאר זעט מען ביי א מלך צוויי סוגי דינים, דינים וואס קומען מצד דעם ענין פון גדול שבו, און דינים, ווי למשל אסור להסתכל בפניו²⁸¹, וואס קומען מצד דעם ענין פון מרומם שבו".

"ג תמוז תשל"ט (שיחה ב – 1:25): "...א נשיא מצ"ע איז דאך בדוגמא ווי מ'געפינט באַ דעם וואס איז געווען ראשון למלכים – באַ שאול המלך, אז ער איז געווען משכמו ומעלה גבוה מכל העם, און ווי ס'שטייט דאך אויף דערויף דער פירוש, אז ניט דער אויפטו איז אז ראשו איז געווען גבוה מכל העם, ניט דאס איז דער אמת'ער ענין פון א נשיא, א נשיא איז אזא מין וואס מצד עצמו – ראשו גבוה מכל העם איז א זיכערע זאך, כדי ער זאל זיין דער אמת'ער נשיא דארף ער זיין אויף אזוי פיל העכער אז אפילו שכמו, וואס דאס איז למטה פון חלק הראש, און

☞ שו"י הגליון ☞

(281) ראה חגיגה טז, א: "...כל המסתכל בג' דברים עיניו כחות, בקשת, ובנשיא, ובכהנים. . . בנשיא דכתיב ונתת מהודך עליו...". ובצפנת פענח עה"ת תשא לד, כט-לג: "כי קרן עור פניו וגו' ויתן על פניו מסוה. זה הוה גדר מלוכה, דאז נעשה מלך וכתר מלכות, ועי' חגיגה דף ט"ז דאסור להסתכל בפניו ע"ש".

זמן רב כמה מאות שנים, וכ"ש שלא יגיעו להשתמש בכלים וחפצים יקר היקרים ונחמדים מזהב ומפז [רב] אפי' כלי א', רק הם טמונים ומוצנעים אוצרות המלך, ואף כשצריך המלך להוצאות הכרחים מאד לא יסתפק מן האוצרות לעולם, שאם הי' מוציא ומסתפק מהן לעת ההכרח לא היו נאצרים הון רב כ"כ ולא יקרא אוצר כלל, אלא כאשר הנאצר טמון ומוצנע לעולם הוא שנק' מטמונים, כמש"א ג' מטמונים הטמין יוסף כשליקט כל הכסף כו', וכתוב אם כמטמונים תחפשינה, דמשמע שהמטמון והאוצר טעון חיפוש גדול (שע"פ רוב השמירה לאוצר של ממון בעומק הקרקע, וכלי יקר מאבנים טובות ומרגליות בחדרים מוצנעים מעין כל רואה כו'), לפי שהמטמונים והאוצרות סגורים וצנועים בתכלית ההסתר מעין כל כידוע. ואף שלפעמים חפץ המלך להשתעשע ולהתענג בכלי חצו יקר²⁸⁹ וסגולת מלכים שנטמנו באוצרות[ין] ואוצרות אבותיו, או להראותם לפני שר גדול [און] אוהבו וריעו כנפשו, לא ירצה ליקח מן האוצרות הטמונים מכבר, כי אינו חפץ ואינו לפי כבודו שיגלה לעין רואה מאוצרות[ין] ומטמוני[ן] [ה]מוסתרים שנטמנו זה כמה מא[נת] שנים וגם ש מאשר נאצר על ידו להיות מונח לעת הצורך הגדול וברצותו להשתעשע בכלי חמדה יקר מן המוכן בביתו לשולחנו כיד המלך להתכבד לפני השרים והמלכים מו' אך זה לפרקים רחוקים מאד כמו בעת שהוא."

☞ הערה 210 ☞

ראה תש"י פ"י: "...דצבא יש בו ג' פי', א' ל' חיל, ב' זמן מוגבל . . והג' מל' צביון . . והפי' דנש"י אם שהם חלוקים במדריגתם . . גם עוסקים איש איש בעבודתו לפי ערכו בתמכין דאורייתא בגופם ובממונם וכו', הנה זהו צביונם שזהו תכלית היופי מה שכלול מריבוי גוונים . . ודוקא ריבוי גוונים [בכת"י מעתיק²⁹⁰ נוסף: הרי יש בו יופי, לכן נק' ישראל צבאות ד' שהם חיל של

מדת החסד, כי כל איש רחב לבב בגדולה והתפשטות יתירה כן לפי ערך תגדל ותתפשט מדת הניצוח אצלו להיות הדבר כרצונו דוקא שיהא דידי' נצח, וגם שנמצא מדת הניצוח בכל אדם, אבל הנה אנו רואים בטבעי בנ"א שלפי ערך גדולת האיש כן תגדל ערך נצחונו, שהרי איש הקטן בעיניו באמת לא יתפעל בניצוח כ"כ שיהי' הדבר דוקא כרצונו, אלא מיד ירך לבבו²⁸⁵ להכנע להיות לנגד דעתו, אך כל שיגדל לבבו בגדולה והתפשטות ביותר כן יגדל מדת הניצוח שיהי' דוקא כרצונו, ונמצא הנצח ענף הגדולה לפי ערך...".

☞ הערה 201 ☞

ראה תו"ח בשלח שכב, א-ב [רכא, סע"ד ואילן]: "...דהנה אנו רואים במלכותא דארעא שמאציר המלך אוצרות רבים מזהב וכסף על²⁸⁶ הנוסף על הצטרכות לעצמו ולאנשי המדינה מן המסים על כל השרים שכבשם מדי שנה בשנה שנוסף²⁸⁷ הון רב, וגם מאשר כובש מדינות רבות ושללם לבוז כידוע. וגם מלכים הראשונים אבותיו אצרו אוצרות רבים בכל משך חייהם דור אחר דור, וכל אוצרות המלך ואוצרות אבותיו כל הון יקר וגדול הזה נאצר באוצר המלך סגור יהי' ומוצנע חתום בחותם המלך תחת יד הממונה על האוצרות, ולא יקחו ויוציאו משם להצטרכות גם להנצרך ביותר לפי שעה, וגם מה שיביאו לו כסף וזהב מסים ומנחות ממלכי ארץ ורוזנים הכל²⁸⁸, וגם מה שי[נר]ש מאבותיו כל כלי יקר וחמדה מאבנים טובות ומרגליות וסגולת מלכים בהפלגת ויקר הערך מאד שלא יערכם זהב וכסף כלל, הכל מאציר באוצר המלך, וע"כ נק' אוצרות [ש]מתקבצים ונאצרים בהן הון רב בלי שיעור, מפני שלא יגע בהן יד לעולם ולא יפתחו משך

☞ שו"י הגליון ☞

כרצונו דווקא שיהיה דידיה נצח, משא"כ מי שהוא קטן בעיניו לא יתפעל בניצוח כ"כ שיהיה הדבר דוקא כרצונו, אלא מיד ירך לבבו כו'...".

(285) עד כאן הובא (בקיצור ושינוי לשון קצת) בלקו"ת שבשוה"ג הקודם.

(286) בכת"י אחדים ליתא תיבת "על".

(287) בכת"י אחדים: "עד שנוסף".

(288) בכת"י אחדים: "כו'".

☞ שו"י הגליון ☞

(289) בכת"י א': "חפצו היקרים", ובכת"י אחר: "יקר חפצו".

(290) שבדקדוקי תורה הערה 60.

ספקנ"ב²⁹⁴, ואין להקשות דפשטי דקרא (ועיג"כ ב"ב ג סע"א)²⁹⁵ – דקאי אבית שני, דיש להשוות ע"פ המדרש – הובא בפרש"י יחזקאל מג יא²⁹⁶, הביאו בפתיחת התו"ט למס' מדות ועיג"כ ברכות ד' סע"א – דראוי הי' הבנין השלישי להיות בעת שעלו מבבל, אלא שגרם החטא)²⁹⁷ – "...".

שוליי הגליון

(294) וז"ל: "...ועל הבנין הזה אומר הפסוק, אם יי' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. ואם תרצה לדעת גדולת בנין בית המקדש, תדע אותו מחומת ירושלים, שנאמר ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה נאם ידו"ד, ומה חומותיה כך בית המקדש על אחת כמה וכמה. ועל זה נאמר גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון, כי מאחר ששני בתי מקדשים היו בנין מעשה ידי אדם נקרא ראשון וכולל אותם בשם אחד, ובית המקדש שירידי הקב"ה משמי מרום לעתיד לבוא נקרא אחרון, שכולו רוחני ואינו מן הראוי שיכלל אותו בכלל בית ראשון ושני שהיו מעשה ידי אדם...".

(295) כ"ה (סיום החצע"ג) בצילום הנ"ל. משא"כ בב' המקומות באג"ק שבפנים ליתא (ואולי השמיטו אותו בהתאם לסיום החצע"ג שבסוף הקטע – וראה שוה"ג 297). ובלקו"ש הנ"ל הוא לאחר תיבות "אבית שני" שבסמוך. אבל לכאורה מוכרח כפנים, כי "דקאי אבית שני" הוא סיום המשפט של "דפשטי דקרא".

(296) ד"ה וישמר, וז"ל: "וישמרו. ילמדו ענייני המדות מפין שידעו לעשותם לעת קץ. מצאתי, ראויה היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של יהושע לבא בזרוע ובנס, כדדרשינן עד יעבור, ובנין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה לגאולת עולם, אלא שגרם החטא, שלא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא, ויצאו ברשות כורש ובנו לעצמן, ויש אומרים בבבל נכשלו בנכריות". ועד"ז בתשובת רש"י שבס' מלא חפנים (בערלין ת"ר) ע' 37, סי' 12 [תשובות רש"י (ני. תש"ג) ע' 6, סי' יב]: "וישאל . . . כלום צוה לעשות בנין זה בימי יחזקאל? אמת, אם היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא, היה בנין זה להם כשעלו מן הגולה, וגאולת עולם בזרוע ולא על ידי כורש, אלא שגרם החטא. וכן שנינו בברכות [ד' א']... עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה, אמור מעתה ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה בימי יהושע, אלא שגרם החטא".

(297) כ"ה (סיום החצע"ג) בצילום הנ"ל. בב' המקומות באג"ק שבפנים, ובלקו"ש הנ"ל. אבל התחלת החצע"ג חסר בצילום הנ"ל (וראה שוה"ג 295 שהתחלת החצע"ג שהשאירו (לפני "ועיג"כ ב"ב") באג"ק הנ"ל אינה מתאימה לסיום החצע"ג כאן). ולכאורה אפ"ל שהתחלת החצע"ג צ"ל לפני "דקאי על הבית דלעתיד" – כבלקו"ש

ריבוי גוונים], הרי ממשיכים גילוי בחינת הוי' ע"י עבודתם, וצבא שהוא הגבלה ומועד . . . וכאשר משלים ימיו בעבודת הבירורים באתכפיא ואתהפכא אז הוא בכלל צבאות הוי' . . . דצבאות הוי' הם ישראל שע"י עבודת הבירורים באתכפיא ואתהפכא הנה הם מבררים ומזככים את העולם . . . ולכן נק' בשם צבאות הוי' שהם מגלים וממשיכים גילוי ה', וצבא הוא זמן מוגבל, דכל עבודתם אשר בהימים יוצרו . . . יהי' לו אחד שיאיר ויתגלה ע"י עבודתו בחי' ד' אחד".

ולהעיר משם פי"ט: "...וזהו וגם נצח ישראל . . . גוף הנצחון הוא נצחון של ישראל, דלהיות שהם נק' צבאות הוי' לכן הנה לפניהם פותחים אוצרות שלמעלה בכדי לנצח את המנגד, ולהיות דנצח ישראל, דבישראל יש בחי' הנצח, לכן הם נק' צבאות הוי'...".

הערה 214

ראה אג"ק ח"ב ע' כג (כ"ג טבת תש"ה) [ועד"ז שם ע' ד'²⁹¹ – בין כסא לעשור תש"ה]:

"...כי גדול דוקא יהי' כבוד הבית הזה האחרון

—²⁹² דקאי על הבית דלעתיד, ע"פ פי' הת"ז תי' ח'²⁹³, וכן נתפרש ג"כ בס' עמה"מ ש' קרית ארבע

שוליי הגליון

(291) ובלקו"ש ח"י ר"ע 211.

(292) כ"ה לכאורה בצילום המכתב שבתולדות לוי יצחק (מהדורת תשע"ח שתח"י) ח"ג ע' 126. משא"כ בב' המקומות באג"ק שבפנים ליתא. ובלקו"ש שבשוה"ג הקודם יש כאן התחלת חצאי עיגול: "שקאי" – וראה שוה"ג 297.

(293) וז"ל: "בראשית . . . יר"א בי"ת דיליה, דאיהו רא"ש בי"ת, דחיל ליה בביתיה (דא הוא בראשית). ואיהו וממנן דיליה לא דחילו מניה וחיברו ביתיה בית ראשון ובית שני . . . ובזמנא דקב"ה בני לון כמלקדמין, הה"ד בונה ירושלים יי' . . . דבנינא קדמאה אתעביד (ס"א אתבני) על ידא דבר נש, ובגין דא שליטו עלייהו, בגין דאם יי' לא יבנה בית שאו עמלו בוניו בו, ובגין דבנינא בתראה יהא על ידא דקב"ה יתקיים, ועל דא אמר קרא גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, ובההוא זמנא דיתבני בנינא על ידא דקב"ה לעילא ותתא, אתמר בשכינתא עלאה ותתאה והיה אור הלבנה כאור החמה...".

פקידתם גאולה שלמה הוצרכו לאותו מצוע מהפקידה ההיא, כדי להכין לבם לשוב אל א-להיהם באופן שיחכה השם לחננם, ויתן להם ולאחיהם אשר בגלות הגאולה והתשועה השלמה...", ועד"ז בפירושו עה"ת בחוקותי כו, כז ואילך.

ולהעיר מכוזרי מאמר ב, כג-ד: "כג. אמר הכוזרי, אם כן אתה מקצר בחובת תורתך, שאין אתה משים מגמתך המקום הזה ותשימנו בית חיך ומותך, ואתה אומר רחם על ציון כי היא בית חיינו, ותאמין כי השכינה שבה אליה. . אני רואה שהשתחיתך וכריעתך וגדה חונף או מנהג מבלתי כונה, וכבר היו אבותיכם הראשונים בוחרים לדור בה יותר מכל מקומות מולדתם, ובוחרים הגרות בה יותר משהיו אזרחים במקומותם, כל זה עם שלא היתה בעת ההיא נראית השכינה בה. . כד. אמר החבר, הובשתני מלך כוזר, והעון הזה הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו הא-להים בבית שני, כמה שאמר [זכריה ב יד] רני ושמחי בת ציון, כי כבר היה הענין הא-להי מזומן לחול כאשר בתחלה אילו היו מסכימים כלם לשוב בנפש חפצה, אבל שבו מקצתם ונשארו רובם וגדוליהם בכבל, רוצים בגלות ובעבודה שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם. . עזרא שהיה פוצר בהם ונחמיה והנביאים, עד שהודו קצתם לשוב הודאה בלתי גמורה. . ונתן להם כמצפון לבם, ובאו הענינים מקוצרים מפני קצורם, כי הענין ה-אלהי איננו חל על האיש אלא כמי הזדמנותו לו, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה, ואילו היינו מזדמנים לקראת א-להי אבותינו בלבב שלם ובנפש חפצה, היינו פוגעים ממנו מה שפגעו אבותינו במצרים...".

❧ הערה 217 ❧

וראה תו"ח תצוה תקמז, ג [שע, א]: "...שהי נשמת משה מבחי" מ"ה ואין האמיתי בבחי" הביטול במציאות בתכלית הקצה, עד שלא הי מרגיש ויודע מעצמו כלום כאלו אינו ממש, מחמת גודל שפלותו וענוותנותו ביותר עד שלא הי תופס מקום בפ"ע כלל, וע"כ הי רק בחי" כלי לבד בבחי" בטל וטפל לגילוי אור ה' שהי מאיר בנשמתו בתמידיה, כענין שא' שכינה מדברת מתוך גרונו של משה כו' (כמש"א ולא קם נביא

וראה זכרי' ו, טו: "ורחוקים יבואו ובנו בהיכל ה', וידעתם כי ה' צבאות שלחני אליכם, והי' אם שמוע תשמעון בקול ה' אלקיכם". ובמצו"ד שם: "והיה אם שמוע וגו'. ר"ל ואם תשמעון בקול ה' ללכת בדרכיו, אז יהיה הדבר הזה אליכם ובימיכם, כי עצם כוונת גאולת בבל היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית ושלמה גאולת עולם. . ואם היו עושים כן, אז היתה באמת גאולה שלימה".

ועד"ז שם ח, א-ג: "ויהי דבר ה' צבאות לאמר. כה אמר ה' צבאות. . כה אמר ה', שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים, ונקראה ירושלים עיר האמת, והר ה' צבאות הר הקודש", ובמצו"ד שם: "שבתי אל ציון. הנה כבר השבתי בני הגולה אל ציון, וגם אני אשכון בתוך ירושלים, וזהו כאשר ישמעו בקול ה', כי עצם הגאולה ההיא היתה למען יהיו במקום המקודש, מקום מוכן לעבוד את ה', ולהתפלל לפניו על הגאולה כללית להיות בימיהם, כמ"ש והיה אם שמוע תשמעון, ור"ל הגאולה הכללית תהיה בימיכם אם תשמעון בקול ה'".

[ולהעיר מראב"ע עה"פ (חגי ב, ט) גדול יהי כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון אמר ה' צבאות גו': "גדול. . ורבי משה אמר כי זה היה על תנאי אילו היו צדיקים גמורים, כאשר אמר זכריה והיה אם שמוע תשמעו". ואף שכוונת ר' משה היא לכאורה להגדלות (דבית שני), אולי ס"ל שגם "האחרון" הי על תנאי²⁹⁸].

משמיע ישועה (להאברנאל) מבשר הי"ג: "...שה' ית' רצה לפקוד את עמו מגלות בבל ושישובו לירושלים, לתת להם מקום שישוּבו בתשובה ויתפללו אליו, ומתוך תפלתם ישוּבו להשרות שכינת השם בתוכם, כי מפני שלא היתה

❧ שו"י הגליון ❧

שבשוה"ג 292. ואולי נשמט ע"י המזכיר, מפני הכפל של קו (הני"ל בשוה"ג 292) ומיד לאחריו התחלת חצו"ג. (298) ומה שלא ציין לראב"ע זה (שעל אתר) באג"ק הני"ל בפנים – לכאורה אפ"ל דהיינו מפני שדעת ר' משה בפ"י "האחרון" אינו מפורש שם.

שער הפסוקים עה"פ בראשית ב, יז (ז, ג):
 "...כל תפילתנו ומצות מעשיות שאנו עושים בכל
 יום תמיד עד ביאת המשיח, הוא לברר ולהעלות
 אלו הנשמות שנשרו מאדם הראשון ונפלו בתוך
 הקליפות, עד דמטו רגלין ברגלין כנו' בס"ה בפ'
 פקודי, וכשיושלם בירורם ותקונם אז יבא משיח
 בן דוד..."

שער הגלגולים הקדמה טו²⁹⁹: "...ומיום
 שנחרב בית המקדש זו מלאכתו י"ת, עד שיכלה
 מלאכתו ללקט כל הנשמות שנפלו בין הקליפות
 של האדם הבליעל ונתערבו בו מראשו ועד רגליו,
 ועד שיגמר ללקט אפי' אותם שנפלו עד הרגלים
 אין המשיח נגלה ואין ישראל נגאלים, כמבואר
 אצלנו בזוהר בפ' פקודי וז"ל כד מטו רגלין
 ברגלין כדין כתיב ועמדו רגליו ביום ההוא על הר
 הזיתים. ואמנם אין השכינה מלקטת אותם אלא
 ע"י מעשה התחתונים ותפלותיהם בסוד תנו עז
 לא־להים, וכפי גדר מעשה התחתוני' כך גדר
 הוצאות הנשמות והנצוצות ההם, ואלו כל ישראל
 היו שבים בתשובה גמורה היה כח בשכינתו י"ת
 להוציא כל הנשמות משם ברגע אחד... ע"ש.

לקו"ת חוקת סג, ד: "...וזהו ענין עד דמטי
 רגלין ברגלין כו', כי בכללות המ"ן הוא כח ציור
 אדם חב"ד חג"ת נה"י, ובימי התנאים ואמוראים
 היו בירור חב"ד חג"ת, ועכשיו הוא בירור נה"י
 עקבות משיחא (ע' באגה"ק ס' ט'), וזהו שכשיושלם
 הבירור כתיב ועמדו רגליו כו'..."

תקס"ו ח"א ע' רמד-ה: "...לע"ל כשמטו רגלין
 ברגלין, שיהי' תכלית הבירורין שיבררו מהם
 הטוב לגמרי ויעשו אותם כמצולה שאין בה דגים,
 אז לא יהי' להם עוד חיות וקיום כלל, ולכך כתיב
 לע"ל ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, בלע
 המות לנצח כו', שמאחר שמתברר הטוב לגמרי
 מהם וישארו בחי' רע גמור בנקי' בלי תערובת
 טוב כלל, שאז אין לו קיום עוד כלל, וממילא
 יתבער מן הארץ, כנודע שעיקר החיות של הרע
 הוא התערובת הטוב שבו דוקא, וז"ש עת אשר

עוד כמשה אשר ידעו ה' פא"פ, שכל הנביאים
 נתנבאו בכ"ה בכ"ף הדמיון, שזהו בחי' מל'
 דאצי' שמלוכב בבריאה ויצי'. . אבל משה
 נבואתו הי' באצי' ממש כמו שהוא טרם ירדת
 האור ע"י מסך, בבחי' זה שהי' מתנבא בזה
 לנוכח כו', דמטעם זה הי' אור הוי' מאיר בנשמתו
 בבחי' פנימי' אור הכתר שבח"ע דאצי' בתמידית,
 והי' מדבר עמו פא"פ כאשר ידבר איש כו', לפי
 שלא הי' תופס מקום כלל מצד בחי' הביטול
 דמ"ה בעצם כמו שהוא באצי'. . שאינו תופס
 מקום כלל וכלל, כאלו' הי' רק כמו בחי' כלי
 בעלמא לגילוי אור דתורה שהוא דבר ה' שנאמר
 למשה כו', ואינו בחי' יש ודבר בפ"ע כלל, ואינו
 נתפס בשם ומציאות בפ"ע כלל, להיותו בבחי'
 מ"ה בעצם האי"ן, וע"כ נק' עבד הוי' ממש כעבד
 לגמרי שבטל וטפל לשם הוי'. . שאינו רק בחי'
 כלי וטפל ממש לשם הוי' המדבר בו
 בתמידות..."

☞ הערה 225 ☞

ראה שיחת כל היוצא למלחמת בית דוד תרס"א
 (דלקמן בפנים המאמר) – לקו"ד ח"ד תשפז,
 סע"ב [סה"ש תש"ב ע' 142]: "...דער בית דוד
 האט אבער מלחמות, הגם אז ורוח אלקים
 מרחפת על פני המים זה רוחו של משיח, וואס
 אין דער כוונת הבריאה איז געווען אז די הנהגה
 אין גשמי' העולם זאל זיין ברוחו של משיח,
 אבער דורך דעם חטא עץ הדעת און דעם חטא
 הדורות שהיו מכעיסין לפניו ית', באדארף זיין
 דער תקון העולם ע"י עבודה, און בגמר הבירורים
 וועט דער יפוצו מעינותיך חוצה זיין א הקדמה צו
 ביאת המשיח..."

☞ הערה 226 ☞

וראה פע"ח שער הק"ש פ"ג: "...ע"י חטא
 אדה"ר נפלו כל הניצוצין של נשמות הקדושות
 לתוך הקליפות, ואין בהם כח לצאת משם לולי
 רחמי הש"י שגלתה שכינה עמנו, ואז ע"י
 הכנסתה תוך הקליפות היא מלקטת אותן
 הנשמות הקדושות, וכאשר יסתיים קיבץ גלות זה
 מבלוע הקליפות אז הוי' עידנא דהוי מטא רגלין
 ברגלין, ואז יתקיים הכתוב בלע המות לנצח
 כנזכר בזוהר פ' פקודי..."

מטי רגלין ברגלין, היינו מ"ש ועמדו רגליו, אז יאיר מלמעלה ממקו' החכ' שבראש שהוא גלוי משיח...".

אוה"ת נ"ך ח"ב ר"ע תתקע: "...והיינו ענין תכלית השלימות שיהי' לעתיד, דכתיב ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים כו', שהוא כד מטו רגלין ברגלין כו', רגלי המשיע ברגלי המקבל, וכמ"ש בזהר דמאן דידע שיעורא דמשחתא דירכין עד הרגל ידע זמן הגאולה כו'...".

ערכי הכינויים להרמ"ז ח"א (שבסו"ס גולל אור לר"מ ביקיאים – אזמיר תצ"ז), ערך דניאל [ועד"ז ספר הגלגולים פס"ה (פז, ג ואילך)]: "דניאל. ואתה לך לקץ וגו', כנודע מ"ש בפ' פקודי ענין כד מטי [- מטו] רגלין ברגלין, [ו]הענין כי הן ניצוצות הנשמות שירד[ו] בעמקי דקליפה שבעשיה שהוא [סוד] הרגלים, ושם סוף [- סוד] הקדושה הנקרא קץ הימין, ודניאל נפלה תחילה שם נשמתו עד הרגלים הנקראים קץ הימין, והוא בעשיה ששם הוא בחי' שם א"ל אדנ"י כמבואר אצלנו ש[ה]ם אותיות דניאל, ולכן לו לבד[ו] נגלה סוד [- קץ] המשיח, וזש"ה [- וז"ס פסוק ואתה] לך לקץ וכו'".

מגלה עמוקות עה"ת מהדו"ת בחוקותי אופן כ: "...ומי שהוא עובר חילול השם הוא מוריד השכינה לסוד הקליפה, בסוד ותגל מרגלותיו, בגלות בתראה כד מטי רגלין ברגלין, חרפו עקבות משיחך, לעת תמוט רגלם...". ועוד.

וראה גם אג"ק ח"ד ס"ע רפו (כ"ב אייר תשי"א): "...וויבאלד אז מען האט אונז אריינגעשטעלט אין דעם דור, וואס עס איז הנה זה עומד אחר כתלנו ומחכה לסיום ענין כד מטי רגלין ברגלין, ולהביא מעיינות דא"ח אפילו בחוצה זה, שעד עתה לא הי' שם, הנה בכח עצמות ומהות א"ס ב"ה שמסר לנו את דברו ע"י עבדיו הקדושים כ"ק רבוה"ק, הנה בכל זה נלך בהשליחות ונצליח". ח"ה ע' קנה (כ"ג טבת תשי"ב): "...בפרט בימינו אלה עקבתא דמשיחא דמטי רגלין ברגלין, אשר הקירוב וההתאחדות – וכפתגם הצ"צ – בא חסידים איז מיט זייער

שלט האדם באדם לרע לו דוקא, שיתברר הטוב מן הרע לגמרי, שאז יהי' לרע לו שלא יהי' לו עוד קיום כלל כנ"ל... כמו שיהי' לע"ל שיבולע המות לנצח מצד שיהי' תכלית הבריורים דמטו רגלין ברגלין כו' כנ"ל...".

אוה"ת שמות (ח"ז) ע' ב'תצד-ה: "...וזהו שנאמר על לע"ל דוקא, ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים כו', כמ"ש ע"ז בזהר פ' פקודי דרנ"ח ע"א עד דמטו רגלין ברגלין, שזה יהי' תכלית הבריורים כשימטו רגלין ברגלין, מפני שהרגלים הם בחי' התחתונה שבכולן, ולכן כשיתברר אף הרגלים אזי יהי' תכלית הבריורים כו' (וע' במק"מ פ' פקודי שם בשם ספר הגלגולים, והיינו לפי שבחי' הרגלים הם בחי' הסוף ונעוץ סופן דוקא בתחילתן, לכך כשיתברר בחי' הרגלים אזי יבא משיח ואזי ועמדו רגליו כו'...".

ולהעיר מאוה"ת מג"א ע' קפט: "...בגמר בירור נש"י בבי"ע דקדושה, אז יתחיל הבריור דקליפו' עוכמ"ז כו', וזהו ענין עד דמטו רגלין ברגלין כו'...".

הערה 227

וראה שער האמונה קא, ב ואילך: "...עד הירכיים שנק' תרין שוקין ג"כ יש הפסק גדול בין הגוף לתרין ירכין כו', עד הפרק התחתון דעקבי הרגלים שהן עקבות משיחא נשמות שבדורות אלה... כידוע שהירכין הן משמשי' וטפלי' לגוף, וע"כ נק' נו"ה בדי ערבות שאין בהם טעם וריח ולא מראה, דכל ג' אלה מורי' על עצם המוחין ומדות חג"ת, ובנו"ה נפסק בחי' המהות מוחין לגמרי, ומכ"ש בפרק התחתון דעקביי' שהן נשמות השפלות ביותר דעקב דמשיח עכשיו, ועכ"ז הרי נעוץ תחלתן בסופן דוקא בסוף הכל שהוא העקב דוקא, כידוע שיש כח וקיום ברגל מה שאין בראש עד שמעמיד לראש, ועיקר הגבור' ברגל דוקא, וזהו בצדקה תכונני, במעשה המצות בפו"מ בנצחון בעלמא שאין בו טעם וריח כו', אז יהיה גלוי עיקר כל השלימות דחכמ' שבראש שהי' בימי משה, והוא ביאת משיח דוקא בכלות הנשמות מן האוצר ששמו גוף עד העקביים כו'... שגלות דעתה הוא בירכין, וכד

אחדות וועלן זיי גיין אנקעגען משיח".

הערה 228

ראה זח"ב רנז, ב – רנח, א: "...בית ראשון קיימא בימי שלמה לקבל עלמא עלאה ואיהו אקרי בית ראשון. . . וקיימא עלמא באשלמותא, ולבתר גרמו חובין ואתמשכו רזין ואתדחיין מבית קדש הקדשים לבר, כד אתדחו לירכין כדין קיימו לבר דאקרון בתי בראי ואצטריכו לבריית, בית שני קיימו בבתי בראי בירכין, ומנייהו אהדרו ושאר (האי) בבית קדש הקדשים ואיהו בית שני, ואינן אחרנין אשתארו בברייתא לבר ביני ירכין. . . ולבתר כד גרמו חובין אתעדי שלטנותא דהאי בית שני, (ואע"ג) דשלטנא דיליה לא הוה כבית ראשון דהוה ביה שלמא תדיר בגין דמלכא דשלמא דיליה תדיר הוה בגויה וע"ד הוה בשלם, בית שני לא הוה ביה שלם הכי. . . לבתר גרמו חובין ושלטא ההיא ערלה ואתדחיין מבית שני לבר ונחתו מתמן לחמוקי ירכין לתתא (נ"א ולבתר נחתו מתמן ואתדחו מאינן חמוקי דלתתא) עד די שרון לתתא ברגלין, וכד יתבון ברגלין כדין (זכריה יד) ועמדו רגליו ביום ההוא, ועלמא בכלא יתנהיג ברזא עלאה כדקא חזי. . . ומאן דידע ומדיד בשיעורא דקו המדה ארכא דמשיכו דירכין עד רגלין יכיל למנדע משיחא דגלותא דאתמשך, ורזא איהו בין מחצדי חקלא וכלא ברזא עלאה. . . וכדין כד יסתיים גלותא במשיכו דרגלין כדין ועמדו רגליו ביום ההוא, ויתעבר ההוא רוחא מסאבא ערלה מן עלמא, ויתהדרון ישראל בלחודייהו לשלטאה כדקא יאות. . . נביאים דקא אמרן כד מתחברי לתתא תרין דרגין מתפרשין מנייהו מראה וחלום וקיימי בירכין, באינן חמוקין קיימי מראה וההוא דאקרי נבואה קטנה, מירכין ולתתא (ס"א לתתא) קאים חלום עד דמאטו [-] בדפוס קרימונה: דמטון] רגלין ברגלין, ותמן קאים היכלא תתאה ואקרי לבנת הספיר, כלא ירכין בירכין לאשתלמא חד בחד וכלהו דרגין דנבואה..." ע"ש.

מקדש מלך שם: "...לחמוקי ירכין לתתא, פי' לסוף פרקים ראשונים דנ"ה דבריאה שנק' ירכין. ה"ג עד דשארון לתתא ברגלים, ז"ל הרב בספר הגלגולים [פרק א], דע כשחטא אדה"ר ערב טוב ברע, דהיינו טוב של אדה"ר ברע של ס"מ אדם

בליעל. . . וכמו שנשמות של ישראל היו כלולים באדה"ר ברמ"ח איבריו, כן ברמ"ח איברים של אדם בליעל היו כלולים כל נשמות הרע, ובחטא אדה"ר נתלבשו אותם הנשמות הטובות הנאחזים באיברי אדה"ר באותה שבאיברי אדם בליעל, כל אבר תוך אבר כמוהו, כיצד, ראש תוך ראש, רגלין ברגלין, וכן עזה"ד, וכמו שהשכינה נכנסת בגלות, פי' שמתלבשת תוך עשר ספי' דס"א בסוד ומלכותו בכל משלה, כן נשמות הצדיקים גלו ונתלבשו תוך הרע כנז"ל, וכפי בחי' אבר השכינה המתלבשת שם כן יהיה בחינת הנשמות המתבררות ויוצאות משם בזמן ההוא, פעמים מאבר הראש ופעמים ממקום אחר, עד שנמצא כי בדור האחרון המ' עומדת ברגלים, וכל הנשמות היוצאות הם בחי' נשמות דרגלי אדה"ר שבתוך רגלי אדם בליעל, וכשיגמרו להתברר כדין אתי משיח', וזה נרמז בפ' פקודי עד דמטו רגלין ברגלין עכ"ל. ובריש פרק ל"ב וכד יתבון ברגלין כדין וכו' ע"ש...".

ספר הגלגולים ריש פל"ב: "...כמ"ש לעיל פרק א', כי הנשמו' של אדם נתערבו באדם בליעל טוב ברע, וכפי אברי הנשמות של אדה"ר כן ממש נתערבו בכיוצא בהן באותו אדם בליעל. והנה בתחילה יוצאים האברים העליונים והם מתחילים מן הראש, ומתקן מעט מעט עד שבדור אחרון של מלך המשיח אז יהיה בירור של העקביים של הנשמות. וז"ס אשר חרפו עקבות משיחך, וכן זהו משרז"ל בעקבו' משיחא חוצפא יסגא, וכאשר יושלמו אלו הרגלין להתברר, אז יבוא המשיח, וזהו מ"ש בפ' פקודי דף רנ"ח וכד יתבון ברגלין כדין כתיב ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים...". ועוד.

הערה 229

ראה כל היוצא למלחמת בית דוד (לקו"ד ח"ד תשפת, רע"א [סה"ש תש"ב ע' 142]): "...שית אלפי שנין הוי עלמא, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח. די שני אלפים תורה האבען באדארפט מתקן זיין די שני אלפים תהו, דאס הייסט מברר זיין די ניצוצות פון שבירת הכלים דתהו. נאכדעם זיינען די שני אלפים ימות המשיח, דער גילוי המשיח און דער אלף הששי בכלל זיינען עקבות משיחא. אין דעם

מילואים לדקדוקי תורה

קנג

פני זקנים . . ואין הבן מתבייש מאביו. תניא ר' נחמיה אומר, דור שבן דוד בא בו העזות תרבה, והיוקר יעות, והגפן יתן פריו, והיין ביוקר, ונהפכה כל המלכות למינות, ואין תוכחה...".

וברש"י ד"ה אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך: "לא אתפרש האי קרא למאי איכתיב הכא, דהא לא קא דריש ביה מידי. ונראה למורי, שכן נכתב בספרים תחלה כמו ששנינו בפ' אחרון דסוטה (מט:): בעקבות המשיח חוצפא יסגא, וכתבו פירוש זה על בעקבות, שהוא לשון סוף, כמו אשר חרפו עקבות משיחך".

אבל ראה בחדא"ג מהרש"א שם, שלא קיבל הסבר זה: "עיין פירש"י כמו ששנינו בפ"ב דסוטה בעקבות משיחא כו' וכתבו פירוש זה על בעקבות . . עכ"ל. אבל הכא דלא אתמר בעקבות משיחא אין מקום להאי קרא. ונראה לפרש, משום דמייתי בהך שמעתין דלקמן עניני אריכות הגלות ואיחור ביאת משיח, הקדים ביה בהאי קרא, שעל זה חרפו אויביך ה' חרפו עקבות משיחך". וראה בעיון יעקב שם, שהציע שאולי שייך למ"ש שם (כנ"ל) לפני איזה שורות "בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא", ע"ש.

וכנראה גם המהרש"ל לא קיבל את ההסבר שהביא רש"י, כי בהגהות המהרש"ל שם מחק מהגמ' את כל הפסוק "אשר חרפו . . עקבות משיחך" – ועפ"ז הקיפו מדפיסי הש"ס את הפסוק בסוגריים, וציינו על הגליון ש"רש"ל מוחק זה".

אך הגר"א לא הסכים עם המהרש"ל, ובהגהותיו מחק את הציון "רש"ל מוחק זה".

וראה תנא דבי אליהו זוטא פט"ז, שבנוסחא הישנה (מדפו"ר) איתא: "בששית קולות ובשביעית בן דוד בא. רבי יהודה אומר, דור שבן בא בית הועד יהא לזנות...". ובעל הזיקוקין דנורא תיקן כמ"ש בסנהדרין הנ"ל: "בששית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא", ושוב הוסיף את קושיית רב יוסף ותשובות אביי שבסנהדרין הנ"ל, ושוב הוסיף את

יובל וואס משיח בן דוד קומט איז דעמאלט דער זמן פון חרפו אויביך ה' חרפו עקבות משיחך".

הערה 230

וראה מעיני הישועה (להאברכנאל) מעין יא, תמר י: "...בפרק חלק . . שאמר בפרק הנז', תנא דבי אליהו שתא אלפי שנין הוי עלמא, ב' אלפים תוהו ב' אלפים תורה ב' אלפים משיח...".

שיעור קומה (להרמ"ק) רפמ"א: "...והנה רז"ל פ' שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה, שני אלפים משיח... ועוד.

הערה 234

ולהעיר, שבפסיקתא דר"כ (באבער) פ"ה, הערה קנט, הביא המו"ל גירסת "לרגליו של משיח" בשם כת"י אוקספורד ופסיקתא רבתי ושהש"ר (הנ"ל בפנים). אבל לכאורה נראה שלא דק בזה כ"כ, ובפסיקתא דר"כ (מנדלבוים³⁰⁰) שם נראה שגירסת כת"י אוקספורד הנ"ל היא "לרגליו של מלך המשיח", ורק בכת"י אחר (שלא נדפס עד אז) נמצא גירסת "לרגליו של משיח".

הערה 235

א. ראה סנהדרין צז, א: "...אמר רבי יוחנן, דור שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתמעטים, והשאר עיניהם כלות . . ת"ר שבוע שבן דוד בא בו, שנה ראשונה מתקיים מקרא זה, והמטרת . . שניה חיצית רעב . . שלישית רעב גדול . . ברביעית שובע ואינו שובע, בחמישית שובע גדול . . בששית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא. אמר רב יוסף, הא כמה שביעית דהוה כן ולא אתא? אמר אביי, בששית קולות בשביעית מלחמות מי הוה? ועוד, כסדרן מי הוה? (אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך) תניא ר' יהודה אומר, דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות, והגליל יחרב . . לפני הדור כפני כלב, והאמת נעדרת . . תניא ר' נהוראי אומר, דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו

שוליי הגליון

בא אלא בדור שפניו דומות לכלב. א"ר לוי אם ראיית דור אחר דור מחרף, צפה רגליו של מלך המשיח...".

ובהערות מאיר עין שם (הערה קב) כתב: "ועיי' בסנהדרין דמייתי שם האי קרא אשר חרפו וגו'. וכתב רש"י לא אתפריש האי קרא למאי איכתיב וכו' עיי"ש. ובאמת נראה שנקטע שם דרוש זה ונשתכשו הספרים".

ואולי אפ"ל שזהו מכוונת רבינו במ"ש כאן "זאגט מען דאך אויף דערויף – זאגט דאך די גמרא", שמרמז שאף שלפנינו נמצא מארז"ל זה רק במדרשים, הנה באמת אמרו כן גם בגמרא סנהדרין הנ"ל, אלא שבטעות נשמט רובו מהגמרא במשך הדורות.

ולהעיר, שעד"ז כתב גם האדר"ת בהגהותיו על הש"ס (קובץ יגדיל תורה – אדעססא, קונטרס ט (תרמ"ד), סי' קכג, סי"ב³⁰⁶): "(ו) שם [סנהדרין צ"ז א'] אשר חרפו אויבך כו', כ' רש"י שלא אתפרש האי קרא למה ע"ש, ולעד"נ ברור דבגמ' חסר כל הענין כמו שהוא בשה"ש רבה³⁰⁷ ע"ש".

❧ הערה 236 ❧

ולהעיר מס' השרשים להרד"ק, ערך אמן: "...עצות מרחוק אמונה אומן [ישעי' כה, א] . . . כיום וקיום, וכפל המלות לרוב הקיום, כלומר כשראה הנביא העתידה והטוב שיבא לישראל לעתיד והרע לאומות העולם. . . אמר הנביא ארוממך ואודה שמך כי תעשה אלה הפלאים, והעצות שהגדת מרחוק נתקיימו, כלומר הדברים הטובים שהבטחת לישראל על ידי נביאיך זה ימים רבים וזמן רחוק, יש להם קיום גדול..." (ועד"ז ברד"ק עה"פ ישעי' שם: "עצות מרחוק אמונה אומן. העצות שאמרת מזמן רחוק על ידי

הפסוק "אשר חרפו. . . עקבות משיחך" כבסנהדרין הנ"ל – אבל בתוך דבריו של ר' יהודה, ובהוספת שאלה: "א"ר יהודה, מהו דכתיב אשר חרפו אויבך ה' אשר חרפו עקבות משיחך? דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות...". וכנראה זהו תשובת בעל הזיקוקין הנורא לקושיית רש"י הנ"ל.

ב. והנה בפסיקתא רבתי פט"ו, טו³⁰¹ הובא דרשת רז"ל "אם ראיית דור אחר דור מחרף...". ביחד עם הדרשות שבסנהדרין הנ"ל (בסדר שונה): "...ורבנן אמרי, שבוע שבן דוד בא בו, שנה ראשונה והמטרתי. . . שנה שנייה חצי רעב. . . שלישית רעב גדול. . . וברביעית רעב ולא רעב שובע ולא שובע, בחמישית שובע גדול. . . ובשישית קולות, ובשביעית מלחמות, ובמוצאי שביעית בן דוד בא. אמר אבוה³⁰², כמה שביעין אתן³⁰³ כהדא ולא אתת. אלא כי האי דאמר ר' יוחנן, דור שבן דוד בא תלמידי חכמים מתים והנשארים כלות עיניהם. . . א"ר אבון, דור שבן דוד בא בו בית וועד לזנות יהיה. . . והאמת נעדרת והולכת. . . א"ר נהוראי, דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו זקינים. . . בן לא יבוש מאביו, חכמת סופרים תסרח, והגפן תתן פריה, והיין ביוקר. אמר רבי אבא בר כהנא, אין³⁰⁴ בן דוד בא אלא בדור שכולו חייב כלייה. א"ר ינאי, אין³⁰⁵ בן דוד

❧ שוליי הגליון ❧

(301) שבדקדוקי תורה הערה 234.

(302) כביאור רא"ז מרגליות אות קג: "אמר אביי כצ"ל".

וכ"ה בששה"ר (שבשוה"ג 305).

(303) ס"א: "אתין", וס"א: "אתון".

(304) עד"ז (ולא ממש) נמצא בסנהדרין צח, א: "...ואמר רבי יוחנן, אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. בדור שכולו זכאי, דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. בדור שכולו חייב, דכתיב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, וכתב למעני אעשה".

(305) עד"ז (ולא ממש) נמצא בסנהדרין צז, א הנ"ל בפנים (ועד"ז בסוטה מט, ב – במשנה): "תניא ר' יהודה אומר, דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות. . . לפני הדור כפני כלב...". אבל להעיר, שבשה"ש עה"פ ב, יג הובאו ב' מימרות נפרדות: "...דור שבן דוד בא בית הוועד יהיה לזנות. . . והאמת נעדרת, לפני הדור כפני כלב...", ושוב לאחר איזה מימרות אחרות: "אמר ר' אבא בר כהנא, אין בן דוד בא אלא בדור שפניו דומין לכלב. אמר רבי לוי, אין בן דוד בא אלא בדור שפניו חצופות וחייב כלייה. אמר ר'

❧ שוליי הגליון ❧

ינאי, אם תראה דור אחר דור מחרף ומגדף, צפה לרגלי מלך המשיח...".

(306) ונדפס שוב בחידושי הגאון האדר"ת (ג.י. תשס"ג) ע' רז.

(307) שהש"ר עה"פ ב, יג בסופו – שבדקדוקי תורה הערה 234.

גאולה שאין אחרי גלות...".

נביאך, נתקיימו קיום חזק, זהו אמונת אומן...".
ע"ש).

סה"ש תנש"א ח"א ע' 401, הע' 64: "ולהעיר מסיום מזמור שלפני זה (מזמור פט): ברוך ה' לעולם אמן ואמן, שאמן בכלל מורה על קיום הדבר (גמר הנצחון – ראה נזיר בסופו), ואמן בכפליים מורה על הקיום והתוקף באופן נצחי. וענין זה נמשך לעולם, בפירושו מקום זמן (ראה סה"מ תש"ח ע' 160. ובכ"מ), וגם בפירושו נצחיות (ראה המשך מים רבים תרל"ו פנ"ז ואילך)...".

ולהעיר מד"ה תנן כו' לא היו יו"ט לישראל תשמ"ב (4:30): "...במהרה בימינו . . אמן, וואס דאס באווייזט דאך אז דער ענין ווערט א ענין נצחי וקיים לעד ולעולמי עולמים...".

☞ הערה 237 ☞

ראה י"ב תמוז תשכ"ג (שיחה ג – 1:15):
"...ווי ער איז מסיים, וישראל עושה חיל, און ווי דער זהר פארטייטשט דאס אין בלק³¹², אז דאס גייט אויף פרטים וואס ס'וועט זיין בימות המשיח, און איז מסיים ברוך אדוֹשֶׁם לעולם אמן ואמן³¹³, וואס ע"פ דין, ווי די גמרא זאגט אין שבועות, אז מ'זאגט צוויי מאל אמן, איז דאס א ענין וואס נשבע הוי' – דאס איז דאך תורה שבעל פה, א חלק פון תורת הוי' – איז דאס א ענין פון א שבועה דלמעלה, אז ברוך אדוֹשֶׁם לעולם, און איז מסיים מיט צוויי מאל אמן, וואס דאס איז א ענין פון שבועה...".

שבועות לו, א: "...אמר רבי אלעזר, לאו שבועה, הן שבועה. בשלמא לאו שבועה, דכתיב ולא יהיה עוד המים למבול, וכתיב כי מי נח זאת

וראה גם לקו"ש חכ"ט ע' 285: "...לעבודת "חיילי בית דוד" להשלים ולסיים את נצחון המלחמה עם אלו "אשר חרפו עקבות משיחך", ובאופן ד"אמן ואמן" – קיום ותוקף הענין³⁰⁸...".

סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 160: "...צ"ל גילוי האור דמשיח בן דוד ע"י פעולתם של "חיילי בית דוד", תלמידיו ושלוחיו כו' של נשיא דורנו, בהפצת המעיינות חוצה, עד לחוצה שאין חוצה למטה ממנו (בשבעים לשון כנ"ל), ועי"ז פועלים את הענין ד"ברוך ה' לעולם אמן ואמן" – המשכת ("ברוך" מלשון המשכה) גילוי הוי' (שם העצם וכו') בעולם (מלשון העלם והסתר דאורו ית', עד לחוצה בתכלית), באופן ד"אמן ואמן", כידוע³⁰⁹ ש"אמן" מורה על הנצחון במלחמה, ובוזה גופא "אמן ואמן", באופן כפול, להורות על הקיום והתוקף באופן נצחי – כי, לאחר הברור דתחתון שאין למטה ממנו, "אשר חרפו עקבות משיחך", מתבטלת אפילו האפשרות לענין של גלות, גאולה האמיתית והשלימה שאין אחר גלות".

סה"ש תש"נ ח"ב ע' 400: "...שבפסוק "ברוך הוי' לעולם אמן ואמן" נרמז גם תוכן העבודה שב"סוף מעשה" שע"ז מתגלה קץ הגאולה שב"מחשבה תחלה" – שממשיכים (ברוך מלשון המשכה) הגילוי דשם הוי' בההעלם (עולם מלשון העלם) והסתר דחושך הגלות, ועד שמנצחים חושך הגלות, כמרומז ב"אמן" שמורה על נצחון המלחמה³¹⁰, ומורה גם על "קיום הדבר ואמיתותו"³¹¹, ומוסיף "אמן) ואמן", "כפל הדבר לחיזוק"³¹¹, שמדגיש תוקף הנצחון באופן נצחי –

☞ שו"י הגליון ☞

☞ שו"י הגליון ☞

(312) זח"ג ריב, סע"ב.

(313) להעיר, שלא נזכר כאן מה שבזהר שם מסיים אח"כ: "בילא"ו ילא"ו", שפירושו: ברוך ה' לעולם אמן ואמן, ימלוך ה' לעולם אמן ואמן. וראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 167, הע' 1 (בנוגע לל' זה שבסיום כמה פרשיות שבזהר): "...בכללות ה"ז אותו התוכן של "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" [ולהעיר ממ"ש שם בהתחלת ההערות: "המ"מ וכיו"ב נערכו ע"י המו"ל"]".

(308) ובהע' 49 שם: "להעיר מסוף נזיר: "גדול העונה אמן יותר מן המברך . . גבורים נוצחין", היינו, ש"אמן" קשור עם הנצחון במלחמה".

(309) ובהע' 59 שם: "ראה נזיר בסופה. וש"נ".

(310) ובהע' 90 שם: "ראה נזיר בסופה. וש"נ".

(311) ובהע' 91 שם: "חדא"ג מהרש"א לסנהדרין קי,

סע"ב – שבמילואים להערה 239.

ובכבודו מתפשט ומאיר בגילוי רב למעלה מן הרצון והחכמה...".

תרל"ג ח"א ר"ע שי: "...וזהו מה שנאמר אשר נשבעת לאבותינו, דהנה ענין השבועה למטה היינו כמו למשל שני אוהבים שנשבעים זל"ז שלא יופסק האהבה מאתם, וענין השבועה שלהם היינו אף שהם עתה אוהבים נאמנים אך זהו מצד שהשכל גרם את האהבה זו, ואולי יגרום איזה דבר שהשכל יחייב שיופסק האהבה, ולזה הוא ענין השבועה שנשבעים זל"ז שלא יופסק האהבה מאתם לעולם אף שהשכל יחייב שלא יהיו אוהבים, והיינו שהם מעלים את האהבה להרצון שלמעלה מן השכל, וממילא לא יהי' יכול השכל לשנות את האהבה כו'. וזהו ג"כ ענין השבועה³¹⁴ דהיינו שזה הרצון מה שאתעדל"ת יהי' גורם אתעדל"ע, דעי"ז שעושה אדם צדקה למטה עי"ז נמשך מלמעלה ג"כ המשכת הצדקה להחיות כל העולמות שנק' שפלים להקב"ה, זהו הרצון שלמעלה מן השכל ואין השכל יכול לשנות את הרצון זה...".

תר"ס ר"ע קמ: "...דענין השבועה הוא המשכת אור עליון להיות הדבר כן גם שאין השכל מחייב זה, וכמו השבועה בגשמיות, הרי על דבר שהשכל מחייב שצ"ל כן א"צ שבועה, כ"א ענין השבועה הוא שגם אם השכל יחייב לשנות הדבר, ה"ה נשבע שמ"מ לא ישנה כו'. וזהו ג"כ ענין השבועה למעלה שנשבע לא"א בברית בין הבתרים, היינו שהתקשר א"ע כביכול לנש"י אף שהוא נגד החכ' והטעם, והוא ההמשכה מבחי' עצמות אוא"ס שלמעלה מסדר השתל' שנמשך האור שלא ע"פ החכ' וטעם כו'...".

תרח"ץ ע' רלז: "...הנה למטה ענין השבועה הוא דאף אם ע"פ חכ' והשכל אינו צ"ל כן, והיינו דהחכ' והשכל יכריחו לשנות, מ"מ לא יהי' שום שינוי בזה, ועד"מ שני בני"א שמתדברים ביניהם על איזה ענין המדובר ביניהם ונשבעים זה לזה,

לי אשר נשבעתי. אלא הן שבועה מנא לך? סברא הוא, מדלאו שבועה הן נמי שבועה. אמר רבא, והוא דאמר לאו לאו תרי זימני, והוא דאמר הן הן תרי זימני, דכתיב ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול, ולא יהיה עוד המים למבול, ומדלאו תרי זימני, הן נמי תרי זימני".

ירושלמי קידושין פ"א, סוף ה"ה: "אית תניי תני, מה זו באמן ובאמן, אף כל הנשבעין באמן ובאמן. אית תניי תני, זו באמן ובאמן, אין כל הנשבעין באמן ובאמן. הוון בעי מימר, מאן דאמר מה זו באמן ובאמן אף כל הנשבעין באמן ובאמן, ניחא, ומאן דאמר זו באמן ובאמן ואין כל הנשבעין באמן ובאמן, כלום למדו לגילגול שבועה אלא מסוטה? לגילגול את למד ולאמן אמן אי את למד?".

גבורות ה' ספ"ז: "...מה שאמרו חכמים אמן בו שבועה, וזהו כי האמונה הוא התחזקות במי שהוא מאמין בו, ולפיכך אמן הוא לשון שבועה בו יתברך, שאין לשון שבועה רק שיהיה דבר שנשבע עליו מקוים, כי לשון שבועה תרגומו קיימא, ומפני שהאמונה הקיום במי שהוא מאמין, לכך אמן לשון שבועה, שמקיים הדבר בו יתברך...".

☞ הערה 238 ☞

ראה לקו"ת שמע"צ פג, רע"ג: "...צריך להבין ענין שבועה זו מה טבעה, ולמה היה צריך הקב"ה לישבע, ואיך שייך אצלו ית' לשון שבועה. אלא הענין הוא עד"מ כאדם הנשבע לחבירו, שהוא כדי שלא ישנה אפילו אם יגרום איזה דבר שיצטרך לשנות, שאם היה גלוי וידוע לפניו שאין שום ענין הגורם השינוי לא היה צריך לשבועתו. כך הוא עד"מ בשבועתו של הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים לזרעך נתתי את הארץ כו', דהיינו אפי' אם יגרום החטא, שלא יעכב מה שע"פ הדעת והחכמה לא יושג שיותר להם את הארץ, אעפ"כ מחמת השבועה הוא עושה נגד חכמתו ורצונו כביכול. . וזהו עצמו ענין השבועה, דהיינו מה שהבטיח נגד חכמתו ורצונו, והיינו שלא יהיה כסדר השתלשלות המדרגות וירידה ממדרגה למדרגה ע"פ בחי' רצון וחכמה, אלא שיהיה אור א"ס ב"ה בעצמו

כו', משא"כ בחי' הברכה מצד עצמה . . לא יש לה קיום בלתי שינוי עד שתבוא בבחי' כלי המגבילו, והוא עניית אמן שעונין אחר הברכה, שבזה יש בחי' קיום לדבר המשכה זו שנמשך ע"י הברכה כו', וע"כ אמרו"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך, אחר שיש לו בחי' קיום נצחי יותר וד"ל".

חדא"ג מהרש"א סנהדרין קי, סע"ב ד"ה משעה: "...מלת אמן בכ"מ על קיום הדבר ואמיתתו, וכמ"ש בנזיר [סו, ב] גדול העונה אמן יותר מן המברך וכו', וזה הקטן בדבורו על שום ברכה מלה זו לקיים ולאמת הדבר...", ועד"ז שם סוטה נו, ב ד"ה מנין³¹⁵: "...מלת אמן שהוא קיום והאמנת דבר...".

הערה 241

ולהעיר משיחת כ' חשון תשמ"ה (שיחה ב – 15:0): "...[ס]דא א שיחה ארוכה, וואס זי איז שוין אויכעט געדרוקט געווארן, וואס זי איז געזאגט געווארן בקשר מיט די תלמידים וואס האבן געלערענט תורתו אין זיינע ד' אמות – פון תומכי תמימים אין ליובאוויטש, וואס הויבט זיך אן פון כל היצא למלחמת בית דוד. און ער איז דארט מבאר אז דאס מיינט ער, אין דעם דור, אט א די וואס לערנען אין דער ישיבה, אז זייער ענין איז אז זיי זאלן זיין יוצא למלחמת בית דוד.

וואו איז דא דער קשר בשעת מ'רעדט וועגן דעם ענין אין ברוקלין, און מ'רעדט לאו דוקא מיט ישיבה בחורים, ואדרבה, דאס רוב איז גאר ניט ישיבה בחורים, עאכו"כ די וואס הערען ע"י מכשירים שונים, איז דאך דארט נאך ווייניקער דער אחוז פון ישיבה בחורים, עאכו"כ פון ישיבה בחורים פון תומכי תמימים? איז אט דא אין דערויף דא א ענין וואס איז בלאו הכי מוכרח מצד ווי דער ענין איז אין פשטות הדברים בכל עניני תורה ומצותי'...

הנה תוכן ענין השבועה הוא דאף אם גם לסיבה מן הסיבות יהי' איזה שינוי אשר אז יכריח השכל לשנות, הנה הם נשבעים זל"ז אשר יהי' איך שיהי' הנה דבר זה לא ישתנה ויהי' כן, כמו"כ למעלה הנה ענין השבועה הוא שיהי' המשכת שפע ברכה מהז' דרגין עילאין...".

לקו"ד ח"ג שפא, רע"ב: "...אויף א געוויסן קטרוג וואס איז געווען אויף אידן, האט השי"ת כביכול געזאגט בין כך ובין כך בני הם ולהחליפם באומה אחרת אי אפשר, אט דאס איז די הייליגע שבועה וואס השי"ת האט געשווארן אין דעם ברית אבות...".

שיחת ש"פ בשלח, י"א שבט תשכ"א (שיחור"ק ס"ע 69): "...אזוי אויך אין נמשל, וויבאלד אז דאס וואס דער אויבערשטער האט אויסגעקליבן אידן איז דאך דאס געווען אין א אופן פון שבועה, וואס דער אויבערשטער האט געשווארן אז בין כך ובין כך בני הם, ולהחליפם ח"ו באומה אחרת אי אפשר, איז במילא איז דאך ער אליין קען ניט מתיר זיין זיך די שבועה, ועאכו"כ אז מיר וועלן אים ניט מתיר זיין".

הערה 239

וראה ביאורי הזהר עקב קיט, ב-ג [ועד"ז רמט, ד ואילך]: "פי' דורנא בקיומא יובן עד"מ קיום הכתב שנכתב, שאינו נק' קיום אלא ע"י החותם דוקא כשחותמין אותו, כמו פתשגן כתב המלך אינו דבר מתקיים אלא דוקא אחר שנחתם בחותם המלך, שאז כאשר נחתם בחותם המלך אין להשיב כו', משא"כ קודם שנחתם יכול להשיב כו', והיינו לפי שע"י החותם כבר נפסק הדבר בפסק חתוך בלתי ישונה, וקיום הדבר הוא ענין הפסק שנפסק בלי ישונה כידוע . . ענין החותם שמגביל לדבר מה הנכתב בלתי ישתנה עוד מכמו שהוא, כך וכך דוקא ולא באופן אחר בשום תוס' או גרעון כו' . . וז"ש גם כאן דברכה דאטיבו עליה אמן דוקא נק' דורנא בקיומא . . שבחינת אמן הוא בא לקיום הדבר בלתי ישונה עוד, ע"ד שאמר ואמרו כל העם אמן, ואמן הזה ענינו לקיו' [- לקיים] הדבר בבחי' פסק חתוך כנ"ל וכידוע . . ולכך נק' ברכה דאטיבו עליה אמן דוקא דורנא בקיומא בבחי' קיום שאין להשיב

(315) הובא ונתבאר בשיחת מוצאי ש"פ בשלח י"ג שבט תשל"ח (שיחה ב – 14:40 ואילך).

פארבונדן מיט גלות, וואס מ'געדארפט אוועקגיין פון ליובאוויטש, וואס דערנאך ס'דאך מתפשט געווען בכמה וכמה מקומות – ניט נאר אין איין ארט, נאר בכמה מקומות. און דערנאך איז דאס אויכעט איבערגעגאנגן צו די וואס זיי זיינען בעבודתם החיצונית א ציור פון בעל הבתים, און מ'האט אויכעט אנגעזאגט אז זיי דארפן ווערן נרות להאיר.

ביז וואנעט, ווי דערמאנט אין דער שיחה גופא (וואס זי איז שוין, כאמור, געדרוקט) – האט ער גלייך גערעדט דעמאלט, אז ס'וועט זיין צוויי דורות, וואס היוצא למלחמת בית דוד – ווערט דערנאך דער ענין פון חרפו עקבות משיח, און פאר דערויף איז שוין דא אט א די וואס "אויביך הוי", דער דור שלפנ"ז. וואס אט דעמאלט, כדי זיך איינקערן מיט א גאנצן דור פון אויביך, און די איינקערן זיך מיטן דור שני פון חרפו עקבות משיח – ווי ער טייטשט דאס אפ אין דער שיחה, אז דאס איז בעקבתא דמשיחא ממש – דארף מען האבן א גאנצן דור, אלע אידן וואס זיינען בדור.

וואס דאס איז דאך דער פירוש בפשטות פארוואס דוקא דער נשיא דורנו האט זיך מוסר נפש געווען, ניט נאר אויף יפוצו מעיינותיך חוצה בדוגמא ווי ס'געווען באם בעל יום הולדת, נאר אין אן אופן פון חוצה דחוצה דחוצה, און אלץ מיט אן אופן פון מסירות נפש.

דאס הייסט – בסגנון אחר, אע"פ וואס די שיחה לכאורה איז דאך גערעדט געווארן – און אזוי איז דאך געווען די מעשה במציאות – צו די תלמידים וואס האבן געלערענט אין אן אופן מסויים, במקום מסויים, און אין אן אופן "והיו עיניך רואות את מוריך" – האט מען גלייך דערביי אנגעזאגט, און געהייסן דערנאך אפדרוקן ע"י נשיא דורנו, אז מ'זאל וויסן זיין אז דערנאך קומט חרפו אויביך הוי, און דערנאך קומט חרפו עקבות משיח, וואס אט דעמאלט איז ווער איז יוצא למלחמת בית דוד? אט די אלע צו וועלכן ס'דערגרייכט אט די שיחה. ווארום זיכער האט דאס צו זיי אנגעקומען בהשגחה פרטית, וואס השגחה פרטית איז זיכער אז כל מה שברא

(20:50) ...וואס יש לומר על דרך זה, בהנוגע צו די שיחה האמורה פון כל היוצא למלחמת בית דוד: אז אין יענע צייטן ווען די שיחה איז געזאגט געווארן, וואס דאס איז געווען אין התחלת התייסדות פון דער ישיבה – די ערשטע יארן, און מ'האט דעמאלט זיי אנגעזאגט אז זייער ענין איז יוצא זיין למלחמת בית דוד, איז מפני כמה וכמה סיבות האט דאס געדארפט זיין דורך די נשמות כלליות אין דעם ענין, במילא האט מען זיי געגעבן כחות מיוחדים אז זיי זאלן אויפטאן אין אן אופן הכי חזק, און דערפאר האבן זיי געקענט אויפטאן אין אן אופן פון ארוך ורחב ועמוק וכו' וכו'. ולאידך גיסא, איז דעמאלט ניט געווען אזא מין מעמד ומצב אז מ'זאל קענען איבערגעבן די שליחות אויכעט צו די וואס זיי האבן זיך ניט געפונען אין ליובאוויטש און געלערנט אין דער ישיבה, במשך פון א זמן – לפי ערך זמן ארוך.

בשעת [ס']אבער געקומען די שנים שלאחרי זה, וואס בכל שנה ושנה האט מען דאך זיכער מקיים געווען דער ענין פון מעלין בקודש, און זיכער זיך מתעסק געווען אין דעם ענין פון יפוצו מעיינותיך חוצה – מעיינות הבעש"ט זאל אויכעט גרייכן אין חוצה, עאכו"כ – במכ"ש וק"ו ווי ידוע די שיחה פון דעם בעל יום ההולדת, אז דאס האט אנגעהויבן – דער יפוצו מעיינותיך חוצה – לאחרי גאולה פון י"ט כסלו פון תקנ"ט, וואס פון דעמאלט אן איז מען הולך ומוסיף – האט מען צוגעגרייט דעם חוצה ביז וואנעט אז דער חוצה, ניט נאר ער קען אויפנעמען די מעיינות, נאר ער קען אויכעט ווערן א נרות להאיר.

אדער אין א סגנון אחר, אז בשעת ס'האט זיך גערעדט אט א די שיחה, איז יש לומר אז דעמאלט איז געווען דער מעמד ומצב אז מ'האט געקענט ארויפלייגן די שליחות אויף דעם מספר פון אידן וואס זיי האבן זיך געפונען אין יענעם מעמד ומצב, און אין די תנאים, און דעם אופן הלימוד.

דערנאך, ווי מ'האט דאס געזען בפועל אין די דורות שלאחרי זה, וואס אמת טאקע ס'געווען

מילואים לדקדוקי תורה

קנט

הקב"ה בעולמו איז דאס זיכער לפבורו.

אויסגעזען, און וואס ער האט געהייסן טאן וכו'?

איז עד"ז – ווי דערמאנט פריער – אז אע"פ וואס ס'ירידת הדורות, איז אבער רעדט זיך איצטער וועגן אן עבודה וואס זי איז א סאך א לייכטערע אויף דורכצופירן, בדוגמא ווי דער חילוק: אז מ'דארף מברר זיין פ"ו ניצוצות, ווארום ר"ב זיינען שוין נתברר געווארן.

וואס עד"ז איז אויך, ס'פארשטאנדיק דער חילוק אין דער בירור פון דער פ"ו גופא, וואס די בירור זייערע האט זיך אנגעהויבן גלייך נאך גלות מצרים, און דעמאלט איז אויך געווען ירידת הדורות מדור לדור. אויכעט אין בתי מקדשים – בית מקדש ראשון, וואס אין עם איז געווען אויך די חמשה דברים, משא"כ בית מקדש שני. עאכו"כ אין דעם גלות שלאחרי חורבן בית המקדש שני לגבי גלות בבל, עאכו"כ אין דעם גלות גופא – ביז עקבות משיחך, עקבתא דמשיחא.

וואס דערפאר איז, כאמור, איז קרוב לודאי – עאכו"כ בנוגע לפועל: אז מ'זאל זיך ניט איינרעדן – וואס דאס קומט פון דעם קלוגניקן – אז דאס איז גערעדט געווארן בשנה מסוימת, און גערעדט געווארן במעמד ומצב מסויים, און דאס האט גערעדט דער בעל יום ההולדת, און האט דאס גערעדט אין א פארבריינגען אויכעט א מסויים, מיטן גאנצן שטורעם שבדבר – דערנאך קומט מען צוגיין אין א וואכעדיקען טאג, אין א מדינה וואס איז גאר אין קצי כדור התחתון, און מ'רעדט ניט נאר מיט ישיבה בחורים, נאר בעיקר גאר מיט דעם רוב – התורה על הרוב תדבר – וואס דאס איז גאר ניט ישיבה בחורים, און מ'זאגט אז צו יעדערן פון זיי, און אויכעט צו נשים, גייט יעדער ווארט פון דער גאנצער שיחה – מיט דער הוספה, אז ס'א זיכערע זאך אז זיי³¹⁶

עאכו"כ אז מ'האט די הודעה מיט די הוראה און נתינת כח פון נשיא דורנו, אז מ'זאל וויסן זיין אז ס'דארף זיין טאפאָרו דאָ פּלאַחו, אז מ'זאל אויפטאן אט א די ענינים בפועל – מיט דער פּלאַחאָ, מיטן בול עץ, און אויפטאן דאס אין אן אופן ווי ער גערעדט אין דער שיחה בארוכה, אויף מבטל זיין דעם חרפו אויביך הוי', און דענאך מבטל זיין דעם דור שלאחרי זה, אדער די תלמידים שלהם, וואס זיי זיינען חרפו עקבות משיחך – זיי קענען ניט פארליידן אז מ'רעדט און מ'זאגט אז אט אט קומט משיח, ווארום מ'האלט שוין ביי עקבות משיחך. זיינען זיי ניט ח"ו אין אן אופן, ווי ער זאגט אין די שיחה – זאגט אין דערויף דער חילוק פון אויביך הוי', ס'לומדי תורה ומקיימי מצות, אבער זיינען ר"ל חרפו עקבות משיחך – זיי קענען ניט פארליידן אז מ'זאל רעדן אז מ'הערט עקבות משיחך.

און אנקעגן דערויף האט מען איבערגעגעבן אז דאס איז איצטערדיקע מלחמת בית דוד, איז דאס ניט ארויפגעלייגט געווארן אויף די וואס זיינען געווען אין – אדער זיי געפינען זיך איצטער – אין א מעמד ומצב בדומה ווי דער מעמד ומצב דעמאלט, נאר דאס געהערט צו דעם גאנצן דור.

וואס דערפאר האט זיך דאך נשיא דורנו מוסר נפש געווען אויף מפיץ זיין מעיינות החסידות, מיט די עבודה'דיקע מאמרים, און אויך די השכלה מאמרים, אז זאל אנקומען לכל אחד ואחת, בלשון כל עם ועם, אפילו צו קטנים שבקטנים בידעה, אויכעט צו קטנים שבקטנים אין אידישקייט, עאכו"כ קטנים שבקטנים אין חסידות.

ווערט דאך די שאלה: היתכן? ער ווייס דאך, ידע איניש בנפשי' – ווי אזוי וועט ער אויפטאן אט דאס וואס דעמאלט האט מען אויפגעטאן – די חסידים בהדור ההוא? בפרט וואס זיי זיינען געווען אין א מעמד ומצב דעמאלט, ווי דערמאנט פריער, והיו עיניך רואות את מוריך וכו', און איצטער דארף מען מער ניט ווי דערמאנען אז דערציילן וואס דער בעל ההולדת האט

שולח הגליון

(316) לכאורה הכוונה לכ"ק אדמו"ר נ"ע שאמר את השיחה ושוב הורה להדפיסו ע"י כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ (כדלעיל בפנים בפנים: "און געהייסן דערנאך אפדרוקן ע"י נשיא דורנו"), ולכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ שפרסם את השיחה בפועל.

ורך הלבב. במילא טאר ער ניט טראכטן וועגן סכנת המלחמה – דעמאלט קען ער זיך בריינגן אויף צו עובר זיין אויפן ציווי וואס מ'טאר ניט זיין קיין ירא ורך הלבב.

ער דארף טאקע גיין בדרפי נועם וברדפי שלום, אבער ניט בלייבן זיצן באַ זיך אין זיינע ד' אמות, אפילו ווען דאס איז ליובאוויטש. וואס מ'מאנט באַ עם, אז זאל ארויסגיין אין חוצה, וואו ס'געפינט זיך אט די פון חרפו עקבות משיחך, און דארטן מפיץ זיין די מעיינות. במילא וועט זיין קאתי מר – דא מלכא משיחא, עקבות משיחך וועט דערהערן דער עקבות משיח צדקנו בפשטות...

...אז קיין איין און איינציקער איד וועט ניט בלייבן אין גלות, און מ'וועט אויפטאן מיט יעדער אידן און מיט אלע אידן אז יעדער פון זיי זאל ארויסגיין אין מלחמת בית דוד, און ס'א זיכערע זאך אז מ'וועט מנצח זיין... "ע"ש.

❧ הערה 244 ❧

ראה כל היוצא למלחמת בית דוד בתחלתו (לקו"ד ח"ד תשפז, ב [ועד"ז סה"ש תש"ב ע' 141-2]): כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו (שבת נו, א). בית דוד איז דער גילוי פון משיח בן דוד, ווי עס איז ידוע פון דער עליית הנשמה וואס דער בעש"ט נ"ע האט געהאט, און איז געווען אין היכל המשיח און געפרעגט אימתי קאתי מר, האט איהם משיח געענטפערט: לכשיפוצו מעינותיך חוצה, אז די מעינות פון בעש"ט'ס תורות און דרכי עבודה וועלען זיך פארשפרייטען אויף דער וועלט, דעמאלט איז אתי. אפען גערעדט, דער ביאת המשיח איז אין א געוויסער מאס תלוי אין דעם יפוצו מעינותיך חוצה, און דער יפוצו מעינותיך חוצה וועט בריינגען ביאת המשיח, וואס דאס איז דער בית דוד, דער גילוי אור פון משיח בן דוד...".

האבן זיך געפירט אז ווינו מבקש אלא לפי כחו, אויב ער מאנט מערער איז דאס ניט ע"פ תורה, ע"פ תורה טאר מען ניט מאנען מערער וויפיל ס'בכחו. . און דא זאגט מען, אז מ'איז געגאנגען און מ'האט געמאנט, און מ'האט דאס געהייסן אפדרוקן, און מ'האט דאס געהייסן מפיץ זיין...

...בתקפו עומד כל השנה כולה. . א נשיא, וואס האט זיך אין עם אריינגעלייגט, און האט צוליב עם געזאגט די שיחה – חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם – און צוליב עם האט מען דאס געהייסן אפדרוקן...

...מ'דארף מער ניט ווי מאכן דערמיט טאפארו דא פלאחו. ער דארף וויסן זיין אז דאס מיינט מען עם אליין און איר אליין, און מ'מיינט דאס ניט סתם ער זאל הערן א שיחה נאה, אדער אפילו אז ער וועט הערען איבערגע'חזר'ט א ווארט פון א רבי'ן, פון נשיא דורנו אדער פון זיין פאטער, האט ער מקיים געווען אויכעט דעם ענין פון לימוד התורה, און תלמוד תורה כנגד כולם – זאגט מען, אז א מצוה שהזמן גרמא און א מצוה עוברת איז זי דוחה אפילו תלמוד תורה, אזוי איז דער דין אין שולחן ערוך.

וכאמור, בפשטות מיינט מען דאס, אז מ'זאל געפירט³¹⁷ יעדער איד מיט וועלכע מ'קומט אין פארבינדונג – דארף מען וויסן זיין, אז די אלע ענינים וואס ער רעכענט אז צוליב דערויף טרעפט ער זיך מיט עם, איז א ספק צי דאס איז דער עיקר. וואס אבער א דבר ברור איז, אז ער דארף אין דעם אידן אויפטאן אין דעם ענין פון הפצת מעיינות חוצה, ווארום אט דאס איז די מלחמת בית דוד בימינו אלו – חרפו עקבות משיחך – אויף מיט זיי מלחמה האבן, טאקע בדרפי נועם וברדפי שלום, אבער אין אן אופן פון מלחמה.

וואס באַ מלחמות פסק'נט ער אפ אין רמב"ם בארוכה ובפשטות, אז מ'טאר ניט זיין קיין ירא

❧ שול"י הגליון ❧

(317) אולי פירושו, שיש להתייחס לכל יהודי שבא עמו בקשר, כמי שמלמעלה הובילו (האבן זיי געפירט) אליו. וילע"ע.

הערה 245

ראה אג"ק אדנ"ע ח"א ע' שיא-ב (מוצש"ק י"ד שבט תרס"ד)³¹⁸: "...אבל זה ודאי דקיבוץ גליות יהי' ע"י משיח, ואחר קיבוץ גליות יהי' הגילויים דמשיח, וזהו"ע מלכות בית דוד.

ובזה (ימתקו) [יומתקו] מה דאי' בירושלמי מעשר שני פ"ה אמתניתין [דתנאי הי' כשיבנה ביהמ"ק, זאת אומרת שביהמ"ק עתיד להבנות קודם ל] (יהי' שיבנה ביהמ"ק) מלכות בית דוד. ובגמ' מגילה ד"ז ע"ב אי' ג"כ דכיון שניבנית ירושלים בא דוד כו' ועמ"ש הב"ח או"ח סי' קי"ח בענין ברכת ירושלים [שמבואר] באריכות איך שצ"ל הכל מוכן [קודם], ואחר שיבנה ביהמ"ק וירושלים ויכונן כסא דוד אז בא דוד ויושב על כסאו שהכין לו ד' ית'.

ולא יסתר דבר זה להרמב"ם שכתב דמשיח יבנה את ביהמ"ק, דודאי ביאת משיח קודם לבנין ירושלים ובנין ביהמ"ק, והבנין יהי' ע"י משיח וע"י תהי' קיבוץ גליות, [ואז יהי' אח"כ מלכותו והיא] מלכות דוד. וזהו דקדוק ל' הגמרא וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, ולא קאמר בא בן דוד, דמשיח נק' בכמה מקומות בשם בן דוד במד"ר ובגמ', ואמר כאן בא דוד, הכוונה על מלכותו, וכמ"ש ועבדי דוד מלך עליהם (יחזקאל ל"ז כ"ד), וע"ש במצודות³¹⁹...".

הערה 248

ראה כתובות קיב, ב: "אמר רבי זירא אמר רבי ירמיה בר אבא, דור שבן דוד בא קטיגוריא³²⁰ בתלמידי חכמים...".

סנהדרין צז, א: "...הכי אמר רבי יוחנן, דור

שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתמעטים, והשאר עיניהם כלות בייגון ואנחה, וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, עד שהראשונה פקודה שניה ממחרת לבא. ת"ר שבע שבן דוד בא בו, שנה ראשונה מתקיים מקרא זה, והמטרת על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר, שניה חיצו רעב משתלחים, שלישי רעב גדול, ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה, ותורה משתכחת מלומדיה, ברביעית שובע ואינו שובע, בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין ותורה חוזרת ללומדיה, בששית קלות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא . . . (אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך³²¹). תניא ר' יהודה אומר, דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן יאשם, ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת הסופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, ופני הדור כפני כלב, והאמת נעדרת . . . תניא ר' נהוראי אומר, דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו פני זקנים, וזקנים יעמדו לפני נערים, ובת קמה באמה, וכלה בחמותה, ופני הדור כפני כלב, ואין הבן מתבייש מאביו. תניא ר' נחמיה אומר, דור שבן דוד בא בו העזות תרבה, והיוקר יעות, והגפן יתן פרו, והיין ביוקר, ונהפכה כל המלכות למינות, ואין תוכחה...".

ועד"ז שהש"ר עה"פ ב, יג: "...אמר ר' יוחנן, שבע שבן דוד בא, שנה ראשונה מתקיים מה שנאמר והמטרת על עיר אחת, בשניה חצי רעב משתלחין בה, בשלישית רעב גדול ומתים בו אנשים ונשים וטף, וחסידים ואנשי מעשה מתמעטים, והתורה משתכחת מישראל, ברביעית רעב ולא רעב שובע ואינו שובע, בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחים והתורה חוזרת

שוליי הגליון

(321) פרש"י: "לא אתפרש האי קרא למאי איכתיב הכא, דהא לא קא דריש ביה מידי. ונראה למורי, שכן נכתב בספרים תחלה כמו ששנינו בפ' אחרון דסוטה (מט:): בעקבות המשיח חוצפא יסגא, וכתבו פירוש זה על בעקבות, שהוא לשון סוף, כמו אשר חרפו עקבות משיחך". וראה במילואים להערה 235, שיתכן שבמאמר דידן מרמזו רבינו, שדרשת רז"ל (עה"פ) "אם ראית דור אחר דור מחרף צפה לרגליו של משיח" נשמטה כאן מן הגמרא בטעות.

שוליי הגליון

(318) שבמילואים להערה 249.
(319) במצודת דוד שם: "ועבדי דוד. מלך המשיח הבא מזרע דוד יהיה מלך עליהם. ורועה אחד. כי לא ימליכו עוד עשרת השבטים מלך לעצמם מבלעדו". שם, כה ("...וודו עבדי נשיא להם לעולם"): "לעולם. ר"ל עד עולם לא תפסק המלוכה מזרע דוד".
(320) פרש"י: "קטיגוריא. הרבה מסטינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם".

מרעיתי אדם אתם, ולית לון יכולת למעבד טיבו עם ת"ח, ואנשי חיל ויראי חטא מסובבים מעיר לעיר ולא יחוננו, ומחרמיין ערב רב בינייהו ולא יהבין לון באתרין סגיין אלא דבר קצוב, דלא יהא תקומה לנפילו דלהון ואפילו חיי שעה, וכל חכמים ואנשי חיל ויראי חטא בצערא בדוחקא ביגונא חשיבין ככלבים, (איכה ד) בנים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש בראש כל חוצות, דלא אשכחו אכסניא בינייהו, ואינון ערב רב אינון עתירין בשלוה בחדווא בלא צערא בלא יגונא כלל... ע"ש.

תקו"ז חדש צד, רע"א: "...דכתיב איכה ישבה בדד . . . ועל קב"ה ושכינתיה אמר קרא כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו, דאיתמר ביה ה' איש מלחמה. ובזמנא דאיהי ערטילאה, תלמידי חכמים וצדיקים ואנשי מדות דילה כלהו אזלין מנדדין מדוך לדוך מאתר לאתר, כמה דאוקמוה מארי מתניתין, דור שבן דוד בא אנשי חיל יסובבו מעיר לעיר ולא ירוחמו, ובג"ד איסתכם קב"ה ושכינתיה למיעבד האי חיבורא... ע"ש.

❧ הערה 249 ❧

ראה אג"ק אדנ"ע ח"א ע' שי-שיב³²²:
 "...ומ"ש בסידור ע"פ תהלתו בקהל חסידים דקיבוץ גליות יהי' קודם לביאת משיח, היינו לפי שהגילויים דמשיח למטה יהי' לאחר שיתקבצו הגליות (והיינו אחר שיתעלו ניצוצי החסידים והגבורות שנתבררו), וכן הוא עפ"י פשוט דמל' שייך לאחר שיתקבצו הגליות דוקא, אף שהקיבוץ יהי' על ידו מ"מ קודם שיתקבצו הרי אינו שייך מלוכה דאין מלך בלא עם, כ"א אחר שיתקבצו ע"י אז תהי' מלכות עליהם ועל כל העולם, וכמ"כ הוא ברוחני' דמאחר שיתעלו ניצוצי החסידים והגבורות שנבררו אז יהי' הגילויים של משיח . . . ובגמר הברורים דז"מ ויתעלו הניצוצות לשרשן אז יהי' גילוי בחי' כח"ב דתוהו, וזהו"ע ארץ עשר עממין שינתן לנו לעתיד. וזהו גילוי המשיח שיתגלו בחי' כח"ב,

לחדושה ומתחדשת לישראל, בששית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא . דאמר ריש לקיש, דור שבן דוד בא בית הוועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן ישום, ואנשי הגליל יסבבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת הסופרים תסרח, ויראי חטא ואנשי חסד נאספים, והאמת נעדרת, ופני הדור כפני הכלב . . . ורבנן אמרי, דור שבן דוד בא חכמי הדור מתים, והנותרים עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות ורעות רבות באות על הצבור, וגזרות קשות מתחדשות ומשתלחות, עד שהראשונה קיימת אחרת באה ונסמכה לה. אמר ר' נהוראי אומר, דור שבן דוד בא הנערים ילבינו לזקנים, ויעמדו הזקנים בפני הנערים, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, ובן אינו מתבייש מאביו. ר' נחמיה אומר, קודם ימות המשיח עניות ירבה, ויוקר הווה, והגפן תתן פריה, והיין יסריח, והמלכות כלה תהפך למינות, ואין תוכחות...". ועד"ז תדב"א זוטא פט"ז. דרך ארץ זוטא פ"י. ע"ש.

זח"ג סז, סע"ב ואילך (רע"מ): "...בההוא זמנא אתפתחת לאולדא משיחא, בגין חבלים ודוחקין דצדיקין, ומארי מדות, ומארי רזין דאורייתא, מארי בושת וענוה, מארי יראה ואהבה, מארי חסד, אנשי חיל, יראי אלהים, אנשי אמת, שונאי בצע, דרחקא לון שעתא. והאי הוא דאוקמוה מארי מתניתין, דור שבן דוד בא אנשי חיל יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, ויראי חטא ימאסו, וחכמת סופרים תסרח, ותהא האמת נעדרת, והגפן תתן פריה, והיין ביוקר, ומאינון קלין דיהיבת דאינון שבעין לקבל שבעין תיבין דיענך יי' ביום צרה, אתפתחת רחמה דאיהי ב' כלילא מתרין ביתין לאולדא ב' משיחין... ע"ש.

שם קכה, ב (רע"מ): "...ויפן כה וכה וירא כי אין איש עוזר לי לאפקא לי מהאי צערא בהאי קבורה, דאתמר עלי (ישעיה נג) ויתן את רשעים קברו, ולא אשתמודען בי, ואני חשיב בעינייהו בין ערב רב רשיעייא ככלב מת דסרח בינייהו, דחכמת סופרים תסרח בינייהו בכל קרתא וקרתא, ובכל אתר דישראל מפוזרין בינייהו בין מלכוון ואתהדרו אינון ערב רב רעיין על ישראל עאנא דקב"ה, דאתמר בהו (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן

אנקומען צו יחתו מריביו. נאך דערויף ווי יחתו מריביו – אז ילחום מלחמת השם וינצח, ויתן עוז למלכו – ווי ער זאגט דארטן, אז ער וועט מקבץ זיין גלויות, ויבנה בית המקדש, אט א דעמאלט ווייס מען אז הוא המשיח. . . ויתן עוז למלכו – וואס דאס איז דער ענין פון מנצח זיין מלחמת השם, וואס המוציא ומביא במלחמה דאס איז מעיקרי עניני המלך, אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו אין ענינים פון מלחמות וואס מ'דארף פירן, און דערנאך ערשט וועט זיין דער וירם קרן משיחו, ווי מפרשי תנ"ך טייטשן אפ, אז ס'וועט נתגלה ווערן אז הוא המשיח...".

ד"ה קול דודי תשל"ו (31:50): "...קרן מלשון חזוק. . . קרן וואס זי באווייזט אויף ענין התוקף, ביז וואנעט אז מ'בריינגט אויכעט דערויף אראפ פון בעצם היום הזה. . . אז דער תרגום זאגט אויף דערויף בְּכָרֶן יומא ההוא, אע"פ וואס שטייט מיט א כ' איז מען דאס מייחד, און מ'זאגט אז דאס איז פון דעם זעלבן ענין, דעם זעלבן שרש און דעם זעלבן נאמען. . . אויכעט געבראכט אין רשב"א צו עין יעקב אין חולין³²⁴. . . אז דאס איז אויכעט א ענין פון תוקף. . . וירם קרן משיחו, דער קרן משיחו פון מלך המשיח...". ע"ש – וראה אוה"ת בראשית (ח"ג) תקמו, רע"א: "...עצם כפשוטו, וגם לשון חיזוק ותוקף, כמו בחי' ועוצם ידי, כי עצמות³²⁵ ממנו, וירבו ויעצמו במאד מאד, בעצם היום הזה ותרגום בכרן יומא הדין, ובכרן לשון קרן ותוקף, כן פי' הרשב"א הובא בעין יעקב בחולין פא"ט³²⁴...". תער"ב ח"ג ס"ע א'שא: "...וזהו ג"כ ענין וירם קרן משיחו, דהנה בחי' קרן יש כמה פי', הא' ל' תוקף וחזוק, כמו רמה קרני, ותרם כראם קרנו, תרומנה קרנות צדיק... ע"ש".

ולהעיר מזח"ב ז, ב: "...כדין יתחזי חד עמודא דאשא קאים מעילא לתתא ארבעין יומין, וכל עמין דעלמא חמאן ליה, בההוא זמנא יתער

והו"ע טעמי תורה שיתגלו לעתיד ע"י משיח, והיינו אחר שיושלמו הברורים דו"מ ויתעלו לשרשן כו'. . . ואחר הגילוי דמשיח יהי' תחה"מ, שהוא עוד גילוי אור עליון יותר ולמעלה גם מבחי' טעמי תורה. . . וז"ש דמשיח יהי' אחר קיבוץ גלויות, היינו אחר שיתאספו ויתקבצו ניצוצי החסדים והגבורות ויתעלו לשרשן, אז יהי' גילוי מדריגת משיח שהוא גילוי בחי' כח"ב דוקא, דהבירור דו"מ זהו עבודתינו עכשיו, וההתחדשות שיהי' ע"י משיח הוא גילוי בחי' כח"ב כו'. אמנם גם הנצוצות שאנו מבררים עכשיו יהי' תכלית עלייתם ע"י משיח. . . אבל עיקר התחדשות הגילוי דמשיח יהי' אח"כ, והיינו שיהי' גילוי בחי' כח"ב כו'. וזהו הכוונה שם בסידור.

[אבל זה ודאי דקיבוץ גלויות יהי' ע"י משיח, ואחר קיבוץ גלויות יהי' הגילויים דמשיח, וזהו"ע מלכות בית דוד. . . דודאי ביאת משיח קודם לבנין ירושלים ובנין ביהמ"ק, והבנין יהי' ע"י משיח וע"י תהי' קיבוץ גלויות, [ואז יהי' אח"כ מלכותו והיא] מלכות דוד. וזהו דקדוק ל' הגמרא וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, ולא קאמר בא בן דוד, דמשיח נק' בכמה מקומות בשם בן דוד במד"ר ובגמ', ואמר כאן בא דוד, הכוונה על מלכותו, וכמ"ש ועבדי דוד מלך עליהם (יחזקאל ל"ז כ"ד), וע"ש במצודות³²³. וקרוב הדבר לאמר (שלא) [שאז] יתוסף מעלה בו עצמו, ומובן למשכיל ע"פ מה שנתבאר]...".

ו' תשרי תשכ"ז (שיחה ה – 5:20): "...וילחום מלחמת השם, אז אט א דער איד, דער הוגה פתורה ופמצות, וועט ער פירן מלחמות. . . און מ'ווייסט נאך אלץ ניט – שרייבט דער רמב"ם – צי דאס איז דער אמת'ער משיח, צי דאס איז אזוי א איד א צדיק – מ'ווייסט נאך ניט צי דאס איז וירם קרן משיחו, כאטש אפילו מ'דארף שוין

שולַי הגליוֹן

(323) במצודת דוד שם: "ועבדי דוד. מלך המשיח הבא מזרע דוד יהיה מלך עליהם. ורועה אחד. כי לא ימליכו עוד עשרת השבטים מלך לעצמם מבלעדו". שם, כה ("...ודוד עבדי נשיא להם לעולם"): "לעולם. ר"ל עד עולם לא תפסק המלוכה מזרע דוד".

(324) ס, א (בפירוש הכותב).

(325) עצמות: כ"ה בכת"י. וצ"ל: עצמת (כבכת"י ב). – הערת המו"ל בס' הליקוטים דא"ח צ"צ ערך בשר ע' תרמג.

חילין אחרנין לתתא, ועל כלהו יתגבר מלכא משיחא, הדא הוא דכתיב (זכריה ט) עני ורוכב על חמור ועל עיר, עיר וחמור תרין כתרין אינון דשלטי בהו עממיא עעכו"ם ואינון מסטר שמאלא סטרא דמסאבא. ומה דאמר עני, וכי מלכא משיחא עני אקרי? אלא הכי אמר ר"ש, בגין דלית ליה מדיליה, וקרנין ליה מלך המשיח, דא הוא סיהרא קדישא לעילא דלית לה נהורא אלא משמשא, מלכא משיחא דא ישלוט בשלטניה יתייחד בדוכתיה, וכדין (ש) הנה מלכך יבא לך סתם, אי לתתא עני הוא דהא בסטרא דסיהרא הוא, אי לעילא עני אספקלריא דלא נהרא, לחם עני, ועם כל דא רוכב על חמור ועל עיר תוקפא דעמין עעכו"ם לאכפייא תחותיה, ויתתקף קודשא בריך הוא בדוכתיה. . לתברא תחותיה כל שאר עמין עעכו"ם ומלכין דעלמא" ע"ש.

❧ הערה 255 ❧

ראה כל היוצא למלחמת בית דוד (לקו"ד ח"ד תשפח, סע"ב ואילך [ועד"ז סה"ש תש"ב ע' 4-143]): "...די מלחמת בית דוד באדארף האבען איהר טכסיס, לא בחיל ולא בכח כ"א ברוחי. חיל און כח איז מוסר ותוכחה, און רוחי איז פנימי התורה, חסידות, א השגה אלקית און עבודה שבלב.

מען באדארף לערנען נגלה בעיון רב, וויסען יעדער סוגיא מיט אלע פרטי הסברות, דבר דבר על אופנו, פון דעם יסוד הרמז פון דער הלכה ווי זי איז אין תושב"כ, און ווי די הלכה איז בקיצור נמרץ אין דער משנה, און ווי דער ענין ווערט נתבאר באריכות הפלפול אין דער גמרא, און ווערט נתפרש אין רש"י און די שיטת התוספות, גוט אריינטראכטען אין סגנון הלשון פון דעם רמב"ם, די חדושים וואס דער רשב"א איז מחדש, וויסען ווי די הלכה קומט אין טור ובית יוסף, און פארטיפען זיך אין סגנון הלשון פונ'ם רבי'נס שלחן ערוך.

אבער נאך אלעם דעם מוז מען וויסען, אז דאס איז גליא שבתורה, וואס די גליא האט א פנימי' און די פנימי'ן] איז דער חיות פון דער גליא, און דער ריכטיגער אפלייג פון השגה אלקית איז נאר

מלכא משיחא לנפקא מגו גנתא דעדן מההוא אתר דאתקרי ק"ן צפו"ר, ויתער בארעא דגליל, וההוא יומא דיפוק לתמן יתרגו כל עלמא, וכל בני עלמא מתחבאין גו מערתי וטנרי דלא יחשבון לאשתזבא. ועל ההוא זמנא כתיב (ישעיה ב') ובאו במערות צורים ובמחלות עפר מפני פחד ה' ומהדר גאוונו בקומו לערוץ הארץ, מפני פחד ה' דא ההוא רגזו דכל עלמא, ומהדר גאוונו דא משיח, בקומו לערוץ הארץ כד יקום ויתגלי בארעא דגליל, בגין דאיהו הוא אתר קדמאה דאתחברא בארעא קדישא, ובגין כך יתגלי תמן קדמאה לכל אתר, ומתמן יתער קרבין לכל עלמא. לבתר ארבעין יומין דעמודא יקום מארעא לשמייא לעיניהון דכל עלמא ומשיח יתגלי, יקום מסטר מזרח חד כוכבא מלהטא בכל גווינין, ושבעה כוכבין אחרנין דסחרן לההוא כוכבא, ויגיוון ביה קרבא בכל סטרין תלת זמנין ביומא עד שבעין יומין, וכל בני עלמא חמאן, וההוא כוכבא יגיה בהו קרבא בטיסין דנורא מלהטין מנצצין לכל עבר, ובטש בהו עד דבלע לון בכל רמשא ורמשא, וביומא אפיק לון ויגיוון קרבא לעיניהון דכל עלמא, וכן בכל יומא עד שבעין יומין. לבתר שבעין יומין יתגניז ההוא כוכבא ויתגניז משיח עד תריסר ירחין, ויתהדר ההוא עמודא דאשא כמלקדמין וביה יתגניז משיח, וההוא עמודא לא יתחזי. לבתר תריסר ירחין יסלקון ליה למשיח בההוא עמודא לגו רקיעא, ותמן יקבל תוקפא ועטרא דמלכותא. וכד נחית יתחזי ההוא עמודא דאשא כמלקדמין לעיניהון דכל עלמא, ויתגלי לבתר משיח, ויתכשושון לגביה עמין סגיאין ויתער קרבין בכל עלמא, ובההוא זמנא יתער קודשא בריך הוא גבורתיה לכל עמין דעלמא, ומלכא משיחא יתידע בכל עלמא, וכל מלכין דעלמא יתערון לאתחברא לאגחא קרבא ביה, וכמה (עמין) מפריצי יהודאין יתהפכו לאהדרא לגבייהו וייתון עמהון לאגחא קרבא על מלכא משיחא... " ע"ש.

זח"א רלח, א: "...אסרי לגפן עירה, דא מלכא משיחא דזמין לשלטאה על כל חילי עממיא, חילין די ממנן על עמין עעכו"ם ואינון תוקפא דלהון לאתתקפא, וזמין מלכא משיחא לאתגברא עלייהו, בגין דהאי גפן שליט על כל אלין כתרין תתאין דשלטי בהו עממיא עעכו"ם, האי נצח לעילא, ישראל דאינון שרקה ישיצון וינצחון

גופניות'דיגע זאכען, ווי די וועלטליכע מענשען זיינען זיך נוהג, און איבערגעבען זיך צו דער הנהלה פון תומכי תמימים, וועלכע איז מחנך און מדריך אנשי צבא פאר מלחמת בית דוד.

די רז"ל זאגען אז קודם ביאת המשיח וועלען זיין חבלי משיח. די חבלי משיח וועלען זיין הן אין גשמיות און הן אין רוחניות. עס איז זעהר מאוים'דיג וואס די רז"ל זאגן אויף יענעם זמן.

תמימים! די וועלטליכע הנחות און דער וועלטליכער רוח, אפילו פון די שומרי תורה ומצוה, זיינען קאלט און שמעקען מיט כפירה...".

אלף המגן (לבעהמ"ס פלא יועץ) דרוש א לשבת תשובה קכד, א-ב: "...ג³²⁶ חיייהם אינם חיים... ומי שאשתו מושלת עליו, שהולך³²⁷ אחר עצת אשתו נופל בגהינם, או נאמר אשתו הוא הגוף שהוא כאשה נגד הנשמה, והולך אחר ענינים הגופניים ואינו משגיח על הנשמה...".

הערה 259

א. ראה תר"פ ר"ע לה: "...משה בחי' הדעת שבכאו"א, דאפתטותא דמשה בכל דרא ודרא, דדרא הוא שורה ודרגא דמדרי' משה...".

תרצ"ב ע' שעז: "...בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאלו הוא יצא ממצרים, דפי' דור ודור הוא שורה ושורה היינו מדרי' ומדריגה, דבכאו"א לפי אופן מעלתו וענינו...".

שולח הגליון

(326) ביצה לב, ב. (327) בבא מציעא נט, א: "...ואמר רב, כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם, שנאמר רק לא היה כאחאב וגו' (סיפיה דקרא אשר הסתה אותו איזבל אשתו, רש"י). א"ל פפא לאב"י, והא אמרי אינשי איתתך גוצא גחין ותלחוש לה (אשתך קטנה, כפוף עצמך ושמע דבריה, רש"י)? לא קשיא, הא במילי דעלמא והא במילי דביתא. לישנא אחרינא, הא במילי דשמיא והא במילי דעלמא... (וא"ר) [צ"ל אמר ר'] חלבו, לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר ולאברם הטיב בעבורה, והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא, אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעתרו...".

אין עבודה שבלב... (וראה ההמשך שבמילואים להערה 256).

הערה 256

ראה כל היוצא למלחמת בית דוד (לקו"ד ח"ד תשפט, א-ב [ועד"ז סה"ש תש"ב ע' 4-143]): "...היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו. אין גשמיות איז דער סדר אז א איש הצבא מוז זיין א געזונטער. ניט נאר ער זאל ניט זיין קיין בעל מום, נאר ער זאל זיין א געזונטער אין זיינע רמ"ח אברים ושס"ה גידים, ווייל א איש הצבא בכדי ער זאל זיין א בן חיל, באדארף זיין א געזונטער, אזוי איז אין גשמיות ומכל שכן אין רוחניות.

דער איש הצבא וואס מען דארף האבען למלחמת בית דוד באדארף זיין א געזונטער. עס איז ניט גענוג וואס ער איז ניט קיין בעל מום אין די רמ"ח אברים, וואס דאס זיינען רמ"ח מ"ע, און די שס"ה גידים, וואס דאס זיינען די שס"ה מל"ת. ער באדארף זיין א בעל כח, האבען א שטארקייט אין עבודת השי"ת און אין יראת שמים.

חסידות רופט די דאזיגע שטארקייט בשם איתן. איתן איז דער טייטש שטארק און הארט. אין שטארק זיינען פאראן דרגות – שטארק און נאך שטארקער; אין הארט זיין קיין דרגות ניט פאראן. עס איז הארט וואס עס איז ניט פאראן קיין הארטער. דאס מיינט ווען די הארטקייט אין יראת שמים וואס כל הרוחות שבעולם וועלען איהם ניט ריהרען פון זיין פלאץ אין תורה ועבודה, און דער איז דער אמת'ע]ר בעל מסירת נפש, און קיין מונע ומעכב און קיינע נסיונות וועלען איהם ניט שטערען זיין עבודה.

אט אזא איש הצבא איז דער בן חיל אין מלחמת בית דוד וואס קען און וועט ראטעווען דעם מצב ישראל פון די אויבי ה' און די חורפי עקבות משיחך, דורך הרבצת התורה ביראת שמים און דורך התעוררות לתשובה.

אום צו זיין א איש הצבא אין מלחמת בית דוד מוז מען תחלה שרייבען א גט כריתות צו די אלע

דרי דרי שורות שורות וכו' ח"י אלף דרי³³⁰ כו', וכן הענין בפ"י מדור"ר דור, בכל בחי' השורות העליונות כו'. וביאור הדברי, הנה ידוע דכל הציור של ההשתלשלו' שלמעלה הוא רק בבחי' שורות שורות זה למטה מזה, וכל שורה היא של שלשה שלשה, כמו חב"ד היא שורה העליונ' וחג"ת שורה שלמטה הימנה ונה"י שורה השלישי', ותלת תלת הללו יש בכל א' מהן, כי הרי תלת כלילו גו תלת חב"ד בחג"ת וחג"ת בנה"י יש בכל א' מהן, וכמבואר למעלה דיש בחי' חב"ד חג"ת נה"י גם בכל נקודה כו'...".

ולהעיר ממחלוקת המפרשים בפירוש מ"ש בסנהדרין צד, א (והובא ברש"י יתרו יח, ט): "...היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה" – שרש"י³³¹, חזקוני³³², רבינו בחיי³³³, ועוד פירשו שדרי היינו דורות

שולח הגליון

אפשר להסביר ע"פ דברי ר"ח והערוך הנ"ל, והיינו שהשורות שורות של ענפים (או אולי של אילנות, כשנוטעים אותם בכמה שורות) מונעים את החיות מליכנס. אבל אולי י"ל, שהכוונה בתקס"ה הנ"ל (אף שאינה מפורשת בהלשון) היא, להראות שאותה לשון "דרי דרי" שפירושו בכיצה הנ"ל הוא דורי דורות (או דורות דורות), הנה במקום אחר (מגילה שבשואה"ג הקודם) פירושו שורות שורות. וילע"ע.

(330) סוכה מה, ב: "...תמני סרי אלפי דרא הוה [נ"א: הוה דרא] דקמיה קוב"ה...". וגירסת הערוך שבשואה"ג 328 היא: "דרי דקמי קב"ה". וראה גם חדא"ג מהרש"א שם: "י"ח אלפי דרא... י"ח אלף דרא" ע"ש.

(331) סנהדרין שם: "גיורא עד עשרה דרי. הכי הוא משל בני אדם, ומיהו יתרו לאו עשירי הוה". ולכאורה י"ל שממ"ש בפירושו עה"ת יתרו שם: "...ומ"א נעשה בשרו חדודין חדודין מיצר על אבוד מצרים, היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה" – ולא פירש תיבת דרי, מזה מוכח שכוננת לדורות כפשוטם, שהרי הבן חמש למקרא לא ידע מעצמו לפרש שדרי היינו שורות.

(332) יתרו שם: "...כאן פרש"י דאמרי אנשי גיורא עד עשרה דרי וכו'. ואסמכה אינשי אקרא, גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה'. וי"מ מישמעאל בן נתניה, שהיה דור עשירי לגר מצרי ונקם הוא נקמתם מישראל".

(333) יתרו שם: "...והיינו דאמרי אנשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה. ובאור עד עשרה דרי, כי יתרו היה עשירי למצרים בנו של חם, והיו המצריים אנשי בריתו וקרוביו, ואף בני מצרים ובני מדין קרובים היו,

לקו"ד ח"ד תשסח, א: "...למען ידעו, און ידיעה דארף זיין בדורותיכם, דרא דרא שורה ושורה, די ידיעה דארף זיין אין אלע אייערע דרגות. דאס הייסט, אין שכל, מדות, און מחשבה ודיבור...".

ולהעיר מתרס"ב ע' תכח (הנחה): "...ונחית דרגין היינו ע"ס דאצי' מדרגא לדרגא. ועוד, דרגין לשון שורות, ומבואר במ"א ע"פ קורא הדורות מראש, כי דורות קאי על ע"ס לשון דרי דרי...".

וראה גם לקו"ת מסעי צה, ב: "...מ"ש קורא הדורות מראש, דפי' שקורא את הע"ס מראש הוא בחי' א"ק... ומה שנק' הע"ס דורות י"ל מלשון דארי³²⁸ דארי דהיינו שורות, כי חב"ד הם שורה א' חג"ת שורה ב' כו'...".

תקס"ה ח"א ע' תיט (הנחת אדה"א מגוכת"ק): "...וזהו פי' מדור"ר דור, כי הנה בלשון תרגום דור הוא ענין שורה, כמו קיימי³²⁹

שולח הגליון

(328) ראה מגילה יב, א: "ודר וסוחרת, רב אמר דרי דרי, ושמואל אמר אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה...". וגירסת העין יעקב שם היא: "דארי דארי". וברש"י שם: "דרי דרי. שורות שורות סביב, וסוחרת לשון סחור סחור". ועד"ז בערוך ערך דר (החמישי): "רב אמר דרי דרי... פי' דרי דרי, שורות שורות של מרגליות. דרי דקמי הקב"ה בגמ' דפרק לולב וערבה [סוכה מה, ב], פי' שורה של צדיקים". לקח טוב עה"פ אסתר א, ו: "ד"א ודר, רב אמר דרי דרי, שורות שורות של מיני אבנים". וראה גם רש"י קידושין פא, א: "דייר. לשון דרי דרי, שורות שורות". ביצה טו, סע"ב שבשואה"ג הבא. תמורה טו, סע"ב: "...ורבנן בתר יוסף בן יעזר איש צרידה דרי דרי הוו" (ובבה"ג ה' תמורה: "דארי דארי"), וברש"י ד"ה בתר שם: "כלומר אחר יוסף בן יעזר הוו אלו לאחר דורות הרבה...".

(329) ראה ביצה טו, סע"ב: "...הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר... אי נמי אדרא כשמיה, כדאמרי אינשי מאי אדרא? דקיימא לדרי דרי", ובפי' ר"ח שם [ועד"ז בערוך ערך אדר (הא)]: "והוא מאילני סרק, והוא גדול ומשלה פארות וענפים הרבה, ואם מסיין [- מסייג] בו הכרם, אין חיה יכולה ליכנס בתוכו ומשתמר לעולם". ואם הכוונה בתקס"ה שבפנים היא לגמ' ביצה הנ"ל, לכאורה משמע שמפרש הגמ' באופן חדש – שהאילן עומד (או נשאר קיים?) שורות שורות, ועי"ז נכסיו מתקיימים (ואולי

[ולהעיר ממ"ש בגאון יעקב (לר"י בנו של הבן איש חי – ירושלים תשע"ח) לסנהדרין שם: "היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה קמיה. נראה טעם בעשרה, דידוע הנפש של עכו"ם באה מן עשרה מיני דמסאבותא, דזה לעומת זה עשה האלהים, ומלת דרי רוצה לומר שורות שורות"338].

ב. ולהעיר ממכילתא בשלח יז, טז: "...מדר דר . . רבי אליעזר אומר מדורו של משיח, שהם שלשה דורות. ומנין לדורו של משיח שהם שלשה דורות, שנאמר ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים".

ג. והנה בשיחת כל היוצא למלחמת בית דוד339 איתא: "...איך לעהרען דעם מאמר, אם ראית דור אחר דור מחרף צפה רגליו של משיח, ומאי טעמא אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך, ומה כתיב בתרי' ברוך ה' לעולם אמן ואמן, אם ראית דור אחר דור מחרף, דער ערשטער דור מחרף זיינען די חברה מפיצי השכלה בתי ספר און די חדרים מסוכנים-מלמדים, וועלכע וועלען אויסהאדעווען דעם צווייטען דור מחרפים ומגדפים, וואס זיי וועלען בריינגען די חבלי משיח אויף דער וועלט און אויף אידען, און אויף דעם באדארף מען האבען די מלחמת בית דוד, שטארקען די אמונה אין דער גאולה שלמה דורך משיח'ן און לייכטער מאכען די חבלי משיח.

אין דעם רע פון עקבות משיחא זיינען דא צוויי דרגות.

שוליי הגליון

דהכי פירוש, עד עשרה דרי עד שיהיו לו עשר שורות של שערות לבנות, שיהיה כל כך זקן, לא תבזה ארמאה באפי, שעדיין טבעו הולך אחר המקור שיצא משם".

(338) וראה לקו"ת הנ"ל בפנים: "...ומה שנק' הע"ס דורות, י"ל מלשון דארי דארי דהיינו שורות, כי חב"ד הם שורה א', חג"ת שורה ב' כו".

(339) לקו"ד ח"ד תשפת, א – תשפט, א [ועד"ז סה"ש תש"ב ע' 3-142] שבהערות 234, 258, 261, 264, 265.

כפשוטם, ואילו בפ"י הטור הארוך334, רבינו אפרים335, מושב זקנים מבעה"ת336, מהר"י קולון337, ועוד פירשו שדרי היינו שורות.

שוליי הגליון

שהרי מדין בנו של אברהם היה מקטורה, ואברהם יצא משם בנו של נח, ומצרים בנו של חם שנאמר ובני חם כוש ומצרים. וכשם שהיו עשרה דורות מנח ועד אברהם, כך תמצא עשרה דורות מחם בן נח עד מדין בן אברהם, ועשרה דורות ממצרים בן חם עד יתרו שהוא מבני מדין, ועל כן דרשו עד עשרה דרי, שהרי יתרו אע"פ שנתגייר ונבדל לגמרי מהם, מ"מ בשרו יכאב עליו בפורענותם אף בדור עשירי".

(334) יתרו שם: "ויחד יתרו. דרשו רבותינו ז"ל, גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפי". י"מ דלאו דורות קאמר ממש, שהרי אנו רואים בני הגרים ובני בניהם שהם צדיקים גמורים, אלא פ"י עשר דורות עד שיהיו לו עשר שורות של שער לבן".

(335) יתרו שם: "ויחד יתרו. פירש"י היינו דאמ' אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באנפיה. פירוש, דרי הוא לשון שורות של שערות לבנות, כלומר כשיתגיר הגר מקטנותו והזקין בגירות כל כך עד שנולד לו עשרה שורות שערות לבנות בזקנו, לא תבזה באנפיה לארמא".

כו. וק' שאנו רואי דאפי' בניהם או בני בניהם נעשים צדיקים גמורים, וי"ל דהכי פירושו, עד עשרה דרי עד שיהיו לו עשר שורות של שערות לבנות, שיהיה כל כך זקן, לא תבזה ארמאה באפי, שעדיין טבעו הולך אחר המקור שיצא משם".

(336) יתרו שם: "ויחד יתרו. פר"ש נעשה בשרו חדודין חדודין, והיינו דאמרי אינשי [גיורין] עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפיה. י"מ עד עשרה דרי, לפי שנמשך עדיין לבו באהבת הגוי ומצר לו על בזיונו, ומדורו של מצרים עד דורו של יתרו י' דורות. . והיינו דנק' י' דרי.

ומקשי' העולם, זה קשה מאד לומר שדור עשירי של גר עדיין ימשך לבו באהבתו של גוי, והרי מעש' בכל יום שיוצאים צדיקים גמורים מן הגרים, לכן יש לפרש פ"א, עד י' דרי, עד י' שורות, לשון דר', וכן הפי' הגר עצמו שנתגייר אע"פ ששהה כל כך ביהדות לאחר שנתגייר שנעשו במצחו י' שורות של קמטין מרוב זקנותו, עם כל זאת לא תאמר לו גנאי לפניו, כי עד יום מותו מצר על בזיון הגוי, מאחר שהוא עצמו גוי היה. ור"ת מוכיח שדורות ממש קאמ'...". וראה עטרת זקנים מבעה"ת (ירושלים תש"ע) יתרו שם: "ויחד יתרו. פרש"י גיורא עד עשרה דרי וכו', תימה מי יוכל להאריך ימים עד י' דורות, לכך י"ל דרי ר"ל שורות שער זקן, שכיון שיזקין תו לא יחזור לסורו".

(337) חי' ופי' מהר"ק עה"ת יתרו שם: "ויחד. רש"י, גיורא עד עשרה דרי כו' אל תבזה כו. וק' שאנו רואי דאפי' בניהם או בני בניהם נעשים צדיקים גמורים, וי"ל

ולכאורה אינו מוכן:

דרשת רז"ל שיש ב' דורות של מחרפים ("דור אחר דור") הוא לכאורה מיוסד על כפל הלשון "אשר חרפו אויביך הוי" "אשר חרפו עקבות משיחך".

ומהתחלת הביאור הנ"ל בדרשה זו משמע, שה"דור אחר דור" הם המשך של ב' דורות המחרפים באותו מין חירוף, והדור השני למדו לחרף מהדור הראשון.

אבל שוב ממשיך לבאר שיש ב' דרגות בהרע של עקבות משיחא: "חרפו אויביך ה'" ו"חרפו עקבות משיחך". ומדגיש בזה שה"דור השני" הנ"ל שלמדו לחרף מהדור הראשון הם באותו הדרגה של אויבי ה' כמו הדור הראשון.

ונשאלת השאלה: אם "דור אחר דור" קאי על ב' דורות של אויבי ה', מהו המקור בדרשה הנ"ל לב' הדרגות של מחרפים "חרפו אויביך ה'" ו"חרפו עקבות משיחך".

ולכאורה מבאר בזה במאמר דידן, שיש כאן צירוף של שני פירושים: (א) "דור אחר דור" כפשוטו, והם ב' דורות של אויבי ה'. (ב) דור מלשון שורה (ודרגא³⁴²) – שורה אחר שורה של מחרפים, והם ב' הדרגות של "חרפו אויביך ה'" ו"חרפו עקבות משיחך".

❧ הערה 260 ❧

ראה שיחת כ' שבט תש"ל (שיחה ב – 7:35):
 "...ווי מ'האט גערעדט, אז בדרא דמלכתא דמשיחא, וואס דאס איז דעקבתא [אולי: די עקבתא] דמשיחא, איז דעמאלט דער ענין נאכאמאל אין אן אופן חדש, וואס דערפאר איז – לדור דור, דער פירוש הפשוט איז דאך באזונדערע דורות, טייטשט ער דאך אפ אין תרגום יונתן, אז ס'דא א באזונדער דור, וואס דאס באווייזט אז ס'א עבודה מיוחדת, וואס דאס איז

איינע[ר] איז³⁴⁰ אויביך ה', מענשען וואס זיינען אויבי ה', אט די אלטע אפיקורסים, משכילים, די חברי מפיצי השכלה, אפיקורסישע מלמדים פון די חדרים מסוכנים און זייערע תלמידים, אט דער פריהער דערמאהנטער דור השני פון די מחרפים וואס זיי אלע זיינען אויבי ה' און כל ענינם איז מחרף זיין את ה' ותורתו.

די צווייטע דרגא מענשען, וואס טראכטען אין דעם ענין פון עקבות משיחך. די אויבי ה' גלויבען דאך אין קיין זאך ניט, זיי גלויבען ניט אין השי"ת, זיי גלויבען ניט אין תורת ה', לאכען אויס די מצות ה' בכלל און³⁴¹ די אמונה אין ביאת המשיח בפרט, אבער די צווייטע דרגא זיינען בכלל מאמינים בה' ובתורתו נאר אהן קדושת התורה.

פאראן אזעלכע, וועלכע זיינען מאמינים אין א גאולה בכח עצמו, אט אזוי ווי די נייע חברה וואס דרעהען איבער דעם פסוק בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס, און זאגען אז די נדחי ישראל וועלען יכנס'ן און זיי וועלען זיין די בונה ירושלים. הלואי זאלען זיי ניט גורם זיין ח"ו א נייעם חורבן רוחני וגשמי, השי"ת ישמרנו מהם ומהמונם.

אין דער צווייטער דרגא וואס זיי זיינען חרפו עקבות משיחך איז פאראן כמה וכמה סוגים שונים, ביז גאר פיינע בני תורה און זיינען שוואך אין אמונת הגאולה. זיי אפילו זיינען דאס מבאר מיט טעמים פון יראת שמים, אבער באמת איז דאס א חלישות אין דער ביאת המשיח אמונה. . . תמימים זיינען די וואס באדארפען דינען אין מלחמת בית דוד, זיי זיינען אט די וועלכע מוזען ראטעווען דעם מצב פון כלל ישראל אין דעם עקבות משיחא יובל פון די אויבי ה', די חברה מפיצי השכלה און די תלמידים פון די חדרים מסוכנים און תלמידי תלמידיהם די מחרפי ה', און די מחרפי עקבות משיחך...".

❧ שולצי הגליון ❧

(340) בסה"ש תש"ב שם (ס"ע 142) נדפס: "אין", וצ"ל: "איז", כבלקו"ד שם.

(341) ראה דקדוקי תורה הערה 263.

יודעים האמת הברור מה שהכל רואים ברור, וכן הם בעצמם יודעים שהדבר הפלא הוא פלא, אבל מצד ההעזה והחוצפא שלהם אומרים שאינו כן, כי כל כוונתם לבטל ענין האלקות, ע"כ גם על הדבר הברור ונראה לכל שהוא כן מעיזים לומר שאינו כן, ועל דבר הפלא אומרים שאינו פלא, והגם שהכל רואים את האמת שהו"ע אלקי, אז דאס איז א געטליכע זאך. או במי שעושה מופתים בכח התורה, והם דברים הנראים ונגלים לעין כל שרואים במוחש שהוא כן, מ"מ ע"י שנמצאים רשעים כאלו האומרים אינו כן, ובפרט כשאומרים זה בתוקף ובקירות כדרכם של העזי פנים שמדברים בתוקף, הנה זה פועל קירות גם בדבר הברור. . . מכת הא' שהם רק בעלי העזה וחוצפה בלבד, ומבטלים כל ענין אלקות להכחיש ולבטל את הדבר הנראה ברור לעין כל..."

ועד"ז תש"א ע' 3-72: "...התנשאות הבלתי מורכבת בשום דבר הוא מדריגת החוצפא, דאדם שאין בו שום מעלה כלל וכלל, ואדרבה הוא בזוי ושפל בעצם, פחות הערך, דלא זו בלבד שהוא נבזה ושפל בעיני כל, אלא דגם בעיני עצמו הוא שפל ובזוי, שיודע פחיתות עצמו, כ"א הוא עז בעצם. . . שאין בו מעלת ידיעת איזה חכמה שבעבורה יהי' לו איזה התנשאות, אלא שהוא מצד העזות והחוצפה בלבד. וכמו שאנו רואים במוחש בטבעי בני אדם מושחתי המדות, והם עזי פנים וחצופים בעיני התומ"צ, שהם מתנשאים בעצמם ומתפארים בזה שמלעיגים על דברי התורה ומצות מעשיות, דיש כאלו שהם חכמים בעיניהם שאינם מקיימים מצות מעשיות ומסורים ונתונים לתאוותיהם הבהמיות, ויש כאלו שאינם מסתפקים בזה והם עוד מלעיגים ומתפארים בזה, והם אלו היודעים את רבונם ומכוונים למרוד בו, וטבעם לספר איך שגם הם למדו תורה, ומעיזים פניהם לבזות את הקודש, דאין זה אלא העזה דהתנשאות הבלתי מורכבת בשום דבר, והיא חוצפא אמיתית. . . גם ברוחניות בחולי הנפש, שיש כמה עיניים בעיני בני אדם וטבעם שאינם מבינים כלל גודל הסכנה הכרוכה בזה, וכמו שאנו רואים בטבעי בני אדם שיש כאלו שדרכם לבטל כל ענין אלקות, זיי זינען מבטל דעם ענין פון רוחניות און געטליכקייט, אין יעדער זאך זוכען זיי דעם חומרי און גשמי

דרא דמלכתא משיחא – דער דור פון עקבתא דמשיחא, צום סוף זמן הגלות..."

לקו"ש חכ"א ע' 97: "...און נאכמער איז עס נוגע אין דעם זמן פון עקבתא דמשיחא, ווי עס שטייט אין תרגום יונתן בפי' "מלחמה לה' בעמלק מדור דור", אז איינער פון די (דריי כללות'דיקע) דורות (פון מחיית עמלק) איז "דרא דעקבתא"³⁴³ דמשיחא..."

ד"ה מגילה נקראת תשמ"ח (5:55): "...מחה אמחה. . . מדור דור, און ווי ער טייטשט אפ אויכעט אין מדרש ובכ"מ, אז דער צווייטער דור גייט דאס אויף דרא דעקבתא דמשיחא, אויף דער דור הגלות והגאולה – דער לעצטער אין גלות, וואס דאס איז דער ערשטער אין גאולה, וואס דאס איז דאך כמדובר כמ"פ דער ענין פון דורנו"³⁴⁴...

הערה 261

א. ראה תרפ"ז ע' קלכ-ד [ועד"ז תרס"ה ע' ריד]: "...שיש כת בני אדם שהם מבטלים [שדרכם לבטל] כל ענין אלקות, זיי מאכין קאלט דעם ענין פון געטליכקייט, ועל דבר שהוא בהיר וברור כשמש בצהרים הם אומרים שאינו כן, או על דבר שהוא פלא מנפלאות הבורא ית' הם אומרים שאינו כן, והגם שהוא דבר הנראה ונגלה לעין כל, דהכל רואים ברור שהוא כן והכל רואים ברור שהוא פלא נפלא, ומ"מ הם אומרים שאינו כן ואומרים שאינו פלא. ואמירתם זו מה שהם אומרים שאינו כן או שאומרים שאינו פלא אינם אומרים מצד איזה שכל. . . כ"א מצד ההעזה והחוצפה שבהם שרוצים לומר כן. והגם שגם הם

שול"י הגליון

(343) יל"ע אם אין כאן טעות הדפוס – דאוצ"ל: "דרא דמלכתא משיחא", כמו שהוא בכ"מ בתורת רבינו בפרוש הפסוק "מדור דור" (ע"פ תרגום יב"ע – אף של' התרגום לפנינו היא "דרא דמשיחא"), וכנ"ל בפנים מכ' שבט תש"ל.

(344) וראה גם לקו"ש ח"א ע' 9-208: "מלחמת עמלק מיט אידן, געפינען מיר, בכלל, אין פיר זמנים. . . דרא דמלכא משיחא. . . בדרא דמלכא משיחא, אונזער דור, דער דור צו וועמען משיח קומט במהרה בימינו..."

ועוד קשה ביותר, דמי הוא המלעיג, איש שהוא פחות שבפחותים [- כי גם פחות ערך פראי אדם מלעיגים ממנו, גולמים] אשר אין בו [- בהם] לא שכל ולא טעם . . [גם המה ילעיגו על יראי אלקים ולומדי תורה . .] גם זה הוא מלעיג על ת"ח ויר"א, דזה קשה מאד לסבול, והכל לפי המבייש כו', וסיבת הדבר הוא רק מפני [- ובאמת הסיבה האמיתית היא] החוצפא והגסות אשר נתרבה כעת מאד מאד בעוה"ר, ואין שום אדם [- ואין איש] מכיר את מקומו כלל, עס איז געווארען אזויפיל די הפקירות און די חוצפא, דאין שום אדם מכיר מקומו וערכו, וכל אפי שוין, ומפני גודל העמי הארצות והגסות (גראבקיט) נתמעט ערך החכמה, וויסענשאפט איז געווארען נידעריג, וכמארז"ל [במשנה (סוטה פ"ט מט"ו)] בעקבי [- בעקבות] משיחא [בסוף הגלות לפני ביאת המשיח, רש"י] חוצפה יסגי כו', ונערים [הננערים] מן הדעת) פני זקנים (שקנו חכמה) ילבינו [קיצור]. מזמן לזמן נעשה קשה יותר לקיים התומ"צ מפני רוב המלעיגים אשר גם פחותי ערך שוחקים מיראי אלקים ולומדי תורה, והוא מפני החוצפא שבעקבות משיחא] [ועד"ו תרמ"ח ע' קפז).

ועד"ז שם ע' רעא-ב: "...בעוה"ז שהיא מלאה מנגידים על האלקות, והיינו שהם מנגידים על לימוד התורה וקיום המצות, וכל איש שהוא ירא אלקים ומהדר במצוה יש כמה וכמה המלעיגים ממנו ודוקרים אותו כבמדקרות חרב, וגם דוחקים ולוחצים אותו בכל מיני רדיפות ר"ל, . . . וכל ההולך בתום בדרכי התורה והמצוה לועגים ממנו, ומי המה הלועגים אנשים פחותי ערך שאין להם שום מושג שכלי, ורק נמשלו כבהמות נדמו להם ברוב תאוותיהם החומריות, שגם הם מלעיגים מיראי אלקים ובני תורה, דאין זה אלא מפני ההעזה והחוצפא דעקבות משיחא....".

סה"מ אידיש ר"ע 211: "...און פאראן בעלי עבירות מיט חוצפה וואס שפאטען³⁴⁵ פון געטליכקייט און לאכען אויס תורה ומצות...."³⁴⁶.

פון דער זאך וואס זיי רופן מיטן נאמען נאטור, וואס דאס אליין וואס איז נאטור ווייסען זיי אויך ניט, וכל כוונתם הוא להכחיש את האמת, אבי מאכען פארגעסען דעם ענין פון אלקות, ואלו שידעו את האמת על פי ביאורים והסברים שכלים באותות ומופתים חותכים שגם הטבע היא אלקות, מונעים עצמם מלהשתמש בתואר זה, כי כל ענינים הוא לבטל את הרוחניות ואלקות, דעל דבר הברור כשמש ונגלה לעין כל שהוא פלא, א געטליכער וואונדער, הנה הם אומרים שאינו פלא, ולא מפני שחושבים כן באמת, כי אם מצד העזות והחוצפא שבהם שרוצים לומר ככה, ותכלית כוונתם הוא אשר גילוי ענין אלקי לא יפעול התפעלות בהזולת, וטבעי בני אדם הוא דגם בענין שהוא נפלא באמת, אז מען זעט אז עס איז געטליכער וואונדער, מכל מקום כאשר נמצאים כאלו שאומרים שאינו פלא כל כך, ובפרט כשאומרים זה בתוקף, מקררים את הענין האלקי שבזה ואינם מתפעלים כל כך, מען זעהט אז עס איז א וואונדערליכע זאך אבער עס הערט זיך ניט די געטליכקייט אין דעם... "ע"ש.

וראה גם תש"י פ"ג (ר"ע 116): "...וכמו שאנו רואין במוחש, די אנשים כאלו אשר לבד זאת שהם ריקים מחכמה תורה ומדות ישרות הנה מעשיהם כמעשה בהמה ממש, שדורסים ומלעיגים ר"ל מענינים הרוחני אשר אין להם שום מושג כלל, וה"ה כבהמה ממש, ההולכת ודורסת מבלי הבחן כלל אם הוא עפר ועץ או גוף אדם, שהוא מפני העדר ההרגש, דבהמה הרי אין לה דעת, כמו"כ ישנם אנשים כאלו שהם כבהמה ממש, ולועגים על התורה ומצות . . . דכ"ז הוא בא מהעזות והקרירות דנה"ב....".

תש"ט ע' 9-118 (תרפ"ד ע' רצא-ב) [ועד"ז קונטרסים ח"ג ע' קכ-קכא (תרפ"ה ע' רנח-ט)]: "...שבדורותינו אלה בעקבות משיחא החושך יכסה ארץ, אלביש שמים קדרות חושך כפול ומכופל, ומי שהוא יר"ש ומקיים תומ"צ, הרבה חוחים ועוקצים יש, ועוקצים אותו ודוקרים אותו כבמדקרות של ברזל, ומלעיגים [ושוחקים] ממנו בכל מיני לעג, וממציאים כמה המצאות איך ללעוג ממי שהוא יר"ש ומקיים את המצות . . .

רק במה שלמעלה מהטבע, משא"כ באלקות המלוכש בטבע שייך ידיעה והשגה, כיון שמובן ע"פ שכל. (ב) שזהו דיוק התואר "אויבי ה'", כי דוקא בשם הוי' שלמעלה משם אלקים (שבגמטריא הטבע) אינם מאמינים, וכיון שתורה ומצות שייכים להוי' שלמעלה מהטבע – "תורת ה'" ו"מצות ה'" – לכן אויבי ה' אינם מאמינים בתורה ומצות.

ועפ"ז אולי אפ"ל במ"ש בהמאמר כאן: "...אויביך הוי', אז זיי זיינען מכחיש אין דעם גאנצן ענין פון אלקות..." – שמוסיף לבאר בזה את הלי' "לאכען אויס..." (שבכל היוצא למבי"ד שם), דהיינו שבנוסף להעדר האמונה יש להם גם חוצפה. ולכן מוסיף כאן בהמאמר, שהם מכחישים (מצד החוצפה) גם באלקות המלוכש בטבע (אף שידוע להם ע"פ שכל) ואומרים³⁵¹, שאין שום ענין של אלקות, וע"ד מ"ש בתרס"ה, תרפ"ז ותש"א הנ"ל.

☞ הערה 264 ☜

וראה תש"א ע' 124 [ועד"ז תרנ"ה ע' קעח]: "...וגבורה שבחסד ששונא את מי ששונא את אוהבו, והם המנגדים לד', וכמ"ש הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממין אתקוטט, והיינו מה ששונא מאד את המינים והאפיקורסים [שהם מנגדי הוי'] תכלית שנאה וכועס עליהם מאד, שאינו יכול לסובלם כלל, וכל מה שהאה' היא בתוקף ביותר יותר יגדל הכעס והשנאה על המנגדים. . והוד שבחסד הוא מה שלוחם עם אויבי ה' ומנגדיו [- האויבי' והמנגדים הנ"ל], אשר הוא בעצמו אינו מתפעל מהם, אלא עוד זאת שהוא מוסר נפשו ממש להרביץ תורה ברבים, וכן להסיר כל המניעות ועכובים של מנגדי הוי', ובכלל זה הוא מה שבעבודתו בקיום התומ"צ ולימוד התורה ה"ה לוחם נגד בני האלקים הבאים להתיצב על הוי', שהם מנגדים להוי'..." ועד"ז תרפ"ט ר"ע 225.

☞ שוליי הגליון ☜

הכרה, אז עס איז דא דער וואס האט איר באשאפן און פירט מיט איר אן... ע"ש. ועוד. (351) וכמ"ש לעיל מתרפ"ז [ועד"ז תרס"ה]: "...מצד ההעזה והחוצפה שבהם שרוצים לומר כן. והגם שגם הם יודעים האמת הברור מה שהכל רואים ברור..."

ולהעיר מד"ה איתא בפסיקתא לר"ה מפאריטש (קה"ת תשס"ז³⁴⁷ – הנחת רד"ז קאזעוויניקאו) ע' ז: "...וכידוע דבעקבות משיחא דוקא חוצפא יסגי כו', והו"ע מלחמת גוג ומגוג שהו"ע תגבורת קליפת אפיקורסות. . וכן עתה מאז שהתחילו לדבר דא"ח מזמן הבעש"ט ז"ל ואילך נתרבו האפיקורסים דוקא...", שם ע' טז: "...בסוף הגלות הוא תגבורת קליפת האפיקורסות, שהו"ע מלחמת גוג ומגוג, כידוע בענין תער השכירה³⁴⁸, ומכחישים מציאות אלקות לגמרי. . עד שיוכלו לאמר בחוצפה, אפילו על מציאות גילוי אלקות הנגלה ע"י תורת הבעש"ט ותלמידיו, שהם דבר שקר ח"ו..."

ב. ולהעיר משיחת ש"פ בשלח, י"א שבט תשכ"א (שבמילואים להערה 268): "...חרפו אויביך הוי' איז די וואס זיינען ניט מודה לגמרי³⁴⁹ אין אן ענין פון אלקות שלמעלה מהטבע..."

ואולי מדייק באריכות לי' כל היוצא למלחמת בית דוד (הנ"ל בפנים ההערה): "די אויבי ה' גלויבען דאך אין קיין זאך ניט, זיי גלויבען ניט אין השי"ת, זיי גלויבען ניט אין תורת ה', לאכען אויס די מצות ה' בכלל און די אמונה אין ביאת המשיח בפרט..." – שהכוונה היא: (א) דוקא לענין האמונה, שכמבואר בכ"מ³⁵⁰ אמונה שייך

☞ שוליי הגליון ☜

(347) הקטעים דלקמן בפנים נדפסו במגדל עז ר"ע שנה (בשינויים קלים). כתר שם טוב השלם, הוספות ס' ת. (348) ראה אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תשסז-ח, שם ע' תשפא-ב. (349) לכאורה פירושו: לגמרי ניט מודה (ולא שמודים רק במקצת). (350) ראה סידור רפד, ג: "...כח הפועל בנפעל לא יתכן לקרות אמונה, כי עיני בשר ג"כ ישיגו..." ע"ש. סהמ"צ להצ"צ עב, רע"א: "...שהפלוסופים לא יאמינו דבר, אלא ידעו מה שידעוהו ע"פ שכל האנושי, כמו מציאת ה' ואחרותו והיותו קדמון ונצחי, בעבור שזה דבר שא"א להאמין בחילוף ח"ו מפאת שכל האנושי המושג בראיית העין, כי מבשרי אחזה אלוה..." ע"ש. לקו"ש ח"א ע' 239: "...ניט השגה, נאר אמונה. . אויך חסידי אומות העולם זיינען מודה אין מציאות הבורא. ביי זיי איז דאס אבער ניט קיין אמונה, נאר אן ענין וואס איז מוכרח מצד השכל. ווען מען טראכט זיך אריין אין מציאות העולם, איז מצד דעם כלל אין דבר עושה את עצמו, קומט מען צו א

הערה 266

וואס ענינם איז דער ענין האור, און דעם יתרון המעשה פון אות' הדבור, אז דבור איז מעורר דעם עצם הנפש כמ"ש נפשי יצאה בדבור, זיין דבור האט מעורר געווען מיין נפש, און דאס איז וואס מיר זאגען וכל עצמותי תאמרנה, אין דבור זאגט זיך אויס די גאנצע עצמי, אבער דאס איז נאר ווען דער דבור איז בהתלהבות מיט א חיות פנימי פון דעם ה' אלקיך אש אוכלה הוא.

די התלהבות אין תורה ותפלה וואס קומט פון דעם ה' אלקיך אש אוכלה הוא איז נאר ביי די וואס זכה נעשית לו סם חיים, ביי די זכה'ניקעס איז פאראן די התלהבות, אבער די לא זכה'ניקעס זיינען זעהר קאלט און מאכען אלעמען קאלט מיט דער פשטות פון גליא שבתורה, און זייער קאלטקייט פארפריירט און פאר'חושכ'ט דעם מאור שבתורה...".

וראה גם תרפ"ו ע' 116: "...עבודת אאע"ה . . דעם היות שהי' לו ידיעה גדולה והשגה רחבה בידיעת אלקות, הנה עבודתו הי' כי הלך ונסע הנגבה, דנגב מורה על החום, עבודתו איז גיווען וואס ער האט גיזוכט געטליכע ווארימקייט היפך ענין הקרירות דשכל...".

ובקשר למ"ש כאן בהמאמר "...דינע ווענטל" (במקום "...דינע מחיצה" שבל' השיחה הנ"ל) – להעיר מלקו"ש ח"ב ע' 5-294 (משיחת ש"פ במדבר תשי"ד): "...דא רעדט זיך אבער וועגן אידן און זייערע ענינים – וואס זיי זיינען גוי אחד בארץ, כפירוש כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע³⁵², אז אויך בארץ, אין ענינים ארציים, דברים גשמיים וחומרים, מאכן זיי אחד, זיי פארבינדן כמות מיט איכות, קען זיך ביי זיי אויסדריקן איכות אויך אין כמות.

ה. מצד דער שייכות פון כמות מיט איכות זעען מיר אויך, אז בשעת עס קומט צו אין כמות,

ראה כל היוצא למלחמת בית דוד (לקו"ד ח"ד תשפט, סע"ב ואילך [ועד"ז סה"ש תש"ב ע' 144]): "...תמימים! די וועלטליכע הנחות און דער וועלטליכער רוח, אפילו פון די שומרי תורה ומצוה, זיינען קאלט און שמעקען מיט כפירה, ווייל צווישען קעלט און כפירה איז גאר א דינע מחיצה, און די לא זכה'ניקעס וואס זיינען נעביך פאר'ס'ט מיט דער גאווה פון די אייגענע חדושי תורה, געפינען כמה מאמרי חז"ל וואס מאכען זיי אליין קאלט און מאכען קאלט אידען מיט דער פשטות פון תורה, אז תורה דארף מען לערנען מים די פשטות פון שכל אנושי.

עס שטעהט כי הוי' אלקיך אש אוכלה הוא, אלקות איז פלאם פייער, לערנען און דאוונען באדארף מען מיט התלהבות הלב, אז כל עצמותי תאמרנה די דברי ה' אין תורה ותפלה...".

שם לקמן תשצ, ב [ועד"ז ע' 145]: "...די חסידישע בע"ב זיינען ניט שולדיג, די קאלטע סביבה פון דער מצות אנשים מלומדה'דיגער וועלט האט אויף זיי זעהר א שלעכטע השפעה, אז אלץ ווערט ביי זיי קאלט, מען לערענט קאלט, מען דאווענט קאלט, מען זינגט קאלט, מען טאנצט קאלט, עס איז א ים הקרח, אלץ איז ביי זיי פארפרייען, אפילו דער חסידישער דופק קלאפט אויך שוואך און האלב פאר'חלש'ט.

חסידות באדארף מען לערנען מיט א חיות, אהן שטורעם חיצוני, אהן קולי קולות, אבער מיט א חיות פנימי, אז ניט נאר וואס ער לעבט אין דעם ענין און השגה אלקית וואס ער לערענט, נאר דער ענין לעבט אין איהם...".

שם לקמן תשצא, ב ואילך [ועד"ז ע' 8-147]: "דעם טאג וואס איך בין אלט געווארען פינף יאהר – כ' מר"ח תרכ"ו – האט מיך דער פאטער אריינגעפיהרט צום זיידען ער זאל מיך בענטשען. נאך דעם ווי דער זיידע האט מיך געבענשט, בין איך געשטאנען אן א זייט און געהערט וואס דער זיידע האט גערעדט צום פאטער..."

...שפעטער מיט צעהן יאהר האב איך געהערט פון פאטער א ביאור רחב אין דעם ענין האותיות

הערה 267

קען אויך צוקומען דורך דעם אין איכות³⁵³.

ראה תניא ספ"ב (ו, סע"ב ואילך): "...ובזה יובן מאמר רז"ל על פסוק ולדבקה בו, שכל הדבק בת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה ממש, כי ע"י דביקה בתלמידי חכמים, קשורות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ומיוחדות במהותן הראשון ושרשם שבחכמה עילאה, שהוא ית' וחכמתו א'..."

דער דין איז, ווען עס זיינען פאראן עשרה מישראל, איז קיין נפקא מינה ניט וואס די איכות פון די צען איז, אויב נאר אין כמות זיינען זיי צען, איז דארט שורה די שכינה, אכל בי עשרה שכינתא שריא³⁵⁴, און מען מעגן זאגן א דבר שבקדושה, וואס דאס איז א הוספה אין איכות.

שו"ע אדה"ז או"ח סי' קנו, ס"ד: "מצות³⁶⁰ עשה לידבק ביודעי ה'³⁶¹ ובתורתו, שנאמר ובו תדבק (בפרשת עקב יו"ד כ'), ונכפל הציווי במקום אחר שנאמר ולדבקה בו (ס"פ נצבים), וארז"ל וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפ"י מצוה זו, הדבק בחכמים ובתלמידיהם כדי ללמוד מעשיהם, וכן ציוו חכמים ואמרו הוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם, לפיכך צריך כל אדם להשתדל לישא בת"ח, ולהשיא בתו לת"ח, ולאכול ולשתות עם ת"ח, ולעשות פרקמטיא לת"ח, ולהתחבר להם בכל מיני חיבור, שנאמר ולדבקה בו. וכל הנהגה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה. ועוד דרשו בספרי שם, ולדבקה בו, למד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם (ועיין באדר"ן פכ"ט, ועיין בגמ' פ' בתרא דיומא דף ע"ה ע"א ע"פ והמן כורע גד הוא, והוא מהמכילתא)".

ענלעך דערצו איז דער דין לגבי זימון, בשעת עס זיינען פאראן דריי אידן זיינען זיי מחויב בזימון. בשעת עס זיינען פאראן צען, דארף מען זאגן אלקינו. און עס זיינען אויך דא דיעות אין משנה³⁵⁵, אז ביי הונדערט זאל מען זאגן ה' אלקינו, וכו'. מצד דעם שינוי אין כמות – ווערט נשתנה אויך די איכות. ווייל כמות מיט איכות זיינען פארבונדן, און אין כמות שטייט איכות.

וראה שיחה ז (3:30) שלאחר המאמר: "...בשעת מ'באווארנט אפילו דעם חרפו אויביך הוי' – וואס הוי' איז דאך דער פירוש, ווי ער

ו. אזוי איז אויך בענין קיום המצוות. העוסק במצוה פטור מן המצוה³⁵⁶, אויב ער איז זיך עוסק אין וועלכע מצוה עס זאל ניט זיין, איז ער פטור אפילו פון א גרויסער מצוה, ווי דער לשון³⁵⁷: קלות שבקלות וחמורות שבחמורות שוויין.

נאך מער: העוסק במצוה איז פטור בשעת מעשה אויך פון תלמוד תורה, הגם אז מצוות לגבי תורה זיינען כגוף לגבי נפש³⁵⁸, און ווי אברים לגבי הדם הוא הנפש שבאברים³⁵⁹, וואס דאס איז בדוגמת כמות לגבי איכות, פונדעסטוועגן בשעת ער איז עוסק אפילו במצוה קלה, פטר'ט דאס אים בשעת מעשה פון תלמוד תורה, ווייל ווי געזאגט, אין כמות אליין שטייט איכות...". וראה גם לקו"ש ח"ז ע' 48, ובהע' 46 שם.

שו"י הגליון

שו"י הגליון

(360) בתחלת הסעיף צויין (ולהעיר, שבדפוסים הישנים נדפס בטעות בסוף ס"ג): "רמב"ם בסה"מ בעשין סימן ו', וגם הרמב"ן בהשגות שם סי' ז' מודה לזה, וכ"ש שהמגלת אסתר שם סק"ב כתב שאין הגירסא כמ"ש הרמב"ן, וכ"ה בפ"ק דתמורה דף ג' סע"ב כדבריו, וכן פירש"י שם. סמ"ג עשין סי' ח'".

(353) בהערה 6 שם: "דאס וועט זיין בעסער פארשטאנדיק על פי הענין דחצי שיעור אסור מן התורה משום דחזי לאצטרופי (יומא עד, א) ואכ"מ".

(361) במ"מ שעל גליון שו"ע אדה"ז מצויין במשך הסעיף: רמב"ם סוף הל' דעות [פ"ו, ה"ב], פרק בתרא דכתובות דף קיא ע"ב, ספרי [עקב יא, כב (פי' מט)], משנה פ"ק דאבות [מ"ד], ברכות דף סד [ע"א], ס' החנוך פ' עקב סי' תלד, הרמב"ן בס' המצוות סי' ז – ע"ש.

(354) בהערה 7 שם: "סנהדרין לט, א".
 (355) בהערה 8 שם: "ברכות מט, ב".
 (356) בהערה 9 שם: "סוכה כה, א. סוטה מד, ב".
 (357) בהערה 10 שם: "ילקוט שמעוני נ"ך רמז תתקלז".
 (358) בהערה 11 שם: "זע תניא פרק כג".
 (359) בהערה 12 שם: "לקוטי תורה במדבר יג, א".

זאגט אויכעט אין שו"ע³⁶², אז ער איז מהוה כל

שוליי הגליון

362) בשו"ע או"ח ס"ה, ס"א: "יכוין בברכות פירוש המלות, כשיזכיר השם... בכתבתו ביו"ד ה"א שהיה והוה ויהיה...". ועד"ז בטור [ועד"ז שו"ע אדה"ז] שם: "ויכוין בברכותיו פירוש המלות שמוציא מפיו... ויכוין עוד פירוש כתיבתו ביו"ד ה"א לשון הויה שהוא היה והוה [הוה] ויהיה...". וראה כתונת פסים (לבעהמ"ס תולדות יעקב יוסף) בלק מג, ב בשם הבעש"ט: "...דשמעתי ממורי, כי ר' נחוניא בן הקנה אחר שידע כל הכוונות היה מתפלל כתינוק בן יומו וכו' יעו"ש. וביאר מורי, כי בענין התפלה ועבודת ה' יש ב' בחי', א' שמאל שהקדוש ברוך [הוא] דוחה אותו, ב' ימינו ית' מקרב. והענין הוא, כי מבואר בטא"ח ס"ה ה', דכתב הטור יכוין ה' בקריאתו באדני שהוא ארון הכל, ויכוין בכתבתו יוד"ה ה' הוה ויהיה המהוה כל העולמות וכו', א"כ כשאדם אומר בלב מבין ברוך אתה, שהש"י הוא לנגד פניו, וגם פי' שם הויה שהוא ה' הוה ויהי המהוה כל העולמות ומחי' כל הנשמות, בהזכרת שם זה היש תענוג גדול מזה...". ויל"ע אם כוונת הבעש"ט היא לפרש מ"ש הטור "לי הויה" – שזה כולל גם הענין של מהוה כל העולמות, (ולפי"ז, לכאורה הכוונה בהשיחה שפנים היא דוקא לשו"ע אדה"ז שהעתיק תיבות אלו מל' הטור, משא"כ בשו"ע הב"י), או שמוסיף עוד פירוש שלא נזכר בהטור, ומרמז בזה שגם הענין דמהוה כל העולמות הוא פירוש יסודי בשם הויה, ולכן גם זה נכלל במ"ש הטור (ועד"ז בשו"ע ואדה"ז) "ויכוין בברכותיו פירוש המלות שמוציא מפיו". ואולי מ"ש בהשיחה "מהוה כל ההיות" ולא "מהוה כל העולמות" הוא (גם) כדי לרמז לאופן הא' הנ"ל – שפירוש הבעש"ט הנ"ל מיוסד על מ"ש הטור (וכ"ה באדה"ז) "לשון הויה". ולהעיר מאג"ק חט"ו ע' מ (י"א ניסן תשי"ז – במענה למ"ש רש"י זיין "...בטוש"ע שכוונת שם הויה היה הוה וכו'... ובשו"ע אדמור"ר שם כ' כמו בשו"ע. והנה בד"ז שנוגע למעשה תדיר בכל יום ובכל שעה, חשוב לדעת איך הוא בספרי ד"ח או בס' קבלה (ובתניא שער היחוד והאמונה פ"ד "שמהוה את הכל מאין לישי" לכאורה פי' שלישי בשם הויה) – וע"ז ענה רבינו: "מש"כ בפי' שם הויה: ג' ענינים מובאים בזה: 1) מהוה (זמן ומקום). 2) הוה ויהי ביחד (למעלה מזמן ומקום) . . . 3) אין לו ביאור כלל . . . ובכלל הוא: ממכ"ע, סוכ"ע ולמע' מממלא וסוכ"ע. כלי, אור ועצמות... (ותוכנו הובא בקיצור באנציקלופדי' תלמודית ח"ח ערך הוגה את השם, ע' שפג, הע' 38) – ולהעיר ממאמרי תמוז תשי"ז שבמילואים להערה 164. וראה דקדוקי תורה הערה 159 – ולהעיר, שע"פ מ"ש שם שמהוה כל היות (שבאו"ת ולקו"ת שהובאו שם) קאי לכאורה על הויה דלעילא, הרי בפשטות זהו למעלה מבחי' ממכ"ע (הנ"ל). וא"כ, אולי גם בהשיחה שבפנים מפרש בכוונת הבעש"ט (הנ"ל), שהפירוש "מהוה כל העולמות" השייך לכוונת הברכות

ההיות, במילא איז דאך ניטא קיין מציאות בלעדו – פונדעסטוועגן, קען נאך זיין א מציאות פון חרפו עקבות משיחך, אז ער האט א קאלטקייט אין לימוד התורה און אין קיום המצות. פארוואס איז דא די קאלטקייט? דערפאר וואס ס'פעלט אין די דביקות אין הויה אלקיך אש אוכלה הוא – בשעת ס'פעלט די דביקות אין דעם אש אוכלה פון הויה אלקיך, איז חסרון אין דביקות, דאס גופא מאכט דאך א מציאות, א זולת...".

ולהעיר מצוואת הריב"ש טז, א (סי' קיא) [ועד"ז לקו"א להה"מ ס"פ עקב (סי' קסז)]: "ולדבקה בו, [ואמרו רז"ל] וכי אפשר לדבק עצמו [בהקב"ה] והלא אש אוכלה הוא, אלא הדבק במדותיו, מה הוא רחום אף אתה רחום ע"כ. פי' כי לעבוד את ה' בהתלהבות, וזהו דביקות גמור בו ית', זה א"א להיות תמיד, רק מטי ולא מטי כדרך אש, פי' [- כין] כמו אש אם מנפחין אותו תחלה הוא מכבה [- נכבה] ואח"כ יגדל אש [- גדל המדורה], ואש גופא [- והאש גופה] יורד מעלה ומטה ומתענע, כן [ה]התלהבות הוא במטי ולא מטי, כי תענוג תמידית [ת] אינו תענוג. וזהו [ש]מקשה הגמר' [ו]הלא אש אוכלה הוא, ר"ל ההתלהבות הוא נפסק [- נמנע] ממך וזהו במטי ולא מטי, וכי אפשר לדבוק בו ית', ותירץ הדבק במדותיו, פי' במלבושיו באותיותיו, פי' [- ר"ל] כי זה אפשר להיות תמיד במחשבתו לחשוב באותיות התורה, והתורה היא לבושו ית'...".

אוה"ת בחוקותי (ח"ד) ע' א'קפז: "בחי' לדבקה בו אמרז"ל שהוא הדבק במדותיו, כי א"א לדבקה בו ממש כי הרי כתי' כי הויה אלקיך אש אוכלה הוא, ומדותיו היינו בחי' ע"ס ובחי' כלים. אך דוקא לדבקה בו ממש הוא א"א, דהיינו שתשאר עצמיות ומהות הנפש כמו שהיא, זאת

שוליי הגליון

קאי על הויה דלעילא. ולפי"ז נמצא לכאורה, שהוספת הבעש"ט הנ"ל אינה בדרגא נמוכה יותר מהפירוש ה' הוה ויהי' שבהטור (משא"כ אם נפרש שכוונת הבעש"ט היא לפירוש מהוה שבשעה"הוה"א הנ"ל, שבדרך כלל הוא בבחי' ממכ"ע כנ"ל).

להעיר מתקס"ה ע' קנח-קסב (נוסח א)³⁶⁷:
 "...בבית ראשון לא הי' נמצא רק הקליפות
 המנגדות ממש אל הקדושה שכופרים בכל,
 שהמה או"ה [- אויבה³⁶⁸ ה'] שאין להם חלק
 באלוקי ישראל, ששרשם הוא בחי' מע' שרים
 שלמעלה. . הע' שרים דקליפה המנגדות אל
 הקדושה ממש המתנשאי' בעזות וחוצפה להגביה
 א"ע כנשר כו'. . ע' שרים דקליפה וסט"א ממש
 אשר הם נק' אויבי ה' ממש, שהם מנגדות אל
 הקדושה ממש, ומהם נמשכים הע' אומו'
 העולם³⁶⁹ שלמטה שאין להם חלק כלל באלוקי
 ישראל וכופרים בעיקר והם שונאי ישראל כו'. .
 אך בבית שני שחסר ה"א (היינו ה' דברי' כו'),
 דאת[ת]רכת אתתא מן בעלה, ע"ז [- ע"כ] נמצאו
 עוד מין קליפות אחרים המה המינין והאפיקור'
 אשר אינן כופרים בכל, רק מאמיני' בתורת
 משרע"ה וכופרים ומכחישי' בתשבע"פ, ומה גם

א"א אלא א"כ שיהי' הגילוי רק ע"י מדה וכלים,
 וכמו שארז"ל בי' נברא העוה"ב ע"י צמצום. אבל
 רשפי אש האה' הוא בחי' ביטול הנפש
 והתכללות בעצמיות א"ס ב"ה, כמ"ש בתניא
 פי"ט³⁶³ הגם שתהי' אין ואפס ותתבטל שם
 במציאות לגמרי ולא ישאר ממנה מאומה
 ממהו"ע הראשון, אעפ"כ זה רצונה וחפצה³⁶⁴
 כו'. ועמ"ש במ"א מענין ב' מיני אהבות אלו ע"פ
 שוש תשיש ותגל העקרה בקיבוץ בניה³⁶⁵ כו'.
 ונלפע"ד דביטול זה אין פי' העדר המציאות
 לגמרי, כ"א שלא ישאר ממהות הראשון שהוא
 בחי' בריאה יש מאין, כ"א תהי' בבחי' אין,
 וכמא' נשמה שנתת בי טהורה היא ואח"כ אתה
 בראתה להיות בחי' יש, אכן קודם שבראת היתה
 טהורה בחי' אין...".

☞ הערה 268 ☜

וראה שיחת ש"פ בשלח, י"א שבט תשכ"א
 (שיחור"ק ס"ע 67): "...ווי דער רבי נ"ע האט
 גערעדט בשיחה הנ"ל אין דעם הפרש פון חרפו
 אויביך הוי' ביז חרפו עקבות משיחך. חרפו
 אויביך הוי' איז די וואס זיינען ניט מודה
 לגמרי³⁶⁶ אין אן ענין פון אלקות שלמעלה
 מהטבע. . פנ[א]ראן אבער אשר חרפו עקבות
 משיחך, וואס אין הוי' זיינען זיי מודה, ובמילא
 זיינען זיי שומרי תומ"צ, און אעפ"כ איז בהנוגע
 ביאת המשיח בפרט זיינען זיי מחרף, וואס דאס
 דריקט זיך אויס אויך בכללות ענין התומ"צ, אז
 דאס איז בקרירות. און אויף דעם דארף זיין די
 עבודה פון כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט
 כריתות לאשתו, ארויסגיין פון מציאות און
 הגבלות, און זיין פארקאכט מיט דעם קאך פון
 הוי' אלקך אש אוכלה אין דעם ענין פון מנצח
 זיין מלחמת בית דוד...".

☞ שוליי הגליון ☜

(367) המובא לקמן בפנים בסוגריים, הוא חלק מהשינויים
 שבכת"י אחרים, שהובאו בתקס"ה שם בהערות. וראה
 בתקס"ה שם, שיש גם נוסח ב (שנדפס כבר במאה שערים
 מ, א-ב).

(368) כ"ה בכת"י א', ואוצ"ל: "אויבי".

(369) ולהעיר מסה"מ אידיש ע' 179: "...באמר אלי כל
 היום אי' אלקיך. . וואס מיינע שונאים זאגען מיר א
 גאנצען טאג וואו איז דיין ג-ט. דאס מיינט אז ביי יעדער
 אידישער צרה, רחמנא לצלן, זאגען די אומות העולם וואו
 איז אייער ג-ט, און די אידישע אפיקורסים, וואס די רז"ל
 זאגען אויף זיי (סנהדרין לה, ב) דפקר טפי, אז זיי זיינען
 נאך גרעסערע אפיקורסים ווי די אומות העולם'שע
 אפיקורסים, און בפרט פאר די גלויביגע אומות העולם
 וואס די רז"ל רופען זיי חסידי אומות העולם, איז די
 אידישע כופרים ניט נאר וואס זיי פרעגען ביי די אידען
 שומרי דת ישראל אי' אלקיך, נאר זיי שפאטען [- פי':
 מלגלגים] פון די פרומע אידען און איבער די גרויסע צרות
 וואס השי"ת שטראפט דעם עם ישראל, ירחם השי"ת,
 בכדי זיי זאלען תשובה טאן. . די כופרים בה' ובתורתו
 נוצען אויס די געטליכע שטראף ווארנונג אויף א
 פארקערטען אופן, זיי לאכען און שפאטען פון תורה
 ומצות. . פירען זיי אראפ אידען פון דרך התורה והמצות.
 . זיי מאכען די אידען פאר כופרים אין די געטליכע גאולה
 פארשפרעכונגען צו די אידען, און זיי פירען די אידען
 אויף די אמאליגע אפיקורסישע נידערטרעכטיגע פאלשע
 וועגען, אז די אידען באדארפען זוכען זייער שוץ און הילף
 ביי די גרויסע וועלטמאכטען אשור און מצרים...". ולהעיר
 משם ר"ע 211, שבמילואים להערה 261.

☞ שוליי הגליון ☜

(363) כד, ב.

(364) עכ"ל התניא שם.

(365) לקו"ת תזריע כ, א-ב.

(366) לכאורה פירושו: לגמרי ניט מודה (ולא שמודים רק
 במקצת).

שת"ת כנגד כולן, בכדי להקל מעליהם העו"ל של העבודה, גם זה מעין זה מאותן המפרידים בין אשה לבעלה, שתגדל רוגז המלך ממה"מ הקב"ה מאד, מאחר שמודה בכל רק שרוצה להקל העו"ל העבודה³⁷⁰...".

ולהעיר מהצד השוה שבין הדברים החריפים הנ"ל³⁷¹ נגד הנמנעים מעבודת התפלה, ומ"ש בכל היוצא למלחמת בית דוד (תשצא, א [ע' 145-6]): "...דער עיקר ענין פון לימוד החסידות איז, אז דער לימוד זאל זיין אדעתא דנפשי, ער לערענט די חסידות צוליב זיך, ניט צוליב דער חסידות. פאראן שוטים וואס לערנען חסידות צוליב חסידות, זיי האלטען זיך פאר פארשטעהער, זיי האבען אויסגעלערענט עטליכע צעהנדליג מאמרים, און ריידען אויף פוסטע פעלדער און וועלדער. מיט ווילדע בויך-סברות זיינען זיי מסביר חסידישע ענינים. כללו של דבר איז אז זיי לערנען חסידות, דאס הייסט די חסידות זאל זיין חסידות, ניט אז זיי זאלען זיין חסידים. דער אמת פון לימוד החסידות איז, אז דער לימוד זאל מאכען דעם לערנער פאר א חסיד, דאס איז מהם והלאה.

די פאלשע פארשטעהער, וואס כוונתם אין לימוד החסידות איז מעהר ניט ווי צוליב דעם פארשטאנד פון עניני השגה אלקית, ניט צוליב עבודה, איז לבד זאת וואס זיי בליבען עמי הארצים אין דעם לימוד החסידות און אין דער ידיעה פון חסידות, איז לבד זאת זיינען זיי פון די ירתי תרתי גיהנם בזה ובבא. איך האב זיי

שולחן הגליון

(370) ולהעיר ממה שמסיים שם לקמן (ע' קסב): "...ולא [און] כמו אותן המקטריגי' [- המקיליין] לעצמם ואמרי' שא"צ לעבוד ה' בעצמם, כ"א נתקשר ויאמין בהצדיק והצדיק יעלהו ויגביה אותו כו', זהו בדקות יותר ואעפ"כ כ"ז הוא מחמת פריקת עמ"ש, שרצונם להקל מעליהם העבודה, ע"כ עושי' פירוד בין אשה לבעלה, ע"כ תגדל הקצף שלמעלה עליהם ביותר מעל שונאי ואויבי הן [- אוצ"ל: ה', ובכת"י א': שונאיו ואויביו] ממש כנ"ל...". ע"ש. וראה לקו"ש ח"כ ע' 175, הע' 32: "...ולהעיר מסד"ה להבין ענין קליפות של הצדוקים (מאה שערים מ, ב. סה"מ תקס"ה ע' קסב)". (371) ובשוה"ג הקודם.

[ש]הם מזרע ישראל, דהיינו שהקליפה זו היא להפריד בין ז"א לנוק' דאצי'. . וע"ז אלו באים [- באו אלה] להפריד בין אשה לבעלה, להיותם מאמיני' בתורת משה רע"ה שהיא בז"א דאצי' וכופרי' בתשבע"פ שהיא נוק' דז"א בחי' מל' דאצי'. . שעיקר כונתם לפרוק עמ"ש מעליהם ולהקל מעליהם העבודה, ואינם כופרים בעיקר, רק אינם רוצי' לקבל העול דמ"ש, ע"ז [- ע"כ] כופרי' בתשבע"פ שהיא מל' דאצי' להפריד בין אשה לבעלה כו', לכך יהי' עונשן חמור ויותר במהרה יבא יומם מעונש הע"ש דקליפה, בהיות אלו הם נק' אויבי ה' שכופרים בכל [- גם בתושב"כ] ואין להם חלק באלוקי ישראל כו', משא"כ אלו מודים במקצת ועושים פירוד בין אשה לבעלה כו'. . וכמו עד"מ במלך ב"ו. . שקם עליו מלך אחר צר ואויב לו ומצר לו. . ויש אשר אנשי ביתו השלימים אתו עושי' פירוד בינו ובין אשתו כו', הוי אומר שעונשן של אלו חמור מעונש שונאים גמורים, שהשונאים גמורי' עומדים מנגד בריחוק מקום ומפרסמי' שהם אויביו לגמרי בשנאה גמורה ואין להם התקרבות עמו. . אבל אלו אנשי ביתו השלימים אתו בכל ועושי' פירוד בין מלכא ומטרוניתא ע"ז תגדל רוגז המלך ביותר. . כמ"כ עד"מ למעלה הע' שרים דקליפה שמהם נמשכי' ע' אומי' שלמטה הכופרי' בעיקר ואין להם חלק כלל באלוקי ישראל, הם נק' אויבי ה' ממ"ש, משא"כ אלו האפקורסי' המודי' במקצת דהיינו בתשב"כ ומכחישים בתשבע"פ, ומה גם [ש]הם מזרע ישראל ממש רק שפורקי' עול מ"ש מעליהם וכופרי' ומכחישי' בה. . והנה עתה במשך הגלות, הזה דאתתא אתרכס [- אתרכת אתתא] מבעלה, כמארז"ל גלו לאדום שכינה עמהם כו', בכל דור ודור ימצאו קליפות כאלו אשר הם מזרע ישראל דוקא ואינם כופרי' בעיקר, רק רצונם לעשות פירוד בין אש"ה לבעלה, שפורקי' עמ"ש להקל מעליהם העבודה רק שאינם כאפקורסי' הנ"ל, רק בדקות ורוחניות יותר, והיינו כמו האותן האומרי' אין לי אלא תור"ה ללמו"ד ופורקי' מעליהם עול תפל"ה, שאו' די לי בעסק התור"ה בלבד והיינו ג"כ מצד פריקת עול, שמלימוד תורה נגלית ימצא לו נח"ר גשמיי' שיהי' בקי בש"ס כו', משא"כ התפילה, לכך כופר במקצת ואו' שאין מהצורך לעיו"ן תפלה כ"א העיקר ללמוד תורה נגלית

מילואים לדקדוקי תורה

קעז

חסידות באדארף מען לערנען צוליב זיך, אז די חסידות זאל אויסלערנען ווי צו זיין א ירא שמים באמת, און ווי צו זיין א עובר ה' באהבה וביראה, און פיהרען זיך בכל הענינים במדות טובות ווי ע"פ תורה".

פיינט³⁷² און האב אויף זיי רחמנות³⁷². איך בעט ביי השי"ת אז יעורר רוח ממרום, זיי זאלען תשובה טאן א תשובת המשקל³⁷², און די וואס טוהען בשאט נפש און זיינען מחזיק בשטותם, לא יאבה ה' סלוח להם, ווייל זיי זיינען מחלל קדושת החסידות.

שולח הגליון

וכיו"ב). וילע"ע. וע"פ מ"ש בתניא שם, מוכן שהשנאה היא רק מצד הרע שבהם, והרחמנות הוא בהתאם למ"ש שם בתניא: "וגם לעורר רחמים בלבו עליה, כי היא בבחי' גלות בתוך הרע מס"א הגובר עליה ברשעי", והרחמנות מבטלת השנאה ומעוררת האהבה...". ואולי יש ללמוד מהמשך שבפנים, שחלק מההתעוררות רחמים (או האהבה המתעוררת בהמשך להרחמנות) שבתניא שם היא, להתפלל עליהם שיתעוררו ויעשו תשובה הראוי'.

שולח הגליון

(372) להעיר, שע"פ מ"ש בתניא פל"ב, לכאורה צ"ל שהשנאה שבפנים הוא לאלו המקורבים אליו וכבר קיים בהם מצות הוכיח תוכיח את עמיתך (או המקורבים לתלמידיו, ותלמידיו כבר קיימו בהם מצות הוכחה, ושוב הודיעו לרבים עד"ז), או שהכוונה היא (גם) לאלו שישמעו או יקראו קטעים אלו שבהשיחה, ושוב ימשיכו להתנהג כן בעתיד – שאולי אפ"ל שע"י השיחה מקיים מצות הוכחה (ואולי דוקא במי שמורם מעם, שרגיל להעביר דבריו הנוגעים ליחידים (גם) דרך שיחות ומאמרים להרבים,

לע"נ

ר' שלום ב"ר שמואל ע"ה
וזוגתו מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

•

לע"נ

ר' מאיר משה ב"ר אברהם חיים הכהן ע"ה
וזוגתו מרת רחל הינדא ב"ר יענקל יעקב ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

•

לע"נ

ר' עמינדב חיים ב"ר שלום ע"ה
וזוגתו מרת חי' הדסה ב"ר מאיר משה הכהן ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

•

לע"נ

ר' יהודה ארי' לייב ע"ה בן יבלחט"א
הרב אברהם אבא הלוי שליט"א
ת. נ. צ. ב. ה.